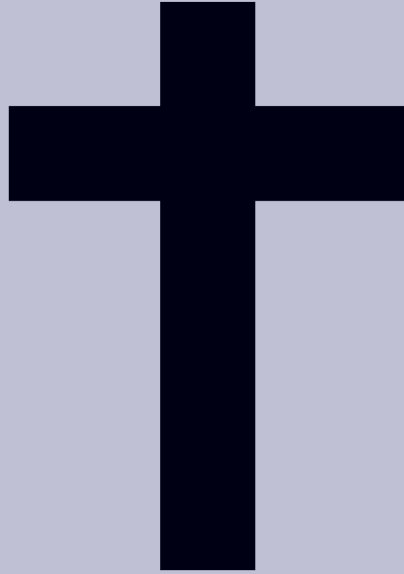

Tuᵑarã Majaroka

NT Portions in Tanimuca-Retuarã

Tuparã Majaroka NT Portions in Tanimuca-Retuarã

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tanimuca-Retuarã

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The Portion only

in Tanimuca-Retuarã

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-08-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022
4e379460-3432-5782-bd03-3b795b62c06a

Contents

San Marcos	1
Los Hechos	52
1 Corintios	121
2 Corintios	154
Filipenses	177
1 Tesalonicenses	185
2 Tesalonicenses	192
Santiago	196
1 San Juan	205
Apocalipsis	213

Evangelio según San Marcos

*Rupuko'a jūjerimaji, Juan imaekaki, ɸo'imajare wārōekaki
(Mt 3.1-12; Lc 3.1-9,15-17; Jn 1.19-28)*

¹ Ikuɸaka sime Jesús, Jā'merūkika Tuɸarāte wā'maekaki majaroka. Tuɸarā Maki kime. Ā'mitirikōrī je'e: jītakaja ima sime kimajaroka.

² Ikuɸakaja simaroyireka're āriwa'ri Tuɸarāro'si bojañjirimaji Isaías wāmeiki imaekakite o'oeka, Tuɸarāte Kimakire jaika mirāka:

“Miruɸubaji aɸika yirika bojarimajire yipūatarāñu. Supa imarī meyarūki ruɸu yirika bojaweirimaji kimarāñu, ba'iaja nabaaike naja'ataokaro'si.

³ ɸo'imajamatorā kimarāñurō'ōrā kire ā'mitirirī etarāñurāte jājirokapi ikuɸaka kērīrāñu: ‘Imatikaja, suɸabatirā jia ɸuɸajoekaja mija imabe, Maiɸamakire ikuɸarō'ōɸiji etarāka simamaka. Ba'iaja baabekaja jia oyiaja ɸuɸajoabaraka mija imabe’, kērīrāñu, Tuɸarāte ārika”, āriwa'ri Isaías imaroyirekakite o'oeka.

Juanre baarūkia ɸuɸajoaweibaraka i'suɸaka Isaías imaroyikakite o'oeka.

⁴ I'suɸaka kio'oeka be'erō'ō, ñoaka sajaritika'ā Juanre etaeka ɸo'imajare imaberikarō'ōrā. Supa imarī, ɸo'imajare ruɸuko'a jūjebareka, ikuɸaka nare kijaika: “Ba'iaja mija baaika ja'atatirā Tuɸarārika bojariroka āñu uɸakaja mija baabe. I'suɸaka mija baamaka ĩawa'ri, ba'iaja mija baakoɸeikareka ye'kariabaraka Tuɸarāte mijare wayuñarāñu. I'suɸaka mija baarāka be'erō'ōɸi ruɸuko'a mija jūjerūjebe”, Juanre nare ārika. ⁵ Rīkimarāja Judeakarā, suɸabatirā Jerusalénkarāoka ɸo'imajare kiɸō'irā etarijari'ika kire ā'mitiyaokaro'si. I'suɸaka netamaka ritaja ɸo'imajare imaeka wājītāji, “Ikuɸaka ba'iaja baaiki ñime”, āriwa'ri Tuɸarāte nabojaroyika be'erō'ōɸi Jordán wāmeiriarā Juanre nare ruɸuko'a jūjeroyika.

⁶ Ruɸuko'a nare jūjerimaji camello ɸoyapi kīkeka jariroiki kimaeka. Suɸabatirā wa'ibikirāwēko ajeakaka kiwa'eyoka imaeka. I'suɸakajaoka ēorā ñimia, mumiokoapitiyika ba'arijayuka kimaeka.

⁷⁻⁸ —Yibe'erō'ōɸi ɸuri aɸika etarāki. Yi'i ɸuri, i'suɸakamarīka ñime. Yire tērīwa'ribaji oñuka kimamaka, yi'i ɸuri marākā'ā baatirā kiū'ɸuko'a kuterā yuruɸaberijiki ñime. Tuɸarāte mija ā'mitiripēamaka ĩawa'ri, okoapitakaja mijare ruɸuko'a yijūjeyu. Yibe'erō'ōɸi etarāki ɸuri Espiritu Santo mijare ña'ajāārāki. I'suɸaka mijare kibaarāka simamaka, Tuɸarāte yapaika uɸakaja jia baarijayurā mija imarāñu,— āɸaraka Juanre nare wārōroyika.

*Juan ɸō'irā eyatirā “Ruɸuko'a yire mijūjebe”, Jesúre ārika
(Mt 3.13-17; Lc 3.21-22)*

⁹ I'sia ɸoto Galilea ka'iaɸi Nazaret wāmeika imaekarō'ōrā Jesúre a'rika. Topi a'ririari Juan ɸō'irā keyaeka. Torā keyaeka ɸoto Jordán wāmeiriarā ruɸuko'a Juanre kire jūjeka.

¹⁰ Riakapi Jesúre marīri'ikaekarō'ōjīte wejeɸemarā yu'awa'ri, kīaeka ɸoto, wejeɸema wiritaeka. I'suɸaka sabaaeka ɸoto okoipakoa uɸaka imaekarā ña'rījāitirā Espiritu Santore kireka ña'rīro'ika.

¹¹ I'suɸaka sabaaeka be'erō'ōjīte wejeɸemarō'ōɸi, ikuɸaka Tuɸarāte ārika: —Mi'i imaki Yimaki wātaka ñoñuka. Jia jījimaka ñime mika,— kire kērīka.

*Satanáre korikoþeka Jesúre ba'iaja baarika ãaokaro'si
(Mt 4.1-11; Lc 4.1-13)*

¹² Topi mae þo'imajamatorã Jesúre ke'ewa'rika Espiritu Santo.

¹³ I'supaka kire kibaaeka þoto ã'parã þo'imajarakarãmi Jesúre torã imatapaeka. Torã kimaeka þoto, “¿Yaje ritaitaka Tuparãte takaja yi'yuka kime?”, ãrãwa'ri kire korirã Satanáre kipõ'irã þemakotowirika. I'supaka kire kibaako'omakaja ba'iaja baaberikaki Jesús. Supabatirãoka þo'imajamato imaekarõ'õ simamaka, werika wa'iro'sitakaja imaekarõ'õ simako'omakaja ángelrãkare kire ãarãrãroyika.

*Galilea ka'iarã mamarãtaka Jesúre wãrõõ'mueka
(Mt 4.12-17; Lc 4.14-15)*

¹⁴ Juanre wëkomaka imariwi'iarã Herodete tarũjeka be'erõ'õ Galilearã Jesúre a'rika. Torã keyaeka þoto, “Ikupaka Tuparãrika bojariroka ima”, ãrãwa'ri þo'imajare kiwãrõeka.

¹⁵ Torãjãrã mae,

—Mae sarã seyarũkia, koyiaja sajariwa'yu, mamarokapi Tuparãte þo'imajare jã'meũ'murũkia. I'supaka simamaka ba'iaja mija baika i'yopiþaraka saja'atatirã, Tuparãrika bojariroka takaja mija ã'mitiripëabe kirirã mija imaokaro'si,— ãrãwa'ri nare kiwãrõeka.

*Wa'ibaarimaja imaekarãte Jesúre akaeka kika wãrũrimaja nimaokaro'si
(Mt 4.18-22; Lc 5.1-11)*

¹⁶ I'tojãrã mae, Galilea þa'warijepi a'ririþaraka, Simón, supabatirã kibe'erõ'õkaki Andrés wa'ibaarimaja imaekarãte Jesúre ãatõþoeaka. I'supakaja þa'warã wãþua taabaraka nimaekarõ'õrã napõ'irã keyaeka.

¹⁷ Napõ'irã eyatirã,

—Dajoa yika. Wa'ibaarimaja imariþotojo, mae þuri yire ã'mitiripëawa'ri, þo'imajare yiro'si rëarimaja mijare ñimarũjerãñu,— nare kërãka.

¹⁸ I'supaka nare kërãka þotojo sarãja nawãþua yiatatirã kika na'rika.

¹⁹ Topi ate sa'riwa'ribaji a'ririþaraka, Santiago, kibe'erõ'õkaki Juanka nimaeka þoto Jesúre nare ãatõþoeaka. ãrã ã'parã nimaeka Zebedeo makarã. Kũmuarã wãþua jiebaraka nimaeka.

²⁰ I'supaka imaekarãte ãatõpotirã nare kiakaeka. I'supaka nare këpakã'ã kika na'rika naro'si mae. I'supaka simamaka nakũmuarã napaki Zebedeore tuika, kire jeyobaarimajapitiyika.

*Satanãrika ima ña'rãjãikakite Jesúre jieka
(Lc 4.31-37)*

²¹ Galilea þa'warõ'õþi a'ritirã Capernaúm wejearã kika wãrũrimajapitiyika Jesúre eyaeka. Judiotatarãte jërãtaroyikarãmi simaeka þoto narëriwi'iarã Jesúre kãkaeka. Torã kãkatirã mae þo'imajare kiwãrõõ'mueka.

²² Tuparãte kire ãrãrijayu upakaja jia nare kiwãrõeka ã'mitiritirã, “Kiwãrõika upaka wãrõirãte ã'mitirikoribeyurã yija ime. Jia wãjitãji þupajoaiki imarã tërãtaka wãrõrimaji kime”, narãþupajoaeka.

²³⁻²⁴ I'supaka nimaekarõ'õrã ã'rãka Satanãrika ima ña'rãjãikakite imaeka.

—Jesús, Nazaretkaki, ¿dakoaka oka mika yijareka imamaka, yijare mijo'ayu? ¿Kopakaja yijare riatatijarãji mi'tayu bai je'e? Mire ñiawãrũyu, Tuparãte þũataekaki mima imarã, ba'iaja baakoribeyuka mime,— Jesúre kërãka akaserebaraka.

²⁵ I'supaka këpakã'ã,

—Mijaiasi. Kire mija'atabe,— Jesúre kire ãrãka.

²⁶ I'tojite mae ɸo'imajire taratatirã jãjia akasererikapɪ ikiɸi Satanárika kireka ima ɸorika.

²⁷ I'supaka ima ñakoriberikarã imarĩ, ritaja torã imaekarãte marãkã'ã baawãrũberijika najarika. I'supaka imawa'ri, natiyiaja ikupaka narĩbu'aeka:

—¿Marãkã'ã kibaayu? Mamaka wãrõrimiji simarijiyu. I'supakajaoka kijã'meika upakaja Satanárika ima ɸariji kire yi'yua,— ɸo'imajare ãrĩka.

²⁸ I'supaka kibaekarõ'õjite ritaja Galilea ka'iaakarãre sõrĩɸataeka.

Pedro mañeko wãmarĩa imaekakote Jesúre tããeka

(Mt 8.14-15; Lc 4.38-39)

²⁹ I'supaka baaweaturã Jesúre ɸoriwa'rika narẽrĩriwi'iareka kimaekarõ'õɸi. Santiago, Juan Jesúka a'rikarã Simón, Andréka ñ'ɸarãrika wi'iarã.

³⁰ Torã neyaeka ɸoto ikupaka Jesúre narĩka:

—Simón mañeko wãmarĩtaka imako. Supa imarĩ koɸeyurũkiareka takaja ɸeyuko koime,— narĩka.

³¹ Topi koɸõ'irã eyatirã koɸitakarã ñi'atirã kore kibaimi'mataeka. I'supaka kore kibaeka ɸotojo wãmarĩa koimakopeka koreka o'rika. I'supaka jariwa'ri, nare ba'ariji'abaraka koimaeka mae.

Rĩkimarãja risirika nareka imamaka wãmarĩa imaekarãte Jesúre jieka

(Mt 8.16-17; Lc 4.40-41)

³² I'sirimi aiyate ka'raeka be'erõ'õ rĩkimarãja jĩñurã, Satanárika ima ña'rĩjãikarãteoka Jesús ɸõ'irã ne'eeyaeka.

³³ Nimaupatiji i'sia wejeakarã rẽrĩkarã kimaeka wi'ikoɸerekarã.

³⁴ I'supaka nabaamaka, ritajakaka risirika nareka imaekarãte kijieka. Supabatirãoka Satanárika ima ña'rĩjãikarãte jiebaraka, “Tuɸarã Maki mime”, kire ãrĩwãrũrũkirã nimako'omakaja, sakijairũjeberika.

Galilea ka'iarã tuɸaraka, judĩorãkare rẽrĩriwi'iarã Jesúre wãrõroyika

(Lc 4.42-44)

³⁵ Topi ate, bikitojo ñamiji ɸo'imajamatorã Jesúre a'rika, Tuɸarãka jairĩ.

³⁶ I'supaka baarĩ ke'rika be'erõ'õ kimabepakã'ã ñawa'ri, Simón kijey-omarãɸitijika kire mo'arĩ na'rika.

³⁷ Supa imarĩ, kimaekarõ'õrã eyatirã,

—Ritaja ɸo'imajare mire mo'ayuma,— kire narĩeyaeka.

³⁸ I'supaka kire narĩko'omakaja ikupaka nare kiya'rika:

—Dajoa, aɸewejarã Tuɸarãrika mabojataparĩ, i'supakaro'siji yi'taeka sima-maka,— nare kẽrĩka.

³⁹ I'supaka nare kẽrĩka be'erõ'õɸi Galileaka'ia ritatojo kijeyomarãɸitijika kituritapæka mae. I'supaka tuɸaraka torã narẽrĩriwi'ia imaekarõ'õrã rakakaja kiwãrõroyika. I'supaka baatapabaraka Satanárika ima ña'rĩjãikarãteoka kijieka.

Kiɸo'iarã kãmia ɸo'ijirikakite Jesúre jieka

(Mt 8.1-14; Lc 5.12-16)

⁴⁰ I'supaka turitapabaraka kimaeka ɸoto kiɸo'iarã kãmia ɸo'ijirikakite* Jesús ɸõ'irã etaeka. Kiɸõ'irã etatirã, kiwãjitãji kiñukurupæka kire jiyiɸupayeewa'ri. I'supaka baatirã ikupaka kire kẽrĩka:

—Yire mijeriyapaye'e, yire mijiebe.—

⁴¹ I'supaka kẽpakã'ã, Jesúre kire wayuãeka mae. Supa imarĩ kire rabetirã ikupaka kire kẽrĩka:

—Ãã yiyapæka sime. I'supaka simamaka jia mijape mae,— kire kẽrĩka.

⁴² I'supaka kire kẽrĩkarõ'õjiteje kãmia kireka imakopeka yayaeka.

* 1:40 Leproso

43-44 I'supaka imakopekakite a'rirā baaeka ruḡu ikupaka Jesúre kire ārika:
 —Mia'mitiḡe. Mire yibayaika majaroka ritaja ḡo'imajare bojaḡibabekaja, wārūaja a'ritirā miḡo'ia mibeape kurarākakakite. Kire samibeawearāka ḡoto Moisés imaekakite nare jā'meroyika upakaja mibaabe. I'supakajaoka jia miḡo'ia jayua imarī, j̄jimaka imawa'ri ī'ḡarā wī'ñaka wēkoakaka Tuparāro'si kurare joejirā kire mijibe. I'supaka kibaarāka be'erō'ōḡi, “Kāmika rataki imakoḡeroyirapakiji jia kiḡo'ia jayu mae”, ḡo'imajare mireka āriwārūrāñu,— kire kērika.

45 I'supaka kire kēriko'omakaja ritaja ḡo'imajare sakibojaḡibapataeka. I'supaka kēñua ā'mitiritirā, Jesús ḡō'irā rikimarāja ḡo'imajare rērika kire ĩarika yaḡawa'ri. I'supaka nimaeka simamaka, wejeñe'metājirā ḡuri kituriberiroyika. I'supaka simako'omakaja rikimarā ḡo'imajare imabeyurō'ōrā ḡuri kituritaparoyika. I'supaka kimaroyika simako'omakaja ritaja wejekarā rikimarāja ḡo'imajare kiḡo'irā etaeka.

2

Ritaja kiḡo'ia rī'meḡatabeyuka imariḡotojo òñia imaekakite Jesúre jieka (Mt 9.1-8; Lc 5.17-26)

1-2 I'supaka ñoapañaka kimatapaeka be'erō'ō, Capernaúm wejearā Jesúre ḡe'rietaeka ate. I'supaka simamaka ā'mitiritirā, rikimarāja ḡo'imajare kiḡo'irā rērika mae. I'supaka baawa'ri wi'ia ḡurutērībakarāja nimaeka. I'supakajaoka simaeka ḡēteḡē'rōtopioka koḡereka wā'ta. I'supaka nimamaka nare kiwārōeka mae.

3 I'supaka baabaraka kimaeka ḡoto botarakamarāre kiḡo'irā etaeka. Ritaja kiḡo'ia rī'meḡatabeyukate* kiḡeyurūki ḡemaḡi ne'era'aeka.

4 Rikimarāja ḡo'imajare imaeka imarī marākā'ā baatirā kākawārūberiwari, wi'ipema ī'rātiji imaekarō'ōrā kire ne'emirīwa'rika. Topi mae, Jesúre imaeka ko'aḡito wi'irupututua naḡoaeaka. I'supaka baatirā kiḡeyurūkiapi Jesús ḡō'irā kire naja'aruetaeka.

5 “Jia yire yi'riwa'ri, i'supaka nabaayu”, nareka kēriḡupajoaeaka. I'supaka ḡupajoabaraka,

—Yijeyomaki, mae ba'iaja mibaaikareka mireka sayijieyu,— ritaja kiḡo'ia rī'meḡatabeyukate kērika.

6-7 I'supaka kire kērika ḡoto, ikupaka ḡupajoabaraka Moiséte jā'meka wārōrimajare ruḡajiyeka: “¿Dako baaerā i'supakataka ĩ'ire jaiyu je'e? I'supaka āḡaraka ‘Tuparā upakatakaja ñime’, kiōrikoḡeyu ruku bai je'e. Tuparā ĩ'rikaja imaki ba'iaja mabaaika j̄jewārūrimaji”, narīḡupajoaeaka.

8 I'supaka ḡupajoabaraka nimaeka Jesúre ōriwārūeka.

—¿Dako baaerā supa mija ḡupajoayu?

9-10 ¿Diroka kire ñarījkareka jia mija ḡuparijīñu ruku? “Ba'iaja mibaaikareka jia mijayu mae”, kire ñarījika, “¿Yaje rita kire kēritiyayu?”, ni'ioka āriwārūberijika sime. “Mi'mitirā, miḡeyurūkia me'ewa'ḡe”, kire ñarījika ḡuri ñañu upakaja simamaka ĩatirā “Rita kēñu”, yireka mija āriñañu. ḡo'imaja Ma'mi ñimamaka, Tuparāte yire ḡūataeka ika ka'iareka ba'iaja ḡo'imajare baaika yijūjeokaro'si. Supa imarī “Rita, i'supaka kibaaokaro'si Tuparāja kire jā'meiki”, yireka mija āriwārūerā, ikupaka mijare yibeerā baayu,— nare kērika.

Torājirā mae, ritaja kiḡo'ia rī'meḡatabeyuka imaekakite ikupaka kērika:

11 —Mi'mirīkatirā miḡeyurūkia me'eḡe'riwa'ḡe miwi'iarā,— kire kērika.

* 2:3 Paralítico

¹² Supa kērīka potojo kimi'mirīkaeka. Po'imajare rīkimarāja ĩaeka wājītāji mi'mirīkatirā, kiḡeyurūkiapitiyika kiḡoriwa'rika. I'supaka nare kibaabea-maka ĩatirā ritaja torā imaekarā po'imajare jījimaka jarika. Supa imarī Tuparāreka jia ḡupajoawa'ri ikupaka narīka:

—Jiitakaja Tuparāte baaika maekaka ḡuri samaiyu. Ikuḡaka kibaaika ĩakoribeyurā maimaroyirape ruḡu,— narīka.

*Leví, “Dajoa yika wārūrimaji mimaerā”, Jesúre ārīka
(Mt 9.9-13; Lc 5.27-32)*

¹³ Torājīrā ate, Jesúre ḡa'warijerā a'rika. Rīkimarāja po'imajare kiḡō'irā etamaka, Tuparārika nare kiwārōeka.

¹⁴ Supa nare baaweaturā, toḡi o'riwa'rikōrī Leví, Alfeo makire kīatōḡoeka. Romatatarā ĩparimarāro'si niñerū† jēñeñjirūkirō'ōrā ruḡaki. Naro'si i'supaka baarimaji imarī, ritaja po'imajare impuesto kījirūjerijarika. Kire ĩatōḡotirā ikupaka Jesúre ārīka:

—Dajoa yika.—

I'supaka kēḡakā'ā ā'mitiritirā, Levíre Jesúka a'rika mae.

¹⁵ Kika ke'rika simamaka kiwi'iarā eyaturā Jesúre kika ba'aeka. I'supakajaoka rīkimarāja Romawejeekarā ĩparimarāro'si nañu uḡakaja wapa jēñeñjirimajare, supabatirā aḡerā “Ba'iaja baarimaja nime”, po'imajare ārīroyikarā ḡariji Jesúka ba'aekarā. I'supaka nabaaeka kire ā'mitiripēairā jariwa'ri. Supabatirā kika wārūrimajaoka imaekarā naka.

¹⁶ Jesúre i'supaka baabaraka imaeka ḡoto fariseokaka ḡupajoairā imarīḡotojo, Moiséte jā'meka wārōrimajare nare ĩaeka. Nare ĩatirā, ba'iaja baarimajaka imarika yaḡabeyurā imarī, Jesúka wārūrimajare ikupaka narīka:

—¿Dako baaerā ba'iratarāka mijare wārōrimajire ba'ayu?— narīka.

¹⁷ I'supaka naḡakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Jesúre nare yi'rika:

—Jia dako risiriji'yumarīaja imarā ḡuri ĩkobaarimajire yaḡabeyurā. Wāmarīa imarā ḡuri ĩkobaarimajire nare ĩkobaarika yaḡairā. I'supakaoka sime yiro'si. “Ba'iaja baabeyurā yija ime”, añurāte jeyobaaokaro'simarīa yi'taeka. “Ba'iaja yija baarijayuareka i'yoa yija ime”, añurāte ba'iaja baaika naja'ataokaro'si yi'taeka. I'supaka simamaka naka ñimarijayu,— nare kērīka.

*“¿Marākā'ā simamaka, ba'abekaja imaturā Tuparāka jairika sime?”, ārīwa'ri
Jesúre najērīaeka*

(Mt 9.14-17; Lc 5.33-39)

¹⁸ ĩrākuri, Juan ruḡuko'a jūjerimajika wārūrimaja, supabatirā fariseokaka ḡupajoairā ĩrārīmi Tuparāte takaja ḡupajoabaraka ba'abekaja imaroyikarā. I'supaka nimarijayua ĩairā imarī, ikupaka Jesúre najērīaeka ĩrārīmarā:

—Juanre wārūekarā Tuparāte takaja ḡupajoabaraka nimarīmi ba'abeyurā. I'supakajaoka fariseokaka ḡupajoairāte ime. ¿Dako baaerā mika wārūirā ḡuri i'supaka baabeyurā je'e?— kire narīka.

¹⁹ I'supaka naḡakā'ā ikupaka nare kērīka:

—Ikuḡaka sime. Naḡitañi'aika niaerā no'yibojairā ḡuri sīawa'ri jījimaka imarā. Kika nimarō'ōjīte takaja jījimakaḡi kika naba'ayu ruḡu. I'supakajaoka imarā nime yika wārūrimaja. Yika wārūbaraka nima ḡototakaja jījimaka ba'abaraka nime ruḡu.

²⁰ Yire nañi'arāñurīmi ḡuri, yika nimabesarāka simamaka, ba'iaja ḡupayurā nima imarī, ba'abekaja nimarāñu.

²¹ Aḡeroka ā'mitirikōrī je'e: Saya bikijakaka, mamakaḡi maḡāijī'aberijīka. Mamaḡāiḡi samaḡāijī'ajīka, samajūjeika ḡoto, baie'ewa'ri bikijakato beriwa'ri jā'rībaji sajarijīka simamaka. Ikuḡaka ārīrikopakaja sime saya bikijakakaḡi

† 2:14 Impuestos

mijare yibojawārōika: Mamakukukaka majaroka mijare yiwārōika mamarī imara'aekakuku p̄it̄iyika mija p̄up̄ajoarukea'si.

²² Ā'mitirikōrī je'e: Iyaokoa mamaka ima wa'ibikirāwēko ajea bikijaka baaeka wajorā mapaaberijika. Bikijaka wajorā samapaamaka berijika simamaka.‡ I'sup̄aka simako'omakaja i'sup̄akarāja samapaajika, sarāja saririjīñu. I'sup̄aka simamaka, mamaka ima iyaokoa wa'ibikirāwēko ajeakaka baaeka mamawajorā samapaajikareka jia simajīñu. Ā'mitirikōrī je'e: mamakukukaka majaroka mijare yiwārōika ā'mitirip̄ēatirā, bikija mamarī mija baaroyika up̄akatakaja baabekaja mija imabe,— nare kērīka.

Jērīt̄arirīmi simako'omakaja Jesúka wārūrimajare trigo rika e'etirā ba'aeka
(Mt 12.1-8; Lc 6.1-5)

²³ Judíotatarāte jērīt̄aroyikarīmi rioa imaekarō'ōpi Jesúre tērīo'rika kika imaekarāka. Torā a'ririjaparaka kika wārūrimajare ōterikia e'etirā naba'aeka.

²⁴ I'sup̄aka sanaba'amaka ĩatirā, fariseokaka p̄up̄ajoairā ikup̄aka Jesúre najērīaeka:

—Yaje. Jērīt̄arirīmi ba'iraberika imabeyua. Mika wārūrimaja ōterikia e'etirā naba'aika, ba'irabeirā up̄aka nabaayu. Irīmi i'sup̄aka baarika jājika maro'si sime,— fariseokaka p̄up̄ajoairāte ārīka.

²⁵ I'sup̄aka kire narīko'omakaja ikup̄aka nare kiyi'rika:

—Davidka imaroyikarā ba'arika naro'si imabepakā'ā kēsia imawa'ri, marākā'ā nabaeka ꝑyaje mija ōñu je'e?

²⁶ Ā'mitirikōrī je'e: Tuparāte jiyip̄up̄aka ōrīriwi'ia ajeakaka baaeka imaroyika p̄oto, kurarāka ĩp̄amaki imatiyaiki Abiata wāmeiki kimaeka. Kēsirabawa'ri Tuparāte jiyip̄up̄aka ōrīriwi'iarā kākatirā p̄an imatiyaika Tuparāte jia baawa'ri nap̄āroyikakaka Davidre ba'aeka. Moisés imaroyikaki kurarāka imarātakaja “Sanaba'arū”, kērīka simako'omakaja i'sup̄aka kibaeka. Sakiba'aeka p̄oto kijeyomarāteoka Davidre saji'aeka. I'sup̄aka nare kirup̄utamaka ĩatirā, Tuparāte kire boebariberika,— nare kērīka.

²⁷ I'sup̄aka nare ārīweatirā, ikup̄aka Jesúre nare ārīka ate:

—Jia p̄o'imajaro'si simaerā Tuparāte jērīt̄arirīmi baaeka. “Jērīt̄arirīmi nimarūkiakaka takaja yi'paraka p̄o'imajare imarāñu”, ārīwa'rimarīa Tuparāte nare p̄o'ijiaeka.

²⁸ Sup̄a imarī Po'imaja Ma'mi ñimamaka, jērīt̄arirīmi imarikakaka Tuparāte yire jā'mewārūrūjeka. I'sup̄aka ñima simamaka, “Ikup̄aka irīmi mija baabe, ika p̄uri jiamarīa ima”, ārīwārūiki ñime,— nare kērīka.

3

Kip̄itaka baikōkotaeka imaekakite Jesúre jieka
(Mt 12.9-14; Lc 6.6-11)

¹ I'sia be'erō'ō narērīriwi'iarā Jesúre kākaeka ate. Torā ĩrīka kip̄itaka baikōkotaekakite imaeka.

² Jesúre torā kākamaka ĩatirā ikup̄aka fariseokaka p̄up̄ajoairāte ikup̄aka p̄up̄ajoaeka: “Jērīt̄arirīmi ba'irabebeyurā maima simako'omakaja, ꝑkip̄itaka baikōkotaekakite Jesúre jierāñu ruku?”, kireka narīp̄up̄ajoaeka. “I'sirīmi i'sup̄aka kibaarākareka, kire mokabaarāñu. ‘Tuparāte Moisés imaekakite o'orūjeka yi'riberywa'ri ba'iaja kibaayu, marīrāñu”, narīp̄up̄ajoaeka.

³ I'sup̄aka nap̄up̄ajoako'omakaja ikup̄aka Jesúre ārīka kip̄itaka baikōkotaekakite:

—Po'imaja wājītāji mimi'mirīkabe.—

‡ 2:22 En el proceso de fermentación, vino nuevo hace inflar la bolsa de cuero. Si el cuero de la bolsa es viejo y no flexible, puede reventarse.

⁴ I'supaka kire ārīweatirā, ikupaka Jesúre ārīka torā imaekarāte:
 —¿Marākā'ā jērītarīmi nimarijarirū ārīwa'ri Tuparāte i'sirīmi maro'si
 pō'ijiaeka je'e? ¿Jía, ba'ia, supabatirā pō'imajare tãārika, nare jãārika, diba'i
 jībaji ima je'e?— nare kērīka.

I'supaka nare kērīko'omakaja okamarīaja kire na'mitirika.

⁵ I'supaka nimamaka boebakapi nare ĩabaraka, ba'iaja kipuparika
 simaupakaja kipitaka baikōkotaekakite nawayuĭabepakā'ā. I'supaka
 imariþotojo mae ikupaka kire kērīka:

—Mipitaka mitīþatabe.—

I'supaka kire kērīka þotojo kipitaka tīþatatirā jia kijarika mae.

⁶ I'sia kibaamaka ĩatirā fariseokaka pupajoairāte þoriwa'rika Herodes
 pō'imajapitiyika jaiokaro'si. “¿Marākā'ā baatirā Jesúre majãājĩñu?”, ārīokaika
 naka najaibu'aeka.

Rīkimarāja þa'warijerā Jesúre imaekarō'ōrā pō'imajare kipō'irā etaeka

⁷ I'sia be'erō'ō kimaekarō'ōþi þoriwa'ritirā Galilea þa'warijerā Jesúre a'rika
 kika wārūrimajapitiyika. Torā ke'rika þoto tokarā þariji rīkimarāja pō'imajare
 kika a'rika.

⁸ Torājĩrā mae, “Jitaka Jesúre baabearijayu”, pō'imajare āpakā'ā
 ā'mitiriwa'ri, rīkimarāja pō'imajare kipō'irā etaeka. Judea, Jerusalén, Idumea,
 Jordánria i'sipē'rōtorā, Tiro supabatirā Sidónkarā nimaeka. I'siaraka wejekarā
 ñoakurirā imarā imariþotojo kire ĩarĩ netaeka.

⁹⁻¹⁰ I'supaka netaeka imarĩ, rīkimarāja jĩñurāte tãārijayuka kimamaka, “Kire
 yija rabejikareka, jia yija jarijĩñu”, ārīpupajoawa'ri kire naraberiyapaeka.
 I'supaka simamaka kika wārūrimajare ikupakā'ā kērīka: “Kūmua mija
 mo'abe, pō'imajare rīkimarāja yire rabewā'imarĩrijitoika simamaka. Yire
 natērītajikareka kūmuarā yijãijĩñu”, nare kērīka.

¹¹ Supabatirā Jesúre ĩatirā Satanárika ima ña'rĩjãikarā ĩ'rīka upakaja kiwãjĩtãji
 ñukurupatirā ikupaka nakasereroyika:

—Tuparā Makitakiji mime,— kire narīka.

¹² I'supaka napakā'ā,

—Þo'imajare samija bojaþiba'si,— jãjirokapi nare kērīroyika.

*Īþoũ'þuarāe'earirakamarā kika wārūbaraka imarũkirāte Jesúre wã'maeka
 (Mt 10.1-4; Lc 6.12-16)*

¹³⁻¹⁵ I'sia be'erō'ō ĩmimapeamarā mirĩwa'rĩrā kibaaeka þoto, kire
 jiyuekarakamakire kiakaeka. ĩmimapeamarā kika neyaeka þoto
 ĩþoũ'þuarāe'earirakamarāre kiwã'maeka kijeyomarāro'si. I'supaka nare
 baatirā, “Yirika pō'imajare wārōtapařĩ mijare yĩþũatarãñu. Supabatirā
 Satanárika ima ña'rĩjãirāte pō'imajareka ‘Mija þoþe’, mija ārĩrāka upakaja
 naporirãñu”, nare kērīka.

¹⁶ Īþoũ'þuarāe'earirakamarā kiwã'maekarā ikupaka nawãmea imaeka:
 Simón wãmeikiteje ĩþaroka wãmeiki kimarika yapa'wa'ri, Pedro Jesúre kire
 wãmejĩ'aeka.

¹⁷ Aþerā kijeyomarā wãmea ikupaka imaeka: Santiago, kibe'erō'ōkaki
 Juanþitiyika, Zebedeo makarā nimaeka. Īrā ĩþarāte Boanerges Jesúre
 wãmeyeeka. Nokapi samarĩjikareka, “Wĩþo makarā”, ārĩrika simaeka.

¹⁸ Aþerā imaekarā: Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Alfeo maki
 Santiago, Tadeo, supabatirā imaekaki, Simón, Celotekaka pupajoaeka mirãki.

¹⁹ Supabatirā Judas Iscariote. Iki imaerā baaekaki Jesúre bojajãārimaji.

*“Satanárikapi Jesúre ba'irabeyu”, ārĩwa'ri kire nokabaaeka
 (Mt 12.22-32; Lc 11.14-23)*

20 Nare e'eweatirā, kika wārūrimajaka wi'iarā ate Jesúre pe'rika. Torā neyaeka poto rīkimarāja po'imajare napō'irā rērīka ate. Supa imarī no'ojiteoka maba'awārūberijīka naro'si simaeka.

21 I'supaka kire nabaaike ā'mitiriwa'ri, “Jiamarīa pūpajoaiki kime je'e mae”, kirīrāre kireka ārīka. Supa imarī kire akarī netaeka nawi'iarā kire e'ewa'yaokaro'si.

22 Moiséte jā'meka wārōrimaja Jerusalénpi etaekarā ikupaka Jesúreka ārīkarā:
—Satanárika ima ĩpamaki Beelzebú kipupakarā űa'rījāikaki kime. Supa imarī Beelzeburikepi ba'iaja nareka űa'rījāikarāte kīpoatayu,— ārīwa'ri ba'iaja kireka najaika.

23 I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, “I'supakamarīa sime”, ārīwa'ri nare bo-jaokaro'si Jesúre nare akaeka:

—¿Yaje ikupaka kirikaja Satanáre baajīñu ruku? “Po'imajire ba'iaja jūaerā kireka miña'rījāibe”, ārīripotojo ¿marākā'ā baatirā “Kireka miṑoṑe”, ārīwa'ri kirikaja kērīwārūjīñu ruku? I'supakamarīa sime.

24 Ikupaka sime aṑea: ĩrātata imarīpotojo najāāribu'atirā, jia ĩrātiji pūparitiirā nimawārūberijīñu.

25 I'supakajaoka simajīñu ĩrāwi'irekaja imarāro'si.

26 I'supakajaoka simajīñu Satanáro'si. Kirika imaka kijīrījīka jājimarīka jariwa'ri dako kibaawārūberijīñu,— Jesúre nare ārīka.

27 Ikupaka aṑeroka nare kibojaeka ate:

—ĩrīka o'yiokaki wi'iarā kiba'irījia ē'marī eyajīkire, “Āja'a, miro'si simarū”, ārīwa'ri kire ĩjiberijīki. I'supaka baabeyuka kimamaka, o'yiokakire werika baatirā, kire kipi'pejīka be'erō'ōpi pūri kiba'irījia kē'majīñu. I'supakajaoka sime yiro'si. Satanáre tērīwa'ribaji imaki imarī, Satanárika ima űa'rījāikarāreka yīpoatarijayu. I'supaka baawa'ri kijā'mekoṑeirāte kiro'si yikūmuriarijayu. Supa imarī i'supaka yibaaokaro'si yire jeyobaabeyuka kime Satanás,— Jesúre nare ārīka.

28 Ikupaka nare kibojañujuka:

—Rita mijare űañu. Po'imajare ritaja ba'iaja baarijayua, supabatirā ritaja ba'iaja Tuṑarāreka najaika, i'yoṑi'riwa'ri kire sanaye'kariarūjemaka, ye'kariawārūiki kime Tuṑarā.

29 I'supaka simako'omakaja Espírītu Santorīkapi Satanárika ima űa'rījāikarāre yijiemaka ĩatirā, “Beelzeburikepi nare kijieyu”, añurāte, ba'iaja nabaaike ye'kariaberijīki kime Tuṑarā,— Jesúre nare ārīka.

30 “Beelzebú kipupakarā űa'rījāikaki imarī, i'supaka Jesúre baawārūyu”, kireka ĩrārimakire ārīka ā'mitiritirā, i'supaka Jesúre nare ārīka.

*“Ikupaka imarā nime yibe'erō'ōkarā, supabatirā yīṑakoarā”, Jesúre ārīka
(Mt 12.46-50; Lc 8.19-21)*

31 Torā po'imajaka jaibaraka Jesúre imaeka poto kipakore etaeka, kibe'erō'ōkarāṑitīyika. Torā eyatirā ṑēterāja natuika. ṑēteṑi imatirā kire nakarūjeka.

32 I'supaka napakā'ā Jesús wā'tarā ruṑataekarāte ikupaka kire ārīka:

—Mīṑako, mibe'erō'ōkarāṑitīyika ṑēterā imarā. Mire niariyapayu nañu,— kire narīka.

33 I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—¿Mako koime yīṑako? ¿Nirā nime yibe'erō'ōkarā? Mae mijare yibojaerā baayu.—

34 Supa nare ārītirā kīṑō'irā ruṑaekarāte ĩabaraka ikupaka kērīka:

—Yibe'erō'ōkarā, supabatirā yīṑakoarājaoka mija ime yika imarā.

35 Mia je'e, ikupaka sime: Tuparāte yapaika upaka yi'yurā imarā yibe'erō'ōkarā, supabatirā yipakoarā,— nare kērīka.

4

*Ōterikia ōterimajire ōteika puḗajoatirā Jesúre nare bojawārōeka
(Mt 13.1-23; Lc 8.4-15)*

1 I'sia be'erō'ō Galilea pa'warierā Jesúre wārōeka ate. Torā rīkimarāja po'imajare kipō'irā etaeka. I'supaka nimamaka ĩawa'ri kūmuarā kijāirupaeka. Po'imaja puri nimaupatiji pa'warije ka'iareka oyiaja imaekarā.

2 I'supaka nimamaka ĩ'rāba'ikakamarīapi bojawārōbaraka ikupaka nare kērīka:

3-8 —Ā'mitirikōrī je'e: Ōterimaji ōterikiyapea ōterī ke'rika. Sakiōterūkīrō'ōrā eyatirā sakitaaeka poto ĩ'rāri'o ma'arā jūjika wī'ñaka ba'aeka. Apea ña'rīka āta watopekarā kūpājī ka'ia imarō'ōrā. Torā ña'rīka wārūaja pu'ririḗotojo aiyapeka sajoemaka jia rīkoariberiwa'ri sajīrīka. Apea ña'rīka wī'siwatopekarā. I'supaka imaekarō'ōrā ña'rīka puri pu'ririḗotojo jia jājiberiwa'ri saruiberika. Apea jia ka'ia imaekarō'ōrā ña'rīka. I'suparō'ōrā ña'rīka puri jia jājitirā pu'rika. Supa imarī ĩ'rārījūki treinta rakao sarikarika, aḗerijūki sesenta rakao, aḗerijūki puri cien rakao rikarika,— ārīwa'ri nare kibojaeka.

9 I'supaka simamaka ikupaka nare kērīka mae:

—I'tojīrāja sime sakaka majaroka. Samija ā'mitiriwārūye'e jia samija puḗajoabe puri,— nare kērīka.

*¿Marākā'ā simamaka bojawārōrikakakapi ḗo'imajare miwārōyu? ārīwa'ri
Jesúre najērīaeka
(Mt 13.10-17; Lc 8.9-10)*

10 I'sia be'erō'ō Jesúre ĩ'rīkaja imaeka poto kipō'irā imaekarā supabatirā kika wārūrimajapitīyika rērītīrā ikupaka kire narīka:

—¿Marākā'ā ārīrika mibojawārōyu?—

11 I'supaka napakā'ā, ikupaka nare kērīka:

—Bikija ḗo'imajare sōrīberika simako'omakaja maekaka puri ritaja kirirāte jā'mebaraka jia mija imaerā Tuparāte mijare sōrīrūjerijayu. Aḗerāte puri kire ā'mitiriḗebeyurā nimamaka bojawārōrikakakapi yibojarijayu.

12 Ā'mitirikōrī je'e, bikija Tuparā majaropūñurā no'oeka ikupaka āñua: “Saniaika simako'omakaja ĩabeyurā upakaja nimarijayu. I'supakajaoka yibojaiika ā'mitiritiyariḗotojo ā'mitiriḗebeyurā upakajaoka nimarijayu. I'supaka imabekaja, kire takaja ā'mitiriḗeairā imawa'ri, ‘Ba'iaja yibaaika miye'kariabe’, ārīwa'ri Tuparāte jēñeirā nimajāāeka. I'supaka āñurā nimarikareka sareka nare kiwayuĭajāāeka”,— Jesúre nare ārīka.

*“Ikupaka ārīrika sime ōterikia ōterimajire sōteika majaroka”, ārīwa'ri Jesúre nare
sabojawaḗu'ataeka*

(Mt 13.18-23; Lc 8.11-15)

13 Supabatirā mae ikupaka Jesúre nare ārīka ate:

—¿Yaje ōterikia ōterimaji majaroka mija ōrīwārūbeyu bai je'e? I'supaka mijare yimajarobojako'a mija ōrīpūabesarākareka, apea mijare yibojakoḗerākaoka mija ōrīpūabesarāñu je'e,— nare kērīka.

14 I'supaka ārītīrā ikupaka nare sakibojajiika:

—Ōterikia ōterimaji ārīwa'ri mijare yibojako'a Tuparārika bojatarimaji upakaja sime. Supa imarī Tuparā majarouḗakaja sime ōterikiyapea.

15 Ī'rārimarā ɸo'imaja imarā ma'arā ōterikiyapea ña'ataeka upaka imarā. I'supaka imarā nimamaka Tuparārika na'mitirikoɸeika be'erō'ō Satanāre nareka saye'kariayu, kūɸajīji sanorīkoɸeikareka.

16 Aɸerā ɸo'imaja imarā, āta watoɸekarā kūɸajī ka'ia imarō'ōrā ōterikiyapea ña'rīka upaka imarā. Tuparārika ā'mitiritirā jījimaka nimakoɸeyu.

17 I'supaka nimako'omakaja Tuparārika jia nare ña'rījāibeyurā imarī, nayi'yuaɸi ārīwa'ri oka nare imamaka, suɸabatirā saɸareaoaka aɸerāte nare ĩariɸe'yomaka, ñojimarīji Tuparārika na'mitirikoɸeika naja'atayu.

18-19 Aɸerā ɸo'imaja imarā wi'siwatoɸekarā ōteriki yapea ña'rīka upaka imarā. Tuparārika ā'mitiriripotojo naɸupakarāja jīitaka oyiaja imarika jitoirā nime. I'supakajaoka “Rīkimakaja niñerū yija rikarāka jia yija imarāñu”, āɸaraka waɸuju naɸupaka nare ɸakiyu. I'supaka imawa'ri, sareka takaja ɸuɸaribaraka imarijajayurā imarī, Tuparārika naye'kariyu. Suɸa imarī saye'kariyurā imarī kiyapeaika upakaja baabeyurā nime.

20 Aɸerā ɸuri Tuparārika jījimakaɸi ā'mitiririjayurā. Ikuɸaka nime: Jia ka'ikirō'ōrā ōterikiyapea ña'rīka jia jājia ɸu'riwa'ri rīkimakaja saruika. Ī'rārijūki treinta rakao sarikarika, aɸerijūki sesenta rakao, aɸerijūki ɸuri cien rakao rikarika. I'sia rikarika upaka imarā nime Tuparārika jia ā'mitiripēairā. Jia kire yi'yurā imarī, kiyapeaika upaka oyiaja baairā nime,— nare kērīka.

*Peria yaaboaika upaka ɸuɸajoatirā, Jesúre nare bojawārōeka
(Lc 8.16-18)*

21 Ikuɸaka nare kērīka ate:

—Peria mawāāyu, jia yaaboairō'ō imarika yaɸawa'ri. I'supaka simamaka jotorokarā mu'aɸāārūkimarīa sime.

22 I'supakajaoka sime ika mijare yibojaika jia ɸo'imajare ōrīɸūabeyua simako'omakaja Tuparāja “Ikuɸaka sime”, kērīrāka ɸoto sanorīrāñu.

23 Mijare yibojaika jia mija ōrīwārūriyapeye'e, jia samija ɸuɸajoabe ɸuri,— nare kērīka.

24 I'supakajaoka nare kērīka:

—Mijare ñañua mija ā'mitiripēabe. Samija ā'mitiripēaika ko'aɸitorāja, “Ikuɸaka simekā'ā”, mija ārīwārūokaro'si Tuparāte mijare jeyobaarāñu. I'supaka ɸemawa'ribaji kibaarāñu jīitakarāja mijare jeyobaarūkika imarī.

25 I'supakajaoka jībaji ōrīrika yaɸawa'ri sāmītiyukate saɸemawa'ribaji sakiōñāokaro'si Tuparāte kire jeyobaarāñu. Sāmītiripēariyapeyukate ɸuri kūɸajī kiōrīkoɸeika, Tuparāte kireka saye'kariarāñu,— nare kērīka.

26-27 I'supaka ɸuɸajoatirā ikuɸakaoka Jesúre nare ārīka:

—Maipamaki Tuparārirā jīukuku kio'arūjerūkiakaka mijare yibojaerā baayu mae. Ōterikiyapea jia ɸu'yu upaka nime. Īakōrī je'e: Ōterimajire ōterikia ōteika be'erō'ō ñamiareka, ĩmiarekaoka, kikāñu ɸoto, kārībeyuka kima ɸotooka sakiɸu'rirūjemakamarīa ɸu'ritirā, saɸu'riweiyu. I'supaka sime “Sōñu upakaja saɸu'yu ikuɸaka sime”, kērīberiko'omakaja.

28 Jia ka'ia imawa'ri, sōñu upakaja jājia sajayurō'ōrāja ɸu'ririjayua sime ōterikia. Mamarī saɸu'yu ɸoto ritabijīkaja sime. I'supaka sima be'erō'ō jo'babajijūki jariwa'ri saɸūñuayu. Torājīrā kopakaja saruiyu mae.

29 Ōterikia boɸakā'ā ĩatirā, “Saye'eye'e”, ārīɸuɸajoatirā saba'ipite se'erī a'yu. Ōterikia ɸu'ririjayu upakajaoka sime Tuparārirāro'si. “I'supaka sime”, narīwārūberiko'omakaja, Tuparāte yapeaika upaka jia baairā nare ki-jarirūjerijayu,— nare kērīka.

“Öterikia mostaza wãmeijũki yaŕe uŕaka sime”, ãŕaraka Tuŕarãte jã'merũkiakaka Jesúre wãrõeka

(Mt 13.31-32; Lc 13.18-19)

³⁰ Aŕeroka ikupaka nare kibojaeka ate:

–Tuŕarãte ritaja kirirã imarãte jã'merũkiakaka jibaji mija õñaokaro'si, ikupaka majaroka mijare yiwãrõerã baayu.

³¹ Öterikia mostaza yaŕea moteika uŕaka nime Tuŕarãrirã. Ritaja aŕea öteriki yaŕea kũŕajibajirãjia sime mostaza yaŕea.

³² I'supaka simako'omakaja saŕi ƀu'ritirã aŕea öteriki tẽrãwa'ribaji ãmirã saŕu'riweiyu. I'supaka imawa'ri rãkimakaja ñoaka sarãŕia imamaka ãjia jãjia yaaika ƀoto wãñaka sarã ru'yu. ã'mitirikõrã, i'supakajaoka nime Tuŕarãrirã naro'si. Mamarã rãkimamarãrãja kire ã'mitiripẽairãte imako'omakaja, sabe'erõ'õbaji ƀuri rãkimarãja kire ã'mitiripẽairãte imarijarirãñu,— nare kẽrãka.

³³ Norãwaŕu'ataekarõ'õjãrã, i'supaka rãkimaka majarobojarikãŕi ƀo'imajare kibojawãrõroyika.

³⁴ I'supakãŕi oyiaja ƀo'imajare kiwãrõroyika. Suŕa simako'omakaja ã'rãkaja kika wãrũrimajãŕitiyika kimaroyika ƀoto ƀuri, bojawãrõrirokakaka jia nare kibojawaŕu'ataroyika.

Werika wejea nare baaeka Jesúre o'ataeka

(Mt 8.23-27; Lc 8.22-25)

³⁵ I'sirãmiji na'irã simaeka ƀoto ikupaka kika wãrũrimajare Jesúre ãrãka:

–Dajoa, ƀa'wa mawaata'riwa'rirã.—

³⁶ I'supaka kẽŕakã'ã, ƀo'imajare a'ribojaweatirã, Jesúre jãmaeka kũmurã najãika. Suŕa imarã saŕi naka ke'rika mae. Aŕea kũmuareka imaekarãoka nabe'erõ'õ tẽrãwa'rikarã.

³⁷ Torã natẽrãrãjarika ƀoto jãjia wãrõa baeũ'mueka. Sabaemaka jãjia ƀakuwa'ri kũmuarã jimarã okoa jãika. Suŕa imarã kũmuarã okoa ƀurueka mae.

³⁸ I'supaka simako'omakaja kiruŕuko'a ñu'takarã ƀeatatirã kũmui'toŕearã Jesúre kãrãjãmaeka. I'supaka kimamaka ãtirã, kika wãrũrimajare kire tõrõeka.

–Mia'mitipẽ wãrõrimaji. Maña'mirã baayu. ¿Jia bai miro'si sime je'e?— kire narãka.

³⁹ I'supaka napakã'ã ã'mitiriwa'ri, mi'mirãkatirã ikupaka kẽrãka:

–Mibaea'si wãrõa, i'supakajaoka ƀakuri,— sakẽŕakã'ã so'rika mae.

Wãrõa baetiyika, suŕabatirã okoa ƀakurimarã jarika

⁴⁰ Torãjãrã mae,

–¿Dako baaerã mija kãkiko'o je'e? ¿Jia yire yi'riberiya'ri “Yijare ãrãrãwãrũiki kime”, yireka ãrãbeyukajirã mija ime bai?— nare kẽrãka.

⁴¹ I'supaka kẽrãko'omakaja jimarã ƀupatawa'ri, “¿Maki kime ruku ãrã? Wãrõa, okoa ƀarãji kire yi'yua”, ãŕaraka najẽrãabu'aeka.

5

Gerasa ka'iareka Satanãrika ima ña'rãjãikaki majaroka

(Mt 8.28-34; Lc 8.26-39)

¹ I'supaka simaeka be'erõ'õ Jesúre kika imaekarãŕitiyika Gerasa ka'iarã tẽrãyaeka.

² Tẽrãyatirã Jesúre marãwa'rika ƀoto ãrãka Satanãrika ima ña'rãjãikakite kire torika. Majaka ãta wi'iarã nataroyikarõ'õŕi Jesús ƀõ'irã ketaeka.

³ Torã kimaeka wejabiritika uŕaka oyiaja imaroyikaki imarã. ƀerumijiaŕi kire naŕi'ŕeroyika simako'omakaja ñojimarãji ƀi'ŕeberikaki uŕaka kijariroyika.

4 Ī'rākurimarīa kiāñaraka, kipitakaoka kire nāpi'peko'omakaja sakitūrūtataroyika. I'supaka kimamaka po'imajare marākā'ā kire baawārūberioyika.

5 I'supaka imaki imarī, ĩmi, ñamioka, ĩmima watopekarā, majaka nataroyikarō'ōrā akaseretaḡabaraka kituritaḡaroyika. I'supaka imataḡabaraka tīmarīji āṡapi kiḡo'ia kiwa'etaḡaroyika.

6 I'supaka kimaekarō'ōpi Jesúre ĩatirā kiḡo'irā kirīrīra'aeka. Kiḡo'irā eyatirā kiwājītāji kiñukuruḡaeka, “Marākā'ā yibaaberijiki kime”, kiḡupaka kire ārīka simamaka.

7-8 I'supaka kimamaka, ikupaka Jesúre kire ārīka:

—Mia'mitiḡe Satanárika ima. Ī'ire kiḡupakareka mimarō'ōpi miḡoḡe,— kire kērīka.

I'supaka kēḡakā'ā,

—Jesús, Tuḡarā tērīrikaja imatiyaiki Maki mime. ¿Marākā'ā yire mibaaerā baayu mae je'e? Tuḡarāte ĩaika wājītāji, “Ba'iaja mibaaika ḡarea ba'iaja mire baabesarāki yi'i mae', yire meḡe”,— akasererikaḡi Satanárika ima ña'rījāikakite ārīka Jesúre.

9 I'supaka kēḡakā'ā ikupaka Jesúre kire ārīka:

—¿Marākā'ā miwāmea?—

I'supaka kire kēḡakā'ā,

—Legión ñime, rīkimarā ba'irā yija ima simamaka.—

10 Suḡabatirā “Ika ka'iaḡi yijare miḡoata'si”, jimarī Jesúre kērīrijarika.

11 I'supaka simaeka ḡoto nakoyikurirā rīkimakaja ba'abaraka jējewēkoa ḡa'itaeka ĩmimajā'āreka.

12 I'supaka simamaka ikupaka Satanárika ima kire ārīka:

—Kireka yijare miḡoataye'e, “Jējewēko ḡupakarā mija ña'rījāibe”, yijare meḡe,— āḡaraka kire najēñeka.

13 I'supaka naḡakā'ā,

—Torā mija a'ḡe,— nare kērīka.

Toḡi mae ĩmirījireka ña'rījāitiirā imakoḡekarāre ḡorika, jējewēkoa imaekarā ña'rījāiokaro'si. Suḡa imarī jējewēkoa dos mil rakamaki imaekarā Satanárika ima nare ña'rījāimaka jājia narīrīwa'rika. Rīrīwa'ritirā ḡusipemarā eyatirā toḡi naña'rīka ḡa'warā. I'supaka baawa'ri nimaḡatiji naña'miḡataeka.

14 I'supaka sabaamaka sīarīrīrimaja rīrīwa'ritirā, wejearā, wejematorāoka ḡo'imajare sanabojaeka. Toḡi mae “¿Dakoa suḡa baaika?”, ārīwa'ri ḡo'imajare ĩarī a'rika.

15 Jesúre imaekarō'ōrā eyatirā, ikupaka Satanárika ima kireka ña'rījāika imakoḡeroyikakite imamaka niaeka: “Jariroaka jāēkaki, i'supakajaoka ki-maroyika upakamarīaja, jia kiḡupaka jaḡakā'ā, ña'rīyaaekaja rupaki kime mae”, ḡo'imajare ārīḡupajoaeyaeka. I'supaka kimamaka ĩatirā, jimarīa Jesúre nakīkika “Tērīritakiji kime”, ārīwa'ri.

16 Suḡabatirā Satanárika ima kireka Jesúre ḡoataekakaka, suḡabatirāoka jējewēkoa baaekakaka ĩāekarāte bojaeka aḡerāte.

17 I'supaka kibaaika ā'mitiritirā Gerasakarā Jesúre kīkiwa'ri nawejeḡi kiḡe'ririka nayḡaeka.

18 I'supaka nimamaka toḡi ḡe'rira'aerā kūmuarā kijāika ḡoto ikupaka Sa-tanárika ima kireka ḡoritḡaekakite kire ārīka:

—Mika a'ririka yaḡatiyarīji yiyḡayu yi'ioka,— kire kērīkoḡeka.

19 I'supaka kērīko'omakaja ikupaka Jesúre kire ārīka:

—Yika a'ḡekaja, miwi'iarā miḡe'riwa'ḡe. “Yire wayuīaiki imarī, jia Maiḡamakire yire baayu”, ārīwa'ri mirīrāre mibojaokaro'si,— kire kērīka.

20 I'supaka kērīka yi'riwa'ri kiḗ'rika. Pe'riwa'ritirā Decápolireka imaeka wejearā Jesúre kire baaeka majaroka kibojatapaeka. I'supaka kibaaeka ā'mitiritirā marākā'ā ḗo'imajare ārwārūberika, i'supaka ima ā'mitirikoriberikarā imarī.

Jairo makore Jesúre tããeka
(Mt 9.18-26; Lc 8.40-56)

21 Torājirā kũmua ke'rikapiji Jesúre ḗe'rira'aeka ate. Saḗi ḗe'rietatirā ḗa'warierā kirīkamarika ḗoto, rīkimarāja ḗo'imajare kiḗō'irā rērīka.

22 I'supaka nimaeka ḗoto judíorākare rērīwi'i iḗamaki, Jairo wãmeikite Jesús ḗō'irā etaeka. Supabatirā kiwãjitãji kiñukurupaeka.

23 Supabatirā ikupaka kire kērīka:
—Yimakore ḗuḗaririrā baayu. Miḗitaka koḗo'iarā mija'aḗearika yiyapatiyayu kojãjiokaro'si,— kire kērīka.

24 I'supaka kire kēḗakã'ã, Jesúre kika a'rika mae. Toḗi koḗakaja rīkimarāja kīrika ḗo'imajare kika a'rika.

25 Na'rika nawatopekapi ĩrãko wãmarĩa imaekakote torã imaeka. ĩ'ḗoũ'ḗuarãe'earirakakuri wejejë'rãka koeyawa'rika ḗu'uriweoko jĩa ka'wisijũabaraka.

26 ĩ'rīkaremarĩa ĩkobaarimajare kore nikobaarũjekoperoyika. I'supaka nabaaika wḗa koniñerũ imakoḗeka ritaja nare kōjipataroyika. I'supaka baariḗotojo jã'rībaji kojaririjarika.

27 I'supaka baabaraka koimaeka ḗoto “Wãmarĩa imarãte jimarĩa Jesúre bayayu”, ārīrika koã'mitiroyika. I'supaka simamaka koimaeka wã'tarã Jesúre etamaka ĩatirã, rīkimarāja ḗo'imajare imaeka watopekapi kiḗeterō'orã koeyaeka.

28 Jesúre imaekarō'orã eyatirã “Kijariroaka yiraberākareka jia yijarirãñu”, kōrĩḗuḗajoaeka koḗuḗarō'õḗi. I'supaka ḗuḗajoawa'ri kijariroaka korabeka mae.

29 I'supaka kobaaeka ḗotojo koreka so'rika mae. “Risirika yireka imakoḗeika o'yua mae”, kōrĩwãrũeka.

30 Kijarijoaka korabeka be'erō'õ, “Tērīrika ñimapi ĩ'rīkate tããñu”, kiḗuḗakapi Jesúre ārītika. Supa imarī jorowa'ritirã ikupaka ḗo'imajare kērīka:

—¿Maki yijariroaka rabeko'oka?—

31 I'supaka kēḗakã'ã kika wãrũrimajare ikupaka ārīka:
—Miḗō'irã rīkimarāja imarã mire rabeirã. ¿Marākã'ã simamaka “¿Maki yijariroaka rabeko'oka?”, meñu?—

32 I'supaka kire narīka simako'omakaja ḗo'imajare ĩabaotabaraka kire rabekakite kimo'arijarika.

33 I'supaka kimaeka ḗoto “Yi'i, risirika ñima yire o'yaokaro'si mire rabeko'oko”, ārĩḗuḗajoawa'ri kiḗō'irã koeyaeka. I'supaka koḗuḗaka imako'omakaja kire kīkiwa'ri tarariḗotojo kiwãjitãji koñukurupaeka. I'supaka baatirã kobaaeka uḗakaja kire kobojaeka.

34 I'supaka kōḗakã'ã, wayuĩarimaji imarī, ikupaka kore kērīka:
—Mae mia'mitiḗe yiwãyuĩaiko. Yire yi'riwa'ri, jia mijayu mae. “Yirisirika yire o'yua”, ārĩwa'ri jĩjimaka miḗe'riwa'ḗe mae,— kore kērīka.

35 I'supaka kore kērīka ḗoto judíorākare rērīwi'i iḗamaki Jairo wi'iakarãre etaeka. Torã eyatirã ikupaka Jairote narīka:

—Mimako ḗuḗaririko'oko. “Yimakore mibayape”, wãrõrimajire merĩa'si mae,— kire narīka.

36 I'supaka narīko'omakaja,
—Ba'iaja ḗuḗaribekaja, yire miyi'ḗe,— Jesúre kire ārīka.

³⁷ Pedro, Santiago, supabatirā Santiago rī'i Juan maekarakamarā tarāreje Jesúre akawa'rika.

³⁸ Naka a'ritirā, rēriwi'i ĩpamaki wi'iarā jimarā oparaka nimaekarō'ōrā keyaeka.

³⁹ I'supaka nimamaka, ikupaka nare kēryaeka:

—¿Dako baaerā mija oyu? Pūpariribeyuko me'rōre ime. Kārīkako koime,— kērika oparaka imaekarāte.

⁴⁰ “Kopakaja pūpariritiyaekako koime”, āriwa'ri Jesúre neeka. I'supaka nimamaka ĩatirā, nare kīporirūjeka. Supabatirā pūparirikakote imaeka kurarakarā kopakiarā, supabatirā kika imaekarā maekarakamarāpitiyika kikākaeka.

⁴¹ Naka kākatirā kopitakarā kore nī'atirā ikupaka kore kērika:

—Talitá cum,— kore kērika. (Mokarokapi marījīkareka, “Me'rō, mimi'mibe, mire ñaŋu”, ārika sime i'siroka).

⁴² I'supaka kērika potojīji mi'mirīkatirā, kojaarīkawa'rika. ĩ'pou'puarāe'earirakakuri wejejē'rāka eyawa'yuko koimaeka. Ōña kojaripe'pakā'ā ĩawa'ri, marākā'āoka āriwārūberijīka najarika kika imaekarā, i'supaka ima ĩakoriberikarā imarī.

⁴³ I'tojīte,

—Aperāte samija boja'si,— nare kērika.

Supabatirā ba'arika koro'si nare ke'era'arūjeka.

6

Nazaretwejearā Jesúre a'rika

(Mt 13.53-58; Lc 4.16-30)

¹ Torājirā mae, kika wārūrimajapitiyika Jesúre a'rika, kime'rārī kimaeka wejearā.

² Torā eyatirā jēritarīmi simaeka poto po'imajare kiwārōū'mueka judiorākare rēriwi'iarā. Kire ā'mitiritirā, “Jiitakaja ōñuka kime”, āriwa'ri marākā'ā narīwārūberika, i'supaka jaikite ā'mitirikoriberikarā imarī. I'supaka kibaamaka ikupaka po'imajare kireka ārika:

—¿Marākā'ā baatirā jiitakaja ĩ're ōriṗūayu? ¿Maki kire wārōekaki ruku? Maikoribeyua pariĵi ritaja baabeaiki kime,— narīka.

³ Supabatirā ikupaka narīka aṗea:

—María maki, ō'ōrā yaṗua yi'yerimaji kime. Supabatirā Santiago, José, Judas, Simónpitiyika nama'miji kimema. Iki kima simamaka kibe'erō'ōkarā rōmijāoka ō'ōrā makaja imarā,— torā imaekarāte ārika.

I'supaka simamaka “Yija upakaja imaki imarī imatiyabeyuka kime”, āriwa'ri kire na'mitiripēariyapaberika.

⁴ I'supaka napupajoamaka, ikupaka nare kērika:

—Tuparāro'si bojaĵirimajire “Jiitaka mare kibojayu”, ritaja po'imajare kireka āñuka kime. I'supaka simako'omakaja kīpo'ijirika wejeareka, kitā'omajataka pūri i'supaka āribeyurā,— kērika.

⁵ Supa imarī jia kire nayi'ribepakā'ā, maikoribeyua nare kibeawārūberika. I'supaka imariṗotojo ĩ'rārimarāre takaja kīpitaka ja'aṗeatirā wāmarā nimaeka nareka kijieka.

⁶ Kitā'omajare kire ā'mitiripēabepakā'ā marākā'ā āriwārūberijīka Jesúre jarika. I'supaka imariṗotojo aṗea wejearā po'imajare wārōtaparī ke'rika mae.

Jesúre kika wārūrimajare Tuparārika nawārōtapaokaro'si mamarī kīṗūataū'mueka

(Mt 10.5-15; Lc 9.1-6)

⁷ Ī'poũ'puarãe'earirakamarã kika wãrũrimaja imaekarãte Jesúre akaeka. Supabatirã kirika nare ja'ajiyetirã,

—Satanárika ima po'imajareka ña'rĩjãikarãte mija poatabe mijaro'sioka,— nare kãrĩka.

I'supaka nare ãrĩweatirã ĩ'parimaki oyiaja Jesúre nare pũataeka aþea wejeareka imaekarãte wãrõtaþaokaro'si.

⁸—Torã mija a'rirãka þoto þan, yaipi'ia, niñerũoka mija e'ewa'ria'si. I'supaka simako'omakaja mija tu'ua takaja mija e'ewa'þe.

⁹ Supabatirãoka ũ'þuko'a, jariooka mija jããika takapiji mija a'þe,— nare kãrĩka.

¹⁰ Ikuþakaoka ate nare kãrĩka:

—Wejearã yirika bojarĩ mija eyaũ'murãñu, wi'itakarãja mija imabe, aþe wi'i, aþe wi'irã baabekaja. Aþea wejearã mija a'rirãka þoto takaja toþi mija þoþe.

¹¹ Mija eyarijarirãka wejerakakaja mijare e'etoriberiwa'ri, Tuþarãrika ã'mitiripëarika nayapabesarãkareka, jãjiapi nare jaika ka'wisijũabekaja nare mija ja'atabe. Toþi a'rirãka þoto, ikuþaka mija baabe: Mija ũ'þuko'arã ka'ia uyua eika mija þajepatebe “Yijare mija ã'mitiripëabeyua simamaka, Tuþarãte mijare ba'iaja mijare baarãñu”,— ãrĩwa'ri kika wãrũekarãte kãrĩka.

¹² I'supaka nare kãrĩka be'erõ'õ po'imajare wãrõrĩ na'rika mae. Supa imarĩ naþõ'irã eyatirã ikuþaka nare narĩka: “Ba'iaja mija baaika ja'atatirã Tuþarãte mija ã'mitiripëabe”, neyaekarõ'õrã imaekarãte nabojarijarika.

¹³ I'supakajaoka Satanárika ima ña'rĩjãika imaekarãte nareka sanajieroyika. I'supakajaoka rĩkimarãja wãmarã imaekarãte iyebakapi yo'yebaraka, narisirika nareka ima no'ataroyika.

Ikuþaka sime Juanre reyaekakaka

(Mt 14.1-12; Lc 9.7-9)

¹⁴ Ritaja maikoribeyua Jesúre baabearoyika ã'mitiritirã po'imajare sabojaþibaeka. Po'imajare i'supaka ãñua ĩþi Herodesoka sõrĩkaki. I'supaka po'imajare ãñua ã'mitiritirã ikuþaka ĩ'rãrimarãre ãrĩka:

—Juan, po'imajare ruþuko'a jũjerimajiji kime je'e aþeyari. Reyariþotojo ate õñia jarijiki imarĩ, maikoribeyua kibeayu je'e aþeyari,— narĩka.

¹⁵ Aþerã ikuþaka ãrĩkarã:

—Tuþarãro'si bojaĩjirimaji imaroyikaki Elías kime je'e aþeyari,— narĩka.

I'supaka narĩko'omakaja aþerimarã þuri ikuþaka ãrĩkarã:

—Bikija Tuþarãro'si bojaĩjirimaja imaroyikarã uþaka kime je'e aþeyari,— narĩka.

¹⁶ I'supaka najaimaka ã'mitiritirã, ikuþaka Herodete ãrĩka kiro'si:

—Juan bikija kiruþuko'a yita'terũjekaki imariþotojo õñia jariþe'ritirã i'supaka kibaabearijayu je'e aþeyari ate,— kãrĩka.

¹⁷⁻¹⁸ I'supaka kãpakã'ã, Juanre najããerã baaeka ruþu, kirĩĩ Felipe rũmu Herodías wãmeikore ë'matirã Herodete koka imaeka. I'supaka kibaamaka, ikuþaka Juanre kire ãrĩka:

—Herodías mirĩĩ rũmure me'maeka ba'iaja mibaayu, Tuþarãte jã'meika yi'riberowa'ri,— ãrĩwa'ri kire kibojakoperoyika.

I'supaka kãpakã'ã, koka jia imarika yaþawa'ri Herodete kire ñi'arũjeka kisurararãkare. Kire ñi'atirã þerumijiaþi þi'þetirã, wëkomaka imariwi'iarã kire natarika.

¹⁹⁻²⁰ “I'supaka kijaika wapa kire jããrika sime”, ãrĩþuþajoekako imarĩ, Herodíare kire jããrũjerika yaþaeka. I'supaka koþuþajoako'omakaja, Herodes þuri “Tuþarãte yaþaika uþakaja jia wãjia baaiki Juanre ime”, ãrĩwa'ri jia jiyiþuþaka kireka õrĩkaki. Supa imarĩ Juanre kojããrũjeriyapako'omakaja

kiyaɸaberikoɸeka. I'suɸakajaoka Juanre bojaroyika j̄jimakaɸi ā'mitirikaki imariɸotojo “Kibojaike uɸakaja yiyi'riye'e”, āriɸotojo, sareka ña'r̄iyaar̄i ki-mawār̄uberika.

²¹ I'suɸaka Juanka kimako'omakaja “Ikuɸaka yibaaj̄ikareka, yiɸuɸajoaika kitá'tewār̄uberij̄ĩñu je'e”, Herodíasre āriɸuɸajoaekar̄imi seyaeka. I'suɸaka kōriɸuɸajoaekar̄imi Herodete ɸo'ijirika wejej̄e'r̄aka sar̄akutorika. Suɸa imar̄i kiro'si ba'irabej̄irimaja iɸarimar̄are, suɸabatir̄a surarar̄aka iɸarimar̄areoka, Galilea ka'iakar̄a imatiyarimajareoka kiakaeka, “Mabayaar̄ir̄a”, āriwa'ri.

²² Ritaja kiakaekar̄ate r̄er̄ikar̄ō'ōr̄a k̄akatir̄a Herodías makore nare bay-atāābeaeka j̄jimaka nimaokaro'si. “Jiitaka mare kobaabeayu”, Herodes kijey-omar̄aɸitiyika āriɸuɸajoaekar̄a. I'suɸaka imawa'ri ikuɸaka kore k̄er̄ika:

—¿Dakoa mire ñijirika miyaɸayu maekaka jiitakaja mibaaika wapa? Miyapaikaja mire ījir̄a i'suɸaka ñañu.

²³ Mire ɸakibeyuka yi'i, ika ka'iakaki iɸi imar̄i, ritaja yiba'ir̄ijia wapaɸj̄a'r̄iakaka ñe'met̄ajir̄ō'ōj̄ir̄a mire ījij̄iki imar̄i suɸa mire ñañu,— Herodías makore k̄er̄ika.

²⁴ I'suɸaka kore k̄ɸak̄ā'ā, koɸakore j̄er̄iar̄i ko'rika mae.

—¿Dakoa kire yij̄eñer̄añu ruku, ma'i?— kore k̄er̄ika.

I'suɸaka kōɸak̄ā'ā,

—“Juan ɸo'imajare ruɸuko'a j̄uɸerimaji ruɸuko'a yiyapaɸayu”, kire meɸe,— kore k̄er̄ika.

²⁵ I'suɸaka kore kōɸak̄ā'ā, jajuaja a'ritir̄a koɸamaki Herodes ɸō'ir̄a koeyaeka. Kip̄ō'ir̄a eyatir̄a ikuɸaka kire k̄er̄ika:

—Juan ruɸuko'a yiyapaɸayu. I'suɸaka simamaka kimar̄ō'ōr̄a a'ritir̄a, sata'tetir̄a, seroar̄a saɸeatatir̄a yire samijibe maekakaja,— kire k̄er̄ika.

²⁶ I'suɸaka kōɸak̄ā'ā jimar̄ia Herodete ba'iaja ɸuɸarika. Juanre jāārika yaɸaberir̄iɸotojo, mamar̄iji kore k̄er̄ika kijaita'ariyaɸaberika. ɸo'imajare ā'mitirika w̄ajit̄aji, “Miyapaikaja mire ñijir̄añu”, k̄er̄itika simamaka, koj̄eñeikaja kore k̄jir̄a baaeka.

²⁷ I'suɸaka simamaka ñojimar̄iji i'r̄ika kisurarate Juan ruɸuko'a ta'ter̄i kip̄ūataeka.

²⁸ Tor̄a eyatir̄a Juan ruɸuko'a ta'tetir̄a, seroɸemar̄a saɸeatatir̄a sake'era'aeka. I'suɸaka baar̄i ke'rikar̄ō'ōpi ɸe'rietatir̄a Herodías makore sak̄jika. Suɸa imar̄i iko mae koɸakore s̄jikako.

²⁹ I'suɸaka Juanre nabaeka ā'mitiritir̄a, kika wār̄ueka mir̄ar̄ate kip̄o'imir̄aka e'er̄i etaeka sayayeokaro'si.

*Cinco mil rakamar̄a imaekar̄ate Jesúre ji'aeka
(Mt 14.13-21; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)*

³⁰ I'suɸaka simaeka be'er̄ō'ō Jesúka wār̄urimaja kirika bojataɸar̄i turikar̄ate ɸe'rietaeka. Suɸa imar̄i kip̄ō'ir̄a etatir̄a nawār̄ōtaɸaeka majaroka kire nabo-jaeka.

³¹ I'suɸaka simaeka ɸoto tor̄a r̄ikimar̄aja ɸo'imaja i'tarijayur̄a, ɸe'r̄ir̄ijayur̄aoka imaekar̄a. I'suɸaka simamaka kika wār̄urimajaka no'oj̄iteoka maba'awār̄uberij̄ika Jesúro'si simaeka. Suɸa imar̄i ikuɸaka kika imaekar̄ate k̄er̄ika:

—Dajoa, ɸo'imajamator̄a k̄uɸaj̄i maj̄er̄itaer̄a,— nare k̄er̄ika.

³² I'suɸaka nare k̄er̄ika be'er̄ō'ō, k̄umuapi ɸo'imajamator̄a naka ke'rika mae.

³³ Na'r̄ir̄a baaeka ruɸu r̄ikimar̄aja iawār̄uekar̄a. I'suɸaka nabaamaka iatir̄a, ritaja wejeakar̄are r̄ir̄iwa'rika Jesúre a'rikar̄ō'ōr̄a. I'suɸaka baaekar̄a imar̄i, kijeyomar̄aɸitiyika tor̄a keyabeyukajiji tor̄a neyaweitika jājia r̄ir̄iwa'rikar̄a imar̄i.

³⁴ I'supaka nabaeka simamaka waata'rieyatirā marīwa'rikōrī rīkimarāja ꝑo'imajare imamaka Jesúre ĩaeka. Torā eyatirā, ovejawēkoa nare ĩarīrīrimajire imabeyurā upaka ꝑo'imajare imamaka kīaeka. I'supaka nimaeka Tuparārika nare wārōrimajire imaberika simamaka. I'supaka imaekarā nimamaka “Jia ōrīwārūbeyurā nime. Supa imarī marākā'ā baawārūberijīñurā nime”, ārīwa'ri wayuīaekaki imarī, ritajakaka nare kiwārōū'mueka mae.

³⁵ Aiyate ka'rawa'rirā baaeka ꝑoto kika wārūrimajare kika jairī etaeka. Ikuꝑaka kire narīka:

—Na'irā sajaritiyu mae. Pō'imamato sime ō'ō. Supa imarī ba'arika imabeyua.

³⁶ Supa imarī wejekoyikurirā ba'arika waruaparaka ꝑo'imajare imarō'ōrā sawapañjiba'arī na'rirū,— kire narīka.

³⁷ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—Mijaja ba'arika nare mija ji'abe.—

I'supaka kēpakā'ā ikupaka kire narīka:

—¿Pan yija wapañjirāñu bai je'e wapañjā'rītaka simako'omakaja? Rīkimarāja ꝑo'imajare imamaka, dosciento rakato denario sawapa simarāñu,— kire narīka.

³⁸ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka nare kērīka:

—¿No'ojīrārakato pan mija rikayu je'e? Mija ĩabe ruꝑu.—

I'supaka kēpakā'ā,

—Ī'rāpitarakatojīkaja sime. Supabatirā wa'iaoka ĩ'parājīkaja ima,— kire narīka.

³⁹ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—“Ritaro'ro jia taya imarō'ōrā mija ruꝑabe”, ꝑo'imajare mija āꝑe.—

⁴⁰ I'supaka kēpakā'ā, kērīka upakaja ꝑo'imajare nabaarūjeka. Supa imarī nare najā'meka upakaja nimaekarō'ōrā ĩ'rāo'roreka cincuenta, aꝑerio'roreka cien rakamarā nimaeka.

⁴¹ Supa imarī pan ĩ'rāpitarakato imaeka, wa'ia ĩ'parā imaekaoka Jesúre e'erikaeka. Supabatirā wejeꝑemarā yu'ayoitirā, “Jia mibaayu a'bi”, ārīweatirā, pan kiña'kata'ruika mae. Supabatirā “Pō'imajare samija ꝑibabe”, ārīwa'ri kika wārūrimajare sakījika mae. I'supakajaoka kibaeka ĩ'parā wa'ia imaeka ritaja ꝑo'imajaka sanaꝑibaba'aerā.

⁴² I'supaka kibaamaka ritaja ꝑo'imajare ba'aeka, jia ña'ꝑirika najarikarō'ōjīrā.

⁴³ Sabe'erō'ō, ĩ'ꝑoū'ꝑuarāe'earirakapi'i ꝑururika kika wārūrimajare rēaeka naña'ꝑika ꝑiyia.

⁴⁴ Cinco mil rakamarā ĩmirīja nimaeka saba'aekarā.*

*Okopemaꝑi Jesúre turika
(Mt 14.22-27; Jn 6.15-21)*

⁴⁵ I'supaka baaweatirā kika wārūrimajare ikupaka Jesúre ārīka:

—Kūmuarā jāitirā ĩ'sipē'rōtorā mija waata'riwa'ꝑe. Supabatirā Betsaida wejearā yire mija ta'abe.—

Kika wārūrimajare waata'riwa'rika ꝑoto ꝑo'imajare a'yaokaro'si kima-jaroka bojabaraka kimaeka ruꝑu.

⁴⁶ I'supaka baaweatirā, ĩmimakarā kimarīwa'rika, Tuparāka jairī.

⁴⁷ Aiyate ka'raeka be'erō'ō Galilea ꝑa'wa ñe'metājirāja kūmua eyawa'rika, sarijeꝑi rīkamaritirā Jesúre ĩamaka.

* **6:44** Tal vez la cifra fuera mucho más que cinco mil que comieron, si hubiera contado las mujeres y los niños.

⁴⁸ Wĩrōa jājia baemaka jājia nawē'āko'omakaja sa'ribepakā'ā kĩaeka. Supa imarĩ bikitojo ñamiji okopemapi turitirā nakoyikurirā keyaeka. Nare kio'riwa'rirā baatikarā kire niatōpoeaka.

⁴⁹⁻⁵⁰ Okopemapi kitupakā'ā ĩatirā, jimarĩa nakasereka, “Po'imaja opirekoa sime je'e”, āriṗupajoawa'ri. I'supaka nimaeka jērāko'atirā, ikupaka nare kērĩka:

—Rikitubaka mija jape, kíkibekaja. Yi'iji ñime,— kērĩka.

⁵¹ Supa nare āritirā napō'i kũmuarā kijāika mae. Sarā kijāika poto wĩrōa o'rika mae. Supa imarĩ i'supaka kibaamaka ĩatirā marākā'ā āriwārūberijĩka najarika, i'supaka ĩakoriberikarā imarĩ.

⁵² Sarupubaji, pan kũpajĩ imako'api po'imajare Jesúre ji'amaka ĩako'omakaja, “Tērĩwa'ribaji imaki Jesúre ime”, āriṗeyukajirā nimaeka, ōriwārūberikarā imarĩ.

Genesaretka'iakarā jĩñurāte Jesúre tããeka
(Mt 14.34-36)

⁵³ Pa'wa waata'riwa'ritirā Genesaret wãmeika ka'iarā neyaeka.

⁵⁴ Waata'riyatirā nakũmua ji'apãatirā namarĩwa'rika potojĩteje torā imaekarāte Jesúre ĩawārũeka.

⁵⁵ Kire ĩatirā jajuaja na'rika aṗerāte bojarĩ. Sã'mitiritirā wãmarĩa imaekarāte napeyurũkiapi ne'era'aeka kipō'irā.

⁵⁶ Ke'riroyikarō'ōrāja kũpajĩriwejerā, jo'bariwejerā, wi'imatorāoka, kipō'irā neyaroyika. Supabatirā rĩkimarāja ba'irĩjia ĩjibaraka po'imajare imaekarō'ōrā, jĩñurāte napããjiyeroyika nare kitããokaro'si. Kijariroaka kũpajĩji nare kiraberũjerika yapawa'ri jimarĩa jĩñurāte kire akaeka. Kijariroaka rabekarakamarāreje narisirika o'ripataeka mae.

7

“Mañekiarāte baaroyika upakaja yi'yurā imarĩ, Tuparāte jā'meka yi'ribeyurā nime”, āriwa'ri Jesúre bojaeka

¹ Fariseokaka pupajoairā, supabatirā judíotatarāte jā'meka wārōrimajaoka Jesús pō'irā etaekarā, Jerusalénrō'ōpi i'tatirā.

² Kipō'irā eyatirā ĩrārimarā kika wārūrimajare pitajũjebekaja ba'amaka niaeka. I'supaka nabaamaka ĩatirā “Mañekiarā pitajũjetirā oyiaja mare ba'arũjekarā. Kika wārūrimaja puri ba'iaja baawa'ri pitajũjebekaja ba'airā”, narĩpupajoaeka.

³⁻⁴ (Ikupaka nime, fariseokaka pupajoairā, supabatirā aṗerā natā'omaja judíorākaoka: Nañekiarāte baaroyika upakaja yi'yurā imarĩ, “Tuparāte jia yijare ĩajiyurũkiaro'si sime”, āriwa'ri naba'aerā baaika ruṗu napuriakaja pitajũjerioyiaja nabaayu. I'supakajaoka nabaarijayu ba'arika wapaĩjipe'rietatirā. Supabatirā ko'a, jotoa, seroa peruakaka baaeka najũjerijayu.* I'supakajaoka nabaayu naba'awearijayu rakakaja ĩrātiji naruparikũmua jia najũjerijayu. “Mañekiarāte yijare wārōeka yija yi'riberirika yapabeyuka Tuparā. Supa imarĩ kĩaika wājītāji ba'iaja baairā yija imakoreka nawārōeka upakaja yija baayu”, āriṗupajoawa'ri, i'supaka nabaakoṗeyu).

⁵ Supa imarĩ Jesúka wārūirāte pitajũjebekaja ba'amaka ĩatirā,

—¿Dako baaerā mika wārūrimaja puri mañekiarāte jā'meka yi'ribeyurā? Miabe, pitajũjebekaja naba'ayu,— kire narĩka fariseokaka pupajoairā, supabatirā judíorākare jā'meka wārōrimajaoka.

* **7:3-4** Marcos explica que según las tradiciones de sus antepasados, si algo o alguien no aceptable a Dios, hubiera tocado el objeto, el objeto se quedaría mal frente a los ojos de Dios. Así que cualquier persona que utilizaría el objeto después también se pondría mal en los ojos de Dios. Entonces, lavaban todos los artículos para evitar la posibilidad de ser mal (o impuro) en los ojos de Dios.

⁶ Sã'mitiritirã ikupaka Jesúre nare ãrĩka:

—“Tuparãte yapaika upakaja jia baairã yija ime”, ãrĩripotojo mija pupajoaika upakamarĩa mija ime. I'supaka mija imakaka pupajoaweibaraka, Tuparãro'si bojaĩjiokaro'si Isaías imaekakite o'oeka:

“Ikupaka ika po'imajareka Tuparãte ãñu: ‘Yire jiyipupaka õñurã upaka najaiko'omakaja, napuparõ'õpi yire jiyipupayeebeyurã nime.

⁷ Supabatirã po'imajare jã'meka upakaja nawãrõikakakaja “Tuparãte jã'meka sime”, narĩrijayu. Supa imarĩ dakoa wapamarĩaja yire najiyipupayeekepeyu’”, kio'oeka,— nare kãrĩka.

⁸ Topi mae, ikupaka Jesúre nare ãrĩka ate:

—Tuparãte jã'meika ã'mitiripẽabeyurã imarĩ, mañekiarãte mijare wãrõeka puri jia mija ã'mitiripẽayu,— nare kãrĩka.

⁹ I'supakajaoka ikupaka nare kãrĩka:

—Mañekiarãte wãrõeka takaja ã'mitiripẽaokaro'si, Tuparãte jã'meika ja'atarika puri juitakaja õñurã mija imema.

¹⁰ Ikupaka Moiséte ãrĩka mija ãabe: “Mipakire, mipakoreoka yi'riwa'ri jia nare mibaabe”, ãrĩwa'ri kio'oeka. I'supakajaoka, “Ĩrĩka kipakire, kipakoreoka ba'iaja baarijayukate majããkopejĩñu”, ãrĩwa'ri kio'oeka.

¹¹ Mija puri “Mañekiarãte ikupaka mare wãrõeka”, ãrĩwa'ri sayi'yurã imarĩ, ikupakakakapi jã'merijayurã: “Yipakire, yipakoreoka jeyobaaberijĩki yi'i. Ritaja yirikaika Tuparãro'si oyiaja ima. Iki ĩrĩkateje sapi yijeyobaarãñu”, ãñurãteje, “Jia nabaayu”, mija ãñu.

¹² “I'supaka pupajoairãro'si, kipakiarãte kĩarĩrĩberikopejĩka marã imabeyua”, mija ãrĩrijayu.

¹³ I'supaka mija jaiyu, mañekiarãte baaroyiroka yi'yurã imarĩ, Tuparãrika yi'ribeyurã mija jayu. Supabatirãoka apea rĩkimakaja ima i'supaka mija baarijayua,— nare kãrĩka.

¹⁴⁻¹⁶ I'supaka nare ãrĩtirã po'imajare kiakaeka ikupaka nare ãñaokaro'si:

—Mae mija imaupatiji yire ã'mitiritirã mija õrĩpũabe. Ba'arika mija ba'aikamarĩa sime ba'iaja mijare baarũjeika Tuparã ñakoareka. Mija pupakapi “Ikupaka yibaaye'e”, ãrĩpupajoatirã ba'iaja mija baarĩparea Tuparãte mijare ĩaripe'yoyu,— nare kãrĩka.

¹⁷ I'supaka nare ãrĩweatirã wi'itõsiarã kika wãrũrimajapitijika Jesúre nare kãkatapawa'rika mae. Wi'itõsiarã kika kãkatirã,

—Po'imajare miwãrõko'akaka yijare mibojajiibe,— kika wãrũrimajare kire ãrĩka.

¹⁸ I'supaka napakã'ã ikupaka nare kãrĩka:

—¿Yiwãrõko'a jia mija ã'mitiriwãrũberiko'o bai je'e mijaro'sioka? “Po'imajare ba'aikamarĩa ba'iaja nare baarũjeika Tuparã ñakoareka”, ñarĩko'ojĩkaja ¿mija õrĩwãrũberiko'o bai je'e?

¹⁹ Maba'aika mapupaka ña'rĩjãibeyua. Maba'aika mañe'mearã takaja ña'rĩjãirijayua. Supabatirãoka mapo'iaipi porirũkiaja sime,— nare kãrĩka.

(Supa imarĩ “Ritaja maba'aika jãjibaarimajimarĩka Tuparãte ime”, ãrĩwa'ri i'supaka nare kãrĩka).†

²⁰ Ikupakajaoka nare kibojajiika ate:

—Ba'iaja pupajoairã imarã ba'iaja baarijayurã. I'supaka imarã nimamaka, Tuparã ñakoareka ba'iaja nare sabaarũjerijayu.

²¹ I'supaka imarã imarĩ, ba'iaja pupajoairã najayu. Supabatirã “Yirũmumarĩko iko, yitĩmimarĩka ĩĩ”, ãrĩrimarĩaja ba'iaja naka nabaawã'imarĩrijayu. Supabatirã karee'erimaja, jããrimaja, rõmikirã

† **7:19** Esta frase es una explicación o comentario de Marcos, el escritor.

imariꝑotojo aꝑerã rômijãka ba'iaja baarijayurã, rômijã tĩmiairã imakoꝑeirãoka i'supakaja baarijayurã naro'si.

²² I'supakajaoka aꝑikate ba'irĩja rikaika oakiyurã, ritaja dika jariwa'ririmarĩaja ba'iaja baarijayurã, ꝑakirimaja, supabatirã nayapaika upakaja i'yoꝑipekaja ba'iaja baarijayurã, aꝑerã jia kiro'si imarijayurãte ã'mijĩairã imarã. Supabatirã aꝑerãte ba'iaja jaijairibiyaokaro'si ꝑakirika nareka jairijayurã, “Aꝑerãte tẽrĩwa'ribaji imatiyairã yija ime”, ãñurã, i'supakajaoka Tuparãte yapaikakaka ꝑuꝑajoabekaja, waꝑuju naꝑuꝑaka nare ãñu upakaja baarijayurã nime.

²³ Naꝑuꝑarõ'õꝑi ba'iaja ꝑuꝑajoairã imarĩ, i'supaka ritaja nabaarijayu. I'supaka imarã nimamaka Tuparã ñakoareka ba'iaja nimarijayu,— nare kẽrĩka.

Judiotatamarĩko imariꝑotojo Jesúre ã'mitirĩꝑeãekako
(Mt 15.21-28)

²⁴ I'supaka kibojaeka be'erõ'õ a'ritirã Tiro‡ wãmeika wejewã'tarã Jesúre eyaeka. Torã keyaeka ꝑoto kareaja wi'iarã keyariyapaꝑokopeka. I'supaka kiꝑuꝑajoaeka imako'omakaja ꝑo'imajare sõrĩtika.

²⁵ I'supaka simamaka sã'mitiritirã ikuparõ'õꝑiji i'rãkote kiꝑõ'irã etaeka. Satanãrika ima ña'rĩjãikako ꝑako koimaeka. I'supaka komakore imamaka, kore kiwayuñarika yaꝑawa'ri kiwãjitãji koñukurupaeka.

²⁶ Sirofenciaka'iaakako, judiotatamarĩko koimaeka. Toꝑi mae ikupaka kire kõrĩka:

—Yire mijeyobaabe. Yimako Satanãrika ima ña'rĩjãikako koime. I'supaka simamaka koꝑuꝑakareka simakoꝑeika miꝑoatarika yiyapaꝑu mae,— kire kõrĩka.

²⁷ I'supaka kõꝑakã'ã ikupaka kore kẽrĩka:

—Mae judiotatarã, yika wãrũrimajaka takaja ñimarãñu ruꝑu. Supa imarĩ mimakore jierĩ nare ya'ritapaĩka, jiamarĩa naro'si simajĩñu. Ìakõrĩ je'e: I'supaka mire yibaaĩkareka ꝑuri me'rãka ña'ꝑibeyukajirã ba'arika e'matirã nayaiwẽkorĩjãka§ yiji'aika upaka nare yibaaĩñu,— kore kẽrĩka.

²⁸ I'supaka kẽꝑakã'ã, ikupaka kire koyi'rika:

—Rita meñu, ñiꝑamaki. I'supaka simako'omakaja ba'arika ꝑeatarũkia rokarã me'rãka ba'aña'ruika saba'ayu yaiwẽkorĩjãka,— kõrĩka. (Ikupaka ãrĩrika i'supaka kire kõrĩka: “Mika wãrũrimajare wãrõbaraka mimako'omakaja, kũꝑajĩ yire mijeyobaarãka jia yiro'si simarãñu”).*

²⁹ I'supaka kõꝑakã'ã ikupaka kore kẽrĩka:

—Jia miꝑuꝑajoaika simamaka, i'supaka yire miyi'yu. I'supaka simamaka Satanãrika imakoꝑeika ꝑoyua mimakoreka mae. Supa imarĩ miwi'iarã miꝑe'riwa'ꝑe,— kore kẽrĩka.

³⁰ Kowi'iarã ꝑe'rieyatirã koꝑeyurũkiꝑemarã jia jãjiko komakore ꝑeyumaka kõieyaeka. Koꝑakaja Satanãrika ima koreka ꝑorikako.

Ã'mitiribeyuka imarĩ jaiwãrũbeyukate Jesúre jieka

³¹ I'tojĩrã ate Tirowejeaꝑi Jesúre o'rika. Toꝑi o'riwa'ritirã Sidón wãmeika wejearã keyaeka. Toꝑi ke'rika, Decãpolisꝑi kio'rika. Supabatirã toꝑi o'ritirã Galilea ꝑa'warã keyaeka.

³² Torã kimaeka ꝑoto ã'mitiribeyuka, jaiwãrũbeyuka kiꝑõ'irã ꝑo'imajare e'eeyaeka. Kire e'eyatirã “Miꝑitaka kiꝑo'iarã mija'aꝑeabe kijjiokaro'si”, kire narĩka.

‡ 7:24 Una región de gente no judío § 7:27 Los judíos nombraron a los no judíos perros. En una manera más tierna, a ellos Jesús les refirió como perritos en este ejemplo. * 7:28 Esta frase es información añadida para ayudar a los lectores entender la respuesta de ella.

³³ I'tojite ã'mitiribeyukate kire takaja aþerõ'õrã ke'ewa'rika. Torã mae kika takaja kimaekarõ'õrã ã'mitiribeyuka ã'mukoþea i'þapë'rõtowã'tarãja kipitawãjoa kikãkataeka. Suþabatirã kipitawãjoapi rijo'kaka e'etirã kirërõkakarã kirabeka.

³⁴ Suþabatirã wejepemarã yoimiatatirã, kire wayuñawa'ri Jesúre yiataeka. I'supaka baatirã ikupaka kire kërïka mae:

—Epatá,— kire kërïka. (Kiokapi þuri “Sawiritarũ”, ãrïrika simaeka).

³⁵ I'supaka kërïka þotojo ã'mitiribeyuka imakoþekakite ã'mitiyuka jarika. I'supakajaoka jia jaiwãrübeyuka kimakoþekareka jia jaiki kijarika mae.

³⁶ I'supaka kire baaweatirã, þo'imaja þõ'irã etatirã ikupaka Jesúre nare ãrïka:

—Aþerãte samija bojaþiba'si.—

I'supaka nare kërïrijarika simako'omakaja, jãjibaji aþerãte sanabojarï-jariroyika.

³⁷ I'supaka kibaamaka jïjimaka imawa'ri, ikupaka narïka:

—Ã'mitiribeyurã, jaiwãrübeyurãte þariji jieiki kime. I'supaka simamaka ritaja kibaaika jïtakaja sime,— narïka.

8

Cuatro mil rakamarã imaekarã þo'imajare Jesúre jï'aeka (Mt 15.32-39)

¹ Torãjïrã ate rïkïmarãja þo'imajare kipõ'irã rërïka. Kika nimekã'ãja naba'arika þurika mae. I'supaka simamaka kika wãrürimajare akatirã ikupaka nare kërïka:

² —Ïrãre wayuoka ñoñu, maekarakarïmi sajaritïyu yika nima. Suþa imarï naba'arika þuyua mae.

³ Naba'arika þuyua simamaka, “Mija þe'þe”, nare ñarïjïkareka, ma'a ñe'metãjïrãja nakësirabaña'rïjïñu yoepi i'taekarã þariji nima simamaka. I'supaka simamaka nare yiji'ariyaþayu ruþu, ba'aweatirã naþe'yaokaro'si,— kika wãrürimajare kërïka.

⁴ I'supaka këþakã'ã, ikupaka kire narïka:

—Þo'imajare imabeyurõ'õ simamaka, marãkã'ã baatirã ba'arika nare maji'awãrüberijïka sime,— kire narïka.

⁵ I'supaka naþakã'ã ikupaka kërïka:

—¿No'ojïrã ba'arika mija rikayu je'e?—

I'supaka këþakã'ã,

—Ï'potëñarirakato sime þan,— narïka.

⁶ Toþi mae þo'imajare ka'iarã kiruþarÿjeka. Þan e'erikatirã ikupaka kërïka: “Jia mibaayu Tuþarã”, kire kërïka. Suþabatirã þan ña'kata'ruitirã kika wãrürimajare sakïjika. Ï'rã ritaja þo'imajare saþibaekarã mae.

⁷ Suþabatirãoka wa'imakarãka kÿþajï imaeka. Wa'ia e'erikatirã, “Jia mibaayu Tuþarã”, kërïka ate. Suþabatirã kika wãrürimajare sakïþibarÿjeka.

⁸ Nimaeka uþatiji þo'imajare ba'aeka, jia ña'þirika najarikarõ'õjïrã. Sabe'erõ'õ, i'þotëñarirakapi'i þururika kika wãrürimajare rëaeka naña'þika þiyia.

⁹ Cuatro mil rakamarã eyaerã baakõrï nimaeka saba'aekarã. Naba'aweaeaka be'erõ'õ nare ke'ribojaeka.

¹⁰ I'sia be'erõ'õ kika wãrürimajaka kÿmuarã kijãika ate. Saþi Dalmanu-taka'iarã na'rika.

“Maikoribeyua yijare mibaabeabe”, Jesúre narïkoþeka (Mt 16.1-4; Lc 12.54-56)

11 Torā keyaeka poto kire korirā kipō'irā fariseokaka pupajoirāte eyaeka. “Majēñerāka upakaja kibaawārūbesarākareka ‘Tuparāte pūataekakimarīka kime marīye'e’”, narīka. I'supaka simamaka ikupaka kire narīka:

—“Tuparāte pūataekaki kime”, mireka yija ārīrā, yija ĩakoribeyua yijare mibearika yija yapayu,— kire narīka.

12 I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ba'iaja pupariwa'ri jājia kiyiataeka kire yi'riberikarā nimamaka. I'supaka imawa'ri ikupaka nare kērīka:

—¿Dako baaerā maikoribeyua nare yibearika maekukukarāte yapayu je'e? Ritama sime, mija ĩakoribeyua mijare beabesarāki yi'i,— nare kērīka.

13 Supabatirā Galilea pa'wa i'sipē'rōtorā kika wārūrimajapitiyika nare ki-waata'ritapawa'rika.

*Levadura upaka sime fariseokaka pupajoarika
(Mt 16.5-12)*

14 Torā Jesúka a'rikōrī wārūrimajare naba'arika ye'karirika. Supa imarī ĩ'rātojkaja pan narikaeka kūmuarā.

15 I'supaka simamaka mae ikupaka Jesúre nare ārīka:

—Fariseokaka pupajoarika levadura upaka sime. Supa imarī samija raka-jebe. I'supakajaoka Herodere imakakaoka mija rakajebe,— kika wārūrimajare kērīka.

16 I'supaka nare kērīka, norīwārūberika. I'supaka kēpakā'ā natiyiaja jaibu'abaraka ikupaka narīka:

—Pan marikabepakā'ā, supa kēñu,— narīka.

17 I'supaka najaika Jesúre ōrīka. Sōrītirā ikupaka nare kērīka:

—¿Dako baaerā, “Pan imabeyuakaka”, mija jaiyu? ¿Yire ōrībeyukajirā mija ime ruku bai je'e? I'supakajaoka, ¿pupajoarika ōrīpūaberitiyairāja mija ime bai?

18-19 Mija ñakoa imako'omakaja mija ĩawārūbeyu. Supabatirā ā'mukoŕea mijareka imako'omakaja mija ā'mitiriwārūbeyu. ¿ĩ'rāpitarakato pan cinco mil rakamarā imarā po'imajare yiji'arapakakaka mija ye'kariritiyu bai je'e? ¿Naba'arapaka be'erō'ō, piyia dikarakapi'i sajariwa'rapaka mija rēarape je'e?— nare kērīka.

I'supaka kēpakā'ā, ikupaka narīka:

—ĩ'pou'puarāe'earirakapi'i yija porotarape.—

20 —ĩ'potēñarirakato pan, cuatro mil rakamarā po'imajare yipibarapaka, naba'arape piyia saro'si, ¿dikarakapi'i sajariwa'rape je'e?— nare kērīka.

—ĩ'potēñarirakapi'i saŕiyia yija porotarape,— kire narīka.

21 I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka ate:

—I'supaka yi'riwārūirā imariŕotojo, ¿dako baaerā “Pan marikabeyuakaka mare kibojabeyu”, ārīwārūbeyurā mija ime ruŕu bai je'e?— nare kērīka.

Betsaidawejakaki ñakoātimarīka imaekakite Jesúre jieka

22 I'sia be'erō'ō kika wārūrimajaka Betsaida wejearā Jesúre eyaeka. Torā neyaeka poto ñakoātimarīkate po'imajare e'eetaeka kipō'irā. Torā kire e'eeyatirā kire kijierika yapatiyawa'ri “Kire mirabebe”, āparaka kire na-jēñeka.

23 I'supaka napakā'ā Jesúre kire tūtiwa'rika weje a'riwa'ri pañakarā. Torā kire e'eeyatirā, riŕo'kakapi kiñakoa wi'etirā, kipitaka kire kija'apeaeka. Supabatirā ikupaka kire kērīka:

—¿Yaje miyoiyu?—

24 I'supaka kērīka be'erō'ō kūpajī kīaū'mueka. Supa imarī ikupaka kiyi'rika mae:

—Mae puritaka kūpajī yiyoiwa'tawa'yu. I'supaka simako'omakaja po'imajare űiakopemaka, yaŕua rī'meika upaka oyiaja simamaka űiaiyu,— kērīka.

²⁵ I'supaka kire kēpakā'ā kiñakoarā Jesúre kipitaka ja'apeaeka ate. I'supaka kire kibaape'aeka be'erō'ōpi puri, ī'rākō'rīmatorāja űakoaparaka jia warioyiaja sōipataeka kiro'si mae.

²⁶ I'supaka kijapakā'ā ikupaka Jesúre kire ārīka:

—Miwi'iarā miŕe'riwa'ŕe, wejeapi o'pekaja puri,— kire kērīka.

*“Jā'merūkika Tuŕarāte wā'maekaki mime”, Pedrote ārīka
(Mt 16.13-20; Lc 9.18-21)*

²⁷ I'sia be'erō'ō Jesús kika wārūrimajapitiyika a'ririjarikōrī, Cesarea de Filipō wāmeika wejekoyikurirā neyarijarika. Torā ma'aŕi na'ririjarika poto, kika wārūrimajare ikupaka kijērīaeka:

—Yireka puŕajoatirā, “¿Maki kime”, po'imajare yireka āñu?— nare kērīka.

²⁸ Topi,

—Ikupaka po'imajare mireka āñu: “Juan po'imajare ruŕuko'a jūjerimaji kime”, aŕerā puri, “Elías imaekaki kime”, āñurā. Aŕerā imarā, “Bikija ī'rīka Tuŕarāro'si bojañjirimaji imaekaki kime”, mireka nañu,— narīka.

I'supaka napakā'ā ikupaka nare kijērīaeka:

²⁹ —Mija je'e, “¿Maki kime”, yireka mija āñu?—

Topiji ikupaka Pedrote kire yi'rika:

—Mi'iji mime Jā'merūkika Tuŕarāte wā'maekaki,— kire kērīka.

³⁰ I'supaka kire kēpakā'ā,

—I'supaka aŕerāte mija bojaŕiba'si ruŕu,— nare kērīka.

*“Najāārūkikaro'siji űime”, Jesúre ārīka
(Mt 16.21-28; Lc 9.22-27)*

³¹ I'tojīte ikupaka Jesúre nare wārōū'mueka:

—Yi'iji imaki Po'imaja Ma'mi. Bikija i'supakaja yireka Tuŕarāte puŕajoatika simamaka, ba'itakaja jūarūkikaro'si űime. I'supaka simamaka kurarāka īŕarimarā, Moiséte jā'meka wārōrimaja, suŕabatirā judiorāka īŕarimarāte yire īariŕe'yotirā yire najāārūjerāñu. Suŕa yire nabaako'omakaja maekarakarīmi be'erō'ōjo űnia yijariŕe'rirāñu,— nare kērīka.

³² I'supaka nare sakibojaeka jia sanoñaokaro'si. I'supaka Jesúre āpakā'ā ā'mitiritirā, aŕerō'ōrā Pedrote kire e'ewa'rika. Torā mae,

—“I'supaka simarāñu”, yijare meñua mibojarika yaŕabeyuka yi'i,— Pedrote kire ārīkopeka.

³³ I'supaka kēpakā'ā, jorowa'ri kika wārūrimajare Jesúre ĩaeka. I'supaka nare ĩatirā ikupaka Pedrote kērīka:

—Yika wārūrimaji mima simamaka, yibe'erō'ōrā imarūkika mime. I'supaka simamaka, marākā'ā baatirā yire jā'merimajimarīka mime. Suŕa imarī, Sa-tanáre jaika upakaja mijaiyu. Tuŕarāte yaŕaika upaka puŕajoarikopakaja waŕuju po'imajare yaŕaika upakaja puŕajoaiki mime,— Pedrote kērīka.

³⁴ I'supaka kire ārīweatirā aŕerā kika wārūrimajare, suŕabatirā ritaja aŕerā torā imaekarāte kiakaeka. Nare rērākū'atirā, ikupaka kērīka:

—Ī'rīka yiriki imarika yaŕarākiro'si, kiyapaikakaka, suŕabatirā kirikarākakaka puŕajoabekaja yire yi'ririŕareaja ba'iaja kijūarāñu. Ikupaka sime: Ba'iaja jūabaraka yaŕua tetaeka kōkeiki kiyapaika upakaja baawārūbeyuka. I'sirokapi puŕajoaiki imarī, yika a'rirūkika kime.

³⁵ Ba'iaja jūabaraka reyarika yaŕaberiwari “Jesúre yaŕaika upakaja baabesarāki yi'i”, āñuka űnia imajiparika tōŕobesarāki. Yire ā'mitiriŕeai

imawa'ri, yirika bojariroka kibojaiika ã'mitiripe'yowa'ri najããrãki þuri õña imajiparika tõporãki.

³⁶⁻³⁷ Ì'rĩka õña kima þoto ba'irĩjiareka takaja þupariwa'ri ritaja tõþoiki þuri, kireyarãka þoto ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'rirãki. Ritaja ba'irĩjia tõþoeke mirãki imariþotojo, dakoa imabeyua saþi õña imajiparika kiwapañjirũkia. Supa imarĩ ba'irĩjia kitõþokoþeka, dako wapaamarĩaja kiro'si sajarirãñu.

³⁸ Ikuþaka sime ãkõrĩ je'e: Maekaka þo'imaja ba'iaja baarijayurã nima simamaka, Tuþarãte ja'atairã nime. Mia, i'suþaka imarãte ãika wãjitãji, yire yapaberiwa'ri "Jesurikimarĩka ñime, supabatirã kiwãrõikaoka ã'mitiririyapabeyuka ñime", ãñurãte þuri yiþe'rietarãñurĩmi i'suþakajaoka naka ñimarãñu yiro'sioka. I'suþaka naka ñimarãka simamaka "Yirirãmarĩrã mija ime", nare ñarĩrãñu yiro'sioka. I'sia þoto Þo'imaja Ma'mi imarĩ, Yiþaki Tuþarãrika yaaboarikapi yiþe'rietarãñu. Supabatirãoka jiiirã ángelrãka yika etarãñurã,— Jesúre ãrĩka.

9

¹ Ate ikuþaka Jesúre nare ãrĩka:

—Rita sime, tẽrĩwa'ribaji kirikapi Tuþarãte jã'merũkia eyarãñu. I'suþaka simamaka õña nimañujuju, Ì'rãrimarã õ'õrã yika imarãte sãrãñu,— nare kẽrĩka.

*Kika wãrũrimajare ãaeka wãjitãji aþeaja ãoika Jesúre jarika
(Mt 17.1-13; Lc 9.28-36)*

² Ì'rõteñarirakarĩmi be'erõ'õ Pedro, Santiago, Juan maekarakamarãre Jesúre þusipemarã akawa'rika. Torã neyaeka þoto aþea ãoika Jesúre japakã'ã niaeka.

³ Kijarirooka boitakaja ya'tarika sajarika, samajũjekoþemakaoka pemawa'ribaji boiya'tarika sajarika.

⁴ I'suþaka Jesúre jarika þoto, torã Elías, Moisés imaroyikarã kiþõ'irã pemakotowirikarã. I'suþaka baatirã kika najaimaka maekarakamarã kiakawa'rikarãte sãaeka.

⁵⁻⁶ I'suþaka sima ãtirã naþuþataeka. I'suþaka simamaka þuþatawa'ri, marãkã'ã ãrĩwãrũberiwariji ikuþaka Pedrote ãrĩka:

—Mia'mitipe wãrõrimaji, õ'õrã maimajĩka jiiitaka sime. Mijaro'si maekarakawi'i þesiwi'ia yija baarãñu. Miriwi'i, Moisériwi'i, supabatirã Elãriwi'ioka yija baarãñu,— kire kẽrĩka.

⁷ I'suþaka kimaeka þoto oko ãmakaka uþaka ruirã'atirã nare sarubu'ataeka. I'suþaka baatirã ikuþaka nare sajaika sawatoþekapi:

—Ì'ĩ, kime Yimaki. Yiwãtaikiji kime. Supa imarĩ jia kire mija ã'mitiripeþabe, — sãrĩka.

⁸ I'suþaka nare sãrĩka be'erõ'õ, ãbaotaerã baakõrĩ Ì'rĩkaja Jesúre rĩkakamapakã'ã niaeka mae.

⁹ Ìmimapeamarã nimaekarõ'õþi kika torã a'rikarãþitiyika Jesúre tu'ara'aeka ate. Natu'arijarika þoto ikuþaka nare kẽrĩka:

—Mija ãako'a aþerãte mija boja'si. Yi'i, Þo'imaja Ma'mire reyarãka simako'omakaja õña yijariþe'rirãka be'erõ'õ aþerãte samija bojarãñu,— nare kẽrĩka.

¹⁰ I'suþaka kẽrĩka jia yi'rikarã imarĩ, aþerãte sanabojaberika. I'suþaka simako'omakaja natiyiaja þuri ikuþaka narĩbu'aeka:

—¿Marãkã'ã ãrĩwa'ri "Reyariþotojo ate õña yijariþe'rirãñu", kẽrĩko'o ruku?— narĩka.

¹¹ I'suþaka ãrĩkarã imarĩ ikuþaka kire najẽrãaeka:

—¿Dako baaerā, “Po'imajare jā'merūkika* Tuṣarāte pūātaerā baarāka ruṣu Elías imaki mamarī etaũ'murāki”, Moiséte jā'meka wārōrimajare āñu?— narīka.

¹² I'suṣaka naṣakā'ā,

—Rita sime supa nañua. Elías imaekakite baaeka uṣaka baarimaji etarāki mamarī. Etatirā, ritaja imatikaja nimaokaro'si ikuṣaka ṣo'imajare kērīrāñu: “Koyiaja sajariwa'yu Tuṣarāte pūatarākire etarūkia. I'suṣaka simamaka Tuṣarāte yaṣaika uṣakaja baabaraka, kire ta'atikaja mija imabe.” Ikuṣaka ñañua ōrīriṣotojo “Ketarāka ṣotorā jia kire mabaaye'e”, ṣo'imajare ārīṣuṣajoakoṣeyu. I'suṣaka naṣuṣajoaika simako'omakaja, ikuṣaka kijūarāñu ārīwa'ri Tuṣarārika bikija o'ora'aekarāte yireka ārīka: “Po'imaja Ma'mire ba'iaja ā'mika jūarāñu. Suṣabatirā ‘Tuṣarāte pūataekakimarīka mime’, āṣaraka ṣo'imajare kire ṣe'yorāñu.”

¹³ Rita sime. Elías imaekaki uṣaka baarimaji etatiraṣaki mae. I'suṣaka simamaka nayāṣaika uṣakaja ba'iaja ṣo'imajare kire baarāṣe. I'suṣaka kijūarūkia uṣakaja āñua Tuṣarārika no'oeka ṣūñurā,— nare kērīka.

*Me'rī ṣuṣakareka Satanárika ima ña'rījāikakite Jesúre ṣoataeka
(Mt 17.14-21; Lc 9.37-43)*

¹⁴ Torājīrā mae aṣerā kika wārūrimaja ṣō'irā Jesúre ṣe'rieyaeka ate. Torā keyaeka ṣoto kika wārūrimaja ṣō'irā rīkimarāja ṣo'imajare imaeka. Suṣabatirā Moiséte jā'meka wārōrimajare kika wārūrimajaka okabojibu'abaraka nima-maka kīaeyaeka.

¹⁵ “Ikuṣarō'ōṣiji Jesúre etarāñu je'e”, ārīṣuṣajoabekaja imaekarā imarī, ketamaka ĩawa'ri, jījimaitakaja ṣo'imajare jarika. Jījimaka jariwa'ri kiṣō'irā narīrīwa'rika kire jēñarī.

¹⁶ I'suṣaka ṣo'imajare imaekarō'ōrā eyatirā ikuṣaka kika wārūrimajare kijērīaeka:

—¿Dakoakaka naka mija okabojiko'o?— nare kērīka.

¹⁷ I'suṣaka kēṣakā'ā, ikuṣaka ĩ'rīkate ṣo'imaja watoṣekaṣi kire yi'rika:

—Mia'mitiṣe wārōrimaji. Yimaki kiṣuṣakarā Satanárika ima kireka ña'rījāika imaki, suṣabatirāoka okamarīka kime. I'suṣaka imaki kimamaka, miṣō'irā kire ye'era'ako'o.

¹⁸ Ikuṣaka kire sabaarijaju: Yimakire ba'iaja sabaaiika rakakaja jājia kire saña'atarijaju. I'suṣaka kire sabaaiika ṣoto kirijeṣi jōṣotakaja ṣoririjayua. Suṣabatirāoka kiōṣia kā'rīṣaatabaraka ritikaja kijiyirijaju. I'suṣaka kimamaka “Yimaki ṣuṣakarā Satanárika ima ña'rījāikakite mija ṣoatabe”, ñarīkoṣeko'o mika wārūrimajare. Supa ñarīko'omakaja sanaṣoatawārūberiko'o, — kire kērīka.

¹⁹ I'suṣaka kēṣakā'ā ā'mitiritirā, ikuṣaka Jesúre ārīka ṣo'imajare:

—Yika ñoaka yibaarijayua ĩarijayurā imariṣotojo, “¿Yaje rita Tuṣarārikaṣi yijare kijeyobaatiyajīñu ruku?”, āñurā mija ime bai je'e ruṣu. I'suṣaka imarā imarī, yire mija ā'mitiriṣeakoaro'si ¿no'ojīrā takaja mijare yiwārōrāñu je'e? Mae, yiṣō'irā me'rīre mija e'era'abe,— nare kērīka.

²⁰ I'suṣaka kēṣakā'ā Jesús ṣō'irā kire ne'ewa'rika. Jesúre ĩawa'ri, ikuṣarō'ōṣiji me'rīreka imaekakire kire tarataeka. I'suṣaka kire sabaamaka, jīrīña'rītirā kitūrūeka. I'suṣaka baabaraka jōṣoaja kirijokoṣea jarika.

²¹ I'suṣaka kibaamaka ĩatirā ikuṣaka kiṣakire kijērīaeka:

—¿Dikarakakuri wejejē'rāka mimakire eyawa'yu i'suṣaka kima?— kire kērīka.

I'suṣaka kēṣakā'ā, ikuṣaka kiyi'rika:

—Kūṣajīka kimaeka ṣotorāja i'suṣaka yimakire imaũ'mueka.

* 9:11 Mesías

22 Īrākurimarīa þekaō'toarā Satanárika ima kire ña'atarape, supabatirā okoarōoka kire saña'ataroyirape kire riatariyapawa'ri. I'supaka simamaka sakaka jiewārūiki mimaye'e, yijare miwayuñarākareka yijaro'si kire mijiebe,— kire kērīka.

23 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka kire kērīka:

—¿Dako baaerā, “Jiewārūiki mimaye'e”, yire meñu je'e? Yire ā'mitiripeaiki mimarākareka, “Dakoa ka'wisika imabeyua miro'si”, yire merīrāñu,— kire kērīka.

24 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka kipakire ārīka:

—“Yimakire kijiejīñu je'e aþeyari”, ārīwa'ri mire ña'mitiripeayu. Supa imarī jībaji mire ña'mitiripeaokaro'si yire mijeyobaabe,— akasererikaþi kire kērīka.

25 I'supaka jaibaraka Jesúre imaeka þoto rīkimabaji þo'imajare naþō'irā rīrīra'amaka kīaeka. Rīkimarāja ni'tamaka kīaekarāre kipō'irā etabeyukaji ikupaka Satanárika ima kērīka:

—Mia'mitiþe, þo'imajare okamarīa imaerā, ā'mitiribeyurā nimaokaro'sioka nare imarūjeiki mimamaka me'rī þupakareka mire yiþorirūjeyu. Supabatirā aþekurioka kireka miña'rījāibesarāñu,— sakērīka.

26 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri tīmarīji akasererikaþi, tararikaþitiyika kire sariaña'taeka. Supa kire baatirā kipupakareka ña'rījāikakite þorika mae. Kiporitapeka be'erō'ō þuparirikaki upaka me'rīte jarika. Toþi kire ĩatirā, “Kopakaja jīrīka kimajaka ime”, þo'imajare ārīka.

27 I'supaka narīko'omakaja kipitakaþi kire ñi'atirā Jesúre kire baimi'mataeka. Ikupaka kire kibaaeka þotojo jia rīkamañuka kijarika mae.

28 I'sia be'erō'ō wi'iarā Jesúre kākawa'rika. Torā kika wārūrimajaka takaja kimaeka þoto ikupaka kire narīka:

—¿Dako baaerā yija þuri Satanárika ima þoatawārūberiko'orā je'e?— kire narīka.

29 Toþi ikupaka nare kiyi'rika:

—Tuparāte takaja jēñetirā, i'supaka ima mija þoatawārūrāñu. Ikiþi takaja sime i'supaka baawārūrika, dakoa imabeyua aþea,— nare kērīka.

“Najāārūkika ñime”, ārīwa'ri Jesúre nare bojaeka ate

(Mt 17.22-23; Lc 9.43-45)

30-31 Toþi no'rika þoto Galilea ka'iarā a'ririjaparaka kiwārūrimajare kiwārōrijarika. Nare wārōbaraka kimaekarō'ō þo'imajare ōrīrika kiyapaberika. Ikupaka nare kiwārōeka:

—Īrīka imaki yire bojajāārūkika þo'imajare yire ñi'aokaro'si. Po'imaja Ma'mire ñi'atirā, najāārāñu. Supa yire nabaako'omakaja maekarakarīmi be'erō'ō ōñia yijariþe'rirāñu,— nare kērīka.

32 I'supaka nare kijaiþojarijarika kika wārūrimajare ōrīwārūberika. Sōrīwārūberiripotojo, “ ‘Ōrīþūawārūbeyurā mija ime ruþu bai je'e’, mare kērījīñu aþeyari”, ārīþupajoawa'ri kire sanajērīberika.

“¿Maki imaki makaki maro'si imatiyarūkika?”, āþaraka natiyiaja Jesúka wārūrimajare jaibu'aeka

(Mt 18.1-5; Lc 9.46-48)

33 Toþi no'riwa'rika Capernaúm wejearā neyaeka. Torā eyatirā wi'iarā nakākaeka. Wi'itōsiarā nimaeka þoto, ikupaka nare kijērīaeka:

—Ma'api mai'tarijariko'o þoto ¿dakoakaka mija jaibu'arijariko'o?— nare kērīka.

34 I'supaka kērīko'omakaja, kire nayi'riberika. “¿Maki imaki ruku imatiyaiki?”, ārīwa'ri ma'api i'tarijaparaka najaiþu'arijarika kire nabojaribi'aeka.

³⁵ Kire nayi'ribepakā'ā, yurupatirā kika wārūrimajare kiakaeka.

—Ī'rīkate imatiyaiki imariyaparāka, “Yipemawa'ribaji imarā aperā”, āriwa'ri dako okamirāmarīaja ritaja pō'imajaro'si ba'irabeījirimaji kimarāñu, — nare kērīka.

³⁶ Supa imarī nawatopekara imaekaki me'rīre e'erikatirā ikupaka nare kērīka:

³⁷ —Ī'ī me'rī imatiyaikimarīka kime. I'supaka kimako'omakaja, yire yi'riwa'ri ĩ'rīkate jia kire baajīka, jia yire baarika kopakaja i'supaka kire kibaayu. Supabaawa'ri yire pūataekakiteoka i'supakaja baaiki kime,— nare kērīka.

*“Ba'iaja maka imabeyuka pūri majeyomaki kime”, Jesúre ārika
(Mt 10.42; Lc 9.49-50)*

³⁸ Ikuḡpaka Juanre kire bojaeka:

—Wārōrimaji, miwāmeapī Satanārika ima pōatarapakire yija ĩaraḡe. Maka imakoribeyuka kimarape. Satanārika ima pōatarika mijā'meberikaki kima-maka, “I'supaka mibaa'si”, kire yija ārāḡe,— Juanre kire ārika.

³⁹ Supa kire kēpakā'ā, ikupaka kiyi'rika:

—Jia kibaaraḡe. I'supaka baaikite mija jājibaa'si. Ī'rīka yire ā'mitiripēawa'ri maikoribeyua kibaabeaika be'erō'ō ba'iaja yire jaiyuebeyuka kime.

⁴⁰ Ba'iaja mare baabeyuka imarī, maka imatikaki upakaja kime.

⁴¹ Rita mijare yibojayu. Yirirā mija imamaka ĩawa'ri mijare jeyobaaikika jia jījimaka Tuparāte imarāñu. Okoa kūḡajī kisīarāka āriwa'ri pariiji “Jiika kime”, Tuparāte kireka āriñu. I'supaka kibaaika wapa jia Tuparāte kire jeyobaarāñu,— nare kērīka.

*“Ba'iaja baarika rakajekaja mija imabe”, āriwa'ri Jesúre nare wārōeka
(Mt 18.6-9; Lc 17.1-2)*

⁴² Me'rīre ĩatirā ikupaka nare kērīka:

—Me'rārījaka ima upaka yire yi'yurāte imarijayu. Supa simamaka, ba'iaja nare baarūjeikite jimarīa ba'iaja Tuparāte kire baarāñu. I'supaka kijūakoreka apikate ba'iaja kibaarūki ruḡubaji, āta jo'baka kiwāmuarā ji'abaatirā kire naña'metarikareka jia simajāāeka kiro'si.

⁴³⁻⁴⁴ Ba'iaja baarika mija ja'atabe. Īakōrī je'e: Mija pitakapī ba'iaja mija baarijariye'e samija toata'tabe sapī ba'iaja mija baakoreka. Mija pitaka ĩ'rāpē'rōto imabepakā'ā jiamarīa mijaro'si simakoḡeko'omakaja Tuparā pō'irā mija a'rirāñu. Ī'pāpē'rōto pitaka mijareka imamaka, ba'iaja mija baaika, tērīwa'ribaji ba'iaja mijaro'si simarāñu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia. Peka jū'rēika yaribeyua ima torā.

⁴⁵⁻⁴⁶ Mija ũ'puaḡi ba'iaja mija baarijariye'e ĩ'rāpē'rōto mija toata'tabe. Mija ũ'pua ĩ'rāpē'rōto imabepakā'ā jiamarīa mijaro'si simakoḡeko'omakaja Tuparā pō'irā mija a'rirāñu. Ī'pāpē'rōto mija ũ'pua imamaka, ba'iaja mija baaika tērīwa'ribaji ba'iaja mijaro'si simarāñu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia.

⁴⁷ Mija ñakoapī ba'iaja mija baarijarirākarekaoka samija e'etabe. Mija ñakoa ĩ'rāpē'rōto imabepakā'ā jiamarīa mijaro'si simakoḡeko'omakaja Tuparā pō'irā mija a'rirūkirā mija jarirāñu. Ī'pāpē'rōto mija ñakoa imamaka, ba'iaja mija baaika tērīwa'ribaji ba'iaja mijaro'si simarāñu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia.

⁴⁸ Peka jū'rēika yaribeyua ima torā. Supa imarī jimarīa naḡo'ia bekoa ba'arijarirāka.

⁴⁹ Mae imarā ɸo'imaja ba'iaja jūapatarūkirā nime. “Pekapi mooika be'erō'ō rakajekaja maimaye'e”, āriwārūirā mija ime. I'supakajaoka ba'iaja jūakoritirā, ba'iaja baarika mija ja'atarāñu, jībaji Tuɸarāte ā'mitiripēaokaro'si.

⁵⁰ Mija ĩabe. Ba'arika yukiraika simamaka jia sajayu. I'supaka simako'omakaja okaka sima sawayu ɸoto ɸuri, marākā'ā baatirāoka okaka samabaawārūbeyu ate.† I'supaka simamaka sataarikaja sime i'tojirā. Yukira ɸupajoatirā, yukira majāāmaka jia maba'arika jayu upaka jia mija baabu'aikapi āriwa'ri jībaji imarā mija jarirāñu. Supa imarī Tuɸarāte yapaika upakaja baarija'atabekaja mija imarijape dakoa okamirāmarīaja mija imaokaro'si,— nare kērīka.

10

*“Mija rōmia taabekaja”, āriwa'ri Jesúre nare wārōeka
(Mt 19.1-12; Lc 16.18)*

¹ Capernaúm wejeapi imatirā Judea ka'iarā Jesúre a'rika. A'ririjarikōrī, torā eyatirā Jordán wāmeiria kiwaata'rika. Aɸeɸē'rōtorā keyaeka ɸoto, rīkimarāja ɸo'imajare kiɸō'irā rērīka ate. Neyairō'ōrāja, nare kiwārōrijariroyika upakaja nare kiwārōeka.

² Po'imajare wārōbaraka kimaeka ɸoto fariseokaka ɸupajoairāte kiɸō'irā etaeka. “Jia kiyi'riwārūberirū”, āriwa'ri ikupaka kire najērīaeka:

—Ĵimirīji kirūmure kija'ataika, ba'iaja baarika sime bai?— kire narīka.

³ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā ikupaka nare kiyi'rika:

—ĴMarākā'ā Moiséte mijare jā'meka je'e?—

⁴ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka kire nayi'rika:

—Ikupaka simaeka Moisés imaroyikakite bojaeka: “Ĵrīkate kirūmure taarika yapaĴika, ɸaɸera kio'oĴiñu. ‘Mire yitaaerā baayu’, āriwa'ri ɸaɸera o'oea kore Ĵjiweatirā naja'atabu'ajīñu”, Moisés imaekakite ārīka, — fariseokaka ɸupajoairāte ārīka.

⁵ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka nare kērīka:

—Tuɸarāte ā'mitiripēarika yapaberikarā mija ñekiarāte imamaka i'supaka Moiséte naro'si so'oea. I'supakajaoka sime mijaro'si.

⁶⁻⁷ I'supaka kibaaeka simako'omakaja ɸo'imajare kiɸo'ijiaeka ɸotorāja “Ĵmirīji supabatirā rōmoreoka Tuɸarāte ɸo'ijiaeka. Supa imarī rōmie'etirā kiro'siji Ĵmirījite imarāñu koka. I'supaka simamaka kiɸakiarāre kōrōtapatirā kiɸupayariji kimarāñu koka mae.

⁸ I'supaka imaki imarī kirūmuka ɸuri rakakaja ɸupajoabeyurā najayu mae. Ĵɸarā imariɸotojo Ĵrīka upakaja sime napupaka”, āriwa'ri sabojayu Tuɸarārika o'oea ɸaɸera ɸūñurā.

⁹ “I'supaka nimarū”, Tuɸarāte āñua simamaka, mija rōmia taabekaja mija imabe,— nare kērīka.

¹⁰ Wi'iarā kākawa'ritirā kijaikakaka kika wārūrimajare kire jērīaeka.

¹¹ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kiyi'rika:

—Mamarī kirūmu imaekakote ja'atitirā aɸeko ke'ekoɸeiko kirūmumarīko koime Tuɸarā ñakoareka. Kirūmumarīkoteje kiwā'imañua mamarīkako kirūmutakore ba'iuapakaja baawa'ri i'supaka kibaayu.

† **9:50** Frecuentemente, la sal de la región no era pura, sino que fue mezclada con otros minerales. Si la sal se derretiría por la humedad, los minerales sin sabor que se quedarían, no servían para la comida.

12 I'supakajaoka sime rōmo kotĩmite ja'atagirã apikaka kotĩmiarikoꝑeiki kotĩmimarĩka kime Tuparã ñakoareka. Kotĩmitakimarĩkaka kowã'imañua sima-maka mamarĩkaki kotĩmitakire ba'iuapakaja baawa'ri i'supaka kobaayu,— Jesúre nare arĩka.

*“Me'rãka yipõ'irã i'tairãte mija jãjibaa'si”, Jesúre arĩka
(Mt 19.13-15; Lc 18.15-17)*

13 Jesús põ'irã me'rãka po'imajare e'era'aeka. “Nare rabebaraka ‘Jia nare mibaabe, Tuparã’, aþaraka naro'si kijẽnerũ”, arĩþupajoawa'ri kipõ'irã me'rãka ne'ewa'rika. I'supaka nabaamaka itatirã, ikupaka Jesúka wãrũrimajare nare arĩka:

—Jesúre najo'akoreka, kipõ'irã nare mija e'era'a'si,— po'imajare narĩka.

14 I'supaka napakã'ã ã'mitiritirã Jesúre boebarika. I'supaka imawa'ri kika wãrũrimajare ikupaka kibojaeka:

—Yipõ'irã me'rãka etarika mija jãjibaa'si. Jiipuparãte jia ã'mitiripẽairã nime me'rãka. Nimaupaka yire ã'mitiripẽairãte jia Tuparãte imaruþutarãñu.

15 Rita mijare yibojayu. Me'rãrĩjaka jia yi'yuaakaka þupajoatirã Tuparãte jia mija yi'ririarijĩñu. I'supaka yi'ribeyurãte þuri Tuparãte e'etoribesarãñu kijã'merũkirãro'si imarãñurãte,— kika wãrũrimajare kẽrĩka.

16 I'supaka nare arĩweatirã me'rĩre ke'erikaeka. Ke'erikaeka rakamarãre naruþuko'arã kipitaka ja'aþeatirã ikupaka kẽrĩka: “Jia nare mibaabe”, aþaraka Tuparãte naro'si kijẽneka.

*Ĩrĩka niñerũ ba'ipite Jesúka jairĩ eyaeka
(Mt 19.16-30; Lc 18.18-30)*

17 Topi Jesúre a'rirã baaeka poto kipõ'irã ĩrĩka ĩmirĩjite rĩrĩeyaeka. Jesús wãjitãji ñukurupatirã ikupaka kire kẽrĩka:

—Jiitaki mime wãrõrimaji. Tuparãka õñia ñimajipariyapayu. I'supaka imaokaro'si ¿marãkã'ã yibaañũ ruku?— kire kẽrĩka.

18 I'supaka kẽpakã'ã ã'mitiritirã, ikupaka kire kẽrĩka:

—¿Dako baaerã, “Jiitaki mime”, yire meñu je'e? Tuparã ĩrĩkaja imaki jiika.

19 Tuparãka õñia imajiparika miyaparãkareka kijã'meika upakaja miyi'ririþe. ã'mitirikõrĩ je'e: “Po'imaja jããbekaja. Rõmika imako'omakaja, aþekoka wã'imarĩbekaja. Karee'erimarĩa sime. ‘Ba'iaja kibaarape’, aþaraka wapuþu aþerãte bojapakibekaja. Po'imajare ba'iaþiji þakitirã naniñerũ mija e'ma'si. Miþaki, miþakoreoka jia mija ã'mitiripẽabe”, aþaraka sabojayu Tuparã majaropũñurã o'oeka. I'sia õñuka mime,— kire kẽrĩka.

20 I'supaka kẽpakã'ã ã'mitiritirã, ikupakã'ã kire kẽrĩka:

—Mia'mitiþe wãrõrimaji. Tuparãte jã'meika õrĩwa'ri yime'rãrĩrãja jia sayi'ririþarikaki ñime,— kire kẽrĩka.

21 I'supaka kẽpakã'ã ã'mitiriwa'ri, Jesúre kire wayuãaeka mae. Supa imarĩ ikupaka kire kẽrĩka:

—Ĩrãba'ikaka mibaarika jariwa'yua ruþu. Miba'irĩjia aþerãte mijipatabe sawapa tõpoerã. Supabatirã wayuoka baairãte samijibe. Supa mibaarãkareka Tuparã põ'irã eyatirã rĩkimabaji sawapa mitõporãñu. Supa imarĩ ñañu upakaja miyi'rirãka be'erõ'õþi yika wãrũrimaji imaokaro'si mi'tabe,— kire kẽrĩka.

22 I'supaka kire kẽpakã'ã ã'mitiritirã, rĩkimakaja ba'irĩjika imaki imarĩ, ba'iaja kipupariwa'rika.

23 Ke'rika be'erõ'õ kika wãrũrimajare itatirã ikupaka Jesúre arĩka:

—Rĩkimakaja ba'irĩjia rikairãro'si “Tuparãte takaja yi'riwa'ri kiyapaika upakaja yibaarãñu”, arĩþupajoarika ka'wisika sime,— nare kẽrĩka.

24-25 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, marākā'ā marīwārūberijika naro'si simaeka. I'supaka nimamaka ikupaka nare kibojaeka ate:

—Mija ā'mitiḗe yijeyomarā. “Ritaja Tuḗarāte yaḗaika uḗakaja yibaaye'e”, āritirā kirirā najayaokaro'si ka'wisitaka sime ḗo'imajaro'si. Ā'mitirikōrī je'e: Camello jo'baki imarī, ḗerupota koḗea kiwaḗu'ribeyu. I'supakajaoka “Nīḗamaki kimamaka, Tuḗarāte takaja yaḗaika uḗaka yibaarāñu”, rīkimaka ba'irījia rikairāte ārīwārūbesarāñu,— kērīka.

26 I'supaka kēpakā'ā ā'mitirikoriberikarā imarī, natiyiaja jaibu'abaraka ikupaka narīka:

—I'supaka simarākareka maki Tuḗarāka ōñia imajīḗarūkika imabeyuka mirākīyu,— narīka.

27 I'supaka nimamaka ĩatirā ikupaka Jesúre nare bojaeka:

—Naḗupayariji tārībeyurā ḗo'imaja. I'supaka simako'omakaja kire yi'yurāte Tuḗarā ḗō'irā a'rirūkia, ritaja baawārūiki kimamaka,— nare kērīka.

28 Supa kēpakā'ā, ikupaka ḗedrote kire yi'rika:

—Jia mia'mitiḗe. Yija ba'irījia ja'ataraparā imarī, mika yija imarijaju,— kire kērīka.

29-30 Toḗi ikupaka kire kiyi'rika:

—Rita mijare yibojaju. Aḗerāte Tuḗarārika bojarī a'yurā, narīrāre ja'atawa'rirāñurā. Nabe'erō'ōkarā, naḗaki, naḗako, namakarā, nawī'ia supabatirā narioaoka naja'atawa'ririjarirāñu, yirika bojariroka bojarī na'ririjarirāka ḗoto. Yirirā imarī yirika bojaokaro'si narīrāre ja'atawa'yurāte, jia Tuḗarāte baarāñu. Maekaka ritaja rikabaraka nima rīkimabaji Tuḗarāte nare ĩjirāñu. Wī'ia, rioa, nabe'erō'ōkarā, naḗakoarā supabatirā rīkimarāja makarāritiirā nimaerā Tuḗarāte nare ja'atarāñu. I'supaka simako'omakaja yire na'mitiriḗeaike simamaka ba'iaja aḗerāte nare baarāñu. I'supaka naro'si simarāka simako'omakaja ōñia imajīḗarika Tuḗarāte nare ja'atarāñu.

31 Rīkimarāja maekaka imatīyarimaja imakoḗeirā, Tuḗarā ḗō'irā neyarāka ḗoto imatīyabeyurā najarirāñu. Aḗerā rīkimarājaoka maekaka imatīyarimajamarīrā imarā, Tuḗarā ḗō'irā neyarāka ḗoto imatīyairā najarirāñu,— nare kērīka.

“Najāārūkika ñime”, ārīwa'ri Jesúre nare bojaeka ate

(Mt 20.17-19; Lc 18.31-34)

32 I'supaka nare kērīka be'erō'ō Jerusalénrā eyairō'ōrā imaeka ma'api na'rika. Torā a'ririjaparaka kika wārūrimajare kiruḗutawa'rika. Kibe'erō'ōḗi aḗaraka ikupaka najaibu'arijarika: “¿Dako baaerā kiruḗu wayuḗi'ribekaja Jerusalénrā ke'yu?”, narīka. Kibe'erō'ōḗi i'tarijarikarā ḗo'imaja ḗuri jimarīa ba'iaja ḗuḗarikoḗekarā. I'supaka nimamaka ĩatirā, kika wārūrimajaka takaja jaiokaro'si, ḗo'imajamatorā nare ke'ewa'rika. Torā eyatirā “Ikupaka simarāñu”, ārīwa'ri nare kibojaeka ba'iaja kire nabaariwā'imarīrā baaekakaka.

33 —Jia mija ā'mitiḗe. Jerusalénrā ma'rirā baayu. Torā ĩ'rīka imaki ḗo'imaja Ma'mire bojajāārūkika. I'supaka kibaamaka kurarāka ĩḗarimarā ḗō'irā, supabatirā Moiséte jā'meka wārōrimaja ḗō'irāoka yire ne'ewa'rirāñu. Supa imarī yire ne'etorirāka ḗoto “Majāārūkika kimarū”, yireka narīrāñu. Supabatirā “Āja'a, kire mija jāābe”, ārīwa'ri judíotatamarīrāte yire nijirāñu.

34 Supabatirā ba'iaja yire naḗo'imajī'irāñu. I'supakajaoka yire narījo'kaḗaterāñu. Ajeaḗi yire naḗajerāka be'erō'ō yire najāārāñu. I'supaka nabaako'omakaja, maekakararīmi be'erō'ō ōñia yijariḗe'rirāñu,— nare kērīka.

Santiago Juanḗitīyika “Ikuḗaka yija yaḗayu”, ārīwa'ri Jesúre najēñeka

(Mt 20.20-28)

³⁵ Topi Zebedeo makarā Santiago, Juanpitiyika Jesús pō'irā eyatirā, ikupaka kire narīka:

—Mia'mitiḗ wārōrimaji. Mire yija jēñeika miyi'ririka yija yaḗayū,— kire narīka.

³⁶ I'supaka kire napakā'ā, ikupaka kiyi'rika:

—¿Marākā'ā mijaro'si yibaarika mija yaḗayū?—

³⁷ I'supaka kēpakā'ā ikupaka kire narīka:

—Ḥemawa'ribaji wejeareka ritaja ḗo'imajare mijā'merāñurīmi seyarāka poto ikupaka yijare mibaarika yija yaḗayū: Īrīkate ritapē'rōto, apikate kākopē'rōtopi yijare miruḗarūjebe mire jeyobaabaraka yija imaokaro'si,— kire narīka.

³⁸ I'supaka napakā'ā, ikupaka nare kērīka:

—Yire mija jēñekopeikakaka jia ōrīwārūbeyurā mija ime. Ba'iaja ḗo'imajare yire jūarūjerāñu. Yijūarāka upakaja jūaokaro'si ḗyaje mija rakajepāāwārūjīñu je'e mijaro'sioka?— nare kērīka.

³⁹ —Ā'ā, rakajepāāwārūjīñurā yija,— kire narīka.

I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—Rita mijare yibojayu. Ba'iaja yijūarāka upakaja ba'iaja mija jūarāñu mijaro'sioka.

⁴⁰ I'supaka simako'omakaja mija yapaika upaka mijare ñimarūjewārūbeyu. Ritapē'rōto, kākopē'rōtorā yika ruḗarūkirāte Yipaki Tuḗarāte wā'marāñu,— nare kērīka.

⁴¹ I'supaka kire narīka, aḗerā Jesúka wārūrimaja ĩḗapitarakamarā imaekarāte ā'mitirika. Supa imarī Santiago, Juanre ā'mitiritirā, “ ‘Aḗerāte tērīwa'ribaji yija ime’, noñu ruku”, ārīwa'ri naboebarika.

⁴² I'supaka nimamaka ĩatirā, nare akatirā ikupaka Jesúre nare ārīka:

—Ritaja wejeakarā ĩparimarā naḗo'imajare jājiapi jā'merijayurā, nayapaika upakaja nare baawā'imaparaka. I'supaka nare nabaaike ōñurā mija ime.

⁴³ Mija ḗuri, nupaka imabekaja. Yirirā imarāro'si ikupaka sime: Mija watoḗekarā ĩḗi imariyapaiki, “Ikupaka ḗo'imajare yaḗayū”, ārīwa'ri nayapaika upakaja aḗerāte jia kibaajīkareka jia sime.

⁴⁴ Imatiyarimaji imarika yapaiki ḗuri, aḗerāte kijeyobaajīkareka jia sime. I'supaka imawa'ri naro'si ba'irabejīrimaji upakaja kiba'iraberijarijīkareka jia sime.

⁴⁵ I'supaka simamaka, Ḥo'imaja Ma'mi ñimako'omakaja “Yiro'si ḗo'imajare ba'irabejīrū”, ārīwa'rimarīa ō'ōrā yi'taeka. I'supaka imabekaja ḗo'imajare jeyobaarimaji imaokaro'si ō'ōrā yi'taeka. Supa imarī ba'iaja nabaaike wapa naro'si reyarī ō'ōrā yi'taeka,— nare kērīka.

Bartimeo ñakoa Jesúre jieka

(Mt 20.29-34; Lc 18.35-43)

⁴⁶ Jesús kika wārūrimajapitiyika Jericó wejearā nimaeka be'erō'ō, topi na'rika rīkimarāja aḗerāpitiyika. Naka ke'rika ma'arijerā ĩabeyuka Timeomaki, Bartimeore ruḗaeka. Wayuoka baaiki imarī, niñerū aḗerāte kijēñeroyika.

⁴⁷ “Jesús Nazaretkaki o'yuka”, napakā'ā ā'mitiritirā jājia akasererikapi ĩabeyukate kire akaeka.

—Mia'mitiḗ Jesús. ĩḗi David imaekaki riḗarāmi mime. Ritaja ḗo'imajare mijā'meokaro'si Tuḗarāte wā'maekaki, yire miwayuñabe,— ĩabeyukate kire ārīka.

⁴⁸ I'supaka kiakaseremaka ā'mitiriwa'ri, rīkimarāja ḗo'imajare kire wapeka “Miakaserea'si”, āḗaraka. I'supaka narīkopeko'omakaja jājibaji kiakasereka.

—Mia'mitiḗ David riḗarāmi. Yire miwayuñabe,— kire kērīka.

⁴⁹ I'supaka kiakasereka ā'mitiritirā, Jesúre tuiḗrīkaeka mae.

—Kire mija akabe yipō'irā ki'taokaro'si,— ḗo'imajare kērīka.

Supa kēpakā'ā ĩabeyukate nakaeka.

—Okajājia mijape. Supabatirā mimi'mirīkabe. Jesúre mire akayu,—
 Ɔ'imajare kire ārīka.

⁵⁰ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, pemakato kijariroaka e'etatirā, mi'maari
 ñojimarīji Jesús Ɔ'irā ke'rika.

⁵¹ Kipō'irā keyaeka Ɔoto, ikupaka Jesúre kire ārīka:

—¿Marākā'ā mire yibaarika miyapayu?—

—Mia'mitipe wārōrimaji. Jia ĩaiki yire mijaripe'rirūjerika yiyapayu ate,— kire
 kērīka.

⁵² I'supaka kēpakā'ā, ikupaka kire kiya'rika:

—Yire ā'mitiripe'awa'ri “Jesúre yire jierāñu”, merīpupajoamaka, mire yijieyu
 mae,— kire kērīka.

I'supaka kērīka Ɔotojo ĩabeyukate yoiki jarika mae. Supa imarī,

—Mipe'ririyaape'e, mipe'pe mae,— Jesúre kire ārīka.

I'supaka kērīko'omakaja Jesús be'erō'ō ĩabeyuka imakopekakite a'rika.

11

Jerusalénrā Jesúre eyaeka

(Mt 21.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹⁻² Jerusalén i'tara'arī Olivos wāmeika ĩmimakarā neyaeka. Torā ĩ'paweje
 wejea imaeka. Betagé, Betania wāmeika simaeka. Jerusalén koyikurirā
 eyatirā, ikupaka kika wārūrimaja ĩ'Ɔarāte kērīka:

—Marupurō'ōrā imawejearā mija a'pe. Torā burrowēko makarāka ĩ'rīka
 jī'apāāeka mija tōƆorāñu. Ni'i ĩ'rīkaoka Ɔo'imajire marīpeikoribeyuka kime
 ruƆu. Kire kutetirā, kire mija e'era'abe.

³ AƆerāte mijare jērīamaka: “¿Dako baaerā kire mija e'ewa'yu?”, narīrāka,
 ikupaka mija yī'pe: “MaiƆamakire kire yapayu. Supa imarī sayija e'ewa'yu.
 Ñojimarīji sakipe'atarāñu ate”, ārīwa'ri nare mija bojabe,— nare kērīka.

⁴⁻⁵ I'supaka kērīka ā'mitiritirā, na'rika. Torā eyatirā ma'arā burrowēko
 makarāka niatōƆoeka. KoƆereka wā'tarā naji'apāāekaki kimaeka. Kire
 tōƆotirā kire nakuteka. I'supaka nabaamaka ĩatirā torā imaekarāre ikupaka
 nare jērīaeka:

—¿Dako baaerā burrowēko makarāka mija kuteyu?— narīka.

⁶ I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, Jesúre nare ārīrūjeka upakaja nare nayi'rika.
 Supa imarī “Jee, samija e'ewa'pe”, narīka burrowēko ba'Ɔarā.

⁷ Supa imarī Jesús Ɔo'irā sane'ewarika. Supabatirā sayapāia nacamisa
 Ɔemarā nataƆiaekapi burrowēko makarā Ɔemarā napa'aeka. Sapa'aweatirā
 ne'eeyaeka Ɔotojo saƆemarā kimarīro'ika.

⁸ Rīkimarāja Ɔo'imaja sayapāia pemakato e'etatirā ke'rika wājītāji sana-
 jītaƆāpeka. “Yija ĩƆamaki mime”, ārīwa'ri i'supaka nabaeka jiyīpupaka kire
 ōrīwa'ri. AƆerā wejerīpūñua e'etirā ja'apāpekarā ke'rika wājītāji.

⁹ Supa imarī Jesúre ruputaekarā, kibe'erō'ō imaekarāoka jimarī najiwarī-
 arika jījimaka imawa'ri.

—“jīitaki kime Tuparā!”, Ɔo'imajare ārīrū. jMare kijā'meokaro'si MaiƆamakite
 Ɔūataekakire etayu! Jia Tuparāte kire baarū ārīwa'ri.

¹⁰ Mañeki David imaekaki rīƆarāmite etayu mae. Supa imarī jia maro'si
 sime Tuparāte maro'si Ɔūataekakipi ārīwa'ri. I'supaka kibaamaka “Tuparā,
 mabo'ikakurīpi imaki, tērīwa'ribaji jīika mime”, nimaupatiji Ɔo'imajare ārīrū,
 — ārīwa'ri najaika jījimaka imawa'ri.

¹¹ I'supaka nañuju Jerusalén wejearā Jesúre eyaeka. Torā eyatirā
 Tuparāte jiyīpupaka ōrīriwi'iarā kikākaeka. Torā kākaturā ritaja

kĩapibataeka. I'sia be'erō'ō sarā'irā baamaka, Betaniarā kiɸe'riwa'rika, ĩ'pōũ'ɸuarāe'earirakamarā kika wārūrimajapitiyika.

*Rikamarjũki simariɸareaja Jesũre higuera kumuɸurika
(Mt 21.18-19)*

¹² Aɸerĩmi Betaniawejeaɸi no'riwa'rika. O'riwa'ritirā na'ririjarika ɸoto Jesũre kēsirabaeka.

¹³ Yoeɸi higuera wāmeika oteriki ritajũkia ōimaka kĩaeka. Jia ɸũũuijũki sōimaka “Rĩkimakaja rikaika sime je'e”, kērĩɸupajoaeka.* I'supaka simako'omakaja sawā'tarā eyatirā saɸũũutakaja simamaka kĩaeka. Rikamarĩa simaeka, sarikayu jē'rāmarĩa simaeka imarĩ.

¹⁴ Rikamarjũki simamaka ĩatirā, ikupaka sakērĩka:
—Aɸekurioka mirika ɸo'imajare ba'arũkimarĩa mimarāñu, — āriwa'ri sakikumupurika. I'supaka kijaika kika wārūrāte ā'mitirika.

Tuɸarāte jiyiɸupaka ōrĩriwi'iaɸi waruarimaja suɸabatirā waɸaĩjirimajare Jesũre ɸoataeka

(Mt 21.12-17; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹⁵ Ate Jerusalénwejearā eyatirā Tuɸarāte jiyiɸupaka ōrĩriwi'ipēte imaekarō'ōrā kikākaeka kika wārūrimajapitiyika. Torā kākāeyatirā waruaparakā, waɸaĩjibaraka imaekarāte kĩaeka. Suɸabatirā aɸetatarārika niñerũ o'ae'ebaraka imaekarāte ĩatirāoka nare kiɸoataeka. Niñerũ o'arimajare naniñerũ ɸeatarũkirō'ō kituriña'rupateka. Suɸabatirāoka niñerũ e'eokaro'si okoipakoa† ĩjirimaja ruɸarikũmua kituriña'rũeka.

¹⁶ I'supakajaoka, “Tuɸarāte jiyiɸupaka ōrĩriwi'ipēteɸi koyikuriji sime”, āriwa'ri ba'irĩjia ne'ewa'riroyikarō'ōɸi nare sake'ewa'rirũjeberika.

¹⁷ Suɸabatirā ikupaka ɸo'imajare kiwārōeka:
—Kimajaropũñurā o'oekarā ikupaka Tuɸarāte bojayu: “Ritaja tatarāte yika jaiokaro'si narērĩrũkiwi'i simarāñu yiwi'ia”, āriwa'ri sabojayu Tuɸarārika o'oeka. Supa imarĩ torā ba'irĩjia ĩjiritā niñerũ e'ebaraka mija ima kareba'arimaja wi'i upaka samija baayu,— nare kērĩka.

¹⁸ I'supaka kēɸakā'ā ā'mitiritirā, “¿Marākā'ā baatirā kire majāājĩñu?”, kurrārāka ĩparimarāre āriɸupajoaeka, Moiséte jā'meka wārōrimajaoka. “Jiitaka kiwārōika”, āriwa'ri ritaja ɸo'imajare jaimaka ā'mitiritirā Jesũre nakĩkika.

¹⁹ Na'irā saɸapakā'ā Jerusalénrō'ōɸi kika wārūrimajapitiyika Jesũre ɸe'rika.

Rikamarjũki higuera jĩrĩka

(Mt 21.20-22)

²⁰ Aɸerĩmi bikitojo na'rika ɸoto higuerajũki rikamarĩa imaeka wā'tarā neyaeka. Torā eyatirā sarĩkoa ɸitiyika ritaja jĩrĩɸataeka simamaka niaeka.

²¹ Topi mae Jesũre jaika mirāka ɸedrote ɸupajoatōɸoeka.
—Miabe wārōrimaji. Samikumupurapaka be'erō'ō saɸjĩrĩka ime mae,— kire kērĩka.

²² I'supaka kēɸakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Jesũre bojaeka kika wārūrimajare:
—Tuɸarāte mija ā'mitiripēabe. “Kire yija jēñerāka kiyi'rirāñu”, āriɸupajoairā mija imabe.

²³ Rita mijare ñañu. Tuɸarāte ā'mitiripēaiki imarĩ, “Īmimaka riakarā ka'raña'rĩrũ”, kēñu upakaja kiro'si sabaarāñu. I'supaka “Tuɸarāte yiro'si baabesarāñu je'e”, āriɸupajoabekaja mija jēñebe. “Yijēñeika upakaja kiyi'rirāñu”, āriɸupajoabaraka kire mija jēñebe. I'supaka mija ɸupajoarākareka mija yapaika upakaja simarāñu.

* **11:13** La apariencia de muchas hojas señala que la higuera carga higos no maduros, pero comestibles. † **11:15** Ellos vendieron palomas para los sacrificios.

²⁴ Supa imarī Tuparāte jēñetirā, “Yijēñeika kiyi'ritiyayu”, mija ārīpupajoabe mija pupakapi. I'supaka mija baarākareka “Tuparāte yi'rirāñu”, ārīwa'ri mijare yibojayu.

²⁵⁻²⁶ Tuparāte jaibarakaja, mamarī ba'iaja aperedate mijare baaika mija ye'karipe. I'supaka mija baabe, Mapaki mabo'ikakurirā imakioka ba'iaja mija baaika mijareka kiye'kariaokaro'si. I'supaka simako'omakaja aperedate ba'iaja baaika mija ye'kariberijika, Mapaki mabo'ikakurirā imakioka ba'iaja mija baaika ye'kariaberijiki kiro'si,— nare kērīka.

¿Makire mire jā'memaka i'supaka mibaayu? ārīwa'ri Jesúre najērīaeka (Mt 21.23-27; Lc 20.1-8)

²⁷ I'sia be'erō'ō Jerusalén wejearā ke'rika ate kika wārūrimajapitiyika. Torā eyatirā Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā kikākaeka poto kurarāka iparimarāre kipō'irā eyarīkaeka, Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judiorāka iparimarāoka.

²⁸ Torā eyatirā ikupaka kire najērīaeka:

—¿Dako baaerā Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iaipi po'imajare mipoatarape? Supabatirā ¿makire jā'meikapi i'supaka mibaarape?— kire narīka.

²⁹ I'supaka napakā'ā, ikupaka nare kiyi'rika:

—Yi'ioka ĩrāba'ikaka mijare jērīariyapaiki. Yire mija yi'pakā'ā ā'mitiritirā, yire jā'meiki wāmea mijare yibojarāñu. Ikupaka mijare yijērīariyapayu:

³⁰ ¿Juanre po'imajare rupuko'a jūjeokaro'si maki kire jā'mekaki? ¿Tuparā kire jā'mekakikā'ā? ¿Po'imajaja kire jā'mekarā bai? Yire mija yi'pe,— nare kērīka.

³¹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, natiyaja najaika.

—¿Marākā'ā kire mayi'rijīñu ruku? “Juanre po'imajare rupuko'a jūjerā Tuparāte kire pūataeka”, marījīka, “¿Dako baaerā Juanre bojarapaka mija yi'riberape?”, mare kērīrāñu.

³² I'supaka simako'omakaja, “Po'imajaja Juanre jā'mekarā”, marījīka, po'imajare mare boebarirāñu. “Tuparā Juanre pūataekaki kiro'si bojañjirimaji kimaokaro'si”, po'imajare ārīpupajoaika simamaka, ¿marākā'ā Jesúre mayi'rirāñu ruku?— natiyaja najaibu'aeka.

³³ Supa imarī,

—Ōrībeyurā yija,— kire narīka.

I'supaka napakā'ā,

—Jee, yire jā'mekaki wāmea mijare bojabesarāki yi'ioka,— nare kērīka.

12

“Yire mija yi'ribesarākareka, ‘Aperedate Yimakire yi'rirū’, Tuparāte ārīrāñu”, Jesúre nare ārīka

(Mt 21.33-46; Lc 20.9-19)

¹ Bojawārōrikapi ikupaka po'imajare kiwārōū'mueka ate.

—Īakōrī je'e: Īrīka iyarioa ōterimajire imaeka. Sōteweatirā sakiwaeta'teka. Supabatirā iyaka mukerūkia kibaaeka iyaokoa e'eokaro'si. I'supaka baaweatirā ĩmipañakarā wi'ia kibaaeka sīarīparaka nimarūkirō'ō. I'supaka baaweatirā aperedate ikupaka kērīka: “Yirioa mija tuerākareka iyaka mija e'erākakaka mijare ñijirāñu.” Supabatirā turitaparī nare ke'ritapaeka mae.

² Iyaka rērīka poto ĩrīka kiro'si ba'irabeñjirimajire kipūataeka iyaka kiro'si imaeka ke'eokaro'si.

³ Iyarioarā keyaeka poto kire ñi'atirā rioa tuerimajare kire pajeka, kire iyaka ĩjiriyapaberīwa'ri. Topi mae “Me'pe”, kire narīka. Supa imarī dako-marīaja kipe'rieyaeka kire jā'mepūataekaki pō'irā.

⁴ Iyaka ke'eetabepakã'ã ãtirã, apika ba'iraberimajire kipũataeka iyaka kire e'erũjebarakã. Iyarioarã keyaeka poto, kirupuko'arã kire napajeta'ruika. I'supaka kire baatirã tĩmarĩji kire najairiwã'imarĩka.

⁵ I'supaka kire nabaamaka ãtirã, apikate ate rioba'ipite pũataeka. Torã keya-maka, rioa tuerimajare kire jããtorika mae. I'supaka nare nabaawã'imapakã'ã ãawa'ri rĩkimarãre rioba'ipite pũataeka. I'supaka nare kipũatako'omakaja ĩ'rãrimarãre jãjia napajeka, aperãte puri najããeka.

⁶ Supa imarĩ kimaki ĩ'rĩkaja jariwa'rikaki mae. Jimarĩa kiwãtãki ki-maeka. “Yimakire puri ‘Rioba'ipĩ maki kime’, ãrĩwa'ri kire nayi'rĩrãñu je'e”, kẽrĩpupajoaeka. I'supaka pupajoawa'ri kimakire piyia kipũataeka mae.

⁷ I'supaka kipupajoaeka simako'omakaja rioba'ipĩ makire eyamaka ãtirã, ikupaka rioa tuerimajare jaibu'aeka: “Ika rioba'ipĩ maki kime. Kipakire reyarãka be'erõ'õ kiro'si jariwa'rĩrũkia sime ika rioa. Kire majããerã ika rioa maro'si sajariwa'yaokaro'si”, narĩka.

⁸ I'supaka pupajoawa'ri kire ñi'atirã kire najããeka. Supabãtirã kipõ'ia riorijerã nataaeka. I'tojĩrãja sime ika majaroka,— Jesũre nare ãrĩka.

⁹ I'supaka nare bojaweatirã, ikupaka po'imajare kijẽrĩaeka:

—¿I'supaka kiro'si ba'iraberimajare baaekarãte marãkã'ã rioba'ipite nare baarãñu ruku? Ikupaka nare kibaarãñu: Rioa tuerimajare jããrĩ ke'rĩrãñu. Supabãtirã aperãte rioa kĩarĩrĩũjerãñu.

¹⁰⁻¹¹ Mija ã'mitipe. Tuparã majaropũñu ĩ'rãkõ'rĩmato ikupaka bojaika ¿yaje mija ĩakoyu je'e? Ikupaka Tuparãro'si bojaĩjirimajire o'oeka:

“Wi'ia baarimajare ãta ĩ'rõ taaeka. I'supaka simako'omakaja, apika i'sio ãtãpi wi'ia kibaamaka apo ãta tẽrĩwa'ribaji imatiyãio sajarika. Nayapaberikao imako'omakaja, i'sioĩpi ãrĩwa'riji maĩpãmaki Tuparãte jia jiyia wi'ia baaeka. I'supaka baaiki kimamaka, ‘Jiitaka sime’, jĩjimakãpi marĩpupajoayu”, ãrĩwa'ri kibojaeka Tuparãrika o'oekaki.—*

¹² I'supaka Jesũre ãpakã'ã ã'mitiritirã, judĩotata ĩparimarãre kire ñi'ariyãpãeka. “‘Rioa ba'iraberimaja upaka nime’, mareka ãrĩwa'ri i'supaka majaroka Jesũre mare bojako'o”, narĩpupajoaeka. I'supaka simako'omakaja po'imajare kĩkiwa'ri kire nañi'aberika. Supa imarĩ topi na'rika mae.

“¿Yaje Romawejea ĩpãmakire impuesto mawãpãĩjĩñu?”, ãrĩwa'ri Jesũre najẽrĩaeka

(Mt 22.15-22; Lc 20.20-26)

¹³ ĩrãrimaki fariseokaka pupajoairã, Herodes jeyomarãoka Jesũs põ'irã eyaekarã, niãpamarãre nare pũataeka simamaka. “Jesũre jia yijare yi'riwãrũbesarãkareka, kire yija okabaarãñu”, ãrĩwa'ri kipõ'irã neyaeka.

¹⁴ Kipõ'irã eyatirã ikupaka narĩka:

—Mia'mitipe wãrõrimaji. Rita oyiaja bojaiki mime. Po'imajare mire jaiyuyekoĩpeika dakoa jo'abeyua mire. Imatiyairã, imatiyabeyurãro'sioka kĩkibekaja Tuparãrikakaka wãrõiki mime. Supa imarĩ ikupaka mire yija jẽrĩayu: ¿Yaje Romawejeakaki ĩpire jã'meika upakaja impuestos kire yija wãpãĩjĩñu ruku? Kire yija wãpãĩjĩkareka ¿Moisės imaekakite jã'meka ba'iaja baairã yija jarijĩñu bai?—

¹⁵ I'supaka jiãpi kire narĩko'omakaja kire pakirika napakatarikoĩpeka Jesũre õrĩka. Supa imarĩ ikupaka nare kiyi'rika:

—¿Dako baaerã mijare yi'iyua ã'mitiritirã yire mija okabaariyãpayu? ĩrãto niñerũ† yiro'si mija e'era'abe ñiaokaro'si,— nare kẽrĩka.

* **12:10-11** Salmo 118.22-23. Estos versículos refieren a Jesús. Así quiere decir: Aunque Jesús fue despreciado por los líderes religiosos de Israel, Dios le hizo la persona más importante; el que salvará a su gente. † **12:15** Denario

16 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ĩ'rāto niñerū kiro'si ne'era'aeka. Sīatirā ikupaka nare kērīka:

—¿Maki pema sime samija ĩamaka? Supabatirā, ¿maki wāmea sareka o'oeka sime?— nare kērīka.

I'supaka kēpakā'ā ikupaka kire nayi'rika:

—Īpi César pema upaka sime,— kire narīka.

17 I'supaka napakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka nare kērīka:

—Īpi César rika ima kire samija ĩjibe. I'supakajaoka Tuparārika ima kireje samija ĩjibe,— nare kērīka.‡ I'supaka Jesúre āpakā'ā ā'mitiritirā okamarīaja najarika ōrītiyaiki kime ārīwa'ri.

¿Reyaripototojo ōñia pō'imajare jaripe'rirāñu ruku? ārīwa'ri Jesúre najērīaeka (Mt 22.23-33; Lc 20.27-40)

18 Supa imarī ĩ'rārimaki saduceokaka pūpajoairāte eyaeka Jesúka jairī. “Pō'imajare reyarāka be'erō'ō ōñia jaripe'ririka imabeyua”, āñurā nimaeka. Supa imarī Jesúre sakaka jērīaokaro'si kiṗō'irā neyaeka.

19 —Mia'mitipe wārōrimaji. Ikupaka maro'si Moisés imaekakite o'oeka: “Kima'mi makarāmarīaja rūmure kireyataṗajīka, kima'mi rūmu mirākote kibe'erō'ōkakire e'ejīka marā imabeyua kika komakarārīrā”, ārīwa'ri Moisés imaekakite o'oeka,— kire narīka.

Supabatirā ikupaka narīka ate:

20 —Īakōrī je'e: Bikija ĩ'rīkate imaeka. Ī'rōtēñarirakamarā kibe'erō'ōkarāre imaeka. Mamarī kirōmie'eū'mueka nama'mi. Makarāmarīaja kirūmure kireyataṗaeka.

21 Supa imarī kotīmite reyataṗamaka kibe'erō'ōkakite kore e'eka ate. I'supakajaoka makarāmarīaja kireyaeka kiro'si. Supa imarī kibe'erō'ōjītekaki koka imaekaki. Nuṗakajaoka kireyaeka.

22 I'supakaja oyiaja kirīrāre ritaja koka imakorīṗatakoṗeka. Koka makarārīrimarīaja nareyaṗataeka. Nareyaṗataeka be'erō'ō koreyaeka narūmu imakoperoyikako.

23 “Pō'imaja reyaripototojo ōñia jaripe'rirāñurā”, āñuka mime. Karemarīa rita bojaiki mimarākareka, ¿ritaja narūmu koimaeka simamaka, ni'ika kotīmiaritiyarāñu ruku ōñia kojaripe'rirāka ṗoto?— saduceokaka pūpajoairāte ārīka Jesúre.

24-25 I'supaka kire napakā'ā, ikupaka kiyi'rika:

—Tuparā majarōṗūñurā o'oeka ōrībeyurā mija ime. Supabatirā “Ritaja baawārūiki kime Tuparā”, ārīwārūbeyurā mija. I'supaka imarā imarī, rukubaka pūpajoairā mija ime. Ōñia najaripe'rirāka ṗoto rōmie'ebesarāñurā pō'imaja. I'supakajaoka simarāñu rōmijāro'si. Tuparāte imarō'ōkarā ángelrāka upaka pō'imajare imarāñu.

26 Mae reyaripototojo ōñia pō'imajare jaripe'rirūkiakaka mijare yibojaerā baayu. ¿Moisés imaekakite o'oekakaka ĩakoribeyurā mija bai je'e? Yaṗumakarāka jū'rēika watoṗekapi Tuparāte ikupaka ārīka Moisés imaekakite: “Mija ñeki Abraham imaekaki jia yire baarijayuka. I'supakajaoka Isaac supabatirā Jacob imaekarā jia yire baarijayurā”, Tuparāte kire ārīka.

27 “Īrā maekarakamarā jia yire baabaraka imarijayurā”, Tuparāte ārīka, ōñia nimamaka. Tuparā ṗō'irā nime, reyaekarā imariṗotojo naririberika simamaka. Supa imarī “Ōñia pō'imajare jaripe'ribesarāñu”, āñurā imarī, tērīrikaja rukubaka pūpajoairā mija ime,— saduceokaka pūpajoairāte kērīka.

‡ 12:17 Denle entonces al rey lo que es debido a un rey. Y denle a Dios lo que es de Dios: servirle a Él con todo.

*Imatiyairokakaka Tuṣarāte jā'meika Jesúre bojaeka
(Mt 22.34-40)*

²⁸ Topi mae saduceokaka ṣuṣajoairāte Jesúka jaika ṣoto Moiséte jā'meka wārōrimajire sā'mitiritirā, “Jia Jesúre nare yi'yu”, kērīṣuṣajoaeka. Suṣa ārīwa'ri Jesús ṣō'irā ke'rika kire jērīaokaro'si.

—¿Dika sime Tuṣarāte jā'meika imatiyaika?— ārīwa'ri Jesúre kijērīaeka.

²⁹⁻³⁰ Suṣa imarī ikupaka kire kiyi'rika:

—Tuṣarāte jā'meika imatiyaikakaka ikupaka sabojayu: “Mija ā'mitiṣe Israelka'iakarā. Tuṣarā ī'rīkaja imaki Maiṣamaki. Aṣerāte mawayūiaika tērīwa'ribaji jia maiṣamaki Tuṣarāte mayi'ririjarijīñu. I'suṣakajaoka ritaja ōrīriṣuṣakirā maimaṣitiyika jia Tuṣarāte mayi'rijīñu. Suṣabatirā ī'rāmijijiji ṣuṣajoatirā jia kire mabaarijarijīñu”, ārīwa'ri sabojayu imatiyaika Tuṣarāte jā'meika.

³¹ I'sia rokajitekaka ikupaka bojaika: “Maṣo'ia mawātaika uṣakajaoka aṣerāte mawātajīñu.” Dika aṣea ika ī'ṣakurikaka Tuṣarāte jā'meika tērīwa'ribaji imatiyaika imabeyua,— Moiséte jā'meka wārōrimajire kērīka.

³² Suṣa kēṣakā'ā ikupaka Jesúre kiyi'rika:

—Rita meñu wārōrimaji. Ī'rīkaja kime Tuṣarā. Maki aṣika imabeyuka kiupaka imaki. I'suṣaka meñua rita sime.

³³ “Aṣerāte mawātaika tērīwa'ribaji jia Tuṣarāte mayi'ririjarijīñu. Ritaja ōrīriṣuṣakirā maimaṣitiyika jia Tuṣarāte mayi'rijīñu. Suṣabatirā ī'rāmijijiji ṣuṣajoatirā jia kire mabaarijarijīñu. I'suṣakajaoka maṣo'ia mawātaika uṣakaja aṣerāteoka mawātajīñu”, ārīwa'ri mibojaika imatiyaika sime. Moisés imaekakite jā'meka uṣakaja Tuṣarāte jia baawa'ri wa'iro'si ri'ia kiro'si ma-joeijiyu. I'suṣaka mabaaiika jia ima simako'omakaja Tuṣarāte mayi'ririjayua, suṣabatirā aṣerāte mawātarijayaoka, tērīrikaja imatiyaika sime,— kire kērīka.

³⁴ Jia kiyi'ṣakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Jesúre kire ārīka:

—Yire meñua ña'mitiyuareka, “Tuṣarā, miyapaika uṣakatakaja yibaarāñu”, ārīwārūrūkika mime. Kirikitaki mimatiyarika kūṣajiji mire jariwa'yua je'e,— kire kērīka.

I'suṣaka Jesúre āṣakā'ā ā'mitiritirā, ni'ī'rīkaoka kire jērīaberikaki mae, “Mare tērīwa'ribaji ōñuka kime”, ārīṣuṣajoawa'ri.

*“¿Maki riṣarāmi kime ruku Jā'merūkika Tuṣarāte wā'maekaki mijareka?”,
ārīwa'ri Jesúre nare jērīaeka*

(Mt 22.41-46; Lc 20.41-44)

³⁵ Tuṣarāte jiyiṣuṣaka ōrīriwi'iarā wārōbaraka kimaekarō'ōṣi ikupaka ṣo'imajare kērīka:

—“Jā'merūkika Tuṣarāte wā'maekaki§ David imaekaki riṣarāmi kimarāñu”, nañu Moiséte jā'meka wārōrimaja. ¿Yaje rita nañu ruku jee? ¿Yaje kirīṣarāmitakioka kimarāñu je'e mijareka?

³⁶ I'suṣaka naṣuṣajoaika simako'omakaja, kirīṣarāmireka ĩṣi Davidre jaika ṣoto, “Ñiṣamaki mime”, kireka kērīka. I'suṣaka simamaka, David imaekaki Espiritu Santore kire jeyobaaekapi ikupaka kio'oeka:

“Ñiṣamakire ikupaka Tuṣarāte ārīka: ‘Ritaja ṣo'imajare jā'merimaji mimarāñu.

Suṣa imarī yiritapē'rōtorā miruṣabe. I'suṣaka mimarāka simamaka mimajamarāre yitērīrāñu mire nayi'yaokaro'si', Tuṣarāte kire ārīka”, ārīwa'ri David imaekakire o'oeka.

³⁷ “Ñiṣamaki mime”, ĩṣi Davidre kire āṣakā'ā, ¿yaje ruku kirīṣarāmitakiji kime je'e? Davidre tērīwa'ribaji kimema,— nare kērīka.

Jia nare kiwārōmaka ā'mitiritirā, rīkimarāja torā imaekarāte jījimaka jarika.

*“Moiséte jā'meka wārōrimaja ikupaka ba'iaja baarijayurā”, Jesúre ārīka
(Mt 23.1-36; Lc 11.37-54; 20.45-47)*

³⁸ Ikupaka po'imajare kiwārōeka ate:

—Moiséte jā'meka wārōrimajare baarijayu upaka mija baakoreka jia mija pupajoabe. Mija ĩabe, ikupaka nabaarijayu. “Imatiyairā yija ime”, ārīpupajoairā imarī, jariroaka jia jāātirā po'imajare ĩaika wājītāji naturirijayu. Supabatirā wejeñe'metāji na'ririjayu poto jiaپی apherāte nare jēñerika nayapayū.

³⁹ Rērīriwi'iarā nakākaika poto imatiyarimajare रुपarō'ōrā oyiaja narupariyaparijayu. Baya nabaarijayu poto i'supakajaoka imarika nayapayū.

⁴⁰ “Jia baairā maimē”, ārīripotojo, nañu upakaja baabeyurā nime. Natīmiarāte reyatapaekarāte pakitirā, naba'irījia, nawī'iaoka nareka ne'marijayu. I'supaka wayuoka baairāte wayuñabeyurā imariپotojo po'imajare ĩaika wājītāji, ñoaka Tuparāka najaiyu. “Tuparāte yapaika upakaja jia baairā nime”, po'imajare ārīpupajoarū ārīwa'ri i'supaka kika najairijayu. I'supaka nabaakoپeika jimarīa sime. I'supaka ba'iaja nabaaiika wapa, wapañjibaraka jimarīa ba'iaja najūarāñu. Nupaka mija baa'si jia mija pupajoabe,— Jesúre ārīka ritaja po'imajare.

*Tīmite reyatapaekako wayuoka baaiko imariپotojo niñerū ĩjikako majaroka
(Lc 21.1-4)*

⁴¹ Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā niñerū jāārūkia wā'tarā Jesúre ruپaeka. Po'imajare niñerū jāāika kīarijarika. Rīkimaka ba'irījia rikairā rīkimakaja niñerū i'sikotorā jāāekarā.

⁴² I'supaka nabaairō'ōrā wayuoka baaikote eyaeka. Kotīmite reyatapaekako koimaeka. ĩpato niñerū yabirījiaka i'sikotorā kojāāeka. Cobrekaka simaeka imarī, wapañā'rīmarīa simaeka koniñerūjīka.

⁴³ Supa imarī kika wārūrimajare akatirā ikupaka nare kērīka:

—Jia mija ā'mitipe. Wayuoka baaiko imariپotojo jia Tuparāro'si i'kore ĩjiyu. Rīkimaka ba'irījirā pemajirā ĩjiko koime.

⁴⁴ Rīkimakaja ba'irījirā پuri rīkimaka niñerū rikairā. Sakaka nijika simako'omakaja rīkimakaja sajariwa'yu narika ruپu. I'ko پuri wayuoka baaiko imariپotojo korikaikajīka simaupatiji ĩjipataiko. Ba'arika kowapañjirūkia imakoپeikaja Tuparāte kōjipatayū,— kika wārūrimajare kērīka.

13

*Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'ia nakuyepaterāñu ārīwa'ri Jesúre bojaeka
(Mt 24.1-2; Lc 21.5-6)*

¹ Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'ia kimaekarō'ōپی kiporika poto ikupaka ĩ'rīka kika wārūrimajire kire ārīka:

—Miabe wārōrimaji. Jiitaka sime i'sia wi'ia. Jia jo'bari'o ātakaka baaeka sime,— Jesúre kērīka.

² I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka Jesúre kire yi'rika:

—Maekaka jiiwi'i samija ĩaika simako'omakaja, ñamajī po'imajare kuyepaterūkia sime. Supa imarī ika wi'iakaka āta ĩ'pari'o tuapepeka peyubesarāka, sariripatarāka simamaka,— nare kērīka.

*“Ritotojo wejea ririrā baarāka ruپu ikupaka simarāñu”, Jesúre ārīka
(Mt 24.3-28; Lc 21.7-24; 17.22-24)*

³ I'sia be'erō'ō Olivos wāmeika ĩmimapemarā eyatirā Jesúre ruپaeka. I'sia ĩmima wājītāji ñoakuri pañakarā Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'ia imaeka. Pedro, Santiago, Juan, Andrēpitiyika Jesús pō'irā na'rika naro'siji kire jērīaokaro'si.

4 –Mibojaiika, ¿marāpate i'supaka simarāñu? I'supaka simarūki ruḡu, ¿dako yija ĩaũ'murāñu ruku?– kire narĳka.

5 I'supaka napakā'ā, ikupaka nare kiya'rika:

–Jia mija ḡupajoabe aḡerate mijare ḡakikoreka.

6 Mija ĩabe. “ḡo'imajare yijā'meokaro'si Tuḡarāte ḡūataekaki ñime”, āḡaraka rĳkimarāja ḡakirimajare eyarāñu. I'supaka baawa'ri rĳkimarāja ḡo'imajare napakirāñu.

7 Mija koyikurirā imarāñurāte jĳrĳrāka ā'mitiritirā, mija kĳkia'si. Aḡewejeakarāre ḡitā'mua jĳ'rāta'arāka ā'mitiritirā, mija kĳkia'sioka. I'supaka simarĳjarirāka imariḡotojo ñojimarĳtaka riribesarāka ritatojo wejea ruḡu.

8 ĩ'rātata jĳrĳrāñurā aḡetataka. Supabatirā ĩ'rāka'ireka imarā, aḡeka'ireka imarāḡitiyika jĳrĳrāñurā. ĩ'rārikō'rĳmatorā ka'ia iyirāka. Supabatirā ba'arika ḡupakā'ā, ba'arimarĳa ḡo'imajare jarirāñu. I'supaka jūairā imariḡotojo satĳrĳwa'ribaji najūarĳjarirāñu ruḡu.

9 Rakajekaja mija imabe. Mijare ñi'atirā ĩḡarimarā ḡō'irā mijare ne'ewa'rirāñu. Supabatirā rĳrĳriwi'itōsĳarā mijare napajeriwā'imarĳrāñu. Yire ā'mitirĳḡairā mija imamaka, ĩḡarimarā wājĳtāji mijare narĳkamarirūjerāñu. Na'mitirirāka wājĳtāji yirika nare bojabaraka, “Jesúre ā'mitirĳḡairā yija ime”, mija ārĳrāñu.

10 Ritatojo wejea ririrā baarāka ruḡu ritaja ḡo'imajare yirika bojapatarūkia simarāñu.

11 Mijare ñi'atirā ĩḡarimarā wājĳtāji mijare ne'ewa'ḡakā'ā, kĳkiwa'ri “¿Marākā'ā nare mayl'rirāñu?”, ārĳḡupajoabekaja mija imabe. Mija ārĳrĳkirō'ōjĳte eyarāka ḡoto “ĩkupaka nare yija ārĳrāñu”, ārĳḡupajoairā mija imaokaro'si Espĳritu Santore mijare jeyobaarāñu. I'supaka mijare kijeyobaarāka simamaka, ikiḡi ārĳwa'ri jia nare mija yi'riwārūrāñu, mija ōñu upakaja mija ḡupajoikapimarĳa,— nare kĳrĳka.

12 Ate nare kĳrĳka:

–Yire yi'yurāte ikupaka nabaarāñu. ĩ'rĳka makarā imariḡotojo yire yi'riḡarea ĩ'rĳkate nañi'arūjerāñu kire najāōokaro'si. Supabatirā yire yi'yurā nimamaka napakĳi kimakarāte jāārūjerāki. I'supakajaoka yire yi'yurāte ā'mijĳawa'ri napakĳarā majamarā jaritirā namakarāja nare jāārūjerāñurā.

13 Yire ā'mitirĳḡairā mija imamaka ĩawa'ri, ritaja ḡo'imajare mijare ā'mijĳarāñu. I'supaka simako'omakaja yire yi'rirĳja'atabeyurāte takaja ba'ĳaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rĳrĳkirā nimakoḡeikareka Tuḡarāte nare wayuĳarāñu.

14 Tuḡarāte bojaĳjirimaji imaekakite o'oeka upakaja “ĩ'rārĳmi Tuḡarāte jiyiḡupaka ōrĳriwi'iarā ĩ'rĳka ba'ĳaja baarimaji kimarūkimatorāja kimarāka mija ĩarāñu.” (Yi'i Marcos ika ḡapera yo'oika ĩarāñurā, jia samĳja ōrĳwārūbe).^{*} Tuḡarāte yaḡaberitiyaika kibaarāka ḡoto Tuḡarāte jiyiḡupaka ōrĳriwi'ia ba'ĳaja kĳjarirūjerāñu. I'supaka simarāka ĩawa'ri, ñojimarĳji Judea ka'iarā imarāte ḡusiarā ru'rĳmirĳrākareka jia naro'si simarāñu.

15 Kiwi'i ḡemarā imarāki toḡi ruitirā, kiba'irĳja e'erĳ kiwi'iarā kākabekaja ñojimarĳji kiru'rĳrū.

16 Rioa ba'irabebaraka imarākioka, wi'iarā ima kĳcamisa ḡemaḡi kĳjāārĳjayuto e'erĳ kĳḡe'riberĳjĳñu.

17 Rōmĳjā yata imarāñurāro'si ka'wisika simarāñu naru'yaokaro'si. Ūḡubaka me'rāka rikarāñurāro'sioka i'supakaja simarāñu.

18 ḡu'ejĳ'rāka simarāka ḡoto i'supaka simakoreka Tuḡarāte mija jĳñebe.

* 13:14 Esta advertencia es del escritor, Marcos. No es lo que dijo Jesús.

19 I'supaka simarāka poto ba'itakaja ritaja p'oimajare jūarāñu. Tuṕarāte wejea p'o'ijiaekarāja ba'iaja najūarijarika pemawa'ribaji ba'iaja p'oimajare jūarāñu i'sia poto. I'supaka simarāka be'erō'ōpi p'uri aṕekurioka i'supaka imarūkiaro'si marīa simarāñu mae.

20 I'supaka simako'omakaja “Ñoaitakaja i'supaka jūabaraka nima'si, i'tojīrāja simarū”, Tuṕarāte ārīrūkimarīa simarikareka ritaja, ĩ'rīkaoka jariwa'ririmarīaja p'oimajare p'urijāāeka. I'supaka imarūkia simako'omakaja kiwā'maekarāte wayuñawa'ri ñoaitakamarīaja i'supaka kimarūjerāñu.

21 “Mija ĩabe ō'ōrā Cristore ime”, ĩ'rīka mijare ārīpakikoṕerākite mija ā'mitiripēa'si. Aṕika ārīkaki, “Mija ĩabe ō'ōrā kime Mesías, Jā'merūkika Tuṕarāte wā'maekaki kime”, mijare ārīrākiteoka mija yī'ria'si.

22 Rīkimarāja pakirimajare eyarāñu. ĩ'rārimarā “Yi'i imaki Jā'merūkika Tuṕarāte wā'maekaki”, ārīrāñurā. Aṕerā imarāñurā “Yi'i imaki Tuṕarāro'si bojañirimaji”, āñurā. Suṕabatirā p'oimajare pakio'okaro'si niakoribeyua nare baabearāñurā. Tuṕarāte wā'maekarā p'ariji nare ā'mitiripēarika yaṕawa'ri, i'supaka nabaakoṕerāñu.

23 Jia ōrīwārūtirā, “I'supaka simarāka”, mija ōrīrā ikupaka mijare ñañu. Suṕa imarī rakajekaja mija imabe.

*Po'imaja Ma'mire p'e'rietarūkiakaka
(Mt 24.29-35,42-44; Lc 21.25-36)*

24 Ba'iaja p'oimajare jūarāka be'erō'ō aiyate ñamita'rirāñu. Ñamikakioka yaaboabesarāki.

25 Tā'pia ña'rīrāka. Ritaja wejeṕemareka ima Tuṕarāte rī'merūjerāñu.

26 I'supaka simarāka potojī ritaja Po'imaja Ma'mire niarāñu ate. Oko ūmakaka watoṕekaṕi jia yaaboai'ka, suṕabatirā tērīwa'ribaji yirikapī yī'tarāñu.

27 Tuṕarāte imarō'ōkarā ángelrākare yipūatarāñu yiwā'maekarāte narēaokaro'si. I'supaka nare yijā'memaka ritatojo wejeareka p'oimaja ima uṕatataja rēarī naṕibirāñu.

28 Higuera wāmeika ōterikiakaka ṕupajoabaraka mijare yiwārōerā baayu mae. Higuera ritajūkia saṕūñua so'aika ĩatirā, “Kūṕajī sajariwa'yu ĩijjē'rāka seyarūkia”, marīwārūyu.

29 Suṕa imarī yibojaika uṕakaja simaū'murāka poto, “Kūṕajī sajariwa'yu Po'imaja Ma'mire etarūkia”, mija ārīwārūrāñu mae.

30 Rita sime ika mijare yibojaika. Yibojaika uṕakaja simarāka poto ĩ'rārimarā maekaka imarāte ōñia imarāñu ruṕu.

31 Ika ka'ia, wejeṕemaoka ririrūki oyiaja sime. I'supaka simako'omakaja yirika† p'uri ririrūkimarīa sime.

32 Maki ōrībeyuka yetarūkirīmikaka. Mabo'ikakurirā imarā ángelrākaoka ōrībeyurā. Yi'i, Tuṕarā Maki imariṕotojo ñorībeyuoka yi'i. Maṕaki Tuṕarā ĩ'rīkaja ōñuka yetarūkirīmikaka.

33 I'supaka simamaka ōrīweitikaja mija imabe. Sōrībeyurā imarī, rakajekaja mija imarijape.

34 Jia mija ā'mitipe, ika bojawārōrikapī mijare yibojaerā baaika: ĩ'rīka wi'iba'ipī imaekaki. Turitaṕarī ke'rika poto, kiro'si ba'irabeñirimajare wi'ia kīarñirūjeka. Ke'rirā baaeka ruṕu “Ika mija ba'iraberika imarāka”, nare kērīka. Koṕereka tuerimaji “Yire ta'abaraka, ō'ōrāja wi'ia ĩarīṕaraka mimabe”, kire kērīka.

35 Kiupakaja ya'rirāñu yiro'sioka. Suṕa imarī jia yire ta'abaraka mija imabe, yī'tarūkia mija ōrībeyua simamaka. “Na'irā, ñami ñe'metāji,

† 13:31 El mensaje de Jesús

karaka akarāka potojī, wārīrika ru'ara'arāka poto, i'tojīte ki'tarāñu”, yireka ārīwārūbeyurā mija ime.

³⁶ Ikuḅarō'ōḅiji etatirā, “¿Dako baaerā mija kāñu, yiyapaika uḅaka baabekaja?”, mijare ñarīkoreka, rakajekaja mija imarijape.

³⁷ Mijaro'sitakamarīa ikuḅaka yibojaweyu ritaja ḅo'imajaro'si. Jia imatikaja yire ta'atikaja mija imarijape,— nare kērīka.

14

“¿Marākā'ā marījīkareka Jesúre majāārūjejīñu ruku?”, āḅaraka najaibu'aeka (Mt 26.1-5; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Topi mae, īḅarīmi sajariwa'rika ḅascua baya ruḅu. Levadura rukeberika ḅan naba'aribaya simaeka. I'sia poto ḅo'imajare ōrībeyuju Jesúre ñi'arika kurarāka īḅarimarāre ḅakatarikoḅeka, Moiséte jā'meka wārōrimajapitiyika. “¿Dikapi kire okabaatirā kire majāārūjejīñu?”, āḅaraka najaibu'aeka.

² Ikuḅaka ī'rārimakire ārīka:

—ḅascua baya simarāka poto Jesúre mañi'ajīkareka, jimarīa ḅo'imajare boebarijīñu. Boebariwa'ri ba'iaja nabaajīkareka, marākā'ā baatirā nare moka-jāāwārūberijīñu. Suḅa imarī ḅascua baya simarāka poto, kire mañi'aberijīñu ruḅu,— narīka.

Rōmore Jesús ruḅuko'a ḅemarā ruḅuko'awearūkia yo'yekako (Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)

³ I'sia ruḅubaji ḅañaka Betania wejearā kimaeka potojī, Simón kāmia rabaeka mirāki wi'iarā Jesúre imaeka. Torā ba'abaraka nimaeka poto ī'rāko rōmore naḅō'irā eyaeka, āta alabastro wāmeikakaka jotoa baeaka rikatirā. Satōsiareka nardo wāmeika iyebaka imaeka jia jiijīsiakaka. Suḅabatirāoka waḅajā'rītakakaka simaeka. Alabastrojotoku'rea ḅeparu'atatirā Jesús ruḅuko'arā iyebaka koyo'yeka kire jiyiḅuḅayeewa'ri.

⁴ I'suḅaka kire kobaamaka īatirā, jimarīa ī'rārimarāre kore boebarika. I'suḅaka imawa'ri,

—¿Dako baaerā kiruḅuko'arā iyebaka koyo'yeyu? Waḅuju sakowe'wepateyu.

⁵ I'sia iyebaka trescientos denario rō'ōjīrā waḅajā'rīa sime. Sawapa tōḅotirā wayuoka baairāte kojirī imakoḅeyu,— āḅaraka ī'rārimarāre jaibu'aeka natiyija.

I'suḅaka āḅaraka kore najaiyuyeka.

⁶ I'suḅaka naḅakā'ā, ikuḅaka Jesúre nare ārīka:

—Koimaparū. Jia yire baawa'ri i'suḅaka kobaayu.

⁷ Mija watoḅekarā imajīḅarūkirā nime wayuoka baairā. Suḅa imarī mija yaḅarāka potojo nare mija jeyobaarijarijīñu. Yī'i ḅuri mijaka imajīḅabesarāki.

⁸ Iko ḅuri koḅuḅaka kore jiyuika uḅakaja jia yire baaiko. Yireyarūki ruḅu iyebaka jia jiijīsia yire koyo'yeyu. Yire nayayerūkia ḅuḅajoaweiko uḅaka i'suḅaka yire kobaayu.

⁹ Rita ika mijare yibojayu. Ritaja wejeareka Tuḅarārika wārōbaraka, jia yire kobaaeka mirāka ḅo'imajare bojarijarirāñu. Suḅa imarī jia kobaaeka ḅuḅajoabaraka, kore naye'kariribesarāñu,— nare kērīka.

Jesúre nañi'aokaro'si karerō'ōḅi Judare kire bojajāāeka (Mt 26.14-16; Lc 22.3-6)

¹⁰ Torājīrā mae kurarāka īḅarimarāka jairī Judas Iscariotere a'rika. Jesúka wārūrimaja ī'ḅoū'ḅuarāe'earirakamarākaki imaki kimaeka. “Jesúre mija ñi'aokaro'si, kimarō'ōrā mijare ye'ewa'rirāñu”, nare kērīka.

11 I'supaka nare kibojamaka ā'mitiritirā, j̄jimaka najarika. I'supaka jariwa'ri,

—Niñerū mire yija ĩjirāñu,— kire narīka.

Supa imarī “Po'imajamatorā Jesúre nañi'aerā, ĩmarākā'ā nare yibaarūjerāñu ruku?”, Judare āñipupajoaū'mueka.

Jesúre piyia ba'aekakaka

(Mt 26.17-29; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

12 Pascua baya ũ'muroyikarīmi levadura rukeberika pan naba'aribaya seyaeka. I'sirīmi oveja makarāka jāātirā naba'aroyika. Egiptoka'iarā nañekiarāte imaeka poto Tuparāte nare tāāeka pupajoabaraka i'supaka nabaaroyika. Supa imarī kika wārūrimajare ikupaka kire jērīaeka:

—ĩNo'orā ba'arika baaweirī yija a'ririka miyapayū, Pascua baya poto maba'arūkia?— kire narīka.

13 Topi i'parā kika wārūrimajare pūataweibaraka ikupaka nare kērīka:

—Wejearā mija eyarāka poto torā ĩ'rīka jotoapi okoa kōkewa'yukate mija ĩatōporāñu. Kibe'erō'ō mija a'pe.

14 Kibe'erō'ō a'ritirā, wi'iarā kikākarāñurō'ō ĩatirā, ikupaka āparaka saba'ipite mija jērīabe: “Yijare wārōrimaji ikupaka ārīko'oka: ‘ĩNo'orā sime yika wārūrimajaka, Pascua baya poto ba'arūkia nabaaweirūkirō'ō?', kērīko'o”, mija āpe.

15 I'supaka mija āpakā'ā ā'mitiritirā, ĩmiḗ'rōtorā ima kuraraka jo'barō'ōjīte mijare kibearāñu. Kopakaja najietikarō'ō simarāñu. Supa imarī i'sia kurarakarā maba'arūkia mija baaweibe,— nare kērīka.

16 I'supaka nare kērīka be'erō'ō, torā na'rika. Torā eyatirā Jesúre nare bojaeka upakaja simamaka niaeka. Torā Pascua bayarīmi naba'arūkia nabaakea mae.

17 Rā'iwa'ri neipupurō'ō sajarika poto Jesúre torā eyaeka kika wārūrimaja, ĩ'pōū'puarāe'earirakamarā kika imaroyikarāpitiyika.

18 Naka ba'abaraka ikupaka nare kibojaka:

—Mija ā'mitipe. Rita mijare yibojayu mae. Mawatopekarā ĩ'rīka imaki maka ba'aripotōjo, yimajāmarāre yire ñi'aokaro'si yire bojajāārūkika,— nare kērīka.

19 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ba'iaja napuparika. Topi mae nimaraka-makiji ikupaka kire āparaka najērīaū'mueka:

—ĩYi'imarīka i'supaka baarāki ruku?— āparaka kire najērīaeka.

20 Topi mae ikupaka nare kiya'rika:

—ĩ'pōū'puarāe'earirakamaki seroarā yika pan ñu'aba'airākaki kime.

21 Tuparā majaropūñurā sabojaika upakaja simaerā baayu yiro'si. Po'imaja Ma'mi ñime. Yire ñi'atirā po'imajare yire jāārāñu. “Aperāte kire ñi'arū”, ārīwa'ri yire bojajāārāki puri, jimarā ba'iaja jūarāki. I'supaka simamaka imaberiri kimakopeka,— nare kērīka.

22 Ba'abaraka nimekā'āja pan Jesúre e'eka. Sarikatirā, “Jia mibaayu Tuparā”, kērīka. I'supaka āritirā sañakatarutirā nare sakījika.

—Āja'a, samija ba'abe. Ika pan kopakaja yipō'ia sime,— nare kērīka.

23-24 Topi ate ko'a ke'eka. Sarikatirā, “Jia mibaayu Tuparā”, kērīka. I'supaka āritirā nare sakījika. Supa imarī nimarakamakiji sanukueka be'erō'ō ikupaka nare kērīka:

—Ika iyaokoa kopakaja yiriwea sime. Riweajurubaraka yireyarākaḗi ārīwa'ri rīkimarāre Tuparāte tāārāñu. I'supaka yireyamaka ĩatirā, “Ba'iaja nabaaike yijūjerāñu”, Tuparāte ārīka upakaja kibaarāñu mae.

²⁵ Rita mijare ñañu mae, Tuparāte yire jā'merūjerūkia seyabeyukaji iyaokoa mijaka ukuokaro'simarīa ñime. Yijā'meū'murāñurīmi seyarāka poto p̄uri, aḗuḗpaka, mamaka iyaokoa yukurāñu mae,— nare kērīka.

*“Jesúre ōrībeyuka yi'i, yireka merīrāñu”, Pedrote kērīka
(Mt 26.30-35; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)*

²⁶ Supa imarī Tuparā baya koyaweatirā Olivos wāmeika p̄usiarā na'rika.

²⁷ Torā na'rika poto ikupaka nare kērīka:

—Yire ā'mitiripēairā imariḗotojo yire mija ja'atarāñu. Supa imarī yire ja'atawa'ri rakakaja mija p̄ibiḗaterāñu. Tuparā majarop̄ñurā āñu upakaja simarāñu. Ā'mitirikōrī je'e: “Oveja ĩarīñrimajire yijāñrāñu. I'supaka yibaamaka kioveja ru'riḗatarāka”, āriwa'ri sabojayu.

²⁸ Supa imarī yire najāāko'omakaja ōñia yijariḗe'rirāñu. I'supaka imatirā mija ruḗubaji Galileaka'iarā yeyarāñu. Supabatirā torā mijare ye'etorirāñu, — nare kērīka.

²⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Pedrote kire ārika:

—Aḗerā p̄uri nimarakamakiji mire ja'atarāñurā je'e. Yi'i p̄uri mire ja'atabesarāki,— kire kērīka.

³⁰ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ikupaka Jesúre kire ārika:

—Rita mire ñañu. Ire ñamiji karaka ĩ'pakuri akaerā baarāka ruḗubaji, maekarakakuri, “Jesúre ōrībeyuka yi'i”, nare merīrāñu,— Pedrote kērīka.

³¹ I'supaka Jesúre kire āriko'omakaja, ikupaka Pedrote kire ārika:

—Jēno'otaka, “Mire ñorībeyu”, āriḗesarāki yi'i. Mikaja reyarūkika p̄ariji ñima simamaka, “Jesúre ōrībeyuka yi'i”, ñarīḗesarāñu,— Pedrote kire ārika.

Pedrote ārika upaka oyiaja ĩ'rīka upakaja narīka aḗerāoka.

*Getsemaní wāmeirō'ōrā Tuparāka jairī Jesúre a'rika
(Mt 26.36-46; Lc 22.39-46)*

³² Topi mae Getsemaní wāmeirō'ōrā na'rika. Torā eyatirā kika imaekarāre ikupaka kērīka:

—I'torā Tuparāka jairī ya'yu. Ō'ōrāja mija ruḗabe ruḗu,— nare kērīka.

³³ Torājīrā Pedro, Santiago supabatirā Juanre, kika ke'ewa'rika. Torā na'ririjayukā'āja jimarī kiwayup̄i'riū'mueka.

³⁴ I'supaka imawa'ri ikupaka nare kērīka:

—Yiḗupakap̄i yiwayup̄i'ritiyayu “Reyatiyaerā yibaayu”, āñurō'ōjīrā. Ō'ōrā mija tuiḗe ruḗu. Kāḗekaja yire mija ta'abe,— nare kērīka.

³⁵ Supabatirā ñoakuripañakarā ke'rika. Torā eyatirā ka'iarā mo'ipāñatirā, Tuparāka kijaika ba'iaja ā'mika jūarika yaḗaberikop̄ewa'ri.

³⁶ Kika jaibaraka ikupaka kire kērīka:

—A'bi, ritaja baawārūiki mime. Supa imarī yire najāākoreka, yire mijey-obaarika yiyap̄ayu. I'supaka mire yijēñeko'omakaja yiyap̄aika upakamarīa mibaakop̄ejīkaoka marā imabeyua. Miyap̄aika upakaja simarū,— Tuparāte kērīka.

³⁷ Tuparāka jaiweatirā kiḗe'riwa'rika maekarakamarāte imaekarō'ōrā. Kārīrikarekaja nosika potojī naḗō'irā keyaeka. I'supaka nimamaka ĩatirā, ikupaka Pedrote kērīka:

—¿Simón, dako baaerā mikāñu? ¿ĩ'rākuri aiyajērā rō'ōjīrājīkaja kāḗekaja imaberijīka mime bai je'e?

³⁸ Rakajekaja Tuparāte jēñebaraka mija imabe, ba'iaja mija baakoreka. “Tuparāte yapaika upakaja yija baarāñu”, āñurā imariḗotojo, mija p̄o'iaḗi p̄uri samija rakajep̄āwārūbeyu. Supa imarī Tuparāte yapaika upakaja mija baawārūbeyu,— nare kērīka.

³⁹ I'supaka nare ārīweatirā Tuṣarāka jairī ke'rika ate. Mamarī kire kijēñeka upakajaoka kire kērīka ate.

⁴⁰ I'supaka baaweatirā kijeyomarā ṗō'irā kiṗe'riwa'rika. Jimarīa ōḍmaka nare baaeka simamaka kārīkarā nimaeka. I'supaka nimaekarō'ōrā naṗō'irā keyamaka, tūrūtirā kiruṗu ni'yopi'rika. Supa imarī marākā'ā kire ārīwārūberijīñurā nimaeka.

⁴¹ Supa nimekā'āja Tuṣarāka jairī ke'rika ate. I'sia be'erō'ō naṗō'irā etatirā, —¿I'supakaja kāṗarakaja mija imañuju ruṗu? Koṗakaja yire nañi'arijē'rāka seyayu mae. Po'imaja Ma'mite nañi'aokaro'si bojajāārimajire koṗakaja etayuju mae. Ba'iaja baarimajare yire kiñi'arūjerā baayu.

⁴² Mija mi'mibe. Dajoa kire matoyari,— kika wārūrimajare kērīka.

Jesúre nañi'aeka majaroka

(Mt 26.47-56; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

⁴³ I'supaka Jesúre jaiyuju Judare etaeka. Jesúka wārūrimaji ĩ'ṗoũ'ṗuarāe'earirakamarākaki Judare imaeka. Rīkimarāja ṗo'imajare i'taeka kika. Sara, yaṗua rikabaraka Jesúre ñi'arī ni'taeka. Kurarāka ĩṗarimarā, Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judíorāka ĩṗarimarāre ṗūataekarā nimaeka.

⁴⁴ “Ikupaka kire yibaarāñu”, ārīwa'ri Judare nare bojatikarā nimaeka. —Jesúre mija ĩawārūokaro'si u'surikaṗi kire yijēñerāñu. I'supaka yibaarāka be'erō'ō kire ñi'atirā jia kire mija ĩarīrīwa'ṗe,— nare kērīka.

⁴⁵ I'supaka nare kērīweaeka be'erō'ō Jesús ṗō'irā eyatirā ikupaka kire kērīka: —¿Yaje mime wārōrimaji?—

I'supaka kire ārītirā kire kiu'sueka.

⁴⁶ I'supaka kibaamaka ĩatirā, Jesúre nañi'aeka.

⁴⁷ I'supaka kire nabaamaka ĩatirā, Jesús wā'tarā rīkamarikaki sara baiwararī ke'etaeka. Saṗi kurarāka ĩṗamaki imatiyaiki ba'irabeĭjirimaji ā'mua kitoakōrōtaeka.

⁴⁸ —¿Dako baaerā sara, yaṗuaṗitiyika yire ñi'arī mija i'tayu? ¿Karee'erimajire ñi'arirokaṗi yire mija ñi'aripakatayu bai?

⁴⁹ ĩ'rārīmi jariwa'ririmarīaja mija watoṗekarā Tuṣarāte jiyiṗupaka ōrīriwi'iareka mijare wārōbaraka ñimaroyi. Torā ñimarijarapaka ṗoto yire ñi'arī mija etaberape ruṗu. Yire mija ñi'aika, Tuṣarā majaropūñurā sabojaika upakaja sime yiro'si,— Jesúre nare ārīka.

⁵⁰ Supa imarī kire nañi'amaka ĩatirā, kika wārūrimajare nimaupatiji kire ru'ritapawa'rika.

⁵¹ Kire ne'ewa'rika ṗoto ĩ'rīka bikirimaji kibe'erō'ōṗi a'ririjarikaki. Sayapāijīka takaja wā'ojī'atirā kimaeka. Kibe'erō'ō ke'ririjarika ṗoto torā imaekarāte kire ñi'ape'rotaeka.

⁵² I'supaka kire baakoṗewa'ri kisayapāitakaja kireka naba'itatamaka, dakomarīaja kiru'riwa'rika.

Judíotatarā ĩṗarimarā imatiyaitata imaekarā, “Oka mireka ima”, Jesúre narīka

(Mt 26.57-68; Lc 22.54-55,63-71; Jn 18.12-14,19-24)

⁵³ Supabatirā kurarāka ĩṗamaki imatiyaiki imaekaki wi'iarā Jesúre ne'ewa'rika. Kire ne'eeyaeka ṗoto kurarāka ĩṗarimarāre nimaupatiji torā rērīka. Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judíorāka ĩṗarimarāoka rērīkarā.*

* **14:53** La Junta Suprema (Sanedrín) de líderes judíos que gobernaba asuntos religiosos.

⁵⁴ I'supaka nabaaka poto Pedrore ñoakuripi a'ririjaparaka kurarāka ipamaki imatiyaiki wi'i pēteta'teka imaekarō'ōrā keyaeka. Torā kākatorā Tuparāte jiyipupaka ōririwi'ia tuerimajaka kipekajūrūrupaeka.

⁵⁵ I'supaka simaeka poto kurarāka iparimarā, supabatirā judiotatarā iparimarā imatiyaitataoka “¿Dakoapi Jesúre majāārūjeññu?”, ārīwa'ri jaibu'abaraka nimaeka. Supa imarī “Ikuḡpaka ba'iaja Jesúre baarape”, ārīwa'ri bojarūkirāte nayapakopeka. I'supaka nayapaeka simako'omakaja ba'iaja oka kireka imaeka natōpoberika.

⁵⁶ “Ika ba'iaja Jesúre baarape”, rīkimarāja narīpakiko'omakaja ĩ'rīkate bojaeka upakamarīa nabojakopeka.

⁵⁷⁻⁵⁸ ĩ'rārimarā mi'mirīkatirā imabeyuapiji ikupaka āparaka kire nokabaaka:

—“Tuparāte jiyipupaka ōririwi'ia pō'imajare baaeka yipōapaterāññu. I'supaka simako'omakaja maekarakarīmi be'erō'ōjo ate sayibaarāññu, pō'imajare baaekamarīa”, Jesúre āpakā'ā yija ā'mitirape,— narīka.

⁵⁹ I'supaka bojaripotojo ĩ'rīka upakamarīa rukubaka oyiaja nabojaripakopeka ruḡu.

⁶⁰ Supa imarī kurarāka ipamaki imatiyaiki nimaupati wājītāji mi'mirīkatirā ikupaka Jesúre kijērīaeka:

—¿Dako baaerā nare miokae'eberitiyayu je'e? ¿Dakoapi ārīwa'ri i'supaka tīmarītakaja mire nokabaayu je'e?— kurarāka ipamakire kire ārīka.

⁶¹ I'supaka kērīko'omakaja Jesúre kire okae'eberika. I'supaka kimekā'āja ikupaka kurarāka ipamakite kire jērīaeka ate:

—¿Mi'iji bai mime Jā'merūkika Kiwā'maekaki,† Tuparā Maki?— kire kērīka.

⁶² I'supaka kire kēpakā'ā ikupaka Jesúre kire yi'rika mae:

—Ā'ā, yi'iji ñime. Supabatirā ñamajī Tuparā pō'i ritapē'rōtorā Pō'imaja Ma'mite ruḡamaka mija ĩarāññu. Supabatirā ĩmipi oko ūmaka watopekapi yiruirā'amakaoka mija ĩarāññu,— kire kērīka.

⁶³ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, boebariwa'ri kiōññu upakaja kijarirooka pemakato kurarāka ipamakire baibebataeka. “ ‘Tuparā upakaja ñime’, kēññu ruku”, ārīwa'ri i'supaka kibaaeka. I'supaka baawa'ri ikupaka aḡerā iparimarāre kērīka:

—Dika ba'iaja baaiki kime aḡerāte ārīrūkia jariwa'ribeyua mae, kopakaja ritaja ba'iaja kēññua morīwārūpatayu.

⁶⁴ Mijaoka ā'mitiriko'orā ba'iaja Tuparāreka kijaiko'a. Supa imarī ¿marākā'ā kire mabaarāññu je'e mijareka?— ārīwa'ri kijērīaeka kīparimarā jeyomarā imaekarāte.

I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā,

—Oka ba'iaja kiro'si ima simamaka jāārikaja sime kire,— nimirakamakiji narīpataeka.

⁶⁵ Supabatirā ĩ'rārimarā Jesúre rijo'katapatebaraka kiñakoa pi'petātetirā kire napajeka. Kire pajebaraka ikupaka kire najērīaroyika:

—¿Maki mire pajeiki? Karemarīa Tuparāte mire bojarākareka, “Iki yire pajeko'oka”, merīrāññu,— kire narīwā'imarīka.

Kire e'ewa'paraka Tuparāte jiyipupaka ōririwi'ia tuerimajaoka kipema pajerijarikarā.

*“Jesúre ōrībeyuka yi'i”, Pedrote ārīkarō'ō
(Mt 26.69-75; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18,25-29)*

† 14:61 Mesías

66 I'supaka ba'iaja Jesúre baabaraka wi'itōsiarā nimaeka poto pēterāja Pedrote imaeka ruḡu. Torā kimaeka poto kurarāka ĩpamaki imatiyaikiro'si ba'iraberirōmore kipō'irā etaeka.

67 Pedrote pekaō'to wā'tarā jūrīrupamaka ĩatirā, ñoaka kire koyoirīkaeka. Topi ikupaka kire kōrīka:

—Mi'ioaka Jesús Nazaretkakika turiroyirapaki mime,— kire kōrīka.

68 I'supaka kire kōpakā'ā, ikupaka kore kiyi'rika:

—I'supaka meñua ōrībeyuka yi'i, mijaikaoka ā'mitiriwārūbeyuka yi'i,— kore kērīka.

I'supaka kore ārīweatirā, koḡereka imaekarō'ōpi kiporiwa'rika poto karaka akaeka.

69 Topi ate kire ĩatōḡotirā ikupaka torā imaekarāte kōrīka:

—Ī'ī imaki Jesúka wārūrimajakakijioka kime,— nare kōrīka.

70 I'supaka kōpakā'ā “Kika wārūrimajimarīki yi'i”, Pedrote ārīka ate. Ñoapañaka imatirā ate torā imaekarāte ikupaka kire ārīka:

—Mi'ioaka naka imaekaki, Galileakaki mime je'e aḡeyari,— kire narīka.‡

71 I'supaka napakā'ā ikupaka nare kiyi'rika:

—I'supaka mija añukate ōrīberitiyaiki're yi'i! Waḡuju yiḡakijīkareka ba'iaja Tuparāte yire baajīñu,— kērīka.

72 I'supaka kēñukā'āja ate karaka akaeka. Sakamaka ā'mitiritirā, Jesúre kire bojaeka kipupakarā kire ña'rījāirarika, “Īḡakuri karaka akaerā baarāka ruḡu maekarakakuri, ‘Jesúre ōrībeyuka yi'i’, merīrāñu.” I'supaka Jesúre ārīka kire ña'rījāirapakā'ā, jimarīa Pedrote orika.

15

Pilato pō'irā Jesúre ne'eeyaeka

(Mt 27.1-2,11-14; Lc 23.1-5; Jn 18.28-38)

1 Supabatirā aḡerīmi bikitojo ĩparimarā imatiyarimaja nimaupatiji rērīkarā ate. Kurarāka ĩpamarā, Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judíorāka ĩparimarāoka torā nimaeka. Rērītirā “Ikupaka Jesúre mabaajīñu”, āḡaraka najaibu'aeka. Topi mae, Jesús pitaka piḡetirā Pilato pō'irā kire ne'ewa'rika.

2 Kipō'irā kire ne'eeyaeka poto ikupaka Pilatore kire jērīaeka:

—¿Mi'i bai judíotatarā ĩpamaki?— kire kērīka.

I'supaka kire kēpakā'ā, ikupaka Jesúre kire ārīka:

—Mi'iji añuka i'supaka,— kire kērīka.*

3 Supabatirā kurarāka ĩpamarā rīkimaka ba'iaja Pilato wājītāji Jesúre nok-abaeka.

4 Supa imarī ikupaka Pilatore kire jērīaeka ate:

—¿Dako baaerā miokae'eberitiyayu je'e? ¿Ritaja mire nokabaaika mia'mitiribeyu bai je'e?— kire kērīka.

5 I'supaka kire kērīko'omakaja Jesúre okae'eberika ruḡu. Kiokae'ebepakā'ā ĩawa'ri, i'supaka imaekakite ĩakoriberiroyikaki imarī, marākā'ā ārīberijīka Pilatore jarika.

“Jesúre najāñḡarū”, narīkakaka

(Mt 27.15-31; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)

‡ 14:70 Por el acento de Pedro, adivinaron que él era de Galilea. Todos los discípulos de Jesús eran de Galilea menos Judas. * 15:2 La respuesta puede entenderse como “Sí, como usted dice”, o “Usted es quien lo dice.” Probablemente Jesús no afirmó claramente que era rey de los judíos para que Pilato no pensara que él refiere a un rey político como César o Herodes.

⁶ Ī'rākuri wejejē'rā rakakaja Pascua baya simaroyika poto ĩ'rīka wēkomaka imariwi'iarā imakite Pilatore pōataroyika. I'supaka kibaaroyika simamaka ĩ'rīka sareka imaekakite kīpōatarika pō'imajare yaṗaeka.

⁷ I'supaka nabaaeka poto wēkomaka imariwi'iarā Barrabásre imaeka kika ba'iaja baaekarāpitiyika. Roma ĩpamakire yi'riberiwari tokarā surararākaka ĩṗaraka pō'imajare jāāeka mirāki kimaeka.

⁸ Supa imarī rīkimarāja eyaekarā ikupaka Pilatore narīka:

—Mibaarijariroyika upakaja, ĩ'rīkate mīpōatarika yija yaṗayu,— kire narīka.

⁹ I'supaka kire naṗakā'ā ikupaka nare kērīka:

—¿Makire yīpōatarika mija yaṗayu? ¿Yaje judíotatarā ĩpamakire yīpōatarika mija yaṗayu je'e?— nare kērīka.

¹⁰ “Jesúre ā'mijāirā imarī, yīpō'irā kurarāka ĩpamarāre kire e'eetayu”, āriṗupajoekaki imarī, kire pōatarika yaṗakopekaki imarī, i'supaka kērīka.

¹¹ Jesúre pōatarika kiyapako'omakaja kurarāka ĩparimarā pūri jājirokapi ikupaka ritaja pō'imajare ārīkarā:

—“Barrabásre mīpōatabe Jesús ō'toarā”, Pilatore mija āṗe,— kurarāka ĩpamarāre ārīka.

¹² “Barrabásre mīpōatabe”, naṗakā'ā ā'mitiritirā ikupaka Pilatore nare yi'rika:

—I'supaka yibaarākareka, “Judíotatarā ĩpamaki”, mija āñukate pūri ¿marākā'ā yibaarāñu je'e?— nare kērīka.

¹³ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, akasererikapi,

—¿Yaṗua tetaekarā kire mīpatakīarūjepabe!— kire narīka.

¹⁴ I'supaka narīko'omakaja,

—¿Dakoa ba'iaja kibaaeka je'e?— nare kērīka.

I'supaka kēpakā'ā, jājibaji nakasereka ate,

—¿Yaṗua tetaekarā kire mīpatakīarūjebe!— narīka.

¹⁵ Supa imarī pō'imajaka jia imarika yaṗawa'ri Barrabásre kīpōataeka mae. Jesúre pūri, ajeakaka pājerūkia nabaaeka imaroyikapi surararākare kīpājerūjeka. I'supaka kire nabaaeka be'erō'ōṗi, “Yaṗua tetaekarā kire patakīarī mija e'ewa'ṗe”, Pilatore nare ārīka.

¹⁶ I'supaka kijā'meka simamaka topi a'ritirā ĩpi Pilato wi'itōsiarā† nakākaeka mae. Supabatirā torā imaekarā surararākare nakaeka nimaupatiji Jesús pō'irā narēñaokaro'si.

¹⁷⁻¹⁸ Wi'itōsiarā nimaupatiji rērīpatatirā jairopemakato iyayapea upaka ĩoika Jesúre najāāwā'imarīka, ĩpire jāāroyikakaka. Supabatirā pōtatākobu'ya baatirā, kirupuko'arā tuatirā ikupaka kire nawaperiwā'imarīka:

—Jia ritaja mire najiyīpupayeerū, judíotata ĩpamaki,— kire āṗaraka, ba'iaja kire najaiwā'imarīka.

¹⁹ Supabatirā yaṗuapi kirupuko'arā pājerijaparaka kire narījo'katapaterijarika. Kīwājītāji ñukurupatirā eewā'imāparaka kire nawapeka. “¿Mi'i imaki ĩpi imatiyaiki bai?”, āṗaraka kire nawapeka.

²⁰ Kire eewā'imarīweatirā kijairopemakato iyayapea upaka ĩoika e'etirā mamarī kijāāekatojo kire najāāeka ate. Supabatirā yaṗua tetaekarā patakīarī kire ne'ewa'rika mae.

Yaṗua tetaekarā Jesúre patakīarī ne'ewa'rika

(Mt 27.32-44; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

²¹ Kire ne'ewa'rika poto Simón, Cirenewejeakakire naṗō'irā etaeka. Alejandro, Rufopitiyika ĩ'parā paki kimaeka. Jerusalénwejearā eyatirā Jesús

† 15:16 Llamado pretorio en latín.

wā'taḽi Simónre o'riwa'rirā baaeka ḽoto Jesúre naḽatakĩarũkia yaḽua tetaeka surararākare kire kōkerũjeka.

²² Suḽabatirā Gólgota wāmeirō'ōrā Jesúre ne'ewa'rika. “Ruḽuko'a ũã ḽusia”, ārĩrika simaeka Gólgota.

²³ Torā eyatirā iyaokoa, mirra ĩkoa rukeka‡ kire nasĩamaka sakiukuberika.

²⁴ Torājĩrā mae Jesúre kijariroaka e'etatirā, yaḽua tetaekarā kire naḽatakĩaeka. Kijariroaka yaḽawa'ri ikuḽaka narĩka: “Ni'i kijariroaka e'erika mairā”, āḽaraka barewā'imarĩrikapĩ surararākare sakorika. I'suḽaka barewā'imarĩrirokapĩ kijariroaka kijāāekato ne'eka mae.

²⁵ Bikitojo botarakaoteñarirakakuri aiyajērā eyawa'rika ḽoto kire naḽatakĩaeka mae.

²⁶ Kiruḽuko'a bo'irā yaḽuḽāia o'oeka najĩ'ataeka. “Oka kireka imaeka ḽareaja i'suḽaka kijũayu”, narĩrũ ārĩwa'ri i'suḽaka nabaaka. “Ĩĩ kime judĩotata ĩḽamaki”, ārĩwa'ri sarā no'ojĩ'aeka simaeka.

²⁷ Torā ĩ'ḽarā karee'erimajareoka naḽatakĩaeka. ĩ'rĩka kiritapē'rōtopi, aḽika kikākoḽē'rōtorā nimaeka.

²⁸ I'suḽaka Tuḽarā majaroḽũñureka sabojatika simamaka i'suḽaka kiro'si simaeka. Ā'mitirikōrĩ je'e: “Ba'iaja baairāḽitiyika kimamaka, ba'iaja baaiki kime kiro'si”, ḽo'imajare kireka ārĩrāñu, ārĩwa'ri o'oeka simaeka.

²⁹ Jesús wā'taḽi o'rikarā kire jiyiḽuḽayeeberiwari naruḽuko'a narĩ'meka. Ikuḽaka ārĩroyikarā:

—ĽYaa! “Tuḽarāte jiyiḽuḽaka ōrĩriwi'ia yiḽoapaterāñu. I'suḽaka baatirā, maekarakarĩmi be'erō'ō sayibaarāñu ate”, merāḽe.

³⁰ I'suḽaka baaiki mimaye'e, mirikapĩ miōñu uḽakaja miḽo'ia mitābe. Suḽabatirāoka yaḽua tetaekarā mire naḽatakĩaikapĩoka miruirā'abe,— jaiyuyekaraka kire narĩka.

³¹⁻³² Kurarāka ĩḽarimarā, Moiséte jā'meka wārōrimajaoka ikuḽaka āḽaraka kire jaiyuyekarā:

—Aḽerāte tāāekaki imariḽotojo kiōñu uḽakaja kiḽo'ia ḽuri kitāwārũbeyu. Karemarĩa Mesías, Israelka'iakarā ĩḽamakitaki kimarākareka, kiruirāñu. Yaḽua tetaekapĩ kiruimaka ĩatirā, “Rita, ikiji mime”, kire marĩrāñu,— ḽo'imajare narĩka.

Jesús wā'tarā yaḽua tetaekarā ḽatakĩaekarāoka naka ĩ'rātiji kire jaiyuyekarā.

Jesúre ḽuḽaririka

(Mt 27.45-56; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

³³ Wājĩtāji aiyate eyawa'rika ḽoto wejea ñamita'rika. Maekarakakuri aiyajērā be'erō'ōjĩrā saborika ate.

³⁴ Saborika ḽoto jājĩrokapĩ ikuḽaka Jesúre jaiwataeka:

—Eloí, Eloí, ¿lma sabactani?— kērĩka. (Hebreo okapĩ ikuḽaka ārĩrika simaeka: “Tuḽarā, Yiḽaki, ¿dako baaerā yire miarĩrĩrija'atayu?”, ārĩrika simaeka).

³⁵ Kire ā'mitiritirā, ĩ'rārimarā torā imaekarāte ikuḽaka ārĩka:

—Tuḽarāte bojaĩjirimaji imaekaki Elíasre kiakakoyu,— narĩka.

³⁶ Suḽa imarĩ ĩ'rĩka torā imaekaki okoarā samañu'amaka u'rie'eika\$ e'erĩ rĩrĩwa'rikaki. Se'eetatirā iyaokoa kā'marikarā sakiñu'aeka. Suḽabatirā Jesús rijearā yaḽuapĩ sakitaaruḽakoḽeka sakimi'mirĩtaokaro'si. I'suḽaka kire baakoḽetirā ikuḽaka ḽo'imajare kērĩka:

—Jaika ruḽu mija ta'abe. Elías imaekakire kire ruetamaka mairā,— nare kērĩka.

‡ 15:23 Un sedante para que no sufra tanto § 15:36 Esponja

³⁷ I'supaka kērīka be'erō'ō jājirokapi akaseretirā Jesúre pūparirika mae.

³⁸ Kipūparirikarō'ōjīte Tuḡarāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā, sayapāia mo'rīa baata'teka imaeka ĩmipi beriruika ka'iarā eyabaka. ³⁹ Jesúre pūparirika ḡoto surararāka ĩpamakire yapua tetaeka wājītāji yoirīkamarīka. Kipūparipakā'ā ĩatirā,

–Tuḡarā Makitakiji ĩ'īre imakoḡeka mirākiyu,— kērīka.

⁴⁰ Ńoakuripañakapi rōmijā ĩ'rārimarāoka kipūparipakā'ā kire ĩaekarā. Nawatoḡekarā nimaeka ikarakamarā aḡerā: María Magdalena, supabatirā María, José, kirī'ī Santiago ĩ'ḡarā ḡako koimaeka María. Supabatirā aḡeko Salomé imaekako.

⁴¹ Galileaweḡearā Jesúre imatapaeka ḡoto kire jeyobaaeka mirārā nimaeka ĩ'rā rōmijā. Rīkimarāja rōmitika Jerusalénrā kika eyaekarāoka kipūparipakā'ā ĩaekarā.

Jesúre pūparipakā'ā ĩatirā āta wi'iarā kire ne'ewa'rika

(Mt 27.57-61; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁴²⁻⁴³ Torā aḡika, José Arimateaweḡeakakire imaeka. (Judíotatarā ĩparimarā imatiyaitatakaki kimaeka). Supabatirāoka jiyipupaka ḡo'imajare kire ōñuka kimaeka. “Tuḡarāte wā'maekaki imarī, ritaja ḡo'imajare jia Jesúre jā'merāñu”, ārīrikaoka ōñuka Josére imaeka. Jesúre pūparirika ḡoto rā'irikoyiaja sajaritika simamaka, kūḡajīji sajariwa'rika jērītarirīmi ruḡu jieweibaraka nimaroyikarīmi ḡuririka. Supa imarī Ńojimarīji āta wi'iarā Jesús majaka natariyapaeka. Supa simamaka okajājia jaritirā kīkirimarīaja Pilato ḡō'irā a'ritirā Jesús ḡo'ia Josére jēñeka.

⁴⁴⁻⁴⁵ I'supaka kēḡakā'ā ā'mitiritirā, “Yee, ḡkoḡakaja kipūpariritiyu bai?”, Pilatore ārīḡupajoaeka. Supa imarī surara ĩpamakire Pilatore akaeka “ḡYaje rita simatiyayu?”, kire āñāokaro'si. “Rita sime”, surararāka ĩpamakire kire ārīka ā'mitiritirā, Jesús ḡo'ia Josére ke'erūjeka.

⁴⁶ I'supaka kēḡakā'ā ā'mitiritirā, Jesúre buteokaro'si ĩ'rāto sayapāia boia jākaka Josére wapañjika. Supabatirā kīḡo'ia ruerī ke'rika mae. Kire rueweatirā sayapāiaḡipi Josére kire buteka. I'supaka kire baatirā āta wi'ia ḡo'imajare baaekarā kire kitaeka. Sarā kire tatirā āta jo'bakapi sakitāteka. ⁴⁷ María Magdalena, María, José ḡakopitiyika kire kitaekarō'ō niaeka.

16

Ōñia Jesúre jariḡe'rika

(Mt 28.1-10; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Jērītarirīmi, aiyate ka'raeka be'erō'ō María Magdalena, María Santiago ḡako supabatirā Salomé wāmeikoḡitiyika maekarakakorā ruḡuko'a wearūka jia jiiñsia nawapañjika, Jesús ḡo'iarā yo'yeokaro'si.

² Ba'irabeū'murirīmi* bikitojo wārīrika ña'rīḡataeka ḡoto na'rika āta wi'iarā. Aiyate warara'aeakarō'ōjīte torā na'ririjarika.

³⁻⁴ Supabatirā natiyiaja ikupaka najaibu'arijarika:

–Āta jo'bakapi āta wi'ia natāteka, ḡmaki maro'si se'etarāki ruku?— narību'arijarika.

Torā neyaeka ḡoto āta jo'baka aḡerō'ōrā sataḡamaka niaeka.

⁵ Āta aḡerō'ōrā taḡamaka ĩatirā, sarā nakākawa'rika. Torā kākawa'ritirā ĩḡḡūataerā baakōrī nakākawa'rika koḡeritapē'rōḡopi, ĩ'rīka bikirimaji saya boia jāñkite ruḡamaka niaeka. Kire ĩatirā rōmijāte ḡupatatiaeka.

⁶ Naḡupātamaka ĩawa'ri, ikupaka nare kērīka:

* 16:2 Domingo

—Mija p̄p̄ata'si. Jesús Nazaretkaki yāp̄ua tetaekarā nāp̄atak̄iarapakite mo'arī mija i'tayu. I'sup̄aka simako'omakaja kimabeyu ō'ōrā. Kip̄up̄aripakā'ā ō'ōrā kire nayayerap̄aka be'erō'ō kōpakaja ōñia kijaripe'yu. Mia, ō'ōrā kire natakōperaparō'ōrā karemarīa kimajīka.

⁷ Mija a'pe. Kika wārūrimaja mirārāte, sup̄abatirā Pedroreoka ikup̄aka mija bojape: “Mija rūpubajirā Galilearā eyaokaro'si a'riweitiki Jesús. Mijare kibojatika up̄akaja torā kire mija ĩatō̄porāñu”, āriwa'ri nare mija bojabe,— nare kērīka.

⁸ I'sup̄aka kērīka ā'mitiritirā, p̄p̄atatiyawa'ri tarabaraka rōmijāte ru'rīporiwa'rika. I'sup̄aka simaeka ĩatirā nāp̄up̄ataeka simamaka, āperāte samajaroka nabojāp̄ibaberika.

Ōñia kijaripe'rika be'erō'ō María Magdalena wāmeika imaekakote Jesúre p̄makotowirika (Jn 20.11-18)

⁹ Najērītaroyikarīmi be'erō'ōkarīmi bikitojo ōñia Jesúre jaripe'rika. Bikitojo ñamiji ōñia jaripe'ritirā María Magdalena p̄ō'irā mamarītaka Jesúre p̄makotowiriū'mueka. Ĩ'potēñarirakamaki Satanārika ima koreka ña'rījāikarāte kipoataeka mirāko koimaeka.

¹⁰⁻¹¹ Kire ĩatirā, kika turitapaeka mirārāte bojarīko'rika. Ba'iaja p̄up̄ariwa'ri ōparaka nimaekarō'ō nāp̄ō'irā eyatirā ikup̄aka nare kōrīka: “Ōñia Jesúre jayu ate. Kire ñiako'a simamaka ñañu”, ā̄paraka nare kobojakōpeka. I'sup̄aka nare kobojako'omakaja kore nayi'riberika.

Kika wārūeka mirārā ĩ'parā p̄ō'irā Jesúre p̄makotowirika (Lc 24.13-35)

¹² I'sup̄aka nare kōrīkōpeka be'erō'ō ĩ'parā Jesúka wārūeka mirārā Jerusalén̄pi na'ririjarika poto nare kip̄emakotowirika āpeaja ĩoiki jaritirā.

¹³ Pe'riwa'ritirā āperā Jesúka wārūeka mirārāte sanabojaeka. “Jesúre yija ĩako'o”, nare nabojaako'omakaja nare nayi'riberika ate.

“Ikup̄aka yirika p̄o'imajare mija wārōrāñu”, āriwa'ri Jesúre bojaeka (Mt 28.16-20; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁴ I'sia be'erō'ō kika wārūeka mirārā ĩ'rōū'p̄uarāe'earirakamaki imaekarāre ba'arup̄aekarō'ōrā Jesúre p̄makotowirika. Nāp̄ō'irā p̄makotowiritirā, ikup̄aka nare kērīka:

—Ōñia yijaripe'rap̄aka be'erō'ō, ¿dako baaerā āperā yire ĩaraparāte bojarap̄aka mija yi'ririyāp̄aberitiyarape?— āriwa'ri nare kiwapeka.

¹⁵ I'sup̄aka nare āritirā, ikup̄aka nare kērīka:

—Ritatojo wejearā mija a'pe, yirika ritaja p̄o'imajare ōrī̄patarū, āriwa'ri nare sabojatapaokaro'si.

¹⁶ Yirika ā'mitirip̄ēawa'ri, “Jesúre yi'yuka ñime mae”, āriwa'ri kirup̄uko'a jūjerūjeiki, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'ribesarāki. I'sup̄aka simako'omakaja yirika ā'mitirip̄ēabeyukaro'si p̄uri ba'iaja kibaaika wapa ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā Tuparāte kire p̄ūatarāñu.

¹⁷ Mija ĩabe. Ikup̄aka yire ā'mitirip̄ēairāte nabaabearāñu: Yirirā nima-maka tērīwa'ribaji yirikap̄i Satanārika ima ña'rījāikarāreka poatarijarirāñurā. Sup̄abatirāoka āperā oka norībeyua najairāñu.

¹⁸ Āñaka nañi'akōperāka, sup̄abatirā okoa rīmaka nukukōperākaoka dakoa nare o'ribesarāñu. P̄o'imaja jīñurā p̄o'iarā nāpitaka naja'āpearāka potojo p̄o'imajare jājirijarirāñu,— nare kērīka.

Mabo'ikakurirã Jesúre a'rika
(Lc 24.50-53)

¹⁹ I'supaka maipamaki Jesúre nare ãrĩka be'erõ'õ Tuparãte mabo'ikakurirã kire e'emiawa'rika. Supa imarĩ kipõ'irã kiritapẽ'rõtopi Jesúre rupe mae, tẽrĩrikaja jiyipupaka õrĩrũkika imarĩ. ²⁰ Kimirĩwa'rika be'erõ'õ kika wãrũeka mirãrãte kirika bojataparĩ a'rika. I'supaka bojatapabaraka nimaeka poto, niakoribeyua p'o'imagare nabeaokaro'si Maipamakite nare jeyobaaroyika, "Rita sime nabojaika", p'o'imagare ãñaokaro'si.
I'tojĩrãja sime rupe.

Hechos de los Apóstoles

Espíritu Santore mijare yíña'ajããrãñu, Jesúre ãrĩka

1-2 ¿Yaje mime Teófilo? Bikija pãpera miro'si yipũataũ'murape. Jesúre imaroyirapaka, supabatirã kiwãrõroyirapakakaka sapi mire yibojaũarape. Ritaja mire yibojaikareka mabo'ikakurirã Tuþarãte kire e'emiaekarõ'õjĩrã miro'si yo'otiyirape. Mabo'ikakurirã Tuþarãte kire e'emiaerã baaeka ruþu kirika bojariroka bojarimaja kiwã'maekarãka kimaeka. Espiritu Santore kire jeyobamaka kiyapãeka upakaja nabaarũkiakaka nare kibojãeka.

3 Reyariþotojo õñia kijariþe'rika be'erõ'õ ĩrãkurimarĩa kimajaroka bojatarũkirãte kipemakotowiriroyika. ĩþarã þo'imajarakarĩmi i'supaka nare baabaraka Jesúre imaeka. "I'kitakijioka kime", nañaokaro'si supã kibaaroyika. Supã baabaraka "Ikupaka yire yi'yurãte jã'mebaraka Tuþarãte nare imaruputarãñu mae", ãþaraka nare kiwãrõrijarika.

4 ĩrãkuri naka rẽritirã ba'abaraka kimaeka þoto, ikupaka Jesúre nare bojareka're:

—Jerusalénrãja mija imabe ruþu. Mapaki Tuþarãte mijare bojaeka upakaja Espiritu Santore mijare kipũatarãñu. Supã imarĩ õ'õrãja kire mija ta'abe. Kopakaja mijare yibojaroyirapaka ã'mitiriroyiraparã mija ime.

5 Mamarĩ þuri okoapi takaja ruþuko'a þo'imajare Juanre jũjeka. Maekaka þuri no'õjĩrãmarĩaja Espiritu Santore Tuþarãte mijare ña'ajããrãñu kiyapãika upakaja mija imawãrũokaro'si,— kika wãrũekarãte kẽrĩka.

Mabo'ikakurirã Jesúre a'rika

6 ĩrãrĩmi ate Jesúka rẽritirã ikupaka kire narĩka:

—Yija ĩþamaki, "Maekaka þuri Romatatarãte þoatãtirã Israel ka'iakarãre yijã'merãñu Tuþarãte þũataekaki imarĩ", ¿yaje meñu je'e?— kire narĩka.

7 Supã napakã'ã ikupaka nare kẽrĩka:

—Marãkã'ã baatirã mija õrĩrũkimarĩa sime. Mapaki Tuþarã ĩrĩkaja sõñuka.

8 I'supaka simako'omakaja Espiritu Santore mijare ña'rĩjãirãka þoto, okajãjia mija jarirãñu. I'supaka jariwa'ri aþea wejearã a'ritirã, yika imaekarã imarĩ, yimajaroka nare mija bojarãñu. Jerusalénrã, Judeaka'iarã, Samariaka'iarã, supabatirã ritatojo wejearekaoka, yimajaroka mija bojarĩjarirãñu,— nare kẽrĩka.

9 I'supaka nare kẽrĩka be'erõ'õ, kire nayoiyukã'ãja, mabo'ikakurirã ke'rika. Oko ũmakakarã keyawa'rika þoto kopakaja kiõiberika.

10 Ke'þakã'ã wejeþemarãja nañaokarika. I'supaka nimekã'ãja ikuparõ'õþiji ĩþarã ángelrãka boia jariroaka jããekarã napõ'irã þemakotowirĩrĩkaekarã.

11 Topi ikupaka nare narĩka:

—Galileakarã, wejeþemarãja mija ñakoaria'si mae. Mijaka imaroyirapaki mabo'ikakurirã Tuþarãte kire e'emiamaka mija ĩaikijioka topi mija þõ'irã etarãki ate ke'yu upakajaoka,— nare narĩka.

Judaswãsa õ'torã Matĩare ne'eka

12 Olivos wãmeika þusiarã nimaeka apõstolrãka. I'sia be'erõ'õ Jerusalénrã nape'rika mae, nimaekarõ'õþi koyikuriji simaeka simamaka.

13 Wejearã eyatirã wi'iarã neyaeka. ĩmika wi'iareka mirĩwa'ritirã, kurarakarã ĩrãkõ'rĩmatorãja neyaeka. Ikupati nimaeka torã eyaekarã: Pedro,

Juan, Santiago, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Alfeo maki Santiago. Supabatirã aþerã imaekarã Simón Celote, supabatirã Santiago maki Judas.

¹⁴ Jesús be'erõ'õkarã, kipako María, supabatirã aþerã römijãþitiyika ï'rãkõ'rĩmatorãja narẽĩroyika ï'rĩka upakaja þupajoawa'ri Tuparãka jairã.

¹⁵ I'supaka nabaaroyika þoto Jesúre ã'mitiripẽarĩ naka narẽĩroyika, ciento veinte rõ'õjĩrã þo'imaja nimaeka. ï'rãkuri i'sirakamarã watoþekapi mi'mirĩkatirã ikupaka Pedrore nare bojaeka:

¹⁶ —Wãtaka ñoñurã, mija ã'mitipe. Bikija mañeki David imaroyikaki Espĩritu Santore kire ãþakã'ã, Jesúre nañi'aerã Judare bojajããrũkiakaka, kio'oeka.

¹⁷ Mia je'e, yijakakiji Judare imakoþeroyirape. Jesúka yija imaokaro'si yijare kiwã'maeka upakaja kiwã'maekaki.

¹⁸ (I'supaka imariþotojo niñerũ yapawa'ri Jesúre kibojajããrape. Kibojajããrapaka wapa mirãka kipe'atarapakapi ka'ia nawaruarape. Sarã mae kirupuko'api ña'rĩtirã, kiñe'mea kijãwatarape kitapisia þoriþateribaka.

¹⁹ I'supaka kibaaeka ã'mitiritirã, Acéldama Jerusalénkarãre sawãmejĩ'aeka i'sia ka'ia. Nokapi, “Riweka'ia”, ãrĩrika simaeka).*

²⁰ Ikuþaka Davidre bikija o'oeka:

“Baiparãmarĩa wi'ia jariwa'rirãka sarã imaekakite a'ritapawa'rika simamaka. Aþika etatirã sarã imaberijiki.”

Toþi þuri,

“Aþika o'atirã kiba'iraberũ”, ãrĩwa'ri David imaroyikakite o'oeka upakaja Judare baaeka.

²¹⁻²² I'supaka kibaaeka simamaka kire o'arika sime mae. Mia, maiþamaki Jesúre maþõ'irã imaroyirapakaka þoto makaja imaroyirapakite ma'eye'e. Juanre ruþuko'a Jesúre jũjemaka ãekaki, mabo'ikakurirã Jesúre a'rikarõ'õjĩrã maka imaroyirapakaki kimajĩñu. Supabatirã reyariþotojo õñia Jesúre jariþe'rika be'erõ'õ kire ãekakioka kimarãkareka jia simarãñu,— Pedrote nare ãrĩka.

²³ Torãjĩrã mae, ï'þarã torã imaekarãte nawã'maeka. “José, Matíasþitiyika nime jia þupakirã”, narĩka. José Barsabás kiwãmea imako'omakaja aþewãme Justo kire narĩka.

²⁴⁻²⁵ Torãjĩrã mae,

—Yija ïþamaki Jesús, mi'i imaki ritaja þo'imajare þupajoaika õñuka. I'supaka simamaka “Íĩ kime Judas õ'toarã o'arũkika mijaka wãrõrimaji”, ãrĩwa'ri yijare miõrĩrũjebe. Mia je'e, Judas þuri yijare a'ritaparapakaki ba'iaja baarika yapawa'ri. Supa imarĩ maekaka ba'iaja baariwapa tiyibeyurõ'õrã kime,— kire narĩka.

²⁶ Supa imarĩ José wãmea ãtarã no'ojĩ'aeka, supabatirã Matías wãmea aþorã. Toþi mae jotoarã jããtirã, sanajãjeeka mamarĩ ña'rĩrãñuo ãokaro'si. Siãtirã, “Matías kime Tuparãte wã'maiki”, narĩka. Torãjĩteþi ï'þoũ'þuarãe'earirakamakiro'si kijarika mae.

2

Espĩritu Santore nare ña'rĩjãika

¹ Pentecostés* bayarĩmi seyaeka þoto Jesúre yi'yurãte nimaupatiji ï'rãkõ'rĩmatorãja narẽĩkũ'ika.

* **1:19** Probablemente la información en versículos 18 y 19 no fue dicho por Pedro, sino es añadida por Lucas, el escritor para ayudar al lector entender que pasó a Judás. * **2:1** Fiesta judía que se celebraba cincuenta días después de la Pascua.

² Ikuṕarō'ōṕiji jājia wīrōa baeika uṕaka sokaarika wejeṕemaṕi. I'sia wi'iarā ruṕataekarā nimaṕatiji jia sana'mitirika.

³ Suṕabatirā ṕekajū'rēika uṕaka simamaka niaeka. I'suṕaka ṕekajū'rēikaṕi ṕibitirā nimaekarakamakireje saña'rīṕeika.

⁴ Saṕi Tuṕarāte ṕūataekaki Espíritu Santore nare ña'rījāika. Nareka ña'rījāitirā aṕerā oka na'mitiribeyua imakoṕeikaja nare kijaiwārūrūjeka. I'suṕaka kibaa-maka nimaekarakamakiji rakakaja jairā najarika kijā'meka uṕakaja.

⁵ I'sia ṕoto judíotatarā imariṕotojo aṕerō'ōrā ṕo'ijirikaōka Jerusalénwejearā imaekarā. I'sirokaṕi ārīwa'ri rakaka oyiaja jairā nimaeka. I'suṕaka imariṕotojo jia Tuṕarāte jiyiṕuṕayeeirā nimaeka.

⁶⁻⁷ Torājīrā mae wīrōa baeika uṕaka okaaririka ā'mitiritirā, ĩ'rāoka torā rēīkarā. Torā eyatirā rakakaja jairā imariṕotojo nokarokaṕi jairāte ā'mitiyurā nimaeka. I'suṕaka simamaka jimarīa naṕuṕataeka. Toṕi natiyiaja ikuṕaka najaibu'aeka:

—Galileakarā nime.

⁸ Tokarā imariṕotojo ¿marākā'ā mija oka, suṕabatirā yija oka ṕariji najaiyuje'e?

⁹⁻¹¹ ĩ'rātatarā maime. Mija ĩabe: Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia, Frigia, Panfilia, Egipto, suṕabatirā Cirenewejea a'riwa'ri Libia, suṕabatirā Romakarā maime. Creta, Arabiṕi i'taekarāoka imarā maka. Suṕabatirā Romaṕi i'taekarā, judíorāka, suṕabatirā Tuṕarāte jiyiṕuṕayeerijayurāoka imarā naro'si. Suṕa imariṕotojo, tēriwa'ribaji jia Tuṕarāte baarimajaroka mokapiji maka Galileakarāre jairijiyu,—ārību'abaraka nimaeka.

¹² Puṕatatiyawa'ri, marākā'ā ārīrika imabeṕakā'ā ikuṕaka narīka:

—¿Dakoṕi ārīwa'ri suṕa nabaayu?—

¹³ Suṕabatirā aṕerimarā ṕuri,

—Nukuwejabyu,— āṕaraka ba'iaja neewā'imarīka.

Torā etaekarāte Pedrote bojawārōeka

¹⁴ I'suṕaka nañua ā'mitiritirā, Pedro, kijeyomarā ĩ'rōū'ṕuarāe'earirakamarā ṕitiyika jia wāārō'ōrā nawirirīkaeka. Torājīrā jājirokaṕi ikuṕaka Pedrote ārīka ritaja torā imaekarāte ā'mitiyaokaro'si:

—Judíorāka aṕerō'ōṕi i'taekarā, suṕabatirā Jerusalénkarāoka jia mija ā'mitiṕe ruṕu.

¹⁵ “Nukuwejabyu”, yijareka mija ārīko'omakaja wejabiribeyurā yija. Sajē'rākamarā simamaka imabeyurā ruṕu ukuwejabyurā.

¹⁶ Ikuṕaka simatiyayu. Yijare mija ĩaika, “I'suṕakaja simarāñu”, Tuṕarārika bojaĳirimaji, Joel imaekakite ārīka. Mia je'e:

¹⁷ “Ō'ōjīteṕi ñamajī wejetiyia seyarāñurō'ōjīrā Espíritu Santore ritatojo wejeareka imarāte yiña'ajāārāñu. Suṕa imarī mija makarā yirika bojarimaja nimarāñu. Bikirimajare ṕuri wāārō'ōrāja yibaarūkia ñiarūjerāñu. I'suṕaka simako'omakaja ṕakiarāte ṕuri nakārōmarō'ōṕi nare sayibearāñu.

¹⁸ Torājīrā mae, Espíritu Santore yiña'ajāārāñu yijā'meika uṕakaja baairāte. Rōmijāte, ĩmirĳareoka i'suṕaka yibaarāñu yirika bojariroka bojarimaja nimaokaro'si.

¹⁹ Mija jērāko'abeyua wejeṕemarā mijare yibearāñu. Suṕabatirā ritaja wejeareka i'suṕaka yibaamaka, “Tēriiki kime Tuṕarā”, ṕo'imajare ārīrāñu. I'suṕakajaoka ṕitā'muṕi ṕuyurā, suṕabatirā ṕeka jū'rēika ũmakapupakā'ā niarāñu.

²⁰ Mia je'e, ĩmikaki aiyate neiñamita'rimaka, ñamikakioka, riwerō'ōjīrā jū'aka jarirāki. I'suṕaka simarāka ṕoto wejetiyia seyamaka, jia suṕabatirā

ba'iajaoka ꝑo'imajare baaeka ĩatirā, sawapa maiꝑamaki Tuꝑarāte nare baarāñu. Imatiyairīmi simarāñu i'suꝑaka kibaarāñurīmi.

21 'Ñiꝑamaki, ba'iaja baaiki ñime. Ba'iaja yibaaika miye'kariabe', yire ārīrāñurāte ꝑuri, ba'iaja nabaaka wapa Tuꝑarāte nare baabesarāñu", Tuꝑarāro'si Joelre o'oeka,— ārīwa'ri Pedrote nare bojaeka.

22 Sabe'erō'ōjite ikuꝑaka Pedrote nare ārīka ate:

—Mija ā'mitipe Israelkarā. Jesús Nazaretkaki Tuꝑarārikapi maikoribeyua mijare baabearoyikaki. I'suꝑaka Tuꝑarāte baaeka simamaka “Kijā'meka upakaja Jesúre baaeka”, ārīwārūirā mija ime.

23 I'suꝑaka simako'omakaja, Jesúre ā'mijāraparā, kire okabaaraparā mija ime. Suꝑabatirā yapa tetaekarā kire mija ꝑatakīarūjeka. I'suꝑaka mija baarūkia ōrītikaki Tuꝑarā ꝑuri. “Ba'iaja kire nabaarāka imako'omakaja y'i ꝑuri jia ꝑupajoawa'ri Jesúre ꝑūatarāki”, Tuꝑarāte ārīka.

24 Ba'itakaja jūabaraka Jesúre reyako'omakaja Tuꝑarā ꝑuri ōñia kire jariꝑe'rirūjekaki, reyariba'imarīka Jesúre imaeka simamaka.

25 Suꝑa imarī mañeki, David, Jesúre imarākakaka ꝑupajoawa'ri, ikuꝑaka kio'oeka:

“Maiꝑamaki, yikaja yire jeyobaabaraka mime. Suꝑa imarī wayuꝑi'ribeyuka y'i.

26 Suꝑa imarī jījimaka yipupakapi ñime. I'suꝑaka simamaka jījimakapi mika yijaiyu. Suꝑabatirāoka 'Reyaripotojo ōñia yijariꝑe'rirāñu', āñuka ñime.

27 Maiꝑamaki, miyapamaka, reyairāte nayayeirō'ōrā imarūkimarīka ñime. Suꝑabatirā mirikitaki imawa'ri, miyapaika upakaja baarimaji ñimamaka yipō'ia mirabarūjebesarāñu.

28 Suꝑa imarī ōñia yire mijariꝑe'rirūjerāñu. Suꝑabatirā jia jījimaka ñimarāñu ate mika imawa'ri”, āꝑaraka David imaekakire o'oeka're.

29 Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mañeki David imaekakite reyamaka ō'ōrāja kire nayayeka suꝑakaja kimajapema ōiñujua ruꝑu.

30 Suꝑa imarī kiro'si imarūkiakamarīa ꝑupajoabaraka suꝑa Davidre ārīka. Ñamajī imarūkiakaka bojarimaji kimaeka. I'suꝑaka imarī, “Ñamajī ĩrīka yiriparāmi kimarāñu Tuꝑarāte ꝑūatarūkika, yupakajaoka ĩꝑi imarūkika”, ārīwa'ri David imaroyikakite ꝑupajoaeka, Tuꝑarāte kire ōrīrūjemaka.

31 Sōñuka imarī, “Jā'merimaji Tuꝑarāte ꝑūatarāñuka reyariꝑotojo ōñia jariꝑe'rirāki. Suꝑabatirā reyaekarāte imarō'ōrā imabesarāki imarī, kīꝑo'iaoka rababesarāka”, ārīwa'ri kio'oeka're.

32 Jesúre reyaraꝑaka be'erō'ō, kire yija ĩarape ate. Suꝑa imarī “Tuꝑarāja suꝑa kire baarapaki”, yija ārīwārūyu.

33 Mabo'ikakurirō'ōꝑi imatirā Tuꝑarāte akaeka Jesúre. Suꝑa imarī Tuꝑarāte imarō'ōrā kiritapē'rōto jiyipupayeerūkirō'ōꝑi kiruꝑe mae. “Ō'ōrā jā'mebaraka ñima upakaja Espiritu Santore miꝑūatabe”, Jesúre kērīka. Suꝑa imarī Jesús mae yijare Espiritu Santore ña'ajāāekaki. Mae mija ĩako'a, mija ā'mitiriko'a, Espiritu Santore yijare ña'rījāikakaka sime.

34 Ate David imaekakirika ikuꝑaka mijare yibojayu. “Yi'iji i'suꝑaka ñimarāñu”, ārīwa'rimarīa Davidre so'oeka. Dakoapi ārīwa'ri ritikaja Tuꝑarā ꝑō'irā kīꝑo'ia mirīwa'riberijiki iki. I'suꝑaka simamaka Jesúre mirīwa'rirūkia simamaka ikuꝑaka Davidre o'oeka:

“Yiritapē'rōto jiyipupayeerūkirō'ōꝑi miruꝑabe,

35 mimajamarāre yitērīꝑatayuju', Tuꝑarāte āñu Ñiꝑamakire”, ārīwa'ri David imaekakite o'oeka.

³⁶ Supa imarī ritaja Israelkarā, ika jia mija õpe: Yaɣua tetaekarā mija jāækakitejeoka Jesúre, Tuparāte ɸo'imaja ĩɸamaki imarūjeka, supabatirā Jā'merūkika kire kiwā'maeka,— āriwa'ri Pedrote nare bojaeka.

³⁷ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, jimarīa ba'iaja ɸupariwa'ri ikupaka Pedrorākare narīka:

—¿Yija jeyomarā, marākā'ā yija baarāñu je'e mae?—

³⁸ Topi ikupaka nare kērīka:

—Ba'iaja mija baaika ja'atirā jia mija imabe. Supabatirā, ruɸuko'a mija jūjerūjebe, “Yijare tāārimaji Jesúre ime”, āriwa'ri. I'supaka mija baamaka, ba'iaja mija baaika ye'kariatirā Espírītu Santore Tuparāte mijare ña'ajāārāñu.

³⁹ Espírītu Santore mijare kiɸūatarāñu, supabatirā mija makarā, mija riparāmerā, supabatirā yoeɸi i'taekarāteoka. “Yimakarā upakaja mija imarāñu”, kērīka upakaja yi'rirāñurā upatireje Espírītu Santo kiña'ajāārāñu,— Pedrote ārika.

⁴⁰ Torājīrā mae ikupaka nare kiokajāārijarika:

—“Ba'iaja yija baaika yijareka ye'kariatirā, yijare mitāābe”, āriwa'ri Tuparāte mija jēñebe ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā ba'iaja baairā ɸo'imajapitiyika mija a'ria'si āriwa'ri,— nare kērīka.

⁴¹ I'supaka kibojaka jījimaka ā'mitiriwa'ri tres mil rakamaki Jesúre yi'rikarā. I'supaka imawa'ri ruɸuko'a najūjerūjeka mae.

⁴² Supabatirā aɸótolrākare wārōika ā'mitirirā naɸō'irā narērīroyika. Nawārōika yi'riwa'ri sana'mitiripēarija'ataberika. Supa imarī ĩ'rīka ta'iarāja ɸupajoairā najarika mae. I'supaka imawa'ri, ĩ'rākuri jariwa'ririmarīaja rērīkū'itirā naɸibaba'aroyika, supabatirā Tuparāka najaika. Supabatirā, “Ika ima Jesús ɸo'ia upaka ima. Mare tāārimaji kime”, āriɸupajoabaraka ɸan naɸibaba'arijarika.

Jesúre yi'yurā ikupaka imaekarā

⁴³ Aɸótolrāka rīkimakaja maikoribeyua beaekarā, i'supaka nabaarūkia Tuparāte nare ja'ataeka simamaka. I'supaka nabaaike ĩawa'ri jimarīa ritaja Jerusalénkarāre ɸupataeka.

⁴⁴⁻⁴⁵ Jesúre yi'yurā ɸuri ĩ'rīka ta'iarāja ɸupajoaekarā. Supa imawa'ri natiyija nayaɸaika upakaja najeyobaabu'aeka. Aɸerikuri naba'irījia, naka'iaoka nijika sawaɸa e'etirā najeyomarāte yapaika ko'aɸitorāja niñerū nare ĩjirā.

⁴⁶⁻⁴⁷ ĩrārīmi jariwa'ririmarīaja, ĩ'rīka ta'iarāja ɸupakirā imarī, Tuparāte jiyiɸupaka ōrīriwi'i pēterā narērīroyika. Supabatirā najeyomarāre akawa'ritirā naw'iarā ɸiyia Jesúre ba'aeka upakaja ɸan naɸibaba'aeka kire jiyiɸupaka ōriwa'ri. I'supaka baatirā jiiroka ɸupariritirā ba'arika naɸibaba'aroyika, Tuparāte jiyiɸupaka ōñurā imawa'ri. I'supaka nabaamaka ĩtirā “Jiitaka baairā nime”, ritaja ɸo'imajare nareka āriɸupajoaeka. ĩrārīmi upakaja torā rīkimabaji Maiɸamakire tāāekarāte ɸubuwa'rika, kire yi'yurā kimarūjekarā imarī.

3

Bitamajite Pedrote jieka

¹ ĩrārīmi upakaja rā'irā Tuparāka jairī judíorākare eyaroyika Tuparāte jiyiɸupaka ōrīriwi'iarā. Torājīrā mae ĩrārīmi Pedro, Juanɸitiyika torā Tuparāka jairī na'rika.

² Torā ĩ'rīka bitamaji ɸo'ijirikakite koɸerekarā ruɸaeka. I'supaka kimamaka ĩrārīmi upakaja kijeyomarāre kire kōkewa'riroyika. I'supaka kire baatirā koɸereka Jiyurika āñua wāmeika rō'ōrā kire narupataroyika. Torā ruɸatirā wayuoka kibaayu āriwa'ri “Niñerū kūɸajī yire mija ĩjibe”, āɸaraka kimaeka.

³ Pedrorākare torā kākaerā baaeka ĩatirā,
—Yire mija wayuĩabe kūpajĩ,— nare kērĩka.

⁴ Topi,

—Ō'ōrā miabe,— Pedrote kire ārĩka.

⁵ Supa kēpakā'ā “Mae kūpajĩ yire nijirāñu je'e”, ārĩwa'ri jia nare kiyi'rika.

⁶ —Niñerũ puri yire imabeyua. Apeakaka imatiyaika mire yijeyobaarāñu. Jesucristo Nazaretkakire yire jā'mekapi ārĩwa'ri, “Mi'mirĩkatirā jia a'yuka mijape”, mire ñañu,— Pedrote kire ārĩka.

⁷ I'supaka kire ārĩtirā kipitaka ritape'rōtopi ñi'atirā Pedrote kire mi'marĩkaeka. I'supaka kire kibaamaka kiũ'pua, kiāñarakaoka jũika mae.

⁸ Supa imarĩ kibu'rirĩkaeka. Supabatirā Pedrorākapiitiyika Tuparāte jiyipupaka ōrĩriwi'iarā bupurĩkewa'ritirā kikākawa'rika mae. “Jia Tuparāte yire baayu, bitamaji upaka ñimareka yire kijieyu”, ārĩwa'ri jĩimaka kimaeka.

⁹ Kituritapamaka torā imaekarāre kire ĩaeka. Supabatirāoka “jũitaka Tuparāte yire baayu!”, kēpakā'ā na'mitirika.

¹⁰ Supa imarĩ kire ĩatirā “Niñerũ jēñebaraka Jiyurika añua wāmeika kopereka rō'ōrā rupako'okaja kimema. ¿Marākā'ā simamaka i'supaka kijayu je'e?”, narĩka.

Tuparāte jiyipupaka ōrĩriwi'i pēte Salomón wāmeika imaekarō'ōrā po'imajare kibojaeka Pedro

¹¹ Bitamaji imakopekaki, Pedrorākakaja kimajipaeka. Tuparā jiyipupaka ōrĩriwi'i pēte Salomón wāmeika imaekarō'ōrā i'supaka nimaeka. I'supaka kima ĩatirā pupatawa'ri, rĩrĩra'atirā rĩkimarāja po'imajare torā etaeka.

¹² Torā netamaka ĩatirā, ikupaka Pedrote nare ārĩka:

—Mija pupata'si yitā'omaja Israelka'iakarā. Yijapi ārĩwa'rimarĩa i'supaka kijayu. Supabatirā “Tērĩritarā imarĩ noñu upakaja kire najieko'o”, yijareka mija ārĩpupajoa'si. Supabatirā “Aperā bo'ibajirā jia Tuparāte yi'yurā imawa'ri supa kire nabaako'o”, mija ārĩa'sioka.

¹³ Ikupaka simatiyayu: Mañekiarā, Abraham, Isaac, supabatirā Jacobrākare jiyipupaka ōrĩkaki Tuparāte yapaeka upakaja baaekaki kime Jesús. I'supaka kimamaka ritaja po'imajare jiyipupaka ōrĩrũkika Tuparāte kire imarũjeka. Kire ĩaripe'yowa'ri ĩparimarāre kire mija okabaaeka “Kire mija jāābe”, ārĩwa'ri. I'supaka mija ārĩko'omakaja Pilato puri ba'iaja kire baarika yapaberikopekaki.

¹⁴ Tuparāte yapaika upakaja baaiki Jesúre poatarikopakaja Barsabás, po'imajare jāārimajiratakiteje Pilatore mija poatarũjeka.

¹⁵ I'supaka baawa'ri po'imajare ōñia imajiparika ja'atarimajire mija jāārũjeka. I'supaka kire mija baako'omakaja, Tuparā puri ōñia kire jaripe'rirũjekaki. Kire ĩaekarā imarĩ, “Ōñia kime mae”, yija ārĩwārũyu.

¹⁶ Ī'ĩ bitamaji imakoperoyirapakite ōñurā mija ime. Jesúre yi'yurā yija imamaka kiũ'pua kire kijieyu. Kire ĩatirā “Rita sime, Jesúre kire jieika”, mija ārĩwārũyu.

¹⁷ Ñoñua sime yijeyomarā, mija ĩparimarāpitiyika ōrĩpũuberiwa'ri Jesúre mija jāārũjeka.

¹⁸ “I'supaka simarāñu”, Tuparāte ārĩka simamaka supa simarape. Mia je'e, bikija ikupaka Tuparāro'si bojaĩjirimajare ārĩka: “Cristore ba'iaja baawā'imarĩtirā kire najāārāñu”, narĩka.

¹⁹ Sōñurā imarĩ, “Ba'iaja kire yija baarapaka yijareka samiye'kariabe”, Tuparāte mija āpe mijare sakiye'kariaokaro'si. I'supaka mija baarākareka mijare kijeyobaaika jia ōñurā mija imarāñu.

²⁰ I'supaka mija imamaka Cristore mija p̄ō'irā Tuṕarāte p̄ūatarāñu ate. Bikijarāja “Ī'ī nare Jā'merūkika”, Tuṕarāte ārītikaki kime Jesús.

²¹ Maekaka mabo'ikakurirā Jesucristore ime ruṕu. “Mae ritatojo wejea jierī me'pe”, Tuṕarāte kire ārīrāñurīmi ō'ōrā etarūkika kime. Ika yibojaika upakaja Tuṕarāro'si bojaļjirimaja bikija kirirā imai'tara'aekarāte ārīka.

²² Mia je'e, ikupaka Moisés imaroyikakite bojaeka mañekiarāte: “Maiṕamaki Tuṕarāro'si bojarimaji ñima upakaja aṕika kirika bojarimajire kiṕūatarāñu. I'supaka baarāñuka matataki imarāki, supabatirā ritaja kērīrāka upakaja mija yi'pe.

²³ Kēñu upakaja yi'ribeyurāte ṕuri toṕi kire ṕoataturā, kire kiriatarāñu”, ārīwa'ri Moisés imaroyikakite bojaeka.—

²⁴ Aṕea ikupaka Pedrote ārīka:

—Samuel imaroyikaki, supabatirā kibe'erō'ō Tuṕarāro'si bojaļjirimajaoka, maekaka imarūkiakaka, simaupakaja bojaekarā naro'si.

²⁵ Bikija, mañekiarāte Tuṕarāte bojatika nabojaeka kiro'si bojaļjirimaja. “Moiséte imaeka upaka aṕika yirika bojaļjirimajire yiṕūatarāñu”, ārīwa'ri mañekiarāte Tuṕarāte bojatika simamaka, simaupakaja sime maro'si mae. Ikupaka Abraham imaekakite Tuṕarāte bojaeka: “Jia ritaja ṕo'imajare yibaarāñu, miriṕarāmipi ārīwa'ri”, Tuṕarāte kire ārīka.

²⁶ Mia yijeyomarā Israelkarā, Tuṕarāte yapaika upakaja baarimaji kime Jesús. Ō'ōrā Tuṕarāte kire p̄ūataeka ṕoto mamarī maro'si kire kiṕūataeka jia mare kibaaokaro'si. Ba'iaja mabaaike maja'ataokaro'si i'supaka Israelkarāro'si kibaaeka,— Pedrote nare ārīka.

4

¹⁻² “Najāāekaki imariṕotojo ōñia Jesúre jariṕe'rika. I'supaka kibaaeka simamaka mareoka Tuṕarāte ōñia jariṕe'rirūjerāñu”, Pedro Juanṕitiyika ṕo'imajare bojabaraka imaeka ṕoto naṕō'irā netaeka kurarāka, saduceokaka ṕupajoairā, supabatirā Tuṕarāte jiyiṕupaka ōrīriwi'ia iarīrimaja iṕamakioka. Kopakaja na'mitiritika simamaka, jimarīa boebaka nimaeka.

³ Supa nabaamaka Pedro, Juanka i'ṕarāte wēkomaka imariwi'iarā nare ne'ewa'rika. Na'itakarā saṕapakā'ā “Waeroka bikitojo naka majaiye'e”, narīṕupajoaeka.

⁴ I'supaka nare nabaako'omakaja, Jesús majaroka kibojamaka ā'mitiritirā sayi'yurāte rīkimarāja imaeka. Mia je'e, imirījatakaja majoajīkareka cinco mil rakamarārō'ōjīrā Jesúre yi'yurāte imaeka Jerusalénreka.*

⁵⁻⁶ Toṕi mae bikitojo Jerusalénrājaoka, judiōtatarā iṕarimarā, supabatirā Moisére jā'meka wārōrimaja, supabatirā ṕakiarimarāṕitiyika torā narērīka. Kurarāka iṕamaki imatiyaiki Anás, supabatirā Caifás, Juan, Alejandrōrākaoka imaekarā. Supabatirā Anás tā'ōmajaoka torā imaekarā.

⁷ Supa imarī Pedro, Juanṕitiyika wēkomaka imariwi'iarā imaekarāte Anāre akarūjeka. Mae kiṕō'irā eyatirā kiwā'tarā narīkataeka ṕoto, ikupaka nare kijērīaeka:

—¿Maki i'supaka baarika mijare jā'merapaki? Supabatirā, ¿marākā'ā simamaka bitamajite mija jierape?— nare kērīka.

⁸⁻⁹ I'supaka kēpakā'ā, Espiritu Santore kire jeyobaamaka ikupaka Pedrote yi'rika:

—Yija iṕarimarā, ṕakiarimarāoka, mija ā'mitiṕe ruṕu. Makire yijare jā'memaka bitamajite wātawa'ri kire yija jierape ārīwa'ri mijare sayija bojaerā baayu mae.

* **4:4** Probablemente hubo mucho más creyentes contando las mujeres y niños también.

10 Mija ā'mitiḗ Israelkarā. Jesús Nazaretkakite jā'meikapi āriwa'ri īī bita-majite yija jierape. I'supaka yijare baarūjerapakite yapua tetaekarā mija jāārapaka simako'omakaja ōñia Tuḗarāte kire jariḗ'rirūjerape.

11 Mija ā'mitiḗ, bikija David imaekakite ikupaka o'oeka:
 “Wi'ia baarimaja, āta i'rō mija taaeka. I'supaka simako'omakaja apika i'sio ātapi wi'ia kibaamaka apo āta tērīwa'ribaji imatiyaio sajarika”, āriwa'ri David imaroyikakite o'oeka, Tuḗarāte pūatarūkikate puḗajoaweibaraka.†

12 Jesucristo īrīkaja imaki ritatojo wejeareka po'imajare tāārūkika Tuḗarāte pūataekaki. Maki apika imabeyuka Jesús upaka baaiki,— Pedrote nare ārika.

13 Pedro, Juanḗitiyika kīkirimarīaja najaimaka ā'mitiritirā, īparimarāre puḗataeka. “Jia papea wārūtiyaberikarā imariḗotojo jītakaja najaiyu, Jesús jeyomarā mirārā imarī”, narīpuḗajoaeka.

14 Bitamajite Pedrorākaka imamaka īawa'ri, “Ba'iaja mija baayu”, īparimarāre nare āriwārūberika.

15-16 Torājīrā mae, pēterā īparimarāre nare porirūjeka. Pēterā na'rika be'erō'ō natiyiaja ikupaka najaibu'aeka:

—¿Marākā'ā nare mabaarāñu mae? Ritaja Jerusalénkarāre ōriḗpatayu bita-majite najieka. Suḗa imarī “Wapuju pakirimaja nime”, marīwārūberijīka sime.

17 I'supaka simamaka bitamaji majaroka ā'mitirimirā sime. Suḗa imarī ikupaka nare marīye'e mae: “Jesúrika po'imajare mija jaimirīrkawa'rirākareka ba'iaja mija jūarāñu”, nare marīye'e,— āriwa'ri īparimarāre jaibu'aeka.

18 I'supaka baaweতিরā nimaekarō'ōrā nare akatirā, ikupaka nare narīka:

—Jesúmajaroka po'imajare mija wārōa'si mae,— nare narīkoḗeka.

19 I'supaka īparimarāre nare āpakā'ā, ikupaka nare nayi'rika:
 —Mija āñua yija yi'rijīkareka, Tuḗarāte yi'ribeyurā yija jarijīñu. ¿Tuḗarāte yi'ririkopakaja, mijare yija yi'rijīñu bai je'e? Tuḗarāte īaika wājītāji, ¿dika jībaji imaje'e, mija puḗajoaikareka?

20 Jesúre ārika yija ā'mitirika mirāka, kibaaroyika yija īaekaoka, bojar-ija'ataberijīrā yija ime,— narīka.

21-22 I'supaka napakā'ā,
 —Samija bojarimirīrkawa'ria'si. I'supaka mija baarākareka, ba'iaja mija jūarāñu,— īparimarāre nare ārika.

Bitamaji imakoḗekakire tupakā'ā īawa'ri, jia po'imajare jiyipupaka Tuḗarāte ōrika. Supabatirā najiekaki, īḗarā po'imaja pemawa'ribaji wejejē'rāka eyawa'yuka kimaeka. I'supaka po'imajare imamaka kikiwa'ri ba'iaja Pedrorākare baabekaja īparimarāre nare poataeka.

“ Jesúrika bojariroka bojabaraka nimarū', āriwa'ri, yijare mijeyobaabe”, āḗaraka Tuḗarāte najēñeka

23 Poriwa'ritirā najeyomarā pō'irā Pedrorākare eyaeka. Napō'irā eyatirā kurarāka, supabatirā pakiarimarāre jaika nare nabojaeka.

24 Sā'mitiritirā īrīka ta'iarāja puḗakirā imarī ikupaka Tuḗarāte najēñeka:

—Yija īpamaki, ritaja ōñuka mime. Suḗa imarī mi'ijioka imaki wejeḗema, ka'ia, riapakiaka, supabatirā ritaja sareka imarūkia baaekaki.

25 Bikija, yija ñeki David, miyapaika upakaja baaroyikaki Espiritu Santore kire jeyobaamaka ikupaka kio'oeka:

“¿Dako baaerā judiōtatarā, judiōtatamarīrāoka Tuḗarāte boebariwa'ri, ba'īupakaja kire nabaariḗpuḗajoaeka?”

† 4:11 La figura de la piedra quiere decir: Ustedes, los jefes de los judíos rechazaron a Jesús. Aunque ustedes lo hicieron así, él es el único que pueda reconciliar la gente con Dios.

26 Ritatojo wejeareka imarā ĩparimarā, supabatirā Ɔo'imajare imaruƆutarimajaka rērĭtirā, imaweitikaja nimaeka ba'iaja mire baaerā. Supabatirā 'Jā'merimaji kimarū', āriwa'ri miƆūataekakiteoka ba'iaja baaokaro'si nimaeka", āriwa'ri kio'oeka.

27 Rita Davidre o'oeka uƆakaja simarape yija wejearā. ĩƆi Herodes, supabatirā Ɔoncio Ɔilato, aƆetatarā, supabatirā Israelka'iakarāoka ĩrĭka ta'iarāja ƆuƆaritiirā nimaeka. Miyapaika uƆaka baarimaji miƆūataekakire ba'iaja baaokaro'si i'suƆaka naƆuƆajoaeka.

28 Bikijarāja "I'suƆaka nabaarāñu", merĭka uƆakaja imawa'ri suƆa nabaarape.

29 Yija ĩƆamaki, yijare mia'mitiƆe. "Ba'iaja mija jūarāñu", yijare nañua miye'kariria'si. Jia mire yi'yurā yija imamaka yijare mijeyobaabe. Supabatirāoka dako werikimarĭaja Jesūs majaroka yija wārōerā yijare mijeyobaabe.

30 Tērĭriki imarĭ wāmarĭa imarāte jiebaraka maikoribeyua mibeabe, "JesūƆi āriwa'ri i'suƆaka sime", Ɔo'imajare āñaokaro'si,— TuƆarāte narĭka.

31 TuƆarāte najaiweaeka Ɔoto, nimaekarō'ō ka'ia iyika. I'suƆaka sabaaeka watoƆekapi, Espĭritu Santore nare ña'rĭjāika. SaƆi āriwa'ri dako werikimarĭaja TuƆarā majaroka Ɔo'imajare nabojaeka.

Jesúre yi'yurā tiyiaja ba'irĭja naƆibabu'aeka

32 Jesúre yi'yurā ĩrĭka ta'iarāja ƆuƆakirā imaekarā. SuƆa imarĭ narikaika, "Yirikatakaja sime", āriƆeyurā imarĭ "Maro'siji sime", āriwa'ri najeyomarāre najeyobaaeka.

33-35 ĩrārimarā naro'siji ka'iareka imarā, supabatirā wi'ia aƆerāte ni-jirūkia nareka imarā, sawapa niñerū natōƆoika aƆótolrākare nijika, wayuoka baairāte najeyobaaerā. SuƆa imarĭ nakaki ĩrĭkaoka wayuitaka baaikite imaberika. Supabatirā TuƆarāte nare jeyobaamaka jĭtakapiji "MaiƆamaki Jesūs reyariƆotojo ōñia jariƆe'rikaki", āriwa'ri aƆótolrākare wārōrija'ataberika. SuƆa imarĭ Jesúre yi'yurā rakamarāja jĭjimaka nimaokaro'si TuƆarāte nare jeyobaaeka.

36 Mia, Jesúre yi'yurā watoƆekareka José wāmeiki levita imaeka. ChiƆre wāmeika jūmurikarā Ɔo'ijirikaki kimaeka. AƆótolrāka, Josére Bernabé kiwāmea no'aeka. Griego okapi, "Jĭjimaka aƆerāte imarūjerimaji", āririka simaeka.

37 Kiro'siji kika'ia kirikaeka José. I'sia aƆikate kĭjika sawapa tōƆotirā aƆótolrākare ĩjiokaro'si, wayuoka baairāte najeyobaaokaro'si.

5

Ananías kirūmu SafiraƆitiyika ba'iaja nabaaka

1 Ananías kirūmu SafiraƆitiyika Ɔuri ikuƆaka nabaaka: Ananías kirūmuƆitiyika narĭoa ĩjitirā sawapa niñerū natōƆoeka.

2 ĩrātĭji ƆuƆakirā imarĭ ka'ia wapa imaekakaka kūƆajĭ naya'eka. Supabatirā saƆiyia aƆótolrākare kĭjika Ɔoto,

—Ō'ōjĭrāja yitōƆoko'o,— kērĭƆakika.

3-4 I'suƆaka kēƆakā'ā ikuƆaka Pedrote kire ārika:

—Ananías, ¿dako baaerā Satanāre miyi'yu? Mirioaja sime mijirapaka. ¿Sawapa mire nawapaĭjika mirikamarĭa sime bai je'e? I'suƆaka simako'omakaja "Simaja riowapa mijare ñijĭpatayu", merĭƆakiyu. I'suƆaka meñua yijare takajamarĭa miƆakiyu. TuƆarāte, supabatirā Espĭritu Santoreoka Ɔakiwa'ri suƆa mibaayu,— kire kērĭka.

⁵ I'supaka kire kērīkarō'ōjīteje Ananíare pūpaririña'rīka. I'supaka ima ā'mitiritirā, jimarīa tokarāre pūpataeka.

⁶ Topi mae ī'rārimarā bikirimaja kire butetirā kire yayerī na'rika.

⁷ Torājīrā mae, maekarakakuri aiyajērā be'erō'ō Ananías rūmu mirākote etaeka, i'supaka kibaaeka ōrībekaja.

⁸ Koetaeka poto,

—¿Simaupatiji bai sime ika riowapa mija tōporapaka?— Pedrote kore ārīka.

—Ā'ā, simaupatiji sime,— kōrīka.

⁹ I'supaka kōpakā'ā ikupaka kore kērīka:

—¿Dako baaerā mitīmika ī'rātiji pūpajoatirā, Tuparāte pūataekaki Espiritu Santore miḗakiyu je'e? Pēterā netara'ayu mitīmite yayerī turiko'orā. Mire yayerī na'rīrāñu ate,— kore kērīka.

¹⁰ I'supaka kērīka potojo, kopūpaririña'rīka koro'sioka. Torā kākatirā, bikirimajare kore īatōpōeka. Topi mae kore e'ewa'ritirā kotīmite nayayekarō'ōrā kore nayayeka.

¹¹ Nimarakamakiji Jesúre yi'yurā, supabatirā ritaja pō'imaja, “I'supaka sime're”, napakā'ā ā'mitiritirā jimarīa napūpataeka.

Apóstolrāka rīkimakaja maikoribeyu upakakaka nabaaka

¹² I'sia poto Jesúre yi'yurā ī'rīka jariwa'rīmarīaja ī'rīka ta'iarāja pūpakirā imarī, Tuparāte jiyīpupaka ōrīriwi'i wā'tarā Pórtico de Salomón wāmeirō'ōrā narērīrijarika. Jerusalénkarāre īaeka wājītāji Tuparāte kirikapī nare kijeyobaa-maka rīkimakaja maikoribeyu upaka ima apóstolrākare baabeaeka.

¹³ Jesúre yi'yurāte jiyīpupaka ōrīwa'ri “Jiirā nime Jesúre yi'yurā”, Jerusalénkarāre ārīko'omakaja marā kire yi'yurāka rērīberikarā, “Werika sime je'e”, ārīpūpajoawa'ri.

¹⁴ Topi rōmijā, īmirījaoka rīkimabaji Maipamakire yi'yurāte pūburījarika.

¹⁵ Maikoribeyua upaka ima Pedrote baabeaeka ā'mitiritirā, wāmarīa imarāte napeyurūkiapī e'era'atirā ma'arījerā nare napāājiyeka. I'supaka nabaaekarā, Pedrote o'rīrika nata'aeka, “Yire kiraberū”, ārīwa'ri. “Mare kirabeberikōperākaoka, kirārārika mabo'ipī o'rīrākāpīji matārīrāñu je'e”, āparaka kire nata'aeka.

¹⁶ I'supakajaoka Jerusalén koyikuri imaekarā, wāmarīa imarāte, supabatirā napūpakareka Satanārika nā'rījāikarāreoka napō'irā ne'ewa'rika. Topi mae, i'supaka nimaupatiji jia oyīaja najarika.

Apóstolrākare ba'iuḗaka nabaaka

¹⁷ I'sia ā'mitiritirā kurarāka īpamaki imatiyaiki, supabatirā kijeyomarā saduceokaka pūpajoairāoka apóstolrākare jimarīa ā'mijī'aekarā ba'īaja naka imawa'ri.

¹⁸ I'supaka imawa'ri nare ñi'arūjetirā Jerusalénrā imaeka wēkomaka imariwi'iarā, nare natarūjeka.

¹⁹ Torā nimaeka simako'omakaja i'siñamiji ángel Tuparāte pūataekakite napō'irā pemakotowirika. Supabatirā kopereka wiwatatirā nare kiḗoataeka.

²⁰ Nare pōatatirā,

—Tuparāte jiyīpupaka ōrīriwi'iarā mija a'pe. Torā eyatirā, Tuparā pō'irā ōñia imajīparīkakaka pō'imajare mija bojabe,— nare kērīka.

²¹ I'supaka kēpakā'ā bikitojo ñamiji, Tuparāte jiyīpupaka ōrīriwi'iarā pō'imajare nawārōeka mae.

I'supaka nare wārōbaraka nimaeka poto, kurarāka īpamaki imatiyaiki, kijeyomarāpitiyika, Israelka'iakarā īparimarāre nakaeka, naka rēñaokaro'si. Torājīrā wēkomaka imariwi'iarā surararākare napūataeka apóstolrākare nakayaokaro'si.

22 Wēkomaka imariwi'iarā eyatirā niamaka torā nimaberika. Torā ĩakopetirā, surararākare pe'riwa'rika ĩparimarāre bojarī.

23 —Wēkomaka imariwi'ia jia tāteka imarō'ōrā yija eyako'o. Satuerimajaoka sakoperekarāja imako'orā. I'supaka simako'omakaja kopereka wiwatatirā, yija ĩamaka, torā nimaberiko'o,— narīka.

24 Sā'mitiritirā, kurarāka ĩpamaki supabatirā Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'ia tuerimaja ĩpamakioka, marākā'ā baaberijīka najūaeka. Supa imarī “¿Marākā'ātaka ruku simarāñu mae?”, narīka.

25 I'supaka āparaka nimaeka poto ĩrīka napō'irā eyatirā ikupaka nare ārīkaki:

—Mia, wēkomaka imariwi'iarā mija takopekarā, Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā pō'imajare wārōbaraka imarā maekaka,— nare kērīka.

26 Supa kēpakā'ā Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'ia tuerimaja ĩpamaki, kisurararākaka apóstolrākare e'erī ke'rika. Napō'irā eyatirā ba'iuapakaja nare baabekaja nare ne'ewa'rika. “Ba'iaja nare mabaamaka, ātapī pō'imajare mare jāārāñu je'e”, narīpupajoaeka kīkiwa'ri.

27 Nare e'ewa'ritirā, ĩparimarā pō'irā nare ne'eeyaeka. Torā ne'eeyamaka ĩatirā ikupaka kurarāka ĩpamakire nare ārīka:

28 —Mijare taka pūri “Jesús majaroka mija boja'si”, yija ārāpe're. I'supaka yija ārāpaka simako'omakaja ritaja Jerusalénkarāre samija wārōyu. Supa imarī nimaupatiji sanorīpatayu mae. “Napareareka Jesúre najāāeka”, yijareka mija āñu,— kurarāka ĩpamakire nare ārīka.

29 Topi ikupaka apóstolrākapitiyika Pedore kire yi'rika:

—Tuparā kime yi'ritiyarūkika, pō'imaja bo'ibajirā imaki kimamaka.

30 Jesús yapua tetaekarā mija jāārūjekakite, Tuparāte ōñia jarirūjeka. Iki Tuparā imaki, bikijarāja mañekiarāte jiyipupayeera'aekaki.

31 Mabo'ikakuripi Tuparāte kire akaeka simamaka kiritapē'rōto jiyipupayeerūkīrō'ōrā Jesúre rupe maekaka. “Pō'imaja ĩpamaki mimabe”, kire kērīka. I'supakajaoka pō'imajare ba'iaja baaikareka tāārūkika Tuparāte kire imarūjeka. “Mī'ipi ārīwa'ri Israel rīparāmerāte ba'iaja baaika naja'ataerā nareka sayiye'kariarāñu”, kērīka.

32 Ritaja Jesúre imaroyirapaka ĩaekarā imarī, pō'imajare sayija bojarijayu. Supabatirāoka “Rita sime nabojarijayua”, pō'imajare āñakaro'si Espiritu Santore i'supaka baarijayu. Tuparāte jā'meika yi'yurā rakakaja, Espiritu Santore yijare kiña'ajāāroyirape,— Pedrote nare ārīka.

33 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, jimarīa boebariwa'ri nare jāārīka nari'kaeka.

34 Napitiyika ĩrīka fariseokaka pupajoaiki, Gamalielte imaeka. Moisés imaroyikakite jā'meka jītakaja wārōrimaji kimamaka pō'imajare jiyipupaka kire ōrīka. Aperā ĩparimarāpitiyika jaiokaro'si wirirīkatirā, topi Pedrorākare kiporirūjeka.

35 Supabatirā ikupaka kijeyomarāka kijaika:

—Jia mija ā'mitipe yitā'omaja Israeltatarā. ĩrāre baarika mija yapāikakaka, jia mija pupajoabe.

36 ¿Teudas wāsare baaroyikakaka mija ye'kariritiyu bai je'e? “Imatiyaiki imarī pitā'mua Romakarāka ko'apiritirā nare yīpoatarāñu maka'iaipi”, kērīkopeka be'erō'ō dikarakakuri wejeje'rākamarīaja seyawa'yu. Sā'mitiritirā, “Rita sime je'e”, ārīwa'ri cuatro cientorakamarā Teudare nayi'rika. Simako'omakaja surararākare kire jāāeka. Supa imarī kika imakopekarāre nayapayu upaka pibipatemaka, kijā'mekopekaoka ritaariberika.

37 Sabe'erō'ō “ĩsiarakamarā pō'imajare ime”, ārīwa'ri nawāmea no'oirīmi seyaeka poto Galileakaki, Judare ō'ōrā etaeka. Kireoka kijaika yi'riwa'ri

rīkimarāja þo'imajare kika imakoþeka. Teudare nabaæka upakajaoka surararākare kire baaeka. Suþa imarī kika imakoþekarāoka þibiþatekarā.

³⁸ I'suþaka simaeka õrīwa'ri “Ba'iaja baabekaja ī'rāre mija ja'atabe”, mijare ñaņu. Waþuju naþuþaka nare aņu upakaja nabaækareka ritaariberijīka sime ārīwa'ri ñaņu.

³⁹ I'simajaroka bojarī Tuþarāte þūataraparā nimajīkareka þuri marākā'ā nare mija tá'tewārūbesarāņu. Ba'iaja nare mija baariyaparākareka jia mija þuþajoabe ruþu, Tuþarāte yapaika upakamarīa mija baa'si,— Gamalielre nare ārīka.

I'suþaka nare kēþakā'ā,

—Rita meņu,— kire narīka.

⁴⁰ Torājīrā Þedrorākare nakaeka ate. Naþō'irā netaeka þoto nare þajerūjetirā, —Jesús majaroka mijare bojarika imabeyua mae,— ārītirā nare naþoataeka.

⁴¹ Topi mae jījimakaþi Þedrorākare þorika īþarimarā þō'īþi. “Jesúre yi'riwa'ri kire ja'atabeyurā imarī ba'iaja þo'imajare mare baamaka, jiyiþuþaka Tuþarāte mare õņu”, Þedrorākare ārīka.

⁴² “Þo'imajare tāãokaro'si Tuþarāte þūataekaki kime Jesús”, bojarika īþarimarāre jājibaako'omakaja þo'imajare Tuþarāte jiyiþuþaka õrīriwi'iarā ī'rārīmi upakaja aþótolrākare sawārōroyika. Suþabatirāoka nawi'iarā þo'imajare imarō'õrā i'suþaka oyiaja nabaaroyika.

6

Īþotēñarirakamarā nare jeyobaarimajare ne'eka

¹ Torājīrā i'sijē'rāreka rīkimabaji Jesúre yi'yurāte imarijarika. Suþa imarī griego oka jairā ikuþaka ārīkarā hebreo oka jairāte:

—Ī'rārīmi upakaja ba'arika þibariþotojo, jia ī'rātiji samija ĩjibeyu. Natīmiarāte reyataþaekarā hebreo oka jairā rōmijāte takaja rīkimabaji mija ĩjirijayu,— narīka griego jairā.

² I'suþaka najaimaka ā'mitiritirā, Jesúre yi'yurāte nakaeka aþótolrāka. Suþabatirā ikuþaka nare narīka:

—Yija wārōrijayua ba'arika þibarika þemawa'ribaji imatiyaika sime yi-jaro'si þuri. I'suþaka simamaka ba'arika takaja yija þuþajoarikareka yija ima ja'atarimaja yija imajāæka.

³ I'suþaka simamaka yija jeyomarā, ĩþotēñarirakamarā jia þuþajoairā, jiyiþuþaka noñurā imawa'ri Espiritu Santore jia yi'yurāte mija wā'mabe, “Ba'arika þibarimaja mija imabe”, nare yija āñaokaro'si.

⁴ Yija þuri, Tuþarāte takaja jairimaja, suþabatirā kirika bojariroka wārōrimaja imarā,— aþótolrākare nare ārīka.

⁵ I'suþaka naþakā'ā “Rita sime”, aņurā oyiaja nimaeka Jesúre yi'yurā. Suþa imawa'ri “Esteban imaki jia Tuþarāte yi'yuka imarī, kiyapaika upakaja baarijayuka Espiritu Santore kire jeyobaamaka”, ārīwa'ri kire ne'eka. Suþabatirā ne'eka Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Pármenas, suþabatirā Antioquíakaki Nicolás, judíorākamarīka imariþotojo jia nare yi'yukaþitiyika nimaeka ba'arika þibarimaja ne'ekarā.

⁶ Suþabatirā aþótolrāka þō'irā nare ne'ewa'rika. “Ī'rā nime ba'arika þibarimaja yija wā'mako'orā”, nare narīka. Suþabatirā aþótolrāka naþitaka naruþuko'a þemarā ja'aþeatirā, “Miyapaika upakaja nabaakaro'si nare mi-jeyobaabe”, Tuþarāte najēñeka.

⁷ Sapi āriwa'ri Jesúrika bojariroka yi'yurāte bojaeka ā'mitiritirā rīkimabaji sayi'yurāte Jerusalénrā pūburijarika. Suḡabatirāoka kurarākaoka rīkimarāja kimajaroka ā'mitiripēaekarā.

Estebanre nañi'aeka

⁸ Tuḡarāte kire jeyobaamaka jimarīa maikoribeyua ḡo'imajare ĩaeka wājītāji Estebanre baabearoyika.

⁹ I'suḡaka baabaraka kimaekarō'ōrā judíorākare rērīriwi'iaḡi i'taekarāte eyaeka ikuḡaka kibaarijarika yaḡaberiwa'ri. “ḡoyarāre a'ritapækawi'ĭ”,* āririka uḡaka wāmeirō'ō simaeka. Cirenekarā, Alejandríakarā, Ciliciakarā, suḡabatirā Asiaka'iaekarāḡitiyika nimaeka torā rērīkarā. Ĩrā Estebanka ok-abojikarā.

¹⁰ I'suḡaka kire nabaako'omakaja jia Estebanre nare yi'riwārūeka, Espírĭtu Santore kire jeyobaamaka. Suḡa imarī marākā'ā baatirā kire nokatērīwārūberika.

¹¹ Kire okatērīwārūberĭwa'ri, aḡerāte niñerū nawaḡaḡjika, Estebanre nabo-jajāōkaro'si. Se'ekarā “Tuḡarāte, suḡabatirā Moisés imaroyĭkakiteoka Estebanre jaiyuyeraḡaka ā'mitirapārā yija ime”, āriwa'ri aḡerāte naḡakibojaka.

¹² Naḡakika ā'mitiritirā, jimarīa wejeakarā, suḡabatirā ḡakiarimarā, Moisés imaroyĭkakite jā'meka wārōrimajaoka kire boebariwa'ri Estebanre ñi'atirā judíorāka ĩḡarimarā ḡō'irā kire ne'ewa'rika.

¹³ ĩḡarimarā ḡō'irā kire ne'eeyaeka ḡoto majaroka ḡakirimajare nakaeka. Niñerū nawaḡaḡjimaka ikuḡaka naboḡapakika:

—Ĩrākurimarā Tuḡarāte jiyiḡuḡaka ōriwi'ia suḡabatirā Moiséte jā'mekaoka kijaiyuyemaka yija ā'mitiyu.

¹⁴ Suḡabatirā “Jesús Nazaretkaki Tuḡarāte jiyiḡuḡaka ōriwi'ia kuyepaterāki, suḡabatirā Moisés imaekakite jā'meroyika sapi ḡuḡaika maima kio'arāñu”, i'suḡaka Estebanre āḡakā'ā yija ā'mitiyu,— āriwa'ri naboḡapakika.

¹⁵ Suḡa imarī torā imaekarāte kire yoirīkaeka. I'suḡaka kire nabaamaka ángel ḡema uḡaka ya'tarika kiḡema jarika.

7

“Oka yire imabeyua”, Estebanre ārika kurarāka ĩḡamakire

¹ Torājīrā mae ikuḡaka Estebanre kērīka kurarāka ĩḡamaki imatiyaiki:

—¿Yaje rita sime i'suḡaka nañua?— kire kērīka.

² I'suḡaka kēḡakā'ā, ikuḡaka kire kērīka:

—Mija ā'mitipe yitā'omaja. Bikija mañeki Abraham imaekakite Mesopotamiaka'iarā kimaeka ḡoto tērīwa'ribaji ōñuka Tuḡarāte kire ḡemakotowirika, Haránwejearā ke'rĭrā baaeka ruḡu.

³ Ikuḡaka sāñu Tuḡarā majaropūñurā: “Mimarō'ō miḡoritapabe, suḡabatirā mirīrāreoka toḡi me'ewa'ḡe aḡea ka'ia mire yibearāñurō'ōrā”, Tuḡarāte kire ārika.

⁴ I'suḡaka Tuḡarāte kire āḡakā'ā ā'mitiritirā, Caldearō'ōḡi ḡoritirā Haránwejearā imarī ke'rika. Torā keyaeka be'erō'ō mae kiḡaki wāsare kire reyataḡaeka. I'sia be'erō'ō ika maka'iarā Abrahamre imaerā Tuḡarāte kire ḡūataeka.

⁵ “Torā mimabe”, Tuḡarāte kire āriko'omakaja, saba'ipimarīa kimaeka ruḡu. Suḡa imarī “Yirika sime ika ka'ia”, Abrahamre āriwārūberika. Toḡi mae ikuḡaka simatĭyayu Tuḡarāte kire ārika: “I'sia ka'ia mire ñijirāñu. Mire-yarāka be'erō'ō, miriḡarāmerārika simarāñu”, kire kērīka, makarāmarīka ki-mako'omakaja.

* 6:9 Sinagoga de Esclavos Libertados

⁶ Topi ikupaka Tuparāte kire ārīka ate: “Ŋamajī topi poritirā aḡerā ka'iarā miriparāmerāte imarāñu. Torā nimarāka ḡoto cuatro ciento rakakuri we-jejē'rākarō'ōjīrā nare najā'mewā'imarīrijarirāñu.

⁷ I'supaka simako'omakaja miriparāmerāte ba'iaja nabaarāka wapa ba'iaja nare yibaarāñu yiro'si. Supa yibaamaka topi ḡe'rira'atirā ika ka'iarā miriparāmerāte etarāñu ate. Torā imatirā ŋamajī yire jiyipupaka ōrīwa'ri yika najairijarirāñu”, Tuparāte ārīka mañeki Abraham imaroyikakite.

⁸ Supabatirā ikupaka Abrahamre kērīka ate: “Mire yibojaika ā'mitiripēatirā, I'supaka yibaarāñu’, merīrākareka, mimakire ḡo'ijirirāka be'erō'ō circunciación kire mibaabe. “Tuparāriki kime’, ārīwa'ri i'supaka kire mibaarāñu”, Abrahamre kērīka. I'supaka Tuparāte kire ārīka simamaka, kimaki Isaacre ḡo'ijirika maekarakaotēñarirakarīmi seyawa'rika ḡoto circunciación Abrahamre kire baaeka. Supabatirāoka Isaac, kimaki Jacobre i'supakajaoka kibaeka. Jacobooka i'supakaja baaekaki kimakarā mañekiarā ī'ḡoū'ḡuarāe'earirakamarā imaekarāre.

⁹ Jacob makarā, narī'ī Josére jimarīa na'mijāeka, (napakire wātatiyaekaki kimamaka)*. Supa imarī Egiptokarāre kire ījitirā kiwapa nare najēñeka. Supa kire nabaamaka Egiptokarā naba'iraberimaji upaka kimaokaro'si kire ne'ewa'rika. I'supaka kire nabaako'omakaja Tuparā ḡuri jia kika imaekaki.

¹⁰ Egiptorā Josére ba'iaja jūarūkia imakoḡekareka Tuparāte kire tāāeka. I'supaka kire kibaamaka tokaki īḡi Faraón ḡō'irā Josére imaeka. I'supaka kimaeka ḡoto jia kiōrīwārūrūkia Tuparāte ja'ataeka Josére. Saḡi ārīwa'ri Faraónte jījimaka Joséka imarijarika. I'supaka kika imawa'ri “Egiptokarā imauḡatireje yiwi'iakarāreoka jā'merimaji mimabe”, Faraónre kire ārīka.

¹¹ I'sia ḡoto Egiptorā ba'arika ḡurika. Supabatirā Canaán ka'iarekaoka i'supakaja sajarika. Supa imarī ba'arika imabepakā'ā kēsirabawa'ri, jimarīa ba'iaja najūaeka. I'supaka najūaeka mañekiarā no'orā ba'arika tḡḡowārūberīwa'ri.

¹² Supa imarī mañeki Jacob, “Egiptorā trigo nawaruayu're”, ārīrika majaroka ā'mitiriwa'ri, José ma'merāre kīḡūataeka “Samija wapaījiaḡe”, ārīwa'ri.

¹³ Supa imarī torā ba'arika e'erī natuyarika. Sabe'erō'ō torājaoka na'rika ate. I'supaka nabaamaka ikupaka Josére nare ārīka: “Yire mija īawārūbeyu, mija rī'īji ŋime”, nare kērīka. I'supaka Josére nare ārīka majaroka ḡo'imajare kire bojamaka, “Jee, hebreotataki kime kā'ā”, Faraónre ārīka.

¹⁴ Torājīrā mae, kirīrā nimaḡatiji kīḡakīḡitīyika setenta y cinco rakamarā imaekarāte Josére akarūjeka Egiptorā nimaokaro'si.

¹⁵ Torājīrā mae, Egiptorā imarī, Jacobre a'rika. Ŋoaka torā kimaeka be'erō'ō kireyaeka. Supabatirā kimakarā mañekiarā wāsarāoka torāja reyaekarā.

¹⁶ Nareyaeka rakakaja Siquem wāmeirō'ōrā nare ne'ewa'rika, āta wi'iarā namajaka tarī. Abraham wāsare Hamor makarāte wapaījīkarō'ō simaeka nare nataekarō'ō.

¹⁷ I'supaka simako'omakaja rīkimabaji Egiptorā mañekiarāte imarijarika. I'supaka nimekā'āja, koyia sajaririjarika “Miriparāmerāte ka'ia ŋijirāñu”, ārīwa'ri Abrahamre Tuparāte ārīka upaka seyarūkia.

¹⁸ I'supaka simarijarika ḡoto Josére imaroyika ōrībeyuka, supabatirā mañekiarāte imaroyikaoka jiyipupaka ōrībeyuka Egiptorā mamaka īḡire imaeka.

¹⁹ Iki īḡi imaekaki ḡakibaraka ba'iaja mañekiarāte baaekaki. I'supaka baabaraka, “Rōmijāre makarāāritirā, īmirīji kimajīkareka kire mija taabe kījīñaokaro'si”, nare kijā'meka.

* **7:9** Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la envidia de ellos. Véase Génesis 37.3-4

20 I'supaka kijā'meka poto jiyuritakijika Moiséte pō'ijirika. Supa imarī maekarakamaki aiya kire ja'atabekaja kipakiarāte kire ba'iarika.

21-22 Marākā'ā baatirā wi'iarā kire ya'ewārūberīwa'ri kipakore kire taeaka, topi Faraón makore kire e'eeka komaki upaka kire ba'iayaokaro'si. Koka kimarijayukā'āja Egiptokarāre pupajoaikakaka jia Moiséte ōrīwārūeka. Supa imarī jia jaiwārūiki, supabatirāoka imatiyaika oyiaja baaiki kimaroyika. I'supaka kimamaka ĩatirā jia jiyipupaka kire norīka.

23 ĩ'parā pō'imajarakakuri wejejē'rāka keyaeka poto “Matikuri yitā'omajare ĩarī ya'riye'e mae”, kērīpupajoaeka.

24 Torā keyaeka poto, kitā'omajire kipajeka ĩ'rīka Egiptoka'iakaki. Supa kibaamaka, ruṗuwapae'erā baakōrī, Moiséte kire jāāeka.

25 “ ‘Egiptoka'iakarāte ba'iaja mare baamaka mare e'eru'awa'ririmaji Tuparāte jā'mekaki Moiséte ime', yitā'omajare yire ārīrū”, kērīpupajoaeka. I'supaka kipupajoako'omakaja, say'ribeyurā upaka nimaeka.

26 Topi mae aṗerīmi ĩ'parā Israelkarā pajairāte kīaeka. Nare ĩatirā ikupaka nare kērīka: “Mija ā'mitipe. ¿Dako baaerā ĩ'rātomaja imariṗotojo mija jīñu?”, nare kērīka.

27 I'supaka kēpakā'ā, Moiséte turitatirā ikupaka pajabaraka imaekakite kire ārīka: “¿Maki 'Maiṗamaki mimabe', mire ārāpaki?”

28 ¿No'oka Egiptoka'iakakire mijāārapaka upaka yire jāāerā mibaayukā'ā?”, Moiséte kērīka.

29 I'supaka kire kēpakā'ā “Kopakaja Faraónte sōrīrā baayu”, ārīwa'ri Egiptopi Madián ka'irō'ōrā Moiséte ru'riwa'rika. Torā mae rōmie'etirā ĩ'parā kīmakarārika.

30 Torājīrā ĩ'parā pō'imajarakakuri wejejē'rā be'erō'ō, ĩ'rārīmi Sinaí wāmeika ṗusiwāta pō'imajamatorā Moiséte imaeka. I'suparō'ōrā imariṗotojo, kiwā'tarā ĩ'rābi yaṗumakarāka jū'rēka watoṗekaṗi ángelte kire ṗemakotowirika.

31-32 Yaṗumakarāka jū'rēka yoitirā, Moiséte ṗupataeka. Pupaṗariṗotojo jia ĩatiyaokaro'si sawā'tabajirā ke'rika poto ikupaka Tuparāte kire ārīka: “Yi'i imaki Tuparā. Miñekiarā Abraham, Isaac, Jacobrāka jiyipupaka norīroyikaki”, kire kērīka. Sā'mitiritirā kipupaka kīkiwa'ri yaṗumakarāka jū'rēka kiyoiberika.

33 Topi mae ikupaka maiṗamaki Tuparāte kire ārīka: “Ō'ōrāja ñima simamaka ba'iaja baarūkimato sime. Supa imarī miū'ṗuko'a e'etatirā yire mi jiyipupayeebe.†

34 Yirirā Israelkarā, Egiptorā ba'iaja najūamaka ñiayu. I'supaka imawa'ri ba'iaja najaijoamaka ña'mitiyu. Supa imarī 'Egiptokarā imarā judiorākare ru'rirū', ārīwa'ri nare jeyobaarī yi'tako'o. Supa imarī Egiptorā mire yipūatayu mae”, Tuparāte ārīka Moiséte,— ārīwa'ri Estebanre bojaeka ĩṗarimarāre.

35 Topi ikupaka kērīka ate:

—Aṗika marīka Moiséjeoka kime, mañekiarāte kire yi'riberiroyikaki. “Yija ĩṗamaki marīka mi'i. Supa imarī ba'iaja yija baaika ĩarīrīrimajimarīka mime”, mañekiarāte kire ārīka. I'supaka narīka simako'omakaja Tuparāte Egiptorā imaekarāre Moiséte e'ewa'rirūjeka niṗamaki kimaokaro'si. Ika ñañua kūṗajika yaṗua jū'rēka watoṗekaṗi kiángelṗi Tuparāte bojaeka Moiséte.

36 I'sia poto rīkimakaja maikoribeyua baabeabaraka Egiptorā Moiséte imaeka. I'supaka baarīka ṗikowearitirā mañekiarāte ke'era'aeka mae. Topi ĩ'tarijaparaka, riapakiaka Oko Jū'ayakareka, supabatirāoka pō'imajamatorā maikoribeyua Moiséte baabearijarika ĩ'parā pō'imajarakakuri

† 7:33 Según las costumbres de los judíos, para mostrar reverencia, no se permitía llevar sandalias o zapatos en un lugar sagrado. Véase Josué 5.15

wejejë'rākarō'ōjīrā. ³⁷ Ikijioka imaekaki ikupaka mañekiarāte bojaekaki: “Tuparāte yire ārika upakaja kiro'si jaijirimaji i'tarāki apika. I'supaka Tuparāro'si baarimaji matā'omajijioka imarāki”, Moiséte nare ārika.‡

³⁸ I'sia bojaekakijioka kimaeka mañekiarāka Sinaí wāmeika pusiwāta po'imajamatorā rēriroyikaki. I'supaka imabaraka ĩrīkaja pusipemarā marīwa'ritirā āngelka jairī ke'rika. Torā Moiséte eyaeka poto Tuparāte jā'meka āngelte kire bojaeka. Sabe'erō'ō kire kibojekakaka mañekiarāte bojarimaji kimaeka Moisés. Supa imarī maimajiparūkiakaka kibojeka upakaja simara'aeka maro'sioka.

³⁹ I'supaka simako'omakaja kibojeka upaka ima mañekiarāte yi'riberiroyika. I'supaka imawa'ri, Egiptorā pe'ririka nayapaeka ate.

⁴⁰ I'supaka simaeka poto pusipemarā Moiséte imekā'āja, ikupaka kima'mi Aarónte narīka: “No'orā kime mirī'ī, Egiptoka'iarā maimarapaka poto mare e'era'arapaki. Torā kime morīberijiki kime mae. Supa imarī, jērāka yija jiyipupayeerūkirāte§ mibaapo'ijiabe. Mare imaruputarimajaka maimajikareka, jia maro'si simarāñu. I'suparāre imarākareka ma'ririypairō'ōrāja mare na'rirūjerāñu”, Aarónte narīka.

⁴¹ I'supaka pupajoawa'ri wa'ibikirāwēko makarāka upaka ĩoika jērāka nabaaka. I'supaka sape'ijiতিরā wa'iro'sia sanajoejīroyika. Supabatirā nabaapo'ijiaeka jiyipupaka o'riwa'ri nabayaarika.

⁴² I'supaka nabaamaka Tuparāte nare ĩarīja'ataeka, “Nayapayu upakaja nabaarū”, āriwa'ri. Supa imawa'ri tā'pia, aiyaka, ñamikaki aiyateoka jiyipupayeabaraka nimaeka. ĩakōrī je'e: Tuparāro'si bojañirimaji imaroyikaki Amós ikupaka ārikaki:

“Israelkarā, yire mija ā'mitiye rupe. ĩparā po'imajarakakuri wejejë'rāka po'imajamatorā mija imatapaeka poto yire jiyipupayeerberikarā, wa'iro'sia yiro'si mija joejiberika.

⁴³ Yire jiyipupayeerimarāja mija pupaka mijare ārika upakaja mija baaeka jiyipupaka oñurā mija ime. ĩakōrī je'e: Kūpajīka wi'ia baatirā, sareka Moloc wāmeikite kōketirā mija jiyipupayeerijariroyika. I'supakajaoka tā'pi upaka mija baaekaki Refán wāmeikiteoka jiyipupaka mija o'riroyika. I'supaka mija baamaka, Babilonia a'riwa'rirā mijare yitaarāñu”, Tuparāte ārika,— āriwa'ri Estebanre bojaeka ĩparimarāre.

⁴⁴ Topi ikupaka nare kērika ate:

—Mañekiarāte po'imajamatorā imaroyireka poto cabra ajeakaka baaeka wi'ia wā'tarā imatirā Tuparāte najiyipupayeeroyireka. I'sia imaeka “Tuparāte makaja ime”, āriwa'ri kire najiyipupayeerūkirō'ō. Pusipemarā Tuparāte kire sabaeka upakaja po'imajamatorā ruitirā Moiséte sabaarūjeka.

⁴⁵ Topi mae Moiséte reyaeka be'erō'ō Josuére kiō'toarā o'aeka. Kio'aeka be'erō'ō i'sia wi'ia namakarā mirārāte e'ewa'rika Canaán wāmeirō'ōrā. Na'rikarō'ō namajamarā ka'ia simako'omakaja, naka jirīkarāte Tuparāte poataeka. Cabra ajeapi wi'ia nabaaroyika imaeka rupe Davidre judiotatarāte jā'meyukā'āja.

⁴⁶ Jia jījimaka Tuparāte imaeka mañekiarā ĩpamaki David imaroyikakika. Supa imarī Tuparāka jījimaka imawa'ri kitā'omajapitīyika Tuparāte jiyipupaka kiōñaokaro'si wi'ia kiro'si baarika kipupajoakopeka. I'supaka simako'omakaja Tuparāte kire sabaarūjeberika.

⁴⁷ David maki Salomón puri Tuparāro'si wi'ia baaekaki mae.

‡ 7:37 Véase Deuteronomio 18.15,18. Pasaje referido al futuro Mesías (Cristo). § 7:40 Dioses ídolos

48 I'supaka simako'omakaja ɸo'imajare baaeka wi'iarā imabeyuka kime Tuparā, ɸemawa'ribaji imatiyaiki imarī. Mia je'e ikupaka bikija kiro'si bojañirimajire o'oeka:

49-50 “Ritajakaka ïpamaki ñime. Supabatirā yi'iji imaki ritaja ɸo'ijiaekaki. Supa imarī yiro'si wi'ia mija baarāka, ¿yikoyiaja simarāñu bai je'e?”, Tuparāte ārīka,— ārīwa'ri Estebanre bojaeka.

51 I'supaka nare ārīweatirā, ikupaka nare kērīka ate:
—Mija ā'mitipe, Tuparāte yi'ririyaɸabeyurā mija ime. Supabatirāoka kirika ā'mitiririyaɸabeyurā mija ime. I'supaka imawa'ri mañekiarā wāsarā upakaja Espiritu Santore yi'ribeyurā mija ime mijaro'sioka.

52 Ritaja Tuparāro'si bojañirimajare ba'iaja jūarūjerimaja mija ñekiarāte imaeka. Supabatirāoka Tuparāte yaɸaika upakaja yi'ririjayuki etarūkia bojarimajare najāēka mija ñekiarā. Supa imarī maekakaja ketaeka ɸotojo “Kire najāārū”, ārīwa'ri kire mija okabaaeka.

53 Tuparāte jā'meika mija yi'ribeyu, ángelrākapi ārīwa'ri mija ñekiarāre Tuparāte sabojaeka simako'omakaja,— Estebanre ārīka ïparimarāre.

Estebanre najāēka

54 I'supaka kēɸakā'ā yaiwēkoa boibayua upaka noɸia Estebanre nabeaeka, boebatakaja jariwa'ri.

55 I'supaka nabaako'omakaja, Espiritu Santore jia kire jeyobaaikaki imarī, yu'awa'ri ïaerā baakōrī, yaaboaika Tuparārika kīaeka. Supabatirā Tuparā ritapē'rōtorā Jesúre rīkamarika.

56 I'sia ïatirā, ikupaka ïparimarāre kērīka:
—¡Aya! Mabo'ikakurirā ñiyu mae. Tuparā ritapē'rōtoɸi ɸo'imaja Ma'mire rīkamayu,— Estebanre ārīka.

57 Torājīrāja ɸuri koɸakaja kijaika ā'mitiririka yaɸaberirika, na'mukoɸea natāteka. I'supaka baatirā okajājirokapi akaserebaraka kiɸō'irā narīrīwa'rika.

58 Supabatirā weje a'riwa'rirā kire ne'ewa'rika, ātaɸi kire jāāriataokaro'si. Torā kire e'eeyatirā najarirooka ɸemakato e'etatirā, Saulote sanijika sakīarīñaoakaro'si. Sakīarīñukā'āja ātaɸi Estebanre najāābareū'mueka.

59 I'supaka kire nabaayukā'āja, ikupaka Jesúre kērīka:
—Ñipamaki Jesús, yire me'etope,— kērīka.

60 I'supaka ārīweatirā ñukurupatirā, akasererikapi,
—¡Ñipamaki, ba'iaja yire nabaaike nareka samiye'kariabe!— Jesúre kērīka. I'supaka kijaika be'erō'ōjite koɸakaja kiɸuɸaririka mae.

8

Jesúre yi'yurāte ba'iaja Saulote baariyaɸaeka

1-3 Toɸi mae, jia Tuparāte yi'yurā imaekarā judíotatarā Estebanre nayayeka. I'supaka kire baatirā ñajoabaraka jimarīa kire norika. I'sirīmijioka tokarā Jesúre yi'yurāka jiamarīa imarijayurāte ba'iaja nare baaū'mueka. ïakōrī je'e: Saulo, “Estebanre najāāɸarū”, ārīɸuɸajoekaki, i'supakaja ba'iaja nare ɸuɸajoarūjerā baaekaki. ïrāwi'i jariwa'ririmarīaja mo'abaraka Jesúre yi'yurāte tōpotirā ïmirīja, rōmijāteoka wēkomaka imariwi'iarā nare kitaroyika. I'supaka simamaka Judea ka'iarā, supabatirā Samaria ka'iarā Jesúre yi'yurāte ru'riwa'rika. I'supaka aɸerāte baaeka imako'omakaja aɸostolrāka ɸuri Jerusalénrāja tuikarā.

Samaria ka'iarā Jesúrika bojariroka Felipete wārōeka

4 Jerusalénrō'ōɸi ru'riwa'rikarā imariɸotojo aɸerō'ōrā eyatirā Jesúrika bojariroka nawārōeka.

⁵ Felipe Jerusalénpi ru'riwa'ritirā, Samariaka'iarā imawejearā eyaekaki. Torā eyatirā, “Po'imajare tāōkarō'si supabatirā nare jā'merimaji kimaokaro'si Tuparāte kire pūataeka”, āriwa'ri Jesúrikakaka Felipere nare bojaeka.

⁶ Torājirā mae, rīkimarāja po'imajare kipō'irā rērīka kire ā'mitiririyapawa'ri. Supabatirā, maikoribeyua kibaabemakaoka ĩawa'ri kibojaeka jiapi na'mitirika.

⁷ I'supaka maikoribeyua baabeabaraka rīkimarā po'imaja pupakarā Satanārika ima ña'rījāikarāreka Felipete poataeka. I'supaka kibaamaka nareka imaekarā akaserebaraka porika. Supabatirāoka rīkimarāja bitamajareoka kijieka.

⁸ Supa imarī i'sia wejeakarāre jījimaarika.

⁹⁻¹¹ I'sia wejearā Simónre imaeka. Īrākuri wejejē'rāmarīa ye'oiki imarī, kipupakapi baabeabaraka kimaroyika. I'supaka baarijaparaka “Yi'i imaki imatiyaiki”, tokarāre kērīroyika. I'supaka nare kibaamaka rīkimarāja imatiyairā, imatiyabeyurā pariiji kire nayi'rika. “Tuparāte kire jeyobaamaka tērītaki kime”, āriwa'ri jiyipupaka noñuka kimaeka.

¹² I'supaka nimako'omakaja Felipe puri Jesucristorika bojariroka nare wārōekaki. “Tuparāte pūataekaki kime Jesús. Supabatirāoka kire yi'yurā puri jia Tuparāte nare imaruputarāñu”, āriwa'ri nare kibojaeka. I'sia ā'mitiritirā Jesúre ĩmirīja, rōmijāoka kire nayi'rika. I'supaka imawa'ri Felipete narupuko'a najūjerūjeka “Kopakaja Jesúre yi'yurā yija ime mae”, āriwa'ri.

¹³ Simónoka, ye'oiki imarihotojo, Jesúrika bojariroka yi'ritirā rupuko'a kijūjerūjeka. Torājitepi mae Felipeka kijeyoariū'mueka. Kika imarijaparaka Tuparārikapi maikoribeyua Felipete baabemaka ĩatirā marākā'ā baaberijkarō'ōjirā Simónre jarika i'supaka ima ĩakoriberikaki imarī.

¹⁴ Apóstolrāka Jerusalénpi, “Samariaka'iaakarā rīkimarāja Tuparārika na'mitiripēayu”, āririka na'mitirika. I'supaka simamaka Samariarā Pedro supabatirā Juanka ĩparāte napūataeka.

¹⁵⁻¹⁶ Samariaka'iarā eyatirā torā Jesúre ā'mitiripēairā rupuko'a jūjekarā imarihotojo “Tuparāte pūataekaki Espiritu Santore nareka imabeyurā nime ruḡu”, narīwārūeka. I'supaka nimamaka “Espiritu Santore nare ña'rījāirū”, āriwa'ri Tuparāte naro'si najēñeka.

¹⁷ Supabatirā Jesúre ā'mitiripēairāte ĩrīkate jariwa'ririmarīaja narupuko'a narabemaka Espiritu Santore nare ña'rījāika.

¹⁸⁻¹⁹ Pedrorāka nare narabemaka Espiritu Santore nare ña'rījāimaka Simónre ĩaeka. I'sia ĩatirā niñerū nare ĩjirika yapawa'ri ikupaka nare kērīka:

—Mija baaeka upaka yibaamaka Espiritu Santore nare ña'rījāirika yiyapayu yiro'sioka. Supa imarī ika sime i'supaka yire mija baarūjerūki wapa,— nare kērīka.

²⁰ I'supaka kēpakā'ā, ikupaka Pedrote kire ārika:

—Wapamarīaja Tuparāte ja'ataika, mawapaĳirūkimarīa sime. I'supaka mipupajoaika simamaka, miniñerūpitiyika ba'iaja imarika tiyibeyurō'orā me'rirū āriwa'ri.

²¹ Ba'iaja mipupajoaika oñuka Tuparā. Supa imarī, yijaka aḡerāte Espiritu Santore ña'ajāārimajimarīka mime.

²²⁻²³ Kopakaja mae ba'iaja mipupaka mireka ñiawārūyu. Mia, Tuparāte tērīrika imakakapi yija baarijayua mioakiyu. Supabatirā ba'itakaja baari-maji imarī, marākā'ā baatirā aḡe upaka imarimajimarīka mime. Ba'itakaja mipupajoaika ja'atatirā Tuparāte mijēñebe, “Ba'iaja yipupajoaika yireka miye'kariabe”, āriwa'ri,— Pedrote kire ārika.

²⁴ I'supaka kēpakā'ā ikupaka Simónre kire ārika:

—Maipamaki Tuparāka yiro'si mija jaibe. “I'supaka mijūarāñu”, yire meñua jūarika yapabeyuka yi'i puri,— Pedrorākare kērīka.

²⁵ I'sia be'erō'ō Jesúre baaroyika niaeka mirāka, supabatirā nare ki-bojaroyikakaka tokarāre nabojaeka. Po'imajare wārōweatirā, Jerusalénrā pe'riwa'rikōrī Samariaka'iarā wejerakakaja Jesúrika nawārōrijarika.

Etioḗiaka'iakakire Felipete rupuko'a jūjeka

²⁶ I'sia be'erō'ō Tuparā Felipe pō'irā ángelte pūataekaki ikupaka kire kēñao'okaro'si:

—Jerusalénrā me'pe. Torā meyarāka poto, Gaza wāmeika wejearā a'yu ma'arā me'pe. Yapumatopi o'yuma'a sime i'sima'a,— Felipete kērīka.

²⁷ Supa imarī kire kērīka upakaja Felipete a'rika mae. Topi a'ririjaparaka Etioḗiaka'iakakire kīaeka. Etioḗiaka'iakarā ĩpamakore niñerū ĩarīrīrijeyobaarimaji imatiyaiki kimaeka. Jerusalénrā Tuparāte jiyipupayeerī turikaki, torājīte kipe'rieyawa'rika.

²⁸ Kawarure kitūrūrūkiapi kire yierijayukā'āja Tuparāro'si bojarimaji Isaías wāsare o'okakaka kīarijarika.

²⁹ Torājīrā mae, ikupaka Espiritu Santore ārīka Felipete:

—Kire eyatirā, kiwātapiji me'ririjape,— kire kērīka.

³⁰ Supa imarī kire rīrīeyatirā, Tuparāte bojaĭjirimaji Isaíare o'okakaka ĩabaraka kijaiḗatemaka, kiā'mitirika. Topi mae,

—Torā mijaiḗateika ¿yaje miōrīwārūyu?— Felipete kire ārīka.

³¹ I'supaka kēpakā'ā,

—“I'supaka sāñu”, ārīwārūbeyuka yi'i, maki yire sabojabeyua simamaka,— kire kērīka mae.

Topi mae,

—Yipō'irā mimarījāibe yire samiwārōkaro'si,— Etioḗiakakire kire ārīka.

³² Isaías Tuparārika o'oeka kijaiḗatekarō'ō ikupaka bojaeka:

“Oveja jāōkaro'si ne'ewa'yu upakaja ĩ'rīkate ne'ewa'rirāñu. Kipoya nata'amaka oveja akaserebeyua sima upakaja ba'iaja kire nabaako'omakaja kiakaserebesarāñu.

³³ Rīkimarāja po'imajare ĩarāka wājītāji ba'iaja kire nabaarāñu. ‘Ba'iaja baaiki kime’, kireka napakā'ā ki'yopi'rirāñu ba'iaja baabesarāki imarī. Supabatirā po'imajare kire jāāmaka, kiriparāmerā imabesarāñurā”, ārīwa'ri o'okarō'ō Etioḗiakakire jaiḗateka.

³⁴ Supa imarī kipō'irā Felipete marījāika.

—Tuparāro'si bojaĭjirimajite o'okakaka ĩatirā yire mibojabe. ¿Yaje kirikakakaja kio'oeka bai? ¿Apikareka pupajoawa'ri i'supaka kio'oeka kā'ā?— Felipete kērīka.

³⁵ Topi mae, Isaíare o'okakaka ā'mitiritirā, ikupaka Felipete kire ārīka:

—Isaías i'supaka o'okaki Jesúre ba'iaja jūarūkiakaka pupajoawa'ri.—

Supabatirā jía Jesúmajaroka kire kibojaeka.

³⁶ A'ririjari ma'arijerā pa'wa imaekarō'ōrā neyaeka.

—Īakōrī, ō'ōrā sime okoa. Maekaka rupuko'a yire mijūjebe ñarījīka ¿yaje rukuya jia simajīñu?— Etioḗiakakire kire ārīka.

³⁷ I'supaka kēpakā'ā, ikupaka kire kērīka:

—Yi'ritiyarīji Jesucristore miyi'rījīka, rupuko'a mire yijūjerāñu.—

I'supaka kēpakā'ā,

—Ā'ā, Tuparā Makiji kime Jesucristo,— Etioḗiakakire ārīka.*

* **8:37** La mayoría de las traducciones de la Biblia no incluyen versículo 37 porque no aparece en las copias de la Biblia más antiguas.

³⁸ Supa imarĩ “Ō'ōrā mituibe”, tūrūrũkia tuarimajite ārĩtirā, sapi merĩrĩkatirā pa'warā natu'arĩkaeka Felipete Etiopĩakaki ruḡuko'a jũjeokaro'si.

³⁹ Pa'wapi namarĩrĩkaeka ḡoto, ikuparō'ōḡiji Felipete Espĩritu Santore e'ewa'rika. Sabe'erō'ō ḡuri Etiopĩakakire kire ĩaberika ate. I'supaka simako'omakaja jĩjimakapi Etiopĩakakire o'rika.

⁴⁰ Apewejearā Espĩritu Santore kire e'ewa'rika be'erō'ō, “Azotowejearā ñimekã'ã mae”, Felipete ārĩḡupajoaeka. Topi o'riwa'rikōrĩ wejerakakaja Jesũrika wārōrijaparaka Cesareawejearā keyaeka.

9

Saulote yi'riũ'mueka Jesũre (Hch 22.6-16; 26.12-18)

¹ Saulo Jesũre yi'yurāte jãārika ri'kawa'ri ba'iaja nareka kijairoyika ruḡu. Supa imarĩ “Ba'iaja nare yibaaerā”, ārĩwa'ri kurarāka ĩḡamaki imatiyaiki ḡō'irā ke'rika.

² “Ĩĩ Saulo, yḡũataiki Jesũre ā'mitiripēairāte kiñi'arũ”, ārĩwa'ri ḡapera kio'ookaro'si kijēñeka, Damascorā judĩorākare rēĩriwi'ia imaruḡutarimajare beaokaro'si.

—Ika mijã'mekapi nare ñiatōḡorāka uḡakaja ĩmirĩja, rōmijāteoka ñi'atirā Jerusalénrā nare ye'era'arãñu,— Saulote kire ārĩka.

³ Supa imarĩ ma'api a'ririjari Damasco wejearā keyaerā baaekarō'ōjĩte, ikuparō'ōḡiji mabo'ikakuripi yaaboaike kire jãāta'aeka.

⁴ Topi mae marākã'ã baaberwa'ri sarāja Saulote ña'rĩka. Torājĩte mae, ikupaka kire sārĩka:

—Saulo, Saulo, ¿dako baaerā ba'iaja yire mibaariwã'imañu?— kire sārĩka.

⁵ Sã'mitiritirā,

—¿Maki mime je'e Ñĩḡamaki?— kēĩka.

—Ba'iaja mibaawã'imarĩrijayuka Jesũs ñime,— kire kēĩka.

⁶ I'supaka kire ārĩtirā,

—I'supaka baarikopakaja, mi'mitirā, Damascorā me'ḡe. Torā meyarāka ḡoto, “Ikupaka mibaabe”, ĩ'rĩkate mire ārĩrãñu,— Saulote kēĩka.

⁷ Sauloka a'rikarā, sajaikakite ā'mitiriripotojo kire niatōḡoberika. ḡupataekarā imarĩ torā najiyirĩkataeka supabatirā jaiberijĩkaoka najarika.

⁸ Sabe'erō'ō mi'mirĩkatirā yoibaotaerā kibaakoḡeka. Torājĩrā mae ōibeyua kiñakoa jarika simamaka Damascorā kijeyomarāre kire tĩtiwa'rika.

⁹ Torā kire ne'eeyaeka be'erō'ō maekarakarĩmi yoibeyuka, ba'abekaja, supabatirā dakooka ukurimarĩaja Saulote imaeka.

¹⁰ I'sia wejearā Jesũre yi'yuka, ĩ'rĩka Ananías wãmeikite imaeka. Makārãrũñuroka uḡakapi kire ḡemakotowiritirā,

—¿Yaje mime Ananías?— Jesũre kire ārĩka.

—Ãã Ñĩḡamaki, ō'ōrã ñime,— kire kēĩka.

¹¹ —Ãã, mae Wãjima'a wãmeirō'ōḡi me'ḡe. I'sima'api a'ririjari Judas wi'iarā meyarãñu. Torā eyatirā “¿Yaje ō'ōrã Saulo, Tarsowejeakakire ime?”, kire meḡe. Mia, i'supaka merĩrãñu yire jēñebaraka imaki kimamaka.

¹² Makārãrũñuroka uḡakapi ikupaka kiro'si simako'o: ĩ'rĩka Ananías wãmeikite kire yibeako'o. Supa imarĩ kipō'irā kãkaeyatirā mipitaka kipemará mija'apearāka ḡoto, ate yoiki kijarirāka, kire yibeako'o,— Ananĩare kēĩka

¹³ I'supaka kire kēḡakã'ã ikupaka Ananĩare ārĩka:

—Jimarĩa kimajaroka ña'mitiyu, Jerusalénkarā mire yi'yurāte ba'iaja kibaar-ijayuakaka.

¹⁴Supabaturā kurarāka ĩpamarāre kire jā'meṗūatamaka, ō'ōrā Saulote etaeka. Supa imarī mire ā'mitiripēairā yija imamaka, wēkomaka yijare baaokaro'si Jerusalénrā yijare e'ewa'ririmaji kime,— Ananíare kire ārīka.

¹⁵I'supaka kērīko'omakaja ikupaka Jesúre kire bojaeka:

—Mire ñañu upakaja kipō'irā me'pe. Yimajaroka ṗo'imajare wārōrimaji kimaerā kire yiwā'maeka. Judíotatarā, judíotatamarīrā, supabaturā nīparimarāteoka sawārōrimaji kimarāñu.

¹⁶I'supaka baarimaji kimamaka “Sapi ĩ'rākurimarīaja jimarīa ba'iaja mijūarāñu”, kire ñarīrāñu,— kireka Jesúre ārīka Ananíare.

¹⁷Torājīrā kipō'irā Ananíare a'rika mae. Kimaeka wi'irā kipō'irā eyaturā kipitaka Saulo ṗemarā kija'apeaeka. Supabaturā ikupaka kire kērīka:

—Yijeyomaki mia'mitipe. Maiṗamaki Jesús, mi'tarījarapaka ṗoto mire ṗemakotowirapakiji, yire ṗūatak'oka miñakoa jīrū ārīwa'ri. Supabaturāoka Espiritu Santore mire ña'rījāirū ārīwa'ri ṗariji yire kipūatayu,— kire kērīka.

¹⁸I'supaka kērīkarō'ōjīteje, wa'itīti upaka ĩoika Saulo ñakoapi ña'rīka. Torājīrā ṗuri jia kiñakoa jarika. I'supaka kire kibaamaka, kimi'mirīkaeka ṗoto Ananíare kire ruṗuko'a jūjeka.

¹⁹I'supaka kijarika be'erō'ō ba'aturā okajājia kijarika. I'supaka jaritirā ñoapañaka Jesúre yi'yurāka Damascorā kimaeka.

Damasco wejeakarāre Jesúrika bojariroka Saulote bojaū'mueka

²⁰Torājīrā mae judíorākare rērīriwi'iarā kākatirā, Jesúrika bojariroka wārōbaraka “Tuṗarā Maki kime Jesús”, Saulote nare ārīka.

²¹I'supaka kibaamaka, kopakaja ṗo'imajare ṗupataeka.

—Mia, ĩ'ji kime Jesúre yi'yurāte ba'iaja baarimaji Jerusalénrā. Ō'ōrā kime Jesúre yi'yurāte ñi'aturā, kurarāka ĩpamarā ṗō'irā nare e'ewa'yaokaro'si,— ṗo'imajare ārīka.

²²I'supaka naṗupajoako'omakaja Tuṗarāte kire jeyobaamaka, jībaji Jesúrika bojariroka kibojamirīrīkawa'rika. “Rita sime, Jā'merūkika Tuṗarāte wā'maekaki kime Jesús”, nare kērīroyika. Jia sakibojamaka, Damascokarā judíorāka ĩparimarā marākā'ā kire nokatērīwārūberika.

Judíotatarāte kire jāārika ri'kamaka Saulote ru'rika majaroka

²³Damascorā ñoatakaja sawārōbaraka Saulote imamaka, “Kire majāāerā”, judíorāka Jesúre yi'ribeyurāte ārīṗupajoaeka.

²⁴Supa imarī ñami, ĩmioka kire naṗañaroyika wejeapi ṗoriwa'rīrūkīrō'ō koperekarā kire jāāokaro'si. I'supaka nabaako'omakaja Saulote sōrīka.

²⁵Kiōrīka simamaka kibojaka yi'yurāte kire jeyobaaeka, kiru'yaokaro'si. Torājīrā mae, ñami wejea nata'tekarō'ōpi imaturā ṗi'i upaka ĩoikarā kire jāaturā aṗeṗē'rōtorā kire naruetaka kiru'yaokaro'si.

Jerusalénrā Saulote imaeka mae

²⁶Topi, ru'riwa'ritirā Jerusalénrā keyaeka mae. Torā Jesúre yi'yurāka jeyoaririka kiyapakopeka. I'supaka kiyapak'omakaja “Jesúre yi'ribeyuka kime Saulo ṗuri”, ārīwa'ri kire nakīkika.

²⁷I'supaka nimako'omakaja, Bernabé wāmeiki, Saulote jeyobaaekaki. “Mi'tabe, aṗóstolrākaka majairā”, kire kērīka. Sauloka naṗō'irā eyaturā ikupaka Bernabére nare ārīka:

—Saulo kime ĩ'ī, ma'api ke'rīrijayukā'ā maiṗamaki Jesúre kire ṗemakotowirika. Supabaturā kika kijaika. I'supaka Jesúre kire baaeka be'erō'ō Damascorā dako werikimarīaja ṗo'imajare Jesúrika bojariroka wārōrapaki kime,— Bernabére nare ārīka.

²⁸ I'supaka nare kēpakā'ā “Maka imarūkika Saulote ime mae”, kireka narīka. I'supaka napakā'ā, Jerusalénrā naka kimaeka. Naka imarijari dako werikimarīaja tokarāre Jesúrika kibojaeka.

²⁹ Judíotatarā imariṗotojo griego oka jairāka Saulote jaibaraka imaeka. Tuparā majarōṗūñu añua nare bojabaraka, “Sāñu upakaja Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki kime Jesús”, nare kērīka. I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri kire jāārika nari'kaeka.

³⁰ I'supaka kika nima ā'mitiriwa'ri, Cesarearā kijeyomarāre kire e'ewa'rika. Torā eyatirā Tarsowejarā kire nape'riwa'rirūjeka.

³¹ I'sia ṗoto ṗuri Judea, Samaria, supabatirā Galilea ka'iarāoka ba'iaja Jesúre yi'yurāte jūaberika. Supa simamaka Espiritu Santore nare jeyobaamaka jījimakaṗi Jesúre jiibaji yi'yurā nimamirīrīkawa'rika. Supa imarī rīkimabaji Jesúre yi'yurāte imarijarika. Supabatirāoka ritaja jiyiṗupaka Maiṗamakire ṓparaka nimarijarika.

Bitamajite Pedrote jieka

³² Supa imarī Jesúre yi'yurāte ĩ'rāweje jariwa'ririmarīaja Pedrote ĩataparoyika. I'supaka imawa'ri Lida wāmeirō'ōrā napō'irā turirī keyaeka.

³³ Torā eyatirā Eneas wāmeikite kīaeka. Bitamaji imarī, maekarakaotēñarirakakuri wejejē'rāka keyawa'rika kikārīrūkirō'ōrāja ṗeyubaraka.

³⁴ Torājīrā mae, ikupaka Pedrote kire ārīka:

—Eneas, mia'mitiṗe, Jesucristore mire jieyu mae. Supa imarī mimi'mirīkabe. Supabatirā mikārīrūkia mibuṗebe,— kire kērīka.

I'supaka kire kērīkarō'ōjīteje, bitamaji imakoṗekakite mi'mirīkaeka.

³⁵ Rīkimarāja Lidakarā supabatirā Sarónka'iakarāoka ĩaekarā supa kibaaeka. Supa imarī nimaupatiji Jesúre yi'yurā oyiaja najarika.

Reyaekakote Pedrote tāāeka

³⁶ ĩ'rāko Joṗe wāmeirō'ōkako Tabitá wāmeikote imaeka, Jesúre yi'yuko. Griego okaṗi ṗuri Dorcas wāmeiko koimaeka. Jiiko ṗo'irōmo imarī wayuoka baairāte jia kojeyobaaroyika.

³⁷ I'supaka imariṗotojo ikuparō'ōṗiji wāmarīa jariwa'ri koreyaeka mae. Koreyamaka ĩatirā reyairāte nabaaika upakaja koṗo'ia najūjeka korīrā. Supabatirā ĩmipē'rōtorā imaeka kurarakarā koro'siji kore nataeka.

³⁸ I'supaka kore baatirā “Lidarā Pedrote ime”, ṗo'imajare añua Joṗekarā Jesúre yi'yurāte ā'mitirika. Sā'mitiritirā ĩṗarāte Pedrote akarī napūataeka, koyikurirāja kimaeka simamaka. Kipō'irā eyatirā ikupaka kire narīka:

—Dajoa wārūaja yijaka.—

³⁹ I'supaka napakā'ā ā'mitiriwa'ri, naka Pedrote a'rika Joṗerā. Torā eyatirā Dorcas majaka nataekarō'ōrā kire ne'ewa'rika. Supa imarī koṗō'irā rīkimarāja natīmiarāte reyatapaeakarāre oṗaraka imamaka kīaeka. Ketamaka kipō'irā narērīka kika jaiokaro'si.

—Dorcate reyaerā baarapaka ruṗu rīkimakaja saya yijare koṗu'añjirape,— āparaka Pedrote sanabeaeka.

⁴⁰ I'supaka kire napakā'ā,

—Mija ṗoriwa'ṗe ruṗu,— nare kērīka.

Naporiwa'rika be'erō'ō, ñukurupatirā Tuparāka kijaika. Kika jaiweatirā, reyaekakote jorowa'ri ĩatirā,

—Tabitá mimi'mibe,— kore kērīka.

I'supaka kērīka ṗotojo koñakoa wiritaeka. Supa imarī Pedrote ĩatirā komi'mirupaeka.

⁴¹ Topi mae, kopitakapi ñi'atirã Pedrote kore mi'mataeka. Supabatirã “Mija pope ruðu”, kērīkarãte kiakaeka.

—Kopakaja ðña kojayu. Ate kore mija ñarape mae,— Jesúre yi'yurã natĩmiarã reyatapeakarã, supabatirã aþerã najeyomarãreoka kērīka.

⁴² I'supaka kojarika ritaja Joþekarãre ã'mitiripataeka. Sã'mitiritirã rīkimarãja Jesúre nayi'rika.

⁴³ Sabe'erð'ð torã ñoaka Pedrote imaeka, wa'iro'si ajea ba'iraberimaji Simón pð'irã.

10

Cornelio pð'irã Pedrote a'rika

¹ Cesareawejearã Cornelio wãmeikite imaeka. Torã rīkimarãja surararãka Italiakarãkaki imatirã ñrãþitarakamarã þo'imajarakamaki surararãka ñpamaki kimaeka.

² Judiorãkimarīka imariþotojo Tuparãte jiyipupaka ðñuka, kiwi'iareka imarãþitiyika. Judiorãka wayuoka baairãte rīkimakaja niñerũ jeyobaarimaji, supabatirãoka Tuparãte jaijipaki kimaeka.

³ I'supaka kimamaka ñrãrĩmi tres rð'ðjĩrã aiyate eyawa'rika þoto makãrãrũñuroka upakapi Tuparãte þũataekaki ángelte kipð'irã etaeka. Jia Corneliore kire ñatiyaeka. Supabatirã kipð'irã kãkaeyatirã,

—Cornelio,— ángelte kire ãrīka.

⁴ Topi mae, kireka ñakoariji,

—Aya, ¿marãkã'ã sime je'e ñipamaki?— þupatawa'ri kire kērīka. I'supaka kēþakã'ã

—Tuparãte mijeñerijayu rakakaja mire kiã'mitiyu. Supabatirã wayuoka baairãte mijeyobaaikarekaoka jjimaka kime. I'supaka mimamaka mireka þupajoajipaki kime.

⁵ Supa imarĩ Joþewejearã imaki Simónre akarĩ a'rirũkirãte miþũatabe. Kiwãmeaoka Pedro.

⁶ Apika Simón wa'iro'si ajea ba'iraberimaji riapakirijerã imaki pð'irã kime. Torã Simón Pedrote natðporãñu miþũatarãñurã,— ángelte kire ãrīka.

⁷ I'supaka kire ãrĩweatirã ángelte a'rika. Sabe'erð'ð ñparã kiba'iraberimaja, supabatirã ñrīka surara jia Tuparãte yi'yuka imaekakiteoka kiakaeka.

⁸ Supa imarĩ kipð'irã netaeka þoto, ángelte kire ãrīkakaka Corneliore nare bojaeka. Nare sabojaweatirã Joþerã nare ke'rirũjeka.

⁹ I'supaka kēþakã'ã a'ritirã, aþerĩmi wãjitãji aiya simaeka þoto Joþe koyikurirã neyaeka. I'tojĩte wi'i ruþututuarã Pedrote mirīka Tuparãka jairĩ.

¹⁰ Tuparãka jaibaraka kimaeka þoto kopakaja kikēsirabaeka. I'supaka kima-maka aþerãte ba'arika kiro'si baayukã'ãja ikupaka makãrãrũñuroka upakapi kiro'si simaeka:

¹¹ Mabo'ikakurirã kĩaeka þoto sayapãia jo'bato ñpapē'rðto ñi'atirã maja'aruetaika upaka saruira'aeka.

¹² Satðsuarã ritajakaka wa'iro'sia, wa'iro'siwēkoa þariji imaeka. Wa'ibikirãka upaka tuyua, wiyua, supabatirã yiibaraka tuyuaoka simaeka. *

¹³ Supa imarĩ ñmipi ikupaka Pedrote sajaikorika:

—Pedro mimi'mibe. Samijããba'abe,— kire sãrīkorika.

¹⁴ I'sia oka ã'mitiritirã ikupaka kiyi'rika:

—Marãkã'ã baatirã yibaaberijika Ñipamaki, Moisés wãsare jãjibaaeka ba'akoribeyuka ñime ruðu.—

* **10:12** Fue prohibido en la ley de Moisés comer animales tal como reptiles, culebras, marranos, perros, varios insectos, etc. Véase Levítico 11

15 Topi ate sajaikorika

—“Jājika yiro'si sime”, merīa'si, Tuparāte ba'arūjeika puri “Miba'abe”,— mabo'ikakuriipi sārīkorika.

16 Maekarakakuri i'supaka Pedrote sabaaka. Sabe'erō'ōpi mae sayapāia Tuparāte e'eka.

17 I'sia ĩawa'ri “¿Dako baaerā supa yire sabaayu jee?”, Pedrote ārīpupajoaeka. I'supaka pūpajoabaraka kimekā'āja, “No'orā Simónre ime”, āparaka pō'imajare jērīarijariji, Simón wi'iarā neyaeka Corneliore pūataekarā.

18 Torā eyatirā ikupaka najērīaeka:

—¿Ō'ōrā yaje Simón Pedro wāmeikite ime?— narīka.

19 Kīaeka mirāka pūpajoabaraka kimekā'āja, Espiritu Santore kire jaika,

—Mia'mitiṗe. Maekarakamaki ĩmirīja mire mo'arī etairā.

20 Mae miruiwa'ṗe, naka me'yaokaro'si “¿Yaje judíorākamarīrāka ya'rijīñu je'e?”, ārīpupajoabekaja mimabe. Yiṗūatairā nime,— Espiritu Santore kire ārīka.

21 Supa imarī, Corneliore pūataekarā maekarakamaki pō'irā Pedrote ruiwa'rika.

—Yi'iji ñime mija mo'aiki. ¿Dakoa ārīwa'ri mija i'tako'o?— nare kērīka.

22 I'supaka kēpakā'ā ikupaka nayi'rika:

—Yija ĩpamaki Cornelio miṗō'irā yijare pūatarapaki. Jiika pō'imaji kime Cornelio. Supabatirā Tuparāte jiyiṗupayeeiki. Ritaja judíotatarāoka kire jiyiṗupayeeirā. Supa imarī ikupaka ángelte kire ārāṗe're: “Mia'mitiṗe Cornelio, Simón Pedrote miakaṗūabe. Supabatirā mire kibojarāka jia mia'mitiṗe”, ángelte yija ĩpamakire ārāṗe,— Simón Pedrote narīka.

23 Supa napakā'ā,

—Ō'ōrā kākara'atirā yiṗō'irā mija kāṗe ruṗu,— Pedrote nare ārīka.

Aṗerīmi puri naka Pedrote a'rika mae. Joṗewejeakarā ĩ'rārimarā Jesúre yi'yurāoka, naka jeyoariwa'rikarā.

24 Aṗerīmi Cesareawejeārā neyaeka. Neyaerā baaeka ruṗu, kirīrā supabatirā kijeyomarāṗitiyika rērītirā Corneliore imaeka, “Simón Pedrote bojarāka ma'mitiriye'e”, ārīwa'ri nare kioyibojaeka.

25 Torā neyaeka ṗoto Pedrote e'etorirī Corneliore ṗorika. Supabatirā Corneliore ñukurupaeka kire jiyiṗupayeeokaro'si.

26 I'supaka kibaamaka kīṗitakarā ñi'atirā,

—Mimi'mibe. Miupakaja pō'imaji ñime yiro'sioka,— Pedrote kire ārīka.

27 I'supaka kēpakā'ā kimi'mika mae. Supa imarī jaibu'arikaṗiji wi'iarā nakākaeka mae. Torā kākawa'ritirā rīkimarāja pō'imaja rērīkarāte Pedrote ĩaeka.

28 I'supaka nimamaka ĩatirā, ikupaka Pedrote nare bojaeka:

—Yija judíotatarā aṗetatarāṗitiyika rukubaka imarika, supabatirā naṗō'irā turirikaoka jājibaairā yija ime. I'siakaka ōrīwārūrā mija ime. I'supaka simako'omakaja Tuparā puri ikupaka yire bojarapaki: “Jājibaarimarīa sime', ñañua 'Jājibaarika sime', mija ārīa'si”, Tuparāte yire ārāṗe. Supa imarī “Judíotataki imariṗotojo aṗetatarāka rukubaka ñima jājibaarūkimarīa sime”, ñarīwārūrūyu maekaka puri.

29 Supa imarī Cornelio majaroka yire nabojaraṗaka ṗotojo ñojimarīji miṗō'irā yi'tarape. Supa imarī ¿marākā'ā ārīwa'ri oka yire mija pūatarape?— Pedrote nare ārīka.

30 I'supaka kēpakā'ā, ikupaka Corneliore kire ārīka:

—Botarakarīmi sajaritiyu tres rō'ōjirā aiyate eyawa'rapaka ṗoto, Tuparāka jaibaraka ñimarapaka be'erō'ō. Ikuparō'ōṗiji ángelte saya yaaboaika jāātirā yiṗō'irā kīṗemakotowirape.

³¹ Topi ikupaka yire kērāpe mae: “Cornelio. Tuparāte mijēneika j̄jimakaḗ kiā'mitiyu. Supabatirā wayuoka baairāte mijeyobaaika jiaoka kiro'si sime. Sapi āriwa'ri jia mire kibaayu.

³² Supa imarī Joḗewejeārā imaki Simón Pedro wāmeikite miakarūjebe. Apika Simón wa'iro'si ajea ba'iraberimaji wi'iarā kime riapakirijerā”, ángelte yire ārāpe.

³³ I'supaka yire kibojamaka ā'mitiriwa'ri, ñojimar̄ji oka mire yip̄ūatarape. Jia oka mi'tayu ō'ōrā. Tuparāte ĩaika wājitāji yija rēr̄iko'o kioka simaupatiji ōñaokaro'si. Tuparāte mire bojaika yija ā'mitiriyapayu,— Corneliore kire ār̄ika.

Cornelio jeyomarāre kiwārōeka Pedro

³⁴ Sā'mitiritirā, ikupaka Pedrote jaiū'mueka mae:

—“Aperimarāre kiwātaika pemawa'ribaji ĩrātatareje wātabeyuka kime Tuparā”, ñar̄iwār̄yu mae.

³⁵ Ritatojo wejeareka ḗo'imajatata imaupatirekaja jiyip̄upaka kire ōriwa'ri, kiyapaika upakaja baairāka j̄jimaka kimarijaju.

³⁶ Yija tā'omaja Israel wāsa riḗarāmerāro'si Jesucristo, ritatojo wejeareka imarā ĩpamakite baaekapi āriwa'ri jia Tuparāka nimarūkiakaka nare kibojaka.

³⁷⁻³⁸ Mamarī Galileaka'iarā, supabatirā ritaja Judea ka'iareka Jesús Nazaretkakire baaeka ōñurā mija ime. Po'imajare wārōbaraka Juanre narupuko'a j̄jeyukā'āja, mae kirikapi baawār̄ūiki Jesúre kimaū'murūjeka Tuparā. Supabatirā Esp̄iritu Santore kire kija'ataeka. I'supaka kibaaekaki imarī, Galileakarāre supabatirā Judeaka'iakarāreoka jia kibaaeka. Supa imarī ritaja Satanāre ba'iaja j̄uar̄ūjeroyikarāte kitāāroyireka. I'supaka kibaaroyireka, Tuparāte kika imaeka simamaka.

³⁹ Yija, ap̄ostolrāka, Jerusalénwejeārā, supabatirā judíotatarā ka'iarā ritaja Jesúre baaeka ĩaekarā. Sabe'erō'ō Jerusalénrā judíotatarā ĩparimarāte yapua tetaekarā kire jāār̄ūjeka.

⁴⁰ I'supaka kire nabaako'omakaja maekarakar̄imireka, Tuparā ḗuri Jesúre ōñia jarir̄ūjekaki. Supabatirā Jesúre yijare kipemakotowiataeka.

⁴¹ Judíotatarāte nimaupatiremarīa Jesúre pemakotowirirā Tuparāte baaeka. Mamar̄itaka kiwā'maekarā yija imamaka i'supaka kibaaeka, “Ōñia Jesúre ime ate”, yija āriwār̄ūokaro'si. Ate ōñia Jesúre jarip̄er̄ika be'erō'ō kika ba'aekarā yija ime.

⁴² “ Ōñia imarāte supabatirā reyaekarāteoka, ba'iaja nabaeka wapa nare jēñerimaji mimabe', āriwa'ri Tuparāte yire jā'meka āriwa'ri ḗo'imajare mija bojabe”, Jesúre yijare ār̄ika.

⁴³ Tuparāro'si bojaljirimaja imaeka rakamakiji Jesúre imarūkiakaka ḗupajoawa'ri no'oeka. Supa imarī Jesúre yi'yurāte ba'iaja baaeka wapa Tuparāte ye'kariarūkiakaka no'oeka,— Pedrote nare ār̄ika.

Judíotatarāre Esp̄iritu Santore ña'r̄ijāika

⁴⁴ I'supaka āparaka Pedrote imekā'āja Esp̄iritu Santore nare ña'r̄ijāika.

⁴⁵⁻⁴⁶ Supa imawa'ri ĩrār̄okamarīa ḗo'imaja oka nor̄ibeyuaja jaibaraka nimaeka Tuparāte jiyip̄upayeebaraka. Siatirā “Judíorākamarīrāteoka Esp̄iritu Santore ña'r̄ijāiyu mae”, āriwa'ri napupataeka judíorāka Pedroka ĩrātiji etaekarā.

⁴⁷ Topi ikupaka judíorākare Pedrote ār̄ika ate:

—Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mupakajaoka Esp̄iritu Santore nare ña'r̄ijāimaka ō'ōrā imarāte ĩr̄ikaoka “Rupuko'a nare mija j̄juea'si”, ār̄irika imaberij̄ñu,— judíorākare kēr̄ika.

⁴⁸ Supabaturā,
 –“Jesucristore yi'riwa'ri kirirā maime mae”, āriwa'ri ruḥuko'a mija jūjerūjebe,— Corneliorākare kērīka.
 Supa imarī naruḥuko'a najūjeka Pedroka imaekarā. Sabe'erō'ō,
 –Me'ria'si ruḥu. Yijaka mimabe űojimarīji ruḥu,— Pedrote narīka Cornelioka imaekarā.

11

Jerusalénkarā Jesúre yi'yurā imaekarāte Pedrote majarobojaeka

¹ Topi mae, aḥótolrāka, supabaturā Judeaka'iakarā Jesúre ā'mitiripēaekarāoka, “Judíotatamarīrā imariḥotojo, Jesúre na'mitiripēayu're”, ārika majaroka na'mitirika.

²⁻³ Supa imarī Jerusalénrā Pedrote ḥe'rieyaeka ḥoto, ikupaka kire narīka:
 –¿Dako baaerā judíotatamarīrā wi'iarā mikākarape? Supabaturāoka ¿marākā'ā āriwa'ri naka miba'arape?— Pedrote narīka.

⁴⁻⁵ I'supaka kire napakā'ā ikupaka wājirokapi Pedrote nare bojajiika:
 –Jopewejearā Tuparāte jaibaraka űimarapaka ḥoto ikupaka simarape. Makārārūñuroka upakapi ikupaka yire saḥemakotowirape: Mabo'ikakuripi sayapāia jo'bato īḥapē'rōto űi'atirā maja'aruetaika upaka űoika ima yiḥō'irā etarapaka.

⁶ “¿Dakoa satōsiareka ima?”, āriwa'ri jia sañiatiyarape. Ritajakaka wa'iro'sia, wa'iro'siwēkoa ḥariji imarapaka. Wa'ibikirāka upaka tuyua, wiyua, supabaturā yiibaraka tuyuaoka simarape.

⁷ Sañiawearapaka ḥoto mabo'ikakuripi ikupaka yire sārīkorape: “Pedro mimi'mibe. Jāātirā samiba'abe”, yire sārīkorape.

⁸ “Marākā'ā baaturā yibaaberijika űiḥamaki, Moisés wāsare jājibaaeka ba'akoribeyuka űime ruḥu”, āriwa'ri yiyi'arape.

⁹ Supa űnapakā'ā ikupaka yire sārīkorape ate: “Jājika yiro'si sime', merīa'si, Tuparāte ba'arūjeika ḥuri 'Miba'abe'”, sārīkorape.

¹⁰ Maekarakakuri i'supaka yire sārāpe. Sabe'erō'ōpi mae Tuparāte sayapāia e'emiarape mabo'ikakurirā.

¹¹ Ikuḥarō'ōpiji i'supaka simarapaka be'erō'ō maekarakamaki ḥo'imajare űimaraparō'ōrā eyarape. Cesareawejeakaki Cornelio nare ḥuatarapaki, yire ne'eayaokaro'si.

¹² “Netarāka ḥoto, ba'iaja ḥuparibekaja naka me'ḥe”, Espiritu Santore yire āpakā'ā, ya'arape. Supabaturā ī'rōtēñararakamarā Jesúre ā'mitiripēairā yika ō'ōrā imarā yijeyoa turaparā. Naka mae Cornelio wi'iarā yija kākarape.

¹³ Yija kākaeyarapaka ḥoto, ikupaka Corneliore yijare bojarape: “Yiwi'iareka űimarapaka ḥoto ángelte yire ḥemakotowirirīkarape. Mia je'e ikupaka yire kērāpe: Jopewejearā Simónre akarī a'rirūkirāte miḥūatabe. Pedrooka kire nañu.

¹⁴ Mija ḥō'irā eyaturā, “Mire, miwi'iareka imarāteoka ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia imakopeikareka ikupaka Tuparāte mijare tāārāñu”, āriwa'ri mijare kibojarāñu', Corneliore yijare ārāpe”, ángelte kire ārika bojabaraka.

¹⁵ I'supaka yire kērāpaka be'erō'ō, yi'i ate nare bojaū'murapaki. Nare yijaiū'murapaka ḥotojo, ikuḥarō'ōpi Espiritu Santore nare űa'rījāirape, mare mamarī kibaarapaka upakajaoka.

¹⁶ I'supaka simakaka űawa'ri, Maiḥamakire bojaeka yiḥupajoatōḥorape. Mia, ikupaka kērīka: “Bikijarā ḥuri okoapi Juanre ruḥuko'a mijare jūjeka.

Tuṕarā ɸuri Espírítu Santo mijare ña'ajãārãki, kiyapaika uṕakaja baawãrũirã mija imaokaro'si”, i'suṕakajaoka mamarĩrãja Jesúre mare bojatika.

¹⁷ Jesucristore yi'yurã maimamaka, Espírítu Santore Tuṕarãte mare ña'ajããrapaka uṕakaja judíorãkamarĩrã nimako'omakaja nareoka Espírítu Santore kiña'ajããrape. I'suṕaka Tuṕarãte nare baamaka “I'suṕakamarĩa sime. Judíorãkamarĩrã mija ɸuri marãkã'ã baatirã yijaka imaberijĩrã mija”, ãrĩberijĩka ñimarape,— Pedrote nare ãrĩka.

¹⁸ I'suṕaka kēpakã'ã kire najērĩatiyika. Toṕi mae ikuṕaka naṕuṕaka no'aeka: —Jiitakaja baaiki kime Tuṕarã. Judíorãkamarĩrãteoka ba'iaja nabaaike naja'atarãka, nare kiye'kariarãñu jia kika nimajĩṕarũ,— ãrĩwa'ri narĩka.

Antioquíakarã Jesúre nayi'riũ'mueka

¹⁹ I'sia ruṕubaji Jesúre yi'ribeyurã Estebanre jããekarã. Suṕabatirã aṕerã kiupaka imaekarã Jesúre yi'yurãteoka ba'iaja nabaieka. Suṕa imarĩĩrãrimarã Jesúre yi'yurã Feniciaka'iarã, Chiṕrejũmurikarã imawejeareka, suṕabatirã Antioquía wejearãoka naru'riwa'rika. Torã eyatirã, judíorãkare takaja Jesúrika bojariroka nabojaeka.

²⁰ Aṕerã ɸuri, Chiṕrekarã, Cirenekarã a'ritirã Antioquíarã eyaekarã. Torã eyatirã judíorãkamarĩrã imaekarãteoka maiṕamaki Jesúrika nabojaeka.

²¹ “Jia nabojawãrũrũ”, ãrĩwa'ri Tuṕarãte nare jeyobaaieka. Suṕa imarĩ rĩkimarãja Jesúrika nabojaeka ã'mitiritirã, mamarĩ nayi'rikoṕeroyika naja'ataieka, kire yi'riwa'ri.

²² Antioquíawejearã Jesúre nayi'yua majaroka, Jerusalénkarã Jesúre yi'yurãte ã'mitirika. Sã'mitiritirã Antioquíarã Bernabére naṕũataieka.

²³ Suṕa kire naṕakã'ã ke'rika. Torã eyatirã, Tuṕarãte jia nare baaieka kĩaeyaeika. I'suṕaka nimaieka ãtirã ikuṕaka jĩjimakaṕi nare kibojaeika:

—Ika mija ima uṕakaja jiiṕaji Jesúre mija yi'ririmirĩrĩkawa'ṕe,— nare kērĩka.

²⁴ Espírítu Santore kire jeyobaaikaṕi jiiṕuṕaki kimaieka. Tuṕarãte yapaika uṕakaja oyiaja imaki imarĩ, jia Jesúre yi'yuka Bernabére imaieka. Suṕa imarĩ rĩkimarãja kibojaeika ã'mitiritirã, Jesúre nayi'rika.

²⁵ I'sia be'erõ'õ Tarso wãmeika wejearã Bernabéte a'rika, Saulote mo'arĩ.

²⁶ Kire tōṕotirã, “Dajoa Antioquíarã”, kire kērĩka. Suṕa kire kēpakã'ã ĩṕarã najeyoariwa'rika torã. ĩrãkuriwejeje'rãka torã nimaieka, Jesúre yi'ririmajaka. Torã imatirã rĩkimarãre Jesúrika nawãrõeka. I'sia wejearã Jesúre yi'yurãtejeoka “Cristianorãka nime”, ɸo'imajare ãrĩũ'mueka.*

²⁷ I'sia ɸotojo Jerusalénkarã, Tuṕarãro'si bojaĩjirimajare eyaieka Antioquíarã, Jesúre yi'yurãte rērĩtirã imaekarõ'õrã.

²⁸⁻³⁰ Torã eyaekarãkaki ĩrĩka imaekaki Agabo wãmeiki. Jesúre yi'yurãte rērĩtirã imaekarõ'õrã eyatirã, Espírítu Santore jeyobaaikaṕi ɸuṕajoatirã, ikuṕaka nare kērĩka: “Ritatojo ka'iarã nakēsirabarãñu, ba'arika torã ɸurirãka simamaka”, Agabote nare ãrĩka. (Ñamajĩṕaji ba'arika torã ɸurika Romawejea ĩṕamaki Claudiore imaieka ɸoto). Sã'mitiritirã, “Judeakarãre ba'iaja jũaerã baayu're, niñerũ nare maṕũataye'e”, Antioquíakarã Jesúre yi'yurãte ãrĩka. Narĩka uṕakaja, narikaieka ko'aṕitorãja Saulo, Bernabéṕitiyika ĩṕarãwã'taja nijika, “Judeakarã Jesúre yi'yurãte imaruṕutarimajare samija ĩjibe”, ãrĩwa'ri.

12

Santiagore najããieka, suṕabatirã wēkomaka imariwi'iaṕi Pedrote ɸorika

* **11:26** El nombre Cristiano quiere decir “Cristo es nuestro Señor.”

¹ I'sia poto ritaja Jesúre yi'yurā upatireje ba'iaja Herodere kisurararākare baarūjeū'mueka. Supa imarī ī'rārimarā nare imaruputarimajare wēkomaka imariwi'iarā nataeka.

² Supabaturā, Juan ma'mi Santiagore nañi'apakā'ā, “Kiwāmua mija toata'tabe”, nare kērīka.

³⁻⁴ I'supaka kērīka ā'mitiritirā, jījimaka judiorāka īparimarāre jarika. Topi jījimaka nimamaka īawa'ri pan levadura rukeberika naba'aroyikarīmi Pedroteoka kiñi'arūjeka wēkomaka imariwi'iarā kire tayaokaro'si. Pedrote ru'rikoreka jia kisurararākare kīarīrūjeka Herodes. Botarakatata imatirā rakaka tatareka botarakarimarā nimaeka. I'sirakamarā imarī,

—Botarakamaki oyiaja mija o'arijarirāñu kire tuerikareka,— nare kērīka.

Supabaturā “Pascua baya o'riwa'rirāka poto, po'imajare īarāka wājītāji Pedrote ba'iaja jaiwā'imarītirā, kire yijāārūjerāñu”, Herodes pupaka imaeka.

⁵ Supa imarī ī'rārimi upakaja jītakaja Pedrote natueka. I'supaka nima ā'mitiritirā, kijeyomarā Jesúre yi'yurā jimarīa Tuparāte kiro'si jaijīka.

⁶ Torā kimaeka nāmi simakopeka Herodete kire jāārūjerūkirīmi. Mia, wēkomaka imariwi'iarā ī'parā surararāka kire tuerimaja watopekarā ī'pamiji perumijiaپی پی'pekaki kikārīpañaeka. Īarīrītiyarūkirō'ō simamaka aperiā surararāka koperekarā tuekarā.

⁷ Ikuparō'ōpiji, ángelte kipō'irā etaeka. Supabaturā kimaeka kurara yaaboaeaka jājia jāta'airō'ō jarika. Topi mae, kārīka imaekaki Pedrote ángelte rabetōrōtaeka. Kitūrūeka poto,

—Wārūaja mimi'mibe,— kire kērīka.

I'supaka kire kērīka potojo perumijiaپی kipita arikaka napi'pekopeka kutueka.

⁸ I'supaka kijarika poto,

—Mijariroaka mijāāū'mube, miū'puko'aoka,— Pedrote kērīka.

Topi ikupaka kire kērīka ate:

—Mijariroaka pemakatooka mijāābe. Supabaturā yibe'erō'ō mi'tabe,— ángelte kire ārīka.

⁹ I'supaka kire kēpakā'ā, Pedrote kibe'erō'ō a'rika. I'supaka baari'potojo “Supa sime”, marīwārūberijīka simaeka kiro'si. “¿Yaje ritaitaka sime je'e?”, ārīri'potojo “Makārārūñuroka upaka yiro'si sime je'e”, kērīpupajoaeka.

¹⁰ A'ririjariji mamarīkaki surarate tueirō'ō o'ritirā, apikate imarō'ōoka no'rika. Sa'riwa'ri jiyiakaka peruakaka baaeka wejekuraraka koperekarā neyaeka poto sōñu upakaja sawiritaeka. Topi poritirā na'ririjayukā'āja ikuparō'ōpiji ángelte ririwa'rika. I'supaka simamaka ī'rīkaja Pedrote tuika.

¹¹ Topi mae, “Rita sime. Kārārūrībeyuka yi'i. Herodete yire jāākoreka yire kipoaerā ángelte kipūatayu Tuparā. I'supaka simamaka judiorāka īpamarā ba'iaja yire nabaarīpakatayuareka, yiwapu'yu mae”, Pedrote ārīpupajoaeka.

¹²⁻¹³ I'supaka kipupaka imekā'āja Juan Marcos pako, María wi'iarā ke'rika. Satōsirō'ōrā rīkimarāja Tuparāte jaibaraka po'imajare imaeka. I'supaka ni-maekarō'ōrā eyatirā koperekapī,

—¿Yaje mija ime?— nare kērīka.

Sā'mitiritirā ī'rāko torā ba'iraberimajo, Rode, koperekarā eyarīkaritirā, ā'mitirikako, “¿Maki kime?”, ārīwa'ri.

¹⁴ Sakowierā baaeka ru'pu, Pedrote jaika koā'mitiriwārūeka. Sā'mitiriwārūtirā jījimaka jariwa'ri kopereka wiebekaja,

—Pēterā Pedrote imakoyu,— ārīwa'ri torā imaekarāte bojarī ko'rika.

¹⁵ I'supaka nare kōpakā'ā,

—Miwejabiyu je'e,— kore narīka.

Topi,

—Ritama ñañu,— nare kōrīka.

I'supaka nare kōpakā'ā,

—Kire ĩarĩrīka mirāki ángel kime je'e aḡeyari,— kore narīka.*

¹⁶ I'supaka narīko'omakaja,

—¿Yaje mija ime?— pētepi Pedrote ārĩrīkamarika.

I'supaka simamaka kopereka wiwatatirā kire ĩawa'ri kopakaja napupataeka.

¹⁷ I'supaka nimamaka, kipitaka kimimataeka “Kareaja mija imabe”, ārĩwa'ri. Topi mae, “Wēkomaka imariwi'iarā ñimako'orō'ōpi ikupaka Tuparāte yire baako'o”, nare kērīka. I'supaka nare ārītirā,

—Majeyomarā Jesúre yi'yurāte samija bojabe. Supabatirā i'supakajaoka mija āḡe Santiagoreoka,— nare kērīka.†

I'supaka nare ārĩweatirā aḡerō'ōrā ke'rika.

¹⁸ Kiru'rika ñamibikitojo torā ĩarĩrĩrimaja imaekarā surararākare jimarīa ba'iaja puparika Pedrote imabepakā'ā ĩatirā. “¿Marākā'ā Pedrote baatiyako'o je'e? Ba'itakajama sime”, narīka.

¹⁹ Kimabepakā'ā ĩatirā, Herodete kire mo'arūjeka. Kire natōpobepakā'ā Herodete nare jērĩapeatiyaeka. I'supaka nare kijēpakā'ā marākā'ā nayi'riwārūberijīka simaeka naro'si. Supa imarĩ Herodete nare jāārūjeka mae. I'supaka nare baatirā Judeaḡi ke'rika Cesarearā imarĩ.

Tuparā reyarūjekaki Herodete

²⁰ Tirowejeekarā supabatirā Sidónwejeekarāka jimarīa imawa'ri boebaka naka Herodete imaeka. I'supaka tokarāka imawa'ri, niñerū e'eokaro'si ba'arika nare pūatarika kika'iakarāre kijājibaaeka. Herodes ka'iaḡi naba'arika e'etoyurā nimaeka Tirowejeekarā supabatirā Sidónwejeekarāoka. Supa imarĩ ĩrīka upaka pupajoawa'ri Herodes pō'irā okajierĩ ḡo'imajare napūataeka. Herodete najairā baaeka ruḡu, kijeyomaki imatiyaiki, Blastoka najaika. Jiḡi kire najaiējemaka “Jia mika imariyapairā nime”, ārĩwa'ri Blastore kire ārīka. I'supaka kēpakā'ā, “Ī'rārĩmi naka yijairāñu ruḡu”, Herodete kire ārīka.

²¹ Naka kijairā baaekarĩmi, ĩḡi imarĩ, jia jarirooka ĩḡarimarāre jāāroyika upakakaka kijāāeka. Supabatirā ĩḡire ruḡaroyikarō'ōrā imatirā, torā rērĩkarāre kijaika.

²² Torājĩrā mae, sã'mitiritirā,

—Mia, majiyipupayeeroyikite‡ mare jaiyu, ĩmirĩji upakamarīa kime,— āḡaraka jimarīa ḡo'imajare akasereka jĩjimaka imawa'ri.

²³ I'supaka āḡaraka nimaeka ḡoto, Tuparāte pūatakaki ángel, jimarĩ ba'iaja Herodete kimarūjeka. “I'supaka yireka ārĩbekaja Tuparāte mija jiyipupayeebe”, kērĩberiripareareka, wājua Herodete ba'ariataeka.

²⁴ I'supaka simaeka be'erō'ō Jesúre yi'yurāte kirika bojamaka rĩkimabaji sayi'yurāte pubueka.

²⁵ I'tojĩtejeoka Bernabé, Sauloḡitiyika Jerusalénkarāre niñerū ĩjirĩ na'rika. Nare ĩjiweatirā, Juanre Antioquiarā ne'ewa'rika. Juanrejeoka nawāmeyeeka Marcos.

13

Bernabé Sauloḡitiyika, Jesúrika bojariroka nabojataḡaeka

* **12:15** Algunos judíos creyeron que Dios enviaba ángeles para cuidar su gente. Creyeron que el ángel podía aparecer en una forma similar a la persona que cuidaba. Posiblemente la gente en la casa pensaron que un ángel llegó para avisarles que Pedro ya fue matado. † **12:17** Refiere a Santiago, el hermano de Jesús que era un líder de los creyentes en Jerusalén. El otro Santiago (el apóstol) había muerto (véase 12.2) ‡ **12:22** Un dios

¹ Antioquíarã Jesúre yi'yurãte rērĩbaraka imaroyika. Īrãrimarã nakarã jia kirika bojawaꝑu'atarimaja Tuꝑarãte nare imarũjeka. I'suꝑaka imarã imariꝑotojo, "Ikuꝑaka ꝑo'imajare mija bojawaꝑu'atarijape", ãrĩwa'ri kiro'si bojaĩjirimaja ꝑariji nimaeka. Mia, Bernabé, Simón (kirejeoka narĩka Neika), Lucio Cirenekaki, Menahem Galileakaki (ĩꝑi Herodesꝑitĩyika ꝑakiarikaki), suꝑabatirã Saulooka imaekaki naka.

² Maiꝑamakika jaiokaro'si rērĩtirã torã nimaeka. Suꝑa imarĩ Tuꝑarãte ꝑuꝑajoabaraka ba'abekaja kire jaibaraka nimaeka. I'suꝑaka nimaeka ꝑoto ikuꝑaka Espĩritu Santore nare ãrĩka:

—Bernabé, Sauloteoka yiyapaika uꝑakaja baarimaja nimaokaro'si nare ye'erape. Suꝑa imarĩ yimajaroka wãrõtapaĩ nare mija ꝑũatabe nare yijã'metika uꝑakaja,— nare kērĩka.

³ I'suꝑaka kērĩka ã'mitiritirã ba'abekaja Tuꝑarãka jaibaraka nimaeka ruꝑu. Suꝑabatirã, Bernabéro'si, Sauloro'sioka jaiĩjibaraka naꝑo'iarã naꝑitaka naja'aꝑeamomeka, Tuꝑarãte nare jeyobaarũ ãrĩwa'ri. I'suꝑaka baatirã nare na'rĩrũjeka.

Chiꝑre wãmeika jũmurikarã na'rika

⁴ Suꝑa imarĩ Espĩritu Santore nare ãrĩka uꝑakaja Seleuciarã Saulote a'rika, Bernabéꝑitĩyika. Torã eyatirã waꝑuruꝑi na'rika Chiꝑre wãmeika jũmurikarã.

⁵ Torã, Salamina wãmeika wejea imaekarõ'õrã namarĩka. Torã eyatirã judĩorãkare rērĩriwi'iarã Tuꝑarãrika nawãrõeka. Juan Marcos naka imaekaki, nare jeyobaarimaji imarĩ.

⁶⁻⁸ I'sia jũmurikareka turitapaabaraka Pafoswejea wãmeirõ'õrã neyaeka. Neyaekarõ'õrã judĩototaki Barjesús wãmeikite imaeka. Elimas wãmeiki kimaeka griego okaꝑi ꝑuri. Maikoribeyua beapakibaraka "Tuꝑarãro'si jairimaji ñime", ꝑo'imajare ãrĩrijayuka kimaeka. Jũmurika ĩꝑamaki Sergio Pauloka jeyoayuka kimaeka. Sergio Paulo ꝑuri jia õrĩwãrũrika ꝑuꝑajoaiki kimaeka. I'suꝑaka imawa'ri Tuꝑarãrika ã'mitiritirã Bernabé, Sauloteoka kiakarũjeka. Elimas, maikoribeyua beapakirimaji ꝑuri Bernabé, Sauloꝑitĩyika naꝑuꝑajoaika uꝑakamarĩa ꝑuꝑajoaekaki. Suꝑa imarĩ "Jesucristorika najaika mia'mitirĩꝑe'a'si", i'sia wejeakaki ĩꝑire kērĩrijarika.

⁹⁻¹⁰ Suꝑa imarĩ Espĩritu Santore jeyobaaekapi kire ĩarĩkatirã ikuꝑaka Saulote kire ãrĩka (kiwãmeaoka imaeka Pablo):

—Satanãre yapaika uꝑakaja baarimaji mime. Suꝑabatirã ritaja jia ima yaꝑabeyuka mime. Saꝑi ãrĩwa'ri ꝑakibaraka ba'iaja ꝑo'imajare mibaarijau. Maiꝑamaki Tuꝑarãrika bojarirokamarĩa miboꝑapakiyu. I'suꝑaka mibaaika mija'atabe.

¹¹ I'suꝑaka mibaaika waꝑa maekakaja ba'iaja Tuꝑarãte mire jũarũjerã baayu. Suꝑa imarĩ miñakoa yarirã baaika mae. I'suꝑaka simamaka ĩabeyuka mimatarãñu. Aiyate yaaika ꝑariji miabesarãñu,— Pablote kire ãrĩka.

I'suꝑaka kērĩka ꝑotojo kiñakoa ta'sikã'ãja ririwa'rika mae. I'suꝑaka imawa'ri kire tĩtirimaji ĩrĩkate kiyapaꝑoꝑeka.

¹² I'suꝑaka kijapaka'ã ꝑuꝑatawa'ri jũmurika ĩꝑamaki ꝑuri, Jesúre kiã'mitirĩꝑe'aka. "Rĩtaitaka sime nabojaika", ãrĩwa'ri sakiyi'rika.

Pisidiareka imaeka Antioquíarã Pablorãkare eyaeka

¹³ Toꝑi mae, Pablo kijeyomarãꝑitĩyika Pafoswejeapi nakũmujãika Panfilia ka'ia, Perge wãmeirõ'õ wejearã a'yaokaro'si. Torã nare maatatirã Juan Marcos ꝑuri Jerusalénrã ꝑe'rikaki.

¹⁴ Toꝑi mae, Pergeꝑi imatirã Antioquíawejearã na'rika, Pisidiaka'iwãta imaekarõ'õrã. Toꝑi imatirã jērĩtarĩmi simaeka ꝑoto, judĩorãkare rērĩriwi'iarã nakãkaeka.

15 Torā narupayukā'āja Moisés imaekakite jā'mekakaka supabatirā Tuparāro'si bojañjirimajare o'oekekaka ĩabaraka ĩrĩkate sajaiꝑateka. Kibojaeka be'erō'ō, judiorāka rērĩriwi'i ĩparimarā Bernabé, Pablopitiyika ĩ'parāte ikupaka narĩpũaeka:

—Yija jeyomarā, jia majaroka yijareka mija bojarũkia simaye'e, maekaka samija bojabe,— nare narĩka.

16 I'supaka napakā'ā, Pablote mi'mirĩkaeka. “Jaibekaja mija ā'mitipe ruꝑu”, āriwa'ri kipitaka kimimataeka. Torājĩrā ikupaka nare kērĩka:

—Yija jeyomarā Israelkarā, supabatirā judiorākamarĩrā imariꝑotojo jia Tuparāte yi'yurāoka, jia samija ā'mitipe.

17 Jiyipupaka kire moñuka Tuparāja, Israel ka'iareka imarā ñekiarāte wā'maekaki. Nare wā'matirā jia Tuparāte nare baaeka. Egiptoka'iarā nimaeka, naka'iarāmarĩa nimako'omakaja rĩkimabaji nakārĩꝑoyaokaro'si nare kijeyobaaeka. Narejeoka kirikaꝑi Egiptoka'iarā nimaeka ꝑoto kiru'rirũjeka.

18 Topi ru'ritirā, ꝑo'imajamatorā ĩ'parā ꝑo'imajarakakuri wejejē'rāka Israeltatarāte imaeka. Torā ĩ'rākurimarĩa kire ā'mitirĩꝑēabekaja nimako'omakaja nare ĩarĩrimaji Tuparāte imaeka.

19 Canaán wāmeika ka'iakarā ĩ'ꝑotēñarirakatatarāte Tuparāte riataeka, naka'ia Israeltatarā ñekiarāte kĩjiokaro'si.

20 Supa imarĩ Egiptoka'iarā nimaũ'mueka be'erō'ō Canaán ka'ia ne'maekarō'ōjĩrā cuatrocientos cincuentarakakuri wejejē'rāka sajarika.

Sabe'erō'ō, Samuel, Tuparāro'si bojañjirimaji kimaerā baaeka ruꝑu, Israeltatarāte ĩarĩrimaji nimaokaro'si ĩ'rārimarāre Tuparāte imarũjeka.

21 Samuelte nare imaruputayukā'āja “ĩrĩka yija ĩꝑamaki yija yaꝑayu”, mañekiarāte āriika Tuparāte. I'supaka napakā'ā, Saúl, Quis maki, niꝑamaki kimaerā Tuparāte kire wā'maeka. Supa imarĩ ĩ'parā ꝑo'imajarakakuri wejejē'rāka rō'ōjĩrā ĩꝑi kimaeka. Benjamín imaekaki riꝑarāmerā riꝑarāmi kimaeka Saúl.

22 I'tojĩrā be'erō'ō Saúlre ꝑoatirā Davidre ĩꝑi Tuparāte imarũjeka. “David, Jesé maki, yipupajoaika upakaja ꝑupajoaiki imaki ñiamaka. I'supaka imaki imarĩ yiyapaika upakaja kibaarāñu”, Tuparāte kireka āriika.

23 David riꝑarāmerā riꝑarāmi kimaeka Jesús. Bikija Tuparāte bojara'atika upakaja Israel ka'iakarāre kitāāokaro'si Tuparāte kire ꝑũataeka.

24 Jesúre etaerā baaeka ruꝑubaji Juan, Israelkarāre Tuparārika wārōekaki. Supa imarĩ ritaja tokarāre ikupaka kērĩka: “Ba'iaja mija baaika ja'atirā ruꝑuko'a mija jũjerũjebe”, nare kērĩka.

25 Supabatirā kireyaerā baaeka ruꝑupañaka upakaja ikupaka Juanre āriika: “Tuparāte ꝑũataekakiji kime”, yireka mija ārikoꝑeyu. Jēno'o i'supakamarĩa sime. No'ojĩrāmarĩaja sajariwa'yu yire ꝑemawa'ribaji imakite etarũkia”, Juanre nare āriika're,— āriwa'ri Pablote nare bojaeka.

26 —Yijeyomarā Abraham riꝑarāmerā, supabatirā judiorākamarĩrā imariꝑotojo jia Tuparāte yi'yurāoka, jia mija ā'mitipe. Jesúre yi'riwa'ri ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā ma'rirũkia imakoꝑeikareka Tuparāte mare tāāekakaka mare kiā'mitirirũjeyu.

27 I'supaka simako'omakaja Jerusalénkarā supabatirā niꝑarimarāoka, “Mare tāārimaji kime”, āriwārũberikarā. Supabatirā jēritarirĩmi rakakaja Tuparāro'si bojañjirimajare o'oeeka ĩatirā aꝑerāte sabojako'omakaja sanorĩwārũberika. I'supaka imawa'ri Jesúre ĩariꝑotojo, “Tuparāte ꝑũataekaki kime”, narĩwārũberika. Saꝑi āriwa'ri Jesúre najāārũjemaka, Tuparāro'si bojañjirimajare o'oeeka upakaja sajarika.

²⁸ “Ikapi kipareayu”, āriwārūbeyurā imariṭotojo, “Kire mijāārūjebe”, āriwa'ri Pilatore napakatarika.

²⁹ I'supaka baawa'ri Jesúre najāāmaka, Tuṭarāro'si bojañjirimajare o'oeka upakaja sajarika. I'supaka kire nabaakeka be'erō'ō yapua tetaekareka kimakopekarō'ōpi aṭerāte kire rueka. I'supaka kire baatirā āta wi'iarā kire natarika.

³⁰ I'supaka kire nabaako'omakaja Tuṭarāte ōñia kire jariṭe'rirūjeka.

³¹ Galileapi Jerusalénrā kika a'rika mirārāte ĩ'rākurimarā kipemakotowirika. I'supaka nare kibaabeakeka ĩaeka mirārā nime maekakaoka “Rita sime, ōñia jarikaki Jesús”, āriwa'ri ṭo'imajare bojarimaja.

³²⁻³³ Supa imarī Bernabéṭitiyika jía majaroka mijare yibojaetayu. “Jia nare yibaarāñu”, āriwa'ri mañekiarāte Tuṭarāte bojaeka upakaja mare kibaaeka nariṭarāmerā mirārā maimamaka. Mia, Jesúre najāāeka simako'omakaja ōñia kire kijariṭe'rirūjeka. I'supaka Tuṭarāte baarūkia ṭuṭajoaweibaraka Salmo segundo wāmeñṭūñurā ikupaka Davidre o'oeka: “Maki, yimakitakiji mima simamaka, mae ritaja ṭo'imajare sañorĩrūjeyu”, Tuṭarāte ārika Jesúreka ṭuṭajoabaraka.

³⁴ “Kireyako'omakaja ōñia kire yijariṭe'rirūjerāka simamaka reyarūkimarāka kimarāñu mae”, Tuṭarāte ārika. I'supaka simamaka ikupaka sāñu kimajarōṭñurā: “Davidre ñarĩtika upakaja, jia mijare baarimajiji ñimarāñu”, Tuṭarāte ārika.

³⁵ Mia aṭea: “Jiyiṭupaka mire ōñuka imarī, miyapaika upakaja baaiki ñime. I'supaka simamaka, yiṭo'ia rabakoreka ōñia yire mijariṭe'rirūjerāñu”, āṭaraka Davidre o'oeka.

³⁶ Ōñia kimaeka ṭoto Tuṭarāte yapaika upaka baaiki Davidre imaeka. I'sia be'erō'ō kireyaeka. Kireyamaka kiñekiarāte nayayeka wā'tarā kire nataeka. Torā kipo'ia rabaeka. Supa imarī aṭikate ṭuṭajoawa'ri majaroka kio'oeka.

³⁷ Jesús ṭuri rababerikaki Tuṭarāte ōñia kire jariṭe'rirūjeka simamaka.

³⁸⁻³⁹ Mija ā'mitiṭe yijeyomarā, ikupaka mija ōririka yija yapayu: Moiséte jā'meka ma'mitiriṭeṭakopekama, ba'iaja mabaakareka mare tāābeyuka Tuṭarā. I'supaka simako'omakaja Jesúre ā'mitiriṭeṭairāte takaja ba'iaja baarikareka Tuṭarāte ye'kariayu. Supa imarī Jesúre baaekapi āriwa'ri, ba'iaja baakoribeyurā maima Tuṭarā ñakoareka.

⁴⁰⁻⁴¹ Rakajekaja mija imabe, bikija Tuṭarāro'si bojañjirimajare bojaeka upaka mijare sima'si āriwa'ri. Mia je'e, ikupaka sime:

“ Jia mija ā'mitiṭe yire eebaraka, yire jaiwā'imañurāoka. Mija ruṭurō'ōrā ima ikuparō'ōpiji mijare ṭuṭatarāka. I'supaka baawa'ri, mijare sariatarāñu. Mija ĩarāka wāñitāji majērāko'abeyua yibearāñu. ĩriṭate mijare sabojarikareka samija ōriwārūberijāāeka', Tuṭarāte ārika”, āriwa'ri kirika bojarimajire o'oeka,— āriwa'ri ṭablote wārōeka Antioquíakarāre.

⁴² I'supaka jaiweatirā ṭablōrākare ṭoriwa'rika judiorāka rēriwi'iaṭi. Naṭoriwa'rika ṭoto,

—Aṭea jērĩtarikareka ate yijare sawārōri mija i'tabe,— nare narīka.

⁴³ Ṭoṭi naṭoriwa'rika ṭoto riṭimarāja judiorākare ṭablo, Bernabéṭitiyika nayejoariwa'rika. Suṭabatirā judiorākamarīrā imariṭotojo Moiséte jā'meka yi'riwa'ri judiorākare baaroyika upakaja baarimajaoka naka a'rikarā. I'supaka nabaamaka ikupaka ṭablōrākare nare bojaeka:

—“Mare wayuñariwa'ri Jesúre reyaekapi āriwa'ri jĩjimaka Tuṭarāte maka ime”, āriwa'ri mijare yija bojako'a mija yi'ririṭa'ata'si,— nare kērika.

⁴⁴ I'sia be'erō'ō jērĩtarirĩmi imaekareka, riṭimabaji i'sia wejeakarāre torā rērika Tuṭarārika ā'mitiyaokaro'si.

⁴⁵ I'supaka nabaamaka jiamarīa simaeka judíotatarā ĩparimarāro'si. I'sirokapi āriwa'ri Pablote bojamaka ā'mitiritirā aperiō'ōrā oyiaja nayi'rika. Supabatirā kiwārōeka okae'ebaraka ba'iuapakaja kire najairiwā'imarīka.

⁴⁶ I'supaka nabaamaka, okajājiapi ikupaka Pablorkare nare ārika:

–Judíorāka mija imamaka Tuparārika mijare yibojaū'mutirape. I'supaka simako'omakaja samija yi'ribeyu ruḡu. I'siapi āriwa'ri, Tuparāka ōñia imajiparika yapabeyurā upakaja mija ime. Mijare yija bojaika yapabeyurā mija imamaka judíorākamarīrāte Tuparārika yija bojaerā baayu mae.

⁴⁷ Mia, ikupaka Tuparāte yijare ārika:

“Judíorākamarīrā pō'irāoka mire yipūatayu yimajaroka mibojaerā. ‘Ritaja pō'imajare Tāārūkikate yi'yurāte takaja ōñia kika Tuparāte imajiparūjerāñu’, āparaka ritaja pō'imajare mibojabe”, āriwa'ri Tuparā majaropūñurā sabojayu,— nare narīka.

⁴⁸ I'supaka napakā'ā judíorākamarīrā imaekarā jĳimaka imawa'ri “Jiitaka sime Tuparārika bojariroka”, narīka. I'supaka imawa'ri kika ōñia imajiparūkirāte kire ā'mitiripēaeka.

⁴⁹ Supa imarī Pablo, Bernabépitijika nabojaeka ā'mitiritirā tokarā sakoyikuri imaekarāoka sabojapibaekarā.

⁵⁰ I'supaka simako'omakaja judíorāka ĩparimarā puri i'sia wejeakarā imatijairāte supabatirā judíorāka pūpajoaimiji yi'yurā rōmijā imatijairāpitijika najaiibu'aeka. Bernabé Pabloka boebaka imawa'ri, pō'imajare naboibataeka. I'supaka baawa'ri topi nare nāpoataeka.

⁵¹ I'sia wejeapi nāporika poto nu'puarā ka'ia eika nāpajepateka. “Ika wejeakarā Jesúrika bojariroka ā'mitiriripe'yoirā imarī ba'iaja najūarūkiareka wapu'ribeyurā nime”, āriwa'ri i'supaka nabaeka. I'supaka baatirā, Iconio wāmeika wejearā na'rika.

⁵² I'supaka nabaako'omakaja Antioquíawejearā nabojaeka yi'rikarā puri jĳimaka imaekarā. Supabatirā Espiritu Santore nare jeyobaamaka ritaja Tuparāte yapaeka upakaja nabaarijarika.

14

Iconiowejearā imaekarāte Pablorkare wārōeka

¹ Iconiowejearā eyatirā judíorākare rērīriwi'irā Pablorkare kākaeka. Supabatirā Jesúrika bojariroka nare nabojaeka. Sanabojamaka, judíorāka, judíorākamarīrāoka rĳikimarāja sanayi'rika.

² I'supaka simako'omakaja ĩrārimarā judíorāka Jesúre ā'mitiripēaberwa'ri judíorākamarīrā imaekarā Pablorkare nabobayaokaro'si nare wapuju najipakirijarika. I'supaka nabaamaka, “Ba'irā nime”, nareka narīpūpajoeka.

³ I'supaka nare nabaata'ako'omakaja Iconiorā ñoaka Pablorkare imatapaeka. Torā imatapabaraka okajājirā imarī, “Pō'imajare wayuñawa'ri jia Cristore mare baeaka”, āriwa'ri namajarobojatapaeka. “Ritatakama sime”, pō'imajare āñaokaro'si, majērāko'abeyua pariĳi Pablorkare beaerā Tuparāte nare jeyobaaeka.

⁴ I'supaka simako'omakaja tokarāre ĩrīka ta'iarāja pūpajoaberika. Mia je'e: ĩrārimarā judíorāka upaka pūpajoaripotojo aperiā Pablorka upaka pūpajoekarā.

⁵ Supabatirā Pablorkare ba'iaja baariḡupajoawa'ri, judíorāka, judíorākamarīrā, ĩparimarākaoka jaitirā, “Ātapi Pablorkare majāāye'e”, narīka.

⁶⁻⁷ I'supaka nareka narīka rakajewa'ri, Licaonia ka'iarā Pablorkare ru'riwa'rika. Torā eyatirā tokarāre Jesúrika bojariroka nabojatapaeka.

Listra wāmeirō'ō supabatirā Derbe wāmeika wejearōoka sanawārōtapaeka. I'supakajaoka nabaeka sawā'tarā imaekarāte.

Listrakarā Pablote ātapi najāābareka

8-9 Listrarā ī'rīka bitamaji turiwārūbekaja pō'ijirikakite imaeka. Tokarāre Pablote jaimaka kiā'mitirirupaeka kiro'si. Kire īarīkatirā, “Yire jiejiiki Tuṣarā', āriṣupajoaiki kime”, Pablote kireka āriṣupajoaeka.

10 Topi mae,

—Mi'mitirā jia meyarīkape, — Pablote kire ārīka.

I'supaka kire kērīka potojo bu'rirīkatirā kituriū'mueka.

11 I'supaka nabaamaka īawa'ri,

—Yeeja'a, īrā īṣarā majiyiṣupayeeroyirā nime. Pō'imaja pō'iuṣakapi ṅa'rījāitirā īmipi maṣō'irā netayu,— āriwa'ri tokarāre akasereka apetomaja okapi.

12 I'supaka imawa'ri Bernabére Zeus, narīka, supabatirā Pablote Hermes* narīka, “Zeusro'si jia bojawaṣu'atarimaji kime”, āriwa'ri.

13 I'sia wejeata'i a'riwa'ri rō'ōrā Zeusre jiyiṣupayeeriwi'ia imaeka. Tokaki kura upaka naro'si imaekaki Pablōrākare jiyiṣupayeeriyapaekaki. Suṣa imarī wa'ibikirāwēkoarā ō'ōrika ja'apeatirā, wejeakuraraka koṣerekarā sake'ewa'rika. Torā eyatirā wa'ibikirāwēkoa jāārika nayapaeka, Pablōrākare jiyiṣupayeekarō'si.

14-15 I'supaka naro'si nabaariyaṣamaka īatirā, Pablōrākare najarirooka baibebaruika. “Jiamarīa mija baariyaṣayuma”, āriwa'ri i'supaka nabaeka. Supabatirā, pō'imaja watoṣekarā jorobaraka jājirokapi ikupaka nare najērīaeka:

—¿Dako baaerā i'supaka mija baariyaṣayu? ¡Mija upaka pō'imajajaoka yija ime! Tuṣarārika bojariroka mijare bojarī yija i'tayu, mija ōñu upakaja mija baapō'ijaekarāte mija jiyiṣupayeerija'ataokaro'si. I'supaka simamaka Tuṣarā ōñia imajipakite mija jiyiṣupayeerbe. Mia je'e, iki imaki ka'ia, wejeṣema, riapakiakaoka, supabatirā ritaja sareka imaoka pō'ijaekaki.

16 Bikija imaekarā nayapaika upakaja waṣuju imaja jiyiṣupayeera'aekarā. Sayapaberiko'omakaja, Tuṣarāte nare saja'atarūjeberika.

17 Kire najiyiṣupayeerberiko'omakaja jia nare kibaaeka, “Jia baaiki Tuṣarāte ime”, narīwārūokaro'si. Mia, okoa kijarirūjeyu, jia ba'rika bikiokaro'si. I'supaka ima ba'atirā ṅa'pirika maimaerā, supabatirā jīmaka maimaerā mare kijeyobaayu,— Pablōrākare nare ārīka.

18 I'supaka narīko'omakaja wa'ibikirāwēkoa pō'imajare jāāriyaṣaeka Pablōrākare jiyiṣupayeekarō'si. I'supaka nabaamaka īawa'ri, “Yijare jiyiṣupayeewa'ri ṣuri wa'ibikirāwēkoa mija jāā'sima”, Pablote pō'imajare āritataeka.

19 Torājirā judiorāka Antioquíakarā supabatirā Iconiokarōoka etaekarā. Torā eyatirā torā imaekarāre kire nokabaaeka Pablote niariṣe'yoerā. I'supaka napakā'ā Pablote ātapi najāābareka. Topi “Kopakaja kire mariatayu mae”, āriwa'ri weje a'riwa'rirā kire nayiewa'rika.

20 I'supaka nabaako'omakaja Jesúre yi'yurāte kiṣō'irā eyaeka poto Pablote jājika. I'supaka imawa'ri wejearā naka kiṣe'riwa'rika ate. Aṣerīmi mae Derbe wāmeirō'ōrā ke'rika Bernabéṣitiyika.

21 Torā eyatirā Jesúrika bojariroka pō'imajare nawārōeka. Sanabojamaka ā'mitiritirā rīkimarāja sanayi'rika. Torā imatitirā, Listrarā, Antioquíarā, Iconiorōoka ate nawī'ituririjarika ṣe'ririjaṣaraka.

* **14:12** Zeus y Hermes eran dioses en la mitología de los griegos. Zeus era el capitán de los dioses y Hermes el mensajero de los dioses.

²² Wejerakakaja neyarijarikarō'ōrā Jesúre ā'mitiripēairāpitiyika najaiika. Sanajaimaka ā'mitiriwa'ri, jībaji Jesúre yi'riwa'ri okajājia tokarāre jarika. “Jesúre mija yi'yua mija ja'ata'si. Tuparāte jā'meirō'ōrā maeyaerā baarāka ruḡu rīkimakaja ba'iaja jūarijarirūkirā maime”, āparaka nabojarijarika.

²³ Wejerakakaja neyarijarika upakaja Jesúre yi'yurāte imaruḡutarimaja imarūkirāte nawā'maeka. Maiḡamaki Jesúre jiyiḡuḡayeewa'ri ba'abekaja ruḡu ikuḡaka kire najaiika: “Ō'ōrā mirirāte imaruḡutarimajare jia mijeyobaabe”, Pablorākare kire ārīka.

Siria ka'iakaka Antioquiarā Pablorākare ḡe'riwa'rika

²⁴ I'suḡaka nabaaka be'erō'ō Pisidiarō'ōḡi o'riwa'ritirā Panfiliaka'iarā neyaeka.

²⁵ Perge wāmeika wejearā Jesúrika bojariroka wārōweatirā, Atalía, riapakirijerā imaekarō'ōrā na'rika.

²⁶ Ataliarō'ōḡi kūmujāitirā Siria ka'iarā imaeka Antioquiarō'ōrā na'ririJarika. Mamarī i'sia wejearā Jesúrika bojariroka nabojatāḡaerā baaeka ruḡu, “Mirika ba'iraberika nare mija'ataeka upaka oyiaja nabaawārūerā nare mijeyobaabe”, Jesúre ā'mitiripēaekarāte ārīka Tuparāte. Suḡa imarī narīka upakaja baatāḡaweatirā Antioquiarā Pablorākare ḡe'rietaka.

²⁷ Torā ḡe'rietatirā Jesúre ā'mitiripēaekarāte narērīrūjeka. Suḡabatirā ritaja Tuparāte nare jeyobaaekakaka tokarāre nabojaeka. “Jia Tuparāte yijare jeyobaarāḡe. Suḡa imarī judíorākamarīrā imarāoka Jesúrika bojariroka jia ā'mitiyurā imarī Jesúre nayi'yu”, ārīwa'ri nabojaeka.

²⁸ Ōoaka torā Jesúre ā'mitiripēairāka Pablorākare imaeka.

15

Jerusalénrā Pablorākare eyaeka ḡoto aḡóstolrāka, imaruḡutarimajaka narērīka

¹ Antioquiarā nimaeka ḡoto Judeaka'iaḡi judíorāka Jesúre yi'yurāte etaeka. Torā eyatirā Jesúre yi'rikarāte judíotatarākare baaroyika nare nawārōeka.

–Bikija Moisés imaekakite jā'meka upaka circuncisión mija baabesarākareka, Tuparāte mijare tāābesarāñu,— nare narīka.

² I'suḡaka narīka ā'mitiritirā Pablorākaro'si jiamarīa simaeka. Suḡa imarī ī'ḡapē'rōtorāja jājiḡi najaiibu'aeka. Suḡa imarī “Ritamarīa simeje'e nawārōika”, ārīḡuḡajoawa'ri Jerusalénrā ḡablote kijeyomaki Bernabéḡitiyika, suḡabatirā ī'rārimarā naka imaekarāteoka na'rirūjeka, aḡóstolrāka, suḡabatirāoka Jesúre yi'yurāte imaruḡutairāka jaiokaro'si. “Torā eyatirā ‘¿Dako baaerā circuncisión baarika sime?’, ārīwa'ri nare mija jēḡe”, narīka.

³ Toḡi a'ritirā Fenicia, Samaria ka'iarāoka eyatirā, Jesúre yi'rikarāte ikuḡaka nabojaeka: “Judíorākamarīrā imariḡotojo yija bojaika yi'riwa'ri jiyiḡuḡaka norīkoḡeka ja'atitirā Jesúre yi'yurā”, ārīwa'ri nare nabojaeka. Suḡa narīka ā'mitiritirā jījimaka najarika.

⁴ Jerusalénrā neyaeka ḡoto aḡóstolrāka, suḡabatirā Jesúre yi'yurā, nare imaruḡutarimajaoaka jia nare e'etorikarā. Toḡi mae, Tuparāḡi ārīwa'ri ritaja nabaaroyika majaroka nare nabojaeka.

⁵ I'suḡaka naḡakā'ā, ī'rārimarā fariseokaka ḡuḡajoairā imariḡotojo Jesúre yi'rikarā imarī, aḡerā Jesúre yi'yurāka jairā nami'mirīkaeka.

–Judíotatamarīrā imariḡotojo Jesúre yi'yurāteoka circuncisión baarika, suḡabatirā Moiséte jā'meka upakaja yi'ririka sime,— narīka.

⁶ Suḡa imarī aḡóstolrāka, Jesúre yi'yurāte imaruḡutarimajaoaka rērīkarā sajaiokaro'si.

⁷ Ñoaka jaibaraka nimaeka be'erō'ō, mi'mirīkatirā ikuṗaka Pedrote nare ārīka:

—Yuṗaka imarā, mija ā'mitiṗe. Bikija mijakakiteje e'etirā, Tuṗarāte yire ṗūataeka judíorākamarīrāte Jesús majaroka yibojaerā. Sā'mitiritirā Jesúre nayi'rirū ārīwa'ri nare sayibojaeka. I'suṗaka mijare ñañua ōñurā mija ime.

⁸⁻⁹ Tuṗarā imaki ritaja ṗo'imajare ṗuṗajoaika ōñuka. I'suṗaka imaki imarī “Judíorākamarīrāoka yirirā nimarū”, ārīwa'ri Espíritu Santore nare kiña'ajāāeka, mare kiña'ajāāeka upakaja. Suṗa imarī “Judíorākamarīrā nima-maka ba'iaja nabaaiika nareka yiye'kariabesarāñu”, kērīberika. Muṗakaja Jesúre yi'yurā nimamaka kireyaekapi ārīwa'ri ba'iaja nima nareka jōjotatirā jiiṗuṗarā nare kimarūjeka.

¹⁰ I'suṗaka simako'omakaja “Jijimaka mijaka Tuṗarāte imaerā mija baarūkia jariwa'yua ruṗu”, Jesúre yi'yurāte mija ārīrijayu. I'suṗaka jā'mebeyuka maekaka Tuṗarā. I'suṗakamarīa simako'omakaja mija ṗakatayuapi ārīwa'ri jiamarīa mijaka Tuṗarāte ime. Mia, Moisés imaekakite jā'meka simaja yi'riwārūberikarā mañekiarāoka. Sanayi'riṗatawārūberika upakajaoka maro'si sime maekaka.

¹¹ Ikuṗaka simatiyayu: Jia maiṗamaki Jesúre mare baaekapi ārīwa'ri ba'iaja mabaaiikareka Tuṗarāte mare tāāyu. I'suṗakajaoka judíorākamarīrāro'si sime,— Pedrote nare ārīka.

¹² I'suṗaka Pedrote ārīka ā'mitiritirā nimaupatiji nokata'rika. I'suṗaka nimaeka ṗoto, Tuṗarāpi ārīwa'ri maikoribeyu upaka ima judíorākamarīrāte nabaabeaeka, Pablo, Bernabépititika nare nabojaka.

¹³ Sabe'erō'ōjite Santiagote ikuṗaka ārīka:

—Ñañua jia mija ā'mitiṗe yijeyomarā.

¹⁴ Judíorākamarīrā majaroka Simónre mare bojaweayu. Sā'mitiritirā, “Judíotatamarīrāteoka kirirā nimaerā jia Tuṗarāte baaū'mueka”, marīwārūyu.

¹⁵ I'suṗakajaoka Tuṗarāro'si bojañirimajare bikija o'oeka:

¹⁶ “David wi'ia* ṗo'imajare riatako'omakaja ñamajī ate jia sabaape'aokaro'si yetarāñu.

¹⁷⁻¹⁸ I'suṗaka yibaarāñu “Tuṗarāte mayi'riye'e', judíorākamarīrā yiwā'maekarāte āñaokaro'si. Yi'i, mija iṗamakiji, i'suṗaka ñañu, bikijarāja yirirāte sōrīrūjera'aekaki imarī.”

¹⁹ Ika yijaiweaikapi ārīwa'ri: Matā'omajamarīrā imarā ba'iaja nabaaiika ja'atairā nime Tuṗarāte yi'riwa'ri. I'suṗaka simamaka, “Mañekiarāte imara'aeka upakaja baarika sime”, nare ārīrūkimarīa sime.

²⁰⁻²¹ I'suṗaka nare ārībekaja, ṗapeera nare maṗūataye'e ikuṗaka nare oka-jāāokaro'si: “Waṗuju imaja jērāka† jiyiṗuṗaka ōrīwa'ri sawā'tarā ri'ia naṗāāeka mija ba'a'si. Rōmikirā, tīmiairā, rōmimarīrā, tīmiamarīrāoka ba'iaja baabekaja mija imabe. Suṗabatirāoka wa'iro'sia sawāmua namokoru'ataeka mija ba'a'si, i'suṗakajaoka sariwea.” Jērītarīmi rakakaja judíorākare rērīriwi'iarā i'suṗaka nabojara'aeka nimataṗaekarō'ōrā. Suṗa imarī, i'suṗaka ñañu, jiyubeyua judíorākare naka jarikoreka,— Santiagore nare ārīka.

Judíorākamarīrāte ṗapeera naṗūataeka

²² I'suṗaka kēpakā'ā, aṗóstolrāka, Jesúre yi'yurāte imaruṗutarimaja, suṗabatirā kire yi'yurā nimaupatiji ikuṗaka ārīkarā: “I'suṗaka mare kibojaika simamaka, i'rārimarā maka imarāte maṗūataerā Pablorākaka ika ṗapeera ne'ewa'rirā”, narīka. Sayi'rikarā imarī Judas (kirejeoka narīka Barsabás) suṗabatirā Silas nimaeka Antioquíarā Pablorākaka jeyoariwa'rirūkirā. Jesúre yi'yurāte imaruṗutarimaja nimamaka i'suṗaka nare nabaeka.

* 15:16 El reino de David † 15:20-21 Ídolo

²³ Ikupaka sabojaeka i'sia pæpera:

“Apóstolrāka, supabatirā kire yi'yurāte imaruputarimaja ika pæpera pūatairā. Antioquía, Siria, Ciliciarō'ōrā imarāro'si oka yija pūatayu. Judíorākamarīrā imariþotojo Jesúre yi'yurā imarī, yija jeyomarā mija ime.

²⁴ Ikupaka sime, mia: Īrārimarā yijakarā mija pō'irā eyatirā rukubaka nare napupajoarūjerape ārīrika majaroka yija ā'mitiyu. I'supaka mijare wārōrī nare yija pūataekamarīrā nime.

²⁵⁻²⁷ I'supaka simamaka ĩrīka ta'iarāja pupajoatirā ‘Naka jairimajare mapūataye'e’, yija āñu. I'supaka pupajoawa'ri, Judas, Silas, wayuoka moñurā Pablo, Bernabéþitiyika mija pō'irā yija pūatarāñu. Pablorāka aþerāte nare jāārika yapakoþeko'omakaja Jesúrika bojariroka bojarija'atabeyurā imarā nime ĩþarā narupuko'amarā. Mija pō'irā eyatirā ika yija o'oika upakaja mijare bojarimaja nime.

²⁸ Espírītu Santore yijare jeyobaaikapī pupajoairā imarī, ‘Mañekiarāte imara'aeka upakaja yi'rīrika sime’, mijare yija ārīþakataribeyu. Supa imarī ika takaja mijare yija āñu:

²⁹ ‘Wapuju imaja jērāka jiyipupaka ōrīwa'ri sawā'tarā ri'ia napāāika mija ba'a'si. Supabatirā wa'iro'sia mija jāāika þoto sariwea juruikaoka mija ba'a'si. Sawāmua namokoru'ataikaoka ba'abekaja. Mia, rōmikirā, tīmīairā, rōmīmarīrā, tīmīamarīrāoka ba'iaja baabekaja mija imabe.’ Samija yi'rīrākareka, jia mija imarāñu, mijare yija āñu. Jia mija imabe”, ārīwa'ri no'oeka.

³⁰ I'supaka nare ārītīrā nare sane'ewa'rīrūjeka. I'supaka na'pakā'ā Antioquiarā eyatirā Jesúre yi'yurāte narērātaeka. Narērīka þoto pæpera nare nijika.

³¹ Nare nijika ĩatīrā jījimaka tokarāre jarika, jia nare sabojaeka simamaka.

³² Supa imarī Judas, Silasoka Tuparāro'si bojaĳirimaja imarī, tokarā Jesúre yi'yurā imaekarāte rīkīmarāre kirika nabojawārōeka. I'sia majaroka ā'mītirīrā jībaji Jesúre yi'rīwa'ri okajājia najarika.

³³ Torā nupaka imaekarāka imatātīrā “Yijare pūataraparā pō'irā yija þe'rīrā baayu mae”, narīka. I'supaka napakā'ā “Jia nīmarū mijare pūataraparā”, nare narīka Tuparāte yi'yurā.

³⁴⁻³⁵ Topī nape'rīwa'rika þoto Antioquiarā Pablo, Bernabéþitiyika natuika Jesúrika bojariroka bojarī aþerā najeyomarāþitiyika.‡

Pablote Jesúrika bojaþe'arī a'rika

³⁶ Supa imarī ĩrārīmi ikupaka Pablote ārīka Bernabére:

—Jesúrika mawārōekarāte ĩarī ma'rīrā, Jesúre yi'yurāte marākā'ā ime ārīwa'ri.

³⁷ I'supaka kēpakā'ā, “Jee, dajoa, supabatirā Juan Marcote maka ma'ewa'riye'e”, Bernabére kire ārīka.

³⁸ I'supaka kērīko'omakaja, Pablote yapaberika, “Panfiliarā yija imaeka þoto yijare ja'atātīrā Jerusalénrā Juan Marcote yijare þe'ritapawa'rika”, ārīwa'ri kībojaeka. Supa imarī Pablote kire akariyapaberika ate.

³⁹ I'supaka simamaka ñoaka najaiþu'aeka simako'omakaja ĩrīka upakaja napupajoaberika. I'supaka imawa'ri þībitīrā rakaka oyīaja na'rika. Juan Marcos, Bernabéka wapuruþi, Chīpre wāmeika jūmurīkarā na'rika.

⁴⁰ Pablo jeyomaki Silas imaekaki kīka a'rīrūkīka. Torā na'rīrā baaeka ruþu jia Tuparāte nare baarū ārīwa'ri, naro'si kire najēñeka tokarā Jesúre ā'mītirīþēairā. I'supaka nabaekā be'erō'ō kopakaja na'rika mae.

‡ 15:34-35 Algunos textos antiguos incluyen el versículo 34: “Ō'ōrā yituirāñu”, kērīþupajoeka Silas.

⁴¹ Torã a'ririjarikõrĩ Siriarã, supabatorã Ciliciarõ'õrãoka Jesúrika bojariroka nabojaeka. Jesúre yi'rikarãka jaitirã jibaji Jesúre yi'paraka okajãjia nimaerã i'supaka Pablorãkare nare jeyobaaeka.

16

Pablorãkaka Timoteore jeyoariwa'rika

¹ Topi Pablorãkare Derbewejeearã a'ritirã, Litra wãmeika wejeearã neyaeka. Torã eyatirã Jesúre ã'mitiripẽaikite niatõpoeka. Timoteo wãmeiki kimaeka. Kipako imaekako judiotatoko, Jesúre yi'yuko. Kipaki puri griegotatoki kimaeka.

² Listrawejeekarã, supabatorã Iconiowejeekarã Jesúre ã'mitiripẽairã jia pupajoabaraka najaika Timoteoreka.

³ I'sia õrĩwa'ri Timoteore naka a'rika Pablote yapaeka. Naka ke'rika rupubaji, circuncisión Pablote kire baaeka. “Judiotatamarĩki kipakire imamaka circuncisión Timoteore kibaarũjeberika. I'supaka kireka nimaupatiji noñu”, ãrĩwa'ri i'supaka Pablote kire baaeka judiotatarãte kire ãripe'yoa'si ãrĩwa'ri.

⁴ Listrarã nimaeka be'erõ'õ apea wejeearã na'rika. Supa imarĩ Timoteore naka jeyoariwa'rika. Ìrãweje jariwa'ririmarĩaja ikupaka Jesúre yi'yurãte nabojarijarika: “Jerusalénrã apóstolrãka supabatorã Jesúre yi'yurãte imaruputarimajare rẽritirã ikupaka mijare narĩpũayu: ‘ “Judiotatarã ñekiarãte imara'aeka upakaja yi'rika sime”, mijare yija ãrĩbeyu. Ìrãriroka takaja mija yi'rĩjĩñu”, apóstolrãkare ãrãpakakaka nare nabojaeka.

⁵ I'supaka napakãã ã'mitiriwa'ri, Jesúre yi'rikatatarãre jibaji kire ã'mitiripẽamirĩrĩkawa'rika. Supabatorã ìrãrĩmi upakaja rĩkimabaji napuburijarika.

Makarũñuroka upakapi Macedoniakakire Pablote ãeka

⁶ Asiaka'iarã Jesúrika bojariroka nabojatapaarika napupajoako'omakaja, topi no'rirũkimarĩa simaerã Espiritu Santore nare õrĩrũjeka. Supa imarĩ Frigiaka'ia, Galaciaka'iarã Pablorãkare o'ritapawa'rika.

⁷ Topi o'riwa'ritirã Misiaka'ia ta'irõ'õrã neyaeka. Topi Bitiniaka'iarã a'rika napupajoakopeka. I'supaka simako'omakaja Espiritu Santore topi nare a'rĩrũjeberika.

⁸ Misiaka'ia pi o'riwa'ritirã Tróade wãmeika wejeearã natu'aeyaeka.

⁹ I'sia wejeearã eyatirã i'sirĩmi ñami makarũñuroka upakapi Macedoniakakire rĩkamapakãã Pablote ãeka.

—Õõrã Macedoniarã mi'tabe, yijare jeyobaaokaro'si,— Macedoniakakire Pablote ãrĩka.

¹⁰ “Ikupaka yikarũrĩko'o”, Pablote apakãã ã'mitiriwa'ri, “Macedoniarã kirika bojariroka wãrõrĩ Tuparãte mare pũatayu”, yija ãrãpe.* Supa imarĩ a'yaokaro'si yija ba'irĩjia yija jierape.

Filipos wejeearã Pablorãkare etaeka

¹¹ Tróade wejeepi kũmujãitirã, wãjiaja Samotracia wãmeika jũmurikarã yija arape. Apeĩmi Neápolisrã yija eyarape.

¹² Topi Filiposrã yija arape. Rĩkimarãja Romawejeekarãre imarape torã. Macedonia ka'iareka imatiyaiweje simarape. Ñoapañaka yija imarape torã.

¹³ Jẽritarĩmi simarapaka poto weje a'riwa'ri imarapaka riakarã yija turape. “I'sia wejeearã imarãte Tuparãka jairijayurõ'õ sime je'e”, yija õrĩkoperape. Torã

* **16:10** El uso de “nosotros” (yija) en los versículos 16.10-17 indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo, Silas y Timoteo en el viaje a Filipos.

eyatirā, yija eyaruḡarimomerape. Toḡi ruḡarĩjĩ, torā rērĩbaraka imaraḡarā rōmijāte Jesúrika bojariroka yija bojarape.

14 Ī'rāko Lidia wāmeiko, Tiatirawejeakako, naka imaraḡako. Suḡabatirā sayapāia jía iyayapea ĩoika waruaka ĩjirirōmo koimarape. Judĩorākamarĩko imariḡotojo Tuḡarāte jiyiḡuḡaka oñuko imarĩ, Pablote jaimaka Tuḡarāte kore ā'mitiripēarũjerape.

15 Jesúre koā'mitiripēamaka, ruḡuko'a kore yija jũjerape suḡabatirā korĩrāreoka. I'suḡaka kore yija baaraḡaka be'erō'ō ikuḡaka yijare kojairape:

—“Ritaoka Jesúre yi'yuko koime”, mija āriye'e, mija i'tabe yiwi'iarā,— jiaḡi yijare kōrāpe.

I'suḡaka kōḡakā'ā kowi'iarā tuirĩ yija a'rape.

16 Ī'rārĩmi ḡo'imajare Tuḡarāka jairoyikarō'ōrā a'rikōrĩ bikirirōmore yija ĩatōḡorape. Satanārika ima ña'rĩjāikako koimarape. I'suḡaka imaraḡako imarĩ, ñamajĩ wejeareka o'rirũkia kobojarape. Suḡa imarĩ koĩḡarimarāre rĩkimaka niñerũ tōḡorape, i'suḡaka bojaiko koimamaka.

17 Iko bikirirōmo yija be'erō'ōḡi rĩrĩra'atirā ikuḡaka koakasererape:

—Ī'rā ĩmirĩja imarā imatiyaiki Tuḡarāte yi'yurā. “Jesúre mija yi'rirākareka, mijare kitāārāñu”, āriwa'ri mijare nabojayu,— āriokaika ritaja ḡo'imajare kobojarape.

18 Ī'rārĩmi uḡakaja i'suḡaka kire koakasererĩrika. I'suḡaka jajua kobaata'amaka ĩawa'ri, ba'iaja simaeka Pabloro'si. Suḡa imarĩ jororĩkatirā Satanārika ima koreka ña'rĩjāikakite ikuḡaka Pablote ārika:

—Jesucristorikaḡi koreka mire yiḡorirũjeyu,— Pablote ārika Satanārika ima.

I'suḡaka kērika ḡotojo kore ña'rĩjāikoḡekakite koreka ḡorika.

19 Koreka kiḡoritapeaka be'erō'ō, ñamajĩ o'rirũkia kobojawārũberika mae. I'suḡaka koimamaka ĩatirā, “Aḡekurioka ate niñerũ tōḡobesarāñurā maimae”, koĩḡarimarāre āriḡuḡajoaeka. Suḡa imarĩ Pablote, Silareoka naboebarika. Suḡa baatirā nare ñi'atirā wejeñe'metāji imatiyairō'ō ĩḡarimarā ḡō'irā nare ne'ewa'rika.

20 ĩḡarimarā wājitāji nare e'eeyatirā ikuḡaka narĩka:

—Ī'rā judĩotatarā mawejeakarāre rukubaka ḡuḡajoarũjerimaja imarā. I'suḡaka imarā imarĩ mawejearā oka naḡo'ijiayu mae.

21 Romatatarāre baaroyika uḡakamarĩa nawārōrijayu. Suḡa imarĩ nawārōika uḡaka mabaaberijĩñu,— narĩka niḡarimarāre.

22 I'suḡaka naḡakā'ā ā'mitiriwa'ri, Pablorākare jimarĩa naboebaeka ḡo'imaja. Suḡa imarĩ nare naḡajeũ'mueka. Toḡi jariroaka† nare ne'etarũjeka i'sia wejeakarā ĩḡarimarā. Suḡabatirā wajoḡi nare naḡajerũjeka.

23 I'suḡaka jājiḡi nare ḡajetirā, wēkomaka imariwi'iarā nare natarũjeka. Suḡabatirā,

—Jia nare miarĩḡe naru'rikoreka,— wēkomaka imariwi'ia ĩarĩrĩrimajire narĩka.

24 I'suḡaka ĩḡarimarāre āḡakā'ā ā'mitiriwa'ri, wēkomaka imariwi'i tōsibajirā imaeka kurarakarā maḡoriwārũberijĩrō'ōrā nare kitarika. Suḡabatirā nu'ḡua yaḡuḡāia koḡeru'aika watoḡekarā kiḡiḡeka.

25 I'suḡaka kibaako'omakaja Pabloro, Silasḡitiyika Tuḡarāka jaitirā ñami ḡoto nabayakoyaeka. Aḡerā wēkomaka imariwi'iarā imaekarā nabayakoyamaka ā'mitirika.

26 Ikuḡarō'ōḡiji ka'ia jājia iyika. Suḡabatirā wēkomaka imariwi'ia iyika. I'suḡaka sabaayuju koḡereka wiritapataeka. I'suḡaka sabaamaka torā imaekarāte ḡerumijia nare naḡiḡeka kutuḡataeka.

† 16:22 Camisa

27 I'supaka simamaka wēkomaka imariwi'i ĩarĩrĩrimajire tũrũeka. Ĩrãkopereka rakakaja wiritaɸataeka imamaka, ĩawa'ri, “Wēkomaka imariwi'iarã imakopeirãte ru'ripatayu je'e”, kēĩɸupajoakoɸeka. Supa imarĩ kisara e'etirã kiõñu upakaja jããririrã kibaakoɸeka.

28 I'supaka kibaaerã baaeka ɸoto ikupaka ɸablote kire ãrĩka:

—jMiɸo'ia jããbekaja! Yija imaupatiji õ'õrã yija imapatayu.—

29 Supa imarĩ yaaboaika wēkomaka imariwi'ia ĩarĩrĩrimajire jēñeka. Supabatirã ɸabloraãka ɸõ'irã rĩrĩkãkawa'ritirã nawãjitãji kiñukurupaeka, kĩkiwa'ri tarabaraka.

30 Aɸerõ'õrã nare e'ewa'ritirã, ikupaka nare kijērĩaeka:

—¿Marãkã'ã yibaajĩñu, ba'iaja yibaaikareka Tuɸarãte yire wayuãaokaro'si?— kērĩka ɸabloraãkare.

31 I'supaka kēɸakã'ã, ikupaka nayi'rika:

—Maiɸamaki Jesucristore mia'mitiripēarãkareka, Tuɸarãte mire tããrãñu, supabatirã mirĩrãreoka,— kire narĩka.

32 Supabatirã maiɸamaki Jesucristorika bojariroka kire nabojaeka. Kiwi'iarã imaekarãteoka nabojaɸataeka.

33 I'siñamiji nare naɸajeka kãmia kijũjeka ɸabloraãkareka. I'supaka nare baaweatirã kiruɸuko'a kijũjerũjeka, kirirãreoka.

34 I'sia be'erõ'õ kiwi'iarã ɸabloraãkare kiakawa'rika nare ba'ariji'aokaro'si. “Tuɸarãte yi'yurã yija ime mae”, ãrĩwa'ri kirĩrãɸitiyika jia jĩjimaka nimaeka mae.

35 Bikitojo i'sia wejeakarã ĩɸarimarã surararãkare ɸũataekarã, wēkomaka imariwi'ia ĩarĩrĩrimajire bojarĩ,

—Nare mija'atabe mae, na'yaokaro'si.—

36 Supa imarĩ wēkomaka imariwi'ia ĩarĩrĩrimaji ikupaka ãrĩkaki ɸablote:

—ĩɸarimarãre jã'meika upakaja mijare yija'ataerã baayu. Supa imarĩ dakoa ba'iaja ɸuparibekaja mija a'ɸe mae,— kērĩka.

37 I'supaka kēɸakã'ã ã'mitiriwa'ri, ikupaka ɸablote bojaeka surararãkare:

—Dakoa ɸarea yijare imaberiko'omakaja ika wejea ĩɸarimarã ɸo'imaja wãjitãji yijare naɸajerũjerãɸe. I'supaka yijare nabaarũjerãɸe ¿dakoa ba'iaja nabaako'o? ãɸekaja. Supabatirã ika wēkomaka imariwi'iarã yijare natarũjerãɸe. Romakarã‡ upaka yija imako'omakaja najã'meika yi'ribekaja i'supaka yijare nabaarãɸe. Supa imarĩ maekaka ɸo'imajare õrĩbeyukaji yijare naja'atariyaɸakoɸeyu. I'supakamarĩa simarãñu. Noñu upakaja yijare ɸoarĩ ni'tarũ,— ɸablote ãrĩka surararãkare.

38 I'supaka kēɸakã'ã ã'mitiritirã ĩɸarimarãre bojarĩ surararãkare a'rika. I'supaka nabojamaka ã'mitiritirã, Romakarãja ɸabloraãkare imamaka õrĩwãrũtirã ĩɸarimarãre kĩkika.

39 Supa imarĩ ɸabloraãka ɸõ'irã okajierĩ ĩɸarimarãre a'rika. I'supaka baaweatirã, nare naja'ataeka. “Aɸea wejearã mija a'ɸe ruɸu”, jiaɸi nare narĩka.

40 Wēkomaka imariwi'iaɸi ɸoritirã Lidia wi'iarã ɸabloraãkare a'rika. Torã eyatirã Jesúre ã'mitiripēaekarãte narērãtaeka. Jesúrikakaka nare nabojaeka jĩibaji Jesúre yi'ɸaraka okajãjia nimaerã. I'supaka naka najaika be'erõ'õ aɸea wejearã na'rika mae.

17

Tesalónica wejearã oka ɸo'ijirika

‡ 16:37 Ciudadanos de Roma

¹ Filiposwejeapi a'ritirā, Anfīpoliswejea, supabatirā Apoloniawejeapi Pablorākare o'ririJarika. I'sia be'erō'ō Tesalónica wāmeika wejearā neyaeka. I'sia wejearā judiotatarāte rērīriwi'ia imaeka.

² Pablo, kibaaroyika upaka baarī, judiotatarāte rērīriwi'iarā a'rikaki. Supabatirā maekarakakuri jērītarirīmi Tuparārika bojariroka torā rērītirā imaekarāte kibojawaḡu'ataeka. Tuparāro'si bojañjirimaja imaekarāte o'oea pūpajoatirā, ikupaka ḡo'imajare kibojaeaka:

³ —“ḡo'imajare Jā'merūkika, Tuparāte pūatarāñnuka ba'iaja jūarāki. Supabatirā kireyarāñnu. Reyakoḡeripotojo ate ōñia kijariḡe'rirāñnu”, ārīwa'ri Tuparāro'si bojañjirimajare ārīo'oeakakiji kime Jesucristo, mare Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki,— Pablote nare ārīka.

⁴ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ĩrārimarā judiotatarā Jesúre yi'rikarā mae. Supa imarī Pablo, Silasḡitiyika ĩrīka upakaja pūpajoaekarā imarī nare najeyoarika. Rīkimarāja judiotatamarīrā imariḡotojo Tuparāte jiyipūpayeekarāte kibojamaka ā'mitiritirā, Jesúreoka na'mitiriḡēaeka mae. Rīkimarā tokarā rōmijā imatiyairā Jesúre ā'mitiriḡēaekarā naro'si. ĩrājaoka jeyoarikarā Pablote, Silasḡitiyika.

⁵ Pablorākare rīkimarāja ḡo'imajare ā'mitiriḡēamaka ĩawa'ri, tokarā judiotatarāte Pablorākare ā'mijīaeka. Supa imarī i'sia wejeareka imaekarā ba'iaja baairāte narērātaeka. “Yijare mija jeyobaabe. Ika wejeareka imarā wājitāji Pablorākare ba'iaja majairāñnu, Pablorākare naboebayaokaro'si ḡo'imaja”, judiotatarāte nare ārīka. I'supaka baawa'ri, rīkimarāja ḡo'imajare narērātaeka. Supa imarī Jasón wi'iarā Pablorākare mo'arī na'rika, nare e'ḡoatirā ḡo'imajare nare ĩjiriyaḡawa'ri.

⁶ Nare tōḡoberiwa'ri, Jasónre, supabatirā ĩrārimarā Jesúre ā'mitiriḡēaekarāte ĩparimarā ḡō'irā ne'ewa'rika. Ikupaka jājirokapi ĩparimarāre nabojaeka:

—Pablo, Silasḡitiyika rīkimakaja wejeareka rukubaka oka baataḡaraḡarā imarā. Mawejearāoka rukubaka baarī netayu.

⁷ ĩrī Jasón kiwi'iarā nare e'etoraḡaki. ĩrīka Jesús wāmeikireka, “ĩki kime ĩḡi imatiyaiki”, ārīwa'ri maiḡamaki Césarte jā'meka yi'ribeyurā nime,— niḡamarāre narīka.

⁸ I'sia oka ā'mitiriwa'ri i'sia wejeakarā, niḡarimarāḡitiyika jiamarīa naro'si simaeka.

⁹ “Mijare yija ja'atarika mija yaḡaye'e, yijare mija waḡañjibe”, narīka Jasónrākare. Supa imarī ĩparimarāre nawaḡañjika.

Pablorākare Bereawejearā imataḡaeka

¹⁰ Sarā'ika be'erō'ō ñami Jesúre ā'mitiriḡēaekarā Pablorākare naḡūataeka Bereawejearā. Torā eyatirā judiotatarāte rērīriwi'iarā nakākaeka.

¹¹ Bereawejeareka imaekarā Tesalónicawejeakarāre jībaji Pablorākare ā'mitiriyapaekarā. Torā Jesúrika bojariroka kibojamaka jia jījimakapi na'mitirika. Supabatirā kire ā'mitiritirā, “¿Yaje Tuparā oka āñnu upakaja yijare kibojayu?”, ārīwa'ri Tuparā majaroḡñnu niarijarika.

¹² “Rita sime kibojaika”, ārīwa'ri rīkimarāja judiorākare Jesúre yi'rika. I'supakajaoka ĩrārimarā judiotatamarīrā imatiyairā ĩmirīja, rōmijāḡitiyika Jesúre yi'rikarā.

¹³ “Berearā Pablote Tuparārika bojarikaroka bojayu”, ārīwa'ri majaroka Tesalónicakarā judiotatarāte ā'mitirika. I'sia ā'mitiriwa'ri naboobarika. Supa imarī Bereawejearā a'ritirā ḡo'imajare rukubaka naḡupajoarūjeka. Supa imarī Bereawejeakarā Pablote boebarikarā.

14 I'supaka nimaeka ã'mitiriwa'ri, ñojimarĩji ĩ'rãrimarã tokarã Jesúre ã'mitiripëairã Pablote riapakirijerã e'ewa'rikarã. Silas, Timoteopitiyika puri tuikarã, naka a'ribekaja.

15 Riapakiakarã tu'aeyatirã waþuruþi Atenas wãmeika wejearã Pablote ne'ewa'rika. Torã kire taritirã Berearã nape'rika ate. Naka Pablote majaroka þũataeka, “Silas, Timoteopitiyika ñojimarĩþañakaja ni'tarũ”, ãrĩwa'ri.

Atenawejearã Pablote imataþaeka

16 Silare, Timoteopitiyika ta'abaraka Atenawejearã ĩataþarĩ Pablote a'rika. I'sia wejearã rĩkimaka waþuju imaja jërãka najiyipupayeeka ĩawa'ri ba'iaja kipuþaritiyaeka.

17 Supa imarĩ judiõrãkare rërĩriwi'iarã Jesúrika Pablote bojaeka judiõtatarãte, supabatirã judiõtatamarĩrã imariþotojo Tuparãte jiyipupayeekarãte. I'supakajaoka ĩ'rãrimi jariwa'ririmarĩaja wejeñe'metãji* turitaparãte i'sirokajaoka Pablote bojaeka.

18 Tokarã epicureoskaka wãrũrimaja, supabatirã estoicoskaka wãrũrimajaoka Pabloka nokatotoeka. Jesús majaroka, supabatirã reyakoperiþotojo ate õñia kijariþe'rika majaroka nare kibojaka. Supa imarĩ ĩ'rãrimarã ikupaka ãrĩkarã:

—¿Dakoakaka õrĩþũabeyukate i'supaka jaiyu?— narĩka.

Aþerã puri:

—Aþeto wejeakarã najiyipupayeeroiyirãreka† kijaiyu je'e aþeyari,— narĩka.

19 Supa imarĩ “Areõþago‡ wãmeirõ'õrã dajo majaiari”, ãrĩwa'ri Pablote ne'ewa'rika. Torã rërĩtirã imaekarã ĩþarimarãre ikupaka ãrĩka:

—Mamaka majaroka mibojaka ã'mitiririka yija yaþayu.

20 Yija ã'mitirikoribeyua majaroka miwãrõyu. ¿Marãkã'ã ãrĩrika miwãrõyu? Yijare mibojabe ruþu,— kire narĩka.

21 Atenakarã, supabatirã aþeto ka'iakarã torã imaekarã mamaka puþajoariroka puþajoabaraka jaikarã, aþea baabekaja. Supa imarĩ mamakukukaka majaroka Pablote bojarika na'mitiririyapaeka.

22 Supa imarĩ nawatopekapi mi'mirĩkatirã ikupaka Pablote nare bojaeka Areõþago wãmeirõ'õrã:

—Mija ã'mitiþe Atenareka imabayurã. Rĩkimaka jërãka jiyeka mija jiyipupayeemaka ñiayu.

23 Mija wejearã, turitapabaraka jërãka jiyipupayeerĩ mija rërĩrijayurõ'õ rakakaja ñiataparape. ĩ'rãkõ'rĩmato ikupaka ãrĩo'oeakarõ'õ yitõþorape: “Õ'õ sime Maikoribeyukate jiyipupayeerũkirõ'õ”, ãrĩo'oeka simarape. Mija õrĩbeyuka majaroka yibojaerã baayu mae.

24 Ika ka'ia, ritatojo ika wejeareka ima þo'ijiaekaki Tuparã. Ritaja ika ka'iareka imarã, mabo'ikakurirã imarã ĩþamaki imarĩ, þo'imajare baapo'ijiaeka kire jiyipupaka õrĩriwi'iarãmarĩa kime.

25 Dika jariwa'ribeyua kiro'si. Kiro'si mabaarijitokopeika yaþabeyuka. Iki imaki ritaja õñia maimarũkia mare ja'ataiki.

26 Mamarĩtaka ĩmirĩjite takaja Tuparãte þo'ijiaeka. Ikipi ãrĩwa'riji ritaja þo'imajatatarãte Tuparãte kãrĩþoeka. Ika ka'iarã rakakaja nimaokaro'si Tuparãte nare þibataeka kiyapaeka upakaja. Iki imaki “Ika ka'iareka ni-marãñu, supabatirã i'tojrã wejeareka õñia nimarãñu”, ãrĩrũkika.

* 17:17 En la plaza de la ciudad † 17:18 Dioses de extranjeros ‡ 17:19 Una corte compuesta de jueces griegos para decidir, más que todo, cuestiones de religión o moralidad.

²⁷ I'supaka Tuparāte baaeka “¿Marākā ĩa Tuparāte morĩjĩñu je'e?”, ƀo'imajare ārĩrũ ārĩwa'ri. “Yire ōrĩriyapawa'ri yirirā ƀo'imajare imarũ”, Tuparāte ārĩka. Kire morĩriyapajikareka ƀuri, yoerāmarĩaja Tuparāte ime. Makaja imaki kime.

²⁸ “Tuparāpi ārĩwa'ri ōñia maima, marĩ'meyu, supabatirā ika ka'iarā mare kimarũjeyu. Kimaberirikareka maimaberijāāeka.” Š Ikuƀaka āƀaraka ĩ'rārimarā mijaro'si majarobojarimajare o'oeka: “Tuparā makarā maima”, ārĩwa'ri.*

²⁹ I'supaka simamaka “Ikuƀaka kime Tuparā”, ārĩƀupajoawa'ri, ātakaka, orokaka, ƀlatakakaoka najiyiƀupayeerũkika ƀo'imajare jia baap'o'ijiako'omakaja, Tuparā makarā imarĩ “I'supaka nabaap'o'ijiaeka ĩoiki Tuparāte ime je'e”, marĩƀupajoaberijĩñu.

³⁰ I'supaka ƀo'imajare jia ōrĩƀũaberiripotojo ba'iaja baaeka wapa Tuparāte nare jēñeberika ruƀu. I'supakamarĩa sime maekaka. Supa imarĩ maekaka ritaja ba'iaja mabaaika ja'atarika Tuparāte mare jā'meyu.

³¹ Ńamajĩ ba'iaja ƀo'imajare baaika wapa kijēñerũkirĩmi ōrĩtiiki Tuparā. Jia oyiaja baaiki imarĩ, nabaaka takaja sawapa nare kijēñerāñu. ĩ'rĩka kiwā'maekaki i'supaka baarāki. “Reyakoperipotojo ōñia Tuparāte kire jariƀe'rirũjeka simamaka Cristo imaki Tuparāte wā'maekaki”, ritaja ƀo'imajare ārĩwārũyu,— ƀablote nare ārĩka.

³² Ōñia jariƀe'ririkakaka ā'mitiriwa'ri eebaraka ƀablote ĩ'rārimarāre boiwā'imarĩka. I'supaka nabaako'omakaja aƀerā ƀuri ikupaka ārĩkarā:

—Ate samijaiƀe'arika ā'mitiririka yija yapayu,— ƀablote narĩka.

³³ Supabatirā rērĩbaraka nimaekarō'ōƀi ƀablote ƀoritapawa'rika.

³⁴ ĩ'rārimarā kiupaka ƀupajoatirā Jesũre ā'mitiripēaekarā. ĩ'rĩka Dionisio wāmeiki naka imaekaki, Areópago rērĩroyikarākaki. ĩ'rāko Dámaris wāmeikooka Jesũre ā'mitiripēaekako. Supabatirā aƀerāoka kire yi'rikarā naro'si.

18

Corintowejarā ƀablote imatapaeaka

¹ I'sia be'erō'ō Atenawejeapĩ ƀablote a'rika, Corintowejarā.

² Torā eyatirā ĩ'rĩka Aquila wāmeiki, Pontoka'iakakika ƀablote tōƀobu'aeka. Aquila kirũmu ƀriscilapitiyika Italiaka'iaƀi a'ritirā ƀablo ruƀubajĩ Corintorā neyaweika. Romakaki ĩƀi Claudio wāmeiki Italiaka'iarā judĩotatarāte imarika yapaberirwa'ri, nare kiƀoataeka. Supa imarĩ Corintorā Aquilate a'rika kirũmupitiyika, judĩotatarā imarĩ. Sabe'erō'ō naƀō'irā wi'iturirĩ ƀablote a'rika.

³ ƀablo upakaja sayapāia mo'rĩakakapĩ Aquilate wi'ia* baaeka kirũmupitiyika. Supa imarĩ ĩ'rākō'rĩmatorāja ba'irabeokaro'si naka kituika nawi'iarā.

⁴ ĩ'rākuri jērĩtarirĩmi jariwa'ririmarĩa judĩorākare rērĩriwi'iarā Jesũrika bojariroka bojarĩ ƀablote a'riroyika. Judĩotatarā supabatirā judĩotatamarĩrāteoka Jesũrika na'mitiripēaokaro'si nare kijaiējeriyapaeaka.

⁵ I'sia be'erō'ō, Macedoniapĩ i'tatirā, Silas, Timoteopitiyika neyaeaka ƀablo ƀō'irā Corintowejarā. Neyaeaka ƀoto kiba'iraberika ja'atatirā Jesũrika bojarirokatakaja bojabaraka ƀablote imaeka. Ikuƀaka judĩotatarāte wārōbaraka kijaika: “Jā'merũkika Tuparāte wā'maekaki, kirejeoka yija āñu Jesús”, kērĩka.

⁶ I'supaka kērĩko'omakaja, aƀerā aƀeupaka ƀupajoawa'ri, jajua kire baata'aekarā. Supabatirā ba'iaja kire naƀipeka. I'supaka naƀakā'ā

Š 17:28 En 600 a.C. el poeta griego Epimenides escribió esa poema en que alguien dijo estas palabras pensando en Zeus, el capitán de los dioses. * 17:28 Dos poetas griegos escribieron esta frase (300 a.C.) pensando en Zeus. * 18:3 Tiendas de campaña

ã'mitiriwa'ri, kijariroaka kijããpateka “Kopakaja mijare yokajããkopek'o”, ãrĩpupajoawa'ri. Supabatirã ikupaka kërĩka:

–Tuparãte yire jã'meka upakaja kirika bojariroka mijare yibojakopeyu. Supa imarĩ mija reyarãñurĩmi ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã mija a'rirãka, oka yire imabesarãka. Supa imarĩ mija ã'mitiriyapabeyua ãawa'ri, irĩmipi judiotatamarĩã imarãte Jesurika bojariroka yibojau'muerã baayu,— kërĩka.

⁷ Topi porywa'ritirã Ticio Justo wi'iarã Pablote a'rika po'imajare wãrõrĩ. Judiorãkamarĩki imaripotojo Tuparãte jiyipupaka õrĩkaki kimaeka Ticio Justo. Kiwi'i wã'tarã simaeka judiorãkare rërĩriwi'ia.

⁸ Crispo wãmeiki imaekaki judiorãkare rërĩriwi'i ãpamaki. Iki, kirĩrãoka maipamaki Jesure ã'mitiripëairã nimaeka. I'supakajaoka Corintowejeakarã Jesurika ã'mitiritirã rĩkimarãja kire ã'mitiripëaekarã. Supabatirã rupuko'a najũjerũjeka.

⁹⁻¹⁰ Ì'rãñami makãrãrũñuroka upakapi Jesure jaika Pablote,

–Mikaja ñime. Supa imarĩ mikĩkia'si. Aperã ba'iaja mire baawãrũbesarãñurã. Okajãjia jaritirã yimajaroka po'imajare mibojajipabe. Ika wejeareka rĩkimarãja yire ã'mitiripëarũkirã imamaka, samibojar-ija'ata'si,— Pablote kërĩka.

¹¹ Supa imarĩ Corintorã ã'rãkuri wejejẽ'rã apejẽ'rã ñe'metãjirã po'imajare Jesurika bojariroka bojabaraka kimaeka.

¹² I'sia be'erõ'õ Galiõn wãmeiki Acaya ka'iarã ãpi† kimaeka poto ã'rĩka upaka oyiaja pupajoawa'ri Pablote judiotatarãte ñi'aeka. Supabatirã Galiõn wãjitãji kire ne'ewa'rika.

¹³ Ikupaka kire nabojaeka:

–“Ikupaka Tuparãte majiyipupayeeyu”, ãrĩwa'ri Moiséte yijare jã'meka upakamarĩa kiwãrõtape ãrĩ,— Galiõnre narĩka.

¹⁴ Pablote jairã baaeka potojo ikupaka Galiõnre nare ãrĩka:

–Ba'iaja baiki kimarikareka, supabatirã Romatatarãre jã'meika yi'ribeyuka kimarikareka, mijare ña'mitirijĩñu imakopeyu.

¹⁵ Mija õñu upakaja mija jã'meika simamaka, mija pupayariji oka mija jiebe. Yi'i puri i'sia oka jierimaji marĩka imarika yapaiki,— judiotatarãte kërĩka.

¹⁶ Supabatirã judiotatarãte Galiõnre poatarũjeka surararãkare.

¹⁷ Supabatirã judiorãkare rërĩriwi'i ãpamaki Sostenere nañi'aeka po'imaja. I'supaka baatirã Galiõn wãjitãji kire napajeka. I'supaka nabaako'omakaja, “¿Dako baaerã kire mija pajeyu?”, Galiõnre ãrĩberika. “Marã imabeyua yire”, kërĩpupajoaeka.

Antioquiarã pe'rieyatirã ate Tuparã oka Pablote bojatapãeka

¹⁸ Corintorã matikuri Pablote imaeka rupu. I'sia be'erõ'õ Jesure ã'mitiripëaekarãte kimajaroka kibojaka a'yaokaro'si. Supabatirã Aquila, kirũmu Priscilapitiyika Siriaka'iarã a'yaokaro'si, Cencreaswejearã natu'awa'rika. Cencreaswejepi na'rirã baaeka rupu, “Tuparã, miwãjitãji mire yibojarapaka upakaja yibaako'o”, ãrĩwa'ri kirupua Pablote wi'epaterũjeka.

¹⁹ Wapurupi a'ritirã Éfesowejea papitakarã neyaeka. Torã eyatirã Aquila, kirũmu Priscilapitiyika torã natuika. Pablo puri marĩwa'ritirã, judiorãkare rërĩriwi'iarã eyatirã, “Jã'merũkika Tuparãte wã'maekaki kime Jesús”, ãrĩwa'ri nare jaiẽjerĩ.

²⁰ Matikuriji naka kimarika judiotatarãte yapakopeka. I'supaka simako'omakaja Pablo puri yapaberikaki.

²¹ Supa imarĩ ikupaka nare kimajarobojaka topi o'yaokaro'si:

† 18:12 Gobernador

—Īrārīmi Tuṣarāte yaṣarākareka, mijare ĩarī yi'tarāñu ate,— nare kērīka.

I'sia be'erō'ō waṣurupi Éfesowejeapi ke'rika.

²² Cesarea ṣapitakarā eyatirā Jerusalénkarā Jesúre ā'mitiripēaekarā ṣō'irā Pablote wi'ituriwa'rika. Naka imatirā Antioquíarā ke'rika ate.

²³ Torā kimatapaeka be'erō'ō ke'riū'mueka ate. Galaciaka'iarā imatirā, topi Frigiaka'iarāoka keyaeka. I'sia ka'iareka Jesúre ā'mitiripēairā imaekarāte Jesúrika bojariroka kiwārōtapaeka. I'supaka kiwārōmaka ā'mitiriwa'ri, jībaji Jesúre yi'riwa'ri okajājia najarika.

Éfesorā Tuṣarā oka Aṣolore wārōeka

²⁴ I'sia ṣoto ĩrīka judíotataki Aṣolos wāmeiki Éfesorā eyaekaki. Alejandriawejeakaki kimaeka. Ṕo'imajare ĩaika wājītāji jia jaiwārūiki kimaeka. Suṣabatirā Tuṣarā majaropūñu o'oeka jia kiōrīka.

²⁵ “Jesúre yaṣaika upakaja maimajīñu”, aṣerāte wārōmaka, jia ā'mitiripēaekaki kimako'omakaja Juanre ruṣuko'a ṣo'imajare jūjekakaka takaja ōñuka kimaeka ruṣu. Tērītaka Jesús majaroka ōrīberikoperipotojo kiōrīkarō'ōjīrā kireka wājiaja okajāābaraka jījimakapi ṣo'imajare kibojaeka.

²⁶ Īrārīmi judíorākare rērīriwi'iarā, dakoa kīkirimarīaja jia ṣo'imajaka kijaika. Aquila kirūmu Ṕriscilapitiyika kijaimaka ā'mitirikarā. Kijaika be'erō'ō kika jaiokaro'si aṣeṣañarō'ōrā kire ne'ewa'rika. Jesúrika jia kiōrīpūawārūberikakaka jia kire nabojawapu'ataeka.

²⁷ I'sia be'erō'ō Acayaka'iakarāre Jesúrika bojariroka bojarī ke'ririyaṣaeka. “Jia sime. Me'ṣe”, narīka Éfesokarā Jesúre ā'mitiripēaekarā. Suṣa imarī “Aṣolore jia mija e'etope”, ārīwa'ri ṣaṣera no'oeka Acayaka'iakarāro'si. Torā eyatirā jia nare kijeyobaaeka. “Jesúre mija yi'ṣe”, Tuṣarāte ārīkarā nimaeka.

²⁸ Ṕo'imaja wājītāji, Tuṣarā majaropūñu o'oekakaka bojabaraka,
—Jā'merūkika Tuṣarāte wā'maekaki kime,— ārīwa'ri judíotatarāre kiwārōeka.
I'supaka jītaka nare kibojamaka, “I'supakamarīa sime”, judíotatarāte ārīwārūberika.

19

Éfesorā Ṕablote imatapaeka

¹ Aṣolore Corintowejearā imañujuju, ṣusi watoṣekarā imaeka ka'ia o'riwa'ritirā Éfesowejearā Ṕablote eyaeka. Torā eyatirā Jesúre ā'mitiripēaekarā ĩrārīmarāre kīatōṣoeka.

² Suṣa imarī ikupaka nare kijērīaeka:

—Jesúre mija ā'mitiripēarapaka ṣoto ¿yaje Espírītu Santore mijare ña'rījāirape?— nare kērīka.

I'supaka kēṣakā'ā ikupaka kire nayi'rika:

—“Espírītu Santore ima”, maki yijare bojaberapaki,— kire narīka.

³ Suṣa imarī Ṕablote nare jērīaeka:

—¿Makire yi'riwa'ri ruṣuko'a mija jūjerūjerape?— nare kērīka.

—Juanre wārōeka upakaja ruṣuko'a yijare najūjerape,— narīka.

⁴ I'supaka naṣakā'ā ikupaka Ṕablote nare ārīka:

—Ṕo'imaja ba'iaja nabaika ja'ataekarāre ruṣuko'a Juanre jūjeka. Suṣabatirā ikupaka Juanre nare bojaeka: “Yibe'erō'ō etarūkikate mija yi'ririjape”, ārīwa'ri kiwārōeka. I'supaka kērīkakiji kime Jesús,— Ṕablote nare ārīka.

⁵ I'supaka ā'mitiritirā, narupuko'a najūjerūjeka “Maiṣamaki Jesúre yi'yurā yija ime”, ārīwa'ri.

⁶Supabatirā kipitaka Pablote naḡo'iarā ja'aḡeaeka ḡoto Espiritu Santore nare ña'rjāika. I'supaka simamaka norībeyua imakoḡeka oka najaika. Supabatirā Tuḡarāte nare ḡrīrūjeka nabojaeka.

⁷Ī'ḡoū'ḡuarāe'earirakamaki rō'ḡjīrā nimaeka.

⁸Maekarakamaki aiya jērītarīmi rakaka judīorākare rērīriwi'iarā nare kibojaeka na'mitiripēaokaro'si ḡo'imajare jaiējeriyapaiki Pablote imaeka. “Ikuḡaka Jesúre yi'yurāte jā'mebaraka Tuḡarāte nare imaruḡutarāñu”, āriwa'ri kīkirimarīaja nare kibojaeka.

⁹I'supaka simako'omakaja ĩ'rārimarā kijaika ā'mitiripēaberikarā, aḡekurioka sā'mitiririka yaḡaberikarā ate. ḡo'imaja wājītāji Jesúre ḡo'imajare tāāika majaroka ba'iaja najaika. Supa imarī nare a'ritapātirā Jesúre ā'mitiripēaekarāte kika ke'ewa'rika, Tirano wāmeiki wārōriwi'iarā. Torā ĩ'rārīmi jariwa'ririmarīaja nare kiwārōroyika.

¹⁰Torā ĩ'ḡakuri wejejē'rāka wārōbaraka kimaeka. Supa imarī Asia wāmeika ka'iakarā, judīotatarā, judīotatamarīrā imaekarāoka maiḡamaki Jesúrika bo-jariroka ā'mitiripataekarā.

¹¹Pabloḡi āriwa'riji rīkimakaja maikoribeyua Tuḡarāte beaeka.

¹²Supa imarī Pablote rabeka mirāka sayapāia, jariroakaoka ḡo'imaja jīñurā ḡō'irā ne'ewa'ḡakā'ā narisirika o'riroyika. Supabatirā Satanárika ima ña'rjāikarāteoka ḡorikarā.

¹³⁻¹⁴I'sia ḡoto ĩ'rārimarā judīotatarā ḡo'imajareka Satanárika ima ña'rjāika imaekarāte naḡoatatapaeka. Pablote ĩaji'awa'ri, “ Jesús, Pablote kireka bojaiki wāmeaḡi nareka mija ḡoḡe', marīū'mukoyeye'e”, narīka. I'supaka baairā upakajaoka Esceva, kurarāka ĩḡamaki makarāte baatapaeka. Ī'ḡotēñarirakamaki nimaeka.

¹⁵Ī'rārīmi i'supaka narīko'omakaja, ikuḡaka Satanárika ima nare yi'rika:

—Jesúre ñoñu, supabatirā Pabloteoka yijērāko'ayu. Mijare ḡuri ñiawārūbeyu. ¿Marā je'e mija?— nare kērīka.

¹⁶Supabatirā Satanárika ima ña'rjāikite naḡō'irā teritaeka. Tērīrikaja jājiapī ba'iaja nare kibaaeka. Supabatirā najariroakaoka kibaiwa'ruika. Supa imarī riwejuḡaraka wi'iaḡi naru'riwa'rika.

¹⁷Éfesowejekarā nimaupātiji, judīotatarā supabatirā judīotatamarīrāoka i'sia majaroka ā'mitiripataekarā. Sā'mitiritirā nakīkika. “Tērīritaki kime Jesús”, āriwa'ri rīkimarā maiḡamaki Jesúre jiyiḡupaka ḡrīkarā mae.

¹⁸I'sia majaroka ā'mitiriwa'ri ba'iaja nabaika rīkimarāja Jesúre ā'mitiripēaekarāte bojaeka.

¹⁹Supabatirā ikuḡaka ye'okirāre baaeka ĩ'rārimarā ye'oroka koririmajare: Ye'orokakaka bojaika naḡapera, ḡo'imaja wājītāji e'ewa'ritirā najoeka. I'sia ḡapera najoeriatataka cincuenta mil rakato ḡlata rō'ḡjīrā waḡajā'rīa ririka.*

²⁰I'supaka simamaka maiḡamaki Jesús majaroka ĩ'rākō'rīmatomarīa saḡibimaka, rīkimarāja Jesúre na'mitiripēaeka.

²¹I'supaka so'rika be'erō'ō Jerusalénrā ḡe'ririka Pablote ḡupajoeka. “Macedoniaka'ia, supabatirā Acayaka'ia yo'riwa'rirāñu. Jerusalénrā ñimarāka be'erō'ō, Romawejearā a'ririka ima yiro'si”, kērīḡupajoeka.

²²I'supaka āriḡupajoatirā Timoteo supabatirā Erastoka kire jeyobaarimajare kiruḡu kīḡūataeka Macedoniaka'iarā. Iki ḡuri Asiaka'iarā† matikuriji kituika ruḡu.

Éfesorā rukubaka naḡupajoamaka oka ḡo'ijirika

* **19:19** Cincuenta mil dracmas. Una dracma (moneda) valía un día de trabajo. † **19:22** En Éfeso

²³ Pablote Éfesorā imaeka poto, “Jesús ĩ'rĭkaja imaki p'o'imagare tãārimaji”, ārĭwa'ri p'o'imagare yapabepakã'ã jimarĭa oka nap'o'ijiaeka i'sia wejearã.

²⁴ Demetrio wãmeiki kimaeka i'sia oka bitamataũ'muekaki. Artemisare‡ na-jiyipupayeerũkiwi'i upaka ĩoikarĭjaka platakaka baarimaji kimaeka. Aperãoka kiupaka baarimaja imarĭ, aperãte sĭjibaraka rĭkimakaja niñerũ natõporoyika.

²⁵ Supa imarĭ kire jeyobaarimajare, supabatirã nupakajaoka ba'iraberimajareoka kirērãtaeka. Supabatirã ikupaka nare kērĭka:

—Maa, ika ba'irabeirã puri, rĭkimaka niñerũ tõpõirã maima.

²⁶ ¿Pablote p'o'imagare bojaika ã'mitirikoribeyurã mija bai? “Mija õñu upakaja baatirã mija jiyipupayeeika, jiyipupayeerũkimarĭa sime”, kēñu. Kijaika ã'mitiritirã rĭkimarãja p'o'imagare kire ã'mitiripēayu. Éfeso wejeakarã takajamarĭa kire ã'mitiripēairã. Ritaja Asia ka'iarã imarã kire ã'mitiripēairã oyiaja nime.

²⁷ Ba'iaja maro'si simarãñu. Supa imarĭ mabaap'o'ijiaika p'o'imagare waru-aribesarãñu. Supa simamaka sawapa matõpowãrũbesarãñu. Supabatirã Artemisare jiyipupayeeriwi'iarã p'o'imagare a'ribesarãñu. Ritaja Asiaka'iarã, supabatirã ritatojo wejeareka Artemisare jiyipupaka õñurã. I'supaka simako'omakaja, Pablote ã'mitiripēawa'ri “Imatiyaikamarĭko Artemisare ime”, p'o'imagare ārĭrãñu,— Demetriore nare ārĭka.

²⁸ I'supaka kēpakã'ã ã'mitiritirã, jimarĭa naboebatika. Supabatirã ikupaka ãparaka nakasereka:

—ĭÉfesokarãre jiyipupayeerijayuko, Artemisa jĭitako koime!— narĭka.

²⁹ Nakasereka ã'mitiritirã, rĭkimarã p'o'imagare napõ'irã a'rika. ĩrãoka boe-baritirã, akaserekarã. Supa imarĭ ritaja wejeareka oka p'o'ijirika. I'supaka simamaka Gayo, Aristarco Pabloka jeyoariwa'rikarãte nañi'aeka. Macedo-niakarã nimaeka. Po'imagare rērĭriwi'iarã nare ne'ewa'rika.

³⁰ Kijeyomarãre jaijeyobaarĭ torã Pablote kãkariyapakõpeka. Kãkarika kiyapamaka ĩatirã, “Mikãka'si”, Jesure ã'mitiripēaekarãte kire ārĭka.

³¹ ĩrãrimarã i'sia ka'ia ĩparimarã§ torã imaeka. Pablo jeyomarã imarĭ, majaroka kiro'si pũataekarã: “Naka ĩrãtĭji baabekaja”, ārĭwa'ri.

³² Rērĭrũkikõ'rĭmatorã rukubaka nakasereka. Apeupaka, apeupaka nakaser-emomeka. ĩrĭka upaka pupajoaberiwa'ri rukubaka pupajoabaraka nimaeka. “¿Dakoa baaerã yija rērĭko'o?”, narĭwãrũberika.

³³ Judĭotataki naka imaekaki Alejandrore p'o'imaja wãjitãji naro'si kire jairũjekarã judĭorãka. Torã rērĭtirã imaekarãte jaiokaro'si, Alejandrote kipitaka mi'mataeka “Mija jaiã'si ruðu”, ārĭwa'ri. I'supaka kibaako'omakaja nokata'riberika. “Dakoa oka imabeyua judĭorãkaro'si”, ārĭwa'ri nare kibojaerã baakopeka.

³⁴ Judĭotataki kimaeka õrĭwa'ri judĭorãkamarĭrãte tērĭwa'ribaji akasereka,

—ĭÉfesokarãre jiyipupayeerijayuko, Artemisa jĭitako koime!—

ĩ'pakuri aiyajērãrõ'õjĭrã i'supaka ĩ'rĭka upakaja akaserebaraka nimaeka.

³⁵ ĩ'rĭka tokaki imaruputarimaji p'o'imagare okata'rĭrũjekaki, supabatirã ikupaka nare kērĭka:

—Mija ã'mitipe Éfeso wejeareka imarã. Majiyipupayeeiko Artemisa wi'ia ĩarĭrĭrimaja maima ika wejeareka imarã. Supabatirã koþo'ijērãka ĩmiþi ña'rĭka maiarĭrĭrijayu. “I'supaka imarã nime”, ritaja p'o'imagare ārĭwãrũpatayu mareka.

³⁶ Nirã p'o'imaja “Pakirika sime”, ārĭbeyurã. Supa imarĭ mija jo'ria'si, i'tojĭrãja samija ja'atabe. Ba'iaja mija baa'si, jia mija pupajoabe.

‡ 19:24 Artemisa era la diosa principal de Éfeso. Los Romanos la llamaba Diana. Su templo en Éfeso era magnífico. § 19:31 Oficiales de la provincia

³⁷ Īrā ĩmirĭja mija e'era'airā majiyipupayeeiko Artemisarika karee'ebeyurā. Supabatirā ba'iaja koreka jaibeyurā nime.

³⁸ Demetriore kika ba'irabeirāpitiyika aþerāte nare okabaajĭkareka, niþarimarā þō'irā oka jierĭ nare e'ewa'ritirā jia simajĭñu. Oka naro'si imajĭkareka, ĩþarimarāre nabojaĭñu. ĩþarimarā, jā'merimaja nime oka jierimaja.

³⁹ Aþea oka bojarika mija yaþajĭka, Romakarāre jā'meka āñu upakaja ĩþarimarāre rērĭrāka þoto nawājitāji mija bojaĭĭkareka jia simajĭñu.

⁴⁰ Mia, ħmarākā'ā Romatatarā ĩþarimarāte pupajoarāñu ruku i'supaka þo'imajare oka þo'ijiamaka? Ikuþaka naþupajoarāñu je'e aþeyari: “Mare boe-bariwa'ri ĩrāþē'rōtorāja mare nabaariyaþayu Éfesokarā”, narĭþupajoarāñu je'e. I'supaka simamaka werika maro'si simajĭñu. Supa imarĭ “ħMarākā'ā oka imamaka, i'supaka þipebaraka mija ime?”, Romatatarāte ārĭrākareka, marākā'ā nare yi'riwārūberijĭka maimē,— torā imaruþutarimajite ārĭka.

⁴¹ Sabe'erō'ō “I'tojĭrāja simarū”, ārĭtirā nare kiþe'rirĭjeka.

20

Macedoniarā Pablote a'rika

¹ I'supaka oka imaeka be'erō'ō Jesúre ā'mitiripēaekarāte Pablote akaeka. Ke'rirā baaeka ruþu “Jesúre yi'ririjariwa'ri jia mija imabe”, ārĭwa'ri naka kijaika. I'supaka ārĭtirā, nare kimajaroka kibojaeka a'yaokaro'si. Supabatirā Macedoniaka'iarā ke'rika.

² Macedoniaka'iarā a'ririjaparaka ĩrāweje upakaja Jesúre ā'mitiripēaekarā þō'irā kituririjarika. Naþō'irā eyatirā “Jia Jesúre ā'mitiripēabaraka okajāja mija imabe”, nare kērĭka. I'sia be'erō'ō Greciaka'iarā keyaeka.

³ Maekarakamaki aiya torā kimaeka be'erō'ō Siriaka'iarā waþuruþi a'rirā kibaeka. I'supaka simako'omakaja judĭotatarāte kire jāāerā nari'kaika majaroka kiā'mitirika. Supa imarĭ “Yi'taraparō'ōrā Macedoniaka'iarā yipe'riwa'rirāñu bo'ipĭ”, Pablote ārĭþupajoaeka.

⁴ Kika jeyoariwa'raparā ikarakamaki yija imarape: Sóþater Bereakaki Þirro maki, Segundo supabatirā Aristarco, Tesalónicawejeakarā, Gayo Derbewe-jeakaki, Timoteo supabatirā Tíquico, Trófimo Asiaka'iakarā, supabatirā yi'i Lucas. I'siarakamarā Þabloka yija jeyoariwa'rape.

⁵ Filiposwejea eyatirā, yijaka imaraparāte a'riweirape Tróadewejeearā yijare ta'arĭ.*

⁶ Þan levadura rukebekaja ba'aribayarā yija imarapaka be'erō'ō Filiposþi yija a'rape waþuruþi. ĩrāþitarakarĭmi be'erō'ō Tróadewejeearā yija eyarape. Yija ruþu a'raparā, yija jeyomarāre torā yija eyarape. Torā ĩ'þotēñarirakarĭmi yija imarape.

Tróadewejeearā Pablote imataþaeka

⁷ Ba'irabeū'murirĭmi† yija rērāþe Jesúre yi'yurāpitiyika. Maro'si Jesúre reyaeka þupajoabaraka kijā'meka upakaja þan þibaba'aerā yija rērāþe. Yija ba'aerā baarapaka ruþu Pablote yijare bojarape. Aþerĭmi ke'rirā baarapaka simamaka yijare kiwārōyuju ñami ñe'metāji seyarape.

⁸ I'sia wi'ia maekarakakuku yuraika ima wi'ireka, þiyikukurō'ōrā rērĭtirā yija imarape. Rĭkimakaja yaaboika imarapaka i'sia kurarakarā.

⁹ Supa imarĭ ĩ'rĭka bikirimaji Eutico wāmeiki ĩmirā kurarakapĭ yoirŭkia koþereka ‡ imaraparō'ōrā ruþarapaki. Ñoaka Pablote jaimaka, koþakaja

* **20:5** El uso de “nosotros” (yijare) indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo hasta versículo 21.25 † **20:7** Domingo ‡ **20:9** Ventana

ōōmaka bikirimajite riarapaka. Kopakaja kārītiyawa'ri kiña'rāpe mae. Poriwa'ritirā kire yija kōae'ekoperape. Kopakaja reyaekaki kimarape.

¹⁰ Supa imarī ruiwa'ritirā, kimajakarā eyapañaritirā Pablote kire wā'wojī'arape. Supabatirā ikupaka yijare kērāpe:

—Mija pupata'si. Ōñia jaripe'yuka kime,— yijare kērāpe.

¹¹ I'sia be'erō'ō Pablopitiyika yija mirīwa'rape ate. Torā mirīeyatirā pan kipibarape. Yija ba'arapaka be'erō'ō jairīji Pablote wārāpe. I'sia be'erō'ō Asowejearā turitaparī ke'rape.

¹² Jia jājika bikirimajite japakā'ā, kiwi'iarā po'imajare kire e'ewa'rape. I'supaka kimamaka jia jījimaka najarape.

Miletowejearā Pablote a'rika

¹³ Pablote ārāpaka upakaja wapuruḡi Asowejearā yija a'rape. Toḡi wapuruḡi a'ritirā kire yija ta'arape, ma'api ke'rapaka simamaka.

¹⁴ Asorā keyarapaka poto wapuruḡi kire yija jāātorape. Kire jāātoritirā Mitilene wāmeika wejearā yija a'rape mae.

¹⁵ Aḡerīmi toḡi yija a'rapaka be'erō'ō Quío wāmeika jūmurika yija o'rape. Aḡerīmi Samos wāmeika jūmurikarā yija eyarape. Toḡi a'ritirā aḡerīmi Miletowejearā yija eyarape.

¹⁶ “Asiaka'iarā Jesúre ā'mitiripēairā pō'irā ya'rijīkareka yiba'ejīñu”, Pablote āpakā'ā ā'mitiriwa'ri, Éfesowejea wājiaja yija o'ritapawa'rape. “Jerusalén wejearā Pentecostés baya ĩaokaro'si wārūaja ma'rijīkareka jia simajīñu”, ārīpupajoawa'ri, “Jajuaja ma'riye'e”, Pablote yijare ārāpe.

Éfesokarā imaruḡputarimajare piyia jia kiokajāāeka Pablo

¹⁷ Miletorā imatirā, Éfesowejearā Jesúre ā'mitiripēairāte imaruḡputarimajare Pablote oka pūatarape: “Mija i'tabe ō'ōrā. Éfesorā a'riberijīka ñime”, ārīwa'ri nare kibojapūarape.

¹⁸ Supa imarī yija pō'irā neyarapaka poto ikupaka Pablote nare ārāpe:

—Mamarī Asiaka'iarā eyatirā jia mijaka ñimaroyirapaka mija ōñu.

¹⁹ Mijaka ñimarapaka poto Maiḡamakiro'si ba'irabejībaraka, “Mija tērīwa'ribaji ōñuka ñime”, ārīberapaki yi'i. Supabatirāoka po'imajare Jesúre ā'mitiripēabeyua ĩawa'ri yorape. Supabatirā judiōtatarāte ba'iaja baaokaro'si yire nari'kamaka ba'iaja yijūarape.

²⁰ Jesúrika bojariroka mijare yibojarapaka poto, dakoa jia bojarika mijaro'si ma'rāpāāberapaki yi'i. “Kirika bojariroka ā'mitiritirā jia nimarū”, ārīwa'ri mijare sayibojapatarape. Rīkimarā wājitāji, supabatirā mija wi'iarāoka mijare sayibojaroyirape.

²¹ “Ba'iaja mija baaika pupajoariwa'ri samija ja'atabe. I'supaka Tuparāte yi'ririka yapawa'ri maiḡamaki Jesucristore mija ā'mitiripēabe”, ārīwa'ri judiōtatarā supabatirā judiōtatamarīrā imarāteoka yibojaroyirape.

²² Espiritu Santore yire jā'meika upakaja maekaka Jerusalénrā ya'rirā baayu. Torā yire o'rirūkia ōrībeyuka yi'i.

²³ Ikatakaja mijare yibojawārūyu. Ritaja wejearā ya'ririjayurō'ōrā ikupaka Tuparāro'si bojaījirimajare yire bojayu Espiritu Santore nare sōrīrūjemaka: “Wēkomaka imariwi'iarā mire natarāñu. Supabatirā ba'iaja mijūarāñu”, yire nañu.

²⁴ Maiḡamakiro'si yiba'iraberūkia yire kija'ataeka jia simaupatiji yibaawearāka be'erō'ō yire najāājīkareka marā imabeyua. “Po'imajare wayuñawa'ri Kimakire Tuparāte reyarūjeka mare tāāokaro'si”, ārīwa'ri po'imajare yibojarā maiḡamaki Jesúre yire pūataeka.

²⁵ “Kire ā'mitiripēairāte Tuṡarāte jia jā'merāñu”, āriwa'ri ritaja mijare yibojarape. Mae ṡuri “Aṡekurioka yire niabesarāñu”, mijareka ñarīṡuṡajoayu.

²⁶⁻²⁷ Ritaja Tuṡarāte ṡo'imajare bojariyapaparapaka uṡakaja mijare yibojarape, kūṡajī ma'rāṡāābekaja. Suṡa imarī ika mijare yibojayu: Ī'rīka mijakaki Tuṡarā ṡō'irā eyabesarākareka, kireje oka imarāka, yiremarīa.

²⁸ Suṡa imarī rakajekaja mija ōñu uṡakaja jia mija ṡuṡajoabe, Jesúre yapaika uṡakaja mija baarijayaokaro'si. I'suṡakajaoka Éfesowejearā ṡe'rieyatirā, Espíritu Santore mijare jā'meika uṡakaja jia Jesúre ā'mitiripēairāte mija ĩarīṡe. Maiṡamaki Jesúre maro'si riwejurubaraka reyaekapī āriwa'rīji, Tuṡarārirā maimē. Suṡa simamaka jia nare mija imaruṡutabe, oveja ĩarīrīrimajare ĩarīñu uṡaka.

²⁹ Yiṡuṡajoaikareka, ya'ritapārāka be'erō'ō aṡerā, ṡakirimajaroka bojarimajare etarāñu. Yaia oveja saba'ariataika uṡaka Jesúre ā'mitiripēairāte ṡakirimajaroka nawārōrāñu, Jesúre nayi'ririĵa'atarū āriwa'ri.

³⁰ Mija watoṡeka ĩ'rārimarā imarā ṡariĵi ṡakirimajaroka Jesúre yi'yurāte wārōrāñurā. “Yiĵa ṡuṡajoaika uṡaka naṡuṡajoarū naro'sioka”, āriwa'ri suṡa nabaarāñu.

³¹ Suṡa imarī rakajekaja mija imabe Jesúrika bojariroka imatiyaika mija ā'mitiripēariĵa'atakoreka. Maekarakakuri weĵeĵē'rāka, ñami, ĩmioka mijare yiwārōrapaka mija ōrīriĵape. Ī'rākurimarīa oṡaraka mijare yokajāāroyirape.

³² Yijeyomarā, mijaro'si Tuṡarāka yijairā baayu, mijare kīarīñaokaro'si. “Mare wayuĵawa'ri ba'iaĵa mabaaiĵa wapa, Tuṡarāte ye'kariayu”, āriwa'ri mija ṡuṡajoamaka, ĵiĵaji kirika bojariroka mija ā'mitiripēaerā Tuṡarāte mijare jeyobaarāñu. Suṡa imarī “Yirirāte jia yibaarāñu”, kērīka uṡakaja Tuṡarāte baarāñu.

³³ Aṡerā niñerū, najariroakaoka oakiriberapaki yi'i.

³⁴ Ikuṡaka simarape: Ñoñu uṡakaja ba'irabetirā ba'arika, jarirooka yitōṡorape. Suṡabatirā yika imarapārāteoka yitōṡoĵirape. I'sia ōñurā mija ime.

³⁵ Ritaja yiba'irabeka ĩapatawa'ri, “Pablote baaika uṡaka, jia maba'irabeĵīñu sawapapī wayuoka baairāte majeyobaaokaro'si”, mija āriwārūeka. Ikuṡaka maiṡamaki Jesúre bojarapaka mija ye'kariria'si: “Se'etoyukate tērīwa'ribaji ĵĵimaka kime sĵirimaji”, Jesúre āriĵa,— Pablote nare ārāpe.

³⁶ I'suṡaka Pablote ārāṡaka be'erō'ō naka ñukurupatirā Tuṡarāka kijairape.

³⁷ Tuṡarāka kijaiwearapaka ṡoto oṡaraka kire nawā'ojī'arape, suṡabatirā kiye'tearā nu'surape.

³⁸ “Aṡekurioka yire ĩabesarāñurā mija mae”, Pablote āriĵa simamaka, ĵimarīa ba'iaĵa naṡuṡarape. I'sia be'erō'ō ṡapītakarā kire najeyoariwa'rape.

21

Jerusalénrā Pablote a'rika

¹ Jesúre ā'mitiripēairāte a'ribojaweatirā wapūrirā yija jāirape. Suṡabatirā wāĵiaĵa Cos wāmeika ĵūmurikarā yija a'rape. Aṡerīmi Rodas wāmeika ĵūmurikarā yija a'rape. Toṡi Pátararā yija eyarape.

² Suṡa imarī marīrūkirō'ōrā yija imarapaka ṡoto, “Feniciaka'iarā sa'rīrā baayu ika wapuru”, naṡakā'ā, i'sia wapuruṡi yija a'rape.

³ A'rīriĵari Chiṡre wāmeika ĵūmurika yija ĩao'rape. Weĵerīrīka ṡē'rōtoṡi yija o'rape i'sia ĵūmurika. Siriaka'i wāĵitāĵi yija a'rīriĵarape. Wapuruṡi ne'ewa'rapaka ba'irīĵa Tirowejearā namaataerā torā yija ṡāārāpe.

4 Torā Jesúre ā'mitiripēairāte ĩatōpōtirā ĩ'pōtēñarirakarīmi naka yija imarape. “Jerusalénrā Pablote ba'iaja jūarāñu”, āriwa'ri Espiritu Santore nare ōrīrūjemaka, “Jerusalénrā me'ria'si”, kire narīka.

5 I'supaka narīko'omakaja ĩ'pōtēñarirakarīmi be'erō'ō a'rirā yija baaeka ate. Torā Jesúre ā'mitiripēairā imaraparā, narōmia, namakarāoka yijaka wejeapi jeyoariwa'ritirā pāpitakarā eyaraparā. Pō'sirō'ōrā eyatirā ĩ'rākō'rīmatorāja űukurupatirā Tuṓarāka yija jairape.

6 I'sia be'erō'ō nare yija majaroka yija bojarape a'yaokaro'si. I'supaka baaweatirā waṓururā yija jāirape. ĩ'rā ṓuri toṓi ṓe'raparā.

7 Tirowejeapi a'ritirā Tolemaidawejearā yija eyarape. Torā eyatirā Jesúre ā'mitiripēairāte ĩatōpōtirā “¿Yaje mija ime?”, nare yija ārāṓe. Suṓabatirā ĩ'rārīmi naka yija imarape.

8 Aṓerīmi toṓi a'ritirā Cesarea wāmeika wejearā yija eyarape. Torā eyatirā Jesúrika bojariroka bojataṓarimaji Felipe wi'iarā yija a'rape. Iki imaekaki ĩ'pōtēñarirakarākaki Jerusalénrā Jesúre ā'mitiripēairā aṓōstolrākare jeyobaarūkika najā'mekaki.

9 Botarakakorā makarōmiki kimarape. Tīmiamarīrā nimarape. Suṓabatirā Tuṓarāte nare ōrīrūjeikakaka aṓerāte bojarimaja rōmijā nimarape.

10 Torā ĩ'rārīmimarīa yija imatirapakarā, Judeaka'iaṓi Tuṓarāro'si bojājirimaji, Agabo wāmeikite etarape.

11 Yija ṓō'irā eyatirā Pablo wa'eyoka kiwarerape. Saṓi kiōñu uṓakaja kiū'ṓua, kiṓitaka kiṓi'ṓerape. Suṓabatirā ikupaka kibojarape:

—“Jerusalénrā ikupaka judiōtatarāte ika wa'eyoba'ipite ṓi'ṓerāñu. Kire ṓi'ṓetirā judiōtatamarīrā imarāte kire nijirāñu”, āriwa'ri Espiritu Santore yire bojayu,— Agabote ārāṓe.

12 I'supaka kēṓakā'ā ā'mitiriwa'ri “Jerusalénrā me'ria'si”, āriwa'ri Pablote yija bojarape Cesareakarāṓitiyika.

13 I'supaka yija āriko'omakaja ikupaka Pablote yi'rape:

—Mija oria'si. Mija oṓakā'ā ĩawa'ri, yirīomayu. I'supaka simako'omakaja yipupaka ṓuri simaupakaja ima. Jerusalénrā yire naṓi'ṓerāka takamarīa, yire jāārika nari'karākareka, “Yire mija jāā'si”, ñarībesarāñu. Maiṓamaki Jesúre jā'meka uṓakaja baarimaji ñime,— Pablote yijare ārāṓe.

14 Yija ārāṓaka uṓaka kiyi'ribepakā'ā, i'tojīrāja kire yija jaiējerija'atarape. Suṓabatirā ikupaka kire yija ārāṓe:

—Maiṓamakire yapaika uṓakaja simarū.—

15 I'supaka āriweatirā yija ba'irījia jieweatirā Jerusalénrā yija a'rape.

16 Cesareawejeakarā ĩ'rārimaki Jesúre ā'mitiripēairāka yijaka jeyoariwa'raparā. ĩ'rīka Mnasón wāmeiki wi'iarā yijare ne'ewa'rape torā tuiokaro'si. Chiṓrekaki mirāki kimarape. ĩ'rājē'rāmarīa Jesúre ā'mitiripēatikiki kimarape.

Santiago ṓō'irā wi'iturirī Jerusalénrā Pablote eyaeka

17 Jerusalénrā yija eyarapaka ṓoto jia jīimakapi Jesúre ā'mitiripēairāte yijare e'etorape.

18 Aṓerīmi bikitojo Santiago ṓō'irā wi'iturirī Pabloka yija a'rape. Nimaupatiji Jesúre ā'mitiripēairāte imaruṓutarimaja imapataraparā Santiago ṓō'irā.

19 “¿Yaje mija ime?”, āriweatirā, “Judīotatamarīrāte Jesúrika bojariroka yibojamaka, jimarī jia Tuṓarāte baarape”, āriwa'ri ritaja o'rikakaka Pablote nare bojarape.

20 I'sia ā'mitiritirā jīimaka imawa'ri, “Jiitaka baaiki kime Tuṓarā”, narāṓe. Suṓabatirā ikupaka Pablote narāṓe:

—Yija jeyomaki, matatarā rīkimarāja imarā Jesúre yi'yurā. Kire ā'mitiripēairā imariḗotojo Moiséte jā'meka upaka oyiaja mabaarijaju ruḗu. I'sia miōñu.

²¹ Aḗerā ḗuri ō'ōrā imarāte ikupaka bojairā: “Judíotatamarīrā ka'iarā Pablote imatapapoto ‘Moisés imaekakite jā'meroyika mayi'rija'atajiñu’, āriwa'ri judíorāka torā imarāte kibojayu. I'supakajaoka ‘Mija makarā circuncisión baarika, supabatirā matatarāte baarijariroyika yi'ririya'atarika sime’, kēñu”, ĩ'rārimarāte āririjayu,— Pablote narāḗe.

²² —Metaika norīrāñu. “Kireka ḗo'imajare bojakopeika majaroka ritamarīa sime”, nañaokaro'si ḗmarākā'ā mibaarāñu?

²³ Ikupaka mibaajīkareka jia simajiñu. Ō'ōrā maka botarakamaki ĩmirīja imarā, “Miaika wājitāji ikupaka yija baarāñu”, Tuparāte ārikarā nime. “Tuparāte yija ārika upakaja, yija baarape”, āriwa'ri, Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā narupua wi'epaterūjerī na'rirāñu.

²⁴ Mi'ioaka naka me'ḗe. Ba'iaja nabaakareka jūjerika yaḗawa'ri judíotatarāre baaroyika upaka naka mibaabe. Oveja joeījiokaro'si mijaro'si samiwaruape. Tuparāro'si sa joeījitirā, kurarākare mija ruḗua mija wi'epaterūjebe “Tuparāte yija ārika upakaja, yija baarape”, āriwa'ri. I'supaka mibaamaka ĩawa'ri, “‘Moiséte jā'meroyika yi'ribeyuka Pablote ime’, aḗerāte āñua ḗuri ḗakirika sime. Simaupakaja kiya'yu”, matatarāte āriñu.

²⁵ Judíotatamarīrā Jesúre ā'mitiripēairāte ḗapera yija ḗūatarape. Ikupaka bojabaraka naro'si yija o'orape: “Ikatakaja mijare yija bojaḗūayu: Waḗuju imaja jērāka jiyipupaka ōriwa'ri ri'ia napāāikakaka mija ba'a'si. Riweaoka mija ukua'si. I'supakajaoka wa'iro'sia wāmua namokoru'ataeka ri'ia mija ba'a'si. Supabatirā rōmikirā, tīmiakirā, rōmimarīrā, tīmiamarīrāoka ba'iaja baabekaja mija imabe”, āriwa'ri yija o'orape,— Pablote narāḗe.

Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā Pablote nañi'aeka

²⁶ Supa imarī aḗerīmi botarakamaki imaekarāte Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā Pablote e'ewa'rika. Ba'iaja nabaaiika najūjeroyika upaka naka kibaaeka. I'supaka baatirā, ikupaka kurarākare kibojaeka: “Ikarakarīmi sajariwa'yu ruḗu ba'iaja yija baaika yija jūjewearūkia. Piyirīmi seyarāka ḗoto Tuparāro'si oveja mija joeījirika yija yaḗayu, yija imarakamakiro'si”, nare kērika.

²⁷ ĩ'ḗotēñarirakarīmi seyaerā baaeka ḗoto Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā Pablote imamaka, ĩ'rārimarā Asiaka'iakarā judíotatarāte kire ĩatōḗoeka. Jājirokapi ḗo'imaja wājitāji ba'iaja kireka akaserebaraka kire nañi'aeka.

²⁸ Ikupaka kire nokabaaeka:

—Yija tā'omaja, Israeltatarā, yijare mija jeyobaabe. ĩ'ĩ ĩmirīji imaki ba'iaja mare jaitaparimaji. I'supakajaoka “Moiséte jā'mekakaka mayi'rirūkimarīa sime”, āḗaraka ḗo'imajare kibojapibayu. Supabatirā ika Tuparāte jiyipupaka ōriwi'ia ba'iaja jaiyuyeiki kime. Judíotatamarīrāte ḗariji Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā ke'eetamaka ba'ia sakimarūjeyu Tuparā ñakoareka,— āriwa'ri aḗerāte nabojaeka.

²⁹ (I'sia ruḗubaji ĩ'rārirīmi wejeñe'metāji Trófimo wāmeikipitiyika Pablote imamaka niaeka. Éfesowejeakaki kimaeka Trófimo. Supa imarī, “Kika kime je'e”, āriḗupajoakopewa'ri “Judíotatamarīkate Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā ke'ewa'yu”, narīkoḗeka).

³⁰ Tuparāte jiyipupaka ōriwi'iarā oka ḗo'ijirika majaroka ā'mitiriwa'ri, i'sia wejeareka imaekarāte torā rīriwa'rika. Pablote ñi'atirā kire nayieḗoeka. I'sia wi'iaḗi ḗoritirā, simaupatiji koḗereka natāteḗataeka, torā oka ḗo'ijirikoreka.

³¹ I'supaka kire jāāerā nabaeka ḗoto, Jerusalénwejeareka imaekarāte oka ḗo'ijiaeka majaroka Romakaki surararāka ĩḗamakire ā'mitirika.

³² I'sia majaroka ã'mitiritirã kisurararãkare, supabatirã kirokajitekarã ïparimarã imaekarãteoka kiakaeka. Supabatirã rĩrĩwa'ritirã rukubaka pupajoabaraka po'imajare boebarikarõ'õrã neyaeka. Surara ïpamakire kisurararãkapitiyika ketamaka ïawa'ri, Pablote napajerija'ataeka.

³³ Supa imarĩ surara ïpamaki Pablote ñi'arũjekaki kisurararãkare. Kire ñi'atirã, ïpamiji perumijiapi nare kire kipi'perũjeka. Supabatirã po'imajare kijẽriaeka: “¿Maki kime ï'ĩ? ¿Dakoa kibaako'a?”, kẽrika.

³⁴ Rakaka oyiaja pupajoawa'ri akasererika pi najaika. Nakasere-tarupamaka ã'mitiriwãrũberiwari, “I'supaka oka kireka ime”, kẽrĩwãrũberika. Supa imarĩ surararãka wi'iarã Pablote ke'ewa'rirũjeka surara ïpamaki.

³⁵⁻³⁶ Surara wi'iarã kire ne'ewa'pakã'ã ïatirã rĩkimarãja po'imajare kibe'erõ'õ a'rika. “Kire mija jããpabe”, ãparaka nakasererĩ'rika. Surara wi'ia mirĩrũkirõ'õrã neyaeka poto, jãjibaji boebariwa'ri okajãjia najarika. Supa imarĩ po'imajare kire jãã'si ãrĩwa'ri Pablote surararãkare e'emiawa'rika.

Po'imajare ïaeka wãjitãji, “Dakoa oka yire imabeyua”, Pablote ãrĩka

³⁷ Surara wi'iarã kire ne'ekãkaerã baaeka poto, ikupaka nipamakire Pablote ãrĩka griego okapi:

—Mika jairika yiyapayu,— kẽrika.

I'sia ã'mitiritirã,

—¿Yaje griego oka jaiki mime?

³⁸ “Bikitakamarã Egiptokakite cuatro mil rakamaki ba'iaja baairãka jeyoariwa'ritirã po'imajamatorã kimaruputaeka. Roma ïparimarãre ïrãpẽ'rõtorãja kibaariyapakopeka. I'supaka baarapak kime”, mireka ñarĩpupajoako'o. I'supaka yipupajoakopekoko'omakaja griego oka mijaikareka, Egiptokakimarĩka mime,— kire kẽrika.

³⁹ I'supaka kẽpakã'ã ikupaka Pablote kire ãrĩka:

—Jẽno'o apika ñime. Judiotataki ñime yi'i puri. Tarso wãmeika wejeakaki ñime. Imatiyaiweje Ciliciaka'iarã sime. ¿Yaje po'imajaka yire mijairũjejiñu? — Pablote kire ãrĩka.

⁴⁰ I'supaka kẽpakã'ã,

—Naka mijaibe,— kire kẽrika.

Supa imarĩ mirĩrũkirõ'õrã rĩkamaritirã po'imajare wiriwirijayaokaro'si kipitaka kimi'mataeka. Po'imajare okata'rika be'erõ'õ hebreo okapi Pablote jaika:

22

¹ —Yijeyomarã judiorãka, pakiarimarãoka mija ã'mitipe ruðu. “Dakoa oka kire imabeyua”, mija ãñaokaro'si yimajaroka mijare yibojaerã baayu ruðu,— Pablote ãrĩka.

² Nokapi kijaimaka ã'mitiriwa'ri, wiriwiri najaritiyaeka. Ikupaka Pablote nare bojaeka:

³ —Judiotatakiji ñime yiro'si oka. Cilicia ka'ia, Tarso wãmeika wejeareka po'ijirikaki ñime. Supabatirã õ'õ Jerusalénrã yipakiarika. Gamaliel wãmeiki pi ãrĩwa'riji pãpera yiwãrũrape. Mañekiarãte jã'mekakaka jia yiwãrũrape. Maekaka Tuparãte mija yi'yu upakaja yi'ririka yiyaparoyirape yiro'si oka.

⁴ “Jia Tuparãte yi'yuka ñime”, ãrĩwa'ri, Jesũre ã'mitiriãairãte ba'iaja jũaerã supa yibaarape. Aperikuri nare yijããrũjerape. Ìmirĩja, rõmijãteoka ñi'awa'ritirã wẽkomaka imariwi'iarã nare yitarũjerape.

⁵ Kurarãka ïpamaki imatiyaiki supabatirã ïparimarã imatiyarimajaoka “I'supaka kibaarape”, yireka ãrĩwãrũirã. Ìrãjaoka pãpera yire baañjiraparã, matã'omaja Damascowejeakarãre yibearũkia imakoperapaka. I'sia pãpera

e'etoritirā, so'oeka yire jā'meika upakaja Jesúre ā'mitiripēairāte mo'arī ya'rikoperape. Jerusalénrā nare e'era'atirā ĩparimarāte wēkomaka nare baarūjerā yibaakoperape.

*“Ikuḗaka Jesúre yiyi'riū'murape”, āriwa'ri Pablote bojaeka
(Hch 9.1-19; 26.12-18)*

⁶ I'supaka baarī ĩmi ñe'metāji ma'aḗi ya'rapaka ḗoto, Damascowejewā'tarā ñimarapaka ḗoto, ikuḗarō'ōḗiji wejeḗemapi jājia yaaboaike yire yaarapaka.

⁷ Supa imarī ka'iarā yiña'rāḗe mae. Supabatirā ikuḗaka yire sajaikorapaka ña'mitirape: “Saulo, Saulo, ¿dako baaerā ba'iaja yire mibaarijayu?”

⁸ I'sia ā'mitiriwa'ri ikuḗaka yiyi'rape: “¿Ñiḗamaki, maki mime?”, ñarāḗe. I'supaka ñapakā'ā ikuḗaka kiyi'rape: “Yi'iji ñime Jesús, Nazaretkaki. Ba'iaja mibaarijayuki ñime”, yire kērāḗe.

⁹ I'supaka sayaaboamaka ĩatirā yika a'raparāre ḗupatarape. I'supaka sayaaboamaka ĩatirā yika a'raparāre ḗupatarape. ĩ'rā ḗuri i'supaka yaaboarapaka ĩakoperiḗotojo yire jairapaki oka na'mitiriberape.

¹⁰ I'supaka yire kijaimaka ā'mitiriwa'ri kire yijērīarape: “¿Marākā'ā yibaarika miyapayu Ñiḗamaki?”, ñarāḗe. I'supaka ñapakā'ā ikuḗaka yire kiyi'rape: “Mi'mitirā Damascorā me'ḗe. Torā ĩ'rīkate mire bojarāñu ritaja mibaarūkia miro'si yija'ataeka”, yire kērāḗe.

¹¹ I'sia yaaboaike ñiarapaka ḗoto yiñakoyarape. Supa imarī yika a'raparā Damascorā yire tītieyaraparā.

¹² Torā ĩ'rīka Ananías wāmeikite imarape. Moisés imaekakite jā'mekakaka simaupakaja yi'riḗataiki kimarape. Tokarā judíotatarā, “Jia baaiki kime”, āriwa'ri kireka najairape.

¹³ I'sia wejearā yeyarapaka be'erō'ō yipō'irā Ananíare etarape. Yiwā'tarā rīkamaritirā ikuḗaka yire kērāḗe: “Yijeyomaki Saulo, miyoibe ate.” Ikuḗarō'ōḗiji kire ñiarape.

¹⁴ Supa imarī ikuḗaka yire kērāḗe: “Tuḗarā, mañekiarāte jiyiḗupayeeroyikakite wā'maiki mime kiyapaika upakaja mibaarūkia miōñaokaro'si. Supabatirā kiḗūataekaki, ba'iaja baakoribeyukate* miaerā, supabatirā kijaika mia'mitiyaokaro'si Tuḗarāte miḗō'irā kire ḗūatarape.

¹⁵ Jesús majaroka mibojataparījarirāñu. Miaeka mirāka, mia'mitirikaoka ritaja ḗo'imajare mibojataparāñu.

¹⁶ Miba'ea'si. Jesúre ā'mitiripēatirā, ba'iaja mibaaika kijūjerā kire mijēñebe. Supabatirā ruḗuko'a mijūjerūjebe”, yire kērāḗe.

¹⁷ Ñoapañaka Jerusalénrā imakoḗeka yipe'riwa'rape. Torā ĩ'rārīmi Tuḗarāte jiyiḗupaka ōrīriwi'iarā Tuḗarāka jairī ya'rape. Tuḗarāka jaikōrī makārārūñuroka upakapi Maiḗamakire jaimaka ñiarape.

¹⁸ Topi ikuḗaka yire kērāḗe: “Ñojimarīji Jerusalén wejeaḗi me'ḗe. Ō'ōrā imarā ḗo'imaja yimajaroka nare mibojakoḗemaka ā'mitiripēabesarāñurā”, yire kērāḗe.

¹⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā ikuḗaka kire yiyi'rape: “Maiḗamaki, ō'ōrā imarā ritaja yibaaeka mirāka ōñurā. Mire ā'mitiripēabaraka judíorākare rērīriwi'iarā imarāte e'epoatirā wēkomaka imariwi'iarā nare yitaroyirape. Supabatirā nare yipajewā'imarīroyirape.

²⁰ Mimajaroka bojarimaji Estebanre najāāmaka yiyoirīkamarāḗe. Kire jāābaraka jariooka nawaratarapaka ĩarīrīrimaji ñimarape. Supa imarī Estebanre jāāweatirā, ‘I'supakaja kire mabaajīka jia sime’, ñarīḗupajoarape yiro'sioka”, Maiḗamakire ñarāḗe.

* 22:14 Refiere a Cristo, el Mesías

21 I'supaka ñarīko'omakaja ikupaka yire kiyi'rape: “Me'pe. Yoerā mire yipūatayu judiotatamarīrāte miwārōkaro'si”, yire kērāpe,— āriwa'ri po'imajare Pablote bojaeka.

Surararāka ĩpamaki Pablote ñi'arūjekaki

22 I'supaka judiotatamarīrāreka kērīka poto po'imajare kire ā'mitiritiyika. Ate boebariwa'ri akasererikapi kire napipeka.

—Kireyaparū. Ōñia imaberijiki kime,— narīka.

23 Ña'rīyaarīmarīaja napipeka. Supabatirā najariroaka pemakato† waratatirā ka'ia uyuakaka ĩmirā nabaremiaruika. “Boebaka yija ime”, āriika i'supaka nabaaka.

24 I'supaka nabaamaka ĩawa'ri, surara ĩpamaki kisurararākare nawi'iarā Pablote ke'ekākawa'rirūjeka. “¿Dakoa oka imamaka, po'imajare mire ā'mijāyu?”, āriwa'ri, “Pablote ajeape mija pajebe”, surara ĩpamakire nare āriika.

25 Kire pajerā napi'perīkaweaka poto ikupaka Pablote jaika tokaki ĩpamakire:

—¿Īrīka Romatatakite mija pajejīka jia simajīñu ruku? ¿Ba'iaja yibaaika ĩakoribekaja yire mija pajerā baayu bai?— Pablote kire āriika.

26 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, kīpamaki pō'irā a'ritirā, ikupaka kire kibojaka:

—Jia mirakajebe, i'supaka mibaarūki ruṣu. Ī'ī ĩmirīji miṣajerūjeiki Romatataki kime,— kērīka surara ĩpamakire.

27 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri surara ĩpamakire ikupaka Pablote jērīaeka:

—¿Yaje rita sime Romatataki mima?—

—Īkijioaka ñime,— Pablote āriika.

28 —Rīkimaka yiwapaĳirape Romatataki imaokaro'si,— surara ĩpamakire kire āriika.

I'supaka kēpakā'ā,

—Romatataki po'ijirikakiji ñime,— Pablote āriika.

29 Supa imarī kire pajerika yapakopekarā kīkiwa'ri aṣerō'ōrā kire na'ritaṣawa'rika. “Ba'iaja Romatatakite yipajerūjekopeyu”, āriwa'ri surararāka ĩpamakioka kīkikaki.

Īparimarā imatīyairā wājitāji Pablote jaika

30 “¿Dakoa oka imamaka, po'imajare Pablote ā'mijāaeka?”, āriwa'ri aṣerīmi, kurarāka ĩpamarā, judiotatarā ĩparimarā imatīyaitataoka surararāka ĩpamakire rērātaeka. Supabatirā Pablote ṣerumijia kutetirā, nawājitāji kire e'ewa'ritirā kire kija'arīkaeka.

23

1 Judiotatarā ĩpamarāre ĩarīkatirā ikupaka Pablote āriika:

—Yitā'omaja, ōñia ñimatīyikuriji Tuṣarāte yapaika upaka baarimaji ñime. Supa imarī kiwājitāji jajumarīaja ñime,— Pablote nare āriika.

2 I'sia ā'mitiritirā kurarāka ĩpamaki imatīyaiki, Ananías* wāmeiki Pablo pō'irā rīkamarikarāte “Kiriĳea mija ṣaape”, kērīka.

3 I'supaka nabaamaka ikupaka Pablote kire āriika:

—“Jia baaiki ñime”, āñuka imariṣotojo, ba'iaja mibaayu. Supa imarī sawaṣa ba'iaja mijūaerā Tuṣarāte ba'iaja mire baarāñu. “Moiséte jā'meika yi'ribeyuka mime”, yireka merīko'omakaja kijā'meika yi'ribekaja yire miṣemaṣaarūjeyu,— Pablote āriika kurarāka ĩpamaki imatīyaikire.

4 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, torā imaekarāte ikupaka Pablote āriika:

† 22:23 Mantos * 23:2 El sumo sacerdote de los años 48-58 d.C.

–Tuṕarāte wā'maekaki kurarāka ĩṕamaki imatiyaikite ba'iaja mijaiyu.—

⁵ I'suṕaka naṕakā'ā ā'mitiritirā, ikuṕaka Ṕablote ārika:

–Yitā'omaja, “Kurarāka ĩṕamaki imatiyaiki kime je'e”, ñarīwārūbeyu. “Mija ĩṕamakire jaiyuyebekaja”, āriwa'ri Tuṕarā majaroṕūñu bojaika. “ĩṕamaki imatiyaiki kime”, ñarīwārūrikareka, kire yijaiyueberijāēka,— Ṕablote ārika.

⁶ Judíotatarā ĩṕarimarā rakaka oyiaja ṕuṕajoairā nimaeka. ĩ'rārimarā saduceokaka ṕuṕajoekarā, aṕerā fariseokaka ṕuṕajoekarā. I'sia ōriwa'ri ikuṕaka jājirokapi Ṕablote jaika:

–Yitā'omaja, fariseokaka ṕuṕajoaiki ñime yiro'sioka. Yirīrāoka i'suṕakaja ṕuṕajoairā imarā. “Reyakoperiṕotojo ṕo'imajare ōñia jariṕe'rirāñu ate”, āriṕuṕajoaiki ñime. I'suṕaka ṕuṕajoaiki ñimamaka, mija wājītāji “Oka kire ima”, āriwa'ri i'suṕaka yire mija jērīayu,— Ṕablote nare ārika.

⁷ I'suṕaka kēṕakā'ā ā'mitiriwa'ri, saduceokaka ṕuṕajoairā okatotoū'muekarā fariseokaka ṕuṕajoairāka, rakakaja ṕuṕajoekarā imarī.

⁸ (Ikuṕaka nañu saduceokaka ṕuṕajoairā: “Reyairā ṕo'imaja ate ōñia jariṕe'ribesarāñurā, ángelrākaoka imabeyurā, suṕabatirā Satanárika imaoka imabeyua”, narīṕuṕajoayu. Fariseokaka ṕuṕajoairā ṕuri, i'suṕaka āriṕuṕajoabeyurā).

⁹ Suṕa imarī rakaka oyiaja ṕuṕajoairā imarī, jājirokapi nokatotoeka ruṕu. Toṕi mae Moiséte jā'meka wārōrimaja mi'miriṕkaekarā jaiokaro'si. Fariseokaka ṕuṕajoairā nimaeka naro'sioka.

–Dika ba'iaja baabeyuka kime ĩ'ī. Damascorā ke'raṕaka ṕoto ángelte kire jairape je'e aṕeyari. “I'suṕakamarīa sime”, marīberijīñu,— āriwa'ri na-jaibu'aeka.

¹⁰ Jimarīa jājirokapi okatotobu'abaraka, boebaitaka nimamaka ĩawa'ri, “Ṕablote ba'iaja baawā'imarītirā kire najāāriatarāñu je'e”, surara ĩṕamakire āriṕuṕajoaeka. Suṕa imarī kisurararākkare akatirā ikuṕaka nare kijā'meka: “Ṕablote nawatopekapi e'epoatirā mija wi'iarā kire mija taṕe ate”, nare kērīka.

¹¹ I'siñami Ṕablo ṕō'irā maiṕamaki Jesúre ṕemakotowirika. Kiwā'tarā eyarīkaritirā, ikuṕaka Jesúre kire ārika:

–Okajājia mimabe Ṕablo. Jerusalénrā mima ṕoto yimajaroka mibojaika uṕakajaoka Romawejarā mimarāka ṕoto mibojarāñu,— Ṕablote kērīka.

Ṕablote jāārika naṕakatarika

¹² Aṕerīmi ĩ'rārimarā judíotatarā takaja kareaja rērītirā, “Ṕablote majāājīñu”, narīṕuṕajoaeka. “Ōñia kimarākarō'ōjīrā maba'abesarāñu, suṕabatirā okoa mukubesarāñuoka. Kire majāābesarākkareka, Tuṕarāte mare jāārū”, natiyiaja narību'aeka.

¹³ ĩ'rīka uṕakaja i'suṕaka jaibu'abaraka imaekarā ĩ'ṕarāṕo'imajarakamarā tērīwa'ribajirō'ōjīrā nimaeka.

¹⁴ I'sia be'erō'ō kurarāka ĩṕamarā, judíorāka ĩṕarimarāka jairī na'rika. Naṕō'irā eyatirā ikuṕaka narīka:

–Yija ĩ'rīka uṕaka ṕuṕajoawa'ri, “Ṕablote ōñia imarākarō'ōjīrā, ba'abekaja, okoa ukubekaja maimaye'e. Kire majāābesarākkareka, Tuṕarāte mare jāārū”, yija āriko'o.

¹⁵ Mija, judíotatarā ĩṕarimarā imatiyaitatarāoka ikuṕaka mija baajīkkareka jia simajīñu: Maekakaja surara ĩṕamakire oka mija ṕūatabe, waeroka bik-itojo mija ṕō'irā Ṕablote ke'era'arū. “Yaje rita oka ṕarea kire imarika yija ōriyayayyu. Suṕa imarī ō'ōrā Ṕablote me'era'abe”, āriṕakitirā oka kire mija ṕūatabe. I'suṕaka mija āriṕākkareka ō'ōrā Ṕablote etabeyukajiji kire yija jāātorirāñu,— narīka.

¹⁶ Pablo paka'imaki i'supaka oka imamaka ōrīkaki. Supa imarī i'sia oka Pablote bojarī, surara wi'iarā kikākaeka.

¹⁷ Torā eyatirā Pablote kibojaeka. Supa imarī torā imaekaki ī'rīka surara ruṗuko'amakite Pablote akaeka.

—Īī bikirimajire miṗamaki pō'irā me'ewa'pe. Oka bojaerā kibaarijiyu,— Pablote kire ārīka.

¹⁸ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā surararāka īṗamaki pō'irā kire ke'ewa'rika. Ikuṗaka kīṗamakite kibojaeka:

—Yija ĩarīñuka Pablo yire akatirā, “Īīre miṗamaki pō'irā me'ewa'pe”, kēpakā'ā kire ye'era'ako'o. Mire oka bojarika kiyaparījiyu,— kire kērīka.

¹⁹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, aṗerō'ō ṗañakarā kire e'ewa'ritirā kire kijērīaeka,

—¿Dakoa yire bojarika miyapayu?— kērīka.

²⁰ Supa imarī ikuṗaka kire kibojaeka:

—Judíotatarā ī'rīka upakaja ṗuṗajoawa'ri niṗarimarā wājītāji Pablote mija e'ewa'yaokaro'si oka ṗūatarāñurā. “Yaje rita oka kire imarika ōrīrika yija yapayu”, narīpakirāñu.

²¹ I'supaka mijare narīkoṗemaka miyi'ria'si. Naka imarā īṗarā ṗo'imajarakamarā tērīwa'ribajirō'ōjīrā ma'a ñe'metāji Pablote jāāerā nata'arāñu. “Pablote ōñia kimarākarō'ōjīrā, ba'abekaja, okoa ukubekaja maimarāñu. Kire majāābesarāka, Tuṗarāte mare jāārū”, āñurā nime. Mire najēñerāka upakaja mijā'merūkia ta'atikaja nime,— surara īṗamakire kērīka.

²² —Me'pe. Yire mibojaika aṗerāte mibojaṗiba'si,— surara īṗamakire kire ārīka.

Félix pō'irā Pablote ne'ewa'rīrūjeka

²³ Supa kibaaeka be'erō'ō surararāka īṗamaki, kirokajīte imaekarā īṗarimarā īṗarāte akatirā ikuṗaka nare kibojaeka:

—Ire ñami nueve rō'ōjīrā aiyate eyawa'rīrāka ṗoto Cesarearā Pablote mija e'ewa'rīrāñu. Ikarakamaki mijaka a'rīrāñurā: Doscientorakamarā imarāñurā ũ'ṗuṗaṗi a'rīrāñurā. Supabatirā setenta rakamarā a'rīrāñurā kawaru ṗemaṗi. Supabatirā doscientorakamarā imarāñurā bejoarikawa'rīrimaja.

²⁴ Supabatirā kīṗemaṗi Pablote a'yaokaro'si kawaru tōṗoweitikaja mija imabe. Īṗi Félix pō'irā ōñikaja Pablote eyarika yiyapayu,— nare kērīka.

²⁵ Ikuṗaka ārīwa'ri naka surara īṗamakire ṗaṗera ṗūataeka Félixre:

²⁶ “Yi' Claudio Lisias ika ṗaṗera ṗūataiki. ¿Yaje mime Félix, ĩṗi imatiyaiki?

²⁷ Judíotatarā Īī Pablote ñi'atirā kire jāāerā nabaakoṗeraṗe. ‘Romatataki kime’, napakā'ā ā'mitiriwa'ri, kire najāā'si ārīwa'ri yisurararākaṗitīyika a'ritirā kire yija ē'marape nareka.

²⁸ ‘I'siakaka oka kire ima’, napakā'ā ā'mitiyaokaro'si, judíotatarā īṗarimarā imatiyaitata pō'irā Pablote ye'ewa'raṗe.

²⁹ ‘Yija ñekiarāte jā'mekakaka yi'ribeyuka kime’, ārīwa'ri kire naboebarape. Pablo ṗuri Romakarā īṗarimarāre jā'meika yi'ribeyukamarīka imarī, wēkomaka imariwi'iarā imaberijīki, majāāberijīkioka.

³⁰ Judíotatarā kire jāārika nari'kaika ōrītīrā miṗō'irā kire yiṗūatayu. Kire okabaarimajareoka yiṗūatayu. Supa imarī torā na'yu ‘Ikuṗaka sime oka kiro'si’, mire nañaokaro'si. I'tojīrāja sime”, ārīwa'ri Félixre ṗaṗera kīṗūataeka.

³¹ Supa imarī surara īṗamakire jā'meka upakaja Pablote e'ewa'ritirā Antíṗatriswejearā neyaeka.

³² Aṗerīmi surararāka ũ'ṗuṗaṗi a'rikarāte nawi'iarā ṗe'rieyaeka ate. Cabaru ṗemaṗi a'rikarā takaja Pablopitīyika o'rikarā.

³³ Cesarearā eyatirā ĩpi Félixre p̄p̄era naja'ataeka. Sup̄abatirā Pablote kip̄ō'irā natarika.

³⁴ I'sia p̄p̄era ĩaweatirā ikup̄aka Pablote kijērīaeka:

—¿No'okaki mime?— kire kērīka.

I'sup̄aka kēpakā'ā,

—Ciliciaka'iakaki ñime,— Pablote ārīka.

I'sup̄aka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri,

³⁵ —“Mire p̄area ima”, ārīrī mire okabaarimajare etarāka p̄oto nare mi-jairika ña'mitirirāñu ruṗu,— Félixre kire ārīka.

Sup̄a imarī, ĩpi Herodes wāsare baarūjekawi'iarā kisurararākare kire kīarīrūrūjeka.

24

Félixre ĩaeka wājītāji, “Oka imabeyua yiro'si”, Pablote ārīka

¹ ĩrāpitarakarīmi be'erō'ō kurarāka ĩpamaki imatiyaiki Ananías, sup̄abatirā judíotatarā p̄kiarimarāp̄itiyika Cesarearā neyaeka. Nare jaiĭjirī Térbulo wāmeikite naka eyaeka. Cesarearā eyatirā ĩpi p̄ō'irā na'rika, “Pablote oka ima”, ārīrī.

² Sup̄a imarī ĩpi Félixre akaeka Pablote. “Oka Pablote ima”, ārīwa'ri ikup̄aka Tértulote ārīka Félixre:

—Jia mibaayu ñip̄amaki. Miōñuap̄i ārīwa'rĭji, werika imabeyua maro'si. Sup̄abatirā jia mijērāko'aikap̄i ritaja jĭibaji simamaka ika ka'iareka imarāte jia mijeyobaayu.

³ I'sup̄aka mibaarijayua ōrītĭrā ritaja p̄o'imajare jĭjimaka mika ime. “Ñip̄amaki jia yija jiyip̄up̄ayeeiki, jia mibaayu”, yija āñu.

⁴ Ima aṗea miba'iraberika je'e. Sup̄a imarī ñoaka mika yijaiberijīñu miba'iraberika yiriatakoreka. Ñojimarīji yijaika mia'mitipe ruṗu.

⁵ ĩĭ imaki, Pablo kiokap̄i p̄o'imajare rukubaka p̄up̄ajoarūjeiki. ĩrāwejerāmarā turitirā judíotatarāte rukubaka kip̄up̄ajoarūjetape. Jesús Nazaretkakire ā'mitirip̄ēairā ruṗuko'amaki kime.

⁶ Tuparāte jiyip̄up̄aka ōrīriwi'ia Tuparā ñakoareka ba'iaja baarūjeriyapawa'ri torā kākaberijīrā up̄arāka torā kikākarape.* Sup̄a imarī kire yija ñi'arape. Yija ñekiarāte jā'meka up̄aka, “Oka kire ima”, ārīrika yija yapakoṗerape.

⁷ I'sup̄aka baarika yija yapako'omakaja surara ĩpamaki, Lisias yija p̄ō'irā eyatirā, okajāja baatirā yijareka Pablote kē'marape.

⁸ Ikup̄aka yijare kērāpe: “ ‘Oka Pablote ima’, ārīrika mija yaparākareka, ika ka'i ĩpamaki Félix p̄ō'irā mija a'ṗe”, yijare kērāpe. Sup̄a imarī, ñip̄amaki Félix, miōñu up̄akaja kire jērīakōrī je'e p̄area kire imakaka. I'sup̄aka mijērīarāka be'erō'ō “Kire nokabaaika rita sime”, merīrāñu,— Tértulote ārīka Félixre.

⁹ Torā judíotatarā kika imaekarāoka “Rita sime”, ārīkarā.

¹⁰ Sup̄a imarī Félix jērābaekaki Pablote kip̄itakap̄i, “Mijaibe”, ārīwa'ri. I'sup̄aka kibaamaka ĩatirā, Pablote jaiū'mueka,

—Ñoñu, ika ka'iarā bikija ĩpi imaū'muekaki mime. Sup̄a imarī miwājītāji “Dakoa oka imabeyua yiro'si”, ārīwa'ri jĭjimakap̄i yijairā baayu.

¹¹ ĩp̄oū'p̄uarāe'earirakarīmi rō'ōjīrāja seyawa'yu ruṗu Jerusalénrā Tuparāte jiyip̄up̄ayeerī yitup̄ap̄aka be'erō'ō. “Rita sime je'e”, merīrākareka, aṗerāte mijēpe.

¹² Marāpateoka Tuparāte jiyip̄up̄aka ōrīriwi'iarā rērītĭrā imarāka yokatotomaka ĩaberaparā ĩrā. Sup̄abatirā simaup̄atĭji judíorākare rērīriwi'ia

* **24:6** La segunda parte de la frase es información añadida para ayudar los lectores entender a que refiere el abogado Tértulo.

yituriroyiraparō'ōrā rērāparāre rukubaka pupajoarūjeberapaki yi'i. Jerusalén wejeareka oka yipō'ijiaberapaka simamaka, “I'supaka Pablote ba'iaja baarapaka poto kire yija ĩarape”, maki ārīwārūberijīki.

¹³ Supa imarī “Pablote yija okabaaika ritataka sime”, narīwārūberijīnu.

¹⁴ Ika mijare yibojawapu'aerā baayu. Tuṣarā, yiñekiarāte jiyipupayeekakite jiyipupaka ñoñu yiro'sioka. I'supaka imariṣotojo Jesúre yijare wārōeka upakaja Tuṣarāte yijiyipupayeeyu. Judíotatarā ĩparimarā ṣuri “Jesúrika bojariroka ṣakirimajaroکا sime”, añurā. Tuṣarāte yi'yuka imarī, Moisés imaekakite jā'mekakaka, supabatirā Tuṣarāro'si bojaĳirimajare o'oekaoka yi'yuka ñime.

¹⁵ “Nimaupatiji reyairāte ate Tuṣarāte oñia jariṣe'rirūjerāñu”, ĩrārimarā o'ōrā imarāte añu upaka añuka ñime yiro'sioka. Ba'iaja baairā reyairāte, ĳa baarijayurā reyairāteoka i'supaka kibaarāñu.

¹⁶ Supa imarī ĳa oyiaja yibaariyapayu, Tuṣarā wāĳitāĳi, ṣo'imaja wāĳitāĳioka, yire oka imakoreka.

¹⁷ ĩrājē'rāmarā, aṣea wejearā turitapatirā, Jerusalénrā yiṣe'rietarape. Torā ṣe'riyatirā wayuoka baairāte niñerū yiṣibarape. Supabatirā Tuṣarāte jiyipupayeekaraka wa'iro'sia kiro'si torā yijoeĳirūjerape.

¹⁸ Tuṣarāte jiyipupaka o'rīriwi'iareka i'supaka baabaraka ñimarapaka poto ĩrārimarā judíotatarā yire ĳatōṣoraparā. Yija tatarā ba'iaja nabaarijayua najūjeika upakaja yibaawearapaka poto, yire niatōṣorape. I'sia poto rīkimarā imaberaparā ṣo'imaja yika, supabatirāoka, oka imaberapaka.

¹⁹ Aṣerā judíotatarā Asiaka'iakarā ṣuri yire ĳatōṣotirā oka ṣo'ĳiaraparā. I'supaka imarā imarī “Oka kire ima”, ārīwa'ri, bojarī ni'tarū maekakaja.

²⁰ Bojarī ni'tabesarākareka, ĩrā o'ōrā imarāja bojarū. ĩ'ṣoū'ṣuarāe'earirakarīmi rō'ōĳīrāja seyawa'yu ruṣu Jerusalénrā yija judíotatarā ĩparimarā imatiyaitata wāĳitāĳi yimajaroکا nare yibojarapaka be'erō'ō. O'ōrā imarā, sā'mitiraparā imarī “Ikupaka Pablote ba'iaja baarape”, ārīwa'ri yijare nabojāĳikareka ĳa simajīnu.

²¹ Aṣeyari “Reyarṣotojo ate oñia jariṣe'rirāñurā ṣo'imaja”, ika takaja jāĳirokaṣi torā ñarāṣaka ā'mitiritirāja “Oka kire ima”, mija añuje'e,— Pablote ārīka.

²² Jesúre ṣo'imajare ā'mitiripēaika majaroکا o'rītikaki Félixre imaeka imarī ikupaka nare kērīka:

—I'toĳīrāja ña'mitirirāñu ruṣu. Surara ĩṣamaki Lisiare etarāka poto, “Oka kire ima, oka imabeyua kiro'si”, ñarīrāñu,— Félixre ārīka.

²³ Supa imarī ikupaka surara ĩṣamakire kērīka:

—Wēkomaka imariwi'iarā Pablote mija ĩarīṣe. Torā tīmarĳi kire mija baa'si. Kijeyomarāre etarākareka kire najeyobamaka mija jāĳibaa'si,— kērīka.

²⁴ I'sia wārīwa'ri aṣerīmirō'ōĳīrā be'erō'ō Félixre etaeka ate kirūmu Drusilapitiyika. Judíotatako koimaeka. Torā eyatirā Pablote kiakarūjeka. Ketaeka poto, Jesucristore ā'mitiripēarikakaka kibojamaka Félixre ā'mitirika.

²⁵ Ikupaka Pablote kire bojaeka: “ ĳia ĩrātĳi ṣupajoawa'ri i'supaka mija imabe', ārīwa'ri Tuṣarāte mare bojayu. Ba'iaja baarika mare ĳitoko'omakaja ba'iaja baabekaja maimajīnu. ĩrārīmi ba'iaja mabaaika wapa Tuṣarāte mare jēñerāñu”, Pablote ārīka. I'supaka kēṣakā'ā ā'mitiriwa'ri, Félixre ṣupataeka.

—Meṣe ruṣu. Dakoa baabekaja ñimarāñurīmi ate mire yakarāñu i'siakaka rīkimabaji ña'mitiyaokaro'si,— Pablote kērīka.

²⁶ “Niñerū yire kĳirākareka, kire yija'atarāñu”, ārīṣupajoawa'ri, ñemeaja Pablote kiakaeka, kika ĳairā. I'supaka simako'omakaja kiyapaeaka upakamarā Pablote baeaka.

²⁷ I'supaka kibaayukā'āja ĩ'pakuri wejejē'rāka so'rika. I'sia be'erō'ō ĩ'pi kimaekareka Félixre porika. Supabatirā Porcio Festo wāmeiki kiō'toarā ĩ'pi jāikaki. Félix ĩ'pamaki kimaeka kiporirā baaeka ruḡu judiotatarāḡitiyika jia imarika yaḡawa'ri Pablote kija'ataberika ruḡu.

25

Festo wājitāji Pablote jaika

¹ Festo ĩ'pi imarī kikākaeka be'erō'ō maekarakarīmi simaeka ḡoto Cesareapi imatirā Jerusalénrā turirī ke'rika.

² Torā keyaeka ḡoto kurarāka ĩ'pamarā supabatirā, judiotatarā ĩ'parimarā imatiyairā “Oka ima Pablote”, āriwa'ri Festore bojarī netaeka.

³ —Jia yijare mibaabe. Ō'ō Jerusalénrā Pablote etaerā kire miakaḡūabe,— āriwa'ri Festore naḡakatarika.

Saruḡubaji natiyiaja ikupaka najaika simamaka: “Pablote kiakarāka ḡoto ma'a ñe'metājirō'ōrā kire majāāye'e.”

⁴ I'supaka naḡakā'ā, ikupaka Festore nare ārika:
—Cesearā wēkomaka imariwi'iarā Pablote ime. “Supa imarī ñojimarīji yipupayariji torā ya'rirāñu”, ñariḡupajoayu.

⁵ Yika na'rirū ĩ'rārimarā ĩ'parimarā mijaka imarā. Oka kire imarākareka ḡuri, yika a'ritirā, “Oka kire ima”, narirū,— Festore nare ārika.

⁶ ĩ'ḡapitarakarīmi Jerusalénrā imatirā, Cesarearā Festore ḡe'riwa'rika ate. Aḡerīmi oka jieriwi'iarā ke'rika. Torā eyatirā Pablote kiakaeka.

⁷ Pablote kākaeyaeka ḡoto judiotatarā Jerusalénpi ĩ'taekarāte kipō'irā narākutorirīkaeka. “Rīkimakaja oka kire ima”, ārikoḡeripotojo, “ĩ'siakaka oka kire ima”, narīwaḡu'awārūberika.

⁸ I'supaka naḡakā'ā ā'mitiritirā, “Oka yire imabeyua”, āriwa'ri ikupaka Pablote ārika:

—Yija judiotatarāte jā'meika ā'mitiripēabeyukamarīki ñime. Tuḡarāte jiyipupaka ōriwi'iarā ba'iaja baarī kākaberapaki yi'i. Supabatirā ĩ'pi Césarte* yi'ribeyukamarīki yi'i,— Pablote ārika torā ā'mitirirupakarāte.

⁹ Judiotatarāka jia imarika yaḡawa'ri, ikupaka Pablote kijērīaeka Festo:
—¿Yaje Jerusalénrā me'ririyaḡayu? Jerusalénrā ḡo'imajare ĩarāka wājitāji, “¿Yaje oka mire ima?”, āriwa'ri yijērīarika, “¿Yaje miyaḡayu?”,— Festore kire ārika.

¹⁰ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka Pablote yi'rika:
—Jēno'o. Ō'ōrā miwājitāji yirīkame “Oka mire imabeyua, oka ima miro'si”, yire meñaokaro'si. I'supaka ō'ōrā baarimaji ĩ'pi Césarte mire imarūjemaka, ō'ōrāja yire mijērīabe. Judiotatarāte ba'iaja yibaaberapaka jia miōñu.

¹¹ Ba'iaja yibaaeka miōrīrākareka ḡuri, yire mijāārūjebe. “Yire mijāārūjea'si”, āriberijīki yi'i. “Oka kiro'si ima”, yireka nokabaaika ritamarīa simarākareka, ĩ'rīkaoka judiotatarā ḡō'irā yire mija pūatawārūberijīñu. Supa imarī, ĩ'pi César kipupakarāja, “Oka mire ima, oka mire imabeyua”, yire kērīrika yiyaḡayu,— Pablote ārika Festore.

¹² I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, kire jajeyobaarimajaka Festore jaika. Supabatirā ikupaka Pablote kērīka:

—Supa sime, “ĩ'pi Césare yire āririka yiyaḡayu”, meḡakā'ā ā'mitiriwa'ri, kipō'irā mire yija pūatarāñu,— Festore kire ārika.

ĩ'pi Agriḡare ĩaeka wājitāji Pablote jaika

* 25:8 El emperador de Roma

¹³ I'sia wārīwa'ri aḗrĩmirō'ōjĩrā ĩḗi imatiyaiki Agriḗa wāmeiki kibe'erō'ōkako Bereniceḗitiyika, Cesarearā neyaeka. Festore mamaka ĩḗi jāika simamaka, “Jia mimabe”, kire ārĩrĩ na'rika.

¹⁴ Ńoapañaka torā imatirā Ḓablo majaroka Festore bojaeka ĩḗi Agriḗare.

–Ĩḗi Félixre imaeka ḗoto wēkomaka imariwi'iarā ĩ'rĩkate kitaeka, ō'ōrāja kime ruḗu.

¹⁵ Jerusalénrā ñimarapaka ḗoto kurarāka ĩḗamarā suḗabatirā judiorāka ĩḗarimarā, “Oka kire imamaka kire majāājĩkareka jia simajĩñu”, yire narāḗe.

¹⁶ Ikuḗaka nare yiyi'raḗe: “Yija Romatatarāte jā'meika ikupaka sime: ‘Oka kire ima’, āñurā wājitāji rĩkamaparakaka, ‘Ikuḗaka simamaka, oka yire imabeyua’, nare kērĩbeyukaji kire jāārika imabeyua”, nare ñarĩka.

¹⁷ Suḗa imarĩ ō'ōrā judiotatarāte etarapaka ḗoto, yiba'eberaḗe. Aḗerĩmi ĩḗarimarāre oka jieirō'ōrā naka eyatirā, Ḓablote yakarūjerāḗe.

¹⁸ Yĩḗuparō'ōḗi, “ ‘I'siakaka ba'iaja baarapaki kime’, ō'ōrā etairā judiotatarāte kireka ārĩrĩñu je'e”, ñarĩḗupajoakoperāḗe. I'supakamarĩa simarāḗe. Aḗekaka oyiaja kire nokabaarāḗe.

¹⁹ “Tuḗarāte yija jiyĩḗupayeerijayu uḗaka yi'ribeyuka kime”, ārĩwa'ri “Oka kire ima”, kireka narāḗe. Suḗabatirā ĩ'rĩka Jesús wāmeikireka “Reyakoperipototo ate ōñia kijariḗe'rika”, Ḓablote āḗakā'ā kire nokabaarāḗe. I'sia takaja nabojaraḗe.

²⁰ Marākā'ā i'siakaka nare jērĩawārũberīwa'ri ikupaka Ḓablote yijērĩaraḗe: “ ‘Jerusalénrā, oka kire ima, oka kire imabeyua’, ārĩwa'ri, oka najieirō'ōrā ŗyaje me'ririyaḗayu?”, kire ñarĩkoperāḗe.

²¹ “Jēno'o, Romakaki ĩḗi César, ‘Oka kire ima, oka kire imabeyua’, yire kērĩrika yiyāḗayu”, Ḓablote ārāḗe. I'supaka kēḗakā'ā ā'mitiriwa'ri, “Romawejearā kiḗō'irā mire yĩḗūatarākaro'ōjĩrā wēkomaka imariwi'iarā mimarāñu ruḗu”, kire ñarāḗe,— Festore ārĩka Agriḗate.

²² Suḗa imarĩ ikupaka Agriḗate ārĩka Festore:

–Yi'ioaka Ḓablote jairika ā'mitiriyaḗaiki.—

–Jee, waeroka bikitojo kijaimaka mia'mitirirāñu,— Festore kire ārĩka.

²³ Suḗa imarĩ bikitojo Agriḗa, Bereniceḗitiyika, Ḓablote jaimaka ā'mitirirĩ neyaeka. Torā eyatirā “Tērĩrikaja imatiyairā nime”, ḗo'imajare ārĩḗupajoaokaro'si jía jariroaka waḗajā'rĩakaka jāātirā, rērĩrũki wi'iarā nakākaeka. Surararāka ĩḗamarāḗitiyika, suḗabatirā i'sia wejeareka ĩḗarimarā imatiyairāḗitiyika nakākaeka. Nakākamaka ĩatirā, Festore akarūjeka Ḓablote.

²⁴ Ḓablote etamaka ĩatirā, torā rērĩtirā imaekarāte ikupaka Festore ārĩka:

–Ñĩḗamaki Agriḗa, suḗabatirā yijaka rērĩtirā imarā, mija ĩabe, ĩ'ĩ kime Ḓablo. Rĩkimarāja judiotatarā “Oka kire imamaka, kireyaḗajĩñu”, ārĩwa'ri akaserebaraka kire nokabaarijayu yire, Jerusalénrā suḗabatirā ō'ō Cesarearāoka.

²⁵ Yĩḗupajoaikareka, oka imatiyaika imabeyua kiro'si. Suḗa imarĩ “Kireyaḗarũ”, ñarĩwārũbeyu. “Maiḗamaki César wājitāji, ‘I'siakaka oka mire ima, i'sia oka mire imabeyua’, yire kērĩrika yiyāḗayu”, kērāḗaka uḗakaja “Ĩḗi ḗō'irā kire yĩḗūatarāñu”, ñarĩḗupajoayu.

²⁶ “I'siakaka Ḓablote oka imatiyaika”, ārĩwa'ri ñĩḗamakiro'si ḗaḗera yo'owārũbeyu. Suḗa imarĩ Ḓablote yakako'o, kire mijēñaokaro'si rita bojarikareka ñĩḗamaki Agriḗa. I'supaka mijērĩarāka be'erō'ō i'sia oka ā'mitiritirā ĩḗi César ro'si yo'orāñu.

²⁷ Waḗuju “I'siakaka oka kire ima”, ārĩwārũberikoperipototo, Ḓablote yĩḗūatajĩka waḗuju ōrĩḗūabeyuka uḗaka yibaajĩñu,— Festore kire ārĩka.

26

“Yibojaika mia'mitipe, ipe Agripa”, Pablote arika

¹ I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, Pablote kijairūjeka Agripa.

—Miōñu upakaja, “Oka yire imabeyua”, arīwa'ri mibojabe,— kērīka.

I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, Pablote kipitaka mi'mataeka jiyipupaka ipire orīwa'ri. Supabatirā ikupaka kijaika mae:

²⁻³ —Ñipamaki Agripa, mia'mitiyaokaro'si j̄jimakapi yijairā baayu. Yija judiotatarāte baarijayua jia miōñu. Pupajoatirā yija jaikaoka jia miōñu. Supa imarī judiotatarāte, “Oka kire ima”, añuakaka mae sayibojaerā baayu. Jia jajumarīaja ritaja yibojaika mia'mitipe,— Pablote kire arika.

⁴ —Yitā'omaja judiotatarā ritaja nimaeka mirāka oñurā nime. Yiwejeareka me'rī nimaeka supabatirā Jerusalénrā nimatapaeka mirākaoka jia noñu. “Me'rārīrāja mañekiarāte baaroyika upakaja kiyi'rika”, yireka nañu ruḡu.

⁵ Yitatarā fariseokaka pupajoirā, i'rā imarā tērīrikaja Moisés imaekakite jā'meroyikakaka yi'yurā. Me'rī nimaeka potoraña fariseokaka napupajoaika yipupajoaroyika. “I'supaka kimaroyika”, narījīka, rita sime.

⁶ “Reyairāte ate oñia yijaripe'rirūjerāñu”, arīwa'ri Tuparāte bojaḡuaeka yija ñekiarāte. Mia, i'supaka yipupajoamaka, “Oka kire ima”, arīwa'ri o'orā yire ne'era'ayu.

⁷ “Tuparāte arika upakaja kibaarāñu”, arīwa'ri nata'ayu judiorāka i'poū'puarāe'earirakatata imarā. Supa imarī imi, ñamioka Tuparāte jiyipupayeebaraka nime. Nupakaja i'siakaka yipupajoako'omakaja “Oka kire ima”, yireka nañu.

⁸ “Reyairāte oñia Tuparāte jaripe'rirūjerāñu”, añurā imariḡotojo ¿dako baaerā “Jesúre oñia jaripe'riberika”, mija añu je'e, judiotatarā o'orā imarā?— Pablote arika.

“Jesúre yi'yurāte ba'iaja yibaarape ruḡu”, Pablote arika

⁹ Apea ikupaka Pablote jaika:

—“Jesús Nazaretkakire ā'mitiripeairāte ba'iaja yibaaparū”, ñarīroyirape ruḡu mamarī.

¹⁰ I'supaka yipupajoarapaka upakaja yibaarape Jerusalénrā. Kurarāka ipamarāre jā'memaka, Jesúre ā'mitiripeairāte wēkomaka imariwi'iarā yitarūjeroyirape. Jesúre yi'yurāte najāamaka, “I'supaka mabaapajīñu”, ñarīpupajoarape yiro'si.

¹¹ I'rākurimarā Jesúre ā'mitiripeairāte ba'iaja yibaarape, “Jesúre yi'ribeyurā yija ime”, narīrū arīwa'ri. Ritaja judiorākare rērīriwi'irā nare e'ekākatirā i'supaka ba'iaja nare yibaaroyirape. Supabatirā, jimarā nare boebariwa'ri apewejearā ya'rape ba'iaja nare baaokaro'si.

“Ikuḡaka Jesúre yiyi'riū'murape”, Pablote nare arika

(Hch 9.1-19; 22.6-16)

¹² Kurarāka ipamarāre jā'meika yi'riwa'ri i'supaka baarī Damascowejearā ya'rape.

¹³ Ñipamaki Agripa, ma'api ya'ririjarapaka ḡoto, aiyate tērīwa'ribaji jājia yaaboaike ñiarape imiñe'metāji seyawa'rapaka ḡoto. I'supaka yaaboarapaka āatika yire jāāta'arapaka supabatirā yika a'raparāteoka.

¹⁴ Supa imarī yija imarakamarāja yija ña'rāpe ka'iarā. Supabatirā hebreo okapi ikupaka yire sajaimaka ña'mitirape: “Saulo, Saulo, ¿dako baaerā ba'iaja yire mibaarijayu?”, arīwa'ri sajaikorape imipi. “I'supaka mibaakoḡeika miḡo'iaja ba'iaja mibaayu. Pota miterujīkareka, mire sayi'arāñu. I'supaka baariupaka mibaayu”, arīwa'ri yire sajaikorape.

15 I'supaka sajamaka, “¿Maki mime je'e Ñipamaki?”, ñarãpe. I'supaka ñapakã'ã ikupaka Maipamakire yire ãrãpe: “Yi'iji oka ñime, Jesús ba'iaja mibaaiki.

16 Mimi'mirĩkabe. ‘Yiyapaika upakaja kibaarũ’, ãrĩwa'ri, miþõ'irã yipemakotowiyu. Supa imarĩ yimajaroka þo'imajare mibojaþibarãñu. Maekaka miaika, supabatirã ñamajĩ mire yibearũkiaoka þo'imajare mibojaþibarãñu.

17 Judiotatarã, supabatirã judiotatamarĩrã imarãte mire jãarika ri'karãka þoto mika ñimarãñu. ‘Ritaja þo'imajare yimajaroka Pablote bojarũ’, ãrĩwa'ri naþõ'irã mire yipũatayu.

18 Naþõ'irã mire yipũatayu, aþeupaka naþupajoaokaro'si. Supa imarĩ þakirimajaroka yi'ribekaja, rita imakaka norĩwãrũrãñu. Supabatirã Satanãre i'rãþẽ'rõtorãja baatirã, Tuþarãte yapaika upakaja nabaarãñu. I'supaka Tuþarãte na'mitiriþẽarãka ba'iaja nabaakoþeika kiye'kariarãñu. Supa imarĩ kirirã nimajiparãñu”, ãrĩwa'ri yire sajaikorãpe,— Pablote ãrĩka Agripate.

“Jesúre jã'merapaka simaupakaja yiyi'raþe”, Pablote ãrĩka

19 —Ñipamaki Agripa, i'supaka imipi kijaimaka ã'mitiriwa'ri, kërãþaka upakaja Jesúre yiyi'raþe.

20 Kërãþaka upakaja Damascokarãre Jesúrika bojariroka yibojaũ'murãpe. I'sia be'erõ'õ Jerusalénkarã Judea ka'iakarãre nimaupatiji, supabatirã judiotatamarĩrãteoka kimajaroka yibojataþarãpe. “Ba'iaja mija baaika ja'atagirã, Tuþarãte yapaika upakaja mija þupajoabe. Supabatirã jia baabaraka mija imabe, ‘Tuþarãte yi'yurã nime’, aþerãte ãrĩwãrũokaro'si”, nare ñarãpe.

21 I'supaka yibojamaka ã'mitiriwa'ri, Tuþarãte jiyiþupaka õrĩriwi'iarã judiotatarãte yire ñi'arãpe. Supabatirã yire najãariyãþarãpe.

22 I'supaka nabaariyãþako'omakaja, Tuþarãte yire jeyobaarãpe. Maekakaoka Tuþarãte yire jeyobaayu ruþu. Supa imarĩ õ'õrã þo'imaja imatiyarimajare, supabatirã waþuju imabayurãteoka Tuþarãrika yibojayu. “I'supaka simarãñu”, Moisés imaekakite bojatika upakaja, supabatirã Tuþarãro'si bojaĩjirimajare bojatika upakaja i'siakaka mijare yibojayu.

23 Moisés supabatirã Tuþarãro'si bojaĩjirimajaoka ikupaka narĩka: “Tuþarãte þũatarãñuka ba'iaja jũatirã, reyarũkika. Iki imarãki reyakoþeripotojo mamarĩji õña jariþe'rirãki. Ate õña jariþe'ritirã Judiotatarã, judiotatamarĩrãteoka kitããrũkia nare kiõrĩrũjerãñu”, ãrĩwa'ri no'oeka. Nabojaeka upakaja simarãpe,— Pablote nare ãrĩka.

Cristore kiã'mitiriþẽaokaro'si Agripate jaiẽjeriyãþaekaki Pablo

24 I'supaka “Oka yire imabeyua”, ãrĩwa'ri Pablote jaiyukã'ãja jãjirokapi Festore jaita'taeka,

—jWaþuju jaiwejabiyuka mime Pablo! Tërĩtaka þãþera miwãrũeka simamaka rukubaka miþupajoayu,— Festore kire ãrĩka.

25 I'supaka kërãkã'ã ã'mitiriwa'ri, ikupaka Pablote yi'rika:

—Jẽno'o ñipamaki Festo, waþuju jaiwejabiribeyuka yi'i. Jia þupajoatirã yijaiyu, supabatirã ritaitaka oyiaja sime.

26 Maipamaki Agripa, yijaikakaka jia õrĩþũaiki. Supa imarĩ kĩkirimarĩaja i'siakaka kiwãjitãji yijaiyu. Wããrõ'õrãja Jesúre wãrõeka, i'supakajaoka þo'imajare kijeyobaaeka. Supa imarĩ Jesús majaroka nimaupatiji þo'imajare ã'mitiriþataika upakaja, ikioka sã'mitiriþatarãþaki ñarĩþupajoayu,— Festore kërĩka.

27 —Ñipamaki Agripa, Tuparāro'si bojañjirimajare bojaeka ¿yaje mia'mitiripēayu? “Sā'mitiripēaiki kime”, mireka ñarīpupajoayu,— Pablote kire ārīka.

28 —¿I'supaka yire mijaikajīkapi “Jesúre kiā'mitiripēarāñu”, yireka merīpupajoayu bai?— Agripate ārīka.

29 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiriwa'ri, ikupaka Pablote kire ārīka:

—Rīkimaka majaroka yijaijīka, kūpajī yijaijīkaoka, miro'si Tuparāte yijēñeyu. Supabatirā ō'ō yijaika ā'mitiyurā ritajaro'si Tuparāte yijēñeyu, Jesúre ña'mitiripēaika upaka mija ā'mitiripēaokaro'si. I'supaka simako'omakaja yupaka perumijiaipi pi'pekarā mija imarika yiyapabeyu,— Pablote nare ārīka.

30-31 I'supaka kērīka be'erō'ō Agripa, Festo, Berenice torā nimaeka upatiji aperō'ōrā na'rika, ikupaka natiyiaja jaiokaro'si:

—Dakoa oka imabeyua kiro'si. Supa imarī “Kireyaparū”, maki kireka ārīberijīki. I'supakajaoka wēkomaka imariwi'iarāoka kimaberijīñu,— narīka.

32 Supa imarī Agripate ikupaka ārīka Festore:

—“Īpi César pō'irā oka jierika yiyapayu”, kērīberirikareka, maekaka kire maja'atajīñu imakopeyu,— kire kērīka.

27

Romawejearā Pablote naḡūataeka

1 Torājīrā mae, “Pablote, supabatirā kika wēkomaka baariwi'iarā imarāteoka Italiaka'iarā maḡūatajīñu”, ĩparimarāre ārīka poto surara ĩpamaki Julio wāmeikite Italiaka'iarā yijare ne'ewa'rirūjerape. * Īpi César surara wāmeitarā ĩpamaki kimarape.

2 Supa imarī Adramitio wāmeika wejeapi i'taeka wapururā jāitirā yija a'riū'murape ate. Asia ka'iareka ima wejea papitaka turitaparī a'yua simarape i'sia wapuru. Īrīka Aristarco wāmeikite yijaka a'rape. Macedonia ka'iarā Tesalónica wejeakaki kimarape iki.

3 Cesareapi yija a'rape. Aperiimi Sidónwejearā yija eyarape. Torā eyatirā jia Pablote ĩawārūwa'ri jia Juliore kire baarape. I'sia wejeareka imarā ki-jeyomarāre Pablote ĩarika yapamaka jājibaaberapaki Julio, “Kire jariwa'yua, ba'irījia kire nijirāñu je'e”, ārīwa'ri.

4 Sidónpi yija o'rapaka poto jājia wīrōa yijare baerapaka. Wājia a'riwārūberīwa'ri Chipre wāmeika jūmurika jājitaka wīrōa baeberapaka pē'rōtopi yija o'rape.

5 Ciliciaka'ia, Panfiliaka'ia, wājitāji yija o'rape. Topi o'ritirā Liciaka'iarā Mira wāmeika wejearā yija eyarape.

6 Torā eyatirā surara ĩpamaki Julio Italiaka'iarā a'yua ĩ'rākūmu wapuru kīatōporape. Alejandriakaka simarape i'sia wapuru. Sarā yija jāirape sapi a'yaokaro'si.

7 Jājia wīrōa baemaka, ĩ'rārīmimarā a'ritirā, ka'wisi be'erō'ō Cnido wāmeika wejea ko'apito yija eyarape. Wājitāji sayija o'ritaparape. Yija a'rapaka wājitāji jājia wīrōa baemaka, wājia yija a'riwārūberape. Wejerīrīka pē'rōtorā tērīwa'ritirā Salmona wāmeika wejearā yija o'rape. Supabatirā Creta wāmeika jūmurika, wīrōa rārīta'airō'ōpi yija a'ririjarape.

8 Topi rākuwa'ritirā, ka'wisi be'erō'ō Lasea wāmeika wejewā'tarā, Buenos Puertos nawāmeyeeirō'ōrā yija eyarape.

* 27:1 El uso de “nosotros” (yijare) indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo hasta versículo 28.16.

9 Ī'rārīmimarīa sajaritirape yija a'riū'murapaka be'erō'ō. Pu'ea koyiaja sa-jariwa'rapaka simamaka werika simarape riapakiaka mae. Supa imarī ikupaka Pablote nare okajāārape:

10 —Yijeyomarā yipupajoaikareka ō'ōpi mo'yua, werika simarāñu maro'si. Waḡuru ña'mirāka, supabatirā waruakaoka ña'mipatarāka je'e. Maririrāñu je'e aḡeyari,— Pablote nare ārāpe.

11 I'supaka kērīko'omakaja surara ĩḡamakire kire ā'mitiripēaberape. Waḡuru ĩḡamaki, supabatirā waḡuru temarīkarimajire takaja kiā'mitiripēarape.

12 “Pu'ea simarāka ḡoto marakajepāābesarāñu ō'ōrā”, ārīpupajoawa'ri, i'sia ḡapitakarā pu'ea nare o'ririka aḡerāte yaḡaberape, yijaka a'raḡarā. Supa imarī “Fenicewejarā Cretajūmurikarā ma'riye'e. Torā pu'ea mareka o'rirū”, narāpe. Ka'arirō'ō ḡañaka simamaka waḡuru ḡāārūkirō'ōrā jājia wīrōa baerberijīka simarape.

Werika wejea nare baaeka

13 Wejerīrīkapi jājimarīa wīrōa baemaka ĩawa'ri, “Fenicerā maeyarāñu je'e”, narīpupajoarape. I'supaka ḡupajoatirā Creta jūmurika rijepē'rōtopi yija rākuū'murape ate.

14 I'sia be'erō'ō no'ojīrāmarīaja jājitaka ma'karoka ḡē'rōtopi waḡururā wīrōa eiū'murapaka. Jājia wīrōa Nordeste wāmeika simarape.

15 Jājia wīrōa waḡuru baemaka wājitāji yija a'riwārūberape. Supa simamaka wīrōa e'ewa'rapaka upakaja yija a'rape mae.

16 Kūḡajīka jūmurika Cauda wāmeika rārīta'aipē'rōtopi jājitaka baetiabeyurō'ō yija o'rape. Supa imarī ka'wisi be'erō'ō kūmumakarāka naji'abaawa'rapaka ne'erape. Waḡurureka sayiepāātirā sanapi'ḡerape.

17 Sanamaajāārapaka be'erō'ō ḡāukārōapi waḡuru napī'ḡerape jiyia sañi'aokaro'si, wīrōa baemaka saña'mia'si ārīwa'ri. I'sia be'erō'ō, “Sirte wāmeika ḡō'sirō'ōrā wīrōa baepūatarākareka ḡuri saweripañarañu”, ārīpupajoawa'ri, wīrōa sarā eirūkia sayapāia naruerape mae, waḡuru jājia turikoreka. Supa imarī wīrōa baepūatarapaka upakaja yija a'rape mae.

18 Supa imarī aḡerīmi wīrōa jājia baetēatamaka, waḡurureka imarapaka waruaka riapakiakarā nabareū'murape wiibaapañaka sajayaokaro'si.

19 Aḡerīmi ate waḡurureka imarapaka ḡāukārōa, sayapāia, waḡuru tuarūkia ba'irījia riapakiakarā nabarerape.

20 Ī'rārīmimarīa jimarī okoa ūmakaka imamaka, tā'ḡia, aiyakaoka ōiberapaka. Supabatirā yijare jājia wīrōa eimaka, “Ōñia imaberijīka maimē”, yija ārīpupajoarape.

21 Ī'rārīmimarīa ba'abekaja yija imarape. Supa imarī i'supaka simamaka ĩawa'ri mi'mirīkatirā ikupaka Pablote jairape:

—Creta ḡapitakarā yijairapaka mija yi'ririkareka, ikupaka ba'iaja majūaberijāārape. Supabatirā waḡuru bitamarīberijāārapaka, waruakaoka ririberijāārapaka.

22 Maekaka ḡuri mija wayuḡi'ria'si. Ika waḡuru ririko'omakaja, ĩrīkaoka makaki riribesarāñuki.

23 Ikuḡaka sime: Nīḡamaki Tuḡarā, kiyapaika upakaja yiyi'ririjayuka, ñami yipō'irā ángelte kipūatako'o.

24 Yipō'irā eyatirā, ikupaka yire kibojako'o: “Pablo, mikīkia'si. Romawejearā eyatirā ĩpi César wājitāji, ‘Oka yire imabeyua’, kire merīrāñu. Supabatirā Tuḡarāte mijēñemaka mire kiā'mitirape. Supa imarī mika waḡuruḡi a'yurā nimaupatiji tārīḡatarāñurā”, ángelte yire ārīko'o.

25 Supa imarī okajājia mija imabe yijeyomarā. Tuḡarāte yi'riwa'ri “Ángelte bojaika upakaja simarāñu”, ñarīpupajoayu.

²⁶ I'supaka simako'omakaja, jūmurikarā waḡuru eirāka ḡoto torā maturāñu, — Pablote yijare ārāḡe.

²⁷ Ī'pakuri jērītarika seyawa'raḡe Adriático wāmeika riapakiakareka sayapairō'ōrāja wīrōa yijare baḡūatarapaka ruḡu. I'siñami ñe'metājirō'ōjīrā, “Ka'iarā maeyaerā baayu”, waḡuru tuarimajare ārāḡe.

²⁸ Supabatirā ñutakārōḡi āta kārōbaatirā “¿No'ojīrā ĩki sime?”, ārīwa'ri najērābaaraḡe. Treinta y seis metros rō'ōjīrā ĩki simaraḡe. Ñoapañakarā ate najērābaamaka veintisiete metros rō'ōjīrā ĩki simaraḡe.

²⁹ Ātarā eiwa'ri yija ñamia'si ārīwa'ri, botarakao wakaika ḡota ḡakiaka† ñutakārōa ñoakaḡi kārōbaatirā waḡuru itoḡeḡē'rōtoḡi sanaña'metarāḡe. Waḡuru meñamaka sabaiḡarū ārīwa'ri i'supaka nabaaraḡe. I'supaka baatirā ñojimarīji sawārīrika yaḡawa'ri Tuḡarāte najēñeraḡe.

³⁰ I'supaka simeje waḡuru tuarimajare ru'ririka ḡuḡajoaraḡe. Supa imarī waḡuru ḡū'earā, wakaika ḡota ḡakiaka ña'metaerā nabaayu āñu uḡakaja kūmumakarāka nayieña'taraḡe.

³¹ I'supaka nabaamaka ĩawārūwa'ri, surararāka supabatirā niḡamakireoka ikupaka Pablote bojarāḡe:

—Waḡuru tuarimajare rurirākareka, mija tārīwārūbesarāñu,— surararākare kērīka.

³² I'supaka kēḡakā'ā ā'mitiriwa'ri, kūmumakarāka ḡi'ḡekoḡeka nayi-ita'ruiraḡe, “Sōñu uḡakaja sameñarū”, ārīwa'ri.

³³ Bikitojo ñamiji neiḡuḡurō'ō ikupaka Pablote yijare ārāḡe:

—Mija ba'abe ḡañakama kūḡajī. Ī'pakuri jērītarika sajaritiyu, wayuḡi'ḡaraka, ba'abekaja mija ima.

³⁴ Mae mija ba'abe ḡañakama kūḡajī. “Jia rikitubaritirā, mija tārīrāñu”, ārīwa'ri mijare yiba'arūjeyu. Mija wayuḡi'ria'si. Ī'rīkaoka mijakarā reyabesarāñurā,— Pablote yijare ārāḡe.

³⁵ Supabatirā ḡan e'etirā, “Jia mibaayu”, Tuḡarāte kērāḡe yija ĩaraḡaka wājītāji. Supabatirā kūḡajī ña'kata'arī e'etirā kiba'araḡe.

³⁶ I'supaka kibaamaka ĩawa'ri, okajājia yija jaraḡe. Supa imarī yija imaraka-makiji sayija ba'araḡe.

³⁷ Doscientos setenta y seis rakamaki ḡo'imaja yija imaraḡe i'sia waḡuruḡi a'raparā.

³⁸ Yija ba'ariyaḡarararō'ōjīrā yija ba'araḡe. Ba'aweatirā trigo nabareraḡe, waḡuru wiibaka jayaokaro'si.

Waḡuru ña'mika

³⁹ Sawārāḡaka ḡoto waḡuru tuarimajare jūmurika ĩarikoperiḡotojo “I'supaka wāmeika sime i'sia jūmurika”, narīwārūberaḡe. I'supaka simako'omakaja jūmuri ritakarā ḡō'sia òimaka ĩatirā, “Torā maḡāāye'e”, narīḡuḡajoaraḡe.

⁴⁰ Supa imarī wakaika ḡota ḡakiaka waḡuru ñi'aokaro'si mamarī naña'metaeka nayiitatarāḡe. Supa imarī ĩkirā okowatoḡekarāja satuika. Supabatirā waḡuru temarīkarūkia sarī'mekoreka naḡi'ḡekoḡeka nakuteḡateraḡe ate sanatemarīkaokaro'si. Supabatirā wīrōa eirūkia sayapāia saruḡurō'ōḡi imaekato namiatarāḡe. Supa imarī ḡō'siḡē'rōtorā waḡuru waawa'rapaka mae.

⁴¹ Torā sawaawa'rapaka ḡoto koḡakaja waḡuru riarijerā eyaerā baaraḡaka ḡoto ḡō'siarā waḡuru eitiraḡe. Supa imarī koḡakaja saḡū'erō'ōḡi ḡō'siarā sayairaḡe. Marākā'ā baatirā mo'riberijīka simekā'āja waḡuru i'toḡeḡē'rōtoḡi jājia saḡa'kumaka sawa'riū'muraḡe.

† 27:29 Ancla

⁴² I'supaka sabaamaka ĩawa'ri, wēkomarāre najāāerā baarape surararāka. “Nare majāāpajīñu, nabariru'ria'si āriwa'ri”, narību'arape.

⁴³ I'supaka narīko'omakaja surara ĩpamaki puri Pablote ōñia imarika yaparapaki. Supa imarī kisurararākare nare kijāārūjeberape.

—Mija bariwārūrā wārūaja bariwa'ritirā riarijerā mija a'pe mae,— kērāpe wapurureka imaraparāte mamarī.

⁴⁴ Supabatirā aperi bariwārūbeyurāte,

—Wapuru pāimirākapi mija a'pe,— kērāpe. Supa imarī ĩ'rīkaoka riririmarīaja ka'iarā yija eyapatarape.

28

Malta wāmeika jūmurikarā Pablote turitapeaka

¹ Riarijerā eyatirā, “Malta wāmeika sime ika jūmurika”, yija āriwārūrāpe mae.

² I'sia ka'iakarā jia yijare baaraparā. Okoa jarapaka imarī, jija simamaka peka napē'arape. I'supaka baatirā, “Mija pekajūpe”, yijare narāpe.

³ Supa imarī peka pōpōa Pablote rēarape. I'sia peka kisīarapaka poto peka jū'rēika ru'riwa'ri sapī āñaka porapaka. Kipitakarā sakā'rījī'iarape.

⁴ Āñaka kire kukumaka ĩatirā, i'sia ka'iareka imaraparā ikupaka natiyiaja najaibu'arape:

—Po'imajare jāārimaji kimarijiyu ĩ'ī. Supa imarī riapakiakarā kiriribepakā'ā jiyipupaka moñuko* jia pupajoawa'ri ba'iaja kibaaika wapa kire koriatarūjeyu mae,— narāpe.

⁵ I'supaka narīko'omakaja Pablo puri pekaō'toarā āñaka teratarapaki. Dakoaoka kire baaberapaka. ⁶ Ritaja torā imaraparā puri “Kire sapīpirāñu je'e, supabatirā ñojimarīji kipupaririña'rīrāñu je'e”, narīkooperape. I'sia be'erō'ō ñoaka ta'akopetirā kijīrībepakā'ā ĩawa'ri, ape upaka napupajoarape ate: “Majiyipupayeerijayuka po'imaja po'iaipi ña'rījāitirā ketayu mae”, narāpe.

⁷ Peka ō'towā'tarā simarape ĩ'rākō'rīmato ka'ia jūmurikarā imarā ĩpamakirika. Publio wāmeiki kimarape iki. Kiwi'iarā yijare e'etoritirā maekarakarīmi torā yija imarapaka poto jimarī jia yijare kibaarape.

⁸ Torā yija imarapaka poto Publio paki, yoyaka, jopirika pitiyika kijīrībayurape. Kipō'irā ĩarī Pablote a'rape. Kipō'irā eyatirā Tuparāte kijēñerape. Supabatirā kipitaka wāmarīa imarapaki pamarā kija'apearapaka poto kijājirape.

⁹ I'supaka kibaamaka ā'mitiriwa'ri, i'sia jūmurikareka aperi wāmarīa imaraparāte kipō'irā etarape. Supa imarī wāmarīa nima o'rapaka nareoka.

¹⁰ Yijare ā'mitiripēairā imarī, jia yijare nabaarape. Yija a'rirā baarapaka rupe ritaja yija ba'awa'rirūkia yijare nijirape dakoa jariwa'ririmarīaja.

Romawejearā Pablote eyaeka

¹¹ Maekarakamaki aiyaka i'sia jūmurikarā yija imarapaka be'erō'ō a'yaokaro'si wapururā yija jāirape ate. Pu'ea o'yaokaro'si torā tuika simarape i'sia wapuru. Alejandrīa wāmeirō'ōpi i'taeka simarape. Sapū'erō'ōpi, jērāka najiyipupayeeika Cástor, supabatirā Pólux rupuko'a upaka baaeka simarape.

¹² I'sia wapuruipi a'ritirā Siracusa wāmeika wejea papitakarā yija eyarape. Maekarakarīmi torā yija imarape.

¹³ Topi Regiowejearā yija eyarape. Wejerīrīkapi wīrōa baerapaka jia yijare jeyobaarapaka. Supa imarī aperiīmiji Pozzuolirā eyatirā torā yija marāpe.

* 28:4 La diosa de justicia

¹⁴ I'sia wejeareka aɸerã Jesúre yi'yurãte yija ãatõɸoraɸe. “Yija ɸõ'irã ã'rãkuri jërĩtarika mija tuiɸe”, yijare narãɸe. I'sia be'erõ'õ ma'aɸi yija a'riũ'muraɸe Romawejeareã.

¹⁵ Romareka Jesúre yi'yurã yija a'raɸaka õrĩweitiã nimarãɸe. Yoe nara'osi simako'omakaja ma'arã yijare toriã netaraɸe. ã'rãrimarã, Foro de Aɸio wãmeika wejeareã yijare toraɸarã. Suɸabatirã aɸerã Tres Tabernas wãmeika wejeareã yijare toraɸarã. Torã nare ãatõɸotirã, “Jia mibaayu”, Tuɸarãte kërãɸe Pabla. Suɸa imarĩ jia jĩjimakaɸi okajãjia kimaraɸe.

¹⁶ Romarã yija eyaraɸaka be'erõ'õ wëkomaka imariwi'iarã Pablote nataberaɸe. Kiyapaika uɸakaja kiro'siji wi'iarã kire nimarũjeraɸe. Torã ã'rãrĩmi uɸakaja ã'rĩka surara kire tueroyiraɸe.

Romarã Pablote imaeka

¹⁷ Keyaeka be'erõ'õ maekarakarĩmireka judiõtataraã imatiyarimajare Pablote akarũjeka. Narëriɸataeka ɸoto ikuɸaka nare kibojaeka:

—Yijeyomarã, dikaoka ba'iaja judiõtatarãte baaberãɸaki yi'i. Mañekiarãte baaroyikakakaoka ba'iaja jaiberãɸaki yi'i. I'suɸaka yibaaberiko'omakaja matatarã Jerusalénrã yire nañi'araɸe. I'sia be'erõ'õ surara ãɸamakite Cesarearã yire ɸũatarãɸe, “Oka kire ima, oka kire imabeyua”, ãrĩwa'ri Romakarãre yire jërĩaokaro'si.

¹⁸ Yire jërĩatirã yire ja'atarika nayaraɸoɸeraɸe, “Dika oka mire imabeyua. Suɸa imarĩ mire jããriatarika imabeyuaoka”, ãrĩwa'ri.

¹⁹ I'suɸaka simako'omakaja matatarã yire ja'atarika yaɸaberãɸarã. Suɸa imarĩ “Ñiɸamaki Romakaki, ‘Oka miro'si ima, oka mire imabeyua’, yire kërĩrika yiyaraɸayu”, ñarãɸe. Roma ãɸamaki wãjitãji matatarãte yokabaaokaro'simarĩa i'suɸaka ñarãɸe.

²⁰ Suɸa imarĩ i'sia mijaka jaiokaro'si, mijare yakarũjẽɸũako'o. Judiõtatarãte ta'aroyiki Jesucristo kime. Kire ã'mitiriɸeãiki ñimamaka, ɸerumijiaɸi ɸi'ɸekaki ñime,— Pablote ãrĩka.

²¹ I'suɸaka kẽɸakã'ã ikuɸaka kire narĩka:

—Oka mire imakaka ɸaɸera Judeaka'iaakarãre ɸũataika e'etoriɸeyurã yija. Matã'omaja toɸi i'taraɸarãoka dakoa mireka ba'iaja jaietaberãɸarã.

²² “Jiamarĩa sime ɸo'imajare Jesúre ã'mitiriɸeãrika”, ãrĩrikakaka oyiaja yija ã'mitiyu. Suɸa imarĩ ika mamaka ɸuɸajoarikakaka, mi'i ɸuri, ¿marãkã'ã samipuɸajoayu? I'siakaka yija ã'mitiriyaraɸayu,— kire narĩka.

²³ Suɸa imarĩ “I'sirĩmi marëriye'e je'e”, narĩka. I'suɸaka ãrĩweatiã naɸibika. Najë'rãɸããekarĩmi seyaeka ɸoto rĩkimarãja ɸo'imajaka jeyoariwa'ritirã neyaeka Pablote imaekarõ'õrã. Narëɸakã'ã ãtiraã, “Ikuɸaka Jesúre yi'yurãte jã'mebaraka Tuɸarãte nare imaruɸutarãñu”, ãrĩwa'ri Pablote bojaeka. Bikitojo ñamiji kibojaũ'mueka, rã'itakarã kibojatiyika. Moisés imaroyikakite o'oekakaka suɸabatirã Tuɸarãro'si bojaĩjirimajare o'oekakakaoka kibojaeka “Jesúre na'mitiriɸeãrũ”, ãrĩwa'ri.

²⁴ ã'rãrimarã Pablote jaika jia ã'mitirikaã. Aɸerã ɸuri sã'mitiriɸeãberikaã.

²⁵ Suɸa imarĩ ã'rĩka uɸakaja ɸuɸajoaberiva'ri nokabojiũ'mueka. Naɸibirã baaeka ruɸu “ã'rãrimarã yire ã'mitiriyaraɸeyurã”, ãrĩɸuɸajoawa'ri, ikuɸaka Pablote nare bojaeka:

—Isaiaɸi ãrĩwa'ri ikuɸaka wãjia Espĩritu Santore bojaeka mañekiarãte:

²⁶ “Ikuɸaka judiõtatarãte yiro'si mija bojape: ã'rãkurimarĩa yibojaika ã'mitirikopeɸiɸotojo, samija õrĩɸũawãrũbesarãñu. Yibaaroyika ãkopeɸiɸotojo, “I'suɸaka Tuɸarãte baayu”, mija ãrĩwãrũbesarãñu.”

²⁷ Ikuɸakaoka Tuɸarãte ãrĩka Isaiaere: “Yirika yi'ririyaɸabeyurã imarĩ, sõrĩɸũawãrũbeyurã nime. Suɸa imarĩ na'mukoɸea natãteyu. Suɸabatirã

naḗḗiyu, dakoa ĩakoreka. Yirika nayi'riyaḗarikareka, nare ñaña, nare yibojaikaoka norĩḗḗajããeka. I'suḗaka imawa'ri, ba'iaja nabaaika naja'atarikareka, nare yitããjããeka”, Tuḗarãte ãrĩka Isaíare.

²⁸⁻²⁹ Maekakaoka mija judíotatarã Tuḗarãrika bojariroka ã'mitiriyaḗabeyurã ruḗu. Suḗa imarĩ Tuḗarãte ḗo'imajare tããrimajaroka, judíotatarãrã imarãte bojarika simarãñu. Ĩrã ḗuri sã'mitiritirã jĩjimaka sayi'rĩrãñurã,— Pablote nare ãrĩka.

I'suḗaka kēḗakã'ã ã'mitiriwa'ri, natiyiaja okatotobaraka judíotatarãte a'rika.

³⁰ Ĩḗakuri wejeḗ'rãka jia Pablote torã imaeka. Wi'iareka kima waḗa waḗaĩjibaraka kimaeka. Torã kire ĩarĩ etaroyikarã rakamakiteje jia ke'etoriroyika.

³¹ Kĩkirimarĩaja, “Ikuḗaka Jesúre yi'yurãte jã'mebaraka Tuḗarãte nare imaruḗutarãñu mae”, ãrĩwa'ri nare kibojaroyika. Suḗabatirã maiḗamaki Jesucristorika kiwãrõroyika. I'suḗaka bojabaraka Pablote imaeka ḗoto makioka “Jesús majaroka miwãrõa'si”, kire ãrĩberika.

I'tojĩrãja sime ruḗu.

Primera carta de San Pablo a los Corintios

Pablote papeera pũataeka Corintoreka Jesúre yi'yurã imaekarãro'si

¹ ¿Yaje mija ime Corintokarã? Yi'i Pabło, Sóstenes majeyomakika, “Jia nimarũ”, mijare yija ãrĩpũayu ika papeerapi. Kiyapaeka upakaja apóstol ñimaokaro'si Tuɓarãte yire wã'maeka. Suɓa imarĩ Jesucristorika bojariroka wãrõtapaiki ñime.

² Mija Corintowejeakarãoka Tuɓarãte jiyipupaka õñurã imarĩ, jia kire baawa'ri mija rẽrĩrijayu. Jesucristorirã mija imamaka Tuɓarãte mijare wã'maeka kirirã mija imaokaro'si. I'supaka kibaaeka “Ba'iaja baabekaja nimarũ”, ãrĩwa'ri. I'supaka oyiaja sime ritaja wejeareka Jesucristore ã'mitiripẽairãro'si. Maipamaki kima upakaja ritajaro'sioka nipamaki kime Jesucristo.

³ Mapaki Tuɓarã, supabatirã maipamaki Jesucristoreoka “Jia nare mija baabe”, ãparaka mijaro'si nare yija jẽñerijayu. I'supakaja yija baayu jĩjimaka pupaparaka mijare nimarũjeokaro'si.

⁴⁻⁵ Jesucristorirã mija imamaka jia Tuɓarãte mijare jeyobaarijayu. I'supaka kibaamaka, “Jia mibaayu Tuɓarã”, kire ñarĩrijayu. Suɓa imarĩ kioka jia mija jaiokaro'si, supabatirã kirikakaka jia mija õrĩwapu'awãrũokaro'si mijare kijeyobaayu. I'supakajaoka ritaja kiyapaika upakaja mija baawãrũokaro'si kirika Tuɓarãte mijare ja'atayu Jesúrirã mija imamaka.

⁶ I'supaka mijaro'si kibaaeka simamaka, “Jesucristorika bojariroka yijare nabojaeka rita sime”, mija ãrĩwãrũeka.

⁷ Suɓa imarĩ maipamaki Jesucristore etarũkirĩmi ta'abaraka mija ima ɓoto jia mijare jeyobaarijaparaka Tuɓarãte ime. I'supaka jia mijare kibaamaka dakoja jariwa'ribeyua mijaro'si, kirika mija ba'irabewãrũrijayaokaro'si.

⁸ I'supakajaoka Jesucristore mija ã'mitiripẽarija'ata'si ãrĩwa'ri Tuɓarãte mijaka imajiparãñu. Suɓa imarĩ maipamaki Jesucristore ɓe'rietarãñurĩmi “Oka nareka ima”, maki mijareka ãrĩwãrũbesarãki.

⁹ Suɓa imarĩ “Ikupaka yibaarãñu’, kẽrĩka upakaja Tuɓarãte mare baarãñu”, ãrĩwãrũirã mija ime. Supabatirãoka iki Tuɓarãja imaki Kimaki Jesucristo Maipamakika jia jĩjimaka maimabu'arijarirã mare wã'maekaki.

Corintokarã ãrĩka ta'iarãja ɓupajoarimarãja narakakaja napupajoaeka

¹⁰ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Jesucristore pũataekaki ñima imarĩ ikupaka mijare ñañu: ãrĩkate ɓupajoairokapiji mija imabe, rakaka ɓupajoabekaja. I'supaka mija baarãkareka ãrĩka ta'iarãja mija imarãñu.

¹¹⁻¹² “Rakakaja ɓupajoabaraka Corintokarãre ime”, Cloe tã'omajare yire ãñu. “ ‘Pablote yija ã'mitiripẽayu’, ‘Yija ɓuri Apolore ã'mitiripẽairã.’ Supabatirã ‘Pedrote ã'mitiripẽairã yija ime’, ãñurã, aɓerã ‘Jesúre yija ã'mitiripẽayu’, ãñurã naro'sijioka imarã”, ãrĩwa'ri yire nabojayu.

¹³ ¿Dako baaerã i'supaka mija jaibu'ayu je'e? “Cristo ãrĩkaja kime Maipamaki”, ãñurã imariɓotojo “¿Rĩkimarãja maiparimarãre ime”, ãñurã upaka mija ime bai je'e? ¿Yi'i bai yapua tetaekarã mijaro'si reyañiekaki? “¿Pablorirã yija imaye'e”, ãparaka ruɓuko'a mija jũjerũjeka bai je'e? Jẽno'o Jesúrirã imawa'ri ruɓuko'a mija jũjerũjeka.

¹⁴⁻¹⁵ Mija ɓõ'irã imarã, Crisɓo supabatirã Gayore ruɓuko'a yijũjerape. Saɓi ãrĩwa'ri “Kiupaka oyiaja ɓupajoairã yija imamaka, Pablote yijare ruɓuko'a

jūjeka”, mija āñāokaro'simarīa simarape. Supa imarī ī'parāte takaja ruṣuko'a yijūjeka simamaka, “Jia sime yiro'si”, ñarīṣupajoayu.

¹⁶ (Ā'ā, mae aṣea ñoñu. Estéfanos rīrāre ruṣuko'a yijūjeka. I'supaka baeekaki ñimako'omakaja aṣerā imabeyurā ruṣuko'a yijūjekarā ñoñuareka).

¹⁷ “Ruṣuko'a mijūjetapaape”, āriwa'rimarīa Jesúre yire pūataeka. “Ṕo'imajare tāārimaji kime Cristo”, āṣaraka “Yirika bojariroka mibojatapaape”, āriwa'ri yire kīpūataeka. Jiyurika yoka ā'mitiririjiyuwa'ri ṣo'imajare yire yi'rirū āriwa'rimarīa Jesúrika bojariroka yiwārōyu. Yīṣupaka yire āñu upaka jiyurika na'mitiyuapitakaja nare yiwārōrikareka “Mare tāāwa'ri yaṣua tetaekarā Cristore reyaeka”, āririka ōrībeyurā ṣo'imajare imajāāeka.

Maro'si Jesucristore reyaekapi, āriwa'ri jia maimarijayu āñua jairō'ō

¹⁸ Supa imarī Jesucristore yaṣua tetaekarā naṣatakīaekakaka majaroka ā'mitirikopetirā, “Waṣuju ōrīṣūamarī oka sime”, nañu ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā. Tuṣarāte yi'riwa'ri kīṣō'irā a'rirūkirā ṣuri, “Tērīwa'ribaji imaki imarī, ika majarokapi Tuṣarāte mare tāārāñu”, āñurā maime.

¹⁹ Mija ĩabe, ikupaka sabojayu mamarīji kiro'si o'orimajire Tuṣarā majaropūñurā o'oeka:

“ Jia ṣupajoarika ōñurā imarī, jītaka sime yija wārōika', nañua dako waṣamarīa ñamajī naro'si sayijarirūjerāñu. Jia naṣupajoakoṣeika ñiarīṣe'yorāñu”, Tuṣarāte ārika o'oeka pūñurā.

²⁰ Jesúre reyaekapi āriwa'ri bikija sabojatika upakaja sajarika. Supa imarī jia ṣupajoarika ōñurā, noñuapi Tuṣarāte ōrīwārūbeyurā. I'supakajaoka Moisés imaroyikakite jā'meka wārōrimaja, ṣapi natāārūkimarīa sime. Supabatirā naṣupaka nare āñu upakaja ṣupajoatirā jia jaiwārūrijayurāoka, ṣapi Tuṣarā ṣō'irā eyawārūbesarāñurā. I'supaka ṣupajoairāre dakoa waṣamarīa naṣupajoaika jarirūjeiki kime Tuṣarā.

²¹ Ritaja jērāko'awārūpataiki imarī, “Naṣupajoaikapi yire ōrībesarāñurā ṣo'imaja”, Tuṣarāte ārika. I'supaka simamaka ikupaka simarika kiyapaeka: Kirika bojariroka yi'yurāte ba'iaja jūarūkia imakoṣekareka Tuṣarāte nare tāāeka, “Waṣuju ṣakiriroka sime Jesucristorika bojariroka”, kire ā'mitirīṣebeyurāte āriko'omakaja.

²² “Karemarīa rita ima Ṕablote yijare bojarikareka, maikoribeyua Tuṣarāte jeyobaaikapi yijare kibaabeajāāeka”, judíotatarāte āriṣupajoayu. Judíorākamarīrā ṣuri, “Yija ōñumijikakamarīa Jesucristorika bojariroka imamaka, sayija yaṣabeyu”, āriṣupajoairā.

²³ Tuṣarāte yi'yurā ṣuri, “Maro'si yaṣua tetaekarā Jesúre reyaeka”, āñua majaroka bojarijayurā maime. Samabojarika ā'mitiririyapabeyurā imarī, judíotatarāte ṣape'yoyu. Judíotatarāte sā'mitiritirā, “Waṣuju ōrīṣūamarī oka sime”, nañu naro'si.

²⁴ I'supaka narīko'omakaja ī'rārimaki judíorāka, supabatirā judíorākamarīrāoka Tuṣarāte wā'maekarā imarī, Jesúrika bojariroka ā'mitiritirā sayi'yurā maime. Supa imarī “Cristopi āriwa'ri mare tāāekaki imarī, ritaja tērīwa'ribaji kime Tuṣarā. Supabatirāoka ritaja ōñuka kime”, marīṣupajoarijayu.

²⁵ Tuṣarā ōrīwārūriroka ōrīwārūbeyurā imarī, “Kimakire reyaerā Tuṣarāte pūatamaka waṣuju ōrīṣūabekaja kibaaeka”, nañu kire ā'mitirīṣebeyurā. “Dika jariwa'ririmarīa yija ōñu”, narīkoṣeko'omakaja, norīkoṣeika tērīwa'ribaji sime Tuṣarāte ōñua. I'supakajaoka, “Kimakire reyaerā kīpūatamaka tērīrimarīka kimaeka”, nañu. I'supaka narīko'omakaja “Tērīribajirā yija ime”, narīkoṣeika i'supakamarīa sime. Kimakire pūatawa'ri nare tērīwa'ribaji kimaeka.

26 Mija ā'mitiḡe yijeyomarā. “Kūḡajjikaja ōrīḡūairā nime”, ḡo'imajare mijareka ārīko'omakaja Tuḡarāte mijare wā'maeka. Suḡabatirā kūḡajjikajaoka mijakarā ḡo'imajare jā'merimaja imaeka. I'suḡakajaoka nimaeka imatiyarimaja makarā mija watoḡekarā.

27-28 Tuḡarāte mijare wā'maeka “Jia ōrīḡūabeyurā nime”, kire ōrībeyurāre mijareka ārīko'omakaja. “Jia ōñurā yija ime”, ārīkoḡekarāte “Ba'iaja maḡuḡajoayu”, narīwārūrū ārīwa'ri, i'suḡaka kibaaeka. Suḡabatirā i'suḡakajaoka baawa'ri “Imatiyabeyurā nime”, narīkarāte Tuḡarāte wā'maeka kirirā nimaokaro'si. I'suḡaka kibaaeka “Tērīrā yija ime”, ārīkoḡekarāte wayuḡirirū ārīwa'ri. Suḡabatirā ḡo'imajare jiyiḡuḡaka ōrībeyurāte kiwā'maeka, Tuḡarāte yi'ribeyurāte jiyiḡuḡayeeikakaka “Dako waḡamarīa sime”, ḡo'imajare ārīwārūokaro'si.

29 I'suḡaka baaiki Tuḡarāte imamaka, kīaika wājītāji, “Imatiyaiki ñimamaka, yire miwā'maeka”, ārīḡuḡajoarika imabeyua.

30 I'suḡaka simamaka Tuḡarāḡi ārīwa'ritakaja Jesúre yi'yurā majayu. Kimakīḡi ārīwa'ri mare kitāāeka ōñurā imarī, “Ritaja ḡuḡaiki kime”, marīwārūyu. Cristore reyaekapī ārīwa'ri ba'iaja mabaakoḡeka waḡakoyika simamaka jīirā maima kiñakoareka mae. Suḡa imarī kirirā mare jarirūjekaki imarī, ba'iaja mabaako'omakaja saja'atabaraka jiaḡiji kika imarijaturā Tuḡarāte mare imarūjeyu.

31 I'suḡaka maro'si kibaaeka simamaka, ikuḡaka sabojayu kioka o'oeka ḡūñurā: “Maḡuḡayariji maimakaka jīimaka bojabekaja Tuḡarāte maro'si baarijaturakaka takaja jīimakapī mabojarijariye'e”, ārīwa'ri sabojayu.

2

“Yaḡua tetaekarā Jesúre reyaeka”, ārīwa'ri samajaroka ḡablote bojaeka

1 Mija ḡō'irā yeyaraḡaka ḡoto Tuḡarārika bojariroka, ḡo'imajare ā'mitirikoribeyua mijare yiwārōū'muraḡaka jia mija ōḡe yijeyomarā. “Jiitaka ōñuka kime’, yireka narīrū”, ārīwa'rimarīa mijare sayiwārōraḡe. I'suḡaka jaiḡekaja, jia mija ōrīwaḡu'airokapī mijare yiwārōraḡe.

2 Mija ḡō'irā ñimarapaka ḡoto “Yaḡua tetaekarā Jesúre reyaekakaka takaja nare yibojaye'e”, ārīwa'ri mijare yibojaraḡe.

3 Mija ḡō'irā yeyaraḡaka ḡoto “Nare bojawaḡu'atawārūberijīki ñime”, ārīwa'ri wājiaja yitararaḡe.

4 Cristore reyaekakaka mijare yibojaraḡaka “Jia ōñurā yija ime”, āñurāte jairokapimarīa mijare yibojaraḡe. “ḡablote jia bojaika simamaka Cristore yija ā'mitiripēayu’, narīrū”, ārīwa'rimarīa mijare sayibojaraḡe. I'suḡaka imabekaja, Espīritu Santorikapī maikoribeyua mijare yibaabearaḡaka ĩawa'ri yibojaraḡaka mija ā'mitiripēaraḡe.

5 I'suḡaka simamaka jia jērāko'airā uḡaka jiaḡi yijaiiroka mija ā'mitiripēarikopakaja Tuḡarārika ĩatōḡowa'ri Jesucristore mija yi'ririka yiyaraḡe.

Jia Tuḡarāte mare baaeka morīwārūerā Espīritu Santore mare wārōyu

6 Suḡa simako'omakaja jā ḡuḡaka yija wārōyu Jesucristorika jia ōñurāte. Kire ā'mitiripēabeyurā ḡuri, suḡabatirā niḡarimarā naro'siji, naḡuḡamiji tīḡikapī najaika uḡaka yija wārōbeyu. Niḡarimarāre reyarāñurīmi nakaja saririrāñu norīkoḡeika.

7 I'suḡaka simamaka Tuḡarārikapī mijare yija wārōyu. Ika wejea kiḡo'ijiaerā baaeka ruḡubajirā, “Ikuḡaka baatirā ḡo'imajare yitāārāñu, suḡabatirā jiitakaja nare yibaarāñu”, kērītika. Ruḡu i'siroka ḡo'imajare Tuḡarāte ōrīrūjeberika imakoḡeika nare yija wārōyu.

8-9 Iroka i'sia ni'i ĩrĩkaoka ĩparimarākaki ōrĩwapu'abeyua. Norĩwapu'arikareka Maiṗamaki tērĩrikaja imatiyaikite yaṗua tetaekarā najāāberijāāeka. Iroka norĩwapu'aberiko'omakaja, ikupaka kiro'si bojaĩjirimajite o'oekakaka morĩye'e:

“Jĩmakapi kire ōñurāte jia imarũkia Tuparāte jieweitika ṗo'imajare ĩakoribeyuakaka. Supabatirā aṗekurioka naṗuṗajoabeyua, i'supakajaoka na'mitirikoribeyua”, sabojayu Tuparā majaroka o'oeka ṗũñurā.

10 I'supaka ṗo'imajare ōrĩberika simako'omakaja, maekaka ṗuri sayija ōñu Espĩritu Santore yijare sōrĩrũjemaka. I'supaka Espĩritu Santore baayu dakoa jariwa'ririmarĩa ōñuka imarĩ. Supa imarĩ ritaja Tuparāte ṗuṗajoaimiji ṗariji ōrĩṗataiki kime.

11 Ṗo'imaja matiyajaja, “Iki i'supaka ṗuṗajoaiki mae”, ārĩṗuṗajoawārũbu'abeyurā maima. I'supaka imarā maimamaka, ĩrĩka ṗo'imajire ṗuṗajoaika, ĩrĩkaja kiōrĩrũkia sime. I'supakajaoka sime Espĩritu Santoro'si ĩrĩkaja Tuparāte ṗuṗajoaika ritaja kiōñua.

12 Jesũre ā'mitiripēabeyurā naro'siji naṗuṗamiji tĩṗikapi nabojakoṗeika ā'mitiripēabeyurā yija ime. Espĩritu Santore wārōika takaja yija ā'mitiripēayu. Jia Tuparāte mare ja'ataekakaka morĩwārũerā Espĩritu Santore maro'si kipũataeka.

13 I'supaka simamaka Espĩritu Santore yijare wārōikapĩ yija jaiyu. Kire ā'mitiripēairā imarĩ, yijare kijeyobaaikapĩ aṗerā kire ā'mitiripēairāte yija wārōwapu'atayu. Yija ṗuṗajoaimiji tĩṗikaṗimarĩa wārōrimaja yija ime.

14 Tuparāte nayi'ribepakā'ā Espĩritu Santore nare ña'rĩjāiberikarā ṗuri, kijeyobaaikapĩ nare yija bojaika ā'mitiriwārũbeyurā. “Wapuṗu ōrĩṗũaberi oka sime”, narĩṗuṗajoayu.

15 Espĩritu Santore nare ña'rĩjāikarā ṗuri ṗo'imajare imarijayua ĩatirā, “Ikupaka sime jia baarika, ika ṗuri ba'iaja baarika ima”, ārĩṗuṗajoawārũirā. Jesũre yi'ribeyurā ṗuri Espĩritu Santore ña'rĩjāiberikarā imarĩ, “I'supaka ba'iaja nabaayu”, ĩrĩkaoka ārĩberijĩki yijareka.

16 I'supaka mijare yo'oṗũayu ikupaka Tuparā oka ṗũñu o'oekarā sabojaika simamaka: “Maiṗamaki Tuparāte ṗuṗajoaika maki ōrĩbeyuka. I'supakajaoka maki kire wārōberijĩki”, ārĩwa'ri sabojayu Tuparā oka ṗũñu.

I'supaka simako'omakaja Cristore ṗuṗajoaimijikakapi maṗuṗajoarijayu Espĩritu Santore mare ña'rĩjāikarā imarĩ.

3

Ikupaka nime Tuparārika ba'iraberimaja

1 Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mija ṗō'irā ñimarapaka ṗoto aṗerō'ōkarā Espĩritu Santore ña'rĩjāitikarāte yiwārōrapaka uṗakamarĩa mijare yiwārōrape. Tuparāte jia yi'riwārũbeyukajirā mija imamaka, mijaro'siji mija ṗuṗamiji ba'ia tĩṗikarā mija imarapaka imarĩ me'rāka wārōũ'muika uṗaka Cristorika mijare yiwārōrape.

2 I'supaka mija imarapaka simamaka jia Jesucristore yi'yurāte ōñuakaka mijare yiwārōberape ruṗu. Maekakaoka i'supakaja ka'wisikakaka mijare yiwārōwārũbeyukaji ruṗu.

3 I'supaka mijare ñañu Tuparāte ōrĩbeyurāte baaika uṗakaja baarika yaṗairā mija ime ruṗu ārĩwa'ri. Ā'mitirikōrĩ je'e. Mija tiyijaja oakiparaka mija jaiyuyebu'arijayu. I'supaka mija imamaka, ĩatirā, “Espĩritu Santore ña'rĩjāiberikarā uṗaka ṗuṗajoawa'ri nayapaika uṗakaja nabaariyaṗayu”, mijareka ñañu.

⁴ I'supaka imawa'ri, “Pablote ã'mitiripëairã imarã yija þuri”, ĩ'rãrimarãre ãpakã'ã, “Jëno'o, Aþolore yi'yurã yija þuri”, ãþaraka mija ãrĩbu'arijaju. I'supaka mija imamaka, Tuþarãte yi'ribeyurãte baaika upakaja mija baarijaju ruþu.

⁵ Yi'i Pablo, Aþoloþitiyika Tuþarãrika ba'iraberimaja yija ime. I'supaka simamaka, yija wãrõrapaka yi'riwa'ri Jesúre mija ã'mitiripëarape. “Ikupaka rakakaja baarimaja mija imarãnu”, ãrĩwa'ri Maiþamakire yijare jã'meka upakaja yija ba'irabeyu.

⁶⁻⁷ Yi'i mijare mamarĩ wãrõũ'murapaki. Yibe'erõ'õ Aþolo i'supakajaoka mijare wãrõrijarapaki. I'supaka simako'omakaja Tuþarã ĩ'rĩkaja imatiyaiki imarĩ, Jesúre yi'yurã mijare jarirũjetirã, saþi jia kirika mija õrĩmirĩrkawa'yaokaro'si jia mijare jeyobaarijayuka. I'supaka kimamaka, mamarĩ kirika bojariroka aþerãte wãrõrimaja, sabe'erõ'õþi sabojawaþu'atarimajaoka imatiyabeyurã imarã.*

⁸ Tuþarãrika bojariroka mamarĩ wãrõrimaja, sabe'erõ'õþi bojawaþu'atarimajaka ĩ'rãtijiji ba'irabeirã nime. Kirika naba'irabekamijikaka kiõñua simamaka sawaþa jia Tuþarãte nare baarãnu.

⁹ Yi'i, Aþoloþitiyika ĩ'rĩka upakaja þuþajoatirã Tuþarãrika takaja ba'iraberimaja yija ime. Kirirã mija imamaka, mija þõ'irã Tuþarãte yijare þũataeka.

¹⁰ Suþa imarĩ jia yire jeyobaatirã, mamarĩtaka kirika bojariroka mijare yiwãrõũ'muerã Tuþarãte mija þõ'irã yire þũataeka. Sabe'erõ'õþi aþerã mijare sawãrõrimaja imarã mae. Jia wãjia þuþajoabaraka sanawãrõrijarirãkareka jia simarãnu.†

¹¹ I'supaka simamaka ikupaka ãþaraka mamarĩ mijare yiwãrõũ'mueka: “Jesucristoþi Tuþarãte mare tããyu”, ãþaraka mijare yiwãrõrape. Aþeuþakapi Tuþarãte mare tããrũkia maki mijare wãrõberijĩki.

¹²⁻¹³ I'supaka simako'omakaja ĩ'rãrimarã imarã wãjimiji Tuþarãrika bojariroka wãrõruþutairã. Aþerã þuri kirika wãrõrimaja imariþotojo i'supakamarĩa baairã. Cristore wã'marãñurĩmi, wããrõ'õrãja “Ika jia ima, ika þuri jiamarĩa ima mirãkiyu”, ãþaraka kirika maba'irabeka mirãka jia ĩatiyarĩji sakĩarãnu marãkã'ã sime ãrĩwa'ri. ĩãkõrĩ je'e. Wejejẽ'rãkaja simaokaro'si jiyiakaka wi'ia mabaajĩnu. Jiamarĩakaka samabaajĩka þuri, wejejẽ'rãkaja simaberijĩnu. Wããrõ'õrãja “Jiamarĩakaka wi'ia nabaarape”, þo'imajare ãrĩrãnu.‡

¹⁴ Jia þo'imajare nawãrõeka mirãka kĩarãkareka þuri, “Jia sime”, kërĩrãnu. Suþa imarĩ sĩatirã jia sawaþa Cristore nare baarãnu.

¹⁵ Po'imajare jia wãrõberikarãte ba'irabekoþeka ĩatirã þuri “Jiamarĩa sime”, kërĩrãnu. Suþa imarĩ naba'iraberiwapa tõþoberiripotojo, Cristoka imarũkirã nimarãnu imarika. ã'mitirikõrĩ je'e: ikupaka sime: Wi'iba'ipi kiwi'ia oomaka, kiru'yu upaka imarã nimarãnu. Ritaja kiwi'iareka ima oopatariþotojo saba'ipi þuri ru'riþorikaki imarĩ, tãñuka. I'supaka simarãnu wãjimijipi wãrõberikarãro'si.

¹⁶ Espĩritu Santore ña'rĩjãikarã imarĩ, mija watoþekarã Tuþarãte imamaka, jiyiþupaka kire õrĩriwi'i upaka torã mija ime. ¿I'siakaka õrĩbeyurã mija ime bai

* **3:6-7** La figura dice que Pablo era como sembrador de semillas y Aþolo el que regaba agua al sembrado después. Pero Dios es el que hizo crecer lo sembrado y los creyentes son como su chagra.

† **3:10** La figura dice que los creyentes eran como la casa de Dios. Pablo y otros maestros ayudaron construir esa casa por medio de enseñar bien a los creyentes para que sean fuertes en fé.

‡ **3:12-13** La figura dice que las personas que enseñan correctamente son como los que construyen un edificio con materias buenas (oro, plata y piedras preciosas). Los que no enseñan enfocado en lo que hizo Jesucristo, son como los que construyen con materias que no dura (madera, paja y cañas).

je'e?

¹⁷ Tuṣarāka imarā maimamaka, ba'iaja baabekaja maimarika kiyapayu. Suṣa imarī ĩrārimarāre rukubaka wārōikapi jiamarīa Jesúre yi'yurāre nimabu'arūjeika pareaja ba'iaja Tuṣarāte nare jūarūjerāñu.

¹⁸ Mija ṣuṣakarāja ṣakirimaja mija jaria'si. Tuṣarāte yi'riṣe'yobaraka naro'siji naṣuṣamiji tīṣikapi imarāte oñua ā'mitiripēatirā “Jia oñurā yija ime”, mija ārīa'si. I'suṣaka ṣuṣakirāre bojaika yi'ribekaja Tuṣarāte oñutakaja mija ā'mitiripēajīka jia sime. I'suṣaka mija baamaka ĩatirā “Ōrībeyurā nime”, mijareka narīko'omakaja, Tuṣarāte ĩaika wājītāji ṣuri jia oñurā mija ime.

¹⁹ I'suṣaka Tuṣarāte mijare ĩaika simamaka kire yi'ribeyurāte “Jia oñurā yija ime”, ārīkoṣeika dakowaṣamarīa sime Tuṣarāro'si. Ā'mitirikōrī je'e. Ikuṣaka sabojayu kimajaropūñurā: “ ‘Tērīrika oñurā imarī, aṣerāte bo'ibajirā yija ime’, narīṣuṣajoakoṣeikapi jiamarīa Tuṣarāte naro'si sabaarāñu”, ārīwa'ri sabojayu.

²⁰ Toṣi aṣea ikuṣaka sabojayu: “ ‘Yire yi'ririṣe'yoirāte ṣuṣajoaika ñorīṣatayu. “Ritaja oñṣatairā yija ime”, narīko'omakaja, norīkoṣeika dakoa waṣamarīa sime’, Tuṣarāte āñu”, ārīwa'ri sabojayu.

²¹⁻²² Suṣa imarī mijare wārōrimajare ĩatirā “Ī'ire yija ā'mitiripēayu, aṣerā wārōrimajare tērīwa'ribaji oñuka kimamaka”, āṣaraka jījimaka mija ṣuṣaria'si. Jia jījimaka mija imaokaro'si ritaja Tuṣarāte mijare ja'atayu. Yi'i Ṕablo, Aṣolo, Ṕedroṣitiyika kirika bojariroka mijare yija wārōerā mija ṣō'irā yijare kiṣūataeka. Jia mija imarūkia mijaro'si kibaatika simamaka oñia mija imatīyikuri, reyaekarā mija imarāka ṣotooka jia Tuṣarāka mija imarāñu. Suṣabatirāoka maekaka, ñamajī mija imarijarirūkia jia mijaro'si simarijarirāñu. Ā'mitirikōrī je'e, ritaja o'ōrā imakaka, jia oyiaja mijaro'si sime.

²³ I'suṣaka mijaro'si simarijayu Cristore yi'yurā mija ima simamaka. Suṣa imarī ṣemawa'ribaji mija wārōrimaja ṣuṣajoabekaja ikuṣaka sime: Mija ruṣuko'amaki kime Cristo. I'suṣakajaoka Cristo ruṣuko'amaki kime Tuṣarā.

4

Aṣōstolrāka ba'iraberika

¹ “Jesúrikaitakaja ba'iraberimaja nime”, yijareka mija ārīṣuṣajoabe. I'suṣaka simamaka yijare kiṣūataeka Tuṣarārika bojariroka ṣo'imajare ā'mitirikoribeyumiji imakoṣekakaka yija wārōerā.

² Ikuṣaka sime ba'irabejīrimaja imarikakaka: Ba'iraberika nare naja'ataekareka jia naba'iraberika ime jījimaka ĩṣarimarāre naka imaokaro'si.

³ Mija ĩabe, ikuṣaka sime kirika yiba'iraberikakaka. “Jesúre yapaika uṣakaja jia Ṕablote ba'irabeyu”, mija ārījīka, mija ārīberijīkaoka marākā'ā imabeyua yiro'si. Suṣabatirāoka ritaja aṣerāte i'suṣaka yire ārīberikoṣeijīka marākā'ā imabeyua. “¿Yaje ritaitaka jia Jesúrika yiba'irabeyu jee? Jiamarīa yiba'irabeyu je'e aṣeyari”, ārīwārūbeyuka ñime ñoñu uṣakaja ṣuri.

⁴ Yiṣuṣajoaikareka jia Jesúrika yiba'irabeyu. I'suṣaka simako'omakaja, “Oka imabeyua yire”, ārīrūkimarīa sime. Maiṣamaki Jesús ĩ'rīkaja oñuka, “Jia Ṕablote yirika ba'irabeyu”, ārīrika.

⁵ Suṣa imarī kiṣe'rietarāñurīmi mabaakoṣeka ṣo'imajare oñbeyua wārō'ōrāja sakibojarāñu. I'suṣakajaoka kibaarāñu maṣuṣajoaeka mirākakaka. I'sia ṣoto ĩ'rīka uṣakaja kirika maba'irabeka mirāka simamaka ĩatirā mabaeka uṣakaja sawaṣa mare kibaarāñu. Suṣa simamaka ketarūki ruṣubajirā, aṣerāte baaika ĩatirā “Ba'iaja baairā mija ime”, āṣekaja maimaye'e.

⁶ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Ī'rĩka ta'iarãja mija imaokaro'si yirikakaka supabatirã Apolorika kakaoka mijare yibojayu. Supa imarĩ simara'aeka upakaja mija pupajoaerã ikupaka sabojayu: "Po'imajareka mija jairã poto Tuparã majaroþũñu ãñu pemawa'ribajirã mija baa'si", ãrĩwa'ri sãñu. Supa imarĩ "Yijare wãrõrimaji þuri mijariki wãrõrimajire tẽrĩwa'ribaji jia õñuka kime", mija ãrĩbu'a'si.

⁷ Dakoa apea apikate tẽrĩwa'ribaji mijare imarũjeika imabeyua. Ritaja mija baawãrũika Tuparãte mijare ja'ataeka sime. I'supaka mijare kija'ataeka simamaka "Yija õñu upakaja jia kirika yija ba'irabewãrũyu", mija ãrĩa'si.

⁸ Supabatirã "Maekaka þuri ritaja Tuparãrikakaka õñurã yija ime", mija ãrĩkoþeyu. I'supakajaoka "Kirika yija ba'irabewãrũerã ritaja Espĩritu Santore yijare ja'atapataeka", mija ãrĩpupajoakoþeyu, yipupajoaikareka. Cristoka jã'mebeyukajirã yija imako'omakaja ɥmija þuri kika jã'merimaja jaritirã bai je'e? Karemarĩtaka mija pupajoaika upaka simarikareka, yijaro'sioka jia simajããeka mija upaka kika jã'merimaja yija imaokaro'si.

⁹ Ape upaka sime yipupakareka yiro'si þuri. "Apõstolrãka yija imako'omakaja jiyipupaka po'imajare õrĩbeyurã upaka Tuparãte yijare þũataeka", yija ãrĩwãrũyu. Īakõrĩ je'e: Surararãkare ñi'aekarã upaka imawa'ri, nipamakite jã'meika poto, po'imajare ĩaika wãjitãji reyarũkirã upaka yija ime. I'supaka simamaka nimaupatiji po'imaja, supabatirã ángelrãkaoka yijaro'si simarãka upakaja ĩabaraka imarã.

¹⁰ Jesucristore yapaika upakaja yija baamaka "Dako õrĩbeyuratarã nime", po'imajare yijareka ãrĩpupajoayu. "Yija þuri, Cristorirã yija imamaka, dika jariwa'ririmarĩa yijare kiõrĩrũjeyu", mija ãrĩpupajoakoþeyu. "Tuparãro'si jia baakoþeirã nime", ĩrãrimarãre yijareka ãñu. Mija þuri "Tẽrĩwa'ribaji kiro'si baairã Tuparãte yijare imarũjeyu", mija ãrĩpupajoakoþeyu. Supabatirã jĩjimaka po'imajare mijaka imako'omakaja yijare jiyipupaka norĩbeyu.

¹¹⁻¹² Bikija ba'iaja yija jũara'aeka upakaja maekakaoka yija jũarijayu ruþu. Īrãkurimarĩa yija kẽsirabarijayu, okoa ukurijitokoþeko'omakaja okoa yijaro'si jia yija tõþowãrũbeyu. I'supakajaoka jarirorõ'õ, yija o'ajããrũkia imaberirijayua yijaro'si. Ba'iuþaka yijare baawã'imaparaka po'imajare yijare þajewã'imarĩrijayu. Supabatirã wi'imarĩrã yija ime. Tuparãrika bojariroka yija wãrõika simako'omakaja yija imarũkiwãþa, yija ba'arũkiwãþaoka tõþoerã jimarĩa ba'irabejĩaparĩjayurã. Ba'iaja po'imajare yijare jaiwã'imarĩko'omakaja, ba'irokapi nare yija okae'ebeyu. I'supaka baabekaja "Jia nare mijeyobaabe, Tuparã", ãþaraka naro'si kire yija jẽñerijayu. Ba'iaja yijare nabaata'ako'omakaja nare yija ruþuwãþae'ebeyu.

¹³ Ba'iaja yijareka najaiyuyeko'omakaja jiaþiji naka yija imarijayu. Bura upaka yijare norĩrijayu. Bikija niãþe'yora'aeka upakaja maekakaoka i'supakaja niãþe'yoirã yija imarijayu ruþu.

¹⁴ Mijare wãþewa'rimarĩa ikupaka mijaro'si yo'oyu. Mamakarãka mawãtaika upaka mijare yiwãtayu. Supa imarĩ mijare okajããwa'ri ikupaka mijaro'si yo'oyu.

¹⁵ Diez mil rakamarã Jesũrika bojariroka mijare wãrõrimajare imakoþeko'omakaja yi'ĩ ĩ'rĩkaja þuri kirika mijare wãrõũ'murãþaki. Mijare yibojamaka ã'mitiritirã Jesũrirã mija jarika. I'supaka mijare wãrõũ'murãþaki imarĩ, mijãþaki upakaja ñime.

¹⁶ Mijãþaki upakaja imaki ñimamaka yibaarãþaka upakaja mija baarika yiyãþayu.

¹⁷ I'supaka mija imarika yãþawa'ri Timoteore jĩibaji mijare wãrõerã torã kire yipũatayu. Yimaki upakaja wãtaka ñoñuki imarĩ, Maiþamakire yapaika

upakaja baaiki kime Timoteo. Supa imarĩ mijare yiwārōtirapaka mirākaja mijare kiwārōrāñu je'e ate. Supabaturā “Jesúre yi'yuka imarĩ, ikupaka Pablote imarijaju”, āriwa'ri mijare kibojarāñu. I'sirokajaoka aḗerā Jesúre yi'yurāte yiwārōtāparijaju.

18 “Mapō'irā puri Pablote etabesarāñu je'e mare kikiwa'ri”, āriwa'ri ĩrārimarā mija pō'ikarāre jiiwariarikoḗeyu.

19 “Tuḗarāte yire pūatarāñmi, mijare ĩarĩ ya'rirāñu”, ñarĩḗupajoayu. Mija pō'irā yeyarāñurĩmi, marākā'ā imawa'ri i'supaka najaiyu āriwa'ri naka sayikorirāñu. “Wapuju jairimiratakaja sanajaiyu je'e aḗeyari”, āriwa'ri nare ñiaeyarāñu. I'supakajaoka karemarĩtaka Espĩritu Santore nare jeyobaaikapĩ najaika upakaja kika naba'iraberika jia naro'si simamaka ñiaeyarāñu.

20 Napupajoaika upakaja najairijayuapĩ takaja Tuḗarārika naba'iraberijarirākareka dako wapamarĩa simarāñu. Tuḗarāte jā'mekarā puri kijeyobaaikapĩ āriwa'ri kirika ba'iraberijayurā.

21 I'supaka simamaka, ikupaka mijare yijērĩayu mae: ¿Marākā'ā mija yapayu? “¿Dako baaerā ba'iaja mija baabu'akū'ñu?”, āriwa'ri ¿mijare yiwapeeyarika mija yapayu bai? Ba'iaja baarika ja'ataekarā mija imamaka, ¿ĳjimakapĩ mija pō'irā yeyarika mija yapayukā'ā?

5

Wapuju rōmitika wā'imarĩrika imabeyua

1 Aḗea ikupaka ima. Mijakaki majaroka ikupaka ña'mitiyu. “Kĩpakĩ rūmuka ba'iaja kiwā'imarĩrijaju”, āriwa'ri sime kimajaroka. I'sia ima ba'itakaja kibaaika. Aḗerā puri Tuḗarāte yiribeyurā imariḗotojo i'supakaitaka baabeyurā.

2 I'supaka mija watoḗekareka ba'iaja baabaraka imakite imako'omakaja “Aḗerā tērĩwa'ribaji jia Jesúre yi'yurā yija ime”, āḗaraka ĳĳimaka mija imarijaju bai je'e? I'supaka imabekaja ba'iaja kibaamaka i'yopĩ'riwa'ri mijaka kire mija imarũjea'si.

3 Wāārō'ōrā mijaka imaberirĩotojo yĩḗupakapĩ puri mija pō'irā ñimarijaju. Mijaka imaberirĩotojo, “Ikupaka ba'iaja kibaaika wapa kiwapakoyirũ”, āriḗupajoaweitikakijĩ ñime.

4 “Ba'iaja baaiki kimamaka ikupaka sawapa kijũarāñu”, āñaokaro'si mija rērĩrika yiyapayu. I'supaka mija baarāka ḗoto yĩḗupakapĩ puri mija pō'irā imaki upakaja ñimarāñu. Supabaturā i'supakajaoka maĩḗamaki Jesucristore mijare jeyobaarāñu.

5 I'supaka simamaka rērĩtirā mija jairāka be'erō'ō kire mija ĩapēa'si, kiyapaika upakaja Satanāre kire baaokaro'si. I'supaka ba'iaja kijũarāñu kipupape'yaokaro'si. Supa imarĩ maĩḗamaki Jesucristore ḗerĩetarāñmi kire kitāārāñu.

6 I'supaka ba'iaja baaikite mija watoḗekarā imakoḗeko'omakaja, “Aḗerā tērĩwa'ribaji jia Jesúre yi'yurā yija ime”, āḗekaja mija imabe. Mija ĩabe. Pan baaokaro'si kũḗajĩji lewadura marukekoḗeko'omakaja, jia koyirika sarukuka upaka sime ba'iaja baarikakaka. Ba'iaja baaikite mija watoḗekarā imajĩka ba'iaja baairā upaka oyiaja mija jariḗatajĩñu. ¿I'supaka simakaka ōrĩbeyurā bai je'e mija?

7 I'supaka mijaro'si simakoreka mija watoḗekarā kire mija imarũjea'si, Tuḗarāte yapaika upaka oyiaja baairā mija imaokaro'si. Mija ĩabe, Pascua baya naro'si jē'rāta'yu ḗoto simaupatijĩ lewadura nawĩ'iarā ima judĩorākare taarijaju. Lewadura bikijaka nawĩ'iarā ima upaka naro'si sime ba'iaja baarika napupajoamaka. Supa imarĩ “Aḗekurioka ba'iaja baarũkimarĩrā

maimaye'e", āriwa'ri levadura nawi'iarā ima nataarijayu. I'supakajaoka Pascua baya poto oveja weiwa'yua najāārijayu upaka ba'iaja Jesúre maro'si jūaeka. Ba'iaja mabaaike maro'si wapañiwa'ri kireyaeka õñurā imarī, ba'iaja baarika maja'ataye'e.

⁸ Supabatirā "Jimarīa ba'iaja Jesucristore jūaeka mare tāāokaro'si", āriwa'ri ritaja ba'iaja mabaarijaya ja'atirā jīimakapi, wājimiji takaja pūpajoabaraka maimarijariye'e, pakirimarīaja.

⁹ Bikija mamari papeera mijare yipūataū'murapakapi ikupaka mijare yibojape: "Rōmijā ĩmirījaka baariwā'imarīrijayurā, i'supakajaoka ĩmirīja rōmijāka baariwā'imarīrijayurāka mija jeyoaria'si", āparaka o'okapi mijare yibojapūarape bikija.

¹⁰ I'supaka mijare ñarāpe, "Jesúre yi'ribeyurāte mija wapata'ritapabe", āriwa'rimarīa. Ikupeka nime Jesúre yi'ribeyurā: Rōmijā ĩmirīja aperiaka wā'imarīrijayurā upaka nime, rikimakaja niñerū rikarihotojo rikimabaji yaparijaturā. I'supakajaoka karee'erimaja, supabatirā wapuju imaja jērāka jiyipupayeerijaturā nime Jesúre yi'ribeyurā. I'supaka baarimaja rikimarāja nima simamaka, naka imarika yapaberwa'ri po'imajamatorā mija a'rijīñu. I'supaka simako'omakaja maki i'supakaitaka baaberijiki.

¹¹ "Ikupeka mija baabe", āriwa'ri i'supaka mijaro'si yo'opūaeka. "Jesucristore yi'yurā yija ime", ārihotojo rōmijā ĩmirīja aperiaka wā'imarīrijayurāka mija jeyoaria'si. Supabatirāoka rikimakaja niñerū rikarihotojo rikimabaji yaparijaturā, i'supakajaoka wapuju imaja jērāka jiyipupayeerijaturā, aperiāte jaiyuyeirā, wejibiaikaka ukutirā wejabiririjaturā, supabatirā wapuju pakitirā karee'erimajakajaoka mija jeyoaria'si. Supabatirāoka naka mija ba'arijaria'si.

¹²⁻¹³ Jesúre yi'ribeyurāte ba'iaja baamaka "Ikupeka nare mabaaye'e", āñaokaro'simarīa maima. Tuparā ĩrikaja imaki ba'iaja nabaakekapi āriwa'ri sareka jiamarīa nare baarūkika. I'supaka simako'omakaja mupaka Jesucristore yi'yurā imarihotojo ba'iaja nabaaike ja'atarika yapabeyurāka jeyoaribekaja maimaye'e. Ā'mitirikōrī je'e, ikupaka sabojayu Tuparārika bojariroka o'oeke pūñurā: "Mija pō'irā ba'iaja baabaraka imarijaturakaja mija jeyoaria'si", āriwa'ri sabojayu.

6

Jesucristore yi'ribeyurā pō'irā okajerī a'pekaja, mija tiyiaja oka mija jiebe

¹ Apea mijare ñañu mae. Mija bojajāābu'arāka be'erō'ō, Jesúre yi'yurā pō'irā ĩrātiji sajierī a'pekaja, Jesúre yi'ribeyurā ĩparimarā* pō'irā sajierī mija a'yu. ¿I'supaka napō'irā mija baaika i'yo'ri'ribeyurā bai je'e mija?

² Jesúre yi'yurā imarī, ñamajī õ'õrā ate kipe'rietarāñurīmi ritaja po'imajare baaeka mirāka ĩabaraka "Ika jiamarīa ima, ika puri jia ima", āriurūkirā maima. ¿Yaje sõriwārūrā mija ime je'e? Ika ka'iareka imarāte wā'marūkirā imarihotojo ¿maekaka dakomarījkaja oka dajaka imako'peika mija jiewārūbeyu bai je'e?

³ Āngelrākare baaeka mirāka pariiji wā'marūkirā imarī, õ'õrā dakomarījkaja oka mijare imakaka jia ĩawārūrīmaja mija ime.

⁴ I'supaka imarūkirā imarihotojo ¿dako baaerā oka mijareka ima mija tiyiaja sajiebekaja Cristore yi'ribeyurā pō'irā sajierī mija a'ririaturā je'e?

⁵ Mija i'yo'ri'yaokaro'si i'supaka mijare yibojayu. ¿Ni'i ĩrīkaoka mija watopekakaki jūpañaka õri'pūatirā okajiewārūiki imaberitiyaikiji bai je'e? Imako'peiki je'e a'peyari yipupajoaikareka.

* 6:1 Jueces que no eran creyentes

⁶ Supa simako'omakaja ĩ'rārimarā mijaka imarā okajierikoḡakaja, nokatorijayu. Jā'rībaji sime ĩparimaki Jesúre yi'ribeyurā ḡō'irā a'ritirā, nawājitāji nabojaĵāābu'aika.

⁷ I'supaka mija tiyiaja mija bojaĵāābu'arijayua, Jesúre yi'yurā baarūkimarā sime. I'supaka baarikoḡakaja ĩ'rārimarāre ba'iaja mijare baakoḡeika samija rakajepāābe. “Yire jaita'apakitirā me'maeka i'supaka simaparū”, āparaka mija imabu'abe.

⁸ I'supaka baarikoḡakaja ĩ'rārimarā mija ḡō'irā ḡo'imajare jaita'apakitirā karee'erimaja imarijayurā. Najeyomarā Jesúre yi'yurā imariḡotojo i'supaka nare ba'iaja nabaarijayu.

⁹⁻¹⁰ “Ba'iaja yija baarijayua marā imabeyua Tuḡarāro'si”, āparaka ḡupajoabekaja mija imabe. “Ba'iaja baarimaja imarī, Tuḡarāte jā'meirō'ōrā eyarūkirāmarīrā nimarāñu”, āñua ḡmija ōrībeyu bai? Mija ā'mitiḡe, ikupaka nabaayu ba'iaja baairā: Rōmijā ĩmirĵaka wā'imarĵirijayurā upaka nime, supabatirā wapuju imaja jērāka jiyiḡupayeerijayurā. I'supakajaoka ĩmirĵa rōmikirā, rōmijā tūmiakirāoka jeyoika jaritikarā imariḡotojo aḡerāka yapabu'arijayurā, supabatirā ĩmirĵa natiyiaja yapabu'arijayurā. Supabatirā karee'erimaja, supabatirā rĵkimakaja niñerū rikairā imariḡotojo rĵkimabaji niñerū yaparijayurāoka imarā. Aḡerimarā imarā wejabiaikaka ukutirā wejabiririjayurā, aḡerāte jaiyuyeirā. Supabatirā aḡerā imarā aḡerāte rikaika jaiḡakitirā nare ē'marijayurā. I'supaka baarimaja Tuḡarā ḡō'irā eyabesarāñurā. Supa imarī nuḡaka ba'iaja baariḡotojo “Tuḡarā ḡō'irā eyarūkirā maimē”, mija ārĵiḡupajoarijaria'si.

¹¹ Bikija ḡuri nimaupaka baabaraka ĩ'rārimaki mija imaeka ruḡu. Maekaka ḡuri i'supaka baabeyurā mija imaokaro'si Espĵritu Santore mijare jeyobaayu Jesucristore mijaro'si reyaeka simamaka. Ba'iaja mija baaekareka Tuḡarāte mijare tāāeka, supabatirā kirirā mijare kimarūjeka mae. I'supakajaoka “Ba'iaja nabaeka wapa yire wapaariabeyurā nime”, Tuḡarāte mijareka āñurā mija ime mae.

¹² Ikupaka ĩ'rārimarā mija watoḡekareka imarāre āñu: “Maekaka Jesúre yi'yurā imarī, ritaja yija yapaika upakaja baajĵrā yija ime”, narĵkoḡeyu. I'supaka simako'omakaja “Ritaja mabaariyaparijayuareka ĩ'rāriba'ikaka jiamarā imarijayua sime maro'si. Supabatirā ĩ'rāriba'i mabaarijayua, marākā'ā baatirā maja'atawārūberijĵka sime maro'si. Supa imarī i'supaka mabaaberjĵñu”, ñañu.

¹³ ĩ'rārimarā ikupaka āñurā: “Ba'arika maba'aika ña'rĵjāirūkiaro'si sime ñe'mea. I'supakaja mamarĵrāja Tuḡarāte ḡo'ijiatikarā maimē. I'supaka imarā imarī, imajiparūkimarā sime mañe'mea, ba'arikaoka”, narĵkoḡeyu.† Kĵsia mare baamaka, ba'arijayurā maimako'omakaja rōmitika ĩmirĵaka ba'iaja wā'imañua baarika mare jitoika naka baarimajamarĵrā maimē. Cristore yapaika upakaja baairā maimaokaro'si Tuḡarāte mare ḡo'ijiaeka. Kirirā imarī, maḡo'iaḡi i'supaka baarūkirā maimē.

¹⁴ Tuḡarāte kirikaḡi maiḡamaki Jesucristore ōñia kijariḡe'rirūjeka upakajaoka mare kibaarāñu.

¹⁵ I'supaka imarā imarī, Jesúḡo'iakakaja sime maḡo'ia Tuḡarāte ĵamaka. I'supaka ima ōñurā mija ime. ḡI'supaka imariḡotojo rōmitika ĩmirĵaka wā'imañua niñerūḡi wapaĵitirā, mija yapaika upaka koka mija baaike jia sime bai?

† **6:13** Había una creencia o pensamiento que a Dios no le importa lo que uno hace con el cuerpo. Por pensar así, tener relaciones sexuales con cualquiera cuando uno tenía el deseo es lo mismo que comer cuando uno tiene hambre.

¹⁶ Ikuṗaka mijare āririka ñarīko'o, i'rika uṗakaja imarā nime Tuṗarāte ĩamaka. Ika ñañua ōriwārūekaja mija imabe. Tuṗarā majaropūñurā o'oeka ikuṗaka bojaika: “Rōmiki kirūmupitiyika i'rika uṗakaja imarā”, āriwa'ri sabojayu.

¹⁷ Rōmika imarikakaka sabojaika uṗakaja, Cristorirā maima simamaka kika i'rika uṗakaja ṗupairā maime Tuṗarāte ĩamaka.

¹⁸ I'suṗaka mare kīaika simamaka, ba'iaja baabekaja maimaye'e. I'suṗaka baairā ṗuri, aṗerāka ba'iaja wā'imarīwa'ri i'rika ṗo'i uṗakaja naka imarā. Suṗa imarī naṗo'ia nabitatayu. Aṗea ba'iaja baarika uṗakamarīa sime rōmitika ĩmirījaka ba'iaja wā'imañuaka baarika.

¹⁹ Espiritu Santore mare ña'ajāāiki kime Tuṗarā. I'suṗaka mare kiña'rījāika ṗoto maṗo'iaja kiwi'iuṗaka ima kiro'si. ¿Samija ōrikoṗeyu bai je'e? I'suṗaka simamaka Tuṗarārika sime maṗo'ia, maro'sitakajamarīa.

²⁰ Mija ĩabe. Kirirā maimaerā Jesúre reyañiekapi āriwa'ri kirirā Tuṗarāte mare imarūjeka. I'suṗaka simamaka, maimarijajuareka kiyapaika uṗaka oyiaja baabaraka jiyiṗuṗaka kire mija ḍṗe.

7

Rōmie'erika

¹ Ōririka yaṗawa'ri ṗaṗerapi yire mija jaiṗūāika mijare yibojaerā baayu mae. “Tuṗarāte yaṗaika uṗakaja imawa'ri kirūmuka baabekaja kimajīka ḡyaje jia simajīñu ruku?”, āṗaraka yire mija jērīaṗūaika.

² Suṗa imarī ikuṗaka mijare yibojaerā baayu mae: Torā rīkimarāja ba'iaja baabaraka mija ima simamaka, rōmie'ekaki imaki ṗuri dakoa okamirāmarīaja kirūmuka imarimaji kime. I'suṗakajaoka sime rōmoro'si.

³ Rōmika imakiro'si koyapaika uṗakaja kiyi'ririjarirākareka jia simarāñu. I'suṗakajaoka koimarāñu kirūmu koro'si.

⁴ I'suṗaka simamaka “Yiṗuṗajoaika uṗakaja yibaaye'e”, kotīmite kōriberijīñu. I'suṗakajaoka sime ĩmirījiro'si.

⁵ Suṗa imarī tīmiaiko tīmite baarika yaṗamaka “Jēno'o, baabekaja imari-majaja maimaye'e”, mija āririjayua mija ja'atabe. I'suṗakajaoka sime ĩmirīji rōmika imakiro'si. “Tuṗarāka jaiokaro'sitakaja mako'aṗiribu'arijayua maja'ataerā ruṗu”, āriwa'ri i'ṗarā wā'tarāja sanayi'ribu'ajīkareka jia sime. Sabe'erō'ōṗi ṗuri nima uṗakaja nimarijarijīñu, Satanāre yaṗaika uṗaka ba'iaja aṗerāka mija baawā'imarību'aa'si āriwa'ri.

⁶ Mija ko'aṗiribu'arijayua ja'atarūkimarīa mijaro'si simako'omakaja, Tuṗarāka jairā baeaka kūṗajī ja'atatirā i'suṗaka mija imatarijarijīñu mija yaṗajīkareka. “I'suṗaka oyiaja mija baarijape”, āriwa'ri mijare jā'merimajimarīka ñime.

⁷ Rōmimarīkaja ñimako'omakaja jo'ribekaja ñima uṗaka oyiaja ritaja ṗo'imajare imarikareka jia simajāāeka yireka ṗuri. I'suṗaka simakoṗeko'omakaja i'rika ta'iarāja imabeyurā maime. I'suṗaka maima simamaka marakakaja maimarūkia Tuṗarāte mare ja'ataeka. Suṗabatirā rōmikirāja, rōmimarīkajaoka jia maimaokaro'si mare kijeyobaayu.

Rōmijā natīmirāre reyataṗaekamarā, ĩmirīja narōmia reyataṗaekarāka Ṗablote jaika

⁸ Mae rōmijā natīmirāre reyataṗaekamarā, ĩmirīja narōmia reyataṗaekarāre ikuṗaka ñañu: “Rōmimarīa maekaka ñima uṗaka, ĩmirīja rōmimarīa imarā, i'suṗakajaoka rōmijā tīmiamarīa imarā mija imarijarijīka jia sime.

⁹ I'suṗaka simako'omakaja rakajepāāwārūbeyurā ṗuri ne'ebu'ajīka marā imabeyua, dako okamirāmarīaja nimarijayaokaro'si.”

“Tĩmiairã, rõmikirãkaoka, mija ja'atabu'a'si”, Pablote ãrĩka

10 Mae “Ikuþaka Maiþamakire jã'meka”, ãrĩwa'ri tĩmiakirãre, rõmikirãreoka yibojaerã baayu ate: Tĩmiakirã imarã mija ja'atabu'a'si. Nõnu uþakaja yipupajoaikaþimarĩa ikuþaka mijare yibojayu, i'suþakaja Maiþamakire jã'meka simamaka.

11 Ì'rãko kotĩmite ja'atirã apika ìmirĩjika tĩmiaririka imabeyua. Apikaka tĩmiaribekaja kotĩmi imatikakikaja jia imape'rirã kika oka kojiejĩka jia sime. I'suþakajaoka sime ìmirĩjiro'si.

Jesúreyi'yurã kireyi'ribeyurãka e'ebu'arikakaka “Ikuþaka sime”, Pablote ãrĩka

12 Mae ate Jesúre yi'yuka kire yi'ribeyukoka ne'ebu'aekakaka mijare yibojaerã baayu. Maiþamakire bojaekamarĩa sime ika. Yipupajoaika uþakaja ikuþaka mijare yibojayu: Ikuþaka simarijaju ìrãrimarãro'si: Jesúre yi'ribeyurã oyiaja imabu'atirã, be'erõ'õpi þuri ìrĩka kire yi'yuka. I'suþaka imariþotojo mija rõmia mijare ja'atarika yaþabesarãka nare mija ja'ata'si.

13 I'suþakajaoka sime rõmijã Jesúre yi'ribeyurãka tĩmiarikarãro'si. Jesúre yi'ribeyurã imariþotojo mijaka nimariyaþamaka nare mija ja'ata'si.

14 Mija tĩmiarã Jesucristore yi'ribeyurã nimako'omakaja, ìþarã imariþotojo ìrĩka uþakaja mija ime Tuþarãte ìamaka, kirirã uþaka mijare kĩarĩrĩrijayu. I'suþakajaoka ìmirĩja Jesúre yi'yurãro'si sime. I'suþakamarĩa simarikareka, kirirãmarĩrã mija makarãte imajããeka Tuþarãte ìamaka. Kirirã uþaka mijare kĩamaka þuri jiaþi mija makarãte kĩarĩrĩrijayu.

15 Jesúre yi'yuka rũmu Jesúre yi'ribeyuko imarĩ, kire koja'atariyaþajĩka, koyapayu uþakaja ko'rĩjika marã imabeyua. I'suþakajaoka ìmirĩji Jesúre yi'ribeyuka kirũmu Jesúre yi'yukote kija'atariyaþamaka kiyapayu uþakaja kibaaþĩnu. I'suþaka nayaþayu uþakaja “Na'riþarũ”, ñaũua simako'omakaja ja'atabu'abekaja mija imajĩkareka jiiþaji simajĩnu. I'suþakaja þo'imajaka okamirãmarĩaja maimarika Tuþarãte yaþayu.

16 “Jia natĩmiarãka imawa'ri Jesucristore nayi'rirãnu je'e naro'sioka aþeyari”, ãrĩwa'ri i'suþaka rõmijãro'si ñaũu. I'suþakajaoka sime ìmirĩjaro'si.

17 Rakakaja maimaokaro'si Tuþarãte mare ja'ataeka. Suþa imarĩ mare kiwã'maeka þoto maimara'aeka uþakaja maimarijarijĩkareka jia sime. Jesúre yi'yurãte rẽnurõ'õrã yeyaika rakakaja iroka nare yibojarijayu.

18 Ìrãrimarã Jesúre nayi'rirã baaeka ruþubajirã judiõtatarã imarĩ, circuncisión baatikarã imarã. “Mae Jesúre yi'yuka imarĩ circuncisión kurare yire baakoþeka yo'arãnu”, ãrĩrika imabeyua. Ìrãrimarã Jesúre nayi'rirã baaeka ruþubajirã judiõrãkamarĩrã imarĩ, circuncisión baaberikarã imarã. “Jesúre yi'riwa'ri circuncisión yibaaerã judiõtatakaki jayaokaro'si”, ãrĩrika imabeyua.

19 Circuncisión baaekarã, circuncisión baaberikarã maimajĩkaoka marã imabeyua. Tuþarãte mare jã'meika uþakaja baarika sime imatiyaika.

20 Suþa imarĩ Tuþarãte mare wã'maeka þoto maimara'aeka uþaka maimarijariye'e.

21 Mia, Jesúre yi'yurã imariþotojo aþerãte ba'irabejĩbaraka “Ba'itaka naþoyarã yija ime”, mija ãrĩa'si. I'suþaka simako'omakaja mijare naja'atarãkareka þuri wãjiaja mija þoþe.

22 Ikuþaka sime: Aþerãro'si ba'irabejĩrimaja* mija imakoþejĩka marã imabeyua. Jesúre yi'yurã mija jarirũki ruþubaji ba'iaja baariroka yi'yurã mija imaeka. Maekaka þuri Jesúrĩrã mija imamaka, i'suþaka mija imakoþeka kija'ataekarã mija ime kiyapaika uþaka baaokaro'si. I'suþakajaoka aþerãte

* 7:22 Esclavos

ba'irabeñjirimajamarĩrãoka, kire yi'yaokaro'si mijare kiwãmamaka þuri kiro'si ba'irabeñjirimaja upaka mija ime mae.

²³ Ba'iaja Jesúre jũaeka wapa kirirã maimaerã Tuparãte mare wã'maeka. Supa imarĩ Tuparã ĩ'rĩkaja kime Maiþamakiki imatiyaiki. I'supaka simamaka, “Jia Tuparãka mija imarijitoye'e yija añu upakaja mija imabe”, añurãte mija yi'ria'si.

²⁴ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Tuparãte mare wã'maeka þoto maimaeka upakaja maimamirĩrkawa'rĩjkareka jia sime. I'supaka maimamaka jñimaka Tuparãte maka imarijarirãñu.

²⁵ Mae þaperapi yire mija jẽrĩapũarapakakaka mijare yibojaerã baayu ate. “Ikupaka tĩmiamarĩrãre, rãmimarĩrãteoka Maiþamakire nare jã'meyu”, ãrĩwãrũbeyuka yi'i. I'supaka simako'omakaja Jesúre yire jeyobaarijayuapi yĩþupajoaikakaka wãjiroka mijare yibojaerã baayu. Supa imarĩ yire mija ã'mitirĩþearika yiyapayu.

²⁶ “Cristore mija yi'yuapi ãrĩwa'ri ba'itakaja jiamarĩapi mijare nabaata'arijayua simamaka rãmimarĩa mija ima upakaja mija imarijarĩjkareka jia sime”, ñarĩþupajoayu.

²⁷ “Rõmie'etika imarã, mija rãmia mija ja'ata'si. Rãmimarĩa imarã rãmie'erika þakataþekaja mija imabe”, mijare ñañu.

²⁸ I'supaka ñañua simako'omakaja ĩ'rĩka ĩmirĩji rãmie'erika yapajĩkite rãmie'ejĩka marã imabeyua. I'supakajaoka tĩmiaririyapaiko, ba'iaja baawa'rimarĩa kotĩmiarirãñu. Ka'wisika jũarijayurã maime maekaka. I'supaka simamaka rãmika jaritakarã, tĩmiaika jaritakarãro'si ka'wisibaji simarãñu. I'supaka mijaro'si sima'si ãrĩwa'ri “Rãmimarĩaja mija imarijarĩjkareka jia sime”, ãrĩwa'ri i'supaka mijare yibojayu.

²⁹ Mija ã'mitipe yijeyomarã. “No'ojĩrãmarĩaja sajariwa'yu õ'õrã maima þurirũkia. Supa imarĩ aþeakaka þupajoatiyabekaja Cristorika maba'iraberijariye'e”, ãrĩwa'ri ikupaka mijare yibojayu: Rãmika imarã rãmimarĩrã upakaja kirika mija ba'iraberijape.

³⁰ Ba'iaja þupayurã, ba'iaja mija þupayu takaja þupajoabekaja mija imabe. Jñimaka imarãoka, jñimaka imarikatakaja mija þuparibekaja mija imabe. I'supakajaoka waruaka rĩkimaka wapañjirijayurã, sarekaja þuparibekaja mija imabe, “Õ'õrã ñoaka õñia imarũkimarĩrã maime”, ãrĩþupajoawãrũrã imarĩ.

³¹ “Maekaka ritaja mabaarijayua, ritaja ima maikaoka imajĩparũkimarĩa sime”, añurã imarĩ, sareka þupajoatiyabekaja maimaye'e.

³² Ba'iaja mija þuparirika yiyapabeyu. Maiþamakirika ba'irabeiki þuri rãmimarĩka imarĩ, Jesúre yapaikakaka takaja þupayuka.

³³ Rãmika imaki þuri kirũmure jia jñimaka kika imaerã jia koka imarikakaka þupajoarijayuka.

³⁴ ĩakõrĩ je'e, ikupaka sime kiro'si: Tuparãte yapaika upaka, supabatirã kirũmure yapaika upakajaoka þupajoarijayuka kime. I'supakajaoka sime rãmijãro'si. Tĩmiamarĩrã maiþamakiki Jesucristorika ba'iraberika þupajoairã, “Ritaja kiro'si yija baarijayua ĩtirã jñimaka Cristore imarũ”, ãrĩrika þupajoarijayurã. Tĩmiairã þuri natĩmiarãte jia jñimaka imaerã nimarũkiakakakaoka þupajoarijayurã.

³⁵ “Mija tĩmiania'si, i'supakajaoka mija rãmie'ea'si”, mijare ãrĩbeyuki yi'i. Tuparãte yapaika upakaja jia mija imarika yapawa'ri i'supaka mijare ñañu, aþerõ'õrã mija þupajoakoreka.

³⁶ Bikijarãja kirũmuro'si kijaiþãatikakote ĩrĩkate e'ebeyua simamaka, “Kopakaja þakiako kojayu mae, kore ye'eþaye'e”, ãrĩþupajoawa'ri kore ke'ejĩka marã imabeyua.

³⁷ Apika puri kipupaka kire añu upakaja rōmimarīaja kimajīka marā imabeyua. Maki jājiapi kire jā'meberijīki imarī, kiyapaika upakaja jo'ribekaja kimarū āriwa'ri. Supabatirāoka rōmimarīaja imarika rakajepāāwārūtirā i'supaka kimajīka jia sime.

³⁸ I'supaka simamaka kirūmuro'si imatikakore e'eiki puri jia baaiki. I'supaka simako'omakaja rōmimarīaja imarika pupajoaiki imaki satērīwa'ribaji jia pupajoaiki.

³⁹ Tīmiaika jaritikako kotīmite ōñia imañujukā'āja apikaka imaberijīko. Kotīmite reyajīka be'erō'ōpi puri, apika Jesúre yi'yukakajaoka kotīmiarijīkareka jia sime.

⁴⁰ I'supaka simako'omakaja apikate tīmiaririka pupajoabekaja koimajīka jiiibaji koimajīñu yireka. Yi'iooka Espiritu Santore yire jeyobaaikapī i'supaka āririjiyuka.

8

Aperāte jia imarūkia pupajoabekaja, “Dakoa jājibaarika imabeyua yijaro'si”, āparaka ba'iaja aperāte mija baarūjea'si

¹ Waɸuju imaja jērāka jiyipupayeewa'ri wa'iro'si ri'ia sawājītāji jī'aika upaka napāārijayukaka pāperapi yire mija jērīapūarapaka mijare yibojaerā baayu mae. “Waɸuju napupajoaika upakaja nabaaeka sime”, āriwārūrā maime. I'supaka simako'omakaja “Aperāte tērīwa'ribaji ōñurā yija puri”, ārikoḗirā mija ime. I'supaka pupajoabekaja, jia wayuūabu'abaraka majey-obaabu'arijariye'e.

² “Jia dakoa jariwa'ririmarīaja ōriḗpūairā jaritakarā yija ime”, āparaka waɸuju jaiirā jia ōriḗpūabeyurā imarā ruɸu.

³ Aperā puri, jījimakapī Tuparāte noñua imarī, “Yirirā nime”, kēñurā nime.

⁴ “Waɸuju imaja jērāka jiyipupayeabaraka wa'iro'si ri'ia naji'aekakaka maba'ajīka”, mija añuakaka mijare yibojaerā baayu mae. “Waɸuju imaja jiyipupaka noñua ōñimarīa sime. Tuparā īrīkaja imaki imatiyaiki”, āriwārūrā maime.

⁵ Waɸuju imaja jiyipupayeerimaja puri “Wejepemarā ōika, ka'iarā ima oka majiyipupayeerūkia sime”, narīpupajoakoḗeyu. Rita nañu, rīkimakaja sime waɸuju imaja najiyipupayeekoḗeika.

⁶ I'supaka napupajoaika simako'omakaja, “Maɸaki Tuparā īrīkaja imaki majiyipupayeetiyarūkika. Ritaja ɸo'ijiaekaki imarī, kiyapaika upakaja mabaerā mare kīpo'ijiaeka. I'supaka simamaka Jesucristo īrīkaja kime Maipamaki. Ikipi āriwa'ri ritaja jia wejea Tuparāte baaeka. Supabatirā ikipi āriwa'ri ōñia imajiparika maro'si ima”, āriḗpupajoairā maime.

⁷ I'supaka maɸupajoako'omakaja aperimarā Jesúre yi'yurā imariḗotojo jia sakaka ōriwaɸu'abeyukajirā. Jesúre yi'yurā nimaerā baaeka ruɸubajirā waɸuju imaja jērāka najiyipupayeeka. “Po'imaja baarirata sime”, āriwārūbeyurā nime ruɸu. Suɸa imarī tuparāreka je'awa'ri “Ba'arika napāākoḗeka mirāka yija ba'aika sajiyipupayeewa'ri yija baayu”, narīpupajoayu. I'supaka pupajoawa'ri sanaba'akoḗeika “Kire yi'ririja'ataiki upaka yibaayu Tuparāte īamaka”, āñurā najayu.

⁸ I'supaka simako'omakaja ba'irījia maba'aika, maba'abeyuaoka imatiyabeyua sime Tuparāro'si. “Samaba'abesarākareka Tuparāte mare wayuūarāñu”, āririka puri imabeyua. I'supakajaoka “Samaba'arākareka jījimaka Tuparāte maka imarāñu je'e”, āñaokaro'simarīaoka sime.

⁹ “Dakoa mare jājibaabeyua”, āñurā mija imako'omakaja mija yapaika upakaja imarika mija rakajebe. I'supaka mija imamaka jia Tuparāte

yi'riwapu'abeyukajirāte ĩajĭkareka, mija ima upakaja nabaajĭnu je'e. "Tuparāreka jia sime, jiamarĭa sime je'e", āriwārūbeyurā nimamaka ba'iaja nare mija baaruputaika.

¹⁰ Ikuṗaka sime: Jia ōriwārūirā imawa'ri "Wapuĭu imaja jērākaro'siji ri'ia napāākoṗeka mirāka samaba'aye'e", āriwa'ri ba'arĭ sajiyĭpupayeeriwi'iarā mija kākayu. I'suṗaka samija ba'amaka ĩawa'ri, "Naba'aika upakaja say-iba'arānu yiro'sioka", jia Tuparāte yi'riwapu'abeyukajikate āriṗānu kiro'si.

¹¹ I'suṗaka simamaka "Wapuĭu imajaro'si ri'ia napāākoṗeka mirāka maba'ajĭka marā imabeyua", āriwa'ri, mija ba'amaka ĩatirā, jia Tuparāte yi'riwapu'abeyukajikate saba'awa'ri ba'iaja kibaape'ayu ate. "Jia ōriwārūirā yija", āñurā imariṗotojo mija jeyomakiro'si ba'iaja kibaaika wapa Cristore reyaĭjika simako'omakaja ba'iaja kire mija baaruṗatayu. I'suṗaka baawa'ri Cristore kiyi'rikoṗeika ja'atirā mamarĭ kimaeka mijirāja kijayua ba'itakaja sime.

¹² I'suṗaka baawa'ri ba'iaja Jesucristore yi'yurāte mija baaruṗatayu. "I'suṗaka yija baamaka, ba'iaja yijaro'si simarānu", āriwārūriṗotojo, i'suṗaka mija baaika ĩatirā i'suṗakajaoka aṗerāte baayu. I'suṗaka mija baaika naro'si takajamarĭa ba'iaja ima. "Yirirāte ba'iaja nabaaiika simamaka, i'suṗakajaoka yire nabaayu", mijareka Cristore āriṗuṗajoayu.

¹³ Suṗa imarĭ ikuṗaka mijare ñaṗu: "Ritaja yibaajĭka ĩaji'atirā yibaaika upakaja baawa'ri ba'iaja aṗikate jūaa'si āriwa'ri i'suṗaka yibaaberijĭnu."

9

"Apóstolmarĭka Pablote ime", ārikarāte "Ikuṗaka sime", Pablote ārika

¹ Ritaja Tuparāte mare jājibaabeyua yibaajĭkareka, marā imabeyua. ¿Apóstolmarĭka ñime bai je'e? ¿I'suṗakajaoka maiṗamaki Jesúre ĩaeka mirāmarĭka ñime bai je'e? I'suṗakajaoka aṗea, "Pablote wārōmaka ā'mitiritirā Jesúre mayi'riū'murape", ¿mija āriṗbeyu bai?*

² "Apóstolmarĭka Pablote ime", aṗerāte āriko'omakaja mijareka ṗuri i'suṗaka ṗuṗajoarika imabeyua je'e. Yiwārōraṗaka ā'mitiritirā Jesúre mija yi'raṗaka simamaka, "Cristo ṗūatarimaki kime Pablo", āñurā mija ṗuri.

³⁻⁴ Po'imajare yire kērājaimaka ā'mitiritirā ikuṗaka nare yiyi'yu: Apóstolrāka yija imakaka mija ṗuṗajoabe. Mijare wārōrimaja yija imamaka, yijare mija ji'aika, okoa yijare mija sĭaika e'etoririmaja yija ima mija ōnu.

⁵⁻⁶ Mia, aṗóstolrāka, Pedro, Jesús be'erō'ōkarā narōmiapitiyika Jesúre yi'yurāte turirijayu ṗoto nare jeyobaarūkirā. Suṗa imarĭ ritaja nare mija jeyobaaika upakajaoka mija baarūkirā yija ime. Apóstolrāka imarĭ, mijare yija wārōko'omakaja ¿yijare ruku mija jeyobaaberijĭnu bai je'e? I'suṗaka simako'omakaja, Bernabéka ba'irabetirā yija yapaika yija tōṗorijayu.

⁷ Mija ōṗe. Wapa tōṗoirā nime surararāka. I'suṗakajaoka, iyaka ōteiki sarikayu ṗoto ¿kākaeramarĭa sakiōteyu bai je'e? Aṗea mia: Oveja ĩarĭrimaji sūṗeokoa kibikerijayu ṗoto ¿sukuberijĭki bai je'e mijareka?

⁸⁻⁹ I'suṗakamarĭa sime, maba'irabeikapĭ āriwa'ri sawapa matōṗoyu. Yija takajamarĭa imarā i'suṗaka āñurā. Tuparārika bojariroka o'oeka ṗūñurāoka i'suṗakaja sabojayu. Tuparā ikuṗaka Moisés imaekakite kio'orūjeka: "Trigo yapea wa'ibikirāwēkoa ri'kati'baaruirāka 'Sakaka kūṗajĭ kiba'arū', āriwa'ri kiōmea mija ṗi'ṗea'si", āriwa'ri sabojayu Tuparā oka ṗūñurā. "Wa'ibikirāwēko takaja jia kimarū", āriwa'rimarĭa i'suṗaka Tuparāte bojaeka. ¹⁰ Po'imajaro'si ṗariji ṗuṗajoawa'ri i'suṗaka Tuparāte bojaeka. Ā'mitirikōri je'e: Ríoa

* **9:1** Pablo está afirmando que él es apóstol. Algunos en Corinto, por alegar que Pablo no era un apóstol, no prestaron atención a sus instrucciones y enseñanzas.

ba'iraberimaja, supabatirã trigo yapea ka'rerimajaoka “Sakaka kũpajĩ yitõpoye'e yiro'sioka”, ãrĩpupajoawa'ri sanaba'irabeyu.

¹¹ Supa imarĩ Tuparãrika mijare wãrõũ'muraparã imarĩ, “Mare najey-obaarũ”, mijareka yija ãrĩpupajoaika, ¿jiamarĩa sime bai je'e?

¹² Aperã Jesucristorika wãrõrimajare “Mare wãrõrimaja nimarũ”, ãrĩwa'ri “Nare majeyobaaerã”, ãrĩpupajoairã mija ime. I'supaka mija pupajoaika simamaka, “Mamarĩtaka mare wãrõũ'muraparã nime Pablorãka. Supa simamaka nare majeyobaatiyaye'e”, aperãte tẽrĩwa'ribaji yijareka mija ãrĩpupajoatiyarũkirã yija ime. I'supaka simamaka “Yijare mija jeyobaabe”, mijare yija ãrĩjĩka, jia simakopeyu.

I'supaka simako'omakaja, mijare yija jẽneberape. “Niñerũ tõpoerã Pablorãkare Jesúrika bojariroka wãrõyu”, po'imajare ãrĩpupajoarikareka yija wãrõika na'mitiripẽaberijããeka. Supa imarĩ rĩkimakaja yija yapaika imako'omakaja sarakajepããwa'ri mijare yija jẽneberape.

¹³ Tuparãte jiyipupaka õrĩriwi'iarã wa'iro'sia po'imajare kiro'si tarijaju. Sajããtirã kiro'si najoejirijayukakaja torã ba'iraberimajare ba'arijaya jia õñurã mija ime. Bikijarãja “Yire najoejirãkakaka naba'arãñu”, Tuparãte ãrĩtika.

¹⁴ I'supakaja sime Jesúrika bojariroka wãrõrimajaro'si. Maiþamaki Jesúre ãrĩka “Nawãrõeka wapa kopakaja nare jeyobaarũkirã nime naka wãrũekarã.”

¹⁵ “Tuparã pũatairãre majeyobaaye'e”, ãrĩka simako'omakaja ĩ'rãkurioka mijare yijẽneberape. Yiwãrõriwapa mijare jẽnebeyuka imarĩ, kësia yijĩrĩkoþejĩka marã imabeyua yiro'si. Ikuþaka mijaro'si yo'oika “Yire mija ĩjibe”, ãrĩwa'rimarĩa sayo'oyu. “Wapamarĩaja Jesúrika bojariroka yibojataparajayu”, ãrĩwa'ri jĩjimaka ñime.

¹⁶ I'supaka pupajoaiki imariþotojo Jesúrika bojariroka po'imajare wãrõiki imarĩ, “Jiitaki ñime”, ñarĩpupajoabeyu. Kirika yibojatapaerã Jesucristore pũatariki imarĩ, yire kijã'meka upakaja baarijarirũkika ñime. Po'imajare kirika yiwãrõberirikareka yire kijã'meka upaka baabeyuka ñimajĩñu.

¹⁷ Ñoñu upakaja pupajoatirã yiwãrõrikareka þuri, “Sawapa yire nijirũ”, ñarĩjããeka. I'supakamarĩa sime. Cristore yire jã'meka upakaja baaiki imarĩ, aperãte yiwãrõrijayu. Supa imarĩ yire najeyobaamaka, supabatirã najey-obaaberikopemakaoka nare yiwãrõrijarirãñu.

¹⁸ Ikuþaka sime yiro'si: Sawapa tõporikopakaja, “Kire ã'mitiripẽairãre Tuparãte tããrũ”, ãþaraka yiwãrõyu. Supa imarĩ mijare yiwãrõika wapa yiwapajẽnejĩka simako'omakaja mijare yiwapajẽneberape. I'supaka baaiki imarĩ, jĩjimaka ñime.

¹⁹ Supa imarĩ yire nawapaĩjibeyua simamaka marãkã'ã baatirã po'imajare yire jã'mewãrũbeyu. I'supaka simako'omakaja jia pupaiki imarĩ, “Rĩkimabaji po'imaja Jesucristore na'mitiripẽarijarirũ”, ãrĩwa'ri i'supaka yibaayu.

²⁰ Mija ĩabe: Judiotatarãka ñima þoto, nima upakaja ñimarijaju. I'supaka ñimamaka “Jesúrika bojariroka nare yibojarãka þoto yire ã'mitiripe'yorimarĩaja, sanayi'rirũ”, ãrĩwa'ri i'supaka ñimarijaju. I'supakajaoka Moisés imaekakite jã'meka yi'yurãka ñima þoto nuþakaja ñimarijaju. I'siakaka yi'riberirũkika imariþotojo Jesúre na'mitiripẽarika yapawa'ri, i'supaka yibaayu.

²¹ Judiotatamarĩã imarĩ Moisére jã'meka õrĩbeyurãte Jesúrika bojariroka yibojarijayu. Naka ñima nuþakaja baariþotojo, Tuparãte ĩamaka ba'ia baabekaja, Jesucristore yapaika upakaja yibaarijaju “Jia Jesucristore nayi'rirũ”, ãrĩwa'ri.

²² Jia Tuparārika òrīwāpu'aberiwa'ri “Iroka takapi imawa'ri jia kika maimajīñu je'e”, āñurāka ñima poto, nuḡakaja ñimarijaju. Ritaja najājibaaikakakaniaika wājitāji baabeyuka yi'i. Jia naka ñimamaka, yiwārōika ā'mitiritirā “Jiibaji Jesucristore na'mitiripēarū”, ārīwa'ri i'supaka naka ñimarijaju. Po'imaja aḡetatarāka ñima poto nuḡakaja ñimarijaju. I'supaka yibaarijaju “Kire ā'mitiripēairāte Jesúre tāārāñu”, ārīwa'ri yiwārōika ā'mitiritirā ĩ'rārimarāre kire yi'yaokaro'si.

²³ “Kire ā'mitiripēairāte Jesúre tāārāñu”, āñuakaka ḡo'imajare ā'mitiripataokaro'si i'siakaka yiba'irabeyu. “Naḡitiyika yijare jia Tuparāte baarū”, ārīwa'ri i'supaka yibaarijaju.

²⁴ “Tuparā ḡō'irā jía yija tōḡorāñu”, ārīwa'ri kiyapaika upakaja baabaraka mija imarijape. Ā'mitirikōrī je'e. Rīrīrika ḡo'imajare koyu poto, rīkimarāja nime rīrīrimaja. Nakaki ĩ'rīkaja imaki tērīrūkika. Iki imaki jājia rīrītirā aḡerāte ruḡubajirā eyaiki imarī, sawapa tōḡoiki. Mamarī eyaū'muiki upaka jia okajājiapi Tuparāte yapaika upakaja baabaraka mija imabe.

²⁵ Narīrīrā baaika ruḡu “Aḡerāte yitērīye'e”, ārīwa'ri ĩ'rārīmi upakaja narīrīkoririjaju. Rīrīkoḡaraka ka'wisitaka najūayu sawapa tōḡoerā. Supa imarī rīḡaraka tēñukate ḡññuakaka kīkeka bu'ya nijiyu kiruḡuko'arā tuaokaro'si. ḡññuakaka imarī, ñoaka imarūkimarā sime. I'supakamarā sime maro'si ḡuri. Sawapa imajīḡarūkia mo'abaraka maimarijaju.

²⁶ “Ikuḡaka yibaarika Tuparāte yapayu”, ārīḡupajoawārūtirā Tuparārika yiba'irabeyu. ĩ'rīka wāḡuju rīrīkoḡeiki upakamarā yibaayu. Aḡea ĩakōrī je'e. ĩ'rīkaka yitutebu'ajīka poto, wāḡuju kotorō'ōrāja tuteberijīki yi'i. “Ikuḡaka Tuparāte yapayu”, ārīwārūtirā kirika yiba'irabeyu.

²⁷ I'supaka ñimarijaju nare yiwārōeka be'erō'ō i'yoa yiḡo'ia yibaakoreka. Supa imarī “Jia Tuparārika yiba'iraberū”, ārīwa'ri ka'wisijūariḡotojo yirakajepāārijaju. Jia kirika yiba'irabeika wapa kiḡō'irā yitōḡoye'e ārīwa'ri.

10

Bikija judiōtatarāte baaeka majaroka òñurā imarī, nuḡakamarā maimaye'e Tuparāte yi'riwa'ri

¹ Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Bikija judiōtatarā ñekiarā imaekarā majaroka mija ye'kariria'si. Nimaupatiji oko ūmakakarokapi* Tuparāte nare ruḡutawa'rika. Supabatirā Eḡiptoka'iakarāre ruḡaraka Okojūaka wāmeika riapakiaka ūḡuapi natērīwaata'yaokaro'si nare kijeyobaaeka.

² I'supaka Riapakiaka Okojūaka wāmeika tērīwaata'riwa'ri, oko ūmakakarokapi turitapawa'ri Moiséte bojaeka ā'mitiripēairā najarika. Cristore yi'riwa'ri ruḡuko'a majūjerūjeika upakaja naro'si simaeka.

³ Supabatirā ĩmipi Tuparāte ña'atarijarika maná nimirakamakiji naba'arjarika.

⁴ I'sia be'erō'ō okoa nare jitomaka, āta watoḡekapi Tuparāte okoa jururūjeka sanukuokaro'si. Sukutirā, natārīka. Āta watoḡekapi okoa juruika takajamarā nare tāāeka. Kire jērāko'abeyurā nimako'omakaja na'yu upakaja Cristore nare ĩarīrīka imarī, ikiji i'supaka naro'si baaījikaki. ĩakōrī je'e: I'sia āta upaka Cristore imaeka.

⁵ Tuparā ĩ'rīkaja kibaawārūikapi ba'arika, okoa nare kījika simako'omakaja rīkimarāja Tuparāte yapaeka upaka nabaaberika. Ba'iaja nabaarjarika simamaka, jījimaka Tuparāte naka imaberika. Supa imarī kire nay'riberika ḡi'iwari ḡo'imajamatorā nareyarjarika.

* **10:1** En el desierto Dios guió a los Israelitas durante el día mediante una columna de nube. Véase Éxodo 13.21, 14.19-22

6 “I'supaka yija ñekiaräre jũaeka”, ãrĩwãrũriþotojo nabaeka upaka baabekaja maimaye'e.

7 Supa imarĩ waþuju imaja jërãka ï'rãrimarã yija ñekiarãte jiyipupayeeka upaka mija baa'si. Ritaja nimarijarika mirãkakaka Tuparã majaropũñurã ikupaka sabojayu: “Waþuju imaja jiyipupayeebaraka, ukurũkia ukuwejabiparaka, ba'abaraka nimaeka. Supabatirã ba'iaja baawã'imaparaka nabayatããeka”, ãrĩwa'ri sabojayu.

8 I'supaka baawa'ri ïmirĩja rãmijãþitiyika ba'iaja baawã'imaparaka nimaeka. Saþi ãrĩwa'ri 23,000 rakamarã ï'rãrĩmiji nareyapataeka. I'supaka najũaeka õñurã imarĩ nabaeka upaka baabekaja maimaye'e.

9 Ika ruþubajirã, ba'iaja nabaarijarika simako'omakaja “Maipamakite ba'iaja mare baabesarãñu”, ãrĩwa'ri ï'rãrimarã yija ñekiaräre baaeka upaka mabaaberiye'e. I'supaka ba'iaja nabaeka ïawa'ri ãñaka napõ'irã kipũataeka saþi ï'rãrimarãre jĩñaokaro'si.

10 Ikuþaka sime aþea ïakõrĩ je'e: Niþamaki kimaerã Tuparãte wã'maekakire nakërãjaika ï'rãrimarã. “Moisére kiwã'maberiri imakoþeraþe Tuparã”, ãrĩwa'ri ba'iaja nabaariþareaja ï'rĩka ángel Tuparãte þũataeka nare kiriataokaro'si. I'supaka najũaeka simamaka nabaeka upaka baabekaja mija imabe.

11 Ritaja yija ñekiarãro'si simaeka upakaja o'oeka sime Tuparã oka þũñurã. Wejetiyia eyaerã baawa'ri i'supakajaoka maro'si sime ika majaroka. I'supaka najũaeka õrĩtirã, nabaeka upaka ba'iaja mabaakoreka kiripũñurã o'oeka sime.

12 Supa imarĩ “Tuparãte yi'ririkakaka jia õrĩtirã imarĩ, ba'iaja mabaabeyu”, ãrĩriþotojo ba'iaja baarika marakajejĩñu.

13 Supa imarĩ “Ba'iaja baarika yijare jitoika upaka jũabeyurã je'e aþerã”, mija ãrĩþupajoaika, ritamarĩa sime. I'supakajaoka sime aþerãro'sioka. Mijare kërĩka upakaja jeyobaarũkika kime Tuparã. Supa imarĩ “Ba'iaja baarika yijare jitoika”, ãrĩþupajoariþotojo, mija þupaka mijare ãñu upaka baabekaja mija imawãrũrijayu. Ba'iaja baarika mijare jitokoþerãka þoto kirika Tuparãte mijare ja'atarãñu. I'supaka kibaamaka samija rakajepããrãñu.

14 Supa imarĩ ikupaka mijare ñañu yijeyomarã. Ba'iaja waþuju imaja jërãka þo'imajare jiyipupaka õñua ïaþëabekaja mija imabe.

15 Jia õrĩþupakirã imarĩ, “Rita Pablote mare bojayu”, ãrĩþupajoawãrũirã mija ime.

16 Þiyia Jesúre ba'aekakaka þupajoabaraka maba'arãka þoto, “Yiriwea sime iyaokoa”, ãþaraka maro'si kija'ataeka simamaka iyaokoa maþibaukurijayu. Supa imarĩ sukuerã baaeka, “Jia mibaayu Jesús. Ba'iaja yija baaika wapaþijirã yijaro'si mireyaeka”, ãñaokaro'si marëñrijayu. I'supaka mabaaka simamaka “Kirirã maima”, marñrijayu. Supabatirã “Yiþo'ia sime þan”, ãrĩwa'ri maro'si sakija'ataeka simamaka, saþibaba'aerã baaeka, “Yaþua tetaekarã Jesúre maro'si reyaþjikatarã maima”, mañu.

17 Jesúrirã maima simamaka ï'rãtokakaja þan maþibaba'arijayu. I'supaka mabaaka simamaka, rĩkimarã imariþotojo Tuparãka ï'rĩka ta'iarãja imarã maima.

18 Israel ka'iakarãre baarijayua þupajoaikõrĩ je'e. Wa'iro'si ri'ia Tuparãte najoeþijirijayuakakaja kũþajĩ naba'arijayu. I'supaka ba'airã imarĩ ï'rĩka upakaja Tuparãte jiyipupayeeirã nime.

19 I'supaka simako'omakaja “Waþuju imaja jërãka þo'imajare baaeka simamaka, wa'iro'si ri'itakaja sanijirijayu, imatiyabeyua sime”, ãrĩwa'ri i'supaka mijare ñañu.

20 Ikuþaka simatiyayu mijare yibojaika: Tuparãte õrĩbeyurã waþuju imajaro'si ri'ia napããika þoto Satanãrika ima jiyipupayeewa'ri supa nabaayu.

Supa imarĩ i'supaka baairāka jeyoaparaka mija ba'aika poto Tuparāte jiyipupayeerikopakaja, Satanārika ima jiyipupaka mija õnu. Supa imarĩ i'supaka mija baaika yiyapabeyu.

²¹ Maiḡamaki Cristore reyaekakaka pupajoawa'ri iyaokoa pibaukubaraka, pan pibaba'abaraka imarijayurā maime kirirā imarĩ. I'supaka imarā imarĩ, wapuju imaja jiyipupayeeriwi'irā ba'arika napāāikakaka ba'abekaja, ukubekajaoka mija imabe Satanārika imapitiyika mija jeyoarikoreka.

²² “Yirirā imariḡotojo ba'irāka najeyoarijayu”, āriwa'ri Maiḡamakire boe-barirūjebekaja maimaye'e. Kire tēriwa'ribaji baawārūbeyurā imarĩ ba'iaja mijare kibaarūkiareka tāriwārūbesarāñurā mija ime.

Aperāoka jia nimaokaro'si maro'si wājitāji takaja pupajoabekaja maimaye'e

²³ Mia je'e, ikupaka imaja yi'yurā mija ime: “Tuparāreka marā imabeyua yijaro'si yija yapaika upakaja baarika”, āriwa'ri mija bojayu. I'supaka mapupaka mare āñua simako'omakaja ritaja mabaariyapaika mare jeyobaabeyua sime. I'supakajaoka Tuparāte yapaika baairā majayaokaro'si ritaja mabaariyapaika mabaajika poto mare jeyobaabeyua sime.

²⁴ Supa imarĩ jia maimarūkitakaja pupajoabekaja aperāte jia imaokaro'si nare jeyobaarikaoka mapupajoaye'e.

²⁵⁻²⁶ Mia, ika ka'iareka ima ritaja Tuparāte po'ijiaeka sima imarĩ dika jariwa'ririmarīaja kirika oyiaja sime. Sapi āriwa'ri ritaja maba'aika jia oyiaja ima. I'supaka simamaka wa'iro'si ri'ia aḡea ritaja nawapañjirō'õ “¿Wapuju imaja jiyipupayeeriwi'ikakamarĩ bai sime?”, āriwa'ri jērīabekaja sawapañjitrā, mija yo'aba'abe.

²⁷ Jesúre yi'ribeyuka, “Yipō'irā mija ba'arape”, āriwa'ri, mijare kibojarāka, mija a'rirāka, kiruḡutaba'arāka upakaja kire yi'ribi'abekaja mija ba'abe. Supabatirā “¿No'okaka sime ika ri'ia?”, āparaka jērīabekaja samija ba'abe.

²⁸ Supa simako'omakaja “Wapuju imaro'si napāāika mirāka simamaka ba'iaja sime je'e aḡeyari”, ĩ'rikate mijare āriḡākareka, kire wayuñawa'ri, mija ba'a'si. I'supaka mija baamaka kiwayuḡi'ribesarāñu.

²⁹⁻³⁰ “Ritaja ba'arika oyiaja sime”, mija āñua simako'omakaja, “ ‘Samija ba'a'si', āñukate ba'iaja puparia'si”, āriwa'ri i'supaka mijare ñañu.

Mija ā'mitipe. “Ritaja maba'aika marā imabeyua”, āñuka imarĩ, aperāte ba'iaja baawa'rimarīa sayiba'aika imarĩ, ¿dako baaerā ĩ'rārimarā jajairipareaja sayiba'aja'atajññu je'e? Supabatirā ba'aerā baaeka “Jia mibaayu Tuparā”, ñarīrijayua simamaka ba'iaja yireka jairijaririka imabeyua.

³¹ Ikupaka simatipayu mija ĩabe. Ritaja maba'aika rakakaja, maba'abeyu potooka, mukurijayu rakakaja, i'supakajaoka ritaja mabaarijayu rakakaja, Tuparāte yapaika upaka oyiaja mabaarijariye'e po'imajare jiyipupaka kire õñaokaro'si.

³² Supa imarĩ “Jia Jesucristore nayi'rirū”, āriwa'ri judiotatarā, judiotatamarīrāoka, aperā Jesúre yi'yurāre ba'iaja mija baaruḡutakoreka, jia mija pupajoabe.

³³ Yi'i puri ikupaka pupajoaiki: Ritaja yibaaika jñimakapi po'imajare ĩarika yiyapayu. Supa imarĩ ñimarūkia takaja yipuparibeyu. “Jesúre ā'mitiripēawa'ri jia po'imajare imarū”, āriwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurō'orā na'rirūkia imakoḡeikareka Tuparāte nare tāarika yiyapayu.

11

¹ Jesúre wā'maekaki imarĩ kire ā'mitiripēawa'ri kimaeka upakaja yibaayu yiro'si. Supa imarĩ yibaaika upakaja mija baabe mijaro'sioka.

“Marērīrijayu poto ikupaka rōmijāte baajīka jia sime”, āñua

² Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mijare yiwārōrapaka upakaja baarijayurā mija ime. Supa imarī samija ye'kariribeyua simamaka jījimaka ñime.

³ Apea ikupaka ima mija ōrīrika yiyapayu. Īmirīja ruḥuko'amaki kime Jesús. I'supakajaoka rōmijāro'si nime natīmiarā. I'supakajaoka Jesús ruḥuko'amaki kime Tuparā.

⁴ Narērīriwi'iarā Tuparāte najaika poto, kirika kiro'si bojaījibaraka sayapāiapi narupuko'arā ja'aḗabekaja ĩmirījare jairijayu. Īrīka puri kiruḥuko'a kija'aḗearikareka “Yiruḥuko'amakimarīka kime Cristo”, āñu upaka kire jiyipupayeebeyuka upaka kibaayu.

⁵ Rōmijā puri, Tuparāte jaibaraka, kirika bojariroka kiro'si bojaījibarakaoka, narupuko'arā sayapāiapi ja'aḗaeka imarūkirā nime. Rōmo koruḥuko'arā ja'aḗabeyuko puri kotīmite jiyipupaka ōrībeyuko upaka kobaayu. Koruḥua wi'epatekako upaka i'yoa imako.

⁶ I'supaka simamaka koruḥuko'arā ja'aḗearika yapabeyuko puri, sarekaja koruḥua kowi'epataparū. Saḗi ārīwa'ri “Jiamarīa yiro'si sime”, āñuko imarī, koruḥuko'arā koja'aḗearū.

⁷ I'supaka simako'omakaja narērīriwi'iarā Tuparāte najairāka poto ĩmirīja puri narupuko'arā ja'aḗearūkimarīrā imarā Tuparāte kirika upakaja kipo'ijiaeka maimamaka. I'supaka mare kibaaeka simamaka “Ritaja jia baaike Tuparā”, mañu. I'supakajaoka ĩmirījika rūmu imarī, koruḥuko'arā ja'aḗaiko koime “Kore imaruḥutarimaji kotīmite ime”, mañaokaro'si.

⁸ Ikuḥupa sime: Īmirījire Tuparāte po'ijiaeka poto rōmo yatawi'iū'aḗimarīa kire kipo'ijiaeka. Rōmore puri ĩmirīji yatawi'iū'a e'etatirā kipo'ijiaeka.

⁹ Supa imarī, ĩmirījite jeyomarīa imamaka, ĩawa'ri rōmore Tuparāte po'ijiaeka. Rōmore, jeyomarīa imamaka, ĩawa'rimarīa.

¹⁰ Supa imarī “Yijare imaruḥutarimaja imarī, yija ruḥuko'amarā nime yija jeyomarā”, ārīwa'ri narupuko'arā ja'aḗeatirā, narērīriwi'iarā najaika poto jia sime rōmijāro'si. Supabatirā i'supaka nabaamaka ĩawa'ri “Jia sime”, āngelrākare āñaokaro'si, narupuko'arā rōmijāre ja'aḗearū.

¹¹ I'supaka simako'omakaja, maipamaki Jesucristore yi'yurā imarī, rōmijā naro'siji, ĩmirīja naro'sijioka imaberijrā. Īrātiji pupariwa'ri jeyoaparaka imarūkirā maime.

¹² Ā'mitirikōrī. Īmirīji yatawi'iū'aḗi rōmore Tuparāte po'ijiaeka. I'supaka simako'omakaja rōmijāḗi po'ijiyurā maime. Ī'parāwā'taja Tuparāte po'ijiaekarā oyiaja maime.

¹³ Jia pupajoaeka mija imabe. Rērīriwi'iarā sayapāia ruḥuko'arā ja'aḗabekaja Tuparāte kojaijīka zyaje jia simajīñu je'e mijareka? Jēno'o jiamarīa simajīñu.

¹⁴ Supabatirāoka, “Ruḥua jī'ībeyurā watoḗekarā ĩrīka ĩmirījite ruḥua jī'ijīka i'yoa simajīñu kiro'si”, ārīpupajoapatairā maime.

¹⁵ Rōmore puri ruḥua ñoaka kojī'īmaka jiyuriko kore maiyu. Supa imarī ruḥua ñoaka jī'īwa'ri koruḥuko'arā ja'aḗaiko koime.

¹⁶ Ika mijare yibojaika ā'mitiriyapaberīwa'ri “I'supakamarīa sime”, ĩrārimarāre ārīrākareka ikupaka nare ñarīrāñu: Yija upaka apea wejeareka Jesúre ā'mitiripēabaraka imarā “Nare yija bojarijayua yi'riwa'ri ĩrātiji oyiaja simaupakaja sabaarijayurā nime”, ārīwa'ri yibojayu.

“Jesúre piyia ba'aeka upaka ba'abaraka ba'iaja mija baabu'arījayu”, Pablote nare ārīka

17 Mae ate ika mijaro'si yo'oyu: Tuparāte jiyipupayeeokaro'si rērītirā jia imarikoḡakaja ba'iaja mija baabu'arijaya simamaka “Jia oyiaja baairā mija ime”, mijareka ñarībeyu.

18 “Narērīrijayu ḡoto ĩrātiji ḡupajoaberiwa'ri ba'iaja naro'si simarijaya”, nañua mija majaroka ña'mitiyu. “Rita sime je'e aḡeyari”, ñarīḡupajoayu.

19 Jia ĩrātiji imabu'aberiwa'ri mija ḡibikoḡejīka marā imabeyua je'e. Mija rakakaja mija ārīḡupajoairoka ōrīwārūtirā, “Īrā nime wājia ḡupajoatirā Tuparāte yapaika upakaja baairā”, marīwārūyu.

20 Jesúre ḡiyia ba'aeka upaka rērītirā mija ba'aika ḡoto mija wājitāji takaja ḡupajoairā imarī, Maiḡamakire jiyipupayeebeyurā upaka mija baayu.

21 Īaikōrī je'e. Ba'arika mija ba'aika ḡoto wayuoka baairāte ḡibabekaja mija ba'ayu “Yijarikaja sime”, ārīwa'ri. I'supaka mija baamaka, ba'arimarīa imarāre kēsirabarijaya. Aḡerā ḡuri jia rīkimaka ba'atirā, jīimakapī ukuwejabiririjayurā.

22 ¿Jia sime bai je'e? Mijaro'siji ba'arika mija yaḡaye'e mija wi'iarā a'ritirā mija ba'abe. Aḡerā jia ba'atōḡobeyurāte ĩaika wājitāji mija ba'aika ba'iaja i'yoa nare mija jūarūjeyu. Supabatirā Jesúre ā'mitiripēairā nimako'omakaja nare ĩaripe'yoirā upaka mija baayu. I'supaka mija baaika ōrīwa'ri, “Jia baairā mija ime”, ¿mijare ñarīrāñu bai je'e? Jēno'o, jiamarīa sime.

*Ikuḡaka sime ḡiyia Jesúre ba'aekakaka
(Mt 26.26-29; Mr 14.22-25; Lc 22.14-20)*

23 Maiḡamakire yire wārōekakaka, koḡakaja mijare yiwārōtirape. I'supaka simako'omakaja mijare sayibojaerā baayu ate. Maiḡamakire Jesúre nañi'aerā Judare bojajāñeka ñami, ḡan Jesúre e'erikaeka.

24 Se'erikatirā, “Jia mibaayu Tuparā”, kērīka. Sañakatarutirā ikupaka kika wārūrimajare kērīka: “Āja'a, mija ba'abe. Ika sime yiḡo'ia. Mijaro'si yireyarāñu. Yireyarāka be'erō'ō mijaro'si yibaaeka mirāka mija ḡupajoabe. Yire ḡupajoarija'ataberiwa'ri ikupakaja rērībaraka samija ba'arijape”, kika wārūrimajare kērīka.

25 Naba'aeka be'erō'ō i'supakajaoka iyaokoko'a Jesúre e'erikaeka. Torājīrā ikupaka nare kērīka: “Āja'a, mija ukube. Mijaro'si riwejurubaraka yireyarāñu. ‘Kiriweapī ārīwa'ri ikupaka jia ḡo'imajare yibaarāñu’, Tuparāte ārīka upakaja simarijarirāñu mae. Yireyarāka be'erō'ō mijaro'si yibaaeka mirāka ḡupajoabaraka yire ye'karīḡekaja ikupaka rērītirā samija ukurijape”, nare kērīka.

26 ḡan maba'arāka, iyaokoa mukurāka koḡakaja maro'si Jesúre reyaeka. Maiḡamakire etarākarō'ōjīrā jērāika, ikupaka baawa'ri maro'si Jesúre reyaekakaka ḡo'imajare mija baabeayu.

Ikuḡaka baatirā ḡiyia Maiḡamakire ba'aekakaka maba'aye'e

27 Ikuḡaka simatiyayu: Jesúre ā'mitiripēairāte wayuīabeyuka imariḡotojo Maiḡamakire ḡiyia ba'aeka upaka kibaaīka, jiamarīa baaiki kime. I'supaka baaiki ḡuri maro'sitaka Maiḡamakire riwejurubaraka reyaeka ōrīwārūberīwa'ri, ba'iaja kibaayu.

28 I'supaka simamaka Maiḡamakire ḡiyia ba'aekakaka ba'aerā baaeka, ukuerā baaekaoka jia maḡupajoaye'e. “Cristorirāre wayuīabekaja ba'itakaja nare yibaayu”, maḡupakapī marījīkareka, ba'iaja nare mabaarijaya maja'atajīñu.

29 Jesúrirāre wayuīabeyurā imariḡotojo ḡan waḡuju maba'amaka, iyaokoa mukumakaoka ba'iaja Tuparāte mare jūarūjerāñu.

³⁰ I'supaka simamaka wapuju saba'aekarã rĩkimarãja mija rũetaayu. I'supaka imawa'ri ĩ'rãrimarãre reyarijau.

³¹ Maba'aerã baarãka ruþu maimakaka þupajoatirã aþerãte mawayuĩabeyua maja'ataye'e. I'supaka mabaamaka sawapa Tuþarãte mare wapajẽñebesarãñu.

³² Maiþamakite ba'iaja mare jũarũjeyu ate ba'iaja mabaape'akoreka. I'supaka baawa'ri kire yi'ribeyurãte ba'iaja baarũkirĩmi seyarãka þoto naka ba'iaja mare kijũarũjebesarãñu.

³³ Yijeyomarã, Jesũre þiyia ba'aekakaka ba'aerã baaeka mija rẽrĩrãka, ĩ'rĩka jariwa'ririmarĩaja ĩ'rãtiji jajumarĩaja mija ba'abe.

³⁴ Mija wi'iaþi jia ña'þirika ba'atirã rẽrĩriwi'iarã mija a'þe kẽsia torã mijare baakoreka. Rẽrĩriwi'iarã mija ba'aika þuri jia mija ña'þiokaro'simarĩaja ima. I'supaka ĩ'rãtiji jia jajumarĩa mija ba'arãkareka ba'iaja Tuþarãte mijare baabesarãñu. Mija þo'irã eyatirã aþeakaka mijare yibojarãñu.

12

Jia kirika maba'irabewãrũerã Espĩritu Santore mare ja'ataika

¹ Mae aþea þaperapi yire mija jẽrĩapũataeka mijare yibojaerã baayu. Jia þupajoabaraka Cristorika maba'irabewãrũerã Espĩritu Santore mare ja'ataekakaka mija õrĩrika yiyapayu yijeyomarã.

² Jesũre mija yi'rirã baaeka ruþubajirã, Satanãrika þakiriroka yi'rira'aekarã imarĩ, wapuju imaja jẽrãka jiyeka maka jaibeyua mija jiyiþupayeeka.

³ Supa imarĩ ikupaka mijare yibojaũ'muyu: “Ba'iaja Jesũre jũarũ”, ãrĩbeyuka kime Espĩritu Santore kireka ña'rĩjãikamaki. Supabatirã Espĩritu Santore jeyobaaikapi takaja “Maiþamakitaki kime Jesús”, ĩ'rĩkate ãrĩwãrũrijayu.

⁴ Cristorika ĩ'rĩka upakaja maba'irabewãrũokaro'si kirika Espĩritu Santore mare ja'atayu. Rakakaja mabaarũkia mare kija'ataika simako'omakaja Espĩritu Santo ĩ'rĩkaja imaki mare saja'atarimaji.

⁵ Tuþarãte yapaika upakaja Maiþamakirika maba'irabeyu. Rakakaja kirika maba'irabeika simako'omakaja Maiþamaki ĩ'rĩkaro'siji maba'iraberijayu.

⁶ Kirika Tuþarãte mare ja'atayu, Jesũre yi'yurãte jia majeyobaaokaro'si. Marakakaja aþeba'ikaka kija'ataika imako'omakaja, Tuþarã ĩ'rĩkaja i'supaka baiki.

⁷⁻⁸ Ikuþaka Espĩritu Santore rakakaja mare ja'ataeka majeyobaabu'awãrũokaro'si: ĩ'rãrimarãre “Jia þupajoatirã bojawãrũirã nimarũ”, ãrĩwa'ri norĩwãrũokaro'si Espĩritu Santore nare ja'atayu. Aþerã þuri Tuþarãte kirika jia nare õrĩwapu'atarũjeyu, “Po'imajare sanabojawãrũrũ”, ãrĩwa'ri.

⁹ Aþerã imarã “Yija jẽñeika upakaja Tuþarãte yi'ririjarirãñu”, ãñurã. Jĩñurãte natããwãrũerã kirika Espĩritu Santore ja'ataekarã nime aþerã.

¹⁰ Espĩritu Santo kirikapi aþerãte jeyobaaiki maikoribeyua nabaabeawãrũerã. Aþerã “Nare yibojaika ã'mitiritirã yiro'si bojawapu'atarimaja nimarũ”, ãrĩwa'ri kirika Espĩritu Santore nare ja'atayu. Aþerã imarã, “Ĩĩ kime Espĩritu Santore jã'maikapi jaiki. ĩ'ĩ þuri Satanãrika ima kire jã'memaka i'supaka jaiki”, narĩwãrũokaro'si Espĩritu Santore nare jeyobaayu. Na'mitiribeyua aþerã oka imakopeikaja najaiwãrũerã Espĩritu Santore jeyobaayu aþerãte. I'supakajaoka na'mitiribeyua simako'omakaja aþerãte jaika upakaja nabojarikatawãrũerã kijeyobaayu aþerãte.

¹¹ ĩ'rĩkaja kime Espĩritu Santo kirikapi mabaarijayu rakakaja mare ja'ataiki. Kiyapaika upaka oyiaja mabaawãrũerã i'supaka mare kijeyobaayu.

Ĩrãtjimarĩrã imariþotojo ĩ'rĩka upakaja imarã maimẽ ãñurõ'õ

12 Maṓo'iarā ritaja imariṓotojo ĩ'rā ṓo'iji sime. Ā'mitirikōrī je'e. Ṕitaka, ñakoa, ā'mua, ũ'ṓua ritaja ima maṓo'iarā. I'suṓakajaoka maime Jesucristore ā'mitiriṓēairā. Rīkimarāja imariṓotojo Cristore oyiaja ā'mitiriṓēairā imarī, jeyobaabu'abaraka ĩ'rīka uṓaka oyiaja imarā maime.

13 Ritaja tatarā maime. Judíotatarā, judíotatamarīrāoka, suṓabatirā aṓerāte ba'irabeĳirā imarī, nayapaika uṓaka baawārūbeyurā, aṓerā imarā nabaariyapaika uṓaka baawārūrijayurā. I'suṓaka maimako'omakaja ruṓuko'a majūjerūjeka ṓoto ĩ'rīka ta'iarāja Espíritu Santore mare imarūjeka. Jesucristore ā'mitiriṓēatirā Espíritu Santore ña'rĳāikarā oyiaja majarika.

14 ĩ'rā ṓo'iji maṓo'ia imariṓotojo ritaja sime sareka.

15 Ũ'ṓua jaika imarikareka, “Ṕitaka uṓakamarīa ñima simamaka, ṓo'iarekamarīa ñime”, ārīkoṓeko'omakaja ṓo'iarekaja ima sime.

16 I'suṓakajaoka ā'mua jaika simarikareka, “Ñakomarīa ñima simamaka, ṓo'iarekamarīa ñime”, ārīriṓotojo ṓo'iarekajaoka ima sime.

17 Ñakotaajo maṓo'ia imarikareka, dakoṓi ma'mitiriberijāēeka. Ā'mutakaja simarikarekaoka dakoṓi mawī'ĳiberijāēeka.

18 Ikuṓaka sime. Maṓo'ia imarūkia kiyapaeka uṓakaja Tuṓarāte mare ṓo'ijiaeka. I'suṓakajaoka sime Jesucristore yi'yurāro'si. “Rīkimarāja imariṓotojo ĩ'rātata uṓaka nimarāñu”, Tuṓarāte āritika sime.

19 ĩ'rāba'ikakaja* maṓo'ia imarikareka ṓo'imarīa simajāēeka.

20 Ikuṓaka simatiyayu: Maṓo'iareka ritaja mareka simako'omakaja ĩ'rāṓo'iji sime maṓo'ia. I'suṓakajaoka maime Jesúre ā'mitiriṓēairā. Rīkimarāja imariṓotojo ĩ'rīka uṓaka oyiaja ṓuṓajoawa'ri jeyobaabu'airā maime.

21 Ñakoa jaika imarikareka “Yire jeyobaabeyua sime ṓitaka”, sāriberijāēeka. I'suṓakajaoka ruṓuko'a jaika imarikareka “Yire jeyobaabeyua sime ũ'ṓua”, sāriberijāēeka.

22 Ikuṓaka sime: Maṓo'iakaka ima “Dako waṓamarīa sime yiro'si”, mañurō'ō simakoṓeko'omakaja imatiyaika sime.

23 Maṓo'iareka ima “ĳiyurimarīa sime”, ārīṓuṓajoawa'ri ĳiibaji aṓerāte sayoio'okaro'si ĳia samairīrijayu. I'suṓakajaoka aṓea maṓo'iareka ima ritaja ṓo'imajare ĳakoreka jarirooka ĳāātirā oyiaja maime.

24 I'suṓaka simako'omakaja ĩ'rārikō'rĳmato ima maṓo'iareka sīarīrĳimarīaja jarirooka rā'rĳta'apatabeyurō'ō. Kiyapaeka uṓakaja maṓo'ia Tuṓarāte mare ṓo'ijiaeka. I'suṓaka kibaeka simamaka maṓo'iareka ima “Imatiyabeyua sime yiro'si”, mañua simakoṓeko'omakaja ĳiibaji mairīñurō'ō sime.

25 Maṓo'iareka ritaja mareka simako'omakaja ĩ'rātĳi oyiaja sajeyobaabu'ayu. I'suṓakajaoka maime maro'si. Rīkimarāja maima simako'omakaja ĩ'rīka uṓakaja ṓuṓairā imarī, majeyobaabu'arijayu.

26 ĩ'rākō'rĳmato maṓo'ia mare yi'arāka ṓoto mare yi'abeyurō'ō ṓariĳi sayi'apatayu. Suṓabatirā ĩ'rākō'rĳmato maṓo'ia ĳiyurika ṓo'imajare ĳaikapi ritaja ĳĳimaka maime. I'suṓakajaoka maime Jesúre ā'mitiriṓēairā maro'si. Maka imakite ba'iaja ṓuṓarirāka, maimauṓatĳi kika ba'iaja maṓuṓaripatarāñu. Suṓabatirāoka maka imakite ĳĳimaka imarāka, maimauṓatĳi kika ĳĳimaka maimauṓatarāñu.

27 Ikuṓaka simatiyayu: Jesúrika ba'irabebaraka jeyobaabu'arijayurā imarī, ĩ'rīka ta'iarāja Jesús ṓo'iuṓakaja imarā maime. I'suṓaka simamaka ĩ'rīka uṓakaja imatiyairā oyiaja maimarijayu. Maka imaki ĩ'rĳkate maro'si ō'totoirāka maimauṓatĳi Jesúrika ba'irabeirāro'si ĳiamarīa simarāñu.

* 12:19 Por ejemplo, si el cuerpo fuera compuesto solamente de ojos, o de orejas.

28 I'supaka Jesús ꝑo'iuꝑaka ĩ'rĭka ta'iarĭja maimamaka, ĩ'rĭka jariwa'ririmarĭa kirika ba'iraberika Tuꝑarĭte mare ja'atayu majey-obaabu'aokaro'si. Mamarĭtaka ĩ'rĭrimarĭe Tuꝑarĭte wĕ'maeka aꝑostolrĭka nimaokaro'si. I'supaka kibaaeka narokabajirĭ ĩ'rĭrimarĭe naꝑuꝑarō'ōꝑi nare kēñua kiro'si bojaĭjirimaja nare kimarūjeyu. Narokajĭte aꝑerĭ kirika bojariroka wĕrōrimaja, suꝑabatirĭoka aꝑerĭ Tuꝑarĭ ĩ'rĭkaja kibaawĕrūika maikoribeyua bearūkirĭro'si nare kimarūjeyu. I'supakajaoka aꝑerimarĭ ĭñurĭte tĕĕrimaja nare kimarūjeyu. Aꝑerĭ imarĭ aꝑerĭte jeyobaarūkirĭ, suꝑabatirĭ Tuꝑarĭte yi'yurĭ jia natiyiaja ba'iraberuꝑutarimaja nimaerĭ aꝑerimarĭe kijeyobaarijayu. I'supakajaoka aꝑetomaja oka na'mitiribeyua imakoꝑeikaja najaiwĕrĭerĭ kijeyobaayu.

29 ĩ'rĭba'ikaka takaja kiro'si maba'iraberĕmarĭa Tuꝑarĭte ritaja ima mare ja'atayu. Ā'mitirikōrĭ je'e: ĩ'rĭka ta'iarĭja Jesucristorika bojataꝑarimaja oyiaja marĭrĭa maime. I'supakajaoka ĩ'rĭka ta'iarĭja Tuꝑarĭte mare ōrĭrĭjeika kiro'si bojaĭjirimaja oyiaja marĭrĭa maime. Suꝑabatirĭ ĩ'rĭka ta'iarĭja kirika bojariroka wĕrōrimaja oyiajamarĭa maime. I'supakajaoka ĩ'rĭka ta'iarĭja Tuꝑarĭ uꝑaka maikoribeyua baabearūkirĭmarĭrĭa maime.

30 ĩ'rĭka ta'iarĭja ĭrĭrimajare tĕĕrimaja oyiaja marĭrĭa, suꝑabatirĭ ĩ'rĭka ta'iarĭja majaiwĕrĭbeyua oka imakoꝑeika jaiwĕrĭrimaja oyiaja marĭrĭa maime. Na-jaika ā'mitiritirĭ, "Ikupaka ārĭrika nañu", ārĭwĕrĭrimaja oyiaja marĭrĭa maime.

31 "Jia jeyobaabu'aokaro'si Espĭritu Santore mare jeyobaaikaꝑi imatiyaika yibaariyaꝑayu", ārĭwa'ri Tuꝑarĭte mija jēñebe. I'supaka mija baarĕkareka jia simarĭñu.

I'supaka mija ārĭrĭkia simako'omakaja tĕrĭwa'ribaji imaroka mijare yiwĕrĭerĭ baayu mae.

13

Aꝑerĭte mawayuĭajĭka, ika sime imatiyaika

1 Ritaja aꝑetomaja oka jairĭ imariꝑotojo, suꝑabatirĭ āngelrĕkare jaika ꝑariji jaiwĕrĭirĭ imariꝑotojo, aꝑerĭte wayuĭabeyurĭ maimajĭka, "Dakoa waꝑamarĭaja najaiyu", ꝑo'imajare mareka ārĭjĭñu.

2 Tuꝑarĭro'si bojaĭjirimaja maimaokaro'si ritaja mare kiōrĭrĭjerikareka, aꝑerĭte mawayuĭaberijĭka, dakoꝑi ārĭwa'ri imatiyairĭ maimaberijĭāeka. I'supaka imarĭ imarĭ karerō'ōꝑi ritaja imarūkiakaka mare kibojarikareka, suꝑabatirĭ ritaja Tuꝑarĭte mare ja'ataika morĭrikarekaoka, dako waꝑamarĭa simajĭāeka. Suꝑabatirĭoka jia Tuꝑarĭte yi'riwa'ri "Ika ꝑusia miwiarĭkabe Tuꝑarĭ", maꝑakĭ'ā kire mañu uꝑakaja kiyi'rijĭka simako'omakaja aꝑerĭte mawayuĭaberijĭka, dakowaꝑamarĭa simajĭñu.

3 Wayuoka baairĭte jeyobaawa'ri marikaika ritaja ĭjiriꝑotojo, aꝑerĭte mawayuĭaberijĭka, dakoa sawaꝑa Tuꝑarĭ ꝑō'irĭ matōꝑoberijĭñu. Tuꝑarĭrika bojariroka wĕrōrika maja'atabeꝑakĭ'ā "Tuꝑarĭ majamarĭe yire joeriatꝑarū", marĭjĭka simako'omakaja aꝑerĭte mawayuĭaberijĭka, dakoa sawaꝑa jia matōꝑoberijĭñu.

4 Mija ĭabe. Ikupaka sime wayuĭabu'arikakaka: ꝑo'imajare ba'iaja mare baako'omakaja, sarakajepĕāekaja maimaye'e. Sarakajepĕāirĭ imarĭ, nare boebaririka imabeyua. Suꝑabatirĭ "Aꝑerĭ yijare ĭĭbaji imarĭ", ārĭwa'ri nare ā'mijĭabekaja maimaye'e, ritaja imarĭ rokarĭ maimaokaro'si.

5 ꝑo'imajare i'yōꝑi'rikoreka niaika wĕjĭtĭji ba'iaja nare mabaabeabesarĭñu. Suꝑabatirĭ maro'si wĕjĭtĭji takaja jia ꝑuꝑajoabekaja jia ꝑo'imajare imarikakaka ꝑuꝑajoarika sime. I'supakajaoka ba'ijĭkaja mare naꝑakĭ'ā

nare boebaririmarīa sime. Apea i'supakajaoka apikate mare ba'iaja baako'omakaja ñoaka saꝑi boebaka imapañarimarīa sime.

⁶ Po'imajare ba'iaja baaika ĩatirā, “Ba'iaja baairā nime”, āparaka ĩĭjimaka imarimarīa sime. I'supaka imabekaja Tuᝑarāte yapaika upakaja baairā imarāte ĩatirā ĩĭjimaka maimarāñu.

⁷ Wayuñariᝑupakirā imarī, aᝑerāte ba'iaja mare baako'omakaja nareka majaiᝑeyu. Jia nare ᝑupajoawa'ri “Ōrīᝑūarūkirā nimamirīrīkawa'rirāñu je'e ruᝑu”, marīᝑupajoayu. Ba'iaja rakajepāābaraka aᝑerāte wayuñarija'atarika imabeyua.

⁸ Wātaka ᝑo'imajare ōrīrika ja'atarūkimarīa sime. Tuᝑarāte mare āñua kiro'si mabojañjika ᝑuri tiyirāka. I'supakajaoka simarāñu ᝑo'imaja oka majaiᝑeyua Tuᝑarāte mare jairūjeika, supabatirā morīrā Tuᝑarāte mare ja'ataeka.

⁹ Ikuᝑaka sime: Maekaka ōrīᝑūarika Tuᝑarāte mare ja'ataika simako'omakaja ritaja ōrīᝑatabeyurā maima. I'supakajaoka mare kiōrīrūjeika kiro'si mabojañjirūkia morīᝑatabeyuaoka.

¹⁰ I'supaka maima simako'omakaja kiᝑō'irā maeyarāka ᝑoto ᝑuri jia ōrīwārūtiyairā Tuᝑarāte mare jarirūjerāñu. Supa imarī i'sirīmi seyarāka ᝑoto maekaka morīkōᝑeika waᝑamarīa jarirāka.

¹¹ Mija ĩabe: Me'rī ñimaeka ᝑoto, ritaja jia yijaiwārūberika ruᝑu. Supabatirā, yiᝑupaka, supabatirā ōrīwapu'atarikakakaoka, i'supakaja simaeka ruᝑu yiro'si. Pakiariwa'ri yime'rārī ñimaeka upakamarīa ñimarijayu mae.

¹² I'supakajaoka maekaka maro'si simañuju ruᝑu, ritaja Tuᝑarārika morīwārūbeyua simamaka. Ūᝑeria majakaᝑi maᝑema mayaakoᝑeika upakaja maima Tuᝑarārikakaka jia morībesarāka. I'supaka simako'omakaja ñamajī Tuᝑarā ᝑō'irā eyatirā, kire mairāñu. I'sia ᝑoto mare kiōrīᝑataika upakajaoka kire morīwārūᝑatarāñu maro'sioka.

¹³ I'supaka simamaka maekarakaba'ikaka ima maekaka mabaarijarirūkia. ĩakōrī je'e: Jia Tuᝑarāte ā'mitiriᝑēarijaparaka maimarijariye'e. Supabatirā “Kiᝑō'irā maeyarāka ᝑoto mare kēñu upakaja jia mare kibaarāñu”, ārīᝑupajoabaraka imarijarirūkia sime. I'supakajaoka ᝑo'imajare jia wayuñabaraka maimarijariye'e. Maekarakaba'ikaka mabaarijarirūkia imako'omakaja wayuñabu'arikakaka sime tērīwa'ribaji imatiyaika.

14

Tuᝑarāte mare jeyobaamaka ikuᝑaka mabaabu'aye'e

¹ Supa imarī ᝑo'imajare jia mawayuñarijariye'e. I'supakajaoka “ᝑo'imajare miro'si yija bojañjiwārūerā yijare miōrīrūjeika yijare mija'atabe”, āparaka Tuᝑarāte mija jēñebe.

² Ikuᝑaka sime: Rērītirā nimarō'ōrā oka kiōrībeyuapī jaikite ᝑo'imajare ā'mitiriwārūbeyua. Kiᝑupaka simamaka Tuᝑarā ĩ'rīkateje saꝑi kijaiyu.

³ Apika ᝑuri Tuᝑarāte kire bojarūjeika ᝑo'imajare bojaiki. Kire ā'mitiritirā, ĩiibaji Tuᝑarāte nayi'rirāñu. I'supakajaoka jia okajājia imatirā Tuᝑarāte yapaika upaka nabaaokaro'si, supabatirā ĩiᝑuparā nimaerā i'supaka kibojayu.

⁴ Oka kiōrībeyuapī Tuᝑarāte jaiki, i'supaka kibaaika kiro'si takaja jia sime. Tuᝑarārika na'mitiyuapī aᝑerāte bojaikite ᝑuri sā'mitiritirā jia ᝑo'imajare sōrīwapu'atarijayu. I'supaka kibaaika simamaka jia Jesúre yi'yurāte kiwārōrijayu.

⁵ ĩ'rīka jariwa'ririmarīa aᝑetatarā oka mija ōrībeyua imakoᝑeika mija jaiwārūrikareka, jia simajāñeka yiro'si. I'supaka jia simako'omakaja aᝑerā oka kiōrībeyua kijaika tērīwa'ribaji imatiyaika sime Tuᝑarāro'si bojañjirika. Aᝑerā

oka kijaika ɸo'imajare ā'mitiriwārūbeyua ī'rīka bojarikatarimajite imajīka ɸuri jia sime.

⁶ Mija ā'mitiɸe yijeyomarā. Mija ɸō'irā eyatirā mija ā'mitiribeyua yijaijīka, dako wəpamarīa mijaro'si simajīnu. Tuɸarāte yire ōrīrūjeika mijare yibojaīka ɸuri jia mijaro'si simajīnu. I'suɸakajaoka sime Tuɸarārika mija ā'mitiyurokapi yiwārōika.

⁷ Ā'mitirikōrī je'e. Ī'rīkate ma'saka jia ɸuɸuwārūbeyua ā'mitiritirā, “I'siroka kipuɸuyu”, ārīwārūbeyurā maime. I'suɸakajaoka arɸa wameikapi bayaoka jia kibirewārūbepakā'ā, “I'siakaka kibireyu”, marīwārūberijīnu.

⁸ Aɸea ima. Surararākare akarimajire tromɸeta wāmeika jia kipuɸuwārūberijīka, namajamarāka jīrīrā imatikaja nimawārūberijīnu.

⁹ I'suɸaka sime, aɸetatarā oka mija ōrībeyua mija jaikoɸeika ā'mitiriwārūberiwari, “I'suɸaka ārīrika nañu”, aɸerāte ārīwārūberijīnu. I'suɸaka simamaka, wəɸuju ko'torō'ōrāja jairā uɸakaja mija baajīnu.

¹⁰ Rita sime, ika ritatojo wejeareka ritajatata ɸo'imaja rakakaja noka najaiyu. I'suɸaka simako'omakaja ī'rātataja imarā imarī najaiika ā'mitiribu'awārūrā.

¹¹ I'suɸaka simako'omakaja majeyomarākaki ña'mitiribeyuapi yika kijaijīka ī'rātiji yija ā'mitiribu'abepakā'ā, “Aɸetomaji uɸaka kime”, ñarīrāñu. I'suɸakajaoka yireka kipuɸajoarāñu kiro'sioka.

¹² I'suɸaka mijaro'si simakoreka, Espiritu Santore ja'atarijayua yaɸairā imarī, “Jesúre yi'yurāte yija jeyobaarūkia yijare mija'atarika yija yaɸayu”, kire mija ārīrijape.

¹³ I'suɸaka simamaka aɸerāte jeyobaarika ɸuɸajoairā imarī, “Espiritu Santo yire jeyobaaikapi aɸerā oka ñorībeyua yijaiko'omakaja aɸerāte jia sayibojarikataokaro'si mirikakaka yire mija'atabe”, āɸaraka Tuɸarāte mija jēñerijape.

¹⁴ Ikuɸaka sime: Tuɸarāte jiyiɸuɸayeabaraka aɸerā oka ñorībeyua yiɸuɸakarā yire ña'rījāikapi uɸakaja kire jairiɸotojo, “I'suɸaka yijaiyu”, ñarīwārūbeyu.

¹⁵ I'suɸaka simamaka ikuɸaka mabaaye'e: Aɸerikuri aɸerā oka morībeyua maɸuɸakarā mare ña'rījāikapi uɸakaja Tuɸarāte majairijariye'e, i'suɸakajaoka mabayakoyaye'e. Aɸerikuri ɸuri morīwəɸu'ataikapi kika majairijariye'e, i'suɸakajaoka kiro'si mabayakoyarijarirāñu.

¹⁶ Ika mijare yibojaika uɸakaja mija baabe. I'suɸaka mija baaberijīkareka, sā'mitiriberiwari “Jia mibaayu Tuɸarā”, mijare ā'mitiririmajare ārīwārūberijīnu.

¹⁷ Kire jiyiɸuɸayeabaraka, “Jia mibaayu Tuɸarā”, jia mañua simako'omakaja, majaika ā'mitiriberiwari jiiibaji kire nayi'riwārūbeyu.

¹⁸ Mijare tērīwa'ribaji ñorībeyua oka imakoɸeika jaiwārūiki ñime. I'suɸaka imaki imarī, “Jia mibaayu Tuɸarā”, saɸi kire ñañu.

¹⁹ I'suɸaka simako'omakaja Jesúre yi'yurāka rērītirā diez mil rakaroka na'mitiribeyuapi nare yijaijīka dakowəpamarīaja simajīnu. Na'mitiriwārūikapi ɸuri ī'rāɸitarakarokatakaja nare yibojako'omakaja sanōrīwārūjīka jiiibaji sime yiro'si.

²⁰ Me'rāka jia ōrīɸūabeyukajirā uɸaka mija ɸuɸajoa'si yijeyomarā. I'suɸaka simako'omakaja me'rārījaka ba'iaja baakoribeyurā uɸaka Tuɸarāte yaɸaika ɸuɸajoabaraka ɸakiayurā uɸaka jia mija imabe.

²¹ Mija ĩabe, ikuɸaka Tuɸarā majarɸūñurā sabojayu: “Judíotatarā ɸō'irā aɸetomajare yiɸūatarāñu aɸea okapi nare najaiokaro'si yire ā'mitiribeyurā nimamaka. I'suɸaka nare yibaako'omakaja, yire nayi'ribesarāñu ruɸu”, ārīwa'ri sabojayu Tuɸarā oka ɸūñurā.

22 Supa imarĩ i'supaka Tuparāte mare jairũjeka “Wẽkomaka yijare baarāki Tuparā”, kire ā'mitiriripe'yoirāte ārĩwārũokaro'si. Maro'si p̄uri kirika Tuparāte mare õrĩrũjeika mabojamaka “Maka kime”, marĩwārũyu.

23 Ikuḗpaka sime: Mija rēñurõ'õrā aḗerā oka mija õrĩbeyua ĩ'rĩka upakaja jaibaraka mija imajĩka ḗoto, Jesũre yi'ribeyurāte mija ḗõ'irā eyajĩñu. I'supaka mija jairijayu ḗoto ĩakoribeyurā imarĩ, “Wejabisimajataka ĩ'rāre ime”, mi-jareka narĩrāñu.

24-25 I'supaka baabekaja Tuparāro'si bojaĩjibaraka mija imarõ'õrā ĩ'rĩka Jesũre yi'ribeyuka kākaturā, Tuparāte mijare õrĩrũjeikarõ'õjĩrāja mija bo-jarāka jia sakiõrĩwārũḗatarāñu. Supa imarĩ, “Ba'iaja baatiyaiki ñime. Ya'erõ'õrā yipupajoakopeika Tuparāte õñua”, kēĩrāñu. Supabatirā Tuparāte jiyipupayeewa'ri ñukurupaturā, “ĩMijaka Tuparāte ime mirākiyu!”, kēĩrāñu.

Jesũre yi'yurāka rēĩtirā, ikuḗpaka Tuparāte majiyipupayeeye'e

26 Mija ā'mitipe yijeyomarā. Ikuḗpaka mija baarijape mija rēĩrijarirāka ḗoto: ĩrārimarā imarā bayakoyariyapairā. Aḗerā imarā wārõrika yapairā. Supabatirā Tuparāte nare õrĩrũjeika bojariyapairā nime aḗerā. Aḗerimarā imarā norĩbeyua simako'omakaja aḗea okapi jairika yapairā. Supabatirāoka imarā sabojarikatariyapairā. Ritaja mija baarijayuapi Jesũre yi'yurāte jibaji kire nayi'yaokaro'si nare mija jeyobaarijarijĩka jia sime.

27 Aḗerā oka mija õrĩbeyua mija jairiyapaye'e, ĩḗarā, maekarakamaki rõ'õjĩrāja samija jaibe. ĩ'rĩka mamarĩ, aḗika kirokajĩrā mija jairijape. Ma'mitiribeyurokapi jaikite jairāka be'erõ'õ aḗika sabojarikatarāñuka, aḗerāte sã'mitiyaokaro'si.

28 Bojarikatarimajire imabesarākareka, mija rēñurõ'õrā aḗerokapi jaibekaja mija imabe. ĩrārimarāja aḗerõ'õrā Tuparāka i'supaka mija jairijape.

29 I'supakajaoka, Tuparāte mijare õrĩrũjeika mija bojariyaparāka, ĩḗarā, maekarakamaki rõ'õjĩrā mija jaibe. ĩrĩkaja mamarĩ aḗika kirokajĩrā mija jairijape. I'supaka mija jaimaka aḗerā Jesũre yi'yurā jia sã'mitirirāñurā, “Rita, Espĩritu Santore kire õrĩrũjeikapi kijaiyu”, narĩwārũrāñu.

30 ĩrĩkate jaika ḗoto aḗika sã'mitirirupakite kijairũkia Tuparāte kire õrĩrũjeĩkareka, mamarĩji jaiũ'muikite okata'rijĩñu aḗikate jaiũ'muokaro'si jia sime.

31 ĩrĩkaja mamarĩ kirokajĩrā aḗika Tuparāro'si bojaĩjirimajare jaimaka ĩ'rĩka jariwa'rĩrimarāja mija jaiwārũrijarirāñu. I'supaka mija baarāka, jibaji Tuparārika õrĩwa'ri okajāja pupaparaka jia mija imarāñu.

32 Tuparāro'si bojaĩjirimaji p̄uri, sakibojarũkirõ'õjite ta'awārũiki kipupayariji. Aḗerāte jairāka ḗoto okamarāja kime ruḗu.

33 Rukubaka baarika yapabeyuka kime Tuparā. Supa imarĩ ritaja jiyipupaka õrĩbu'abaraka mija rēĩrijarirāka jia simarāñu.

I'supaka oyiaja aḗerā Jesũre yi'yurāte baarijayua sime narēĩrijayurõ'õ rakakaja.

34 Rēĩtirā mija imarāka ḗoto, jairĩ wiriwa'ribekaja ĩmirĩjate jaikatakaja ā'mitirirũkirā nime rõmijā. Kotĩmite ā'mitirirũkiko koime, i'supakaja Moiséte o'oeaka simamaka.

35 Kojēĩariyapajĩka, nawi'iarā ḗerĩeyaturā kotĩmite sakojēĩarũ. Mia, narēĩriwi'iarā ĩrāko rõmore jairāka, “¿Dako baaerā ĩ'yõpĩpekaja kojaiyu?”, aḗerāte ārĩpupajoarāñu.

36 ¿Marākā'ā mija pupajoayu je'e? Mamarĩ Tuparārika bojaũ'muekamarĩrā mija ime. I'supakajaoka mija tarāja kirika bojariroka yi'rikamarĩrā mija ime. I'supaka simako'omakaja ¿aḗerā Jesũre yi'yurāte baarijayu upaka baarũkimarĩrā mija ime bai je'e? Jēno'o i'supakamarĩa sime.

³⁷ “Tuṕarāte yijare kiōrīrūjeika bojaījirimaja yija ime”, āñurā imarā je'e torā. I'suṕakajaoka “Kirikaṕi ba'irabeokaro'si Eṣpīritu Santore yijare ja'atayu”, aṕerā āñurā mijakarā. “I'suṕaka kijeyobaairā yija ime”, āñurā nimaye'e, “Maiṕamakire jā'meika uṕakaja Pablote maro'si o'oyu”, naro'sioka narīrū.

³⁸ “Maiṕamakire jā'meka uṕakamarīa Pablote bojayu”, āñukate, “Kiṕuṕajoaika uṕakaja kijaiyu”, Tuṕarāte kireka ārīrāñu.

³⁹ Mija ā'mitiṕe yijeyomarā. Ikupaka simatiyayu maimarūkia: “Tuṕarāte yire āñua bojawārūiki ñimaerā yire kijeyobaarika yiyapayu”, āṕaraka kire mija jēñebe. I'suṕaka simako'omakaja, aṕerā oka na'mitiribeyua jairāte jājibaarūkimarīa sime.

⁴⁰ Mija rērīrijayu rakakaja, jia oyiaja mija imabe rukubaka baabekaja.

15

Jesúre reyariṕotojo, òñia kijariṕe'rikakaka jībaji Pablote nare bojajiika ate

¹ Yijeyomarā, Jesúrikakaka mijare yiwārōrapaka jia mija ōrīrika yiyapayu. Ika majaroka bikija mija yi'riū'mutika sime. Sayi'rikarā imarī, jia Jesúre yi'ririjayurā mija imarijaju.

² Mijare yiwārōrapaka ā'mitiripēawa'ri Cristore mija yi'ririja'atabesarākareka ba'iaja mija jūarūkia imakoṕeikareka Tuṕarāte mijare wayuīarāñu. I'suṕaka mija baabesarākareka, dakowapamarīa kire mija yi'rikoṕeika jarirāka.

³ Imatiyairoka mijare yiwārōraṕe Cristore mamarī yire sawārōrapaka uṕakaja. Ikupaka sime ĩakōrī je'e: Ba'iaja mabaaiika waṕa Cristore reyaekakaka mijare yibojarape. I'suṕaka Tuṕarā majarōṕūñurā bojatika uṕakaja sajarika.

⁴ “Āta wi'iarā kire natako'omakaja, maekarakarīmi be'erō'ō Tuṕarāte òñia kire jarirūjeka ate”, ārīwa'ri bikija sabojatika Tuṕarārika o'oeka ṕūñurā.

⁵ I'suṕaka simamaka òñia kijarika be'erō'ō Pedrote kire ĩaeka. I'sia be'erō'ō ĩṕoū'ṕuarāe'earirakamaki kika wārūeka mirārā ṕō'irā kiṕemakotowirika mae.

⁶ I'sia be'erō'ō 500 rakamaki bo'ibajirā kire yi'yurā imaekarā ṕō'irā keyaeka. I'suṕaka kibaaeka ĩaeka mirārā, rīkimarāja òñia imarā ruṕu. ĩ'rārimarā ṕuri reyatikarā.

⁷ I'suṕaka simaeka be'erō'ō Santiago ṕō'irāoka keyaeka. Sabe'erō'ō ni-maṕatiji kirika bojariroka nabojatapaerā kijā'mekarā ṕō'irāoka keyaeka.

⁸ Nabe'erō'ōṕi yireoka kiṕemakotowirape. Aṕerā aṕótolrākare kiwā'maeka uṕakamarīa aṕótol yire kimarūjerape.

⁹ “Yire tērīwa'ribaji imatiyairā aṕerā aṕótolrākare ime”, ñarīṕuṕajoayu. Mia, Jesúre yi'yurāte ba'iaja baaiki ñimaeka ruṕu. I'suṕaka ñimako'omakaja aṕótol ñimaokaro'si Tuṕarāte yire wā'maeka.

¹⁰ Yire wayuīawa'ri, kirika ba'iraberimaji ñimaokaro'si Tuṕarāte yire jā'meka. Jiitaka yire kibaaeka simamaka kirika jia yiba'irabeyu. Saṕi ārīwa'ri “Yirika bojataparimaji kimarū ārīwa'ri kire yiṕūatakoṕeka”, yireka ārībeyuka Tuṕarā. Aṕerā aṕótolrāka imarāte ṕemawa'ribaji Tuṕarārika ba'irabeiki ñimaeka jia Tuṕarāte yire jeyobaaeka takapiji.

¹¹ Aṕótolrākare Tuṕarārika mijare wārōeka, suṕabatirā mijare yiwārōrapakaoka, marākā'ā imabeyua ĩ'rātiji ima simamaka. Sā'mitiritirā samija yi'rape.

Mareyarāka simako'omakaja òñia Tuṕarāte mare jariṕe'rirūjerāñu

¹² Apóstolrāka ĩ'rātiji oyiaja bojairā yija ime. “Kireyaeka simako'omakaja ōñia Cristore jarika ate”, āriwa'ri yija bojarijayu. Mijare sayija bojako'omakaja ĩdako baaerā “Ōñia jaripe'rirūkimarĩrā maime mareyarāka be'erō'ō”, ĩ'rārimarā tokarāre āñu je'e?

¹³ ĩakōrĩ je'e: Reyariṗotojo ōñia jaripe'rirūkimarĩrā maimaberirikareka karemarĩa Cristore ōñia jaripe'riberijāāeka.

¹⁴ I'supaka simaberirikareka kirika bojariroka yija wārōika jiamarĩa imajāāeka. Supabatirāoka dakoa wapamarĩaja Cristore mija yi'rijāāeka.

¹⁵ Reyariṗotojo ōñia jaripe'ririka imaberirikareka Tuparāreka mijare ṗakirimaja yija imajāāeka, “Ōñia Cristore kijaripe'rirūjeka”, āṗaraka.

¹⁶ I'supakajaoka reyarijayurāte ōñia jaripe'ririka imaberirikareka, Cristooka ōñia jaripe'riberijāāekaki.

¹⁷ I'supaka Jesúro'si simaberirikareka wapuju kire mija yi'rijāāeka. I'supakamarĩa simarikareka ba'iaja mabaaikareka Tuparāte mare wayuāberijāāeka.

¹⁸ I'supakajaoka ōñia Cristore jariberirikareka, kire yi'rikarā mirārā reyaekarā ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā na'rika.

¹⁹ I'supaka simarikareka, ṗakirika yi'rikopewa'ri, “Jesucristo upaka, Tuparāte ōñia mare jaripe'rirūjerāñu”, āriwa'ri ōñia maimatiyikuriji jia kire yi'ririkareka jiamarĩtaka simajāāeka. Ba'iaja jūariṗotojo kire yi'rija'atabeyurā imarĩ, wapuju kire yi'rikopeirā maimarikareka, ritaja ṗo'imaja ṗemawa'ribaji mare nawayuājāāeka.

²⁰ I'supakamarĩa sime. Cristore reyaeka simako'omakaja Tuparāte ōñia kire jarirūjeka. Supa imarĩ iki imaki mamarĩ ōñia jaripe'riū'muekaki. I'supakajaoka kire yi'yurā upatiji i'supaka oyiaja jarirāñurā.

²¹ Mamarĩ imaū'muekakire ba'iaja baaekapi āriwa'ri reyarika imaū'mueka ṗo'imajaro'si. I'supaka simako'omakaja Jesúre maro'si reyaĩjiekapi āriwa'ri ōñia jaripe'rirūkia maro'si ṗo'ijirika.

²² Adán imaekaki riṗarāmerā imarĩ, reyarūkirāro'si oyiaja maime. I'supaka simako'omakaja Cristore yi'riwa'ri kirirā majarika simamaka Tuparāte mare ōñia jarirūjerāñu.

²³ Supa imarĩ sōritikaja maimarijayu. Cristo imaki reyariṗotojo wāārō'ōrāja mamarĩ ōñia jaripe'riū'muekaki. Ńamajĩ ketarāka ṗoto kire yi'rika mirārāte i'supakajaoka narō'si simarāñu.

²⁴⁻²⁵ Ritaja Tuparāte ĩaripe'yomijipi jā'meirāte kitērĩrāka be'erō'ō wejetiyia seyarāñu. I'supaka nare baatirā “Kopakaja yimajāmarāre yitērĩtiyu. Mae miyapaika upakaja ritaja mijā'mebe”, Kĩṗaki Tuparāte kērĩrāñu. I'supaka Cristore baarāñu “Nare mitērĩtiyarāñurĩmi rō'ōjĩrāja ritajare jā'merimaji mire ñimarūjerāñu”, Tuparāte kire āṗakā'ā.

²⁶ I'supaka simarāka ṗoto ṗo'imajare reyaika ṗariji Cristore tiyetarāñu. Saṗi āriwa'ri ritaja majamarāika maimaoka tiyipatarāka.

²⁷ Mia je'e, ikupaka sabojayu Tuparārika o'oeka ṗūñurā: “Ritaja ĩṗamaki imarūkikaro'si Tuparāte kire ṗūataeka”, āriwa'ri sabojayu. I'supaka simako'omakaja Tuparāte ṗuri jā'mebeyuka kime Cristo, “Ritajate yiro'si mijā'mebe”, kire kērĩka simamaka.

²⁸ Supa imarĩ ritaja kimajamarāre Cristore tērĩrāka be'erō'ōṗi nimaupatireje jā'merimaji kijarirāñu. Supabatirā “Mae ñiṗamaki mime”, Tuparāte kērĩrāñu. I'supaka kire kēṗakā'ā ritaja dika jariwa'ririmarĩa ĩṗamaki Tuparāte jarirāñu.

²⁹ “Reyariṗototaka ōñia jaripe'ririka imabeyua”, aṗerāte ārĩkopeikakaka mijare yibojaerā baayu mae. I'supaka āriṗupajoariṗotojo ĩdako baaerā

aḗrāteje reyaekarāro'si ruḗuko'a najūjerūjeyu ĩrārimarā je'e? Reyaekarā ōñia jariḗe'ririka imaberirikareka ḗuri, waḗuju dakowaḗamarĭaja ruḗuko'a naro'si najūjeĭjikoḗejāēka.

³⁰ Yijaro'si ḗuri, Tuḗarārika yija wārōika ḗoto werika sime, rĭkimarāja yijare jāārika ri'kairāte imamaka. ĶMarākā'ā ārĭwa'ri werika yijaro'si simako'omakaja sayija wārōrija'atabeyu ruḗu bai je'e?

³¹ Rita mijare ñañu yijeyomarā. ĩrārĭmi jariwa'ririmarĭaja yire jāārika nari'kayu. I'suḗaka yiro'si simako'omakaja mijare yiwārōikapi jia Jesucristo mija yi'yua simamaka ĭĭjimaka ñimarijayuaoka rita ima.

³² Éfesowejarā yiwārōraḗaka ḗoto, yaiwēkoa boebaitaka ima uḗaka imawa'ri yire jāārika ri'kakōḗeraḗarā yire yi'ririyaḗaberāḗarā. I'suḗaka yire nabaamaka “Reyarĭḗotojo ōñia majariḗe'rirūkia imabeyua”, āñuka ñimarikareka dako baaerā ba'iaja jūariḗotojo nare wārōka'wisijūaberijāēkaki yi'i. Reyariḗotojo ōñia majariḗe'rirūkia imaberirikareka ḗuri “Ñoaka ōñia imarūkimarĭrā maima. Suḗa imarĭ ōñia maimatiyikuriji mayāḗaika uḗakaja ukubaraka, ba'abaraka maimaerā”, āḗaraka Jesúre yi'ribeyurāte baika uḗakaja baairā maimajāēka maro'si.

³³ I'suḗaka simamaka waḗuju bojaḗakirimajare mija ā'mitirĭḗa'si. Ikuḗaka sime: Ba'iaja baairāka mija jeyoarirāka, jia baarijayurā imariḗotojo nuḗaka ba'iaja baairā mija jarirāñu mijaro'sioka.

³⁴ Jia wājirokapi mija ḗuḗajoḗe'awa'ri ba'iaja baarika mija ja'atabe. Mija ḗō'irā ĩrārimarā Tuḗarāte ōrĭbeyurā imarā je'e. Mija i'yoḗi'yaokaro'si i'suḗaka mijare ñañu.

Ikuḗaka simarāñu maḗo'ia ōñia majariḗe'rirāka be'erō'ō

³⁵ “Reyarĭḗotojo ōñia reyaekarāte jariḗe'rirāñu”, ñañua simako'omakaja, ikuḗaka ĩrārimarāre jērĭajĭñu je'e: “ĶMarākā'ā simamaka reyaeka imariḗotojo naḗo'ia ōñia jariḗe'ritiyarāka ruku? I'suḗakajaoka Ķmarākā'ā ĩoirā nimarāñu ruku koḗakaja rabaekarā imariḗotojo?”, nañu.

³⁶ I'suḗaka yire jērĭairā jia ḗuḗajoabeyurā imarā. Ikuḗaka sime ĩakōrĭ je'e: Ōterikiyaḗea moteika sajetakaja rabaika. I'suḗaka simako'omakaja satōsirō'ōrā imapi saḗu'yu. Sajea rababerijĭkareka, marākā'ā baatirā saḗu'riberijĭñu.

³⁷ ĩakōrĭ je'e: Trigo wāmeika ōterikia, sayāḗeapi motemaka saḗu'yu, samoteika uḗakamarĭa.

³⁸ Samoterāka be'erō'ō ḗu'ritirā Tuḗarāte yaḗatika uḗakaja sajayu. Suḗa imarĭ ōterikiba'i ima uḗakaja saḗu'ririḗayu saro'si.

³⁹ Suḗabatirā i'suḗakajaoka sime ika. Ā'mitirikōrĭ je'e: Wa'ia, wa'iro'sia, wĭñaka, ḗo'imajaoka ĩrĭka ta'iarā oyiajamarĭa ḗo'ikirā maima.

⁴⁰ I'suḗakajaoka mabo'ikakurirā imarūkiaro'siji Tuḗarāte torā ḗo'ijiaeka. Suḗabatirā ō'ōrā imarūkirāteoka kibaaeka. ĩrātĭjtakamarĭaja imariḗotojo ĩḗaba'iwā'taja jiyurika sime.

⁴¹ Aiyate yaaika uḗakamarĭa kiyaaboayu ñamikaki aiya. I'suḗakajaoka sime tāḗia saro'si. Tāḗirāka natiyiaja rakaka oyiaja ya'tairā nime.

⁴² I'suḗakajaoka maimarāñu maro'si. Reyaekakite mayayerāka be'erō'ō kĭḗo'ia rabarāka. I'suḗaka simako'omakaja Tuḗarāte ōñia kire jarirūjerāka be'erō'ō ḗuri, imajĭḗarūkikaja imarĭ, aḗekurioka reyarūkimarĭka kimarāñu.

⁴³ Reyaekakite mayayeika, jiamarĭa ima kĭḗo'ia mayayeyu. I'suḗaka simako'omakaja ōñia kijariḗe'rirārō'ōjĭrā ḗuri jia jiyurika, rikĭtubaka kĭḗo'ia jarirāka.

44 “Jia ika ka'iareka nimarũ”, ãrĩwa'ri Tuparãte mare po'ijiaeka. I'supaka simako'omakaja mareyarãka be'erõ'õ õña mare kijarirũjerãka poto jibaji kika imarũkirã maime. Õ'õrã õña maime maõ'ia. I'supaka simamaka Tuparã põ'irã eyatirãoka aþeupakakaka po'ia maimarãnu, torã jia imarũkia.

45 Ikuþaka sabojayu Tuparã majaropũñurã: “Mamarĩtaka Adán wãmeiki po'imajire Tuparãte po'ijiaeka. Supabatirã õñika kire kimarũjeka”, ãrĩwa'ri sabojayu. Cristo þuri, Adán upakamarĩa imaki, mareyarãka poto Tuparã põ'irã õña mare imajiparũjerimaji kime.

46 I'supaka simako'omakaja õ'õrã maõ'ia ima sapiji õña mabo'ikakurirã kika maimajiparũkimarĩa sime ruþu. Mareyarãka be'erõ'õ mare kija'atarãnu po'i imarãka þuri mabo'ikakurirã kika maimajiparũkia.

47 Mamarĩ imaũ'muekakite ka'iaþi Tuparãte po'ijiaeka. Sapi ãrĩwa'ri õ'õrã imarũkikaro'siji kimaeka. Kibe'erõ'õ Cristo þuri mabo'ikakurikaki imaki.

48-49 Ika ka'iareka imarã maimamaka, Adán po'ia imaeka upakaja sime maõ'ia. Ìmirã Tuparã põ'irã õña majarirãka poto þuri, Jesúpo'ia upakaja maõ'ia imarãka. I'supaka maro'si simamaka, kiuþaka maimarijariye'e mae.

50 Ikuþaka mijare yibojaerã baayu yijeyomarã: Maekaka ima maõ'ia wejejë'rãkaja imarũkimarĩa imarĩ, Tuparãte ritaja já'merõ'õrã imabesarãka.

51 Mija ã'mitipe. Po'imajare õrĩberika mijare yibojaerã baayu. Cristore þe'rietaerã baarãka ruþu ritaja reyapataekarãmariã maimarãnu. I'supaka simako'omakaja ï'rĩka upakaja Tuparãte maõ'ia o'apatarãnu.

52 Ikuþarõ'õþiji maþĩ'rũtaika upaka maõ'ia Tuparãte o'arãnu. Tromþeta wãmeika okaarirãka poto, “Wejetiyia seyayu mirãkiyu”, marĩwãrũrãnu. Sokaarirãka poto reyakoþekarãre mamaka naþo'iaþi õña jariþe'rirãnu. I'sirĩmi õña imarãñurãteoka naþo'ia Tuparãte o'arãnu.

53 Maekaka maõ'ia ima rabarũkia ima simamaka kika õña maimajiparũkiþi Tuparãte mare so'arãnu. I'supaka kibaarãñurã imarĩ aþekurioka reyarũkimarĩa maimarãnu.

54-55 I'supaka Tuparãte mare baarãnu kimajaropũñurã sabojaeka upakaja simamaka. Mia je'e: “Maõ'ia mare o'awa'ri po'imajare reyaika Tuparãte tiyetamaka, reyarika imabesarãka. Supa simamaka ‘Yija reyarãnu’, ãrĩwa'ri kĩkirika imabesarãka maro'si”, sabojayu.

56 Ba'iaja baawa'ri mareyarãnu. Tuparãte já'meika yi'ribeyurãte reyarika simamaka i'supaka mare sariatayu.

57 I'supaka simako'omakaja maipamaki Jesucristoþi ba'iaja imarika tiy-ibeyurõ'õrã ma'rirũkia imakoþekareka mare kitããmaka “Jiitaka mibaayu Tuparã”, jijimakapi kire marĩrijayu.

58 I'supaka simamaka þuparukubekaja, jia Jesucristore yi'þaraka mija imabe yijeyomarã. Supabatirãoka “Waþuju Tuparãro'si yija ba'irabekoþeyu”, ãrĩþupajoabekaja, jiaþi kirika mija ba'iraberijape.

16

Aþerãte jeyobaaokaro'si niñerũ rëarika

1 Aþerã Jesúre yi'yurãte jeyobaabaraka niñerũ mija rëarũkiakaka mijare yijaierã baayu mae. Jesúre yi'yurã Galacia ka'iakarãre yibojarapaka upakaja mija baajĩkareka jia sime mijaro'sioka.

2 Ikuþaka mija baabe: Domingo rakakaja mija tõþorijayu upaka kũþajĩritirĩjaka mija jerijape. I'supaka mija baarijayua simamaka, yeyarãñurĩmi imatikaja simarãnu.

3 Mija pō'irā eyatirā, Jerusalénrā niñerū e'ewa'rirūkirāte “Īrā nime se'ewa'rirūkirā”, mija ārīrāñu. Suḡa imarī “Jiirā ḡo'imaja nime. Nare mija e'etope”, ārīwa'ri ḡaḡera nare yo'oġjirāñu Jerusalénkarāre nabeaeyaerā.

4 “Naka ya'riye'e je'e”, ñarīḡuḡajoarākareka, naka ya'rirāñu.

Corintowejarā a'ririka ḡablote ḡuḡajoaeka

5 Ō'ōḡi a'ritirā Macedonia wejarā yeyarāñu. Topi turitapabaraka mija wejea Corintorā yeyarāñu.

6 Ñoḡaḡa mija pō'irā ñimarāñu je'e aḡeyari. ḡu'ejē'rākarō'ōġjirā torā ñimarāñu je'e aḡeyari. I'sia be'erō'ō aḡea wejea yiyapairō'ōrāja ya'yaokaro'si yire imabeyuakaka yire mija ġjeyobaarākareka jia simarāñu yiro'si.

7 Jajuḡi mija pō'irā ġawa'ririka yaḡabeyuka yi'i. I'suḡaka simamaka, karemarītaka Maiḡamakire yaḡarāka ḡoto ñoaka mija pō'irā ñimarāñu je'e.

8-9 I'suḡaka simako'omakaja Éfeso wejarā yituirāñu Pentecostés baya o'rirāñurō'ōġjirā. Ō'ōrāja ñimariyaḡayu ruḡu rīkimarāja yiwārōika ġaḡe'yoirāte imako'omakaja, rīkimarājaoka Tuḡarārika yiwārōika jia sana'mitiririyapaika simamaka.

10 Timoteore mija pō'irā eyarāka ḡoto jia kire mija baabe mijare kīkibekaja kimaokaro'si. I'suḡaka kire mija baabe yuḡakajaoka Maiḡamakirika ba'irabeiki kimamaka.

11 Ba'iaja kire baabekaja kire mija e'etope. Suḡabatirā jia kire mija jeyobaabe yipō'irā ġarīketaokaro'si. “I'suḡaka kire mija baabe”, ñañua simamaka ketarika yita'ayu, aḡerā Jesúre yi'yurāḡitiyika.

12 “¿Marāḡate majeyomaki Aḡolore etarāñu ate?”, āḡaraka ḡaḡeraḡi yire mija jērīaeka ñiarāḡe. Suḡa imarī aḡerā Jesúre yi'yurāka mija pō'irā turirī keyaokaro'si kire yipakatariḡoḡeraḡe. I'suḡaka yibaako'omakaja, “Torā ya'ririka Tuḡarāte yaḡayu maekaka”, kērīḡuḡajoabeyu ruḡu. Suḡa imarī “Mae ya'rīġkareka jia sime”, kērīḡuḡajoarāñurīmi mija pō'irā turirī ke'rirāñu je'e.

Piyia jia ḡablote nare bojatiyaeka

13 Jia ḡuḡajoatirā rakajetikarāja mija imabe. Suḡabatirā maiḡamaki Jesu-cristore yi'ririja'atabekaja, okajāġiḡi mija ḡuḡajoabe.

14 Rakakaja ritaja mija baarijayu aḡerāte wayuñarikapitiyika oyiaja samija baarijāḡe.

15 Estéfanos imaki, kika imarāḡitiyika Acaya ka'iakarā mamarītaka Tuḡarārika yibojarapaka yi'riū'muraparā. Suḡa imarī maekaka aḡerā Jesúre yi'yurāte jeyobaarimaja imarī, i'suḡakajaoka nabaarijayu naro'si. I'suḡaka simarapaka ōñurā mija ime.

16 I'suḡaka simamaka ġiḡi nare mija yi'ririjaririka yiyapayu. I'suḡakajaoka naka Tuḡarārika ba'iraberimajaka jia mija imarika yiyapayu.

17 Mija tā'omaja Estéfanos, Fortunato suḡabatirā Acaicotatarāre etamaka jia ġġimaka ñime. Mija ḡuri yoḡi imarā imarī, yire jeyobaawārūbeyurā. I'suḡaka simamaka mija pō'ikarā yipō'irā etairā tarāja ḡuri yire jeyobaairā.

18 Okajāġia mija imaerā mijare najeyobaaika upakaja yipō'irā etatirā okajāġia ñimaerā yire najeyobaayu. I'suḡaka baairāte majiyiḡuḡayeeġkareka jia sime.

“Jia nimarū ḡo'imaja”, ḡablote ārīḡūaeka

19 Asia ka'iakarā Jesúre yi'yurā, “Jia nimarū”, mijare ārīḡūairā. Aquila, kirūmu ḡrisca, suḡabatirā nawī'iarā Maiḡamakire yi'riwa'ri rēñurāoka, “Jia nimarū”, mijare ārīḡūairā.

²⁰ Õ'õkarã muþaka Jesúre yi'yurãoka, “Jia nimarũ”, mijare ãrĩþũairã naro'si. Tuþarãte yi'yurã imarĩ, jia jĩjimakaþi mija jẽñetoribu'abe.

²¹ Yi'i Pablo, ñoñu uþakaja “Jia nimarũ”, ãrĩwa'ri ikuþaka yiþitakaþi mijaro'si yo'oþũayu.*

²² Torã maiþamaki Jesucristore yaþabeyurãte “Ba'iaja Tuþarãte nare baarũ”, ãrĩwa'ri i'suþaka mijare ñañu. “No'ojĩrãmarĩaja Maiþamakire þe'rietarũkirĩmi seyaparũ”, ãrĩwa'ri yaþatiyaiki ñime.

²³ “Jia maiþamaki Jesúre mijare baarĩjarirũ”, mijare ñarĩþũayu.

²⁴ I'suþakajaoka “Jesucristore ã'mitirĩþẽairã mija imamaka, jimarĩtakaja nare yiwayuñayu”, mijareka ñarĩþũatayu.

I'tojĩrãja sime ruþu.

---

* **16:21** Después de dictar la carta a otra para escribir, Pablo añade su firma para que los lectores sepan que la carta realmente es de él. (Véase 2 Tesalonicenses 3.17)

Segunda carta de San Pablo a los Corintios

Ate Corintowejeakarãro'si Pablote paþera pũataeka

¹ ¿Yaje mija ime yijeyomarã? Yi'i Pablo, yijeyomaki Timoteopitiyika, “Jia nimarũ”, mijareka yija añu. Tuparãte yire jã'meikapĩ arĩwa'ri Jesucristorika bojariroka bojataþarimaji ñime*. Corintowejeareka supabatirã Acayaka'iarãoka imarã Tuparãte jiyiþupayeeokaro'si rërĩrijayurãro'si ika paþera yipũatayu.

² Maþaki Tuparã, supabatirã maipamaki Jesucristopitiyika jia mijare nabaarũ. Supabatirãoka jia þupaþaraka mija imaokaro'si mijare najeyobaarũ.

Pablote ba'iaja jũako'omakaja Tuparãte kire jeyobaaeka

³ Maipamaki Jesucristo Þakika jjimaka imawa'ri “Jia mibaayu Tuparã”, kire yija arĩrijayu. Maþaki imarĩ, mare kiwayuñayu. Supabatirã ba'iaja maþuparirijayu þoto mare jeyobaaokaro'si maka imaki kime Tuparã.

⁴ Ritaja ka'wisika yijaro'si simako'omakaja ba'iaja yija þupaþarikoreka yijare jeyobaaerã Tuparãte yijaka imajipe. Supa imarĩ yijare kijeyobaaika upakaja aþerã ka'wisika jũairãte ba'iaja naþupaþarikoreka nare yija jeyobaawãrũyu.

⁵ Cristore yi'yurã imarĩ, ba'iaja kijũaeka upakaja yija jũayu yijaro'sioka. I'supaka simako'omakaja Cristorirã yija imamaka, ba'iaja yija þupaþarikoreka Tuparãte yijare jeyobaayu.

⁶ Jesucristorika bojariroka bojaripareaja ba'iaja yija jũarijayu. I'supaka simako'omakaja, sayija rakajepããrijayu jia mijare jeyobaaokaro'si. I'supaka mijaro'si yija imamaka Cristore mija yi'yua ja'atabeyurã mija imarijarirãñu. Ba'iaja yija jũarijayu þoto Tuparãte yijare jeyobaarijayu. I'supaka yija imarijaya õñurã imarĩ, ba'iaja jũariþotojo okajãjia imawa'ri samija rakajepããyu mijaro'si.

⁷ Yija upakaja Cristore yi'yurã imarĩ, ba'iaja jũarijayurã mija ime. Supa imarĩ “Yijare kijeyobaaika upakaja Tuparãte nare jeyobaarãñu, jia kire nayi'yaokaro'si”, mijareka arĩþupaþajoairã imarĩ, ba'iaja yija þupaþaribeyu.

⁸ Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Asia ka'iarã tupaþaraka jimarĩa ba'iaja yija jũarapakakaka mija õrĩrika yija yaþayu. Jimarĩtaka ba'iaja jũawa'ri, okajãjimarĩa sarakajepããwãrũbeyurã rõ'õjĩrãrãja yija jarape. Supa imarĩ “Reyarũkirãja yija ime je'e mae”, arĩþupaþajoabaraka ba'iaja yija þupaþarape.

⁹ Supabatirã “Najããrũkirãja yija ime”, yija arĩþupaþajoarape. Supa imarĩ yija þupayariji marãkã'ã yija þo'ia ãarĩrĩwãrũbeyu. I'supaka simako'omakaja “Reyaekarã imakoþeirãte þariji õñia jariþe'rirũjeiki imarĩ, Tuparã ãrĩkaja imaki yijare ãarĩrĩwãrũiki”, yija arĩwãrũerã i'supaka yijaro'si simarape.

¹⁰ “Yija reyaerã baayu”, yija arĩtirapakarã werikareka Tuparãte yijare o'atarape. Supa imarĩ, “Ñamajloka i'supaka oyiaja Tuparãte werikareka yijare baajiparijarirãñu”, arĩþupaþajoawa'ri ba'iaja yija þupaþaritiyabeyu.

¹¹ I'supaka yijaro'si simaerã Tuparãte mija jẽñeñirijayuapĩ arĩwa'ri yijare kijeyobaarijayu. Jia Tuparãte yijare jeyobaamaka ãawa'ri, “Jia mibaayu Tuparã. Mire yija jẽñeika upakaja mibaarape Pabloraokaro'si”, rĩkimarãja þo'imajare kire arĩrãñu.

Ikuþaka simamaka Corintowejarã Pablote a'riberika

* 1:1 Apóstol

12 Apea ikupaka pupajoawa'ri jjimaka yija ime. “Tuparāte yapaika upakaja wārō'ōrāja po'imagare jia yija baarijaju, nare pakibekaja”, yija puparō'ōpi yija ārīpupajoayu. Ika wejeareka imarā wapuju pupajoatirā nawārōika upaka mijaka yija imawārūbeyu. I'supakamarīa sime, Tuparāte yijare jeyobaamaka jia mijaka yija imawārūrijayu.

13 Supa imarī rukubaka mija pupajoaokaro'simarīa papeera o'otirā mijaro'si sayija pūatarijayu. Yija wārōika jia mija oñaokaro'si mijaro'si sayija o'oyu.

14 Ika mijare yibojaika, “Pablo kijeyomarāpitiyika wājia bojairā nime”, jia ārīwārūbeyukajirā ĩrārimarāre ime ruḡu. ĩrārīmi jia yijare ořitirā “ĩrā puri jitaka yijare wārōekarā”, yijareka nimaupatiji narīrika yija yapayu. I'supakajaoka maipamaki Jesucristore pe'rietarāñurīmi “Jia yijare ā'mitiriwa'ri mire nay'rika”, jjimakaḡi kire yija ārīrāñu.

15 “Jia yika nime je'e. Supa imarī Macedonia ka'iarā ya'rirāka poto naḡō'ipi yo'rirāñu mamarī”, ñarīpupajoakoperape. I'supaka yibaarikareka ĩ'pakuri mija ḡō'irā eyawa'ri jibaji mijare yijeyobaajāēka.

16 “Macedonia ka'iarā ya'rirāka poto naḡō'i ñimatawa'rirāñu, supabatirā yipe'rirāka ḡotooka i'supakajaoka yibaarāñu ate”, ñarīpupajoakoperape. “Judeaka'iarā yeyawārūokaro'si Corintowejeakarā yire jeyobaarāñurā”, ñarīpupajoarape.

17 “Jia pupajoarimarīaja i'supaka yijare kērāpe bai je'e”, yireka mija ārīpupajoayu bai? Tuparāte ořibeyurā puri nañu upakaja baabeyurā imarī, “Ā'ā, i'supaka yibaarāñu”, ārīripotojo ñamajī ate “Jēno'o, ape upaka yibaarāñu”, āñurā. I'supaka ārībeyuka ñime yi'i puri.

18 Kēñu upakaja baaiki kime Tuparā. I'supakajaoka, “Ikuḡaka yibaarāñu”, ñañua ape upaka baabeyuka ñime.

19 Kēñua upakaja baarijayuka Tuparā Maki Jesucristo. Supa imarī “Ā'ā ikupaka yibaarāñu”, ārīripotojo, ape upaka baabeyuka kime. Kirika bo-jariroka mijare yija wārōrijayu, yi'i Pablo, Silvano supabatirā Timoteopitiyika. I'supaka simamaka “Ikuḡaka yija baarāñu”, ārīripotojo ape upaka yija baabeyu yijaoka.

20 “Ikuḡaka jia yibaarāñu yirirāte”, kērīka upakaja ritaja Tuparāte baaeka Kimaki Jesucristopi ārīwa'ri. Supa imarī jia Jesucristopi mare kibaari-jayua oñurā imarī “Rita, kērīka upakaja baaiki kime”, ārīwa'ri Tuparāte ma-jiyīpupayeerijayu.

21-22 Jesucristore mayi'yua maja'atakoreka Tuparāte mare jeyobaayu. Supa imarī ikijioka kime Jesucristorirā maimaokaro'si mare wā'maekaki. Supabatirā kirirā maima beaokaro'si Espiritu Santore maḡupakarā kiña'ajāēka. I'supaka kibaamaka, “ ‘Jia yirirāte yibaarāñu’, kērīka upakaja Tuparāte mare baarāñu”, marīpupajoayu.

23 “Mija ḡō'irā ya'rirāñu”, ñarāpaka mijare pakiberapaki yi'i. Okajājiapi mijare okajāāriyapaberiwa'ri mija ḡō'irā ya'riberape ruḡu. Tuparāte ĩaika wājitāji ikupaka mijare ñañua rita sime.

24 Mijare okajāātikarā imarīpotojo, “Ikuḡaka mija baabe, ikupaka puri mija baa'si”, ārīwa'ri mijare jā'meriyapabeyurā yija. Cristore yi'ritikarā mija ima-maka, jjimaka mija imaokaro'si wārōbaraka mijare jeyobaarika yija yapayu.

2

1 Bikija mija ḡō'irā eyatirā, mija pupape'rirā okajājia mijare yijaimaka ba'iaja mija puparape. I'supaka simako'omakaja, “Tuparāte yapaika upaka baabeyurāte puri yokajāārāñu je'e ruḡu”, ñarīpupajoarape. I'supaka sima-maka “Ba'iaja naḡuparia'si ate”, ārīwa'ri mija ḡō'irā turirī ya'ribeyukaji ruḡu.

² Jjimakaja yire imarũjerimaja mija ime. Supa imarĩ okajãjiapi mijare yijaijĩka ba'iaja pupariwa'ri, marã aperedã jjimakaja yire imarũjerimaja imaberijĩñurã.

³ "I'supaka napuparijĩñu", ãrĩwãrũtirã ba'iaja mija puparirika yapaberiwari mija pũ'irã ya'ribeyu ruðu. Mija pũ'irã yeyarũki ruðu mijaka okajerika yapawa'ri "Ikupaka mija baabe", ãparaka papera takaja mija pũ'irã yipũatarape. Okajietirã ba'iaja pupapekaja jjimakaja yire puparirũjerũkirã mija imaokaro'si mijare sayipũatarape. Supa imarĩ "Napũ'irã yeyarũka poto jia simamaka ãtirã jjimakaja nimarãñu je'e naro'sioka", ñarĩpupajoayu.

⁴ I'sia papera mijaro'si yo'orapaka poto jimarĩa ba'iaja yipuparape yoraparũ'õjĩrã. Supa simako'omakaja sãtirã ba'iaja mija pupayaokaro'simarĩa papera mijare yipũatarape. "Jia mare wayuũaiki kime Pablo", mija ãrĩwãrũokaro'si mijare sayipũatarape.

Ba'iaja mare baakooperapakiteoka mija wayuũabe, Pablote ãrĩka

⁵ Ba'iaja mija watopekarã baarapakite jia imarika yapawa'ri jãjia kire mija baarapakakaka mijaro'si yo'oerã baayu mae. Ba'iaja kibaarapaka ã'mitiritirã, ba'iaja yipuparapaka simamaka sapemawa'ribaji mija imarape je'e, mijaro'sioka. I'supaka simako'omakaja "Ba'itakaja mijare puparirũjetiyaberapaki kimarape je'e", ñañu ba'itakaja kijũarika yapaberiwari.

⁶ Ba'iaja kibaarapaka simamaka mija rãrãpaka poto "Ikupaka kire mabaaye'e kipupape'yaokaro'si", mija ima upatipañakaja ãrĩtirã i'supaka kire mija baarape. I'supaka simamaka maekaka puri pupape'yuka kijayua simamaka kopakaja samija ja'atabe.

⁷ I'supaka kire baabekaja, ba'iaja kibaakopekareka ye'kariritirã jia kire mija jeyoape ate. I'supaka kika mija imabe, tãrĩritakaja ba'iaja pupariwa'ri "Marãkã'ã baatirã jia naka imawãrũbeyuka yi'i", kãrĩpupajoakoreka.

⁸ Kika mija jeyoapakã'ã, "Rita yire nawayuũayu ate", kãñaokaro'si i'supaka kika mija imarika yiyapayu.

⁹ Kire yibaarũjerapaka upakaja mija yi'rirã papera mijare yipũatarapaka imarĩ, "Maekakaoka nare ñañu upakaja baairã nime", mijareka ãrĩpupajoaiki ñime.

¹⁰ Supa imarĩ ba'iaja baakopekakite ba'iaja baaeka mija ye'karirirãkareka i'supakajaoka simarãñu yiro'sioka. Yire ba'iaja kibaaika imakopejĩka sareka kire ywayuũajĩñu. I'rĩka upakaja jjimakaja mija imarika yapawa'ri Cristore ãaika wãjitãji i'supaka ñimarijayu.

¹¹ Kire mawayuũaye'e, ba'iaja pupawa'ri Satanãre yapaika upakaja kibaa'si. I'supakajaoka maro'si sima'si, majeyomakite mawayuũajĩñu. Satanãre mare pakiriyapaikakaka õñurã maima.

Corintokarã majaroka Pablote ã'mitiriyapaeaka

¹² Tróadewejearã yeyarapaka poto Maipamakire yire jeyobaaikapĩ ãrĩwa'ri imatikaja po'imajare imarape yire na'mitiyaokaro'si. Supa imarĩ Jesũrika bojariroka nare yiwãrũmaka jjimakapĩ tokarãre yire ã'mitirape.

¹³ I'supaka simako'omakaja Tróaderã majeyomaki Titore imabepakã'ã ba'iaja yipuparape. Torãjĩrã mae, tokarãre yimajaroka bojaweatirã Macedoniaka'iarã ya'rape Titore mo'arĩ.

¹⁴ Ba'iaja yipupariko'omakaja Cristorirã yija imamaka dakoa imabeyua yijare tãrĩrũkia mae. Supa imarĩ "Jiitaka mibaayu Tuparã", ãparaka jia yija puparijayu. Supabatirã Cristorika bojariroka bojapibarimaja yija imaokaro'si Tuparãte yijare pũataeka ritaja po'imajare sõñaokaro'si. I'supaka simamaka i'rãkõ'rĩmato jariwa'ririmarĩaja sayija bojatapamaka ã'mitiritirã,

Cristore nayi'yu. Īakōrī je'e, ikupaka sime: Mapaōmea majoeika poto ritaja sajīsia pibika ritaja pō'imajare wī'ika upaka simarijaju.

¹⁵ Cristorika bojariroka yija bojapibamaka ĩawa'ri jĳimaka Tuṓarāte yijaka ime. Kirika yija wārōtapa, Tuṓarā pō'irā a'rirūkirā, supabatirāoka ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā pariĳi sā'mitiririjayurā.

¹⁶ Cristore yi'riberirika ima, “Ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'ririwapaĳa”, ārĳwa'ri nare yija bojamaka nayi'ribeyu Cristorika yija wārōika ā'mitiririyapabeyurā. Tuṓarā pō'irā a'rirūkirāro'si pūri nare yija wārōika nayi'yu ōñia nimajiparūkiroka naro'si simamaka. I'supaka Cristorika yija wārōrijayua pemawa'ribaji imatiyaika simamaka Tuṓarāte yijare jeyobaaberirikareka, marākā'ā baatirā wāĳia sayĳia bojawārūberijāēka.

¹⁷ I'supaka ñañaua simako'omakaja, rĳikimarāĳa nime niñerū tōpōriyapawa'ri takaja Cristorika bojariroka wārōtaparimaja. Nuṓaka baarijaribeyurā yija pūri. Jesūrĳrā imarĳ, kirika bojariroka pakirimarĳaja pō'imajare wārōerā Tuṓarāte pūatairā yija ime. I'supaka puṓajoairā yija ima simamaka kĳaika wāĳitāĳi wāĳirokaĳi yija wārōrijaju.

3

“Mamarĳ imara'aekakukukaka be'erō'ō mamakukukaka majaroka mayi'rĳirĳarĳrūkia ikupaka sime”, Pablote ārĳka

¹ I'supaka yo'oko'omakaja “Yija imarā imatĳyarimaja”, ārĳwa'rĳmarĳa i'supaka mijare yija bojaju. Aṓerā wārōrimaja pūri “Imatĳyarimaja yija ime”, ārĳkōperĳijayurā. Mĳia pō'irā netarĳijaju poto pāpera naro'si aṓerāte o'oeka mijare nabearĳijaju. I'supaka mijare nabeaika pāpera ima, “Jĳa wārōirā nime”, ārĳwa'ri nawārōirō'ōkarāre no'orūjerĳijayua. I'supakajaoka aṓerō'ōrā na'yu poto mijare nawārōikakaka pāpera no'orūjerĳijaju. Yĳia pūri, i'supaka baabeyurā.

² Mĳijaja imarā “Jĳa wārōirā yija ime”, āṓaraka pāpera yija bearūkirā upaka yĳjaro'si imarā. Yĳia wārōika yi'riwa'ri ba'iaja mĳia baaika ja'atĳtirā aṓeupaka mĳia o'amaka ĳatĳrā, “Jĳa Cristorika bojariroka Pablorākare nare wārōyu”, ritaja pō'imajare ārĳpuṓajoarĳijaju. I'supaka mĳia baaika yĳia puṓakarā sayĳia ōñu.

³ Cristo pāpera maika upaka imarā mĳia ime. Kirika bojariroka yĳia wārōikaĳi ārĳwa'ri Cristore mĳia puṓaka jĳa o'aika ritaja pō'imajare ĳawārūpatayu. Aṓerā wārōrimaja pāpera o'oeka narikaika upakamarĳa mĳia ime. Tuṓarā, ōñia imajiparimaji Espĳritu Santore mĳia puṓakarā mijare kiña'ajāēka simamaka i'supaka sime. Moĳsēs imaroyĳkakiro'si ātapāiarā Tuṓarāte o'oeka upakamarĳa sime mae. I'supakamarĳa simamaka maṓupaka Espĳritu Santoĳo mare o'arĳijayuka.

⁴ Jĳa mijare yĳia wārōerā Cristore yĳjare jeyobaayu. I'supaka simamaka “Nare yĳia wārōikaĳi ārĳwa'ri Cristore yaṓaika upaka baairā nime”, Tuṓarāte ĳaika wāĳitāĳi yĳia ārĳwārūyu.

⁵ I'supaka jĳimaka yĳia āñua simako'omakaja yĳia puṓayarĳi yĳia ōñuapĳi ārĳwa'rĳmarĳa jĳa yĳia wārōyu. Tuṓarāte yĳjare jeyobaaikaĳi ārĳwa'ri takaja ritaja yĳia baawārūyu.

⁶ Tuṓarāĳaoka imaki kimajaroka mamakukukaka boĳaĳĳirimaja yĳia imaokaro'si yĳjare jeyobaaiki. Suṓa imarĳ “Yĳmakire ā'mitirĳṓairāte yĳtāārāñu”, Tuṓarāte āñua boĳaika sime mamakukukaka majaroka. Suṓa imarĳ bikĳia Moĳsēs imaroyĳkakiro o'oeka ārĳroyika upakamarĳa yĳia wārōyu mae. Espĳritu Santoĳi ārĳwa'ri maṓupaka o'amaka kire mayi'rĳrĳkiakaka sabojaju mamakukukaka majaroka. Bikĳia Tuṓarāte jā'meka o'oeka yi'rĳkōṓeirā pūri nareyarāka be'erō'ō kika imajipabesarāñurā. I'supakamarĳa

sime mamakukukaka majaroka yi'yurāro'si p̄uri. Esp̄iritu Santore nare ña'rījāimaka Tuṣarāka ōñia nimajiparāñu ārīwa'ri sabojayu.

7-8 Kijā'meika āta p̄aiarā o'otirā, Moisés imaroyirekakite mamarī Tuṣarāte kire saja'ataeka. I'sia kire kija'ataekarīmi Tuṣarāte kīaeka be'erō'ō simamaka jimarī jājia Moisés p̄ema yaaboaeaka. I'suṣaka simamaka Israeltatarā marākā'ā baatirā sarakajep̄āāberīwa'ri kīp̄ema niariyap̄aberika. Bikija Tuṣarāte jā'meka jītaka simaeka. I'suṣaka simaeka kopakaja Moisés p̄ema jājia yaaboaeaka. Suṣa imariṣotojo ī'rārīmi uṣakaja sariririjarika. Bikija Tuṣarāte jā'meka o'oeka jājia yaaboaikap̄itiyika p̄o'imajaro'si kire sakija'ataeka simako'omakaja sayi'riwārūberīwa'ri, Tuṣarā p̄ō'irā p̄o'imajare a'riberika ārīwa'ri sabojayu. Mamarī kijā'meroyika yaaboaikap̄itiyika sakija'ataeka simako'omakaja satērīwa'ribaji jia sime ika mamakukukaka majaroka. Suṣa imarī ōñia imajiparūkiakaka Esp̄iritu Santore maro'si e'era'aeka. I'suṣaka ima imarī, ñamajī aṣerikurioka p̄urirūkimarīa sime.

9 Bikija Moisés imaroyikakite kijā'merūkia Tuṣarāte kire ijikakaka p̄uri sayi'riberīwa'ri “Tuṣarāte yapaika uṣaka p̄o'imajare baabepakā'ā ba'iaja nare kimarūjerāñu”, sāñu. I'suṣaka imariṣotojo jājia yaaboikaiṣi setaeka. Ika mamakukukaka majaroka p̄uri Tuṣarāte īaika wājitāji wājia p̄o'imajare imarūjerikakaka mare bojaika. Suṣa imarī bikijakaka jājia yaaboikaiṣi setako'omakaja mamakukukaka p̄uri tērīwa'ribaji imatiyaika majaroka sime.

10 Jia simaroyika mamarī Moiséte jā'meroyika. Suṣa simako'omakaja satērīwa'ribaji imatiyaika sime ika mamakukukaka majaroka. I'suṣaka maṣupajoaika simamaka, “Mamarī imara'aeka majaroka imatiyabeyua sime mae”, marīṣupajoayu.

11 Ñoaka imarūkimarīa imariṣotojo Moiséte jā'meroyika jājia yaaboaike watoṣekaiṣi etaeka. I'suṣaka simamaka, ika mamakukukaka majaroka Tuṣarāte mare ja'ataeka p̄uri imajiparūkia imarī, tērīwa'ribaji imatiyaika sime.

12 “Imajiparūkia sime”, jia ōrīwārūirā imarī, kīkirimarīaja p̄o'imajare sayija wārōrijayu.

13 Imajiparūkia simamaka, Moisés imaroyirekaki uṣaka yija imabeyu. Kīp̄ema jājia yaaboaeaka yaririjarika Israelkarāre īakoreka sayap̄aiṣi kīp̄ema kirārīta'aroyika. Kīp̄ema jājia yaaboaeaka yaririjarika ārīrikopakaja mamarī Moiséte jā'meroyika tiyirijayua.

14 I'suṣaka simarijariko'omakaja Israelkarā p̄uri satiyirijayua ā'mitirip̄ēberīkarā imarī, maekakaoka i'suṣakaja imañujurā ruṣu. I'suṣaka imarā nimamaka, Moiséte jā'meroyirekakaka niaika ṣoto, “Kopakaja Tuṣarāte satiyetaeka”, ārīwārūbeyurā nime. I'suṣaka imabekaja, Cristore takaja yi'yurā nimajīkareka p̄uri jia sanorīwārūjīñu.

15 I'suṣaka imariṣotojo maekaka ṣariji Moiséte o'oeka wārūriṣotojo sanorīwārūbeyukaji ruṣu.

16 I'suṣaka simakoṣeko'omakaja Maiṣamakire ī'rārimarāre yi'riū'mumaka īatirā nare kijeyobaayu “Saniawārūrū”, ārīwa'ri.

17 Esp̄iritu Santopi ārīwa'ri Maiṣamakire mare jeyobaayu. I'suṣaka mare jeyobaabaraka maka kimarijayua simamaka, Moiséte jā'meroyika mayi'rikoṣeka ja'atatirā, Cristore yapaika uṣakaja baawārūirā maime mae.

18 Kopakaja jia sōrīwaṣu'atairā jariwa'ri, Maiṣamakire ṣupajoarijaparaka, tērīwa'ribaji kima morīwārūrijayu mae. I'suṣaka maimaiṣi ī'rārīmi uṣakaja jībaji Maiṣamaki uṣakaja maimarijarirā Esp̄iritu Santore maṣupaka mare o'arijayu.

4

1 Yijare wayuñawa'ri, yijare wã'matirã kimajaroکا mamakukukaka ƨo'imajare wãrõrimaja Tuƨarãte yijare imarũjeka. I'suƨaka simamaka, ba'iaja aƨerikuri yijaro'si simarijayua imako'omakaja, sayija wãrõrija'atabeyu.

2 Suƨa imarĩ aƨerãte kareaja i'yoa baarijayu uƨaka baabeyurã yija ime. I'suƨakajaoka “Jia ƨo'imajare yijare yi'rirũ”, ãrĩwa'ri waƨuju nare ƨakibeyurã yija ime. I'suƨaka imarã imarĩ, Tuƨarãrika bojariroka aƨemijipi so'atirã yija õñu uƨakaja yija ƨuƨajoaika wãrõbeyurã yija ime. Suƨa imarĩ Tuƨarãte ãika wãjitãji jia wãjiroka norĩwaƨu'atawãrũirokaƨi ƨo'imajare Tuƨarãrika yija wãrõyu. I'suƨaka yija baamaka “ƨakibeyurã nime”, ƨo'imajare yijareka ãrĩwãrũyu.

3 I'suƨaka yija wãrõika simako'omakaja “ƨablorãkare wãrõika ãrĩrimarãre õrĩwaƨu'atabeyu”, ãñurã mija ime ãrĩrimarã. Ikuƨaka sime: Maiƨamakire yi'ririyaƨaberiwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'rirũkirã imarĩ, yija wãrõika norĩwaƨu'atawãrũbeyu.

4 Cristore nayi'ribeyuãƨi ãrĩwa'ri ƨo'imajare kipakika uƨakaja Satanãre nare imarũjerijayu ruƨu. Suƨa imarĩ Jesũrika tẽrĩwa'ribaji imatiyaiki bojariroka õrĩwaƨu'atabeyaka nare kimarũjerijayu. I'suƨaka nimarijayua simamaka, “Tuƨarãte ima uƨakaja Jesũre ime”, narĩwãrũbeyu.

5 Jesucristore jiyiƨuƨaka õñurã imarĩ, yija baarijayuakaka takaja ƨuƨajoabaraka ƨo'imajare wãrõbeyurã yija. “Imatiyairã ƨablorãkare ime mirãkiyu”, mija ãrĩrika yaƨaberiwa'ri i'suƨaka yija baabeyu. I'suƨaka baabekaja “Jesucristo kime Maiƨamaki”, ãƨaraka yija wãrõrijayu. Suƨa imarĩ mijare ãarĩƨaraka yija ba'irabeĩjirã Jesũre yijare ƨũataeka simamaka, kiyãƨaeka uƨakaja yija baarijayu.

6 Tuƨarã ƨuri ika wejea rubu'ataeka, neia simakoƨekareka savorirũjekaki. I'suƨakajaoka Cristore yija õrĩberikoƨekareka, yijare kire kiõrĩwãrũrũjeka. Suƨa imarĩ Jesucristore yija yi'ƨakã'ã Tuƨarãja tẽrĩriki kimaoka yija ƨuƨarõ'õrã yijare õrĩrũjerãƨaki.

7 Tẽrĩtakakaka Tuƨarãrika bojarĩ kipũataekarã imariƨotojo “Tẽrĩrirã yija ime”, ãrĩbeyurã yija. ãakõrĩ je'e: Waƨajã'rĩmarãa jotoka'i jototõsuarã waƨajã'rĩa jãma uƨaka imarã yija ime. I'suƨaka simamaka yija ƨuƨakarã Tuƨarãrika yijareka imarã yija ime. Suƨa imarĩ “Naƨuƨajoaikaƨimarãa wãrõrimaja nime. Tuƨarã tẽrĩrikaja imakite nare jeyobaaikaƨi jia nabaayu”, ƨo'imajare yijareka ãrĩwãrũyu mae.

8 ƨo'imajare Jesũrika bojariroka wãrõriƨareaja, ãrĩkurimarãa ba'iaja yija jũarijayu. I'suƨaka simako'omakaja, sarãja sayija ja'atarijaribeyu. I'suƨakajaoka “¿Marãkã'ã yija baarãñu mae?”, ãrĩƨuƨajoako'omakaja “Tuƨarãte yijare ja'atayu”, ãrĩbeyurã yija ime.

9 Rĩkimarãja yijare ã'mijĩairãte imako'omakaja Tuƨarã ƨuri yijare ja'atabeyuka. ãrĩkurimarãa yijare jããrika ri'kakõƨeirã imarĩ, yijare nakãmibaaeka simako'omakaja Tuƨarãte yijare jeyobaaika simamaka yijare najããwãrũbeyu.

10 Yija turirijayurõ'õ rakakaja nime ãrĩrimarã yijare jããrika ri'karijayurã. Jesũre najããeka uƨakajaoka yijare najããriyaƨayu. I'suƨakajaoka ba'iaja kijũaeka uƨakaja jũariƨotojo jia sayija rakajepããmaka ãawa'ri, “Naƨuƨakareka Jesũre imamaka, kirikaƨi i'suƨaka nime”, ƨo'imajare ãrĩwãrũokaro'si suƨa yija imarijayu.

11 Jesũrika bojariroka yija wãrõriƨareareka, ãrĩrĩmi uƨakaja yijare jããrika nari'kaika watoƨekarekaja yija imarijayu. I'suƨaka yijaro'si simako'omakaja

“Jesúre napupakareka imapi áriwa'ri kiupaka jia sanarakajepããrijayu”, yijareka po'imajare áriwãrũokaro'si i'supaka yija jũarijaju.

¹² I'supaka ba'iaja yija jũaika simako'omakaja, yija wãrõika ã'mitiritirã samija yi'yuaþi áriwa'ri Tuparãka õña mija imajiparãnu.

¹³ I'supaka simamaka ba'iaja yija puparibeyu. Mija ãabe, ikupaka sãnu Tuparã majaropũnu o'oekarã: “Tuparãte yi'yuka imarĩ, kirika bojariroka po'imajare yiwãrõyu”, ãrĩkate árika. I'supakajaoka yija pupajoayu yijaro'si. Tuparãte ã'mitiripẽairã imarĩ, kirika bojariroka ja'atarimarãja yija wãrõrijayu.

¹⁴ I'supaka pupajoirã imarĩ, po'imaja yijare jããrika ri'kakopeika yija kũkibeyu. Maipamaki Jesucristo reyaekakite õña Tuparãte jaripe'rirũjeka ate. Supa imarĩ Jesurirã yija imamaka, “Yija reyakoþeko'omakaja õña Tuparãte yijare jaripe'rirũjerãnu ate”, yija áriþupajoayu. I'supakajaoka mijare kibaarãnu. Supabatirã kimarõ'õrã Tuparãte mare e'ewa'rirãnu.

¹⁵ Supa simamaka, “Jia mijaro'si simarũ”, áriwa'ri ba'iaja jũaripotojo Tuparãrika bojariroka mijare yija wãrõrijayu. I'supaka yija baaika simamaka ãrãrãmi upakaja rĩkimabaji Jesucristore yi'yurã po'imajare imarijaju. Kire nayi'yuaþi áriwa'ri jia Tuparãte nare baamaka “Mare wayuãiki imarĩ, jia Tuparãte mare baayu”, narĩrijayu. Supa imarĩ “Tẽrĩrikaja imatiyaiki kime”, áriwa'ri po'imajare kire jiyipupayeerijayu.

¹⁶ I'supaka simamaka ba'iaja pupapekaja Jesurika bojariroka ja'atarimarãja yija wãrõrijayu. Yija po'ia ba'iaja jũabaraka rũetaka sajaririjariko'omakaja ãrãrãmi upakaja yija pupaka okajãja imaokaro'si Tuparãte yijare jeyobaarijaju.

¹⁷ Ritaja wejea yija turitaparõ'õ ba'iaja yija jũarijayua puri wejejẽ'rãkaja imarũkimarã sime. Supa yija jũako'omakaja, “Kika õña yija imajiparũkia puri tẽriwa'ribaji jia imarũkia sime yijaro'si”, áriþupajoawa'ri, maekaka jimarĩ ba'iaja yija jũakoþeika marã imabeyua yijaro'si.

¹⁸ Supa imarĩ ika ka'iareka yija ãarijayua puri purirũkia sime. I'supakamarã yija ãabeyua puri imajiparũkia ima. I'supaka simamaka, maekaka yija ãarijayua pupajoatiyabekaja yija ime. Mabo'ikakurirã maimarũkiakaka puri sãberiripotojo sayija pupajoatiyarijaju.

5

¹ Ika mapo'ia wejejẽ'rãkaja õña imarũkiro'simarã sime, ñojimarĩji reyarũkia. I'supaka simako'omakaja “Mareyarãka be'erõ'õ õña mare jaripe'rirũjetirã mapo'ia Tuparãte mare o'arãnu”, marĩþupajoayu. I'supaka mare kibaarũki po'ipuri maekaka mapo'ia ima upakamarã imarãka, õña imajiparũkia imarĩ.

² Ika ka'iareka imabaraka ka'wisika majũarijaju poto Tuparã põ'irã mamaka po'iaþi imarika mapupajoarijaju.

³ Yiapupaka takapijimarã Tuparã põ'irã maimarãka simamaka i'supaka ñãnu. Mamaka po'ia mare kio'arãkapi kipõ'irã maimarãnu.

⁴ Ba'iaja imarikareka rũñurã imaripotojo dakoa okamirãmarãja apেকukurã imarika maimariþupajoayu. I'supaka mapupajoaika, “Po'imarãrã maimariyapayu”, áriwa'rimarã samapupajoayu. Wããrõ'õrã maima ja'atatirã, reyariba'ikakamarã po'ikirã maimariyapayu.

⁵ Supa imarĩ mareyarãka be'erõ'õþi, po'ia mare kija'atarãkapi maimaokaro'si Tuparãte mare po'ijiaeka. Supa imarĩ “Tuparã imaki i'supaka mare baarũkika”, marĩwãrũokaro'si Espiritu Santore mare kiña'ajããeka.

⁶ I'tojĩteþi áriwa'ri maka kima moñua simamaka, Tuparãte mayi'yu. Õ'õrã maima poto puri, maipamaki Jesucristo põ'irã maimabeyua simako'omakaja “Mareyarãka be'erõ'õþi puri kika maimarãnu”, jĩjimaka marĩrijayu.

⁷ Maekaka wäärō'ōrā kire maibeyukajia simamaka i'supaka mañu. Jesúre yi'yurā imarī, “Mare kērīka upakaja maro'si simarāñu”, marīpupajoayu samaibeyua simako'omakaja.

⁸ Supa imarī “Tuparāte ārīka upaka baaiki imarī maḡo'ia mare kio'arāñu”, mañu. I'supaka simamaka, reyatirā sarekaja Maipamakika maimariyapakoḡeyu.

⁹ I'supaka pupajoaripotojo ika ka'iareka oñia maimatiyikuriji jjimaka kīajiyuika mabaarijayu. Ō'ōrā maima ḡoto mabaarijayu upakajaoka mareyarāka be'erō'ōpi maimarāñurō'ōrā mabaarāñu. I'supaka imarijarirūkīrā maime.

¹⁰ I'supaka simamaka ritaja ika wejeareka kiro'si mabaañjika ĩrārīmi Cristore ĩarāñu. I'supaka kibaarāñurīmi jia, ba'iaoka kiro'si mabaañjika ko'apitorāja sawaḡa matḡorāñu.

Ikuḡaka sime Tuparāka jia imarika

¹¹ I'supaka kiro'si yija baañjika “Kīarūkia sime”, ārīwa'ri Tuparārika bojariroka ḡo'imajare yi'yaokaro'si jia oyiaja nare yija wārōrijayu sayija ōrīwārūrō'ōjīrāja. I'supaka yija baaika, supabatirāoka kiyapaika upakaja yija imarijayua oñuka Tuparā. I'supaka simamaka samija oñu je'e mijaro'sioka.

¹² Mija ĩabe. “Jiirā nime”, yijareka mija āñāokaro'simarīa i'supaka mijare yija bojayu ate. I'supaka baabekaja “Pablorākare waḡuju mija jaiyuyeyu”, yijare jaiyuyeirāte mija āñāokaro'si mijare sayija bojarijayu. Ikuḡaka nime yijare jaiyuyeirā: “Jia wārōrimaja nime”, ḡo'imajare nareka āñāokaro'si nawārōrijayu. I'supaka baaripotojo “¿Yaje yija puparō'ōpi ḡuri jia Tuparāka yija ime?”, narīri imakoḡeyu.

¹³ Tuparāte yijiyipupayeetiyaripareaja “Waḡuju wejabiritikakiji kime Pablo”, ĩrārīmarāre yireka ārīkoḡeika, marā imabeyua yiro'si. I'supaka narīko'omakaja “Jia ōrīḡūairā imarī, Tuparārika bojariroka jia yijare nawārōrijayu”, yijareka mija ārīpupajoajīka jia sime. Jia mijare jeyobaaokaro'si i'supaka yija baayu.

¹⁴ “Cristore mare wayuñatiyayu”, ārīpupajoairā imarī, jērītarimarīaja kirika bojariroka yija wārōrijayu. Mare wayuñawa'ri ba'iaja mabaaika waḡa maro'si kireyañjika simamaka, kika reyaekarā upakaja maime maro'sioka.

¹⁵ Ritaja ḡo'imajare wayuñawa'ri ba'iaja nabaaka waḡa Jesúre naro'si reyañjika. Ikijioka imaki reyariḡotojo oñia jariḡe'rikaki. Supa imarī “Jjimaka maimarūkia takaja pupajoabekaja maimaye'e mae”, ārīpupajoawa'ri kīarijuyiika takaja mabaarijariye'e.

¹⁶ Supa imarī ḡo'imajare ĩatirā “I'supaka nime”, Tuparāte ōrībeyurāte ārīka upaka yija ārībeyu mae. Cristore yi'ribeyukajirā yija imaroyirapaka ḡoto ḡuri “Muḡakaja imaki kime”, kireka ārīpupajoairā yija imaroyirape. Maekaka ḡuri jia Cristore yi'yurā imarī, ape upaka kireka yija pupajoayu.

¹⁷ Supabatirā Jesucristoriki ḡuri Tuparāte kipupaka o'aekaki imaki. Bikija kimaroyika mirākareka aḡeupaka kipupaka o'aekaki imarī, mamarokaḡi oyiaja pupajoaiki kime mae.

¹⁸ Tuparā ĩrīkaja imaki maḡupaka o'aiki. Bikija ḡuri kire jo'ata'arimaja maimaeka simako'omakaja Jesucristore reyaekaḡi ārīwa'ri “Jia yika mija imabe”, Tuparāte mare ārīka. Supa imarī i'sia majaroka ḡo'imajare yija wārōikaḡi jia kika nimaerā, nare bojarimajaro'si yijare kipūataeka.

¹⁹ Mija ĩabe, ikuḡaka sime ḡo'imajare yija wārōika: Ritaja ḡo'imaja Tuparāte jo'ata'arimaja upaka nimako'omakaja jia kika nimarika kiyapaeka. Supa imarī ritaja ba'iaja nabaaka waḡa Jesucristore naro'si reyañjiokaro'si kire kipūataeka. Supabatirā kire nayi'yuaḡi ārīwa'ri dakoa oka nare imabeyua

Tuṕarāte ĩaika wājitāji. Suṕa imarĩ jĳimakapi kirirā nare kimarũjeyu. Ika majaroka ritaja ṕo'imajare yija wārōṭapaokaro'si Tuṕarāte yijare ṕũataeka.

²⁰ I'suṕaka simamaka Cristoro'si kirika bojariroka bojaĩjirimaja yija ime. ṕo'imajare yija bojaika Tuṕarāja etatirā kibojari kopakaja nare sayija bojayu. I'suṕaka yija ima simamaka, “Kirika bojariroka yi'riwa'ri jia kika mija imabe”, ṕo'imajare yija āñuapi āriwa'ri Tuṕarāte nare okajāārijayu.

²¹ Mija ĩabe. ĩrākurioka ba'iaja baakoribeyuka Jesúre imako'omakaja, ba'iaja baarimaji uṕaka reyarũkika Tuṕarāte kire imarũjeka. I'suṕaka kibaaekapi ba'iaja mabaika wapa kiwapakoyika simamaka “Ba'iaja nabaaiikapitiyika nimabesarāñu mae Yimakirirā imarĩ”, mareka Tuṕarāte āñu.

6

¹ Tuṕarāte yijare jeyobaamaka kimajaroka wārōrimaja imarĩ, ikuṕaka mijare yija āñu: “Mijare wayuĩabaraka, jia Tuṕarāte mijare baaika simamaka jia kire ā'mitiripēarijaparaka mija imabe. Kire mija yi'ripakiwā'imarĩa'si.”

² Mija ĩabe, kimajaroka o'oeka imapi ikuṕaka kērĩka: “Mijare yijeyobaarũkirĩmi seyaeka ṕoto, mija jēñerijayua ā'mitiritirā jia mijare yijeyobaeka ba'iaja mija jũaekareka mija wapu'yaokaro'si”, āriwa'ri sabojayu.

Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Maekaka ṕuri ṕo'imajare ā'mitiritikaja, suṕabatirā ba'iaja nabaaiikareka nare tāāerā imatikakiji Tuṕarāte imarijayu. Suṕa imarĩ maekaka ṕuri, kire najēñerāka uṕakaja kibaarāñu.

³ Kirika bojariroka wārōṭapabaraka ba'iaja yija baabeyu, “Pakirimajaroka nawārōyu je'e”, ṕo'imajare yijareka āri'a'si āriwa'ri.

⁴ Suṕa imarĩ “Rita sime, wājia Tuṕarāro'si ba'irabeĩjirimaja nime”, ṕo'imajare āñuokaro'si Tuṕarāte yapaika uṕakaja baabaraka yija imarijayu. Suṕa imarĩ ĩrākurimarĩa ba'iaja aṕerāte yijare baako'omakaja nare yija ruṕuwapae'ebeyu. I'suṕakajaoka ba'iaja yija jũarijayu ṕoto, sarekaja ṕuṕapekaja Tuṕarāte yapaika uṕakaja baabaraka yija ime. Mija ĩabe, ikuṕaka sime ba'iaja yija jũarijayua:

⁵ Yijare napajerijayua, wēkomaka imariwi'iarāoka ĩrākurimarĩa yijare natatikopēyu. Aṕerikuri boebarā oyiaja rērĩtirā, ṕiṕerikapĩ “Nare majāāerā”, āṕaraka nakasererijayu. Suṕabatirā rĩkimakaja ba'iraberika yijaro'si imamaka, jimarĩa aṕerikuri yija rũrĩrijayu. I'suṕakajaoka ñamiareka kāṕekaja yija imarijayua, aṕerikuri ba'arika imabeyu ṕotooka yija kēsirabarijayu.

⁶ Ritaja i'suṕaka ima yija rakajepāārijayua ĩawa'ri, “Rita sime Tuṕarāte yapaika uṕakaja Ṕablorākare baarijayu”, ṕo'imajare yijareka āñu. I'suṕaka simamaka, jiiṕuṕarā imarĩ, jiirokapi yija imarijayu. I'suṕakajaoka jia Tuṕarārika bojariroka õñurā yija ime. Suṕabatirā yija yapabeyua ṕo'imajare yijare baako'omakaja sayija rakajepāārijayu. Tuṕarāte yapaika uṕakaja baairā imarĩ, jia ṕo'imajare wayuĩawa'ri, nare yija jeyobaayu. Espĩritu Santore yijareka ña'rĩjāika imarĩ, kirikapĩ jia yijare kijeyobaarijayu. I'suṕakajaoka ṕakirimarĩa, ṕo'imajare wayuĩairā imarĩ, jia nare yija baarijayu.

⁷ Tuṕarāte yijare jeyobaaikapĩ kimajaroka bojaika uṕakaja sayija wārōrijayu kiyapaika uṕakaja simaokaro'si. I'suṕaka kirika bojariroka yija wārōrijayu ṕoto, jia yija imamaka ĩawa'ri “Jiṕuṕairā imarĩ, rita yijare nabojayu”, narĩrāñu.

⁸ ĩrārimarā imarā yijare jiiṕuṕayeeirā, aṕerimarā ṕuri jēno'o. I'suṕakajaoka ĩrārimarā “Jia baarijayurā nime”, āñurā imariṕotojo, aṕerā ṕuri i'suṕaka āriṕbeyurā. Tuṕarāte ṕũataekarā yija imako'omakaja “Wapuṕu ṕakirimaja nime”, ĩrārimarāre yijareka ārikoṕeyu.

9 Rikimarājaoka nime yijare ōrīripotojo, “Ba'iratarā nime”, yijareka āñurā. “Reyarūkirāja nime”, yijareka narīko'omakaja, ōñia yija ime ruḡu. I'suḡakajaoka jimarīa ba'iaja yijare nabaaiika simako'omakaja reyabeyukajirā yija ime ruḡu.

10 I'suḡaka simamaka aḡerikuri jimarīa ba'iaja ḡuḡaripotojo Maiḡamakire jia yijare baarijayua ḡuḡajoawa'ri j̄jimaka yija imarijayu. I'suḡakajaoka wayuoka baairā imaripotojo Tuḡarārika bojariroka yija wārōikaḡi ārīwa'ri rīkimarā jia Tuḡarāte nare baarūkiakaka natōḡoyu. Maekaka dakomarīrā yija imako'omakaja Jesūrīrā yija imamaka, ritaja jia oyiaja kirika Tuḡarāte yijare ja'atayu.

11 Mija ā'mitiḡe yija jeyomarā, Corintowejeakarā. Ritaja yija ḡuḡajoaika ya'erimarīaja mijare yija bojayu, mijare wayuūatiyairā imarī.

12 I'suḡaka mijaka yija imako'omakaja mija ḡuri rakajerimakiji yijaka imarā.

13 Īrīka kimakarāte wātawa'ri naka kijaika uḡaka mijare yija bojarijayu. Suḡa imarī ba'iaja imabekaja mijare yija wayuūaika uḡakaja yijare mija wayuūabe mijaro'sioka.

14 Cristore yi'ribeyurāka rīrākibiritiirā mija ima'si. Tuḡarāte yaḡaika uḡaka baairā, ba'iaja baarijayurāḡitiyika Īrātiji ḡuḡajoabaraka imawārūberijīrā. Mia je'e i'siroka morīwārūokaro'si sime neirō'ō boirō'ōka rukubaka imaberijīka āñua.

15 I'suḡakajaoka, Cristo majamaki imarī, kika Īrātiji ḡuḡajoawārūbeyuka kime Satanás. I'suḡakajaoka Cristore yi'yurā kire yi'ribeyurāka Īrātiji ḡuḡajoabaraka imawārūbeyurā.

16 Napuḡaka nare āñu uḡakaja ḡuḡajoatirā waḡuju imaja jērāka nabaieka jiyiḡuḡaka noñua Tuḡarāte jiyiḡuḡaka ōrīriwi'iarā imaberiri imakoḡeika. I'suḡakajaoka sime maro'si. Tuḡarā ōñia imajīḡaki maḡuḡakarā ña'rījāitīkarā imarī, i'suḡaka waḡuju ima jiyiḡuḡayeerāka jeyoaritiyabekaja maimaye'e. Mia, Tuḡarāja ikuḡaka bojaekaki kimajarōḡūñurā:

“Yire yi'yurā ḡuḡakareka ñimajīḡarāñu. Nimarō'ōḡiji naka ñimarijarirāñu. Suḡa imarī najiyiḡuḡayeerūkika ñimarāñu. I'suḡakajaoka yirirā ñimarāñu naro'si”, ārīwa'ri sabojayu kimajarōḡūñurā.

17 Ikuḡaka kēñu aḡea:

“Yirika yi'ribeyurāka Īrātiji ḡuḡakirā mija ima'si. Suḡabatirā nare mija jeyoaritiya'si, yiyāḡbeyu uḡaka naka mija baakoreka. Ñañu uḡakaja mija baarākareka, yirirā mija imamaka, j̄jimaka mijaka ñimarāñu”, mare kēñu.

18 “I'suḡaka mijare yibaarāñu Mijāḡaki uḡaka imawa'ri. I'suḡaka mijare yibaamaka yimakarā mija imarāñu”, ārīwa'ri kibojayu Maiḡamaki ritaja tērīwa'ribaji imatiyaiki.

7

1 Mija ā'mitiḡe yija jeyomarā. I'suḡaka Tuḡarāte mare bojaeka maro'siji ima. Suḡa imarī Tuḡarāte ĩaika wājītāji ba'iaja baariyaḡaberiwa'ri kiyāḡbeyua, suḡabatirā maḡuḡajoaika uḡakaja baabekaja maimaye'e. Ritaja i'suḡaka imarijayua ja'atatirā, Tuḡarāte oyiaja jiyiḡuḡayeewa'ri, kiyāḡaika uḡakaja baabaraka maimaye'e.

Kire nayi'ḡakā'ā, j̄jimaka Corintowejeakarāka ḡablote imaeka

2 Yija jeyomarā, yijare mija wayuūabe. “Ba'iaja baairā nime”, Īrārimarāre yijareka ārīko'omakaja, nirāreoka yija yaḡaika uḡaka ba'iaja baaberāḡarā yija.

I'supakajaoka aƣerāte ba'iaja baarūjekoribeyurā yija ime. Supabatirāoka yijaro'si niñerū tōƣorika yaƣawa'riji ƣo'imajare waƣuju ƣakiberapara yija.

³ “I'supaka yijareka jairā mija ime”, āriwa'rimarīa mijare sayibojayu. Kopakaja jimarīa mijare yija wātatiyayu bikija mijare ñarītiraƣe. I'supaka simamaka, mijaka yija imarijayua, yija reyarāñu rō'ōjirāraja mijare yija wayuñarija'atabesarāñu.

⁴ I'supaka simamaka, “Nare yibojaika upakaja yire nayi'rirāñu”, mijareka ñarīƣupajoayu. “Jia Tuparāte yaƣaika upakaja baairā nime Corintowe-jeakarā”, āriƣupajoawa'ri j̄jimaka mijaka ñime. Supa imarī ba'iaja yija jūarijayua simako'omakaja j̄itakaja yipupayu.

⁵ Tróaderō'ōƣi Macedonia ka'iarā yija etarapaka be'erō'ō i'rākurioka j̄iƣañaka j̄erītakoribeyukajirā yija imarape. I'supakajaoka yija eyairō'ō rakakaja ba'iaja oka yijare imarijariroyirapaka. I'supaka simamaka, jimarīa tokarāre yijaka okabojiroyirape. Ba'iaja ƣuparirika yijaro'si simarijariroyirape aƣea.

⁶ I'supaka yijaro'si simarijariroyirapaka simako'omakaja Titore yija ƣō'irā etamaka jia yija ƣuparape. Ba'iaja ƣuparijayurāte okaj̄jia imarūjeiki imarī, Tuparāte yijare jeyobaarape.

⁷ Titore ō'ōrā etarapakapi takaja āriwa'rimarīa j̄jimaka yija ime. Mija ƣō'irā kimarapaka ƣoto, jia mija imamaka kīarapaka imarī j̄jimakapi ō'ōrā ketarape. Saƣi āriwa'ri j̄jimaka yija ime yijaro'sioka. Ikuƣaka Titore yijare bojaetarape: “ ‘Ba'iaja yija ima ā'mitiritirā Pablote ba'iaja ƣupayu’, āriwa'ri i'supakajaoka Corintokarāre ime naro'si. Supa imarī jimarīa mire niariyapayu. Supabatirāoka mire wātawa'ri miyapaika upakaja nabaarijayu”, āriwa'ri kibojaetarape. Sā'mitiritirā, tērīwa'ribaji j̄jimaka ñime mae.

⁸ Supabatirā bikija ƣapera mijare yipūatarapaka iatirā ba'iaja mija ƣuparapakakaka ña'mitirape. I'supaka simako'omakaja “I'sia ƣapera yipūataberiri imakoƣerape”, āriƣupajoabeyuka yi'i. ƣapera mijare yipūatarapaka ƣoto “Sīatirā ba'iaja naƣuparirāñu je'e”, ñarīƣupajoakoƣerape. I'supaka simako'omakaja, ba'iaja mija ƣuparapaka ñojimarīji mijareka so'raƣe.

⁹ Supa imarī sīatirā ba'iaja mija ƣupayuapi āriwa'rimarīa j̄jimaka ñime. Ikuƣaka sime ā'mitirikōrī je'e: “Ba'iaja baarika ja'atirā Tuparāte yaƣaika upaka oyiaja nabaarijayu mae”, kērīetarapaka ā'mitiriwa'ri j̄jimaka ñime. I'supaka simarika Tuparāte yaƣamaka i'supaka mijaro'si simarape. Supa imarī jiaro'si imarapakaja ba'iaja mija ƣuparika simamaka, “Yija ƣaperapi ba'iaja nare yija baaberape”, yija āriƣupajoayu.

¹⁰ Ba'iaja mabaaike iatirā ba'iaja Tuparāte mare ƣuparirūjeyu. I'supaka kibaamaka, saja'atirā kiyapaika upaka oyiaja mabaakarō'si i'supaka mare kibaayu. I'supaka simamaka ba'iaja mabaaike ye'kariatirā, tīmarīji mare kibaarūkia imareka mare sakitāñyu. Saƣi āriwa'ri ba'iaja ƣuparijaribeyurā maime. Topi Tuparāte yi'ribeyurā ƣuri, ba'iaja nabaaikareka ba'iaja ƣupariƣotojo “Sayija ja'ataerā yijare miwayuñabe”, Tuparāte āribeyurā. Supa imarī kipō'irā a'rirūkimarīrā nime.

¹¹ Ā'mitirikōrī je'e. Tuparāte yaƣaika upaka mijaro'si yo'orapaka iatirā, ba'iaja mija ƣuparape. I'supaka imariƣotojo jia yijaka imariyapawa'ri ñojimarīji ikuƣaka mija jarape: “I'tojirāja, ba'iaja mibaarijayua mija'atabe”, mija watopekareka imakite mija āraƣe. Supabatirā “¿Dako baaerā ñoaitakaja ‘Sareka kimaƣarū’, āriŕūjeirā upaka mabaarape jee?”, āƣaraka i'yopiyurā mija jarape. “Ñojimarīji oka yija jieberiripareaja, tīmarīji Tuparāte yijare baarāñu je'e”, mija āriƣupajoarape. I'supaka imarā imarī yire jiyipupaka ōriwa'ri

jimarĩa yire mija ñariyapayū. Supa imarĩ mija watopekara ba'iaja baarapakite timarĩji mija baarape ki'yoþiyaokaro'si. Supa jia baaraparã mija imamaka dakoa oka imabeyua mijaro'si mae.

¹² I'supaka mija baarũkiakaka mijaro'si yo'orapaka simako'omakaja ba'iaja baarapakite, supabatirãoka sajũarimajire takaja pupajoawa'rimarĩa sayo'orape. Tuparãte ñaika wãjitãji “Rita, jia Pablote majiyipupayeeyu”, ãñurã mija jayaokaro'si mijaro'si sayo'oñjirape.

¹³ Supa imarĩ yipapera ñatirã jia yire mija yi'yua ã'mitiritirã okajãjia yija jayu. Supabatirã, jaibaraka mijaka Titore imarapaka simamaka, jia pupayuka kime mae. Jijimaka kimamaka ñawa'ri, tẽrĩwa'ribaji Jijimaka yija jayu mae.

¹⁴ Mija pũ'irã ke'rirã baarapaka poto “Jia mire e'etoritirã, Corintokarãre mire yi'rirãñu”, Titore ñarĩtirape. Kire ñarãpaka upakaja mija baarape. Supa imarĩ dikapi ãrĩwa'ri kirokapi i'yoþi'ribeyuka yi'i mae. “Jia mire nabaarãñu”, ãrĩwa'ri Titore yija bojarapaka rita kire yija ãrãpe mirãkiyu. I'supakajaoka ñrãkuri upakaja mijare yija bojarapaka rita simarape.

¹⁵ Jia kika imarika yapawa'ri jiyipupakapi kire mija e'etorape. Supabatirã jiajaoka kire mija yirape. Ritaja i'supaka kire mija baaeka mirãka pupajoabaraka jibaji mijare kiwayuñarijayu mae.

¹⁶ Supa imarĩ “Tuparãte yapaika upaka oyiaja baabaraka nimarãñu”, ãparaka Jijimaka mijaka ñime mae.

8

Wayuoka baairãte Jijimakapi majeyobaaye'e

¹ Mija ã'mitiþe yija jeyomarã. Ritaja Macedoniakarã* Jesũre yi'yurã majaroka mijare yija bojaerã baayu. Nare wayuñawa'ri jia Tuparãte nare jeyobaaika upakajaoka aþerãte jia oyiaja nabaarijayu naro'si.

² Rĩkimakaja ba'iaja aþerãte nare ka'wisijũarũjeko'omakaja Jijimaka nime. Supabatirã wayuokatakaja baairã imariþotojo aþerãte jeyobaarika pupajoawa'ri rĩkimarãja niñerũ narẽarape.

³ I'supaka Jijimakapi narẽarapaka yĩñakoapi ñiarapaka simamaka, “Rita sime”, ñañu. Nijirũkia imarõ'õjĩrãja jiriþotojo wayuoka baairãte wayuñawa'ri, narikataka tuikoþeikakaka þariji nare nijirape. Nare sayijẽneberiko'omakaja wayuoka baairãte jeyobaawa'ri niñerũ yire nijirape napũ'irã saye'ewa'yaokaro'si.

⁴ “Jesũre yi'yurã wayuoka baairã Jerusalenreka imarãte yija jeyobaayu. Supa imarĩ ika niñerũ naro'si mija e'ewa'þe”, ãparaka yijare sanaja'atarape, nare jeyobaatiyawa'ri. “I'supaka nare jeyobaatirã Jijimaka yija imarãñu”, ãrĩwa'ri i'supaka nabaarape.

⁵ “Õ'õjĩrãja najeyobaakoþejĩka marã imabeyua”, yija ãrĩpupajoarape sanarẽaerã baarapaka ruþu. I'supaka yija pupajoarapaka simako'omakaja satẽrĩwa'ribaji jia nabaarape. Sanarẽaerã baaeka ikupaka narãpe mamarĩ: “Jesũs, yija ñpamaki, miyapaika upakaja yija baarãñu.” Supabatirãoka Tuparãte yapaika upakaja baairã imarĩ, “Yijare mija bojarãka upakaja yija yi'rirãñu”, narãpe yijareoka.

⁶ Supa imarĩ mijaro'sioka Jijimakapi niñerũ rẽabaraka mija ima e'ebataka Titore imaerã torã kire yija pũatarape. Ikijioka imaki mamarĩtaka niñerũ rẽarikakaka mijare jaiũ'murapaki. I'supakajaoka Jijimakapi samija rẽaweakerã “Nare kijeyobaarũ”, ãrĩwa'ri mija pũ'irã kire yija pũatarape.

* **8:1** Corinto se encontró en la provincia de Acaya. Macedonia era una provincia al norte de Acaya. Véase el mapa.

⁷ Supa imarĩ tẽrĩwa'ribaji Tuparãrikakaka jia õñurã imarĩ, i'supaka jia tokarãre mija jeyobaabe. I'supakajaoka “Rita ãñuka kime”, ãrĩwa'ri, Jesucristore oyiaja jia mija yi'ririjayu. Supabatirã kirika bojariroka õñurã imarĩ, jia samija bojawãrũyu. I'supaka baabaraka jimarĩa þo'imajare jeyobaairã mija ime. Supabatirãoka yijare jia wãtatiyairã mija ime. Supa imarĩ wayuoka baairãte tẽrĩrikaja wayuãawa'ri jia nare mija jeyobaabe.

⁸ Mijare jã'merimarĩa sime, bojarika simamaka i'supaka ñãñu. “Jerusalénreka imarãte yija jeyobaarãñu”, ãrĩwa'ri Macedoniakarãre yijare ãrãþaka mija õrĩrika yaþawa'ri mijare sayibojayu. Sã'mitiritirã “Maro'sioka nare majeyobaaerã”, mija ãrĩrika yaþawa'ri i'supaka mijare yibojayu. I'supaka nare mija jeyobaamaka ãtirã, “Ritaoka aþerãte wayuãairã nime”, mijareka ñarĩwãrũrãñu.

⁹ “Jia mare baaiki kime maiþamaki Jesucristo”, ãrĩwãrũirã imarĩ, wayuoka baairãte jeyobaarika þupajoairã mija imabe. Tuparãte imarõ'õrã tẽrĩwa'ribaji imatiyaiki imariþotojo mijare wayuãawa'ri saja'atirã þo'imaji kiþo'ijirika. Ika ka'iarã kimariþareaja wayuoka baaiki upaka kimaeka. I'supaka kimaeka, jia Tuparãka dakoa jariwa'ririmarĩaja mija imaokaro'si.

¹⁰ Jia mija imarika yaþawa'ri mijare yokajããerã baayu. Bikija o'rapajẽ'rãrã mija baaũ'murapakarã ate mija þupajoarika yiyapayu. “Wayuoka baairãte majeyobaaerã”, ãrĩwa'ri aþerã rupubajirã jĩjimakaþi niñerũ mija rãaũ'murape.

¹¹ Mamarĩ jĩjimakaþi samija baaũ'mutirapaka upakajaoka mija rikaikarõ'õjĩrãja jĩbaraka jĩjimakaþiji samija rãawearika yiyapayu.

¹² Marikaika ko'aþitorãja maijijika jia sime. Jeyobaarika yaþawa'ri sakĩjika simamaka ĩ'rãtiji oyiaja sime Tuparãro'si. Marikaika tẽrĩwa'ribaji mare jẽñebeyuka kime Tuparã.

¹³ Mija rikaika þemawa'ribajirã aþerãte jeyobaatirã wayuoka mija baaerãmarĩa i'supaka mijare ñãñu. ĩ'rãtijiji mija imaokaro'si i'supaka mijare ñãñu.

¹⁴ Mija þuri maekaka wayuoka nabaaika þoto rĩkimakaja mija rikayu. I'supaka simamaka nare mija jeyobaabe. Ñamajĩ wayuoka mija baarãka þoto ĩ'rã ate rĩkimakaja rikarãñurã je'e aþeyari. I'supaka simajĩkareka mijare najeyobaarãñu. Supa baawa'ri ĩ'rãtiji rikaokaro'si jia mija jeyobaabu'arãñu.

¹⁵ I'supakajaoka Tuparã majaropũñurã Moisés imaroyikakite bojaeka ikupaka ãñua: “Rĩkimakaja manã ayeekarã, kũþajĩ ayeekarãte sanapiþaeka. Supa imarĩ kũþajĩ ayekoþekarãro'si nayapaeka upakaja simaeka, supabatirã rĩkimaka ayeekarãro'sioka saþiyia tuiberika”, ãrĩwa'ri sabojayu.

“Titorãkare jia mija e'etope”, Pablote ãrĩka

¹⁶ Mijare yijeyobaariyapaika upakajaoka Titore mijare jeyobaariyapayu kiro'si. Tuparãte i'supaka kire þupajoarũjeka simamaka “Jia mibaayu Tuparã”, kire ñãñu.

¹⁷ “Nare jeyobaaokaro'si naþõ'irã me'þe ate”, kire ñapakã'ã, jia jĩjimakaþi Titore yire yi'raþe. I'supaka kire ñarĩbeyukajikã'ãja, jimarĩa mija þõ'irã a'ririyaþatikiji kimaraþe. Supa imarĩ kiyapaika upakaja mijare ĩarĩ ke'rirã baayu mae.

¹⁸ Titoka ĩ'rĩka majeyomakite mija þõ'irã yija þũatayu. Mija õñuka imarĩ, Jesucristorika bojariroka jia bojawaþu'atawãrũiki kimamaka ritaja Jesucristore ã'mitiripẽairã jia jiyiþupaka kire noñuka kime.

¹⁹ Ñamajĩ Corintoþi niñerũ yija e'ewa'rirãka þoto, Jerusalénrã yijaka ke'rirã kire naþũatarape. Torã eyatirã wayuoka baairãte jeyobaawa'ri niñerũ yija jĩrãñu. I'supaka yija baamaka ãtirã, “Ritaoka wayuoka baairãte jeyobaairã

nime Jesúre yi'yurá”, yijareka þo'imajare áriþuþajoarãñu. I'suþaka imawa'ri maiþamaki Jesucristore najiyiþuþayeerãñu.

²⁰ “Ríkimakaja niñerũ narẽarapaka jia naba'iaribeyu”, áriwa'ri yijareka nakẽrãjairika yapabeyurã yija. I'suþaka simakoreka írĩka yijaka a'rirũkika imatiiki.

²¹ Ba'iaja yijare nakẽrãjairika yapaberwa'ri jia oyiaja Tuparãte ãika wãjitãji yija baarãñu. Suþabatirã þo'imajare ãika wãjitãji i'suþakajaoka yija baarãñu.

²² Suþabatirã imaki apika majeyomaki mija þõ'irã naka yipũataerã baaiki ate. Kire õñurã imarĩ, “Jia ba'irabeiki kime”, yija ãñu. Írãkurimarã jia jeyobaatiki kimamaka i'suþaka yija ãñu. “Jia yi'yurã nime Corintowejeakarã”, Titore áþakã'ã ã'mitiritirã mijare jeyobaarĩ ke'ririyaþatiyayu mae.

²³ Suþa imarĩ Titore, aþerã íþarã majeyomarãþitiyika mija þõ'irã yipũatarãñu. Jia Titore õñurã mija ime. Yijeyomaki imarĩ, yuþakaja mijare kiwãrõrijayu. Kika íþarã nime aþerã majeyomarã jia Jesúre yi'yurã. “Jia Jesucristore nayi'yu”, áriwa'ri Macedoniakarãre kika þũataekarã nime. I'suþaka nimamaka ãtirã jia Cristore jiyiþuþaka noñu nimaupatiji.

²⁴ Mija þõ'irã neyarãka þoto jia nare mija e'etorika yiyapayu. I'suþaka mija baamaka, “Ritaoka nare yapairã nime”, Macedoniakarãre áriþuþajoarãñu. I'suþaka simamaka “ ‘Corintokarãre jia nare e'etorirãñu’, Pablote yijare árãþaka rita sime”, narĩþuþajoarãñu.

9

¹⁻² “Jesucristore yi'yurã wayuoka baairãte jeyobaaokaro'si jiaþi niñerũ narẽayu”, mijareka ãñuka imariþotojo mijaro'si sakaka yo'oerã baayu ruþu. Acayaka'iareka Corintorã imarãte bikija o'rapajẽ'rã wayuoka baairãte mija jeyobaarika þuþajoaũ'murapakakaka jĩjimakaþi õ'õrã Macedoniaka'iaakarãre yibojarijayu. I'suþaka yibojaika ã'mitiritirã jĩjimaka jariwa'ri “Maro'sioka i'suþakaja wayuoka baairãte majeyobaaye'e”, áþaraka ríkimarãja Macedoniaka'iaakarãoka jĩjimakaþi niñerũ íjiriyapairã.

³⁻⁴ I'suþaka mijare áriþiþotojo yirupurõ'õ Titorãkare mija þõ'irã yipũataweiyu niñerũ rẽaweirika mijare najeyobaaokaro'si. Írãrimarã Macedoniakarãre yika jeyoariwa'rirãñu je'e aþeyari. I'suþaka simamaka Titorãkare mijare jeyobaarãñu “ ‘Rita sime wayuoka baairãte jeyobaaokaro'si niñerũ rẽaweatikarã nimatiyu’, yijare merãþaka simako'omakaja, niñerũ narẽaweabeyu ruþu”, Macedoniakarãre yija eyarãka þoto yijare árikkoreka. “Jia wayuoka baairãte jeyobaarika yapairã nime”, aþerãte yija ãñua simako'omakaja i'suþaka mija baabesarãkareka nawãjitãji i'yoa yija jũarãñu. Suþabatirã i'suþakajaoka mija jũarãñu je'e mijaro'sioka.

⁵ I'suþaka simakoreka “Yiruþu a'riweitirã nare mija jeyobaaweiaþe”, áriwa'ri majeyomarã Titorãkare mija þõ'irã yipũataweiyu. Niñerũ mija rãaũ'murapaka mija rẽaweakaro'si mijare najeyobaarãñu. Suþa imarĩ torã yeyarãka þoto, sarẽaweatika mija imarãñu. Suþabatirãoka “Nojimarĩji samaĩjirika Pablote þakatayu”, áririka imabesarãka. Jia wayuoka baairãte jeyobaariyapawa'ri jĩjimakaþi mija íjirijarirãkareka jia simarãñu.

⁶ Nare íjirã baaeka ikuþaka mija þuþajoabe: Ríkimaka ba'arika õtebeyuka kũþajji ba'arika rikaiki. Ríkimaka ba'arika õteripupaiki þuri ríkimakaja ba'arika rikaiki. Ikuþaka áririka sime samarĩjkareka: Rita jia wayuoka baairãte jeyobaarika yapawa'ri íjirijayukate jia Tuparãte jeyobaarãñu. Kirikaika wãtariþotojo kũþajji íjkite þuri kũþajji sawapa Tuparãte íjirãñu.

⁷ Suþa imarĩ “Õ'õjĩrãja yija íjirãñu”, mija áriþuþajoairõ'õjĩrãja mija íjirijape. Wãtariþotojo mija íjijikareka þuri jiamarã simajĩñu. Suþabatirã mija

Ĵjiriyapaberiko'omakaja apikate mijare pakatapakā'ā ā'mitiritirā, mija ĴjijĴkaoka ĴjimarĴa sime. Mija pupakarāja Ĵjirika yapawa'ri mija ĴjijĴka puri Ĵja sime. Ĵjijimakapi aperedate jeyobaarijayurāka Ĵjijimaka Tuparāte ime.

⁸ I'supaka simamaka mija yapaika pemawa'ribaji mijare kija'atarānu Ĵja aperedate mija jeyobaarijayaokaro'si. Ĵja nare mija baamaka Ĵatirā mijare kija'ataika Ĵ'rākuri upakaja dakoa jariwa'ribesarāka mijaro'si.

⁹ Mija Ĵabe. Ikuᵑaka sānu Tuparā majaropūnurā o'oeka:

“Tuparāte Ĵiyipupayeeiki imaki kirikaika wātarimarĴaja wayuoka baairāte jeyobaarijayuka. Supa imarĴ Ĵja kibaaeka mirāka ye'karimarĴaja Ĵja Tuparāte kire baajiparānu”, ārĴwa'ri sabojayu.

¹⁰ Tuparā imaki ōterikiyapea moterūkia maro'si imarūjerijayuka. Ikijioka imaki ōterikiyapeapi ba'arika po'imajare imaokaro'si baarijayuka. I'supaka baaiki imarĴ, ritaja Ĵja mijare kija'atarijayu, saᵑi aperedate Ĵja mija jeyobaarijayaokaro'si. I'supaka mija jeyobaarijayuapi ārĴwa'ri rĴkimarāja aperedate Ĵja imarūjeiki kime Tuparā.

¹¹ Supabatirā dakoa jariwa'ririmarĴaja rikatirā Ĵja aperedate Ĵ'rākuri upakaja mija jeyobaarūkia mijare kija'atarānu. Supa imarĴ torā eyatirā mija jeyobaaika nare yija ja'atarāka poto, “Ĵja mibaayu Tuparā”, āparaka kire najiyipupayeerānu.

¹² Ika mija Ĵjikapi Ĵja majeyomarā Jerusalēnrā wayuoka baairāte mija imarūjerūkitakajamarĴa simarānu. Supabatirāoka i'supaka mija baaikapi ārĴwa'ri, “Ĵja mibaayu Tuparā”, āparaka Ĵiibaji kire najiyipupayeerānu.

¹³ I'supaka mija baamaka, “Wapuju pakibekaja ritaitaka Jesurika bojariroka yi'yurā nime”, mijareka narĴpupajoarānu. Supabatirā nare jeyobaatirā, i'supakajaoka aperedate mija jeyobaarāka simamaka, Ĵja Tuparāte najiyipupayeerānu.

¹⁴ Supabatirāoka “Mare najeyobaaerā Tuparāte nare jeyobaarapakapi, ārĴwa'ri Ĵja mare nabaayu”, narĴrānu. I'supaka simamaka “Ĵja yijare nabaayu”, ārĴwa'ri Ĵja Ĵjimaitakapi Ĵja Tuparāte mijaro'si najēñēĴjirijarĴrānu.

¹⁵ Ĵja nare baarūkirā mija ima pupajoatirā Ĵjijimaka nime. I'sia tērĴwa'ribaji Ĵja mare baawa'ri Kimakire Tuparāte maro'si pūataeka. Sōnurā imarĴ, dika aᵑea marākā'ā ārĴrika imabeyua maro'si. Supa imarĴ maimaupatiji “Ĵiitaka mibaayu Tuparā”, kire marĴrijariye'e.

10

“Tuparāte yire jā'meka upakaja kirika bojariroka yiwārōrijayu”, Pablote ārĴka

¹ Yi'i Pablo, oka mijaka Ĵierika yapaiki imarĴ, ika mijare yibojaerā baaika mija ā'mitiririka yiyapayu. Po'imajare wayuŴarimaji imarĴ, Ĵjaᵑiji Jesure nare jairoyika upakaja mijaka yijairiyapayu yiro'si. Tokarā Ĵ'rārimarā ikuᵑaka yireka ānurā: “Maka kima poto kĴkirimakiji maka Pablote jairijayu. Aᵑerō'ōrā imatirā pᵑerapi maro'si kio'oika poto puri okajĴjiaᵑi maro'si sakio'oyu”, āparaka yireka najaiyuyerijayu.

² I'supaka simamaka wapuju ba'iaja yireka jairāte mija ā'mitiritiya'si. Yire mija yi'rityabe, saᵑi ārĴwa'ri mija pō'irā eyatirā okajĴjia mijare yijaikoreka. I'supaka mijare yijaiberikoᵑerākaoka, “Jesucristore yi'ribeyurā upaka Pablote ime”, ānurāte puri okajĴjiaᵑi Ĵjirika yipupajoayu.

³ Rita sime, mija upakajaoka po'imaja yija ime yijaro'sioka. Jesucristore yi'ribeyurāka yija imarijayua simako'omakaja nimarijayu upakataka baarijaribeyurā yija ime. I'supaka simamaka, noņu upakaja pupajoatirā po'imajare okabojirijayu upakamarĴa pakirimiji majaroka yija jaita'ruirijayu.

4 Tuparāte yi'ribeyurāte jia jaikoṑeika uṑakamarīaja tērīwa'ribaji Tuparārikapi ṑo'imajare yija wārōrijayu. I'suṑaka nare yija wārōmaka, “Waṑuju ṑakirimiji majaroka yija yi'rikoṑeyu rukuya”, ṑo'imajare ārīwārūrijayu. I'suṑakajaoka ritaja ṑakirimiji majaroka yi'yurāte yijare okae'emakaoka nare yija okatērīrijayu sanaja'ataokaro'si.

5 “Tuparārika jia wājia imamiji ā'mitiritirā jia kire norīrū”, āñurā imarī, jia naṑuṑajoakoṑeikapi wārōrimajare yija okatērīwārūyu Tuparāte jeyobaaikapi. Suṑabatirā “Aṑerā jībaji ṑuṑajoairā yija ime”, ārīṑuṑajoawa'ri, naṑuṑajoaimiji Tuparāte nare ōrīrūjebeyua sime. Suṑa imarī yija wārōika yi'riwa'ri, naṑuṑape'yu. Suṑabatirā Tuparāte yijare jeyobaamaka, Cristore yaṑaika uṑaka oyiaja ṑo'imajare yija ṑuṑajoarūjerijayu.

6 Mija ṑō'irā yija eyarāka ṑoto Jesucristore yaṑaika uṑakaja mija yi'rirāka jia simarāñu. Kire yi'ribesarāñurāte ṑuri sawaṑa yija yaṑarāka uṑakaja yija baarāñu.

7 Mija ṑō'irā ima mija ĩawārūbe: ĩrārīmarā mija watoṑekarā “Jesucristore ṑūataekarā yija ime”, āñurā. I'suṑaka āñurā imarī, “ṑablōrāka Jesucristore ṑūataekarājaoka imarā naro'si”, narīrū.

8 “Maiṑamaki Jesucristore ṑūataekarā imarī, mijare okajāābaraka yija wārōyu”, ñañu. I'suṑaka mijare ñaṑakā'ā “ ‘Yire na'mitiripēarū’, ārīwa'ri i'suṑaka mare kēñu”, yireka mija ārīṑuṑajoayu je'e. “Cristore mija yi'yua bitatarikoṑakaja jībaji Cristore mija yi'ririjayaokaro'si mijare yija jeyobaerā, maiṑamaki Jesucristore yijare ṑūatarape”, ñañu. I'suṑaka simamaka “Cristore ṑūataekakimarīka ṑablote ime”, waṑuju yireka āñuapi maki yire i'yopi'rirūjewārūbesarāki.

9 “Makīkirika yaṑawa'ri ṑaperapi okajājia mare kijaiṑūarijayu”, mija ārīṑuṑajoajīkareka i'suṑakamarīa sime.

10 Mija ĩabe. ĩrārīmarā mija watoṑekareka imarā yire jaiyuyebaraka, ikuṑaka āñurā: “ṑapera mare kio'oikapi okajājia jairiṑotojo maka kima ṑoto ṑuri wayuoka ṑablote baaroyi”, nañu. “Suṑabatirāoka yijare kiwārōroyika ṑoto, ā'mitirijiyubeyua uṑaka kijaikoṑeroyi”, aṑaraka yire najaiyuyeriayū.

11 I'suṑaka yireka jairijayurā: “Maka kimabeyu ṑoto ṑaperapi okajājia mare kijaika uṑakajaoka maka kimarāka ṑoto mare kibaarāñu je'e”, narīrū.

12 I'suṑaka simako'omakaja mija ṑō'irā ĩrārīmarā “Tērīrirā marākā'ā mabaaberijīka yija ime”, naṑuṑarō'ōṑi āñurā. Suṑabatirā “Aṑerāte tērīwa'ribaji Tuparāro'si jairimaja yija ime”, āñurā nime, i'suṑakataka ārīrika ṑe'yoiki yi'i ṑuri. Natiyiaja nima ĩajiyutirā, i'suṑaka narīrijayu. I'suṑaka naṑuṑaka imarā imarī, rukubaka naṑuṑajoayu.

13 I'suṑakajaoka “Ritaja ĩrāweje jariwa'ririmarīaja ṑo'imajare yija wārōerā Tuparāte yijare ṑūataeka”, ārībeyurā yija. Ikuṑaka sime: Jesucristorika wārōrimajamatorā Tuparāte yijare ṑūataeka imarō'ō watoṑekareka sime Corintowejea. Suṑa imarī “Kijā'meikapi mijare yija wārōyu”, mijare yija ārīrijayu rita ima.

14 Mijare yija wārōmaka, “¿Dako baaerā ṑablōrākare mija ā'mitiyu?”, mijare narīko'omakaja, nare ruṑubajirā Jesúrika bojariroka mijare yija wārōū'muraṑe. Mija ṑō'irā Tuparāte yijare ṑūataberirikareka ṑuri, “Mijare wārōirā yija ime”, mijare yija ārīberijāēka. I'suṑakamarīa sime. Mijare wārōrimaja yija imaerā Tuparāte mija ṑō'irā yijare ṑūataeka.

15 Suṑabatirāoka ĩrārīmarāre jaikoṑeika uṑakamarīa yija jaiyu. Aṑerāte nare wārōmaka Jesucristore ṑo'imajare yi'yua ĩatirā “Nare yija wārōmaka i'suṑaka nime”, ārīṑakirijaribeyurā yija. Ikuṑaka yija yaṑayu: Jia Jesucristore yi'yurā mija jarirāka rīkimabaji ṑo'imajare Jesúrika bojariroka yija bojarāñu.

16 Supa imarĩ i'supaka simarāka poto mija a'riwa'ribajirā imarāte Jesu-cristorika bojariroka bojarĩ a'ririka yija yaḡayū. Wārōrimajamatorā yija eyarāka, Jesúrika bojariroka ā'mitirikoribeyurāte sayija wārōrāka poto “Ikuḡaka jia nare yija wārōraḡe”, yija ārĩjika jia sime.

17 I'supaka jĩjimakaḡi nabaarijayuakaka ĩ'rārimarāre jaikoḡeko'omakaja, ikuḡaka sabojayu Tuḡarā majaroḡũñurā o'oeka: “Maḡuḡayariji mabaaikakaka jĩjimaka bojabekaja Tuḡarāte maro'si baarijayuakaka takaja jĩjimakaḡi mabojarijariye'e”, ārĩwa'ri sabojayu.

18 Supa imarĩ ĩ'rĩka “Jia wārōiki ñime”, kērĩkoḡejĩka, dakowaḡamarĩa sime. “Ĩĩ kime jia wārōiki”, Tuḡarāte ārĩrijayukate ḡuri, “Jiitaki kime”, marĩwārũyu maro'sioka.

11

“Pakirimiji majaroka wārōrimaja Tuḡarāte ḡũataekamarĩrā ñime”, Pablote ārĩka

1 “Imatiyaiki ñime”, āḡaraka aḡerāte bojabaraka ōrĩḡũabeyurāte āñu uḡaka yijaiko'omakaja yire mija ā'mitirĩḡearika yiyayū ruḡu. I'supaka mija ḡō'irā ḡakirimiji majaroka wārōirāte ā'mitĩḡaraka mija rakajepāāika uḡakaja yireoka mija rakajepāābe ruḡu.

2 Jesucristore takaja mija ā'mitirĩḡearijaririka yiyayū. Ā'mitirikōrĩ je'e: ĩ'rāko rōmo aḡikaka baakoribeyuko kotĩmi imarukikaka takaja koḡuḡajoayu. I'supaka koima uḡakajaoka Cristore oyiaja ā'mitirĩḡearĩ mija ime. Yĩ imaki i'supaka mija imaerā mamarĩ mijare wārōũ'murapaki. Supa imarĩ Tuḡarāte ḡuḡajoaika uḡakajaoka mijare yĩḡuḡajoayu yiro'si. “Jesúre na'mitirĩḡearija'ata'si”, ārĩwa'ri i'supaka ñimarijayu.

3 Mia. Bikija Satanāre āñakarā ña'rĩjāitirā Eva imaroyikakote jia kijaiḡakika. “I'supakajaoka nare kibaarāñu je'e aḡeyari”, mijareka ñarĩḡuḡajoayu. “Jia Jesucristore ōñurā imariḡotojo ḡakirimiji majaroka ā'mitiritirā Cristore jia nayĩ'ribesarāñu je'e”, āḡaraka ba'iaja mijareka yĩḡuḡayu.

4 Ikuḡaka sime: Aḡerā waḡuju kotorō'ōḡiji wārōrĩ netamaka, “Ikuḡaka Jesúre ime”, ñarĩka uḡakamarĩa nawārōko'omakaja jĩjimakaḡi nare mija ā'mitiyu. I'supakajaoka yija wārōika ā'mitirĩḡeawa'ri Espĩritu Santore mijare ña'rĩjāikarā imariḡotojo, kima uḡakamarĩakaka mijare naboḡapakā'ā “Rita, i'supaka kimekā'ā”, mija āñu. Supabatirāoka “Ikuḡaka ba'iaja mabaaika waḡa Jesucristore maro'si waḡaĩjika”, ñarĩka uḡakamarĩa nawārōko'omakaja nare mija ā'mitiririjayu. ¿Dako baaerā jĩjimakaḡi naḡakimajaroka mija ā'mitiyu je'e?

5 “Tuḡarāte ḡũataekarā aḡerāte tērĩwa'ribaji ōñurā yija ime”, āḡaraka nawārōrijarikoḡeyu. I'supakaja āñurā imariḡotojo “Yibo'ibajirā imabeyurā ñime”, ñarĩḡuḡajoayu.

6 Jia jaiwārũtiyairāte jaika uḡaka jaiberirĩḡotojo Tuḡarārika bojariroka jia wājia ōñuka ñime. I'supaka simamaka kimajaroka jia mijare yibo-jawapu'atawārũraḡe. ĩ'rākurimarĩa yire ā'mitirika mirārā imarĩ, “Jia Tuḡarārika ōñuka Pablote ime”, yireka ārĩwārũirā mija ime.

7 Tuḡarārika bojariroka mijare yiwārōraḡaka poto sawaḡa mijare jēñeberaḡaki yĩ'i. I'supaka yibaamaka, “Imatiyairāte baaika uḡakamarĩa baaiki kime”, āḡaraka yireka mija jaiyuyeyu je'e. “Tuḡarāka jia ñimarũ”, ārĩwa'ri waḡamarĩaja jia mijare yijeyobaaraḡe. ¿Yaje jiamarĩtakaja sime je'e i'supaka mijare yibaaraḡaka? Jēno'o, jia baawa'ri i'supaka mijare yibaaraḡe.

8 Aḡerā Jesúre ā'mitirĩḡearāte ñiñerũ yire ḡũatarapaka e'etoritirā mijare wārōbaraka ñimaraḡe. Mijare jēñebeyuka ñimako'omakaja, aḡetata Cristore yĩ'yurā yire saḡũatarapārā.

⁹ Mija p̄o'irã ñimarapaka poto wayuoka yibaarape. I'supaka imariḡotojo mija p̄o'irã jia ñimaerã, “Yire mija jeyobaabe”, mijare āriberapaki yi'i. Macedonia ka'iakarã Cristore yi'yurã mija p̄o'irã eyatirã jia ñimawārũerã wayuoka yibaaika yire nijirape. Ī'rākurioka niñerũ mijare jēñekoriberapaki yi'i. Maekakaoka i'supakaja ñime ruḡu.

¹⁰ Jesúre wãjia yiḡupaka jarirũjekaki imarĩ, wãjia kibojaeka upakaja mijare yibojayu yiro'sioka. “Mijare sawapa jēñebekaja yiwārõrijayu”, ñañu. I'supaka ñañuap̄i ĳjimaka ñime. I'supaka ñimamaka ĩ'rãrimarã Acayaka'iakarã Corintorã imarãte yire jaiyuyekoḡeika marã imabeyua.

¹¹ Mijare jēñebeyuka imarĩ, ĳmijare wayuĩabeyuka ñime bai je'e? Jēno'o i'supakamarĩa sime. Jimarĩa mijare wayuĩaiki imarĩ, i'supaka yibaayu. Tuparãoka jia sōñuka i'supaka mijaka ñima.

¹² Supa imarĩ mijare wapa jēñerimarĩaja yiwārõrijarirãñu. Wapuju pakirika wārõrimaja p̄uri sawapa mijare jēñerijayurã. “Tuparãro'si Pablorãkare ba'irabeĩjika upakaja yija ba'iraberijayu”, narĩpakika mija ārĩwārũokaro'si, wapamarĩaja mijare yija wārõrijayu.

¹³ Tuparãte ap̄ostolrãkamarĩrã ñime i'supaka baairã. Pakirimaja imarĩ, “Jesúrika bojariroka yija wārõerã kipũataekarãoka yija ime yijaro'si”, narĩpakirijayu.

¹⁴ I'supaka narĩrũkia õrĩtikaja ñimarape. Satanásoka ángelrãka jia baairã upaka p̄emakotowiyuka ap̄erikuri, p̄o'imajare pakiookaro'si.

¹⁵ I'supaka kimarijayua simamaka, “Kire yi'yurã p̄uri kopakaja kiupaka jayurã”, mijare ñañu. Supa imarĩ “Tuparãro'si yija jã'meika simamaka ikupaka mija baabe jia kika mija imaokaro'si”, nañu Satanáro'si ba'irabeĩjirimaja p̄o'imajare pakibaraka. I'supaka nabaaiap̄i “Jia Tuparãro'si ba'irabeĩjirã ñime”, p̄o'imajare ārĩḡupajoarika nayap̄ayu. Ba'iaja nabaaika wapa tēřirikaja ĩ'rãřimi ba'iaja jũarũkirã ñime.

“Jesúro'si ba'irabeĩjirimaji imarĩ, ba'iaja yijũarape”, Pablote ārĩka

¹⁶ Ikupaka jairimaji marĩka imariḡotojo ĩ'rĩka “Ikupaka jia baaiki ñime”, ārĩwa'ri bojatarimaji upaka yijairã baayu. I'supaka yijaikoḡeko'omakaja, “Jia õrĩḡũabeyuka kime Pablo”, yireka mija ārĩḡupajoa'si. I'supaka simaberikoḡerãkaoka “Jia õrĩḡũabeyuka upaka Pablote jaiyu”, yireka mija ārĩkoḡeko'omakaja, i'supaka yijairãñu. Kopakaja pakirimajaroka wārõrimajare ã'mitiyurã mija ime. Supa imarĩ nare mija ã'mitiririjayu upakaja yire mija ã'mitipe ruḡu.

¹⁷ Ika mijare yijaika upakamarĩa mijare jaiĩki maiḡamaki Jesucristo p̄uri. Kiupaka jaibekaja õrĩḡũabeyurãte jairijayu upaka yijaiyu.

¹⁸ Ritaja wejeareka imarã upaka “Ikupaka jia baairã yija ime”, ãñurã mija watoḡekarã ima simamaka nuḡakaja mijare yijairã baayu yiro'sioka.

¹⁹ “Jia õñurã yija ime”, ãñurã imakoḡerip̄otojo “Tuparãte pũataekarã yija ime”, ãḡaraka õrĩḡũabeyurãte jaikaja mija ã'mitirip̄erijayu. Supa imarĩ yireoka mija ã'mitirirãñu je'e.

²⁰ Napoyarã upaka mijare naba'iariko'omakaja nare mija e'etoririjayu. “Mijare yija wārõika wapa yijare mija wapaĩjibe”, mijare narĩrijayua akata'abekaja nañu upakaja nare samija ĳjirijayu. Supabatirã jia nimarijarirũkitakaja ḡupajoatirã nayapaika upakaja mijare nabaarũjerijayu. Supabatirãoka mija ĳparimarãtarã upaka mijare naba'iaririjayu. I'supakajaoka jia nare mija y'ribeyu ḡareareka mijare napemaḡarijayu. Ritaja i'supaka mijare nabaako'omakaja sarũḡekaja nawārõika mija ã'mitirip̄erijayu.

21 “Okajājimarīrā nime”, yijareka mija añurā imarī, mijare nabaarijayu upakaja yija baawārūbeyu. ¿I'supaka mijare yija baabeyua, jiamarīa ruku sime je'e mijaro'si? Mae ate ī'rārimarā “Ikuṣaka jia baairā yija ime”, āparaka bojataṣarimaja upaka mijare yijairā baayu. I'yorimarīaja i'supaka nañua simamaka, i'supakajaoka yijaiye'e yiro'sioka.

22 Hebreotatarā imarī, “Aṣerāte tērīwa'ribaji imatiyairā yija ime”, nañu. I'supaka narīkopeika marā imabeyua, hebreotatakijioka ñime yiro'si. Aṣea “Israelka'iakarā imarī, Tuṣarārīrā yija ime”, nañu. Yi'ioka Israel ka'iakakiji ñime yiro'si. Suṣabatirā “Abraham riṣarāmerā yija ime”, nañu. Abraham rīṣarāmijioka ñime yiro'sioka.

23 Suṣabatirāoka “Jia Jesúro'si ba'irabeñjirā yija ime”, nañu. (I'supakaja ḡrīṣūabeyuka upaka yijairijayu yiro'si). Nare ṣemawa'ribaji Jesúro'si ba'irabeñjirimaji ñime. Mija ĩabe. “Cristoro'si yija ba'irabeñjiyu”, waṣuju nañua simako'omakaja yi'i ṣuri jimarītakaja kiro'si ba'irabeñjirijayuka. Suṣabatirā nare ṣemawa'ribaji wēkomaka imariwi'iarā ṣo'imajare yire tarijayu, Tuṣarārika yiwārōriṣarea. I'supakajaoka nare tērīwa'ribaji yire naṣajeroyirape. Suṣabatirāoka ī'rākurimarīa yire jāārika nari'kakoperape.

24 Ī'rāṣitarakakuri yire nañi'arape. Yire nañi'aroyirapaka rakakaja treinta y nueve rakakuri ajeaṣi yire naṣajeroyirape.

25 Suṣabatirā maekarakakuri tīmarītakaja yaṣuapi yire naṣajerape. Suṣabatirā yire jāāerā ī'rākuri ātaṣi yire najāābarekoperape. Saṣi ya'rapaka waṣuru maekarakakuri ña'mirapaka. Ī'rākuri yiña'mirapaka ṣoto ī'rārīmi suṣabatirā ī'rā ñami riapakiakareka yaṣuarā ñi'ajī'ikaki ñimarape.

26 I'supakajaoka jimarītakaja Tuṣarārika bojariroka wārōtaṣabaraka yituriroyirape. I'supaka turitaṣabaraka tērīrikaja werika yijūarijayu. Ā'mitirikōrī je'e. Riaka werikirō'ō, kareba'arimajare werika imarō'ō yituriṣaroyirape. Suṣabatirā yitā'omaja imariṣotojo werika imarā ṣō'irā, suṣabatirāoka aṣetatarāte werika imarō'ōrā yituriṣaroyirape. I'supakajaoka wejea jo'baka werika imarō'ōrā, wejemato, riapakiaka werika imarō'ōrāoka yituriṣarape. Suṣabatirā waṣuju “Jesúre ā'mitiripēairā yija ime”, ārīriṣotojo werika imarā watoṣekarā yituriṣarape.

27 Niñerū yiba'ariwapa tōṣoerā ka'wisika ba'irabebarakā ī'rākurimarīa kārīrimarīaja yiwārīroyirape. I'supakajaoka ī'rākurimarīa ba'arika, okoa jia yiro'si imaberiroyirapaka imamaka, aṣerikuri ṣuri kē'sitakaja ñimaroyirape. I'supakajaoka rīkimaka jariromarīka ñimarapaka simamaka jimarīa jijia yijūaroyirape.

28 I'supaka ñimakaka takajamarīa ba'iaja yīṣuṣarape. “¿Marākā'ā nime ruku aṣewejeakarā Jesúre ā'mitiripēairā? ¿Yaje rita jia kire nayi'ririjayu ruku?”, ārīṣuṣajoabaraka jimarīa ba'iaja yīṣuṣarijayu.

29 Jesucristore jia ā'mitiripēatiyabeyurā imarī, ba'iaja baabaraka, ba'iaja naṣuṣayua ñiaika ṣoto, nuṣakaja ba'iaja ṣuṣayuka ñime yiro'sioka. Suṣabatirā Jesúre ā'mitiripēaikite ba'iaja baarūjeirāka ṣuri boebaka ñime.

30 Yibaaikakaka jairika yiro'si simajīkareka ritaja ka'wisika yire so'rapakakaka ā'mitiritirā “Okajājimarīki kime”, ī'rārimarāre añuakaka yijairā baayu.

31 Ika mijare yibojaike, “Rita Pablote añu”, Tuṣarāte yireka ārīwārūyu. Maīṣamaki Jesús Paṣi majiyīṣuṣayeejīṣarūkika kimamaka, kīaika wājītāji ritaitaka mijare yibojayu.

32 Ikuṣaka yijūarape: Damasco wāmeika wejearā ñimarapaka ṣoto, “Pablote ñi'atirā wēkomaka nabaarū”, ārīwa'ri, wejeta'irō'ōrā ima koṣerekarā surararākare kīṣūatarape, tokaki ĩṣi Aretas rokajīte jā'merimaji.

³³ Yire wēkomaka nabaarika yaṗariṗotojo yire nare kiñi'arūjewārūberaṗe. I'sia wejea ta'tekarā kūṗajika koṗereka imaraparō'ō ṗi'iuṗakapi yire jāātairā aṗeṗē'rōtorā yijeyomarāre yire ruetarape. Okajājimarika imariṗotojo i'suṗaka Tuṗarāte yire jeyobaarapaka simamaka toṗi yiru'raṗe.

12

Makārārūñuroka uṗakapi Tuṗarāte imarō'ō Pablote kīarūjerape

¹ Naṗuṗayariji ṗuṗajoatirā ṗakirimajaroکا wārōrimajare mijare bojarika yiyapabeyu. I'suṗaka simako'omakaja “Tuṗarāte ṗūataekaki Pablote ime”, yireka añurā mija jariberiko'omakaja makārārūñuroka uṗakapi Maiṗamakire yire beaeka mirākakaka mijare yibojaerā baayu mae.

²⁻³ Bikija mabo'ikakuri ṗiyikuku kimarō'ōrā Tuṗarāte yire e'eeyarapaka be'erō'ō botarakaou'ṗuarāe'earirakakuri wejejē'rāka seyawa'yu mae. Torā yire ke'eeyaeka, “I'suṗaka baatirā yire ke'eeyaeka”, ārīwārūbeyuka yi'i. ¿Yaje rita ritikataka yire ke'ewa'raṗe jee, yiṗuṗakatakaja ke'ewa'raṗe je'e aṗeyari? Tuṗarā i'rīkaja sōñuka. Rita sime, “I'suṗaka baatirā yire ke'eeyaeka”, ārīwārūberiripotojo “Jiirō'ōrā Tuṗarāte yire e'eeyaeka”, ñañu ate.

⁴ Torā yeyarapaka ṗoto ṗo'imaja okaṗi mabojawārūbeyua ña'mitirape. Torā ña'mitirika mirāka yire bojarūjebeyuka Tuṗarā.

⁵ I'suṗaka yiro'si simarapakapi “Ōrīṗūatiyaiki ñime”, ārījika uṗaki imakoṗeripotojo suṗa ñarībeyu. Yiṗuṗayariji ṗo'imajare yijaika ṗoto tērīrimarika ñima nare yijairijayu.

⁶ “Ikuṗaka yiro'si simarape”, āṗaraka jījimakapi ṗo'imajare yibojataparikareka, ṗakirimaji uṗakamarīa ñimajāēka ṗakirimajaromarīa bojaiki imawa'ri. I'suṗaka simako'omakaja, “Ikuṗaka yiro'si simarape”, ārīwa'ri tērīritaki uṗaka jījimakapi ṗo'imajare sabojatapabeyuka yi'i, “Aṗerā ṗemawa'ribaji ōrīṗūatiyaiki Pablote ime”, yireka narīrika yaṗaberīwa'ri. I'suṗaka ñimaberiko'omakaja jia yibaarijayua iatirā, i'suṗakajaoka yiwārōrijayua ā'mitiritirā, yire norīrika ṗuri yiyapayu.

⁷ Makārārūñuroka uṗakapi Tuṗarāte yire bearapaka tērīrikaja imatiyaikakaka imarapaka. I'suṗaka bearipotojo, “Aṗerāte tērīwa'ribaji imatiyaiki ñime”, ñarīrika yaṗaberīwa'ri Satanárikakaka ya'rarika yire rīkarapakareka Tuṗarāte yire iārīrīberape. Suṗa imarī ṗota mare ṗaaiکا be'erō'ō maka'wisijūarijayu uṗaka yire simarijayu.

⁸ “Yiya'raika yire mibayabe”, ārīwa'ri maekarakakuri Maiṗamakire yijēñekoperape.

⁹ I'suṗaka kire ñapakā'ā, ikuṗaka yire kiyi'raṗe: “Jēno'o, mire yibayaberiko'omakaja, mire yiwayūaikapi ārīwa'ri yijeyobaaika takaja miyapayu. Mia, marākā'ā baaberijika mima ṗoto jībaji mika imawa'ri mire jeyobaarimajiro'siji ñime”, kērāṗe. Suṗa imarī i'suṗaka ñimakaka jījimakapi yijairijayu. I'suṗaka simako'omakaja, “Cristorika kire ja'ataikapi jia kiro'si Pablote ba'iraberijayu”, ṗo'imajare yireka ārīwārūyu mae.

¹⁰ I'suṗaka simamaka Cristoriki imarī, marākā'ā baaberijiki imariṗotojo yiṗuṗaka ṗuri jia ima. I'rākurimarīa ba'iaja ṗo'imajare yire jaiwā'imarāṗe “Ki'yopi'rirū”, āṗaraka. Suṗabatirāoka yiyapaika imaberiroyirapaka yiro'si. I'suṗakajaoka i'rākurimarīa jajua ṗo'imajare yire baata'arape. Suṗabatirā Jesurika bojariroka yiwārōmaka, i'rākurimarīa ka'wisika yijūarape. I'suṗaka simako'omakaja jījimaka ñime ārīṗuṗajoabaraka, “Marākā'ā baawārūberīwa'ri iamarīa imarāka Cristore jeyoariyapatiyayu.” I'suṗaka simamaka rikitubamarīa ñimakoṗeikareka jia Cristore yire jeyobaayu.

Corintowejeakarāre ṗuṗajoabaraka, ba'iaja Pablote ṗuṗarika

11 Kopakaja òrĩpũabeyuka upaka yimajãrobojaweyayu. “Yija pò'irã Tuparãte pũataekaki imarĩ, mare wãrõrimaji Pablote ime”, mija ãrĩbeyua simamaka ñoñu upakaja i'supaka mijare ñañu. “Wapamarĩki Pablote ime”, Tuparãrika wãrõkopeirãte yireka ãñu upakaja ñimajããeka Tuparãte yire jeyobaaberirikareka. I'supaka simako'omakaja “Jiitaka wãrõrimaja nime”, mija ãrĩkopeirã yire pemawa'ribajimarĩrã nime. Supa imarĩ “Tuparãte kire jeyobaamaka jia Pablote mare wãrõyu”, mija ãrĩri imakoperape.

12 Mia, mija pò'irã ñimarapaka poto apóstol imarĩ maikoribeyu upaka ima mijare yibearijarape. Ì'rãkurimarĩa samija ãaeka simamaka “Rita oka, Tuparãte pũataekaki Pablote ime”, yireka mija ãrĩri imakoperape.

13 “Aperã Jesucristore ã'mitiripẽairãte jiyipupayeeripotojo, mare puri Pablote jiyipupayeebeyu”, mija ãñua çrita sime bai je'e? “Yire mija jeyobaabe jia ñimaerã”, aperãte ñarãpaka upaka mijare ãrĩberapaki imaripotojo Ì'rãtiji oyiaja jiyipupaka mijare ñoñu. I'supaka simako'omakaja “Aperãte kijẽnerapaka upakaja, yijare kijẽneri imakoperape”, ãrĩwa'ri yireka mija jairijayu. Çyaje rita ba'iaja mijare yibaarape je'e? Ba'iaja mijare baaberapaki imarĩ, marãkã'ã baatirã “Jiamarĩa yibaarapakareka yire mija wayuĩabe”, mijare ñarĩwãrũbeyu.

14 Ì'pakuri mija pò'irã yituritika. Supa imarĩ maekarakakurireka mija pò'irã turirĩ a'yaokaro'si mae puritaka yipupajoaũ'muyu ate. ã'mitirikõrĩ je'e: Makarãirã puri namakarãte yapaika tõpoerã niñerũ jierijayurã. Me'rãrĩjaka puri napakiarãro'si i'supaka baabeyurã. Topi ãrĩwa'ri yimakarã upaka yireka mija imamaka, mija pò'irã ñimarãka poto niñerũ mijare jẽñebesarãki yi'i. Mijare puri jia yika mija imarika yiyaparãñu, jia mijare yiwãrõrimirĩrĩkawa'yaokaro'si.

15 Mijare wayuĩawa'ri mijare yijeyobaariyapayu. “Jesúre na'mitiripẽarũ”, ãrĩwa'ri ritaja yibaawãrũika upakaja rũrĩtiyaika rõ'õjĩrã mijare yijeyobaarijarirãñu. Jia mijare wayuĩaiki ñimamaka yire mija wayuĩabesarãkareka, ba'iaja yipuparirãñu.

16 Mijaka ñimarapaka poto dakoa mijare yijẽñeberapaka õñurã mija ime. I'supaka simako'omakaja, “Ritaja pakirika jia õñuka imarĩ, Pablote mijare pakiyu niñerũ mijare karee'eokaro'si”, Ì'rãrimarãre yireka ãñu je'e.

17 “Mapò'irã kipũataraparãpioka Pablote mare pakika”, çmija ãrĩpupajoayu bai je'e? Jẽno'o mijare pakiberapaki yi'i.

18 Titore apika Jesúre ã'mitiripẽaikipitiyika mija pò'irã yipũatarape niñerũ mija rẽawearika najeyobaaokaro'si. Çyaje Titore mijare pakirape je'e? Jẽno'o mijare pakikoriberapaki kime. Yupakaja jia pupajoaiki imarĩ, mijare jeyobaariyapawa'ri jia Tuparãrika bojariroka mijare kiwãrõeka, niñerũ mijare jẽñebekaja.

19 “Ba'iaja baabeyurã nime”, yijareka ãrĩwa'ri jĩjimaka yijaka mija imaokaro'si takajamarĩa, i'supaka mijare ñañu. Ikuþaka simatipayu, ãakõrĩ je'e: Jesúrirã imarĩ, kiyapaika upakaja mijare yija jairijayu Tuparãte ãika wãjitãji. Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Ritaja mijare yija bojarijayua, “Jiibaji Jesúre na'mitiripẽarĩjarirũ”, ãrĩwa'ri mijare sayija bojayu.

20 Mijareka pupajoabaraka ba'iaja yipuparijayu. “Mija pò'irã yeyarãka poto ba'iaja baabaraka mija imarãka ñiaeyarãñu je'e aþeyari”, mijareka ñarĩpupajoarijayu. Wapabu'abaraka, supabatirã aperãte oakiparaka mija imarãka ñiaeyarãñu je'e. I'supakajaoka boebaparaka, supabatirã rakakaja napupajoaika upakaja baawa'ri jia jeyoaribekaja mija imarijayuaoka ñiarãñu je'e. I'supakajaoka okabaapakibu'abaraka, supabatirã wapuju jaijairika baabaraka mija imarãka ñiarãñu je'e. Aperãte tẽrĩwa'ribaji pupajoairã upaka baabaraka, supabatirã rakakaja pupajoawa'ri rukubaka

mija rēñua ñiaeyarāñu je'e aḗeyari. Supabatirā, “Jesúre yapaika upakaja baabekaja nimañuju je'e”, ñarĩḗupajoaika upaka mija imamaka ĩatirā mijaka yiboobarirāñu. I'supakajaoka ĩjimaka yika mija imabesarāñu mijaro'sioka.

²¹ Ate mija ḗo'irā yeyarāka ḗoto ba'iaja baabaraka mija ima ñiaeyarākkareka “Nare yiwārōrapaka upakaja yi'ribeyurā nime”, ārĩwa'ri Tuparā wājitāji yi'yopi'rirāñu. Supabatirā “Bikija rĩkimarāja ba'iaja nabaaeka saja'atabekaja dajaka nabaarijaju je'e aḗeyari. Supabatirāoka ba'iaja rōmijāte nabaariwā'imarĩrijaju. I'supakajaoka naḗupajoarijaju upakaja wāārō'ō ba'iaja nabaarijaju ruḗu”, āḗaraka ñiaeyarāka, ba'itakaja yiḗuparirāñu.

13

Ika ḗaperapi ḗiyia jia Pablote nare okajāāeka

¹ Ika ya'rirā baakapi maekarakakuri mija ḗo'irā yeyarāñu. Torā eyatirā Tuparā majaropññu o'oekarā āñu upakaja yibaarāñu. Mia je'e: “Īrĩkate ba'iaja baamaka ĩaekarā jajeyobaabaraka ĩḗarā, maekarakamarā ‘Rita sime. I'supakatakaoka kibaarape’, āñurāte imajĩkareka, okajierika sime kika”, ārĩwa'ri sabojayu.

² Bikija ĩḗakuri mija ḗo'irā yitupapakareka, ba'iaja baairāte jia yokajāārape “Ba'iaja nabaaika naja'atarū”, ārĩwa'ri. Mae mija ḗo'irā imaberiripotojo ḗaperapi, “Ba'iaja mija baaika mija ja'atabe”, ñañu ba'iaja baarijajurāte. Aḗerāḗitiyika ba'iaja baabaraka nimamaka ñiaeyarākkareka, ba'iaja nabaaika wapa tĩmarĩji nare yibaarāñu.

³ “ ‘Rita Cristore oñuapi mibojarijaju’, yija ārĩwārūokaro'si, kirika yijare mibeabe”, mija āñua sime. I'supaka simamaka, kirikapi tĩmarĩji nare yibaa-maka ĩawa'ri “Cristore jā'meika upakaja kirikapi jairijayuka Pablote ime”, yireka mija ārĩwārūrāñu je'e. Okajājimarā imabeyuka Cristo mijaka. Ba'iaja baairāte jiamarā jūaokaro'si kirika baabearimaji kime.

⁴ Muḗaka ḗo'iki imariḗotojo, yaḗua tetaekarā kire naḗatakāieka simamaka, okajājimarĩki upaka Cristore reyaeka mija oñu. I'supaka kire nabaako'omakaja, Tuparārikapi ārĩwa'ri oñia kime mae. Cristorirā imarĩ, kiupakaja okajājimarĩrā yija ime ḗo'imajare yijare ĩamaka. I'supaka simako'omakaja kirirā imarĩ, Tuparārikapi ārĩwa'ri kiyapaika upakaja yija baarijaju. I'supaka imarā imarĩ, saḗi ārĩwa'ri mija ḗo'irā ba'iaja baairāte tĩmarĩji yija baarāñu, jia nayi'rirū ārĩwa'ri.

⁵⁻⁶ Mija ĩabe. Cristore mija yi'yua ḗupajoatirā “¿Yaje rita Jesucristore yi'yurā maime?”, mija ārĩḗupajoabe. “¿Mija ḗupakareka Cristore ña'rĩjāikarā mija ima o'ribeyurā mija bai je'e?” Topi ḗuri “Jesúre maḗupakarā ña'rĩjāiberikarā maime”, āñurā ḗuri kire yi'ribeyurā nime. I'supaka simakoḗeko'omakaja “ ‘Jia kire yi'yurā yija ime’, āñurā mija ime”, mijareka ñarĩḗupajoayu. Supa imarĩ mamarĩtaka kirika bojariroka mijare yija bojarapaka ā'mitiritirā jia kire mija yi'rapaka simamaka, “Rita, Cristore nare o'rirūjeikapi Pablorkare yijare bojarijaju”, ārĩwārūrā mija ime.

⁷ Ba'iaja baabaraka mija ima yija ĩaeyarākkareka, Cristore yijare sajā'metika simamaka, jiamarā mija yija jūarūjerāñu. I'supaka mijare yija baarākkareka “Cristore nare jā'meikapi i'supaka Pablorkare mare baayu”, mija ārĩwārūrāñu. I'supaka mijare baariyapaberiwari ba'ia mija baakoreka Tuparāte mijaro'si yija jēñeĩjirijaju. Supa imarĩ Tuparāte yapaika upakaja mija baarākkareka ḗuri, ba'iaja mijare yija baabesarāñu. Supa mijare yija baabepakā'ā ĩatirā “Yaje rukuya Cristore jā'meikapi tĩmarĩji yijare nabaatiyajĩñu”, yijareka mija ārĩkoḗejĩkaoka, marā imabeyua yijaro'si. I'supaka simako'omakaja kiyapaika upaka oyiaja mija baaritakaja yija yaḗayu.

⁸ Suḡa imarĩ mija ḡō'irā yija eyarūki ruḡu kiyapaika uḡakaja baatarā mija imarākareka ḡuri kijā'meikaḡi ba'iaja mijare yija jūarūjebesarāñu. Kiyapaika uḡakaja Cristore yijare jā'metikaḡi imarĩ, mijare jeyobaarimaja yija ime, ba'ia uḡakaja mijare baabekaja.

⁹ Suḡa imarĩ mija ḡō'irā eyatirā, jia Cristore yi'yurā mija ima ĩawārūtirā okajājiḡi mijare yijaibesarāñu. “Okajājimarĩrā imarĩ, Cristorikaḡi Pablorākare beabeyu”, yijareka mija ārĩkoḡejiḡa, marā imabeyua yijaro'si. Jia mija yi'ḡakā'ā ĩawa'riji, jia jĩjimaka imarūkirāja yija ime. Suḡabatirā “Mire ā'mitiripēawa'ri miyapaika uḡaka oyiaja nabaarū”, ārĩwa'ri, Tuḡarāte mijaro'si yija jēñerijayu.

¹⁰ I'suḡaka simamaka mija ḡō'irā eyatirā, okajājiḡi mijare yijairiyapabeyu. Suḡa imarĩ ya'rirā baaika ruḡu, ika ḡaḡera mijare yiḡūatayu jiiḡaji Jesúre yi'ḡaraka mija imaokaro'si. I'suḡaka mijare baarimaji ñimaokaro'si Maiḡamakite yijare jā'meka. Suḡa imarĩ kire mija yi'yua bitatarikoḡakaja jiiḡaji kire mija yi'ririjayaokaro'si mijare yija jeyobaarijayu.

¹¹ Ō'ōjirāja mijaro'si yo'oyu yijeyomarā. Jia mija imabe, Jesúre yaḡaika uḡaka oyiaja baabaraka. Ritaja ika ḡaḡeraḡi mijare yibojaika jia ā'mitiripēabaraka mija imabe. ĩrĩka uḡakaja ḡuḡajoabaraka, oka imarijarirākaoka jiḡi sajiebaraka mija imabe. I'suḡaka mija baamaka, Tuḡarā, mare wayuĩarimajire, mijaka imajiparāñu. Suḡabatirā jĩjimaka mare imarūjeiki kime.

¹² Jesúre ā'mitiripēairā imarĩ, mija rērĩrijayu ḡoto jia jĩjimakaḡi jēñebu'abaraka mija imarijape.

¹³ Ō'ōkarā Jesúre ā'mitiripēairā, “Jia nimarū”, ārĩwa'ri oka mijaro'si naḡūatayu.

¹⁴ “Jia nare mibaabe”, ārĩwa'ri maiḡamaki Jesucristore mijaro'si yi-jēñeyu. “Suḡabatirā Tuḡarāte mijare wayuĩaika jia ōñurā mija imaokaro'si, suḡabatirāoka Espĩritu Santo jia mijaka imajiparijayuka kimarū”, ārĩwa'ri ritaja mijaro'si yijēñejirijayu yijeyomarā.

I'tojirāja sime ruḡu.

Carta de San Pablo a los Filipenses

Pablo, kijeyomaki Timoteopitiyika Filiposwejekarãro'si paþera naþũataeka

¹ Yijeyomarã Filiposkarã, Jesucristore jia baaikaþi kirirã imarijayurã, supabatirã kire yi'yurãte imaruputarimaja, i'supakajaoka nare jeyobaarimaja “Jia mija imabe”, ãrĩwa'ri oka mijaro'si yija þũatayu. Yi'i Pablo, yijeyomaki Timoteopitiyika mijaro'si sayija þũatayu Jesucristoro'si ba'irabeþjirimaja imarĩ.

² Supa imarĩ, Maþaki Tuþarã, supabatirã maiþamaki Jesucristoreoka “ ‘Jia dako okamirãmarĩaja nimarũ’, ãrĩwa'ri jia nare mija jeyobaabe”, ãþaraka mijaro'si nare yija jẽñerijayu.

“Filiposwejekarã Jesucristore ã'mitiripẽairãte jia mibaayu Tuþarã”, Pablote ãrĩka

³ Mijareka yipupajoarijayu rakakaja “Jia mibaayu”, Tuþarãte narĩrijayu.

⁴⁻⁵ Supabatirã Tuþarãte mijaro'si yijẽñeika rakakaja jijimakapi kire yijairijayu. Tuþarãte mija yi'riũ'muekarõ'õjĩteþi, maekakaoka aþerãte Jesúrika bojariroka bojataþabaraka yire mija jeyobaarijayua simamaka i'supaka yibaarijayu.

⁶ Rita sime, jia Tuþarãte mija þupaka baaũ'mutika simamaka, kiyapaika upakaja mija imamirĩrkawa'yaokaro'si mijare kijeyobaarijarirãñu, Jesucristore etarãñurĩmi rõ'õjĩrãrãja.

⁷ Mijare wãtaiki imarĩ, i'supaka mijareka yipupajoayu. Yire jeyobaariþupakirã imarĩ, ĩrãkurimarĩa yiyapaika yire mija þũatarijayu. Mia je'e, wẽkomaka imariwi'iarã imariþotojo Jesúrika bojarirokakaka yaþabeyurã wãjitãji “Ikuþaka sime”, ãrĩwa'ri nare okae'ebaaraka, yibojajiirijayu. I'supaka yibaayu þo'imajare yibojawãrõrũkia Tuþarãte yire ja'ataeka simamaka. I'supaka ñimarijayua simamaka jia ñimaokaro'si yire mija þũatarijayua jia sime.

⁸ Jesucristore wãtaka mijare õñuapi ãrĩwa'ri i'supakajaoka mijaka ñima Tuþarãte õñua. I'supaka imaki imarĩ jimarĩa mijare ñiaripakatayu ate.

⁹⁻¹¹ I'supaka imawa'ri, ikuþaka Tuþarãte mijaro'si yijaiĩjirijayu. “Jia mire õrĩriþaraka miyapaika upakaja imamirĩrkawa'yurã imarĩ jibaji wayuũabu'airã nimarũ. I'supaka imawa'ri miyapaika upaka imarika najẽrãko'arũ”, ãrĩwa'ri Tuþarãte mijaro'si yijaiĩjirijayu. I'supaka yiyapayu “Jia baarijaririka ja'atabekaja nimarũ”, ãrĩwa'ri. Supa mija imamaka ĩatirã “Dakoa okamirãmarĩaja jia yika nima nareka ñoñu”, Cristore þe'rietarãñurĩmi mijareka kẽrĩrika yiyapayu. Supabatirãoka Jesucristore mijare jeyobaaikapĩ “Tuþarãte yapaika upakaja baarijayurã nimarũ mae”, mijareka ñañu. Supa imarĩ mijare kijeyobaamaka ĩatirã, “Tẽrĩwa'ribaji jia baaiki Tuþarãte ime”, ãþaraka aþerãte kire jiyipupayeekaro'si naro'sioka kire yijaiĩjirijayu.

“Rĩkimarãja Jesucristorika bojariroka ã'mitiripẽairãte ime”, Pablote ãrĩka

¹² Yijeyomarã, Jesúrika bojariroka yiwãrõriþareareka ba'iaja yijũaika simako'omakaja, þo'imajare yibojarija'atabeyua sime. I'supaka yiro'si simako'omakaja rĩkimarãja aþerã yibojaika ã'mitiriwãrũtirã kire nayĩririjayuakaka jia mija õrĩwãrũbe.

¹³ Mia je'e, “Cristore kiyi'yu þi'iwa'ri wẽkomaka imariwi'iarã kime”, ika wejea ĩþamaki wi'ia ĩarĩrĩrimaja surararãkare yireka ãrĩrijayu. Supabatirã þo'imaja ritaja ika wejeareka imarãoka i'supaka yireka þupajoarijayurã.

14 Supa imarĩ, Cristore yi'ririĵa'ataberiwa'ri wēkomaka imariwi'iarā ñima ōrĩwa'ri, rĩkimarāĵa ika weĵearā Maiĵamakire yi'yurā ĵiibaji kirika boĵariĵayurā ba'iaĵa ĵūarika kĩkibekaja.

15 I'supaka simako'omakaja, ĩrārĩmarā ƣuri, “Wēkomaka imariwi'iarā Pablote ima marā imabeyua”, āñurā. I'supaka āñurā imarĩ, “Pablote boĵaikakaka ā'mitiriberiwa'ri rĩkimabaji yijare ā'mitiripēairāte imarāñu je'e”, nañu yibaariĵayuaakaka oakiyurā. Aĵerā ƣuri ĵia yika imawa'ri ĵiaĵi Cristorika boĵariroka boĵariĵayurā.

16 I'supaka yire wayuñairā imarĩ, “Tuĵarāĵi ārĩwa'ri wēkomaka imariwi'iarā Pablote ime. Supa imarĩ Romaweĵeakarā ĩĵarĩmarā Cristorika boĵariroka boĵarika nayaĵabeyua simako'omakaja Pablote sanajērĩamaka, nawāĵitāĵi ĵia yi'riwārũiki kime”, āñurā nime.

17 Aĵerā imarā yire ƣemawa'ribaji imarika yaĵakopewa'ri “Cristorika boĵariroka yija wārōmaka yijare takaja ā'mitiripēairāte imarāñu je'e. I'supaka simamaka sã'mitiritirā yijare oakiriwa'ri, wēkomaka imariwi'iarā kimarō'ōĵi ba'iaĵa Pablote ƣuĵarirāñu”, narĩkoyeu.

18-19 I'supaka nabaariĵayua marā imabeyua yiro'si. Ritaja Cristorika boĵariroka nawārōriĵayuāĵi ārĩwa'ri ĵĩĵimaka ñime. I'supaka imariĵayuka imarĩ, “Tuĵarāte yiro'si mija ĵēñeĵĩmaka, supabatirā Espĩritu Santore yire jeyobaa-maka ƣariĵi ritaja yijũaika ĵia oyiaĵa yiro'si sawaƣu'rĩrāñu”, ñarĩƣuĵajoayu.

20 I'supaka ƣuĵajoaiki imarĩ, ĩĵarĩmarā wāĵitāĵi naka yijairāka ƣoto, “Dakoa i'yomarĩĵa ĵaiki ñimariĵarirāñu”, āñuka ñime. Supa imawa'ri Cristorika boĵariroka ĵia wāĵia yiboĵariĵariroyika uĵakaja nare sayiboĵariyaƣayu. Supa imarĩ yire najērĩawearāka ƣoto, yire najāākoyeĵĩka, yire naƣoataĵĩkaoka, marā imabeyua yiro'si. Ritaja yibaariĵayua Cristore ĵiyiƣuĵayeerũkiakaka simarika yiyayay.

21-22 Supa imarĩ, yire najāābesarākareka ritaja yibaariĵayuāĵi ĵia Cristore ĵiyiƣuĵayeabaraka ƣo'imajare imarika yiyayay. Yire najāākoyeĵĩkaoka ĵiibaji yiro'si simarāñu Cristoka ĵia imarũkika ñima simamaka. I'supaka simako'omakaja yire naƣoatarākarekaoka, Cristorika boĵariroka yiboĵamaka rĩkimarāĵa sã'mitiripēarāñurā. Supa imarĩ, “ĴDika ĵiitaka imatiyaika je'e?”, ārĩwārũbeyuka ñime.

23 I'supaka simamaka “Ika ĩ'ƣaba'iwā'taja ĵia yiro'si ima”, ñarĩwārũbeyu. I'supaka simako'omakaja reyatirā mabo'ikakurirā ĵiibaji kika imarika simarāñu je'e yiro'si ñarĩƣuĵajoariĵayu.

24 I'supaka yiƣuĵaka imako'omakaja mijare jeyobaabaraka ōñia imarika yiyayay ĵiibaji mijaro'si simaerā.

25 Supa imarĩ “Ĵiibaji Tuĵarāte yi'ƣaraka ĵĩĵimaka kika nimaokaro'si nare wārōbaraka, naka ñimarāñu ate”, ārĩƣuĵajoaiki ñime.

26 Toĵi wēkomaka imariwi'iarā ñima be'erō'ō mija ƣō'irā yeyarāka ƣoto, “Wēkomaka imariwi'iarā kimarāƣarō'ōĵi Pablote miƣoaeka ĵiitaka kire mibaayu”, Jesucristore āƣaraka ĵia ĵĩĵimaka mija imarāñu.

27-28 I'supaka simako'omakaja, wēkomaka imariwi'iarā yiro'si simarāka uĵakaja simakoyeĵĩka marā imabeyua. Ĵia Cristorika boĵariroka yi'yurā imarĩ, saboĵaika uĵakaja ĵia baabaraka mija imariĵaĵe. I'supaka mija baabe mija ƣō'irā yeyarāka uĵarāka, yeyabesarākarekaoka ĵia ĩrātĩĵi ƣuĵajoairā imawa'ri, Cristore yi'ririĵa'atabeyurā mija ima ñoñaokaro'si. I'siāĵi ārĩwa'ri, aĵerāte mijare okabaako'omakaja ĩrĩka ta'iarāĵa imarā imarĩ, Jesũrika boĵariroka mijare yiwārōraƣaka uĵakaja mija imariĵayua ñorĩrāñu. I'supaka imarā imawa'ri ba'iaĵa mijare baariĵayurā ruƣu wayuĵi'ribekaja mija imabe. I'siareka mija ima ĩatirā “Rita, Tuĵarāka ōñia imajĩƣarũkirā nime. Yija

ɸuri ba'iaja nare jaiwã'imañurã yija imariɸareareka, ba'iaja imarika tiy-ibeyurõ'õrã a'rirũkirã imarã”, narĩɸupajoarãñu. Mijare yibojaika upatiji Tuparãtakiji imaki ritaja sabaarimaji.

²⁹ I'supaka imaki imarĩ, jia mijare baawa'ri kirirãro'si Tuparãte mijare wã'maeka, “Yimakire yi'ɸaraka nimarũ, supabatirãoka jia kire yi'riwa'ri ba'iaja jũabaraka nimarũ”, ãrĩwa'ri. Supa imarĩ kire mija yi'yua ja'atabekaja mija imamaka ãtirã aɸerãoka Cristore yi'rirãñurã.

³⁰ Supa imarĩ mija ɸõ'irã ñimarapaka ɸoto ba'iaja yire nabaarapaka mija ãarapaka upakaja jũairã mija ime mijaro'sioka mae. I'supakajaoka õ'õ Romawejearã aɸerãte ba'iaja yire baaika majaroka mija ã'mitiyu ate.

2

“Tẽrĩriki imariɸotojo ‘Imatiyaiki ñime’, ãrĩberikaki Cristo”, Pablote ãrĩka

¹⁻² Kirirã mija imamaka, jia ɸupaparaka mija imaokaro'si Cristore mijare jeyobaayu. I'supakajaoka mijare kiwãtayu iamarĩaja mija imakoreka. Supabatirãoka rĩrãkibiparaka Espĩritu Santore mijaka imarijayu. Topi jia Cristore mare wayuãaika simamaka jĩjimaka ñimaokaro'si ikupaka mija imarika yiyapayu: Mija jeyomarãka ãrĩrãtiji ɸupakirã mija imabe. I'supakajaoka ritaja mija imaupatiji, jia wayuãabu'abaraka ãrĩka ta'iarãja imawa'ri, Cristore yapaika upakaja ãrĩrokarekaja ña'rĩyaarĩji ɸupajoairã mija imabe.

³ Aɸerãte ɸemawa'ribaji imarika yapabekaja mija imarijape. I'supakajaoka “Po'imajare yijare jiyiɸupayeerũ”, ãrĩwa'ri mija baaikakaka mija jaia'si. I'siroka ɸupajoaberiwa'ri “Yijare tẽrĩwa'ribaji imatiyairã nime je'e aɸeyari aɸerã”, ãrĩwa'ri jiyiɸupaka nare mija õrĩrijape.

⁴ Mijaro'si takaja jia mija imarũkia ɸupajoabekaja aɸerãte jia imarũkiakakaoka mija ɸupajoarijape.

⁵ I'supaka mijare ñañu Jesucristore imaekarokaɸiji õrĩtirã kiupaka mija imarijayaokaro'si. ãkõrĩ je'e, ikupaka sime:

⁶ Tuparãka ãrĩrãtiji imariɸotojo, “Tẽrĩriki Tuparãte ima upakaja ñima yija'atabesarãñu”, ãrĩbeyuka Cristore imaeka.

⁷ I'supaka ãrĩbekaja, tẽrĩwa'ribaji kima ja'atatirã, ɸo'imaji kiɸo'ijirika. Supabatirã ba'irabeĩjirimaji imatiyabeyuka upaka kijarika.

⁸ Supa imarĩ ika ka'iarã kimaeka ɸoto, “Yire ɸemawa'ribajika mime”, ãñuka upaka Kipakire kiyi'ririjarika. I'supaka imaekaki imarĩ, ba'iaja baari-majare najããroyika upaka yapua tetaekarã kire naɸatakãaeka, sarã kireyaokaro'si ɸariji Tuparãte kiyi'rika.

⁹ Supabatirã kireyaeka be'erõ'õ õñia kire jariɸe'rirũjetirã, ikupaka Tuparãte kire ãrĩka: “Ritaja ima ɸemawa'ribajirã jiyiɸupaka õrĩrũkika mimabe. Supa imarĩ ritaja imarã ɸemawa'ribaji ãpi mĩmarãñu”, kire kẽrĩka.

¹⁰ I'supaka Tuparãte kire ãrĩka seyarãka ɸoto nimaupatiji kiɸoiji'aekarã: Mabo'ikakurirã imarã, õ'õrã imarãoka, ka'irokareka imarã ɸariji Jesũre najiyiɸupayeerãñu.

¹¹ Nawãjitãji kimarãka ɸoto “Ritaja imarã ãɸamaki Jesucristore ime”, wããrõ'õrãja ritaja imarãte kire ãrĩrãñu. I'supaka baawa'ri Kipaki Tuparãteoka jiyiɸupaka norĩrãñu.

Jesucristore imaekarokaɸi õrĩtirã saɸiji mija imarijape kire yi'ribeyurã wãjitãji

¹² Yijeyomarã, i'supaka Cristore baaeka ɸupajoawa'ri i'supakajaoka Tuparãte mija yi'rĩjĩñu. Mija ɸõ'irã ñimarapaka ɸoto jia kire yi'yurã mija imamaka ñiarape. Maekaka ɸuri mija ɸõ'irã ñimabeyua simamaka torã ñimarapaka ɸoto jia kire mija yi'rapaka upakaja jiiɸaji kire yi'ɸaraka mija

imarika yiyapayū. Supa imarī ba'iaja mija jūarūkiareka Tuparāte mijare satāāeka simamaka kire kīkibaraka, kiyapaika upakaja mija baarijape.

¹³ I'supaka mijare ñaņu “Yiyapaika takaja baariþupakirā nimarū”, āriwa'ri Tuparāte mijare jeyobaarijayua simamaka.

¹⁴ Ā'mitirikōrī je'e: Mija baaika upakaja, ba'iaja jaibu'abekaja, jījimakaþi mija imarijape.

¹⁵⁻¹⁶ I'supaka mijare ñaņu, oka baabekaja, jia wājiroka oyiaja baarijayurā mija imaokaro'si. Supa imarī ika wejeareka ba'iaja baarimaja watoþekarā imariþotojo, “Tuparāte yapaika upaka baairā nime. Dakoa oka imabeyua nareka”, mijareka narīrāņu. I'supaka jia baairā mija imarākareka, Tuparāte yapauroka nare mija bearāņu. Supa imarī Cristore þe'rietarāñurīmi “Nare yibojaeka upakaja baarijayurā nime”, āþaraka jījimakaþi kire sayibojarāņu.

¹⁷⁻¹⁸ Tuparāte yapaika upakaja Jesúrika bojariroka yibojaripareaja, yire najāārūjerāņu je'e aþeyari.* I'supakajaoka sayi'yurā imawa'ri, ba'iaja mija jūarijayua simako'omakaja mijaka jījimaka ñime. I'supaka imaki imarī i'supakajaoka yika mija imarika yiyapayū yiro'si.

Timoteo, Epafroditoþitiyika ĩþarāte Filiposwejaarā Pablote nare þūataripupajoaeka

¹⁹ Maipamaki Jesúre yaparāka upakaja, ñojimarīji mija þō'irā Timoteore yipūatarāņu je'e, yimajaroka mijare kibojamaka jia mija þupayaokaro'si. I'supaka simarākareka ō'ōrā ate kiþe'rietarāka þoto mija majaroka yire kibojamaka ā'mitiritirā jia yipuparirāņu yiro'sioka.

²⁰ Jia mija imarika þupajoatiyaiki kimamaka, mija þō'irā kire yipūatariyapayū. Maki aþika kiupaka þupajoaiki imabeyuka ō'ōrā.

²¹ Aþerā þuri narīmijitakaja nimarūkiakaka þupajoabaraka imarā. I'supaka imawa'ri Jesucristore yapaika upaka baarijaririka þupajoabeyurā nime.

²² I'supaka þupajoairāte ima simako'omakaja, “Timoteo þuri Jesucristore yapaika upakaja baarijayuka”, āriwa'ri mija ōñuka kime. I'supaka kireka mija ōñua imarī, “Kimaki upakaja jia Pablote kijeyobaarijayu, rīkimabaji Cristorika bojariroka yi'yurāte imarika yapawa'ri”, kireka āñurā mija ime.

²³ Supa imarī, “Ikupaka ĩþarimarāre yire baarāņu”, ñarīwārūrāka þoto, Timoteore mija þō'irā yipūatarāņu yimajaroka mijare kibojærā.

²⁴ Supabaturā “Yi'ioka ñamajī naþō'irā ya'rirāņu je'e aþeyari”, ñarīþupajoayū. I'supaka yibaajika, ñipamakire yire jeyobaarākapi āriwa'ri supa simarāņu.

²⁵ Majeyomaki Epafroditore yire jeyobaaerā mija þūatarapaka jia sime. Yijūaika upakaja ba'iaja jūaiki kime kiro'si Cristorika bojariroka wārōrimaji imarī. Supabaturā “Cristorika bojariroka mija boja'si”, sā'mitiripe'yoirāte āñua imako'omakaja, yire jeyobaarimaji kime Epafrodito. Jia yire jeyobaarimaji kimako'omakaja mija þō'irā kire yipe'ataerā baayu.

²⁶ Ikupaka sime: “Wāmarīa yijarapaka majaroka ā'mitiritirā, ba'iaja Filiposkarāre þupayū je'e”, āriwa'ri ba'iaja þupayuka imarī, mijare ĩarika kiyapayū.

²⁷ Rita simarape, kūþajīkaro'siji kireyarūkia jariwa'rikoþeko'omakaja Tuparāte kire wayuñamaka kitārāþe. Yire þariji wayuñawa'ri, “Wēkomaka imariwi'iarā kima þoto ba'iaja kiþupayua þemawa'ribaji Epafroditore reyamaka ba'iaja Pablote þuparia'si”, āriwa'ri, Tuparāte kire tāārape.

²⁸ I'supaka simamaka ñojimarīji mija þō'irā kire yipe'ataerā baayu. Supa imarī jia dakoa risirika ba'ijūaberikaki upakaja mija þō'irā keyamaka ĩaturā

* **2:17-18** Pablo compara su posible muerte con una ofrenda a Dios. También considera la fe de los filipenses como un ofrenda a Dios.

j̄jimaka mija imarãñu. I'supaka kire yipe'atarãka be'erõ'õpi p̄uri, ba'iaja p̄uparitiyabekaja ñimarãñu yi'ioka.

29-30 Ñoakurirã mija ima simamaka marãkã'ã baatirã Cristorika bojariroka yiwãrõika yire mija jeyobaawãrũbeyu. “Kire kijeyobaarũ”, ãrĩwa'ri mija p̄ũatarapaki p̄uri jia yire jeyobaaiki. I'supaka imaki imariþotojo koiteje kireyakoperapaka simamaka jia jiyipupaka kire mija õpe. Jia jãjika mija p̄õ'irã keyamaka j̄jimakaþi kire mija e'etope mija upakaja Maiþamakiriki kima simamaka. Supabatirã, i'supakajaoka jia jiyipupaka mija õpe kiupaka imarãte.

3

Maiþamaki Jesucristore õrĩrika sime ritaja ima pemawa'ribaji imatiyaika

1 Yijeyomarã, jia j̄jimaka mija imabe “Jesucristorirã yija ime”, ãrĩwa'ri. Bikija mijaro'si yo'orapakakaka, maekakaoka jiaþi so'otirã mijare yip̄ũatayu ate, sãtirã wapuþu þakirimajaroþa bojarimajare mija yi'rikoreka.

2 Werika yaiwẽkoa* upaka ba'iaja baairã nime. Supa imarĩ þakirikap̄i sawãrõrimajare rakajekaja mija imabe. Supabatirã “Tuparãrirã imaokaro'si circuncisión baarika sime”, narĩþakirijayu.

3 “Circuncisión baaekarã imarĩ Tuparãrirã yija ime”, narĩkoþeika. Maa p̄uri Tuparãrirã maime. Cristore yi'yurã p̄uri Espiritu Santore mare jeyobaamaka Tuparãte jia jiyipupaka morĩrijayu. Supabatirã Jesucristore majiyipupayeeyu “Maro'si kireyaekap̄i Tuparãte mare wayuãrijayu”, ãrĩwa'ri j̄jimaka maimarijayu. “Maþo'ia mabaaikap̄i ãrĩwa'ri Tuparãrirã majarirãñu”, ãrĩbeyurã maime.

4-5 Karemarĩa yiñekiarãte p̄upajoaekaroka yipupajoarikareka “Moisére jã'mekakaka aþerãte yi'yua pemawa'ribajirã jia sayi'yuka ñime”, ãñuka ñimajĩñu. Ìakõrĩ je'e, ikupaka ñimaeka bikija: “Tuparãriki kimarũ”, ãrĩwa'ri ï'þotẽñarirakarĩmi yipõ'ijirika be'erõ'õ circuncisión yire nabaeka. Benjamín imaekakaki riparãmi ñime judiotataki imarĩ. Supabatirã ap̄ika yiñekijioka kimaeka Abraham. Ìrãtomajaja nimaeka yiñekiarã. I'supaka imaekarã imarĩ, judiotatarã tiyiaja tĩmiaribu'atirã namakarãrikaki imarĩ, judiotataki takiji ñime. Supa imarĩ fariseokaka p̄upajoaiki ñimaeka. I'supakajaoka Moisés imaroyikakite Tuparãte jã'mekakaka jia jiyipupaka sõparaka sayi'yuka ñimakopeka ruþu.

6 I'supaka sayi'ritiyawa'ri, “Cristore yi'yurã p̄uri Moiséte jã'mekakaka ritatarika þakatayurã imarã”, ãrĩpupajoakoþebaraka jimarĩa ba'iaja nare baawã'imañuka ñimaroyika. I'supaka ñimamaka, “Moiséte jã'meka yi'ribeyuka Pablote ime”, marã yireka ãrĩberiroyirekarã.

7-8 I'supaka ñimaeka simako'omakaja “Sap̄i ãrĩwa'ri, j̄jimaka Tuparãte yika ime”, ãrĩbeyuka ñime mae. Maekaka p̄uri Cristore yi'yuka ñimamaka bikija ñimakoperoyirapaka wapamarĩa ima. Supabatirãoka maiþamaki Jesucristore õrĩrika ritaja tẽrĩwa'ribaji ima simamaka ritaja imakoþeika wapamarĩa ima yiro'si. Jiibaji kire õrĩriyapawa'ri, “Ritaja yibaaroyirapaka mirãka jia Tuparãka ñimarũkiro'simarĩaja sime mirãkiyu”, ãrĩwãrũiki ñime mae. Supa imarĩ ritaja yiro'si j̄itaka imaeka mirãka ja'ataekaki ñime, Cristorikitakaja jayaokaro'si.

9 Kiriki imarĩ, “Moiséte jã'meka yi'riwa'ri Tuparãka jia ñime”, ñarĩbeyu. Cristore yi'riwa'ri takaja p̄uri jia Tuparãka ñime. Sap̄i ãrĩwa'ri Tuparã ñakoreka ba'iaja baabeyuka ñime mae.

* 3:2 Los judíos llamaban a los no judíos perros. Pero Pablo dice que estos maestros judíos realmente son los perros por tratar de imponer la circuncisión y otros ritos a los cristianos.

¹⁰ Supa imarĩ, ikuþaka simamaka jiiþaji Cristore ñorĩriyapayuy: Reyariþotojo Tuparãte õña kire jarirũjekapi ãrĩwa'ri kiyapaika upakaja ñimariyapayuy. Supabatirãoka kika rĩrãkibiyuka imarĩ, ba'iaja Cristore jũaeka upakaja Tuparãte yi'riwa'ri ba'iaja yijũarãkareka, marã imabeyua. I'supaka imawa'ri Cristore reyaeka upakaja jia Tuparãte yiyi'ririyaþayuy yireyarãka rõ'õjĩrã.

¹¹ I'supaka ñime, “Yireyarãka be'erõ'õþi õña Tuparãte yire jarirũjerãñu”, ãrĩwa'ri.

“Tuparãte yapaika upaka oyiaja baabaraka maimaye'e”, Pablote ãrĩka

¹² Ritaja mijaro'si yo'oika “Yi'i þuri kopakaja sayi'ripatatirã Tuparãte yapaika upakaja jaritiki mae”, ãrĩwa'rimarĩa ñañu. I'supaka simamaka, Cristore ima upakaja imarika yapawa'ri kiyapairokapi ñimarijayuy, saja'atabekaja. I'supaka yibaarijayuy kiupakaja jia baaiki ñimaerã yire kiwã'maeka simamaka.

¹³ Mija ã'mitipe yijeyomarã. “Cristore ima upaka takaja jaritiki ñime”, ãrĩbeyuka yi'i. Ikuþaka sime: Jia sareka baabaraka ñimaroyirapaka þuri þupajoarija'atarijayuka ñime. Sapupajoabekaja yirupurõ'õ Cristore yapaika upaka oyiaja yipupajoarijayuy. Kiyapaika upakaja yibaaokarãka rõ'õjĩrãja yibaarãñu.

¹⁴ Cristore imarokapi imaki jaririka yapawa'ri, õña ñimatiyikuriji i'supaka baarika ja'atabeyuka ñime. I'supaka baawa'ri, sawapa yitõþorãñu Tuparã þõ'irã yeyarãka þoto. Supa imarĩ Jesucristore yiro'si reyaeka simamaka mabo'ikakurirã Tuparãte yire imarũjerãñu õña Jesúka ñimajipaokaro'si.

¹⁵ Supa imarĩ, yipupajoaika upaka oyiaja mija þupajoabe ritaja jia Cristore yi'yurã upatiji. I'supaka imariþotojo aþerõ'õþañakarã mija þupajoaika waarĩkajĩkareka jia samija õñaokaro'si Tuparãte mijare jeyobaarãñu.

¹⁶ Mia je'e: Tuparãte yapaika morĩwapa'atatika rõ'õjĩrãrãja kiyapaika upakaja maimaye'e.

¹⁷ Yijeyomarã, supa imarĩ, Tuparãte yapaika upaka ñimara'aeka upakaja mija imarijape mijaro'si. Mija wãjitãji yija baarapaka upakaja torã imarãte baarijapakã'ã nareka ãaji'abaraka mija imabe.

¹⁸⁻¹⁹ Ī'rãrimarã þuri “Cristore yi'yurã yija ime”, ãrĩriþotojo, ba'iaja imarijayurã. Supabatirãoka ba'iaja baarika maja'ataokaro'si yapua tetaekarã Cristore reyaekakaka wapamarĩa upakaja naro'si sime. Tuparãte yapaika upaka baabekaja, napupakapi nabaarijitoika upakaja baarijayurã ñime. Supabatirãoka, i'yorimarĩaja jĩjimakapi najeyomarãre sanabojarijayuy. I'supaka nabaarijayuy Cristore yi'ribeyurãte baaika takaja þupajoairã imarĩ. I'simijipi ãrĩwa'ri ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'rirũkirã ñime. I'supaka ñimarijayuakaka ĩ'rãkurimarĩa mijare yibojatika upakaja, mijare sayibojape'ayu ate ba'iaja nareka þupariwa'ri.

²⁰ Jesucristore yi'yurã maimamaka, maro'si þuri i'supakamarĩa sime, mabo'ikakuri maimajiparũkirõ'õ maro'si ima simamaka. Supabatirãoka “Mabo'ikakurirõ'õþioka maipamakĩ Jesucristore i'tarãñu ba'iaja majũarũkia imaekareka mare tããrĩ”, ãrĩþupajoawa'ri jĩjimaka maime.

²¹ Supa imarĩ mapo'ia reyarũkia imakopeika kio'arãñu jiika kima upaka simaokaro'si. I'supaka mare kibaarãñu ritaja baawãrũþataiki imarĩ.

4

¹ Supa imarĩ, yijeyomarã, jia mija ã'mitipe. Mijare wãtaka õñuka imarĩ, jimarĩa mijare ñariyapayuy. Jĩjimakapi mijareka ñarĩþupajoarijayuy. I'supaka mijare yo'oika upakaja jia maipamakire Jesucristore jia yi'þaraka mija imarijape.

“Mijare yiwārōrapaka upakaja jia Cristore yi'paraka mija imarijape”, Pablote ārīka

² Jia ma mijare ñaņu Evodia, Síntiquepitiyika ĩ'pakorāwā'taja ĩ'rāko upakaja mija pupajoabe, Maipamakire yi'riwa'ri kirirā mija ima simamaka.

³ Supa imarĩ tokaki, jia yire jeyobaarapaki, jia Evodia, Síntiquepitiyika ĩ'pakorāre mijeyobaabe oka najiebu'arũ ārīwa'ri. I'supaka ñaņu Cristorika bojariroka bojabaraka torā ñimarapaka poto jia yire jeyobaaraparā nima-maka. I'supaka yika nimarapaka poto imarapakioka Clemente, supabatirā ritaja apearā yire jeyobaarimaja. Yire jeyobaaraparā, “Ikarakamarā nime yika imajiparũkirā”, ārīwa'ri nawāmea kipō'irā Tuparāte o'ojĩ'aeakarā.

⁴ Mija ĩabe. Maipamakirirā mija ima pupajoawa'ri mija jĩjimaape. Supabatirā i'sirokaoka ate mijare ñarĩpe'ayu jĩjimaitakaja mija imarijape ārīwa'ri.

⁵⁻⁶ Supabatirāoka jia oyiaja apearāte mija baarijape “Jiipuparā nime”, ritaja mijareka nañaokaro'si. Ikuþaka mija õpe: No'ojĩrāmarĩaja sajariwa'yu õ'õrā Maipamakire etarũkia.

Sapĩ ārīwa'ri wayupiribekaja mija imabe. Ba'iaja puparikopakaja mija yapaikareka Tuparāte jēñebaraka mija imarijape. Maņu upakaja ā'mitiyuka kimamaka, “Jiitaka oyiaja yire mibaayu Tuparā”, kire āþaraka mija imarijape.

⁷ Ka'wisika jũariþotojo ba'iaja pupapekaja mija imaerā, Tuparāte mijare jeyobaarijarirāņu Jesucristorirā mija imamaka. Supa imarĩ ka'wisika jũariþotojo “¿Marākā'ā simamaka ba'iaja pupapekaja sareka maime?”, āñurā mija imarāņu.

⁸ Yijeyomarā, ikuþaka sime: Wājimijikaka oyiaja pupajoabaraka mija imarijape. I'supakajaoka po'imajare jiyipupaka õrĩrikakaka, jiiroka takapĩ oyiaja imarikakakaoka mija pupajoabe. Supabatirā jiitakaja ima simamaka jĩjimaka po'imajare ā'mitiyu oyiaja pupajoabaraka mija imabe.

⁹ Supabatirāoka, mijare yiwārōrapaka upakaja baabaraka mija imabe. Ritaja yibaarapaka, mijare yijairapakaoka kopakaja õñurā mija ime. I'supaka baabaraka mija imarākareka okamirāmarĩaja mijare imarũjebaraka Tuparāte mijakaja imajiparijarirāņu.

Filiposkarāre kire jeyobaamaka jĩjimaka Pablote imaeka

¹⁰ Jia yire mija baayu, yire wayuĩawa'ri yiyapaika yire mija pũataika. Supa imarĩ, jĩjimakapĩ “Jiitaka yire mibaayu”, Tuparāte ñaņu. Ñoaka yire sapũataerā mija ba'erapaka simako'omakaja “Marākā'ā sapũataberiwa'ri supa nabaarape je'e”, mijareka ñarĩpupajoayu.

¹¹ “Jimarĩtakaja sayiyapakoperape”, ārīwa'rimarĩa i'supaka ñaņu, rĩkimaka yirikajĩka, dakomarĩa ñimakopeikaoka yiyapaika upakaja jĩjimakapĩ oyiaja imawārũtikaki ñime.

¹² I'supaka simamaka yiba'arũkia ima poto, simabeyu potooka Cristore yire jeyobaaika simamaka okamirāmarĩaja ñimarijayu. Supabatirāoka wayuoka baaiki ñima poto, yiyapaika yireka ima potooka jĩjimaka oyiaja ñime.

¹³ Cristore yire jeyobaamaka, ritaja ka'wisika, ka'wisimarĩaoka i'supaka imawārũtikaki ñime.

¹⁴ I'supaka ñimako'omakaja yire jeyobaawa'ri niñerũ yire mija pũatarapaka jiitakaja yire mija baarape.

¹⁵⁻¹⁶ Filiposkarā, yire mija jeyobaarapakapĩ ārīwa'ri mija ka'ia Macedoniapĩ ya'rape apearõ'õrā wārõtapaokaro'si. Mamarĩtaka Cristorika bojariroka yi'yurā mija jarapaka be'erõ'õ i'supaka yire mija jeyobaarape. Apearõ'õkarā puri nare yiwārõmaka Cristore ā'mitirĩþearaparā imariþotojo, i'supaka yire jeyobaaberaparā. Mija puri, Tesalõnicawejearā ñimarapaka poto ĩ'rākurimarĩa niñerũ yire pũataraparā.

¹⁷ “Ate i'supakajaoka niñerũ yire mija pũatajiparika yiyapayyu”, ãrĩwa'rimarĩa i'supaka mijare ñañu. Jia yire mija baamaka sawapa jia Tuþarãte mijare ja'atarika þuri yiyapayyu.

¹⁸ Yire mija pũatarapaka þuri simaja Eþafroditore yire ijirape. Yire sakĩjirapaka þoto sañiamaka yipupajoarapaka þemawa'ribajirã yiro'si mija pũataeka mirãkirape. I'supaka mija baarapakapi ãrĩwa'ri jia jĩjimaka Tuþarãte mijaka ime.

¹⁹ Suþabatirã ritaja jia oyiaja ima iþamaki kime Tuþarã. I'supaka imaki imarĩ Jesucristorirã mija imamaka ritaja mija yapaika upakaja mijare ijirimaji kime.

²⁰ I'supaka simamaka Maþaki Tuþarãte jĩjimakapi majiyipupayeejipaye'e. I'supaka oyiaja simarjarirũ.

“Jia þo'imajare imarũ”, Pablote ãrĩka

²¹ Mae torã imarã, Cristore ã'mitiripẽairãro'si “Jia mija imabe”, ãrĩwa'ri oka yipũatayu. Suþabatirã yika Jesúre yi'þaraka imarãoka i'supakajaoka mijaro'si pũatairã.

²² I'supakajaoka ritaja Cristore yi'yurã õ'õrã imarãte mijareka ãñu. Suþabatirã Romakaki iþiro'si ba'iraberimaja Cristore yi'yurã i'supakajaoka ãñurã.

²³ Jia maiþamaki Jesucristore mijare baarjarirũkirãro'siji mija imarũ mijareka ñañu.

I'tojĩrãja sime ruþu.

Primera carta de San Pablo a los Tesalonicenses

Tesalónicawejeakarãro'si Pablote pãpera pũataeka

¹ ¿Yaje mija ime Tesalónicawejeakarã? Yi'i Pablu, supabatirã majeyomarã Silvano, Timoteopitiyika ika pãpera mijaro'si yija pũatayu. I'supaka mijaro'si sayija pũatayu Maþaki Tuþarãrĩrã, supabatirã maiþamaki Jesucristorirãoka mija imamaka. I'supaka simamaka Maþaki Tuþarãte jia mijare baarũ, jia mija imaokaro'si.

Tesalónicakarã Jesúrika bojariroka jia ã'mitiripẽaekarã

²⁻³ I'supakajaoka mijaka jĩjimaka imawa'ri, “Jia mibaayu Tuþarã”, mijaro'si kire yija ãrĩrijayu. I'supaka mijaro'si yija baarijayu, mijaka yija imaroyirapaka þoto, Jesucristore yi'yurã imarĩ, jia kiro'si mija baaroyirapaka yija õñua simamaka. ã'mitirikõrĩ je'e: Wayuĩabu'airã imarĩ, jia mija jeyobaabu'aroyirape. I'supakajaoka “Rita sime maiþamaki Jesucristore ate þe'rietarũkia”, ãñurã imarĩ, ba'iaja jũarika mija rakajepããrijaroyirape. I'supaka mija imamaka, ĩ'rãkurimarĩa Maþaki Tuþarãte mijaro'si yija jẽñeĩjirijayu.

⁴ Mija ã'mitipe yijeyomarã, Tuþarãte mijare wayuĩarijayu. I'supakajaoka “Tuþarãte nare wã'maeka”, yija ãrĩþupajoayu mijareka.

⁵ Jesucristorika bojariroka mijare yija wãrõu'murapaka þoto okatakãmarĩa mijare sayija wãrõrape. Espĩritu Santore yijare jeyobaarapakãpi ãrĩwa'ri jia mijare sayija wãrõrape. I'supaka yija baarapaka simamaka “Rita sime ika majaroka”, ãrĩþupajoawãrũraparã imarĩ, samija ã'mitiripẽatirape. Supabatirãoka mija þõ'irã yija imarapaka þoto jia yija baaroyirapaka ĩaraparã imarĩ, “Jia maimaokaro'si maþõ'irã netarape. Ritaitaka oka namajaroka ma'mitiriroyi mirãkiyu”, ãrĩwãrũraparã mija ime. I'supaka þupajoaraparã mija imamaka, “Tuþarãte wã'maekarã nime”, mijareka yija ãrĩþupajoayu.

⁶ Tuþarãrika bojariroka mija yi'pakã'ã ĩawa'ri, aþerãte ba'iaja mijare baako'omakaja, Espĩritu Santore jeyobaarapakãpi ãrĩwa'ri jĩjimakãpi samija ã'mitirape. “Pablorãkaro'si, Jesúro'sioka i'supakaja simaeka”, ãrĩwãrũwa'ri, jĩjimakãpi sã'mitiritirã samija yi'rape mijaro'sioka.

⁷ I'supaka mijaro'si simarapaka simamaka Macedonia* ka'iareka imarã supabatirã Acaya ka'iarãoka jia mija imaroyirapaka ĩaji'araparã imarĩ, mija upakajaoka tokarã Jesucristore ã'mitiripẽarijaturãte baaroyirape naro'si.

⁸ Supã imarĩ Maiþamakirika bojariroka Macedonia ka'iakarã, Acaya ka'iakarã takajamarĩa imaraparã sã'mitiraparã. Supabatirã “Jesúrika bojariroka jia yi'yurã nime”, mijareka narĩþupajoarijayu. I'supaka simamaka, aþerãte dirokãpi ãrĩwa'ri rĩkimaitakaja yija bojaberijika sime, kopakaja ritaja sana'mitiriwãrũtiika simamaka.

⁹⁻¹⁰ I'supaka simamaka, “Jesucristorika bojariroka nare mija wãrõeka jia Tesalónicakarãre yi'yu”, ãrĩwa'ri yijare nabojayu. “Wãpuju imaja jẽrãka jiyipupaka norĩkoþeroyirapaka ja'ataraparã nime, Tuþarã õñia imakite takaja jiyipupayeewa'ri. Supabatirãoka Tuþarã Maki, Jesús mabo'ikakurirã maekaka imaki õ'õrã etarũkika kime. Ikiji imaki þo'imajare kire jãæka simakoþeko'omakaja õñia Tuþarãte kire jarirũjeka. Supã imarĩ ba'iaja

* **1:7** Provincia (o departamento) romana en Grecia. Tesalónica se encontró en Macedonia en el norte de Grecia. Acaya fue el departamento al sur de Macedonia.

wēkomakareka maimarūkia imakoꝑeikareka Jesúre mare tããeka. I'suꝑaka simamaka jia Tuꝑarãka imarã imarĩ, Jesúre etarūkia j̄jimakaꝑi ta'abaraka maimaerã', ãꝑaraka ꝑo'imajare bojabaraka nimarijaju", ãrĩwa'ri yijare nabo-jaju.

2

Tesalónicawejearã Pablote ba'irabeka

¹⁻² Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Mija ꝑõ'irã eyarĩ yija a'rapaka ꝑoto Filiposwejearã mamarĩ yija eyaũ'murape. Torã yija imarapaka ꝑoto yijare jiyiꝑuꝑayeebekaja jimarĩa ba'iaja yijare nabaarape. Mija wejearã yija eyarapaka ꝑoto rĩkimarãja yijare jo'ata'airãte imako'omakaja okajãjia yija imaokaro'si Tuꝑarãte yijare jeyobaarape. Suꝑa imarĩ, "Ika majaroka mija bojaꝑibarika yija yaꝑabeyu", mija wejeakarãre yijare ãrĩkoꝑeko'omakaja, kirika bojarirokakakakapi kĩkirimarĩaja mijare yija bojarape. Suꝑa yija baarapaka õrĩtiirã imarĩ, "Jia maimaerã Pablorãkare mare wãrõrape. Maꝑõ'irã nimarapaka ꝑoto rĩkimarãja ꝑo'imaja Jesucristorika bojariroka yi'raparã", yijareka ãñurã mija ime.

³ I'suꝑaka simamaka waꝑuju jairimirãkamarĩa mijare yija majarobojaroyirape. Rita imaroka mijare yija wãrõrape. Suꝑabatirã mijare yija ꝑakiberape. Jia yija tõꝑookaro'si ba'iaja ꝑuꝑarirokaꝑimarĩa mijare yija bojarape.

⁴ Yijare õrĩwãrũiki imarĩ, "Yiyapaika upakaja baairã nime", yijareka ãrĩꝑuꝑajoekakiki Tuꝑarã. Suꝑa imarĩ yijare kipũataeka kirika bojariroka yija wãrõokaro'si. I'suꝑaka simamaka kiyapaika upakaja yija baarijaju. ã'mitirikõrĩ je'e: ikuꝑaka sime: Tuꝑarãte j̄jimaka yijaka imarika takaja yaꝑarijaturã yija ime. J̄jimaka ꝑo'imaja yijaka imarũ ãrĩwa'rimarĩa nare yija wãrõyu.

⁵ Yija wãrõrapaka mija ã'mitirijiyuokaro'si waꝑuju jia mijaka jaiberaꝑarã yija. I'suꝑakajaoka niñerũ sawaꝑa tõꝑokaro'simarĩa mijare sayija wãrõrape. Tuꝑarãte yijare ãika wãjitãji rita mijare ãñurã yija ime.

⁶ Suꝑa imarĩ "Jiitarã mija ime", ꝑo'imajare yijareka ãñaokaro'simarĩa mijare sayija wãrõrape.

⁷ Apõstolrãka yija imako'omakaja, mijare jã'merũkirã uparã yija imakoꝑerape. I'suꝑaka baarimarĩaja rõmo komakarãte wayuãiko imarĩ nare kowãtaika upakaja mijare yija baarape.

⁸ Mijare wayuãawa'ri j̄jimakaꝑi Tuꝑarãrika bojariroka mijare yija wãrõriyaꝑatiyarape. I'siatakajaro'simarĩa, ritaja yija baawãrũikarõ'õjĩrãja mijare yija jeyobaariyaꝑarape, mijare wayuãairã imarĩ.

⁹ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Mija ꝑõ'irã yija imarapaka ꝑoto jãjia yija ba'iraberapaka mija õñu. Yija ba'iraberiwatoꝑekarekaja Tuꝑarãrika bojariroka mijare yija wãrõrape waꝑamarĩaja. Ñami, ãmi ꝑariji i'suꝑaka yija baarape yija yaꝑarapaka mijare jẽñekoreka.

¹⁰ Mija ꝑõ'irã yija imarapaka ꝑoto jia oyiaja mijaka yija imaroyirape. I'suꝑaka imaroyiraparã imarĩ, Tuꝑarãte yaꝑaika upakatakaja yija baarijariroyirape. I'suꝑaka yija imamaka ãawa'ri, "Jia oyiaja baarijayurã nime", yijareka ãñurã mija ime. I'suꝑaka simamaka yijare mija ãika upakajaoka Tuꝑarãte yijare ãayu kiro'si.

¹¹ Suꝑa simamaka "Jiitakaja yijare nawãrõrape", yijareka ãñurã mija ime. Suꝑa simamaka ãrĩka kimakire wayuãika upakaja jia mijare yija baamaka mija õñu.

¹² I'supaka baaraparā imarī, jia pupaparaka okajājia mija imaerā “Tuṣarāte yapaika upaka oyiaja mija baarijape j̄jimaka mijaka kimaokaro'si”, āparaka mijare yija bojaroyirape. I'supaka mijare yija bojaroyirape j̄itakapi mijare kiwā'mayu kijā'merūkirā mija imaokaro'si. Suṣabatirā mijare kiakayu tērīwa'ribaji kima mija oñāokaro'si.

¹³ Suṣa imarī, Tuṣarārika bojariroka mijare yija bojarapaka poto, “Naṣupaka nare añua pupajoapakitirāmarīa yijare nawārōrape. Rita Tuṣarārika bojariroka sime”, āriṣupajoairā mija imarape. Rita mija pupajoayu, Tuṣarārika bojariroka sime. Sayi'yurā mija imamaka, kiyapaika upaka oyiaja mija baawārūerā mijare kijeyobaarijayu. I'supaka simamaka, mijare pupajoawa'ri, “Jia mibaayu Tuṣarā”, kire yija āririjayu.

¹⁴ Yijeyomarā, Judeaka'iakarā, Jesucristore jiyipupaka oñāokaro'si rērīrijayurā upaka mija jayu mae. Mija wejeakarāre ba'iaja mijare baata'amaka ba'iaja mija jūarijayu upakajaoka najūarijayu Judeaka'iarā Jesucristorirā naro'si.

¹⁵ Ā'mitirikōrī je'e: Judiorāka kire yi'riberikatata nimaeka maiṣamaki Jesucristore jāāekarā. Nañekiarāoka i'supakaja baarijarikarā Tuṣarāro'si bojañirimaja imaroyirekarāte. I'supaka baara'aekarā upaka imarā maekakaoka ĩrākurimarīa nawejeape yijare pōatarijayurā. I'supaka imarā imarī, ritaja pō'imajare majamarā nime. Suṣa imarī ba'iaja Tuṣarāte naka ime.

¹⁶ Ritaja pō'imaja majamarā imarī, “Judiotatamarīrāteoka Jesúre tāāriyapayu”, āriwa'ri nare yija bojamaka judiotatarāre yijare sabojarūjebeyu. Rikimakaja ba'iaja nabaarijayua imatika imako'omakaja ĩrārīmi upakaja ba'iaja nabaarijayu. Bikijarāja i'supaka nabaarijarika ĩara'aekaki imarī, “Ba'iaja nabaarijayu wapa ba'iaja nare yijūarūjerūkirīmi no'ojīrāmarīa sajariwa'yu sarā seyarūkia”, Tuṣarāte āriṣupajoayu.

Tesalónicawejeakarā pō'irā turiṣe'arī Pablote a'ririyaṣaeka

¹⁷ Mija ā'mitiṣe yijeyomarā. Mijare yija pe'ritaparapaka be'erō'ōṣi no'ojīrāmarīaja mijareka yija pupajoarape ate. Mija pō'irā imaberiripotojo yija pupakapi puri mija pō'irā imarā upakaja yija imarape. Suṣa imarī, ate jimarīa mija pō'irā a'rirā yija rutukoṣerape.

¹⁸ Yi'i Pabla ĩrākurimarīa mija pō'irā a'ririka yirutukoṣerape. I'supaka ñimako'omakaja, Satanāre yiro'si satá'teroyirape.

¹⁹ I'supaka mijareka pupajoairā imarī, maiṣamaki Jesúre etarāka poto, ikupaka kire yija āriṣarānu: “Tesalónicakarā mirika bojariroka nare yija wārōrapaka poto, jia sayi'raparā. Suṣa imarī, ja'atarimarīaja jia sayi'rimirīrkawa'yurā nime”, āriwa'ri j̄jimakapi kire yija bojarānu. I'supaka kire bojarūkirā imarī, mijaka yija imariyapayu ate. Aṣerā tērīwa'ribaji mijareka pupajoawa'ri, j̄jimaka yija ime.

²⁰ Rita sime, jia mijareka puparitirā j̄jimaka yija oñurā mija ime.

3

¹⁻² I'supaka simamaka mija majaroka ā'mitiririka yapairā imarī, sarakajepāāwārūberīwa'ri yija jeyomaki Timoteore mija pō'irā yija pūatarape. Yupakajaoka Tuṣarāte ba'irabeñirimaji imarī, Jesucristorika bojariroka bojatarimaji kima oñurā mija ime. I'supaka imaki kimamaka, j̄ibaji Jesucristore mija yi'yaokaro'si, suṣabatirā ba'iaja jūariṣotojo, sarakajepāāekaja mija imaokaro'si mija pō'irā kire yija pūatarape. Yija ĩṣarā puri Atenas wāmeika wejearā tuiraparā.

³ Ba'iaja jūawa'ri, ba'iaja naṣuparia'si āriwa'ri Jesucristorika bojariroka mija ja'atakoreka mija pō'irā kire yija pūatarape. Ā'mitirikōrī je'e: Jesúre

yi'yurã maimamaka, aþerãte ba'iaja mare baayu. “I'supakaja yire yi'yurãro'si simarãnu”, Tuþarãte ãrõtika simamaka, kire yi'þaraka sarakajepããrũkirã maime.

⁴ I'supakajaoka mijaka yija imarapaka þoto “Jesúre yi'yurã mija imamaka, ba'iaja aþerãte mijare baarãnu”, ãrõwa'ri mijare yija bojatirape. Mijare yija bojarapaka upakaja mijaro'si simarapaka simamaka, jia sõrõwãrũtikarã mija ime mae.

⁵ I'supaka simamaka “Jesucristore naja'ataokaro'si Satanãre kopakaja nare þakitirape je'e aþeyari”, ãrõwa'ri ba'iaja mijareka yiþuparape. I'supakajaoka “Nare kitërĩrãkareka waþuju waþamarĩa nare yija wãrõkoperapaka jarirãka je'e aþeyari”, mijareka ñarĩþupajoarape. I'supaka jũairã mija imamaka, mija majaroka õrĩrika rakajepããwãrũberiwari Timoteore mija þõ'irã yiþũatarape.

⁶ Mae mija þõ'irã turapaki Timoteore õ'õrã þe'rietayu. Supa imarĩ õ'õrã etatirã mijamajaroka yijare kibojayu. Ikuþaka kẽnu: “Jesucristore jia yi'ririþayurã nime ruþu, ãrõwa'ri. Supabatirã i'supakajaoka wayuĩabu'airã nime. ‘Mijareka jia yija þupajoayu’, nañu”, ãrõwa'ri yijare kibojayu. Supabatirãoka “ ‘Yijare mija ãriyapariþayu upakajaoka mijare ãrika yija yapakoperoyi’, nañu”, ãrõwa'ri kibojayu.

⁷ I'supaka mijareka kẽnuã ã'mitiritirã “Jesúre nayi'ririþa'atabeyu mirãkiyu”, ãrõwa'ri ba'iaja jũariþayurã imariþotojo jĩjimaka yija ime.

⁸ “Cristore jiaþi yi'riñujurã nime ruþu”, kẽpakã'ã ã'mitiritirã jia yija þupayu mae.

⁹ I'supaka mija imamaka, mijareka þupajoabaraka, “Jia mibaayu Tuþarã”, yija ãrõriþa'atabeyu. I'supakajaoka Tuþarãka yija jaika þoto, “Jesucristore jia yi'yurã nimamaka jia mibaayu”, ãrõþupajoawãrũtirã jia jĩjimaka mijare yija õñu.

¹⁰ Ñmiareka, ñamiareka þariþi Tuþarãte yija jẽñerijayu, mija þõ'irã yija eyaokaro'si yijare kijeyobaaerã. Mija þõ'irã yija a'ririþapayu, jiiþaji Jesucristore mija ã'mitiripãokaro'si mija õrõbeyua mijare yija wãrõerã.

¹¹ Mija þõ'irã ãarĩ yija a'rirã Maþaki Tuþarã, supabatirã maipamaki Jesucristore jia yijare jeyobaarũ.

¹² Jiiþaji wayuĩabu'abaraka mija imariþarirã Maipamakire mijare jeyobaarũ, i'supakaja mijaro'sioka aþerãte mija wayuĩaerã kijeyobaarũ. I'supaka mijare kibaarũ, mijare yija wayuĩamirĩrkawa'yu upakaja mija imaokaro'si.

¹³ I'supaka maipamaki Jesúre yija jẽñeyu, jia oyiaja mija baaerã kijeyobaaokaro'si. I'supaka mijare kijeyobaamaka, wãjia þupajoairã mija imarãnu. Supa imarĩ, maipamaki Jesúre, kirirãka þe'rietarãñurĩmi, Maþaki Tuþarãte ãrãka wãjitãji, dakoa okamirãmarĩaja mija imarãnu. Ikuþaka oyiaja simariþarirũ.

4

Tuþarãte jia ãjijyuikakaka

¹ Mae ate yija jeyomarã, aþea mijaro'si yo'oerã baayu. “Ikuþaka mija imarãkareka, jĩjimaka Tuþarãte mijaka imarãnu”, ãrõwa'ri mijare yija wãrõrape. “I'supakaja imariþayurã nime ruþu”, mijareka yija ãñu. Kiyapaika upaka oyiaja jiiþaji mija baariþaririka yija yapayu. I'supaka mijare yija okajããriþayu mijare yija wãrõokaro'si Maipamakire yijare jã'meka simamaka.

² Maipamaki Jesúre yijare jã'meka upakaja yija wãrõrapaka õrõtitarã mija ime.

³ Supa imarĩ rõmimarĩka, tĩmiamarĩko, supabatirã rõmiki, tĩmiaiko, ba'iaja baabu'arika imabeyua. Kirirã mija ima simamaka, kiyapaika upaka oyiaja mija baarika Tuþarãte yapayu.

4-5 Mija rōmimarĩrã, tĩmiamarĩrãka waɸuju baabekaja mija imabe. Tuɸarãte yi'ribeyurã ɸuri, ba'iuɸakaja baariwã'imarĩrijayurã. Nabaaiika uɸaka baabekaja mija imabe mija ɸuri. I'suɸaka baabekaja, rakajepããrikakaka òrĩwãrũirã mija imabe. I'suɸaka imarã imarĩ Tuɸarãte yaɸaika uɸakaja baabaraka ɸo'imajare jiyiɸuɸaka òñurã mija imarãñu.

6 Suɸa imarĩ, i'suɸaka ba'iaja mija baawã'imarĩa'si, rĩrãkibiɸaraka mi-jaka imarãte ba'iaja mija baakoreka. "I'suɸaka baairãte ba'iaja Tuɸarãte baarãñu", ãrĩwa'ri mijare yija bojatirape.

7 Ba'iaja mabaaerãmarĩa Tuɸarãte mare wã'maeka. Kirirã imarĩ, kiyayaiika uɸaka oyiaja baabaraka maimarika kiyayayu.

8 Tuɸarãte yi'yurã imariɸotojo, ika yija wãrõika yaɸabeyurã, yijare takaja-marĩa ãariɸe'yoirã. I'suɸaka imawa'ri Tuɸarãteoka yi'ribeyurã nime. Espĩritu Santore Tuɸarãte mijareka ña'ajããeka, ba'iaja nabaaiika naja'atarũ ãrĩwa'ri.

9 Mija ã'mitipe, wayuĩabu'arikakaka mijare yibojaerã baayu. Mija wayuĩabu'aokaro'si Tuɸarãte mijare wãrõtika simamaka yija ɸuri, dakoa ãrĩwa'ri sakaka mijaro'si o'obeyurã.

10 Rita, jia wayuĩabu'airã mija ime. I'suɸaka imarã imarĩ, ritaja Macedonia ka'iareka Jesũre yi'yurãte jia mija wayuĩayu. I'suɸaka simamaka, jiiɸaji nare mija wayuĩamirĩrĩkawa'ririka yija yaɸayu.

11 I'suɸaka oyiaja dakoa okamirãmarĩaja, mija ɸuɸayariji jia mija imabe. Suɸabatirãoka ba'irabebarakã imarãte ba'iaja baata'abekaja mija imabe. I'suɸaka baabekaja jia imaerã mija ɸuɸayarijĩkaja ba'irabebarakã mija imabe mijare yija bojaeka uɸakaja.

12 I'suɸaka mija baarãka dakoa wayuoka baaberiwa'ri aɸerãte ba'iaja baata'abekaja mija imarãñu. I'suɸaka mija baamaka ãatirã Jesũre yi'ribeyurã ɸariji jia jiyiɸuɸaka mijare norĩrãñu.

Ikuɸaka sime Maiɸamakire ɸe'rietarũkia

13 Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Jesucristore yi'rika mirãrãte reyaekakaka mijare yija bojaerã baayu, ba'iaja mija ɸuɸarikoreka. "Reyakoperiɸotojo òñia najaribesarãñu ate", ãrĩwa'ri narupurõ'õ jĩjimakaɸi ɸuɸajoabekaja nime Tuɸarãte yi'ribeyurã ɸuri. Suɸa imarĩ wayuɸi'ritiyairãja nime. Nimauɸaka mija imarika yija yaɸabeyu. Mija ɸuri "Jesũre yi'rika mirãrã imarĩ reyaekarã òñia jaritirã Tuɸarã ɸõ'irã a'rĩrãñurã", ãrĩɸuɸajoairã.

14 "Jesũre reyariɸotojo òñia Tuɸarãte kire jariɸe'rĩrũjeka", ãrĩɸuɸajoawãrũirã imarĩ, "Jesũre ã'mitirĩpẽaeka mirãrãteoka òñia Tuɸarãte jariɸe'rĩrũjerãñu. Suɸabatirã mabo'ikakuriɸi Jesũre ɸe'rietarãka ɸoto, kika nare ke'ewa'rĩrãñu", ãrĩwãrũirã maima.

15 Maiɸamakite yire òrĩrũjekakaka sime ika mijare yibojaika. Maiɸamakire ɸe'rietarãrĩmi kire yi'rika mirãrã reyariɸotojo òñia jariɸe'ritirã, kiɸõ'irã a'rĩrãñurã. Ò'òrã òñia imañujurãoka naka ĩ'rãtiji oyiaja kiɸõ'irã a'rĩrãñurã.

16 Ikuɸaka simarãñu: Maiɸamakire jã'memaka mabo'ikakuri jãjia okaarĩrãka. Suɸabatirã ángelrãka ĩpamakite jãjirokaɸi jairãñu, i'suɸakajaoka Tuɸarã tromɸeta okaarĩrãka. I'suɸaka sokaarĩrãka watoɸekaɸi maiɸamaki Jesucristojo ruirã'arãki mabo'ikakuriɸi. Oko ũmakakarã kimarãka ɸoto kire ã'mitirĩpẽaeka mirãrã reyaekarãte òñia jariɸe'rĩrãñu.

17 Suɸabatirã Jesũre ã'mitirĩpẽairã òñia imarãteoka òñia kijarirũjeirãɸitiyika oko ũmakaka imarõ'òrã Tuɸarãte mare akamiarãñu. Torã a'ritirã Maiɸamakika mako'aɸirĩrãñu, kika imajĩpaokaro'si.

18 I'suɸaka imarũkia òñurã imarĩ, jia rikitubakaɸi sakaka jaibu'abaraka mija imabe. "I'sia ɸoto reyaeka mirãrã maka òñiaja nimarãñu ate mirãkiyu", ãñurã imarĩ ba'iaja ɸuɸarĩtiyabekaja mija imabe.

5

Jesúre pe'rietarũkia ta'atikaja maimarijariye'e

¹ Yijeyomarã, “I'sirĩmi ketarãñu Maiþamaki. I'sijẽ'rã rõ'õjĩte simarãñu”, ãrĩwa'ri mijaro'si ãrĩo'obeyuka yi'i.

² I'supaka ñañu “ ‘I'sirĩmi Jesucristore etarãñu je'e’, ãrĩwãrũberirika sime”, ãrĩrika õñurã mija imamaka. “I'tojĩte mawi'iarã kareba'arimajire etarãñu”, marĩwãrũbeyu upaka sime Maiþamakire etarũkia.

³ I'sia þoto, “Kopakaja dakoa jũarũkimarĩrã maimẽ”, ãrĩwa'ri þupajoabaraka þo'imajare imatirãka þoto, ikuþarõ'õþiji ba'itakaja naro'si simarãñu. I'supaka najũarãka þoto, marãkã'ã baatirã i'rĩkaoka nakaki ru'riwãrũbesarãki. ã'mitirikõrĩ je'e: Ikuþarõ'õþiji rõmore makarãrirã þakatayu upaka simarãñu. Makioka satã'tebesarãki.

⁴⁻⁵ Yijeyomarã mija þuri, ketarũkia õrĩtikarã imarĩ, ikuþarõ'õþiji ketarãka þoto þupatabesarãñurã. Jesúre yi'ribeyurãro'si þuri morĩbeyu þoto, ñami kareba'arimajire etaika upakaja simarãñu. Nima upakamarĩa imarã imarĩ, ketarũkia ta'airã mija.

⁶ I'supaka simamaka, kãrĩtikarã upakamarĩa, Maiþamakire etarũkia ta'atikaja maimaye'e. Supabatirãoka Tuþarãte yaþabeyuakaka rakajekaja maimaye'e. Tuþarãte õrĩbeyurã þuri kãrĩtikarã upakaja imarã ketarũkia õrĩbeyurã imarĩ.

⁷ ã'mitirikõrĩ je'e: Tuþarãte yi'ribeyurã, ñami makãñu þoto morĩbeyu upaka, Jesúre pe'rietarũkia õrĩbeyurã nime. I'supakajaoka ñami ukuwejabiyurãte rakajebekaja ima upakaja nime.

⁸ Tuþarãte yi'yurã þuri, boirõ'õ simamaka jia ritaja ñairã upaka imarã maimẽ. I'supaka maima simamaka, kiyapabeyua rakajekaja, jia oyiaja baabaraka maimaye'e. “Kẽñu upakaja baaiki kime Jesús”, ãrĩwa'ri jia kire mayi'riye'e. Supabatirãoka jia mawayuĩabu'aye'e. “Jesúre yi'yurã maimamaka ba'iaja mabaatika wãþa Tuþarãte ba'iaja mare baabesarãñu”, ãrĩwa'ri þupajoaweitikaja maimarãñu. I'supaka oyiaja þupajoabaraka maimarijariye'e Satanãre ba'iaja mare baata'akoþeka mayi'rikoreka.

⁹ “Ba'iaja nabaatika wãþa ba'iaja nare yibaarãñu”, ãrĩwa'rimarĩa Tuþarãte mare wã'maeka. Maiþamaki Jesucristore reyaekãþi ãrĩwa'ri mare sawãþa kijẽñebesarãñu.

¹⁰ Jia mare baawa'ri maro'si kireyaeka kika maimajipaokaro'si. Supa imarĩ, kipe'rietarãñurĩmi õñia imarãte, reyaekarãteoka mare ke'ewa'rirãñu kika maimajipaokaro'si.

¹¹ I'siakaka õrĩtirã imarĩ, jaibu'abaraka, jeyobaabu'abaraka, jĩjimakaþi rikitubaka mija imarijãþe.

Piyiroka Pablote nare okajããeka

¹²⁻¹³ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Mija þõ'irã imarã imaruþutarimaja, “Jesucristore yapaika upaka mabaarijariye'e”, ãrĩwa'ri mijare okajããrijayurã. I'supaka jia mijare nimaruþutaika simamaka jiyiþupaka nare mija õrĩrika yiyapayu. Nare mija wayuñarijãþe. I'supakajaoka ritajaka jia mija imabe.

¹⁴ Yijeyomarã, mija þõ'irã ba'irabebekaja imarãte, “Þupape'ritirã, mija ba'irabebe”, ãrĩwa'ri okajãjiaþi mija bojabe. Mija þõ'irã imarã ba'iaja þuparibaraka imarãte, jia okajãjia naþupajoaokaro'si nare mija jeyobaabe. I'supakajaoka Tuþarãte yaþabeyuakaka rakajebeyurã, supabatirã jia Tuþarãte yi'ribeyukajirãteoka mija jeyobaabe. Jajumarĩaja jia jĩjimakaþi ritajaka mija imabe. I'supaka mija imarijaririka yija yapayu.

¹⁵ Jia mija pupajoabe. Aperāte ba'iaja mijare baakopek'o'makaja nare mija ruwuwapae'ea'si. I'supaka baabekaja jia oyiaja mija imabu'abe. Supabatirā ritaja wejeareka imabayurākaoka i'supakaja mija imarijape.

¹⁶⁻¹⁸ Tuparāte pupajoabaraka jijimaka mija imarijape. I'supakajaoka kika mija jairijayua mija ja'ata'asi. I'supakajaoka jia, jiamarīaoka mijaro'si simarāka, “Jia mibaayu Tuparā”, kire mija ārīrijape. Jesucristorirā mija imamaka, i'supaka mija baarika Tuparāte yapayu.

¹⁹ Mija watopekareka Espiritu Santore mijare jeyobaarāka poto kire mija ā'mitiripe'yoa'si. Īakōrī je'e: i'supaka mija baajīka okoapi pekaō'toa yataika upaka mija baajīnu.

²⁰ I'supakajaoka, “Ikuḡaka Espiritu Santore yire ōrīrūjeika”, ārīwa'ri Tuparāro'si bojaājirimajare bojaikakaka ā'mitiripe'yobekaja mija imabe.

²¹ Sā'mitiripe'yobekaja “¿Yaje rita Tuparārikataka najaiyu? Noñu upakaja pupajoatirā najaiyu je'e aḡeyari”, ārīwa'ri jia mija ā'mitipe ruḡu. “Rita Tuparārika najaiyu”, mija ārīwārūrārō'ōjīrā puri nare mija yī'pe.

²² Ritaja Tuparāte yapabeyua mija ā'mitiripe'a'si.

²³ Tuparā imaki jia ña'rīyaarīji maimaokaro'si mare jeyobaarimaji. I'supaka simamaka ikuḡaka mijaro'si kire yija jēñerijayu: “ ‘Ba'iaja baabekaja jia oyiaja baabaraka nimarū’, ārīwa'ri nare mijeyobaabe. Supa imarī, mire takaja ā'mitiripe'abaraka nare mimarūjebe”, ārīwa'ri kire yija ārīrijayu. I'supakajaoka, “Jia oyiaja baabaraka Jesúre na'mitiripe'arū, kiyapaika upakaja pupajoabaraka nimarū”, ārīwa'ri Tuparāte yija jēñeñirijayu. Supa imarī, maipamaki Jesucristore pe'rietarāñurīmi dikaoka ba'iaja baabeyurā mija imarika yija yapayu.

²⁴ I'supaka maimaokaro'si, “Yire takaja mija ā'mitiripe'abe”, Tuparāte ārīka. I'supaka mare jā'meiki imarī, kiyapaika upakaja mabaawārūerā jia mare jeyobaaririrūkika kime.

“Ō'ōjīrāja sime, jia nimarū”, Pablote ārīka

²⁵ Yijeyomarā, yijaro'sioka Tuparāte mija jēñeñjibe.

²⁶ Mija rērīrāka poto jijimakapi mija jēñabu'abe, Jesúrirā imarī.

²⁷ Tokarā Jesúre ā'mitiripe'airā imarā upatikaja rērītirā, ika papea nare mija jaijojabe. Ritaja sā'mitirika Maipamakire yapamaka i'supaka mijare yijā'meyu.

²⁸ “Maipamaki Jesucristore jia mijare baarū”, ārīwa'ri kire yijēñerijayu.

I'tojīrāja sime ruḡu.

Segunda carta de San Pablo a los Tesalonicenses

Jesucristore yi'yurã Tesalónicakarãro'si Pablote pãpera pũataeka ate

¹ Jesucristore yi'yurã Tesalónicawejeakarã, ¿yaje mija ime? Yi'i Pablo, supabatirã majeyomarã Silvano, Timoteopitiyika ika pãpera mijaro'si yija pũatayu, Maçaki Tuþarãrirã, maipamaki Jesucristorirãoka mija imamaka.

² “Jia Tesalónicakarãre mija baabe”, ãrĩwa'ri Maçaki Tuþarãte, supabatirã maipamaki Jesucristoreoka mijaro'si yija jẽnerijayu. I'supakajaoka yija baayu jia dako okamirãmarĩaja mijare nimarũjeokaro'si.

³ Mija ã'mitipe yijeyomarã, jibaji Jesucristore yi'riwa'ri, ĩ'rãrĩmi upakaja jibaji mija wayuĩabu'arijayua simamaka “Jia mibaayu Tuþarã”, kire yija ãrĩrijayu mijareka yija pũpajoaika rakakaja. Supa imarĩ, i'supaka Tuþarãte yija ãrĩrijayua jia sime.

⁴ I'supakajaoka, yija eyarijayurõ'õrã, aþerã Jesúre yi'yurãte i'supaka mija imakaka jĩimakapĩ yija bojarijayu. “Tesalónicawejeakarã jia Tuþarãte yi'yurã imarĩ, kire yi'ririja'atabeyurã. I'supakajaoka wayuþi'ribekaja, okajãjia pũpajoairã nime, aþerãte ba'iaja nare baako'omakaja, sanarakajepããrijayu”, ãrĩwa'ri nare yija bojayu.

⁵ Tuþarãte yi'yurã mija imamaka, aþerãte ba'iaja mijare baayu. I'supaka simako'omakaja “Tuþarãte ãnu upakaja kibaarãnu”, ãnurã imarĩ kire mija yi'ririja'atabeyu. Supa imarĩ “Ba'iaja nare imabeyua”, mijareka ãrĩwa'ri ritajare kijã'merãka poto kika mijare kimarũjerãnu. I'supaka Tuþarãte baarũkia õrĩwa'ri, “Rita, jia oyiaja baaiki kime”, ãrĩwãrũirã maime.

⁶ Jia wãjioyiaja baaiki imarĩ, ba'iaja mijare baairãte ba'iaja kibaarãnu.

⁷ Maekaka ba'iaja jũairã imariþotojo i'supaka oyiaja imajiparũkimarĩrã mija ime, ĩ'rãrĩmi sakitiyetarãka simamaka. I'supakajaoka yijaro'si ba'iaja yija jũakoþeika kitiyetarãnu. Maipamaki Jesús, kiãngelrãka tẽritaka baawãrũirãpitiyika ki'tarãka poto i'supaka kibaarãnu. Mabo'ikakuriþi ki'tarãnu, þeka jũ'rẽika upaka jãjia yaaboaika watoþekapĩ.

⁸ Torãjite Tuþarãte õrĩriyapabeyurã imarĩ, Jesúrika bojarirokaoka ã'mitiripe'yoirãte ba'iaja kibaarãnu.

⁹ Ba'iaja jũajiparũkirã nimamaka, Maipamakire imarõ'õ tá'teka oyiaja naro'si imajiparãka. Tẽrĩwa'ribaji kirikapĩ jĩitaka kiyaaboaika ĩarũkimarĩrãro'si nimarãnu.

¹⁰ I'supaka kibaarãnu Jesúre ate etarãnurĩmi. Supa imarĩ jĩimakapĩ kirirãte kire e'etorirãnu. Kire ĩatirã “Jĩitaki kime. Tẽrĩwa'ribaji jia mare baaiki kime”, ãrĩwa'ri kire najiyipũpayeerãnu. Mijare yija wãrõrapaka yi'yurã imarĩ, naka mija imarãnu mijaoka.

¹¹ Ika pũpajoawa'ri Tuþarãte mijaro'si yija jẽnejiparijayu. Kiyapaika upakaja baairã mija imaokaro'si mijare kiakaeka. Supa imarĩ, kiyapaika upaka mija baamaka ĩawa'ri “Nare yakaikapĩ ãrĩwa'ri yirirã najayua jia sime mae”, kẽñaokaro'si, kire yija jẽnerijayu. Supabatirã “Simaupatiji jia baarika nayapaika nabaawãrũokaro'si nare mijeyobaabe. Supabatirã mire yi'riwa'ri nabaarijayua jia saweiokaro'si mirikapĩ nare mijeyobaabe”, ãþaraka kire yija jẽnerijayu.

¹² I'supaka þo'imajare ĩarãka wãjĩtãji jia mija baamaka ĩawa'ri maipamaki Jesucristore najiyipũpayeerãnu. Kirirã mija ima simamaka, i'supakajaoka

mijare kibaarãñu. Tuṕarã, maipamaki Jesucristoṕitiyika jia mijare nabaa-maka i'suṕaka mijaro'si simarãñu.

2

Ikuṕaka simarãñu Jesucristore etaerã baarãka ruṕu

¹ Mija ã'mitipe yija jeyomarã. Maipamaki Jesucristore etarãñu ate kika maimaokaro'si mare rëarĩ. I'suṕaka simarãka simamaka ketarũkirĩmikaka mijare yiwãrõerã baayu mae.

² Ikuṕarõ'õṕiji, “Kopakaja Jesúre etarijẽ'raka seyatiyu”, ãrĩwa'ri ĩ'rãrimarãre mijare bojapakimaka ã'mitiritirã, õrĩṕũabeyurã uṕakataka rukubaka mija ṕuṕajoa'si. Suṕabatirã “Rita mijare ñañu. Espĩritu Santo yijare sõrĩrũjerapaki”, narĩṕakikoṕemakaoka nare mija yi'ria'si. I'suṕakajaoka “Ṕaperapi Ṕablote yijare sabojayu”, naṕakã'ã nare mija ã'mitirĩṕẽa'si.

³ I'suṕaka mijare ãrĩkoṕeirãte mija bojapakirũjea'si. Ketaerã baarũki ruṕu ikuṕaka simarãñu: Tuṕarãte ja'atirã “Kimajamarã yija ime”, ãrĩwa'ri ṕo'imajare kire yi'ribesarãñu. I'tojĩte Ba'iaja baarimijikaka jã'meikite etarãñu. Ikiji kime “Ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã yiṕũatarũkika”, bikijarãja Tuṕarãte ãrĩkaki.

⁴ Ikuṕaka Ba'iaja baarimijikaka jã'meikite baarãñu: Ritaja jiyiṕuṕaka ṕo'imajare õrĩrijayua imakoṕeika nareka kijãjibaarãñu. Tuṕarã majamaki kima imarĩ, “Tẽrĩrikiji ñime, yire takaja mija ã'mitirĩṕẽabe”, ṕo'imajare kẽrĩrãñu. I'suṕaka kiṕuṕaka ima simamaka Tuṕarãte jiyiṕuṕaka õrĩriwi'iarã kãkatirã imatiyairõ'õrã eyaruparĩtirã, “Tuṕarãja yi'i”, kẽrĩṕakirãñu.

⁵ Mijaka ñimarapaka ṕoto i'suṕaka imarũkiakaka mijare yibojawãrõtirape. “Ye'kariribeyurã nimarijiyu”, mijareka ñarĩṕuṕajoayu.

⁶ Ba'iaja baarimijikaka jã'meiki i'tawãrũbeyukajika maekaka. “Ikuṕaka simamaka ki'tawãrũbeyu ruṕu. Ketarũkirĩmi ruṕubajirãja ketakoreka kire satã'teyu ruṕu”, ãrĩwa'ri mijare yibojarapaka õñurã mija ime.

⁷⁻⁸ Suṕa simako'omakaja, ṕo'imajare õrĩwãrũbeyuapi, ba'iaja wejeareka Satanãre baaũ'mutiyu. I'suṕaka baariṕotojo, wããrõ'õrãja etarũkikate etawãrũbeyu ruṕu. Kire tá'teikite kire ĩapẽabesarãka ṕoto ṕuri ritaja ṕo'imaja wãjitãji Ba'iaja baarimijikaka jã'meikite etarãñu. I'suṕaka kima imako'omakaja maipamaki Jesúre kire tẽrĩrãñu. Ketarãñurĩmi tẽrĩwa'ribaji kibaawãrũika beawa'ri, kiṕuritarãkaṕiji kire kiriatarãñu.

⁹ Ika yibojaike ruṕubajirã, ikuṕaka simarãñu: Satanãrikapi ãrĩwa'ri Ba'iaja baarimijikaka jã'meiki ritaja maikoribeyua ṕo'imajare beapakirĩ etarãki.

¹⁰ Ritaja ba'iaja baawãrũiki imarĩ, ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'rĩrũkirãte saṕi kiṕakirãñu. Tuṕarãrika bojariroka yi'rĩriyaṕaberiwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã na'rĩrãñu. Kirika bojariroka nayi'rĩrikareka ṕuri saṕi natãrĩrũkia simajããeka.

¹¹ Sanayi'rĩberika simamaka, Tuṕarãte rukubaka nare ṕuṕajoarũjerãñu Ba'iaja baarimijikaka jã'meiki ṕakirimajaroka nayi'yaokaro'si.

¹² Tuṕarãrika bojariroka ã'mitirĩṕẽabekaja, jĩjimakaṕi ba'iaja baarijayurãte ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'yaokaro'si i'suṕaka kibaarãñu.

Ikuṕaka Jesucristore yi'yurãte ime

¹³ Mija ã'mitipe yija jeyomarã, jia Maipamakire wayuñairã. Wejea kiṕo'ijiaeka ṕotorãja kitããrũkirã mija imaokaro'si Tuṕarãte wã'matĩkarã mija ime. Suṕa imarĩ, Espĩritu Santore mijare jeyobaaikaṕi ba'iaja baarika ja'atirã, kirika bojariroka yi'riwa'ri õñia mija imajĩṕaokaro'si i'suṕaka Tuṕarãte baaeka. I'suṕaka mijaro'si simaeka ṕuṕajoawa'ri “Jia mibaayu Tuṕarã”, mijaro'si yija ãrĩja'atabesarãñu.

¹⁴ Jesucristorika bojariroka mijare yija wārōekapi āriwa'ri Tuṕarāte mijare wā'maeka. I'suṕaka simamaka, mabo'ikakurirā maeyarāka ṕoto ritaja ima tēriwa'ribaji kirika maiṕamaki Jesucristore bearāñu. I'suṕakajaoka simarāñu mijaro'sioka kika.

¹⁵ Yijeyomarā, i'suṕaka imarūkirā imarī, Jesucristore mija yi'yua ja'atarimarīaja mija imabe. Ritaja wājirokakaka mijare yija wārōrapaka, suṕabatirā ṕaperapi mijare yija o'orapakaoka mija ā'mitiriṕēarijape.

¹⁶⁻¹⁷ Jia Maṕaki Tuṕarā mare baaiki, suṕabatirā mare wayuūaiki imarī, jījimaka ṕuṕajoabaraka maimaerā mare kijeyobaeka. “Kika ōñia maimajīparāñu”, āriwa'ri sata'abaraka jia jījimaka mare ṕuṕarirūjeiki kime. Suṕa imarī, jia oyiaja baabaraka, ba'iaja jairimarīaja mija imaokaro'si mijare kijeyobaarū maiṕamaki Jesucristoṕitiyika.

3

“Yijaro'si Tuṕarāte mija jēñējirijape mijaro'sioka”, Ṕablote ārika

¹ Mae ṕiyia mijare yibojaerā baayu yijeyomarā. Ńojimarīji Maiṕamakirika bojariroka aṕerō'ōrā yija bojapibaokaro'si Tuṕarāte mija jēñebe. Suṕabatirāoka kirika bojariroka ā'mitiriwa'ri jia jījimaka samija yi'rapaka uṕakaja aṕerāte sayi'yaokaro'si.

² I'suṕakajaoka, ba'iaja baairāte ba'iaja yijare baakoreka, Tuṕarāte nare tá'terā yijaro'si kire mija jēñebe. I'suṕaka mija baabe rīkimarāja aṕerā Jesucristore ā'mitiriṕēariyapabeyurāte ima simamaka.

³ I'suṕaka imarijaturāte ima simako'omakaja mare ja'atabeyuka kime Maiṕamaki. I'suṕaka imaki imarī kire mija yi'ririya'atakoreka mijare kijeyobaarāñu. Suṕabatirā Satanāre ba'iaja mijare baakoreka, mijaro'si kire kitá'terāñu.

⁴ “Kēñu uṕakaja baaiki kime Maiṕamaki. Suṕa imarī, kire yi'yurā nimamaka, jia oyiaja Tesalónicakarāre baawārūokaro'si nare kijeyobaarāñu. I'suṕaka simamaka nare yija ārika uṕakaja nayi'ririjarirāñu”, mijareka yija āririjayu.

⁵ Suṕabatirā “Tuṕarāte nare wayuūaika norīwārūrū. Suṕabatirāoka ba'iaja jūariṕotojo mirakajepāāeka uṕakaja sanarakajepāāwārūokaro'si nare mijeyobaabe”, āriwa'ri maiṕamaki Jesúre mijaro'si yija jēñējirijayu.

Maimauṕatiji ba'irabebarakaya oyiaja maimajīkareka jia sime

⁶ Mija ā'mitiṕe yijeyomarā. Maiṕamaki Jesucristore mare jā'memaka, ikuṕaka mijare yija jā'meyu: Īrika Jesúre yi'yuka imariṕotojo ba'iraberiyapabeyukaka mija jeyoaria'si. Yija wārōeka uṕaka baabeyuki kime.

⁷ Mija ṕō'irā yija imarapaka ṕoto ba'irabebekaja imaberapārā yija. I'suṕaka yija baarapaka mija ĩarapaka simamaka, i'suṕakajaoka mija baabe mijaro'si.

⁸ Suṕabatirā mijaba'arika wapamarīaja yija ba'aberape. Mijare takaja jēñebekaja, ĩmiareka, űamiarekaoka, jājia yija ba'iraberape yija yaparapaka yijare mija ĩjikoreka.

⁹ Mijare wārōrimaja yija imamaka, yijare mija jeyobaarūkirā imariṕotojo mijare sayija jēñeberape. Yijare ĩatirā “Nuṕakaja mabaaye'e maro'sioka”, mija āñaokaro'si suṕa yija baarape.

¹⁰ Mijaka yija imarapaka ṕoto, “Ba'iraberiyapabeyuka ṕuri ba'abekaja kimarū”, mijare yija ārāpe.

¹¹ I'suṕaka yija ārāpaka simako'omakaja “Maekaka ĩrārimarā nawatoṕekarā ba'irabebekaja imarā. Suṕabatirāoka aṕerā jia ba'iraberijaturāte najo'ayu're”, āriwa'ri yijare nabojayu.

¹² “Jia imaokaro'si, aḗrāte jo'arimarīaja mija ba'irabebe mijaro'siji, mija ba'iraberiwapaḗiji mija yapaika mija wapañjiokaro'si”, āriwa'ri nare yija jā'meḗūayu, maipamaki Jesucristore jā'meka upakaja.

¹³ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Jia mija baarijayua mija rūriā'si.

¹⁴ Īrārimarā ika paḗera yo'oeka yi'ribeyurā imarā je'e aḗeyari. I'supaka nimamaka “Īrā imarā Paḗlote jā'meika yi'ririyapaḗeyurā”, āriwārūtirā naka mija jeyoaria'si. I'supaka nare mija baarākareka ni'yopi'rirāñu. I'supaka mija baabe napupaḗerirū āriwa'ri.

¹⁵ I'supaka nare baariḗotojo nare mija majamarāria'si. Jesúre yi'yurā nimamaka, nare mija okajāābe ba'iaja nabaarijarikoreka.

“Jia mija imabe”, āḗaraka Paḗlote naro'si o'otiyika

¹⁶ Jia maimaokaro'si mare jeyobaaiki kime Maipamaki. I'supaka simamaka, Īrākuri upakaja jījimakaḗi jia mija imaokaro'si mijare kijeyobaarū. Supabatirā ritaja mijaka kimajīḗarū.

¹⁷ “Jia nimarū”, āḗaraka yi'i Paḗlo yīḗitakaḗi ika mijaro'si yo'oyu. I'supakaja satiyiyu paḗera yo'oika. I'supaka o'oiki ñime. Sīawa'ri “Rita oka Paḗlote ḗūataeka sime”, mija āriwārūokaro'si.

¹⁸ Ritaja mija imaupatireje jia maipamaki Jesucristore baajīḗarū.

I'tojīrāja sime ruḗu.

Carta de Santiago

Judiorāka Jesucristore yi'yurāro'si pāpera o'otirā Santiagore pūataeka

¹ Yaje mija ime yijeyomarā. Tuṣarā, suṣabatirā maiṣamaki Jesucristore yapaika upakaja baarijayuka Santiago nime ika pāpera mijaro'si pūataiki. Ba'iaja jūawa'ri ṣibikarā, aṣetomaja watoṣekarā ī'pou'ṣuarāe'earirakatata judiorāka imarāro'si ika yo'oyu.

Kire majēñemaka ōrīwārūrika Tuṣarāte mare ja'atayu

² Mija ā'mitiṣe yijeyomarā. Ba'iaja jūarijayurā imariṣotojo “Jia oyiaja yijaro'si simarāñu”, jījimaka āriṣupajoairā mija imabe.

³⁻⁴ Suṣa imarī ba'iaja mijaro'si simarijariko'omakaja jībaji Tuṣarāte ā'mitiriṣēairā mija jaririjayu. I'suṣakajaoka “Kire mayi'rija'ataberiye'e”, ārīwārūirā mija ime. Suṣa imarī ba'iaja mijaro'si simarijariko'omakaja, wayuṣi'ribekaja kire yi'riwa'ri samija rakajeṣāārāñu. I'suṣaka imawa'ri jībaji Tuṣarāte yapaika upakaja imarā mija jaṣakā'ā dakoa mijaro'si jariwa'ribesarāka.

⁵ Suṣa imarī “Ba'iaja yijūaika ṣoto, ikuṣaka nīmarika Tuṣarāte yaṣayu”, mija ārīwārūberiyē'e, kire samija jēñebe. I'suṣaka mija baamaka jiaṣi mijare sakiōrīrūjerāñu, ritaja nayapaika upaka ṣo'imajare jeyobaarimaji imarī.

⁶⁻⁸ Toṣi ṣuri kire jēñebaraka, “Yijare sakiōrīrūjebesarāñu je'e aṣeyari”, mija āriṣupajoa'si. Ōrīkōrī je'e: Rukubaka ṣupajoabaraka imarijayurā ī'rārokaṣiji nā'rīyaarīji imawārūbeyurā. Saṣi āriwa'ri, “Tuṣarāte yija jēñeika upakaja yijare sakija'atabesarāñu je'e”, āñurā nimamaka, dakoa nare kiōrīrūjebesarāñu.

⁹ Mija ā'mitiṣe aṣeroka: “Wayuoka baairā imariṣotojo, Jesucristore yija ā'mitiriṣēaika simamaka, Tuṣarā nakoareka imatiyairā yija ime”, āñurā ṣuri jījimaka imarijayurā.

¹⁰ Mia, ba'irījia rīkimakaja rikairāoka, nōoka nare imarūjerūkimarīa simamaka, Jesucristore yi'yurā jariwa'ri “Imatiyarimajamarīrā yija imaroyikā'ā”, āñurā ṣuri jījimaka imarijayurā.

¹¹ Ōrīkōrī je'e: Nōoka ijia yaamaka taya jīñua. I'suṣakajaoka sō'ōrika jīrīwa'ri jūjika saro'si. Suṣa imarī jiyurika sōibeyu. Maeje mijare yibojaweaika upaka nime rīkimaka ba'irījia rikairā. “Rīkimabaji mayaṣarijayua matōṣoerā”, āṣaraka sawaṣa niñerū mo'arīji reyarūkirā nime.

“Ka'wisika jūariṣotojo yire yi'riwa'ri sarakajeṣāārijayurāte jia yibaarāñu”, Tuṣarāte āñu

¹² Ka'wisika jūarijayurā imariṣotojo okajājirā imarī, samarakajeṣāārijayua īatirā “Jia yire nayi'yu”, Tuṣarāte mareka ārīrāñu. Suṣa imarī “Yika rīrākibiriwa'ri yire yi'ririṣayurāte ōñia imajīṣarika yija'atarāñu”, Tuṣarāte ārīka simamaka jia mare kibaarāñu.

¹³ Suṣa imarī ba'iaja mija baarijitoika, “Tuṣarā yire saṣa'meiki”, āṣekaja mija imabe. Tuṣarā imaki, ba'iaja baarijitobeyuka, suṣabatirā, ba'iaja mare baarūjebeyuka.

¹⁴⁻¹⁵ I'suṣaka simako'omakaja, maṣuṣakarāja ba'iaja baarika ṣupajoatirā, “Jia simaṣajīñu je'e yiro'si”, marīrijayu. I'suṣaka maṣuṣajoaikaṣi ārīwa'ri ba'iaja mabaarijayu. Suṣabatirāoka ba'ioyiaja baarijayurā maimarijarirāka, ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā maimarāñu.

Tuṣarātaki ṣuri ba'iaja mare baarūjebeyuka

¹⁶ I'supaka simamaka, “Tuṣarāja yijare saǰā'meiki ba'iaja yija baaokaro'si”, āriṯwa'ri ṣakirika mija ṣuṣajoa'si yijeyomarā.

¹⁷ I'supaka mare imarūjebeyuka imarī, jia Maṣaki Tuṣarāte mare baayu, kiyapaika upakaja maimamirīrikawa'yaokaro'si. I'supaka baarimaji Tuṣarājaoka kime, aiyaka, tā'pia ritaja ṣo'ijiaekaki. Kiṣo'ijiaeka ṣuri sarā'rārika, sayaaboikaoka o'arijayua simako'omakaja Tuṣarā ṣuri kimarijayuareka o'abeyuka imarī, jia ima oyiaja mare ja'atajiparimaji kime.

¹⁸ Suṣa imarī kiyapaikokapi kirika rita bojariroka mayi'ṣakā'ā ōñia kika maimajiparūkia Tuṣarāte mare ja'atatika. Suṣa imarī “Yirirā nimarū”, mareka kērītika simamaka ritaja kiṣo'ijiaekareka mamarījiji kire yi'riū'muekarā maime.

Tuṣarārika bojariroka ā'mitiritirā sima upakaja mayi'ririjariye'e

¹⁹ Yijeyomarā, ika mijare yibojaerā baaika mija ye'kariritiya'si. Tuṣarārika rita bojariroka mijare jaibojarāñurāte jiaṣi mija ā'mitiripēabe. I'supakajaoka mija ṣuṣakareka ima ṅojimarītaka nare bojabekaja mija imabe. Suṣabatirā ṅojimarīji nare mija boebaria'si.

²⁰ Toṣi ṣuri waṣuju boebayurā maimarākareka, jiirokapi maimarika Tuṣarāte yapaika upaka majaribesarāñu.

²¹ I'supakajaoka ritaja ba'iaja baarika imakaka mija ja'atabe. Suṣabatirāoka “Tērīriki ṅime”, ārikoṣeikite ṣuṣajoaika upaka ṣuṣajoabekaja mija imabe. I'supaka imawa'ri, Tuṣarārika bojariroka mijare kiōrīrūjeikakaka takaja jiaṣi mija yi'ririjaṣe. I'supaka mija imarākareka ṣuri ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā mija a'rirūkia imakoṣeikareka Tuṣarāte mijare tāārāñu.

²²⁻²⁴ Ōriwārūikōrī je'e: Ūṣeripaṣi ī'rīkate kiṣema yaeripotojo jiamarīa ima rū'rēbekaja ke'rirāka i'supakaja satuirāñu. ṅojimarī i'supakaja ima kiye'karirirāñu. I'supaka mija imajīñu Tuṣarārika bojariroka ā'mitiripotojo samija yi'riberijīkareka. Tuṣarārika bojariroka ā'mitiritirā sāñu upakaja yi'rirūkia sime. Suṣa mabaabesarākareka ṣuri, “Tuṣarāte yi'yurā yija ime”, mañua, moñu upakaja maṣakiyu.

²⁵ Tuṣarārika bojariroka jia wārūbaraka sayi'ririjayukate ṣuri, ba'iaja baarika kire saja'atarūjerijayu. Rita sime Tuṣarārika bojariroka. Suṣa imarī saye'kariribekaja, saǰā'meika upakaja baarijayukate, ritajareka jia kire saki-jeyobaarijarirāñu.

²⁶ Aṣerimarā ṣuri “Tuṣarā ṅakoareka, kire jiyiṣupaka ōñurā imarī, kiyapaika upakaja baarijayurā yija ime”, āñurā. I'supaka āñurā imariṣotojo ba'iaja najairijayua ja'atabeyurā imarī, noñu upakaja ṣakirimaja nime. I'supaka imarā nimamaka “Tuṣarāte jiyiṣupaka ōñurā yija ime”, narīkoṣeika waṣamarīa sajayu.

²⁷ Maṣaki Tuṣarāreka ikupaka nime kire jiyiṣupaka ōñurā: Ṣakiamarīrā jarikarā wayuoka baairāte, suṣabatirā natīmiaka reyataṣaekarāteoka jia jeyobaairā, i'supakajaoka ba'iaja baarimajare ima upaka jaribeyurā nime.

2

Īrātiji oyiaja jia jiyiṣupaka morību'aye'e

¹ Mija ā'mitiṣe yijeyomarā. Ritaja ima ṣemawa'ribajirā imatiyaiki maṣamaki Jesucristore ima simamaka, jiyiṣupaka kire morīrijayu. “Jia kire yi'yurā yija ime”, āñurā imariṣotojo, wayuoka baairāte wayuūabekaja, ba'irījia rīkimaka rikairāte takaja jia jiyiṣupaka ōrīrijayurā mija ime.

² Mia je'e: Karemarīa mija rērīrijayurō'ōrā ī'rīka waṣajā'rīakaka jarirooka jāātirā, sajeyoa* i'supakajaoka kiṣitawājoarā taka'ratatirā etaiki. Aṣika imaki

* 2:2 Anillo

wayuoka baaiki imarĩ, jariromajaka jãätirã etaiki.

³⁻⁴ Jia jariroaka jãätirã etaikite jiyipupaka õrĩwa'ri, “Ikarã mirupabe”, mija añu. Wayuoka baaikite puri, “Torãja mirĩkamape, merĩberiyee torãja mirupapabe”, mija arĩrijayu. I'supaka wayuoka baairãte añurã imarihotojo, “Imatiyairã nime”, arĩwa'ri jia rĩkimakaja ba'irĩjia rikairãte mija baairokapi puri ba'iaja mija baayu. I'supaka simamaka ĩ'rãtiji jiyipupaka õrĩbu'aberwa'ri, ĩ'rĩka ta'iarãja imarijaribeyurã mija ime.

⁵ Ate jia mija ã'mitipe yijeyomarã. “Yire mija ã'mitiripẽabe”, Tuparãte arĩkaroka yi'yurã rĩkimarãja nime wayuoka baarihotojo sayi'yurã. “Wayuoka baairã ba'iratarã nime”, Tuparãte yi'ribeyurãte nareka arĩrijayua imarihotojo, Jesucristore yi'yurã nimamaka, “Jiibaji kire yi'yurã najarirũ”, arĩwa'ri jia Tuparãte nare jeyobaarijarirãnu. Supa imarĩ kãrĩka upakaja kika rĩrãkibiriwa'ri kire yi'ririjayurã kijã'merũkirõ'õrã eyarũkirã imarã.

⁶⁻⁷ I'supaka kãrĩka simako'omakaja wayuoka baairãte jiyipupaka õrĩbeyurã mija ime. Wayuoka baairãreka i'supaka õrĩrihotojo, rĩkimaka ba'irĩjia rikairãte takaja jiyipupaka õrĩrijayurã mija ime. “¿Napeareareka ba'iaja majũarijayu”, mija arĩwãrũbeyu bai je'e? Mia: Ba'iaja mijare baawa'ri ĩparimarã pũ'irã mijare okabaarĩ ne'ewa'ririjayu. Supabatirã jĩtakiji Jesũre imako'omakaja kirika bojariroka ã'mitiriripe'yowa'ri ba'iaja kireka jaiyuyeirã nime. Jesũrirã imarihotojo ¿dikapi arĩwa'ri jia nareka mija pupajoayu je'e?

⁸ Ikuþaka maipamaki Jesũre mare jã'meka: “Miþo'ia miwãtaika upakaja aþerãteoka miwayuĩabe”, arĩwa'ri sabojayu Tuparã majaropũñureka. I'supaka sareka añua mija yi'rĩrãkareka jia baairã mija imarijarirãnu.

⁹ Ika mijare ñañua õñurã imarihotojo, jia mijare eyairãte takaja mija wayuĩamaka, “Mija õñu upakaja ba'iaja baairã mija jayu, yijã'meika yi'ribeyurã imarĩ”, Tuparãte mijare añu.

¹⁰ Mare kijã'meika simaja yi'yurã imarihotojo, ĩ'rãba'i mayi'ribeyua imarãkareka, “Ba'iaja baairã nime yijã'meika yi'ribeyurã imarĩ”, mareka kãrĩrãnu.

¹¹ Ikuþaka sime aþeba'i Tuparãte bojaeka: “Rõmikirã, i'supakajaoka tĩmiakirã, aþerãka ba'iaja baawã'imapekaja mija imabe. Supabatirãoka þo'imajare jããbekaja mija imabe”, mare kãrĩka. Rõmikirã puri i'supaka kãrĩka yi'þaraka imarã, aþerãka ba'iaja baawã'imarĩbeyurã imarihotojo þo'imajare mija jããrãkareka kijã'meika yi'ribeyurã mija imarãnu.

¹²⁻¹³ Ba'iaja baarika maja'ataokaro'si kirika bojariroka Tuparãte mare õrĩrũjeyu. I'supaka simamaka samayi'rika, mayi'riberikaoka ĩtirã simaupakaja sawapa mare kibaarãnu. Supa imarĩ mokapi, maimabaayu upakaja aþerãte mija wayuĩabe. ĩakõrĩ je'e: Aþerimarãre wayuĩabekaja imarã, nare wayuĩabekaja sawapa Tuparãte nare jẽñerãnu. Aþerãte wayuĩabaraka imarã puri “Wayuĩarikapi Tuparãte yijare ĩarãnu”, arĩwa'ri jĩjimaka imarã.

Jia baarijayurã maima ĩtirã, “Rita jia yire yi'yurã nime”, Tuparãte mareka arĩrãnu

¹⁴ Mija ã'mitipe yijeyomarã. ĩ'rĩka “Cristore yi'yuka ñime”, arĩrihotojo, Tuparãte yapaika upaka aþerãte kijeyobaabesarãka, dakowapamarĩa ki-jaikopeika jarirãka. I'supaka simamaka “Cristore yi'yuka ñime”, kãñutakapiji Tuparãte tããrũkimarĩka kime.

¹⁵⁻¹⁶ ã'mitirikõrĩ je'e: ĩrãrimarã muþaka Tuparãte yi'yurãte kãsia baajĩka, supabatirã jariroakaoka wayuoka nabaajĩka ĩarihotojo, “Ba'arika, jariroakaoka jia mija tõþoerã Tuparãte jia mijare baarũ”, arĩrimĩrãkaja mija añua jiamarĩa sime. I'supaka arĩrihotojo nare jeyobaariþupamarĩrã mija imajĩka wapamarĩaja simajĩñu nare mija jaikopeika.

17 I'supakajaoka sime Tuparāte yi'ririkakaka. “Tuparāte yi'yurā yija ime”, āñurā imariṗotojo aṗerāte jeyobaariṗupamarīrā nimajīka, kire yi'riberīwa'ri supa nabaajīñu.

18 Yijaika yi'riberīwa'ri ikupaka ĩrārimarāre yire ārījīñu je'e aṗeyari: “¿Yaje Tuparāte miyi'ritiyayu je'e mi'ioka?”, yire narījīñu. I'supaka napakā'ā, “Ā'ā, Tuparāro'si jia yibaarijayuṗi kire yi'yuka ñima mijare yibeayu”, nare ñarīrāñu. I'supaka imaki imarī, jia nabaarijayua yire nabeabepakā'ā, “Jia Tuparāte yi'yurā nime”, nareka ārīwārūbeyuka yi'i. Yire ṗuri ritaja jia yibaarijayua ĩatirā, “Rita, jia Tuparāte yi'yuka kime”, narīwārūrāñu.

19 Napupajoikaṗi ṗuri “Īrīkaja kime Tuparā”, ārīṗupajoairā nime. Rita sime. I'supaka rita ima najaiika simako'omakaja aṗerāte wayuĭabeyurā nimamaka, “Tuparāte yi'yurā nime”, nareka marīwārūbeyu. Īakōrī je'e: “Īrīkaja kime Tuparā”, ārīṗupajoairā nime Satanārika ima naro'si. Sōñurā imariṗotojo tararikaṗi kire nakīkirijayu nare kiwēkomabaarūkirā imarī.

20-21 Jia mija ā'mitipe ōrīṗūariṗupamarīrā. Aṗerāte jeyobaabeyurā mija imamaka, dako wṗamarīa sime Tuparāte yi'yu upaka mija imakopeika. Sōñurā mija imaerā mañeki Abraham imaroyikaki majarokakaka mijare yibojaerā baayu mae. Jia Tuparāte yi'yuka imawa'ri kimakireje kiro'si kijoejirā baakoṗeka. I'supaka kibaamaka ĩawa'ri, “Jiitakaja yi'yuka kime Abraham”, Tuparāte kireka ārīka.

22-23 Tuparāte jiitakarāja yi'ritiyaiki imarī kiyapaeka upakaja Abrahamre baaeka. I'supaka kibaakapa “Jiitakaja Tuparāte yi'rimirīrikawa'yuki kijarika”, kireka ārīwārūrā mija ime. Bikijarā ikupaka Tuparā majaroka bojaĭjirimajire o'oeaka: “Jia Tuparāte yi'yuka Abrahamre imaeka. Supa imarī ‘Dako okamirāmarīaja jia yika kima ñoñu’, Tuparāte ārīka”, sāñu. I'supaka kireka kērīka be'erō'ō Tuparāte yi'ritiyawa'ri kimakireje kiro'si kijāāerā baakoṗeka simamaka Tuparā majaropūñurā o'oeaka rita ima.† Supabatirāoka “Yijeyomaki mime’, Abrahamre kērīka”, sāñu.

24 I'supaka Abrahamre baaeka ōñurā imarī, “ ‘Tuparāte yija yi'yu’, mañujīkatakapaimarīa jia kika majayu”, ārīwārūrā maima. Kire yi'riwa'ri, kiyapaika upakaja baabaraka maimarākareka “Dakoa okamirāmarīrāja jia yika nima ñoñu”, Tuparāte mareka ārīrāñu.

25 Ikupaka sime aṗea: Niñerū e'eokaro'si ĩmirījaka ba'iaja wā'imarīrirōmo imariṗotojo ikupaka Rahab imaroyikakote baaeka Tuparāte yi'riwa'ri. Judīorāka ĩṗamarāre ṗūataekarāre etamaka ĩatirā, “Mija majamarāre mijare jāā'si, yiwi'iarā mija ru'rikākabe. Supabatirā ma'a mija ru'riwa'rirūkirō'ō mijare yibojarāñu”, nare kōrīka jia nare baawa'ri.‡ I'supaka kobaamaka ĩatirā, “Jiitaka baaiko koime”, Tuparāte koreka ārīka.

26 Ōrīkōrī je'e: Maṗo'ia ōñimakimarīa simajīka dakoṗi ārīwa'ri ōñia imaberijīka. I'supaka imarika upakajaoka sime, Tuparāte yapaika upakaja baaberikoperiṗotojo, “Kire yi'yurā yija ime”, marīkopejīka.

3

Ba'iaja jairikaṗi ārīwa'ri rīkimakaja ba'iaja mabaarijayu

1 Yijeyomarā, ĩrīka upakaja Tuparārika bojariroka wārōrimaja oyiaja imarika mija ṗupajoa'si. Īrārimarāja sawārōrimaja mija imajīkareka jia simajīñu. Ikupaka mija ōñu: Tuparārika nare nawārōika upakaja nayi'riberijīkareka, aṗerā ṗemawa'ribaji sawapa nare Tuparāte jēñerāñu.

† 2:22-23 Véase Génesis 15.1-6; 22.10-12. ‡ 2:25 Véase Josué 2.1-21.

² Rīkimakaja sime ba'iaja mabaaika. I'supaka simako'omakaja, sarakajepāātirā jia jaibaraka imarā tarāja nime ritaja Tuṣarāte yapaika upakaja baawārūrījayurā.

³ Kūpajīka marērōkaka imako'omakaja, saṣi jaibaraka rīkimaka ba'iaja maṣoajiyeyu. Ā'mitirikōrī je'e: ikupaka sime ba'iaja majaika: Jo'baki kawarute imakoṣeko'omakaja kūpajīka ṣerumijia kirijokoṣearā maṣi'ṣeikaṣi ārīwa'ri kire mabaarūjeika upakaja yi'yuka kime.

⁴ I'supakajaoka sime jo'baka kūmua saro'si. Wīrōa jājia baeko'omakaja kūpajīka wērūṣāiaṣi samatemarīkawārūyu, ma'ririyaṣairō'ōrā sa'ririka yaṣawa'ri.

⁵ I'supakajaoka sime marērōkaka. Kūpajīka simako'omakaja saṣi ārīwa'ri aṣerāreka ba'iaja majaiyu, “Imatiyairā imarī, aṣerāte ṣemawa'ribajirā yija ime”, ārīṣuṣajoawa'ri. Mia, i'supakajaoka sime ṣeka saro'si. Kūpajītakajīkaṣi mawāāika imariṣotojo jo'baka riopakiaka saṣoeyu.

⁶ I'supaka sime marērōkaka. Saṣi ba'iaja jaibaraka rīkimarā aṣerāte ba'iaja majūarūjeyu. Majaika ā'mitiritirā “Ritaoka ba'iaja baairā nime”, aṣerāte mareka ārīwārūrījayu. Ba'iaja jaiwa'ri maimarika mabitatarijayu. Suṣabatirā aṣerāte ba'iaja baairā majarirūjeyu. Satanāre ba'iaja mare jairūjemaka, i'supaka maro'si simarījayu.

⁷ Mia. Ritaja ba'irījia ima, wīñaka, āñaka, suṣabatirā riakakakaoka ṣo'imajarūjewārūrīrā maime.

⁸ I'supaka simako'omakaja ba'iaja majaika ṣoto, “I'supaka jaibekaja maimaye'e”, ārīwārūbeyurā maime, sarakajepāāwārūberīwa'ri. I'supakajaoka āñaka mare kukuika ṣoto sayi'aika upaka majaikaṣi ba'iaja aṣerāte maimarūjeyu.

⁹⁻¹⁰ I'supaka simamaka “Jia yijare mibaayu”, Maṣaki Tuṣarāte āñurā imariṣotojo, “Ba'iaja najūarū”, ārīwa'ri aṣerāreka majairījayu. Yijeyomarā, i'supaka jaiyuyebu'abekaja maimaye'e, “Ñima upakaja nimarū”, ārīwa'ri Tuṣarāte ṣo'ijiaekarā maimamaka.

¹¹ Ōrīkōrī je'e: ¿Okokoṣea jia waria okoa ṣoataika, jū'akaṣitīyika rukubaka ṣorijīka rukuya mijareka?

¹² I'supakajaoka hīguerajūki imariṣotojo olivo wāmeika ōterikirika upaka ruiberijīka. I'supakajaoka iyaka, hīguerarika upaka rikariberijīka. Suṣa imarī okoa rukubaka imabeyu upaka aṣerāreka ba'iaja jaibekaja maimaye'e yijeyomarā.

Tuṣarāte mare jeyobaamaka ōrīṣuṣairā maimarāñu

¹³ Īrīka mija ṣō'irā “Tuṣarāte yapaikakaka ōrīṣuṣaiki ñime”, āñukate imajīkareka jia oyiaja kibaajīñu. I'supakajaoka aṣerāte ṣemawa'ribaji imabekaja, jia nare kijeyobaarijarijīñu. I'supaka kibaamaka ĩtirā, “Jia ōrīṣuṣaiki imawa'ri, jia baawārūiki kime”, aṣerāte kireka ārīrāñu.

¹⁴ Aṣerāte oakiriwa'ri nare mija ā'mijārāka, suṣabatirā aṣerāte ṣemawa'ribaji imarika mijaro'si takajīkaja ṣuṣajoariṣotojo, “Jia ōrīṣuṣairā yija ime”, āṣaraka jījimakaṣi aṣerāte mija jaikoṣeyu. I'supaka imawa'ri jia wājia imakoṣeikakaka mija ā'mitirīṣeyorījayu.

¹⁵ I'supaka imarā Tuṣarāte yapaika upakamarā ṣuṣajoawa'ri, ōrīṣuṣakirāmarīrā nime. Wejeareka imarāte ṣuṣajoairokaṣi nimarījayu. Suṣabatirāoka Eṣpīritu Santore ā'mitirīṣeabekaja, ba'iaja naṣupaka nare āñua Satanārikaṣi i'taika sime.

¹⁶ I'supakajaoka nare oakiparaka aƣerāte na'mijārāka, supabatirā “Nare pemawa'ribaji ōñurā yija ime”, narīrāka rukubaka ƣupajoairā jariwa'ri, i'supakajaoka ritaja nayapaika upakaja ba'iaja baairā najarirāñu.

¹⁷ I'supaka mare simakoreka, ikupaka sime Tuƣarāte yapaika upaka imarikakaka: Jia oyiaja baabaraka, supabatirāoka jia aƣerāka imariyapawa'ri oka naka jiebaraka maimarijarirāñu. I'supaka simamaka aƣerāte āñua ā'mitiritirā, mayapaikatakaja ƣupajoabekaja, jia nare mawayuñarāñu. Supabatirāoka wayuñabu'awa'ri jia ĩ'rātiji jeyobaabu'abaraka maimarijariye'e. I'supakajaoka wapuju ƣakibu'abekaja, mañu upakaja baabaraka maimaye'e.

¹⁸ Supabatirā aƣerāka jia imarijariwa'ri, oka jiebaraka jia natiyiaja ni-maerā aƣerāte jeyobaarimaja ƣuri jītakaja baairā imarā. I'supaka imarā nimamaka, najeyobaairāoka jia imarā jarirāñurā naro'si.

4

Ba'iaƣupakirāre ima upaka imarika yaƣaberiwa'ri Tuƣarāte yapaika upaka maimaye'e

¹ I'supaka yi'ribu'abeyurā imarī mija tiyiaja jājirokapi ba'iaja jaibu'arika imarijayua mijaro'si. ĩakōrī je'e: Mija ƣupaka mijare āñu upakaja baariyapawa'ri Tuƣarāte yapaika upaka mija baabeyu.

² I'supaka imarā imarī mija yapaika upaka mijare imarūjebeyurāte mija ri'kakopeyu. Nayapaika upaka ima tōƣowārūrāte ĩatirā nare mija oakiririjayu nupaka satōƣowārūbeyurā imarī. Marākā'ā baatirā satōƣowārūbeyurā imarī, boebariwa'ri okajājiapi mija ƣiƣebu'arijayu. I'supaka mijaro'si sime mija yapaika Tuƣarāte mija jēñerijaribeyua simamaka.

³ Kire mija jēñekopeika ƣoto ba'iaƣiji kire mija jēñeika simamaka mijare sakija'atabeyu. Mia je'e: Mijaro'sitakaja ƣupajoabaraka Tuƣarāte mija jēñekopeyu, jījimaka mija imarūkitakaja ƣupajoarijayurā imarī.

⁴ I'supaka imawa'ri Tuƣarāte yaƣabeyurāte ima upaka mija ime mijaro'si. Tuƣarāte yi'ribeyurā ƣuri, ōñia nimatiyikuriji nayapaika takaja ƣupajoawa'ri ba'iaja baarijayurā nime. Nupaka ƣupajoawa'ri ba'iuƣakaja Tuƣarāte baawā'imarīrimaja upaka mija jayu.

⁵ Rita sime, ĩakōrī je'e. Ikuƣaka sabojayu Tuƣarā majaropūñurā kire bo-jañjirimajire o'oeka: Mare kiƣo'ijiaeka simamaka, “Yire oyiaja ā'mitiriƣeatiyairā nimarū”, ārīwa'ri Tuƣarāte mare wayuñayu.

⁶ I'supaka simamaka “Jia ƣo'imajare yire ā'mitiriƣearū”, ārīwa'ri nare jeyobaarika ƣupajoarijayuka kime Tuƣarā. Rita ñañu ĩakōrī je'e: “Naƣupaka nare ƣakimakaja ‘Ōrītiyairā yija ime’, āñurāte jeyobaabeyuka kime Tuƣarā. ‘Aƣerāte pemawa'ribaji imabeyurā yija ime’, āñurāte ƣuri jia kijeyobaayu”, ārīwa'ri sabojayu kimajaropūñurā.

⁷ I'supaka ima ƣupajoawa'ri “Tuƣarā, ñiƣamaki mime”, ārīwa'ri kiyapaika upaka oyiaja baabaraka mija imabe. Saƣi mija imarākareka Satanāre mija ƣe'yomaka mijare ba'iaja baarūjewārūberiwā'ri mijareka kiru'rirāñu.

⁸ Tuƣarāka jībaji rīrākibiƣaraka mija imarākareka jībaji mijare kiwayuñarāñu. Mija ā'mitiƣe ba'iaja baairā. I'supaka mijare baaiki kimamaka ba'iaja mija baaika ja'atatirā, jia oyiaja mija imarijape. I'supakajaoka ba'iaja ƣupajoabekaja “Tuƣarāte yapaika takaja yija baarāñu”, ārīwa'ri ĩ'rārokapiji ña'rīyaarīji mija imabe.

⁹ Mia je'e: Ba'iaja baariƣotojo jījimaka mija imarijayu. I'supaka imabekaja, “Ba'itakaja baairā yija ime”, āƣaraka rīomarītirā mija ƣupape'ƣe.

¹⁰ Topi mae kireka pemawa'ribaji mija ƣupaka baabeyurā mija ima ĩatirā “Imatiyairā nimajiparū”, Tuƣarāte mijareka ārīrāñu.

Majeyomarãre ba'iaja jaiwã'imarĩbekaja maimaye'e

11 Mija ã'mitipe yijeyomarã. Ba'iaja jaiwã'imarĩbu'abekaja mija imabe. Supabatirã “Ba'iaja imawa'ri ba'iaja jũarũkirã nime”, nareka mija ãrĩrijarĩa'si. Ika mijare ñañua yi'pekaja ba'iaja mija jeyomarãreka jaiwã'imañurã mija imarãkareka þuri, “Mija þo'ia mija wãtaika upakaja aþerãte mija wãtabe”, ãrĩwa'ri Tuþarãte jã'meika yi'ribeyurã mija imarãñu. “Tuþarãte jã'meika yi'rĩrũkimarĩa sime”, ãñurã upaka “Ba'iaja jũarũkirã nime”, mija ãrĩkoþeyu.

12 I'supaka simako'omakaja Tuþarã ã'rĩkaja imaki “Ikuþaka jia mija baabe”, ãrĩwa'ri mare jã'mewãrũki. Supa imarĩ Tuþarãjaoka imaki ritaja þo'imajare baaika ãawãrũtirã, ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã na'rĩrũkia imaekareka nare jeyobaaike. I'supakajaoka, ikijioka imaki ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã þo'imajare þũatarimaji. ¿Tuþarã ã'rĩkaja i'supaka baarimajire imako'omakaja mija jeyomarãreka “Ba'iaja baarimaja nime”, ãrĩwãrũirã mija ime bai je'e?

Tuþarãte jẽrĩabekaja kibo'ibajirã upaka maþuþayariji majẽ'rãko'aberijĩñu

13 Mia je'e. “Ireje ma'riberiyee, waeroka aþea wejearã a'ritirã ã'rĩkuri wejẽrãkareka mawaruaka ãjipatatirã rĩkimakaja niñerũ matõþoari”, ãþaraka jĩjimaka mija imarijayu ã'rĩrimarã. I'supaka ãñurãte yokajããerã baayu mae.

14 “Waeroka i'supaka yijaro'si simarãñu”, mija ãrĩwãrũbeyua sime. Ñoaka õñia imarũkimarĩrã maime. ãkõrĩ je'e: Bikitojo namasika ruika ñojimarĩji rirĩpataika upaka maime.

15 “Tuþarãte yaþajĩkareka, õñia yija imatiyikuri ikuþaka yija baarãñu, isiaoka yija baajĩñu”, mija ãrĩrãka jia simarãñu mijaro'si.

16 I'supaka simako'omakaja Tuþarãte yaþaika þuþajoabekaja mija þuþayariji mija baarũkitakaja bojarijaparaka jĩjimaka mija ime. I'supaka mija bojakopeika yaþabeyuka Tuþarã.

17 Supa imarĩ ika mijaro'si yo'orijayua ãtirã, “Ikuþaka maimarika Tuþarãte yaþayu're”, ãrĩwãrũripotojo samija baabesarãkareka, ba'iaja baairã mija imarãñu.

5

“Aþerãte ba'iaja baawa'ri, wayuoka baabeyurã ba'iaja jũarãñurã”, Santiagore ãrĩka

1 Dakoa wayuoka baabeyurã imarĩpotojo Tuþarãte yi'ribeyurã, yire mija ã'mitiritiyabe. Ñamajĩ ba'iaja jũarũkirã imarĩ ba'itakaja þuþaribaraka mija imabe.

2 Mia je'e, ritaja mija rikaika rabaika upaka sime. Supabatirã, jia jarirooka mija rikakopeikaoka butu ba'arikaro'siji sime.

3 Supabatirã mija oro, i'supakajaoka mija niñerũ rĩkimakaja tõpotirã samija jietarupamaka bitamarĩka upaka sajayu. I'supaka simamaka ãawa'ri “Wayuoka baairãte saþi najeyobaari imakoþeyu”, aþerãte mijareka ãrĩrãñu. No'ojĩrãmarĩaja wejetiyia seyarũkia jariwa'riko'omakaja rĩkimabaji niñerũ mija mo'arijayu. Saþi ãrĩwa'ri ba'iaja baarika tiyibeyurõ'õrã a'rĩrũkirãja mija ime.

4 Aþea, mija õteriki rioa ba'iraberimajare wapañjibeyurã mija ime. I'supaka mija baaika ãaiki kime Tuþarã. Supabatirã “Jia naro'si yija ba'irabeko'omakaja, yijare nawapañjibeyu”, mijareka nañua ã'mitiyuka kime.

5-6 Supabatirã ba'iaja baabeyurãteje mija okabaarijayu ãþarimarã wãjitãji. I'supaka nare mija baariþareareka ã'rĩrimarã wayuoka baairãteje najããroyika. I'supaka ba'iaja nare mija baamaka, marãkã'ã mabaaberijĩka naro'si simamaka ba'iaja nare mija baaeka narakajepããeka. Dika jariwa'rĩrimarĩaja

rikairā imarī ōñia mija imatikurijīkaja mija baariyapaika upakaja baarijaturā mija ime. Ikuṗaka sime ā'mitirikōrī je'e: Wa'ibikirāwēkoa najāēerā baaika ruṗu rīkimakaja sanaji'ayu jia ūkirika sajarirāka ṗoto saajāōkaro'si. I'suṗarā mija imamaka “Ōñia nimarō'ōjītejīka takaja jia nimakoṗeyu, ba'iaja jūarūkirā imariṗotojo”, Tuṗarāte mijareka āñu.

Ba'iaja jūariṗotojo Tuṗarāte yi'riwa'ri sarakajepāāye'e

⁷ Yijeyomarā wātaka ñoñurā, mae aṗea ate mijare yibojaerā baayu. Ā'mitirikōrī je'e: Aṗerāte ba'iaja mijare baariwā'imarīko'omakaja Maiṗamakire i'tarūkia ṗuṗajoabaraka kiyapaika upakaja baabaraka mija imarijape. Mia aṗea, ikuṗaka ōterikia ōterimajire ime: Sakiōterāka be'erō'ō ṗu'erō'ō seyarāka ṗoto “Jājia yiro'si jariwa'ri jia saruirāñu je'e”, āriwa'ri jajumarāja sakita'ayu.

⁸ I'suṗakajaoka mija imarijape mijaoka, Maiṗamakire ṗe'rietarūkia ta'abaraka kiyapaika upaka baarija'atabekaja. “No'ojīrāmarāja sajarirā'ayu ṗo'imajare baaika mirāka ĩarī ketarūkia”, āriwa'ri i'suṗaka mija imabe.

⁹ Yijeyomarā, “Ba'iaja baarimajarata nime”, āṗaraka Tuṗarāte yi'yurāreka jaibu'abekaja mija imabe, sawaṗa Maiṗamakite ba'iaja mijare jūarūjekoreka. “No'ojīrāmarāja sajarirā'ayu kiṗe'rietarūkia”, āriwa'ri i'suṗaka mijare ñañu.

¹⁰ Yijeyomarā, ā'mitirikōrī je'e. Ikuṗaka nimaeka Tuṗarāro'si bojaļjirimaja: Ba'iaja ṗo'imajare nare baako'omakaja, sarakajepāābaraka Tuṗarāro'si bojaļjirijape nimaeka. I'suṗaka nimaeka simamaka nimaeka upakaja mija imabe mijaro'si.

¹¹ Ōrīkōrī je'e: Ba'iaja jūariṗotojo Tuṗarāte yi'riwa'ri sarakajepāārijayurāreka “Jiirā nime Tuṗarā ñakoareka”, āñurā maima. I'suṗaka kimaeka Job imaroyikaki kiro'si. ĩrāba'imarā ba'iaja jūariṗotojo Tuṗarāte yi'riri'atabeyuka kimaeka. Suṗa imarī ba'iaja kijūaeka be'erō'ōṗi ṗuri jia imarika kitōṗoeka ōñurā mija ime. Suṗa simamaka “Mare wayuīatiyaiki imarī, jia Tuṗarāte mare baarūkirā maima”, āñurā mija ime.

¹² Yijeyomarā ikuṗaka sime aṗea imatiyaikakaka: “Ikuṗaka yija baarāñu”, mija āñu be'erō'ō simaupakaja mija baarijape. Rita mija āñua, “Tuṗarā ṗariji ōñuka yija āñua”, mija āri'asi. Suṗa imarī rita āririjayurā mija imamaka, “Jee”, mija āri'arāka, “Jēno'o”, mija āri'arākaoka, mijare nayi'rirāñu. I'suṗaka imarā mija imamaka, sawaṗa Tuṗarāte mijare jēñebesarāñu.

Ikuṗaka sime Tuṗarāte yi'riwa'ri kire jēñerika

¹³ Aṗea mia. Ka'wisika mija jūaika ṗoto, “Tuṗarā, yire mijeyobaabe”, kire mija āri'arāka. I'suṗakajaoka jijimaka mija imarāka ṗoto Tuṗarāte jiyiṗuṗayeebaraka mija bayakoyabe.

¹⁴⁻¹⁵ I'suṗakajaoka ĩrīkate wāmarā jarirāka ṗoto Cristorika yi'yurāte imaruṗutarimajare mija akabe. Nare mija akamaka wāmarā imaki ṗō'irā etatirā kūṗajī iyebaka kiṗo'iarā nabu'arāñu. Suṗabatirā “Marākā'ā baawārūberirā'ri Tuṗarā ṗuri kire tāārāki”, āriwa'ri kire najēñemaka, wāmarā imakite jājirāñu. Suṗabatirā ba'iaja kibaaeka kireka imajīkarekaoka sareka kire kiwayuīarāñu.

¹⁶ I'suṗaka wayuīaiki Tuṗarāte imamaka ba'iaja mija baaika mija bojabu'abe. Samija bojabu'arāka be'erō'ōṗi mija tiyiaja Tuṗarāte mija jēñebe sareka mijare kijieokaro'si. Tuṗarāte yapaika upakaja jiiṗuṗarā maimarākareka, kire majēñeika upakaja jiaṗi mare ā'mitiritirā tēriwa'ribaji mare jeyobaarūkika kime.

¹⁷ Tuṗarāro'si bojaļjirimaji, Elías imaroyirekaki, muṗaka ṗo'imajiji imaekaki kiro'si. I'suṗaka imariṗotojo, Israel ka'iarā okoa jaririka yapeberirā'ri

Tuḗarāte kijēñeka uḗakaja, maekarakakuri wejejē'rā aḗejē'rā ñe'metājirō'ōjīrā okoa jariberika.

¹⁸ I'suḗaka simaeka be'erō'ō, torā okoa jaririka yaḗawa'ri Tuḗarāte kijēñemaka okoa jarika ate. I'suḗaka sabaaka be'erō'ōḗi jia ōterikia ruika mae.

¹⁹⁻²⁰ Mija ā'mitipe yijeyomarā. Mija watoḗekarā ĩ'rīka Tuḗarāte yaḗaika uḗaka imarika ōrīripotojo saja'atawa'ri ba'iaja baarimaji jarijīkite, mija jeyobaabe. Jia Jesucristore yi'yuka kijariḗe'aokaro'si kire jeyobaaiki ḗuri jia kire baarāki. Ika jia mija ōḗe: I'suḗaka jia kire kijeyobaamaka, rīkimaka ba'iaja kibaaikareka Tuḗarāte kire saye'kariarāñu. I'suḗaka simamaka kireyarāka ḗoto ba'iaja jūarika tiyibeyurō'ōrā ke'rirūkia imakoḗaikareka kire kitāārāñu.

I'tojīrāja sime ruḗu.

Primera carta de San Juan

Jesucristore yi'yurãro'si Juanre o'oeka

¹ Yijeyomarã, “Ikuþaka Jesucristore ime”, ãrĩwa'ri mijaro'si yo'oerã baayu mae. Æ'mitirikõrĩ je'e: Tuþarãte ãñu uþakaja mare baabeaiki imarĩ, imajiparũkirã mare imarũjerimaji kime. Suþabatirãoka wejea þo'ijirirã baaeka ruþubajirã imatikaki kime. Yija õñu uþakaja kire yija ã'mitirika, kire yija ãaeka, suþabatirã kire raberoiyikarã imarĩ, i'suþaka mijare sayibojayu.

² Kika yija imaroyika þoto kire yija ãaeka simamaka, “Rita sime”, ãrĩwa'ri mijare sayibojaerã baayu. Æ'mitirikõrĩ je'e: Iki Jesucristojo imaki mare-yarãka þoto õñia kika mare imajiparũjerũkika. Suþabatirãoka, Kipaki Tuþarãka imajiparoyikaki kimaeka. I'suþaka simamaka, Tuþarãte yija þõ'irã kire þũataeka kire yija ãaokaro'si.

³ I'suþaka simamaka yija ãaeka, yija ã'mitirika mirãkaoka mijare yibojayu yijaka ã'rĩka uþakaja mija þuþajoaokaro'si. Maþaki Tuþarãte, Kimaki Jesucristopitiyika ã'rĩka uþakaja naþuþaka ima uþakaja þuþajoairã yija ime yijaro'si. Suþa imarĩ, i'suþakajaoka mija imarika yaþawa'ri ikuþaka mijaro'si yo'oyu.

⁴ Ikuþaka mijare sayibojayu ã'rĩka uþaka oyiaja þuþajoatirã jĩjimaka maimaerã.

Jia Tuþarãka maimarijarirã, ba'iaja baabekaja maimaye'e

⁵⁻⁶ Mija ã'mitiþe. “Ba'iaja baariroka imabeyua Tuþarãreka”, ãþaraka Jesúre yijare bojarape. Ikuþaka sime: Ba'iaja baarijayurã imariþotojo “Tuþarãte þuþajoaika uþakajaoka þuþakirã yija ime yijaro'si”, ãñurã þuri jairim-irãkatakaja sajairiwã'imañurã. I'suþaka imawa'ri, wãjiroka ima yi'ribeyurã nime.

⁷ I'suþaka baabekaja Tuþarãte þuþajoaika uþaka jia oyiaja baabaraka maimarãka þuri, ã'rĩka uþakaja maimarijarirãñu. I'suþaka simamaka Kimaki Jesucristore maro'si riwejurubaraka reyaĩjikapi ãrĩwa'ri ritaja ba'iaja mabaarijayua mareka kiye'kariarijayu.

⁸ “Ba'iaja baabeyurã yija ime”, ãñurã þuri, waþuju imaja yi'yurã imariþotojo noñu uþakaja naþo'iaja þarebaarijayurã. ã'rãjaoka imarã wãjiroka þuþajoarika yaþaberirijayurã.

⁹ I'suþaka baabekaja “Ikuþaka ba'iaja yibaayu”, ãþaraka wããrõ'õrãja Tuþarãte samabojarãkareka, sakiye'kariarijarirãñu. I'suþaka mare baatirã “Oka nare imabeyua mae”, mare kãrĩrãñu. I'suþaka jia mare kibaarãñu wãjirokapi kãñu uþaka oyiaja baaiki imarĩ.

¹⁰ “Ba'iaja baairã oyiaja þo'imajare ime”, Tuþarãte ãrĩtika sime. I'suþaka simako'omakaja “Ba'iaja baakoribeyurã yija ime”, ãñurã þuri “Tuþarãte ãñua þakirika sime”, ãñurã uþaka nime.

2

Tuþarãka maro'si maimakaka jaiĩjirimaji kime Jesucristo

¹ Æ'mitirikõrĩ je'e. Yimakarã uþakaja wãtaka ñoñurã mija ime. Suþa imarĩ, ba'iaja mija baakoreka, ikuþaka mijaro'si yo'oyu. Aþerikuri ba'iaja mabaarijayua simako'omakaja, Jesucristore maro'si Maþaki Tuþarãka jaiĩjirijayu. Tuþarãte ãrijiyuika oyiaja baaiki imarĩ, i'suþaka maro'si baawãrũiki kime.

² I'supaka baaiki imarĩ, ba'iaja mabaaika waɓa maro'si kireyaeka, saɓi āriwa'ri ba'iaja mabaaika Tuɓarāte mare ye'kariarũkia simamaka. Maro'si takajamarĩa, ritaja ɓo'imajaro'si ɓariji i'supaka simaokaro'si supa kibaaeka.

³ Ikuɓaka sime: Tuɓarāte jã'meika uɓakaja yi'riwa'ri, “Kire õñurã maime”, marĩwãrũyu.

⁴ “Tuɓarāte õñurã yija ime”, āriɓotojo, kijã'meika yi'ribeyurã ɓuri, waɓuju ɓakirimaja nime. I'supaka nabaarijaju Tuɓarārikakaka wãjia ima uɓaka imarijaribeyurã.

⁵ Tuɓarāte jã'meika uɓakaja baarijajuka ɓuri, kire yaɓatiyarĩji yaɓaiki. I'supaka imawa'ri, “Tuɓarãka ĩrãtiji ɓupaika maime”, marĩwãrũrãñu.

⁶ Supa imarĩ, “Tuɓarãka ĩrãtiji ɓupakirã maime”, mañaokaro'si Jesucristore imaroyika uɓakaja imarijaririka sime.

Bikijakaka jã'merika simako'omakaja mamaka uɓakaja jã'meika

⁷ Yijeyomarã, ika ɓaɓeraɓi maekaka jã'merikakaka ɓo'ijiyumarĩa mijare yibojaju. Bikijarãja mawayuñabu'arũkia mija ã'mitiriũ'mura'atikaja sime.

⁸ Maejekakamarĩa simako'omakaja, ɓo'imajare wayuñabaraka Jesucristore imaroyika ɓupajoatirã “Mamamiji yi'rimirĩrkawa'rirũkiaro'si sime”, marĩwãrũyu mae. Mijaoka sã'mitiripẽairã imawa'ri aɓerãte wayuñairã mija imarijaju mae. Supa imarĩ, “Ba'iaja baarika ja'atatirã, mamaka jia imarũkia yijare beairã nime”, ɓo'imajare mijareka ãñu.

⁹ ĩrĩka, “Ba'iaja baabekaja Tuɓarãka ĩrãtiji ɓupajoabaraka ñime”, āriɓotojo, Cristore yi'yukate ĩariɓe'yoiki Tuɓarãka jia imabeyuka ruɓu.

¹⁰ Cristore yi'ririjayurãte wayuñaiiki ɓuri, Tuɓarãte ɓupajoaika uɓaka jia oyiaja baarijajuka kime. I'supaka imaki imarĩ, ba'ia ɓupajoaberiwa'ri jia oyiaja Tuɓarãka kimarijaju.

¹¹ Supabatirã Cristore yi'yurãte ĩariɓe'yoiki ɓuri Tuɓarãka ĩrãtiji ɓupajoabeyuka kime. I'supaka baarijari, Tuɓarārikakaka yi'ririyapabeyuka imarĩ, ba'iaja kibaarijarirãñu. Ōrĩkõrĩ je'e: Neirõ'õrã mawejapayu uɓaka imaki kime.

¹² Yimakarã uɓakaja wãtaka ñoñurã, “Jesucristore reyaekapi āriwa'riji ba'iaja mabaaika Tuɓarãte mare saye'kariaeka”, ãñurã mija imamaka, ika ɓaɓera mijaro'si yo'oyu.

¹³ ɓakiarimarã, jia Cristore yi'yurã imarĩ, mija ã'mitipe mijaro'sioka. Wejea ɓo'ijirirã baaeka ruɓubajirã imaũ'muekakite õñurã mija imamaka, ika ɓaɓera mijaro'si yo'oɓũayu. Mija ã'mitipe bikirimaja, kire yi'rimirĩrkawa'yurã. Satanás, ba'iaja baarimajite ĩrãpẽ'rõtorãja taairã mija ime. I'supaka imarã mija imamaka, ika ɓaɓera mijaro'si yo'oyu.

¹⁴ Yimakarã uɓaka wãtaka ñoñurãro'si sayo'oyu ika, Maɓaki Tuɓarãte õñurã mija imamaka. Mija ɓakiarimarã, wejea ɓo'ijirirã baaeka ruɓubajirã imaũ'muekakite õñurã mija imamaka, ika ɓaɓera mijaro'si yo'oɓũayu. Mija bikirimaja, okajãjirã imawa'ri, Tuɓarãrika bojariroka jia yi'ririjayurã mija ime. Supa imarĩ, Satanás, ba'iaja baarimajite ĩrãpẽ'rõtorãja taairã mija ime. I'supaka mija imamaka, ika ɓaɓera mijare yipũatayu.

¹⁵ Ika wejeareka ba'iaja baarimajare baarijajuakaka baarika ɓupapekaja mija imabe. Supabatirãoka ba'irĩjia mija yaɓaikareka takaja mija ɓuparia'si. Wejeareka ba'iaja imakoɓeika yaɓatiyaiki ɓuri, Maɓaki Tuɓarãte yaɓabeyuka kime.

¹⁶ Ika wejeareka ba'iaja baarimajare ɓupajoairokapi mija ɓupajoa'si. ã'mitirikõrĩ, ikuɓaka ɓupajoairã nime: Ba'iaja baaritakaja yaɓawa'ri, naɓupaka nare ãñu uɓaka ba'iaja nabaarijaju. Supabatirã ritaja ima jiyurika

ĩawa'ri, ritaja rikarika nayapayū. I'supakajaoka “Mia. Dakoareka wayuoka baabeyuka ñime”, ārĩwa'ri jĩjimaka nare simapakirũjeyu. I'supaka ba'iaja nabaarijayua ika wejeakarã þo'imajapĩji þo'ijiyua imarĩ, Mapakirikamarĩa sime.

¹⁷ Ika wejeareka Tuparãte yi'ribeyurã, supabatirã ba'iaja nabaarijitoikaoka þurirãka. Tuparãte yapaika upaka oyiaja baairã þuri õña imajiparãñurã.

Rĩkimarãja Cristore yapabeyurã imarã

¹⁸ Mija ã'mitipe yijeyomarã. Kũþajĩji sajariwa'yu wejetiyiarã seyarũkia. I'supaka simaerã baarãka ruþu “Cristore Jo'ata'aikite* i'tarãñu”, ārĩwãrũtikarã mija ime. I'supaka simarãka simako'omakaja, aþerã rĩkimarãja Cristore jo'ata'airã imatirijayurã maekakaoka. I'supaka simamaka, “Koyiaja sa-jariwa'yu wejetiyiarã maeyarũkia”, marĩþupajoawãrũrijayu.

¹⁹ Ikuþaka nime, ã'mitirikõrĩ je'e: “Maka imakoperaparã Jesucristore mayi'yurokamarĩa yi'rikopeirã nimarape”, nareka ārĩwãrũirã maime. I'supaka imawa'ri mare nakõrõtaparape. I'supaka Jesucristore mayi'yu upakaja nimarikareka þuri mare nakõrõtapaberijããeka. Suþa nabaamaka, “Jesucristorirãmarirã nime”, marĩwãrũrijayu.

²⁰ Mija þuri jia rita wãjimijikaka Tuparãrika õñurã imarã. I'supaka mija ime Espĩritu Santore mijareka Jesũre ña'ajããeka simamaka. I'supaka mijare kibaaeka simamaka, “Ika nawãrõika rita sime, ika þuri þakirika ima”, ārĩwãrũirã mija ime.

²¹ Rita ima õrĩbeyurã mija imamakamarĩa ikuþaka mijaro'si yo'oyu. Rita ima mija õrĩwãrũyu. I'supakajaoka rita wãjimijikakamarĩa ĩrãrimarãre wãrõrapaka ã'mitiritirã, “Þakirimaja nime”, ārĩwãrũirã mija imamaka, ika þaperapi mijare sayibojayu.

²² Ikuþaka nañu þakirimaja: “Jã'merũkika Tuparãte wã'maekakimarĩka kime Jesũs.” I'supaka þakirimaja Cristore jo'ata'airã nime. Suþa imawa'ri “Jesũs Þakimarĩka Tuparãte ime, supabatirã Kimakimarĩka kime Jesũs”, ãñurã nime þakirimaja.

²³ “Tuparãmakimarĩka kime Jesũs”, ãñuka þuri, Tuparãrikimarĩka kime. “Tuparã Makitaki Jesũre ime”, ãñuka þuri Jesũs Þakika ĩ'rãtijiji þupaiki kime.

²⁴ Cristorika bojariroka ã'mitiparaka mija imara'aeka ã'mitiripẽabaraka mija imabe. I'supaka mija baarijarirãkareka Jesũs, Kĩpakika ĩ'rãtiji þupaparaka rĩrãkibiritiirã mija imarijarirãñu.

²⁵ I'supaka simarãñu, “Yire ã'mitiripẽairã õña imajiparãñurã”, Jesucristore mare ãrĩtika simamaka.

²⁶ ã'mitirikõrĩ je'e: ĩ'rãrimarã naþupajoaika upakaja wapuju þakirika mijare wãrõriyapairã. I'supaka õñurã imarĩ, rakajekaja mija imaokaro'si ika þapera mijaro'si yo'opũayu.

²⁷ Jesucristore mijareka Espĩritu Santo ña'ajããekarã imarã mija þuri. Mijaka imaki imarĩ, mijare wãrõrimaji Espĩritu Santore imarijayu. I'supaka imarã imarĩ, aþerãte mijare wãrõrika yapabeyurã mija ime. Dika jariwa'ririmarĩa, þakirimarĩaja Espĩritu Santore mijare wãrõrijayurã imarĩ, rita imatiyaika mijare kiwãrõrijayu upakaja mija imarijape. I'supaka imawa'ri Jesucristoka ĩ'rãtiji þupaparaka jia mija imarijape.

²⁸ Yimakarã upakaja wãtaka ñoñurã, ika jia mija ã'mitipe. Jesũka ĩ'rãtijiji þupaparaka, kiyapaika upakaja jia mija imarijape. I'supaka mija baarijarirãkareka, ate ketarãñurĩmi kiñakoareka i'yoþi'ribekaja mija imarãñu.

* 2:18 El Anticristo

²⁹ “Tuṕarāte ĩarijiyuika oyiaja baaiki kime Jesús”, mija āriwārũika simamaka, “Jia oyiaja baarijayurā nime Tuṕarā makarā”, āriwārũirā mija ime.

3

Tuṕarārirā maimakaka

¹ Mija ā'mitiṕe. Maṕaki Tuṕarā imaki mare wayuĩatiyaiki. I'suṕaka maka imawa'ri, “Yimakarā mija ime”, mare kēñu. Rita sime i'suṕaka mare kēñua, kimakarā tarājaoka maima. I'suṕaka simako'omakaja, rĩkimarāja nime ṕo'imaja i'suṕaka maima ĩawārũbeyurā. Tuṕarāte ōriṕbeyurā imarĩ, kimakarā maima niawārũbeyu.

² Mija ā'mitiṕe yijeyomarā. Tuṕarā makarā maima mae. I'suṕaka simako'omakaja kimakarā maimamaka, ñamajĩ aṕeuṕaka mare kimarũjerũkia ṕuri, mare kiōriŕũjebeyua sime. Maekaka sōriṕbeyurā imariṕotojo “Jesúre etarāñurĩmi ṕuri, kire ĩawa'ri kima uṕakaja maimarāñu”, āriwārũirā maima.

³ “Rita, kima yija ĩarāñu”, añurā ba'iaja baabekaja nimarijayu, “Cristore ba'iaja baakoribeyu uṕaka yija imariyapayu”, āriwa'ri.

⁴ Ba'iaja baarijayurā ṕuri Tuṕarāte jā'meika yi'ribeyurā imarā. Mia, kijā'meika yi'riberirika sime ba'iaja baarika.

⁵ I'suṕaka simamaka, ba'iaja baakoribeyuka Jesucristore ima ōñurā mija ime. I'suṕaka imaki imawa'ri, “ Ba'iaja nabaaika yiwapakoyimaka, ba'iaja baape'abekaja nimarũ, āriwa'ri, ika ka'iarā ketaeka”, āriwārũirā mija ime.

⁶ Jesúka rĩrākibiritiirā imarā, ba'iaja baarijaribekaja nime. Ba'iaja baarijayurā ṕuri Jesucristore jērākoaberiwa'ri kika ĩrātiji ṕuṕaribeyurā imarā.

⁷ Yimakarā uṕakaja wātaka ñoñurā, “Ba'iaja mabaajĩka marā imabeyua”, mijare bojayurāte mija ā'mitiriṕēa'si. Tuṕarāte yapaika uṕakaja baarijayurā mija imajĩkareka, Cristo jia oyiaja baaiki uṕaka mija ime.

⁸ Ba'ioyiaja baarijayuka ṕuri Satanáre kire jā'meika uṕakaja baarijayuka imaki. I'suṕaka ñañu, wejea ṕo'ijirirā baaeka ruṕubajirā ba'iaja baarimajiji imara'aekaki Satanáre imatika simamaka. I'suṕaka imara'aekaki imarĩ ba'iaja ṕo'imajare kibaarũjerijayua riataokaro'si ō'ōrā Tuṕarā Makire etaeka.

⁹ Ba'iaja baabeyuka Tuṕarāte imamaka, i'suṕakajaoka nime kimakarā naro'si. Jia oyiaja imarũkirā Tuṕarāte nare jarirũjeika simamaka ba'iaja baarũkimarĩrā nime.

¹⁰ Ikuṕaka nime Tuṕarārirā, suṕabatirā Satanárirā. Mia je'e: “Jesucristore yi'yurā yija ime”, āriṕotojo, Tuṕarāte ĩajiyubeyua baairā kirirāmarĩrā nime. Suṕabatirā Tuṕarāte yi'yurāte ba'iuṕakaja ōñurāoka kirirāmarĩrāoka imarā.

ĩrātiji wayuĩabu'abaraka maimarijariye'e

¹¹ Bikijarāja Cristore mija yi'riũ'muekarō'ōjĩteṕi “Matiyiaja jia mawayuĩabu'arijariye'e”, añua ōriṕtirā mija ime.

¹² Caín imaekakite baaeka uṕaka mabaaberijĩñu. Satanáre yi'riwa'ri jiiṕuṕaki kibe'erō'ōkaki imaekakite kijāēka. Ikuṕaka āriwa'ri kire kijāēka. Ā'mitirikōri je'e: Ba'ika imarĩ, “Jiika kime yirĩ'ĩ”, āṕaraka kire ā'mijĩawa'ri i'suṕaka kire kibaaeka.

¹³ Mija ā'mitiṕe yijeyomarā. Ika wejeareka ba'iaja baarimaja imarāte mijare ā'mijĩamaka, “Aya, ¿dako baaerā yijare na'mijĩayu?”, āriṕuṕajoabekaja mija imabe.

¹⁴ Cristore yi'ribeyukajirā maimaroyika ṕoto reyatikarā uṕakaja maimaeka ruṕu Tuṕarāte ñakoareka. Maekaka ṕuri ōñia imajĩṕarũkirā imarĩ, aṕeuṕaka maṕuṕaka mare o'aekarā maima. I'suṕaka maima ōñurā maima

aþerã kire yi'yurãte mawayuñarijayua simamaka. Nare wayuñabeyurã þuri reyatika upakaja imarã.

¹⁵ I'supaka simamaka Cristore yi'yukate ã'mijñaike þuri kire jããrimaji upakaja kime, Tuþarãte ãamaka. Supabatirã “Po'imajare jããrimaji õñia imajiparũkimarĩkaja kime”, ãrĩwãrũirã mija ime.

¹⁶ Ikupaka sime: Jesucristore maro'si reyaekakaka õñurã imarĩ, “Mare wayuñaike kime”, ãrĩwãrũirã maima. Sõñurã imarĩ, i'supakajaoka aþerã kire yi'yurãte wayuñawa'ri mareyarãka rõ'õjĩrã jẽrãika nare jeyobaabaraka maimarijariye'e.

¹⁷ Aþeroka, kikoyiaja ba'irĩjia rikaiki, “Tuþarãka rĩrãkibiritiiki ñime”, ãrĩripotojo Jesũre yi'yurã wayuoka baairãte jeyobaabeyuka kima simamaka i'supaka kẽrĩkopeika þakirika oyiaja kiro'si jayua.

¹⁸ Wãtaka ñoñurã, rita jia aþerãte wayuñariþupakirã imawa'ri nare majeyobaarijariye'e. Moka mirãkaþi takaja nare mawayuñakopejĩka þuri jiamarã sime.

Jesũre yi'yurã imarĩ Tuþarãte kĩkibekaja imarika

¹⁹ I'supaka nare wayuñariþupakirã imarĩ, nare jeyobaarijayurã nime. Supã imarĩ “Tuþarãte rita wãjia bojaika yi'ririjayurã maima”, marĩwãrũrijayu. I'supaka simamaka Tuþarãte ãika wãjitãji kĩkirimarãja maimarijayu.

²⁰ “Tuþarãrika bojariroka jia yi'ribeyurã yija ime je'e”, maþupaka ãñuaja ba'iaja maþuparirãkareka, “Jia Tuþarãka maimabesarãñu je'e”, marĩþupajoarijayu. Ba'iaja maþupayua simako'omakaja, saþemawa'ribaji mare wayuñaike Tuþarãte ime. Supabatirãoka maimarijayuakaka ritaja õñuka kime. I'supaka imaki imarĩ, ba'iaja maþupayuaareka mare jeyobaawãrũiki kime.

²¹ Yijeyomarã, mija ã'mitipe. Moñu upakaja ba'iaja maþuparibesarãkareka, kĩkibekaja maimarijarirãñu Tuþarãte ãika wãjitãji.

²² Supabatirãoka Tuþarãte ãñua yi'riwa'ri kiyãþaika upakaja baairã maimamaka, kire majẽñeika þoto mayãþaika upakaja mare kiyi'rirãñu.

²³ Mija ã'mitipe, ikupaka Tuþarãte mare jã'meka: “Yimaki Jesucristore yi'þaraka mija imarijape. Supabatirã mijare kijã'meka upakaja wayuñabu'abaraka mija imabe.”

²⁴ I'supaka kẽrĩka jiyiþupaka õrĩrijayurã þuri Tuþarãte yãþaika upakaja kika ãrãtiji þupajoairã imarĩ rĩrãkibiritiirã imarã. Espĩritu Santore mare kiña'ajããeka simamaka, i'supaka maima moñu.

4

“¿Yaje rita Espĩritu Santore jeyobaaikapitaka nawãrõtiyayu je'e?”, ãrĩwa'ri jia mija ã'mitirijape

¹ Mija ã'mitipe yijeyomarã. “Tuþarã oka bojañjirimaja yija ime Espĩritu Santore yijare jeyobaamaka”, ãñurãte mija þõ'irã etarãñu. I'supaka napakã'ã “¿Yaje rita oka Espĩritu Santore nare jeyobaaikaþi nawãrõtiyayu je'e?”, ãrĩwa'ri jia nare mija ã'mitipe. “Þakirimaja nimarãkareka nare mayi'riberiyee”, ãrĩwa'ri i'supaka mijare ñañu. Ika wejea sareka maima ritatojoreka rĩkimarãja þakiriwãrõrimajare ime.

² “Maþo'ia upaka kiþo'ijirirã ika wejeareka Tuþarãte þũataekaki kime Jesucristo”, ãñua wãrõrãñurãte þuri “Rita oka, Espĩritu Santore jeyobaaikapitaka jairã nime”, nareka mija ãrĩwãrũrãñu.

³ Aþerimarã þuri i'sirokaþi wãrõbeyurã imarĩ, Espĩritu Santore jeyobaaikapimarã wãrõirã nime. I'supaka nabaayu, Cristore Jo'ata'aikirikakaka wãrõrimaja imarĩ. I'supaka simamaka “I'supaka ima

wārōrimajare imarāñu”, āñua ōrītikarā mija ime. Maekakaoka “Ika wejea ritatorekaja nimatiyu i'supaka ima wārōrimaja”, āriwa'ri mijare yibojayu.

⁴ Mija ā'mitipe wātaka ñoñurā. Tuṣarārirā mija ime. Suṣabatirā ṣakimajaroka nawārōika mija ā'mitiripe'yoyu. Satanāre ṣakirika wārōrimajare jeyobaako'omakaja ĩ'rāṣē'rōtorāja nare mija baayu Satanāre tērīwa'ribaji ōñuka kimamaka Tuṣarā.

⁵ Tuṣarāte yaṣabeyumiji wārōrimaja ṣuri ṣo'imajare waṣuju ṣuṣajoairokaṣiji wārōirā. I'supaka nawārōmaka, ika ritatojo wejeareka imarāte nare ā'mitiripeṣayu Tuṣarāte ōrīberīwa'ri.

⁶ Maa ṣuri, Tuṣarārirā maime. I'supaka simamaka mawārōrijayua ā'mitiripeairā nime Tuṣarāte yi'yurā ṣuri. Tuṣarāte yi'ribeyurā ṣuri, mawārōrijayua ā'mitiripe'yoirā. Suṣa imarī nawārōika ā'mitiritirā, “Ika rita bojariroka sime. I'sia ṣuri waṣuju ṣakirimajaroka sime”, āriwārūrā maime.

Mare wayuīarimaji Tuṣarāte ime

⁷ Mija ā'mitipe yijeyomarā, mawayuīabu'arijariye'e, aṣerāte mare wayuīarūrījayuki Tuṣarāte ima simamaka. Suṣa imarī wayuīabu'arijayurā nime Tuṣarā makarā, suṣabatirā jia kire ōñurā nime.

⁸ Ṣo'imajare wayuīarimaji Tuṣarāte imamaka, wayuīabu'abeyurā ṣuri kire ōrībeyurā nime.

⁹ Ikuṣaka Tuṣarāte maro'si baaeka mare wayuīawa'ri: Kimaki ĩ'rīkaja imakiteje maro'si kiṣūataeka ōñia maimajīṣarū āriwa'ri.

¹⁰ Ikuṣaka sime aṣerāte wayuīarika: Tuṣarāte mayapaika uṣakamarā sime. Ikuṣaka sime, ĩakōrī je'e: Tērīkaja mare wayuīawa'ri Kimakire maro'si Tuṣarāte ṣūataeka kireyaekapi āriwa'ri ba'iaja mabaaika ye'kariaokaro'si.

¹¹ Mija ā'mitipe yijeyomarā, i'supaka Tuṣarāte jimarā mare wayuīatiyaeka simamaka, mawayuīabu'ajīñu maaoka.

¹² Maki imabeyuka Tuṣarāte ĩaiki. I'supaka simako'omakaja mawayuīabu'ajīkareka kika ĩ'rātiji ṣuṣakirā maime. Suṣabatirā kiupakaja mare kijarirūrījeyu. Suṣa imarī kire yaṣatīyarīji yaṣairā majayu.

¹³ Tuṣarāte Espīritu Santore mare ña'ajāāeka simamaka, “Kika ĩ'rātiji ṣuṣakirā maime, suṣabatirā kiupakaja mare kijarirūrījeyu”, āriwārūrā maime.

¹⁴ Suṣabatirā yija ĩaeka mirāka mijare yija bojaerā baayu. Ritatojo wejeareka imarāte tāārimaji imarūkikaro'si Kimakire maro'si ṣūataekaki Maṣaki.

¹⁵ “Tuṣarā Maki kime Jesús”, āñurā ṣuri, Tuṣarāka ĩ'rātiji ṣuṣakirā nime. I'supakajaoka naka kime kiro'si.

¹⁶ Tuṣarāte mare wātaika koritiirā imarī, mare kiwayuīaikakaka yi'rīrijayurā maime.

Mija ĩabe: Ṣo'imajare wayuīarījayuka kime Tuṣarā. Suṣa imarī, kiupakaja aṣerāte wayuīarījayurā ṣuri, Tuṣarāka ĩ'rātiji ṣuṣakirā nime, suṣabatirā kiupakaja nare kijarirūrījeyu.

¹⁷ I'supaka imarā imarī, Tuṣarāte yaṣaika uṣakaja ṣo'imajare wayuīairā majayu. Suṣa simamaka ṣo'imajare kiwā'marāñurīmi seyarāka ṣoto “Ba'iaja mare kibaarāñu je'e”, āriwa'ri kīkibekaja maimarāñu, Jesucristore imarījarika uṣakaja ō'ōrā maimarījayua simamaka.

¹⁸ Tuṣarāte yaṣatīyarīji yaṣairā imarī kire makīkibesarāñu. I'supaka imawa'ri kire makīkirūkia imakopeika ĩ'rāṣē'rōtorāja mataayu. “Ba'iaja yibaaika wapa ba'iaja Tuṣarāte yire baarāñu je'e”, āriṣuṣajoairā ṣuri saruṣu kīkibaraka ba'iaja ṣuṣayurā. “I'supaka nimamaka jia kire yaṣatīyarīji yaṣabeyukajirā nime ruṣu”, nareka marīwārūrīyu.

¹⁹ Mamarīji Tuṣarāte mare wayuīaū'mutika simamaka, kire, suṣabatirā ṣo'imajareoka yaṣatīyarīji yaṣarījayurā maime maaoka.

20 “Tuṕarāka rīrākibiritiiki ñime”, āriṕotojo, aṕika kire yi'yukate ĩariṕe'yoiki ṕuri ṕakirimaji kime. Wāārō'ōrā imarāte wayuīabeyuka ṕuri, wāārō'ōrāja imabeyuka Tuṕarāteoka yaṕawārūbeyuka kime.

21 Ikuṕaka Tuṕarāte mare jā'meka: “Yire mija yaṕarākareka Jesúre yi'yurāteoka mija wayuīabe.”

5

Tuṕarā makarā imarī, kiyapaika uṕakaja baarijarirūkirā maim

1 “Mare kitāāerā Tuṕarāte wā'maekaki kime Jesús”, āriwa'ri sayi'yurā ṕuri Tuṕarā makarā nime. Suṕabatirā Maṕaki Tuṕarāte yaṕatiyarīji yaṕairā imarī, kire yi'yurāteoka nawayuīayu.

2 I'suṕaka simamaka Tuṕarāte yaṕawa'ri i'suṕakajaoka kijā'meika āñu uṕakaja yi'riwa'ri “Kire yi'yurāte wayuīarūkirā maim”, marīwārūrijayu.

3 Tuṕarāte jā'meika yi'yurā imarī, “Tuṕarāte yaṕatiyarīji yaṕarijayurā maim”, marīwārūyu. Suṕabatirāoka “Kijā'meika ka'wisitakamarīaja sime”, marīwārūyu.

4 I'suṕaka mañu Tuṕarā makarā imawa'ri, wejearitatorāja ima ba'iaja baarimijikaka ĩ'rāṕē'rōtorāja mataarijayu. I'suṕaka ba'iaja baarimijikaka nabaaika uṕakaja mabaabeyu Jesucristore yi'riwa'ri.

5 Suṕabatirā “Tuṕarā Maki kime Jesús”, āririjayurā imarā, wejeareka ima ba'iaja baabeyurā.

“Yimaki Jesúre ime”, Tuṕarāte ārika

6-8 Ō'ōrā kimaeka ṕoto maekarakaba'ikaka kireka ōriwa'ri “Tuṕarāte ṕūataekaki kime Jesucristo”, mañu. Mamarī, okoṕi Jesucristore kiruṕuko'a jūjerūjeka. Suṕabatirāoka sabe'erō'ōṕi yaṕua tetaekareka riwejurubaraka kireyaeka. I'suṕakajaoka rita āñuka imarī, “Tuṕarā Maki kime Jesucristo”, Espíritu Santore mare āririjayu. Ika maekarakaba'i ōñurā imawa'ri, “Tuṕarā Maki kime Jesucristo”, marīwārūyu. Jesúre kiruṕuko'a jūjerūjeka, suṕabatirā yaṕua tetaekareka kiriwejurueka, Espíritu Santore mare bojarijayua maekarakawāme imariṕotojo ĩ'rātiji oyiaja sabojayu.

9 Ṕo'imajare mare āñua yi'rirūkia oyiaja sime. I'suṕaka simako'omakaja “Yimaki kime ĩ'ĩ”, Tuṕarāte ārikaroka takaja ima saṕemawa'ribajirā mayi'rirūkia.

10 Tuṕarā Makire yi'yurā ṕuri, “Kimakireka Tuṕarāte bojaeka rita sime”, āriwa'ri naṕuṕakarā sōñurā nime. “Tuṕarā Makimarīka Jesúre ime”, āñurā ṕuri Tuṕarāte kireka bojaeka yi'ribeyurā nime. I'suṕaka āñurā imarī, “Waṕuju ṕakirika sime ‘Yimaki Jesúre ime’, Tuṕarāte āñua”, narīrijayu.

11 Mija ā'mitipe, ikuṕaka sime Tuṕarāte kireka bojaekakaka: Kimakiṕi āriwa'ri ōñia mare kimajiparūjeka.

12 Tuṕarā Makika ĩ'rātiji ṕuṕakirā, ōñia kika imajipatiirā imarā. Kika ĩ'rātiji ṕuṕamarīrā ṕuri kika ōñia imajipabeyurā.

Bojajiibaraka ṕiyia Juanre naro'si o'oea

13 Tuṕarā Makire yi'yurā imarī, kika ōñia imajiparā mija ime. I'sia jia mija ōñiaokaro'si ika ṕaṕera o'otirā mijaro'si yiṕūatayu.

14 I'suṕaka simamaka jia kika ĩ'rātiji ṕuṕakirā imarī “Tuṕarāte yaṕairokaṕi kire majēñerākareka, mare kiā'mitiripēarāñu”, āñurā maim.

15 “Mare ā'mitiripēaiki kime Tuṕarā”, āñurā imarī, “Kire majēñeika uṕakaja mare ja'ataiki kime”, āriṕuṕajoairāoka maim.

16 Ikuṕaka sime aṕea: ĩ'rīka Jesúre yi'yuka, mija watoṕekakaki imariṕotojo ba'iaja kibaaika mija ĩarākareka, Tuṕarāte kiro'si mija jēñeñjibe. Ba'iaja jūarūkiwapa imakoṕeikareka Tuṕarāte ye'kariariba'ikaka simaye'e i'suṕaka

kiro'si mija baarāka. I'suṗaka kiro'si mija baamaka ba'iaja kibaaikareka Tuṗarāte kire wayuīarāñu ate jia kika kimaokaro'si. Aṗeba'í ba'iaja baarika ima, sawaṗa ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkia. I'suṗaka ī'rīkate baarākareka, “Kiro'si Tuṗarāte mija jēñebe”, mijare ārībeyuka yi'i.

¹⁷ Ritaja ba'iaja mabaaika jiamarīa oyiaja ima Tuṗarāte īaika wājītāji. I'suṗaka simako'omakaja, ba'iaja mabaaika simaupatimarīa sime Maiṗamakire imarō'ō mare tá'terūkia.

¹⁸ Ikuṗaka moñu: Tuṗarāmakarā imarī ba'iaja baarijaribeyurā maima, Tuṗarā Makire mare īarīñua simamaka. Suṗa imarī Satanāre ba'iaja mare baarūjewārūbeyu.

¹⁹ “Tuṗarā makarā maima”, ārīwārūirā maima. Kire yi'ribeyurā ika wejear-itatojoreka imarāte ṗuri ba'iaja Satanāre baarūjerijayu.

²⁰ Mia je'e, ikuṗakaoka moñua sime: Ika maima ka'iarā Tuṗarā Makire ṗo'ijirika. Suṗabatirā Tuṗarā imatiyaikite moñaokaro'si mare kiōrīwārūrūjeka. Suṗabatirā Kimaki Jesucristoka ī'rātiji uṗakaja ṗuṗakirā imarijayurā imarī, Tuṗarārirāoka maima. Ikiji Tuṗarā kime, suṗabatirā ikijioka kime mare oñia imajiparūjeiki.

²¹ Yijeyomarā, i'suṗaka kima oñurā imarī, waṗuju ṗo'imajare baaṗo'ijiaeka mija yi'ririjaria'si.*

I'tojīrāja sime ruṗu.

---

* **5:21** Juan quería que los creyentes rechazen las enseñanzas falsas que no dicen la verdad de como es Jesucristo. Lo mismo como los ídolos de dioses falsos no muestran la verdad de como es Dios.

Apocalipsis

Makārārũñuroka upakapi Jesucristore Juanre bojaeka

¹ Ika p̄aperareka o'oeka bojaika ikuparō'ōp̄iji imarũkiakaka. I'supaka imarũkia kiyapaika upaka baarijayurāte sōñaokaro'si Kimaki Jesucristore sakija'ataeka Tuparā, nare sakibojaokaro'si. Supa imarĩ ángelte yip̄ō'irā kipũataeka yire sakiōr̄wārũrũjeokaro'si. Juan, kiyapaika upaka baarijayuka ñime.

² Yi'i Juan, yire pemakotowiritirā ángelte ritaja yire bearapakarō'ōj̄r̄āja yibojayu, sapemawa'ribaji pañakarāja p̄ewa'ri pakibekaja. I'supaka yiro'si simarape Tuparārika bojariroka Jesucristore yire ōr̄r̄ujemaka.

³ I'supaka ima ikuparō'ōp̄iji etararirāka simamaka ikupaka mijare ñañu mae. Supa imarĩ ika ñañua bojarimaja, supabatirā sayi'rirāñurōka jia j̄jimaka imarijarirāñurā.

Ī'potēñarirakaweje Jesúre yi'yurā imaekarāro'si Juanre o'oeka

⁴⁻⁵ Mae, Asia ka'iarā Ī'potēñarirakawejeareka Jesúre yi'ririjaparaka imarāro'si ika yo'oyu yi'i Juan. Supa imarĩ Tuparā, Jesucristo, Esp̄ritu Santo p̄it̄iyika maekarakamarā jia mijare najeyobaarũ, jia naka mijare imarũjewa'ri. Bikija imara'aekaki imariṗotojo maekakaoka imarijayuka Tuparāte ime. I'supakajaoka ñamaj̄i imaj̄iparāki kime. I'supakajaoka Tuparāte jā'merupa wāj̄it̄aji imarijayurā Ī'potēñarirakamarā imarā*. Esp̄ritu Santo ritaja ōr̄p̄ataiki kime ār̄rikopakaja i'supaka kiwāj̄it̄aji nimiriyayu. Supabatirā Jesucristo imaki Kipakire añua upakatakaja bojarimaji. I'supaka imaki imarĩ, re-yariṗotojo ōñia kijariṗe'rika ate. I'supaka kibaaũ'muekapi ār̄iwa'ri r̄ikimarāja re-yariṗotojo sabe'erō'ō ōñia jariṗearāñurā ate. Supa imarĩ ritatojo wejeareka ĩpamarāre jā'meiki kime. I'supakajaoka mare wātawa'ri maro'si riweju-rubaraka kireyaekapi ba'iaja mabaaika kiwapakoyika.

⁶ I'supaka mare kibaaeka simamaka, kijā'merũkirāro'siji maimarāñu. Supabatirā kurarāka upakajaoka Kipaki Tuparāte yapaika upakaja baari-maja maima. Supa imarĩ, “Ritaja ĩpamaki imarĩ dika jariwa'ririmarāja jā'mewārũpataiki kime. I'supaka kimamaka aṗea ima pemawa'ribaji j̄it̄akaja j̄iyipupaka mor̄r̄ũkika kime”, āparaka j̄jimaka kika maimarijarirāñu. I'supaka oyiaja imarijarirũkikaro'si simarũ.

⁷ Ikupaka imarũkiaoka jia mija ōr̄rijape, ĩakōr̄i je'e: Oko ũmaka watoṗekapi Cristore ĩtarāñu. Ritatojo wejeareka imarā, supabatirā kire jāāekarā pariṗioka ĩṗatarāñurā i'supaka imarāka. “Ba'iaja yijare kijũarũjerāñu”, ār̄iwa'ri orirāñurā. I'supaka simarũ.

⁸ Ikupaka kibojayu: “Alfa,† Omega upaka imaki ñime. Alfa ñime ñañu ritaja ṗo'ij̄iaekaki imarĩ. Supabatirā Omega ñañua ‘Ñamaj̄i wejea tiyirũjerũkika ñime’, ār̄rika sime. Ritaja ima t̄er̄iwa'ribaji imaki ñime. Bikija imara'aekaki imariṗotojo maekakaoka imarijayuka ñime. Supabatirā yi'ij̄ioka imaki imaj̄iparijarirũkika”, ār̄iwa'ri Tuparāte bojayu.

Juan, makārārũñuroka upakapi Cristore k̄iaeka

⁹ Yi'i Juan, Jesucristore yi'yuka ñime mija jeyomaki imarĩ. Mija upakaja Tuparāte yire jā'mērũkikaoka ñime yiro'si. I'supaka imaki imarĩ, mija upakajaoka ṗo'imajare yire ba'iaja jũarũjerijayu, Maiṗamakirirā upatiji

* **1:4-5** Siete esp̄ritus † **1:8** En el alfabeto griego, alfa es la primera letra y omega es la última.

i'supaka oyiaja jūarūkirā maima simamaka. I'supaka jūariṗotojo Jesucristore ā'mitiripēaiki imarī, sayirakajepāāyu. Supa imarī Patmos wāmeirō'ō jūmurikarā yire nataarape Tuparārika bojariroka yibojarapaka pareaja wēkomakareka nīmaokaro'si.

¹⁰ Domingorīmi Tuparāte jiyipupayeebaraka nīmarapaka ṗoto, Espiritu Santorikapī yire nā'ajāāekaki. Ikuṗarō'ōṗiji makārārūñuroka upakapī yire kīarūjerape. I'supaka nīmarapaka ṗoto yipēterō'ōṗi tromṗeta naṗupuika jājia okaayurō'ōjīrā jājirokapī ĩ'rīkate jaimaka nā'mitirape.

¹¹ Topi mae ikuṗaka yire kērīkorape:

—Maekaka mire yibeaike ṗaperarā samio'obe. Supabatirā Asiaka'iarā Jesúre yi'yurā ĩ'ṗotēñarirakawejeareka imarāro'si samipūatabe. Ikuṗaka wāmeika sime wejea samipūatarūkirō'ō: Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardes, Filadelfia, supabatirā Laodiceakarā nime,— kērīkorape.

¹² Torājīrā mae “¿Maki torā yire jaiki?”, āṗaraka jorowa'ri yiyoirape kire ĩarika yaṗawa'ri. Yoira baakōrī ĩ'ṗotēñarirakabi ṗeritērā yaaboaike orokaka baeke imamaka nīarape.

¹³ Supabatirā sawatopekarā ĩ'rīka ṗo'imaji upaka ĩoikite imarape. Kijariroaka saya upaka ima kiūṗusikarō'ōjīrā nōaka jāāiki kimarape. I'supakajaoka orokaka baeke kikārīmaki wājītāji jāāṗiaekaki kimarape.

¹⁴ Supabatirā kirupuko'a kirupua boitaka sōirape. Kiñakoa ṗuri ṗeka jū'rēika upaka ōirapaka.

¹⁵ I'supakajaoka kiūṗua bronze najoeika ṗoto ya'taika upaka sōirape. Ki-jaika āta jājia we'rīrīkaika upaka okaarapaka.

¹⁶ Supabatirā kipitaka ritapē'rōtopi ĩ'ṗotēñarirakamaki tā'ṗia kirikarape. Kirijokopēapī ĩ'ṗapē'rōtowā'taja oṗijieka sara wararapaka. Kipema jīitakaja aiyate yaaika upaka ōirapaka.

¹⁷ Torājīrā mae kire ĩakopēkaja kiwājītāji nā'rītīrā, jaiberijīka, rī'meberijīka yijarape. I'supaka yibaamaka kipitaka ritapē'rōtopi yire rabetirā, ikuṗaka yire kērāpe:

—Mikīkia'si. Ritaja ṗo'ijiaekaki imarī, supabatirā nāmajī wejea tiyirūjerūkika nīme.‡

¹⁸ Ōñia imajiparūkika nīme, reyaripotojo ōñia yijariṗe'rika be'erō'ō aṗekurioka reyarūkimarīka nīma simamaka. I'supaka imaki imarī, nareyaikareka ṗo'imajare e'etorirūkika nīme ōñia nimajipāokaro'si. Supabatirāoka topi nare ja'ajiyerūkimarīka nīme. Supa imarī reyaeka mirārāte imarō'ō kopereka wierimajiji nīme,— yire kērāpe makārārūñuroka upakapī yipō'irā ṗemakotowiritirā.

¹⁹ I'supaka yire ārīweatirā ikuṗaka yire kērāpe ate:

—Maekaka, nāmajī imarūkiaro'si samiaika simamaka ika miaika upakaja samio'obe.

²⁰ Mia, ritapē'rōto ĩ'ṗotēñarirakamaki tā'ṗia yirikaika ĩariṗotojo, “I'supakaro'si simekā'ā”, ārīwārūbeyuka mime. Ikuṗaka imarūkiaro'si i'supaka sime: ĩ'ṗotēñarirakamarā tā'ṗia miaika ima ĩ'ṗotēñarirakawejekarā yire ā'mitiripēarimajare imaruputarimaja ārīrikopakaja. I'supakajaoka sime ṗeritērā yaaboaike miaika. ĩ'ṗotēñarirakawejerā yire yi'yurāte ime ārīrikopakaja sime,— yire kērāpe.

2

Éfeso wāmeika wejeareka imaekarāro'si ṗapera o'otirā Juanre ṗūataeka

‡ **1:17** La traducción en español dice: “Yo soy el primero y el último.” También en Apocalipsis 2.8 y 22.13, y Isaías 41.4; 44.6; 48.12

¹ I'tojĩrã, yire pemakotowirapakire ikupaka yire årãpe ate:

–Éfesoreka imaki yire ã'mitiripëarimajare imaruputarimajiro'si ikupaka mio'obe: “Í'potëñarirakamarã tâ'pia rikaiki, i'siарakatërĩoka peritërĩ watopekarã turitapakari imarĩ ikupaka yibojayu:

² Æ'mitirikõrĩ je'e. Ritaja mija baarijayua õñuka ñime. I'supaka simamaka, po'imajare yire yi'ririka yapawa'ri mija ka'wisijũayu. I'supakajaoka aперãte ba'iaja mijare baako'omakaja yire mija yi'ririја'atabeyua jia ñoñua sime. I'supakajaoka ‘Cristorika bojariroka bojarimaja yija ime’, ï'rãrimarãre årĩpakiko'omakaja, ‘¿Yaje rita nañu?’, añurã mija ime. Supa imarĩ nabaarijayua jia ïawãrũtirã, i'supakajaoka nawãrõika ã'mitiritirã, ‘Wapuju pakibaraka ba'iaja baairã nime’, mija añua ñorĩpataika sime.

³ I'supaka imarijayurã imarĩ, aперãte ba'iaja mijare baako'omakaja yire ã'mitiripëariја'atabeyurã mija ime. Ka'wisika imarijayuareka wayupi'pekaja sarakajepããrijayurã imarĩ, yire mija yi'yua ja'atabeyurã mija ime.

⁴ I'supaka simako'omakaja mamarĩtaka yire yi'riũ'mubaraka yika mija rĩrãkibirapaka upakamarĩa imarã mija jayu mae. I'supaka simamaka mijaka jia jĩjimaka imabeyukajika ruðu yi'i.

⁵ Supa imarĩ, yika rĩrãkibiriwa'ri jia yire mija yi'riũ'muraparõ'õ pupape'ritirã, ‘Jia mika yija imarapakari upakamarĩa yija jayua ba'itaka sime’, añurã mija jape. Supa ãparaka mamarĩ yika jia imatiyawa'ri jia mija baarapakari upakaja mija baabe ate. I'supaka mija baabesarãka no'ojĩrãmarĩaja mija peritërĩa yaaboabaraka imakoþeika mijareka se'marĩ yetarãñu. I'supaka yibaarãkareka yire jiyipupayeerimajare rërĩjaribesarãñu torã mae.

⁶ Mae mijare ñañu, jia yika mija imarapakari upakamarĩa jayurã imariþotojo ï'rãba'i jia mija baayu ñiamaka. Nicolaĩtas tatarãte ba'iaja baaika mija ïariþe'yoika jia sime. I'supakajaoka sime yiro'si.

⁷ Mija ã'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurã. Jia samija õrĩpũariyapaye'e, Espĩritu Santore yire jeyobaaikapi yibojaika jia mija ã'mitipe. Ba'iaja nabaakoþeka naja'atayu Satanãre ï'rãþë'rõtorãja baairã. I'supaka baarãñurãte Tuparã rioñe'metãji õñioyapurika nare yiji'arãñu”, årĩwa'ri mio'obe,— yire kërãpe makãrãrũñuroka upakapi yire pemakotowirapakari.

Esmirna wãmeika wejeareka imaekarãro'si paþera o'otirã Juanre þũataeka

⁸ Sapemajĩrã ikupaka yire kërãpe ate:

–Esmirna wejearã yire ã'mitiripëarimajare imaruputarimajiro'si ikupaka mio'obe: “Ritaja po'ijiaekaki imarĩ, supabatirã ñamajĩ wejea tiyirũjerũkika ñime. Yi'ijioka imaki reyaripotojo õñia jariþe'rikaki. I'supaka jarikaki imarĩ ikupaka mire ñañu:

⁹ Mia je'e. Ba'iaja mijare nabaamaka, jiamarĩa mija jũarijayua õñuka ñime. Supabatirã wayuoka baairã mija imaoka ñorĩpataika sime. I'supaka mija ima simako'omakaja Tuparãte mijare saja'ataekapi årĩwa'ri, imatiyaika rikairã mija ime. I'supakajaoka ‘Judiorãka imarĩ, Tuparãrirãtakaja yija ime’, ãparaka, ‘Ba'iaja baarimaja nime’, ãparaka mijareka kërãjairimajareoka õñuka ñime. I'supaka nabaayu Tuparãte yi'riberiwa'ri Satanãre yapaiка upaka baarijayurã imarĩ.

¹⁰ Wëkomaka imariwi'iarã ba'iaja mija jũarijarirãka kĩkibekaja mija imabe. I'supaka Satanãre nare pupajoarũjemaka ï'rãrimarãre torã natarãñu. Yire mija ã'mitiripëaika mija ja'atarika yapakopewa'ri i'supaka mijare kibaata'arãñu ï'þapitarakarĩmirõ'õjĩrã. I'supaka jũariþotojo mijare najããrãkarõ'õjĩrãoka, yire mija ã'mitiripëariја'ata'si. I'supaka samija rakajepããrãkareka, ‘Õñia imajiparũkirã nimarũ’, mijareka ñarĩrãñu.

11 Mija ã'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurã. Jia samija ðrĩpũariyapaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapi yibojaika jia mija ã'mitipe. Ba'iaja jũarihotojo yire ã'mitiripẽabaraka imarijayurã puri, ba'iaja jũarika tiy-ibeyurõ'õrã yipũatarãñurãka a'rirũkimarĩrã nime", ãrĩwa'ri mio'obe,— yire pemakotowirapakire mijare bojayu.

Pérgamo wãmeika wejeareka imaekarãro'si papera o'otirã Juanre pũataeka

12 Torãjĩrã ate yire pemakotowirapakire ikupaka yire ãrãpe:

—Pérgamo wejearã yire ã'mitiripẽarimajare imaruputarimajiro'si ikupaka mio'obe: “Mia je'e ikupaka ñañu i'papẽ'rõto opika sara rikaiki imarĩ.

13 Ritaja mija imarijayua ñiaika simamaka, Satanãre jã'meirõ'õrã mija imaoka ñorĩpatayu. Torã imarihotojo yire yi'riwa'ri Satanãre ã'mitiripẽabeyurã mija ime. Mia je'e, torã jia yire yi'riwa'ri Antipas wãmeikite yirika bojariroka bojaja'atabeyuka kimamaka, kire najãeka. I'supaka tokarãre kire baako'omakaja yire mija yi'yua ja'atabeyurã mija imarape.

14-15 I'supaka simako'omakaja Balaam imaroyirekaki, Balac imaroyikate kiwãrõekamijikaka yi'yurãte ã'mitiripẽarijayurã nime i'rãrimarã mija põ'irã. Supa imarĩ jĩjimaka mijaka imabeyukajika yi'i. Mia je'e, ikupaka sime Balaamre wãrõekamijikaka: ‘Israelkarãre ikupaka mibojabe ba'iaja nabaakaro'si: “Jẽrãka jiyeka jiyipupaka ðrĩwa'ri, wa'iro'si ri'ia yija pããrijayua mija ba'arãka marã imabeyua. I'supakajaoka yija tã'omaja rõmitikaka mija yapaika upakaja mija wã'imarĩkõpebe”’, ãrĩwa'ri Balaamre kire wãrõeka. Bikija Israelkarãre Balaamre wãrõeka yi'riwa'ri ba'iaja nabaeka. I'supakajaoka i'rãrimarãre mija watopekarã ba'iaja baarijayu Nicolaítas tatarãte wãrõika yi'riwa'ri.

16 I'supaka simamaka ‘Pakirimajaro ã'mitiripẽawa'ri ba'iaja mija baa'si’, nare ãrĩbeyurã mija imarãkareka no'oĩrãmarĩaja mija põ'irã yeyarãka poto yir-ijokõpearã sara imapi ba'iaja nare yibaarãñu sana'mitiripẽarija'atabepakã'ã.

17 Mija ã'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurã. Jia samija ðrĩpũariyapaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapi yibojaika jia mija ã'mitipe. Ba'iaja nabaika ja'ataeka imarãte puri ba'arika maikoribeyua manã wãmeika yiji'arãñu. Supabatirã ãta boia mamaka wãmea sarã o'oeka ima nare ñijirãñu, so'oeka marãoka ĩawãrũbeyua simarãñu. I'supaka simako'omakaja se'etorirãki i'rĩkaja sãawãrũrãki”, ãrĩwa'ri mio'obe,— makãrãrũñuroka upakapi yire pemakotowirapakire bojarape.

Tiatira wãmeika wejeareka imaekarãro'si papera o'otirã Juanre pũataeka

18 Topi ikupaka makãrãrũñuroka upakapi pemakotowirapakire yire ãrãpe ate:

—Tiatirãrã yire ã'mitiripẽarimajare imaruputarimajiro'si ikupaka o'otirã mi'pũatabe: “ ‘Peka jũrẽika upaka yiñakoa ya'taiki ñime. I'supakajaoka, bronce najõemaka saya'taika upaka saya'tayu ñu'pua’, yi'i Tuparã Makiji mijare yibojayu.

19 Ritaja mija baaika ðrĩpataiki ñime. Supa imarĩ ‘Po'imajare wayuñarimaja, supabatirã yire ã'mitiripẽairã nime’, mijareka ñarĩrijayu. I'supakajaoka ritaja a'perãte mija jeyobaaika ðrĩpataiki ñime. Yire ã'mitiripẽairã mija imamaka, ba'iaja a'perãte mijare baarijayu. I'supaka mijare nabaako'omakaja yire mija ã'mitiripẽaika ja'atabeyurã mija ime. I'supaka simamaka ‘Mamarĩ yire nayi'riũ'murapaka pemawa'ribaji jia baairã nime’, mijareka ñañu.

20 I'supaka simako'omakaja ikupaka mija baarijayu: ĩ'rãko rõmo Jezabel wãmeikote ba'iaja jaiko'omakaja ‘Kõpakaja, mijaitiyibe mae’, kore ãpekaja wiriwirikã'ãja kore mija ã'mitiriko'peyu. Supa imarĩ mijaka jĩitakaja jĩjimaka ñimabeyukaji ru'pu. Mia je'e ikupaka kõrĩrijayu: ‘Tuparãro'si jaiĩjirĩõmojo ñime.’

I'supaka imako imarĩ 'Aperãka mija yapaika upakaja mija wã'imarĩkopebe. I'supakajaoka jërãka jiyipupayeewa'ri sapõ'irã wa'iro'si ri'ia napããika mija ba'akopejĩka', ãparaka kobojaapakirijayu. I'supaka kõpakã'ã ã'mitiritirã, rukubaka pupajoairã jariwa'ri, yire yi'yurãte ba'iaja baayu.

²¹ I'supaka simamaka ba'iaja kobaaika ja'atarika yapawa'ri, yita'akoþerape ruþu. I'supaka simako'omakaja, ba'iaja kowã'imarĩrijayua ja'atariyapabeyuko koime.

²² Mia, i'supaka koima simamaka, 'Jimarĩa wãmarĩa jaritirã, kokãriþeyurũkiareka ba'iaja kojũapeyurãñu', koreka ñañu. Supabatirã koka wã'imarĩrijayurã upatireje i'supakajaoka yibaarãñu i'supaka ima ja'atabekaja nimarãkareka.

²³ Supabatirã kowãrõika ã'mitiripẽawa'ri i'sirokapi imarijayurãteoka yiriataþatarãñu. I'supaka yibaarãka ã'atirã, 'Ritaja mapupajoaika õrĩpataiki kime', yireka narĩwãrũrãñu ika wejeareka yire yi'yurã upatiji. Supabatirãoka 'Maimarijayu upakaja, tẽrĩrika ima, þemakapañakaja imaoka mare sakiwapajaiyu', mija ãrĩwãrũrãñu.

²⁴⁻²⁵ Tiatirareka imarã ã'rãrimarã þuri kowãrõika ã'mitiripẽabeyurã. 'Ikuþaka sime imatiyaika bojariroka makioka õrĩbeyua', ãrĩwa'ri þakirirõmore wãrõika ã'mitiripẽarimajare mijare bojako'omakaja samija ã'mitiriripe'yoyu. 'Imatiyaika bojariroka sime', narĩþakiyu Satanãrika simako'omakaja. I'supaka ima ã'mitiriripe'yoirã mija imamaka apea mijare jã'mebesarãki yi'i. Mae mijare ñarĩrã baaika upakatakaja mija imarijape. Mia je'e: Yipe'rietarũkia ta'abaraka jia yire ã'mitiripẽarija'atabekaja mija imarijape.

²⁶⁻²⁸ Yire ã'mitiripẽarija'atabekaja, supabatirã õñia nimatiyikuri yiyapaika upaka baarija'atabeyurãte ikuþaka ñarĩrãñu: 'Ritaja wejeakarãre mijã'mebe', Yipakire yire ãrĩka upakaja, 'Ritaja wejeakarãre jã'meirã mija imarãñu', nare ñarĩrãñu. I'supaka simamaka Tuparãte yi'ririyaþabeyurã ritatojo ika wejeareka imarãte wã'imakaja mija riatarãñu. Supabatirã yire ã'mitiripẽarija'atabeyurã mija imamaka, wãrĩrika ru'ara'aerã baaika þoto tã'þia õaika mijare yija'atarãñu 'Ba'iaja baarika tẽñurã nime', ãrĩwa'ri.

²⁹ Mija ã'mitipe ritaja wejeareka yire yi'þaraka imarijayurã. Jia samija õrĩþũariyaþaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapĩ yibojaika jia mija ã'mitipe", ãrĩwa'ri mio'obe,— yire kibojarape.

3

Sardes wãmeika wejeareka imaekarãro'si þapera o'otirã Juanre þũataeka

¹ I'sia þemajĩrã ikuþaka yire kërãpe ate:

—Sardes wejeareka yire ã'mitiripẽairãte imaruputarimajiro'si ikuþaka mio'oñjibe: "I'þotẽñarirakamarã upaka tẽrĩwa'ribaji imatiyaiki Espiritu Santo pupakapi baarijayuka ñime. Supabatirã I'þotẽñarirakamarã tã'þia* rikaiki ñime. Mia je'e: Ritaja mija baaika õrĩpataiki ñime. Mijare ã'atirã 'Cristore jia yi'yurã nime', þo'imajare mijareka ãrĩko'omakaja yireka þuri yiyapaika upaka baabeyurã imarĩ, yire ã'mitiripẽabeyurã upakaja mija ime.

² Jia mija pupajoabe! Yire yi'ribeyurã upakaja mija jayua simamaka, jia pupape'ritirã yire mija ã'mitiripẽabe ate, yire mija yi'yua mija ja'atakoreka. Tuparã ñakoarekaoka kiyapaika upakataka baabeyurã mija ime ruþu.

³ Supabatirã mamarĩ yirika bojariroka mija wãrũũ'murapakakaka jia mija pupajoape'abe. I'supaka jia sõrĩwapu'ape'atirã, ba'iaja mija baaika mija ja'atabe. I'supaka mija baabesarãkareka, ikuþarõ'õþiji karee'erimajire etaika upakaja mija õrĩbeyurõ'õþiji mija þõ'irã etatirã mijare sayiwapajairãñu.

* **3:1** Véase versículo 1.20. Los siete líderes de las siete iglesias

⁴ I'supaka simako'omakaja, ĩ'rārimarā takaja imarā Sardereka ba'iaja baabeyurā. I'supaka imarā puri jarirooka ka'imarīa jāāirā upaka imarā. Supa imarī 'Ba'iaja baaripe'yoirā imarī, jia boia jarirooka jāātirā yika nimarāñu', ñañua jia sime.

⁵ I'supaka simamaka imarāreje Satanāre ĩ'rāpē'rōtorāja baairāte jarirooka jia boia yijāārūjerāñu. Supa imarī 'Ikarakamarā nime yika imajiparūkirā', papepa pūñurā āñua yirū'rēbesarāñu. I'supakajaoka, Yipakire ĩarāka wājitāji, supabatirāoka kiāngelrākare ĩarāka wājitāji 'Yire yi'yurā nime', nareka ñarīrāñu.

⁶ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ōrīpūariyapaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapī yibojaika jia mija ā'mitipe", āriwa'ri mio'obe,— yire kibojarape.

Filadelfia wāmeika wejeareka imaekarāro'si papepa o'otirā Juanre pūataeka

⁷ —Topi ate Filadelfia wejeareka yire ā'mitiripēairāte imaruputarimajiro'si ikupaka mio'oĭjibe: "Tuparāpi imarijayuka imarī ñañu upakaja baarijayuka ñime. Supabatirā ĩpi David imaroyikaki riparāmi imarī, kiupakajaoka Tuparārirāre jā'merimaji ñime. I'supaka simamaka ĩ'rīkate yijā'merūkirō'ōrā kākaokaro'si kopereka yiwierāka, maki satātewārūberijiki. Supabatirāoka ĩ'rīkate sarā kākakoreka kopereka yitāterāka maki wieberijiki.

⁸ Ritaja mija baarijayua ōñuka ñime. Po'imajare mijare ĩaikareka puri 'Imatiyarimaja nime', mijareka āribeyurā. I'supaka mijareka nañua simako'omakaja yiwārōeka jia yi'ririjayurā mija ime. Supabatirāoka aperedate kikiwa'ri 'Jesucristore yi'ribeyurā yija', āribeyurā mija ime. Mija ĩabe, maki mijare jājibaakoreka, kopereka mijaro'si yiwieyu, yibojariroka mija wārōrijayaokaro'si.

⁹ Mija ā'mitipe. Torā imarā pakirika jaibaraka 'Tuparārirā yija ime', āriripotojo Satanāre yapaika upaka baarijayurā. I'supaka imarā nimamaka ñamajī mija wājitāji nare yīñukuruparūjerāñu mijare najiyipupayeeokaro'si. I'supaka nare yibaarāñu 'Jesucristore wātairā nime', mijareka nañaoakaro'si.

¹⁰ 'Ba'iaja aperedate mijare baako'omakaja, yire ā'mitiripēabaraka mija imabe', mijare ñarāpaka upakaja yi'yurā mija ime. Supa imarī ritaja po'imajare ba'iaja jūarijē'rāka seyarāka poto mijare ĩarīparaka ñimarijarirāñu. I'tojite ritatojo wejeareka imarāte ĩatirā 'Īrā imarā ba'iaja jūawa'ri pupape'ritirā yire ā'mitiripēairā, aperedate puri jēno'o bajijayurā', ñarīwārūrāñu.

¹¹ Mia, no'oĭrāmarā ikuparō'ōpiji eyarūkika ñime. I'supaka simamaka yire mija ā'mitiripēarijayua ja'atabekaja mija imabe. I'supaka mija imamaka, ñamajī jībaji Tuparāte mijare baarāñu. Supa imarī ba'iaja baairāte mija ā'mitiripēa'si.

¹² Yire ā'mitiripēarija'atabesarāñurāte, Yipaki pō'irā yeyarūjerāñu. Supa imarī Yipaki Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā bota ima upaka torā imajiparūkirāro'si nimarāñu, topi porirūkimarīrā. I'supaka nimamaka, maekarakawāme nare yiwāmejī'arāñu. Ikupaka sime i'sia: Yipaki Tuparā wāmea, mamaka Jerusalén wāmea, supabatirā mamaka yiwāmea nareka yo'oekarā nimarāñu. Ikupaka sime: Īmipi Yipakire wejea mamaka ruetarāñu.

¹³ Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ōrīpūariyapaye'e, Espiritu Santore yire jeyobaaikapī yibojaika jia mija ā'mitipe", āriwa'ri mio'obe.—

Laodicea wāmeika wejeareka imaekarāro'si papepa o'otirā Juanre pūataeka

¹⁴ Torājīrā yire pemakotowirapakire ikupaka yire jairape ate:

—Laodiceawejeareka yire ā'mitiripēairāte imaruṣutarimajiro'si ikupaka mio'oñjibe: “Yi'ipi āriwa'ri Tuparāte ṣupajoaika upakaja simaokaro'si baari-maji ñime. Ritaja ñarika upakaja baawa'ri, wājiroka Tuparāte ima bojarijayuka ñime. Supabatirā yi'ipi āriwa'rijioka ritatojo ika wejeareka ima Tuparāte ṣo'ijiaeka. I'supaka imaki kime, ika mijare bojaiki', āriwa'ri naro'si mio'obe.

¹⁵ Ritaja mija baaika ōriṣataiki ñime. Yire yi'ririya'atabeyurā mija imako'omakaja, 'Jiibaji kika marīrākibipakā'ā jia sime', yireka āribeyurā mija ime. I'supaka imarā imarī, ukurūkia ijitakamaria, supabatirā jijitakamarīa upaka mija ime. I'supaka mija imarika yaṣabeyuka yi'i.

¹⁶ I'supaka yika imarā mija imamaka, jiamarīa imawa'ri, kopakaja mijare yija'ataerā baayu mae.

¹⁷ Mia, 'Ritaja Tuparārikakaka ōriwārūrā maima. Supa imarī rīkimakaja ba'irījia rikairā upaka imawa'ri, dakoa mare jariwa'ribeyua', mija āñu. I'supaka mija āriko'omakaja, yiñakoareka imatiyaika ōriṣūabeyurā mija ime jia yire ā'mitiripēabeyurā imarī. Ba'irījimarīā, supabatirā jariromarīā, yoibeyurā upaka mija ime mijare ñiaikareka.

¹⁸ I'supaka mija imamaka, ikupaka mijare yibojaerā baayu mae. Mija ā'mitipe, yire yi'ripēawa'ri jia okajājia mija imariyaṣaye'e, ba'iaja mija ṣupaka ima ja'atirā, yire mija jēñebe. I'supaka mija baamaka 'Tuparāte yaṣaika upakaja maimaye'e', āñurā mijare ñimarūjerāñu. Īakōrī je'e: I'supaka mija imamaka, oro rukuberika yireka waruayurā upaka yirika imatiyaikakaka mija ōriwāṣu'arāñu. Jariromarīā imarī i'yoa jūarikopakaja jariroaka boia yire jēñetirā sañāirā upaka mija imabe yiñakoareka ba'iaja baabeyurā mija imaokaro'si. I'supakajaoka jia ĩaokaro'si ñakoīkoa yaṣairā upaka kīkirimarīa yire mija jēñebe yiṣupajoaika ōñurā mija imaokaro'si.

¹⁹ Mija ā'mitipe. Wātaka ñoñurā upatata yokajāāmaka, ba'iaja mija baaika mija ja'atabe. Saja'atirā yire takaja ā'mitiripēairā mija imabe.

²⁰ Mija ĩabe, 'Naka rīrākibiparaka ñimarū', āriwa'ri mijare yakayu. I'supaka simamaka yoka ā'mitiripēatirā, 'Ā'ā, i'supakaja mika yija imarū', yire āñurāka jia ñimarāñu.

²¹ Supa imarī ba'iaja jūariṣotojo yire ā'mitiripēariya'atabekaja imarijaturāte, mabo'ikakurirō'ōrā yire jā'mejeyobaarimaja ñimarūjerāñu. Yiṣakire yi'ririya'atabeyuka imarī, kire jā'mejeyobaarimaji ñima upakaja ñimarāñu yika naro'si.

²² Mija ā'mitipe ritaja wejeareka yire yi'paraka imarijaturā. Jia samija ōriṣūariyaṣaye'e, Eṣpīritu Santore yire jeyobaaikaṣi yibojaika jia mija ā'mitipe”, āriwa'ri mio'obe,— yire kibojaraṣe.

4

Ikupaka mabo'ikakurirā Tuparāte jiyiṣuṣayeabaraka nimamaka Juanre ĩaeka

¹ I'supaka simaraṣaka be'erō'ō ikupaka simaraṣe ate: Mabo'ikakurirā kopereka wieka imamaka ñiarape. Sañiarapeka ṣoto tromṣeta jājia okaayu upakaṣi yire jaiū'muraṣakite ikupaka yire ārāṣe ate:

—Ō'ōrā mi'tabe, ñamajī imarūkiakaka mire yibeakaro'si,— yire kērīkorape.

² Toṣi mae makārārūñuroka upakaṣi ñimarapeka ṣoto mabo'ikakurirā Eṣpīritu Santore yire eyarūjerape. Torā eyatirā ĩṣi ruṣarikūmuareka* ĩ'rīkate ruṣamaka ñiarape.

* 4:2 En la Biblia el trono de un rey es un simbolo de autoridad y poder.

³ Āta jaspe, supabatirā cornalina ya'tarika ima upaka ya'taiki kimarape torā ruṣarapaki. Torā ruṣarapaki wā'tarā ne'eṣurea, esmeralda wāmeika āta upaka ya'taika imarapaka.

⁴ Supabatirā kiruṣaraparō'ōrā ĩrīka ṣo'imaji baatirā botarakamaki ṣakiarimarā saya boia jāātiirā kiwā'tarā narākuruṣarape ruṣarikūmuṣitiyika. Īṣarimarāro'si simarape ruṣarikūmua. Supabatirā orokaka baaeka bu'ya tuaekarā nimarape.

⁵ Supabatirā nañe'metāji niṣamakire ruṣarapakūmuṣi wīṣoa yaajiyeika upaka sabaarape. I'supaka baawa'ri jājitaka wīṣoa jaika upaka sokaarape. Kiruṣarapaka wājitāji ĩ'potēñarirakabi ṣeka jū'rēika imarapaka. I'supaka ṣeka jū'rērapaka Eṣpīritu Santo koṣakaja ima simarape.

⁶ I'supakajaoka Tuṣarā ruṣarikūmuwājitāji riṣakiaka jia waria okoika imarapaka.

Supabatirā, botarakamarā maikoribeyu upaka ĩoirā watoṣekarā kiruṣarape. Naṣemaṣē'rōtopi, naṣeterō'ōṣioka rīkimakaja ñakokirā nimarape.

⁷ Mamarī ōiū'murapaki yaia león upaka ĩoika imarapaki. Aṣika imarapaki wa'ibikirāwēko upaka ĩoiki. Kibe'erō'ōjite kimarape ṣo'imaja ṣema upakaja ṣemaiki. Piyika imarapaki awaṣakiaka wiyu upaka imaki.

⁸ Maikoribeyurā upaka ĩoirā nimarapaka imarī, ĩ'rōtēñarirakato kajekirā nimarape. Naṣo'iareka rīkimakaja ñakoira nimarape, nakajerokarō'ōṣioka. Īmi, ñami ṣariji Tuṣarāte jiyiṣuṣayeabaraka ikupaka nabayakoyarijau:

—Ba'iaja baakoribeyuka mime. Ba'iaja baakoribeyuka mime. Ba'iaja baakoribeyuka mime. I'supakajaoka ritaja ima tērīwa'ribaji imaki mime. I'supakajaoka bikija imara'aekaki imariṣotojo, maekakaoka imarijauyuka mime. Supabatirā mi'ijioka imaki imajīṣarijarirūkika,— āṣaraka nabayakoyarape.

⁹ Īṣire kiruṣarikūmuarā ruṣamaka ĩatirā kire jiyiṣuṣayeabaraka ikupaka narīrijau:

—Ritaja ima ṣemawa'ribajirā jiiitakiji mime. Suṣa imarī mi'i ĩrīkaja tērīrikaja jiyiṣuṣaka ōrīrūkika mimarijau. Jiiitaka mibaayu,— āṣaraka re-yariba'imarīka imakite najiyiṣuṣayeeyu.

¹⁰ ĩrākurimarā i'supaka baabaraka nima ṣoto veinticuatro rakamarā ṣakiarimarā kiwājitāji mo'īṣāñawa'yurā reyariba'imarīka imakite jiyiṣuṣayeabaraka. Supabatirā nabu'ya orokaka baaeka e'etatirā kiwā'tarā ṣāājiyetirā ikupaka kire narīrijau ate:

¹¹ —Yija ĩṣamaki Tuṣarā, mi'i ĩrīkaja imaki jiyiṣuṣaka yija ōrīrūkika. Supabatirā mi'ijioka imaki ritaja ṣo'ijiaekaki, miyapaeka upakaja miṣo'ijiaeka ritaja imañujua ruṣu. I'supaka simamaka ikupaka ṣo'imajare mire ārīrijarirūkika mime: “Ritaja ima ṣemawa'ribajirā jiiitakiji imarī, mi'i ĩrīkaja tērīrikaja jiyiṣuṣaka ōrīrūkika mime. I'supakajaoka ritaja jā'merimaji mime”,— kire narāṣe.

5

Paṣera buṣeka wierimaji

¹ I'supaka simarapaka be'erō'ō ĩṣire kiruṣarikūmuarā ruṣarapaki ṣitaka ritapē'rōtopi ṣaṣera buṣeka kirikamaka ñiarape. Saṣemarā, sarokaṣioka o'oeka, supabatirā ĩ'potēñarirakaba'i ṣapatāteka simarape sareka.

² Topi mae ángel tērīwa'ribaji imatiyaiki ṣemakotowiritirā ikupaka ārāṣaki: —¿Maki imaki Tuṣarā ñakoareka, ika ṣaṣera buṣeka ṣapatāteka bebetirā sawierūkika?— ārīwa'ri jājirokapi kijērīakoperape.

3-4 I'supaka kēriko'omakaja ni'ioaka, ĩmirā imaki, ika wejeareka imakioka, supabatirā marokakakurikakioka sawierūkika Tuparā ñakoareka imaberapaki. ĩrīka sīatirā jairimajire imaberapakā'ā ĩawa'ri jimarīa yorape.

⁵ I'supaka ñimamaka ĩatirā, ĩrīka pakiki ikupaka yire bojarapaki:

–I'tojrāja mioritiyibe. Ō'ōrā miyoibe mae. Ō'ōrā ĩrīkate ime Satanāre tērīkaki. León jājika upaka ĩpi marākā'ā mabaaberijiki Judátatarākaki, supabatirā David ĩpi imaroyirekaki riparāmi imarī, ĩ'potēñarirakakuku papepa papatāteka wierūkika kime, – āriwa'ri yire kibojarape.

⁶ I'supaka simarapaka poto, pakiarimarā watopeka, supabatirā botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparā watopekarā, ĩpi रुपarikūmua imaraparō'ōrā ĩrīka Oveja weiwa'yua upaka ĩoikite* imarape. Po'imajare kire jāēka kāmia kire imako'omakaja ōñia imakite ñiarape. Supabatirā ĩ'potēñarirakabi wakaiki kimarape okajājiki imarī. Topi i'sirakaojoka ñakoika kimarape. Espiritu Santo, tērīritakire ika ka'ia ĩrākō'rīmatomarīa Tuparāte pūatayu āririkopakaja simarape kiñakoa.

⁷ Topi mae Tuparā रुपarikūmurō'ōrā ke'rape papepa bupeka e'erī. Sarā keyarapaka poto kipitaka ritapē'rōtopi Tuparāte kire sĳirape.

⁸ I'supakajaoka botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparā, supabatirā veinticuatro rakamarā pakiarimarā, kiwājītāji namo'ipāñawa'rape kire jiyipupayeewa'ri. Nimarakamarāja baya koyabaraka nabirerijayua arpa rikatirā, i'supakajaoka orokaka seroa narikarape. Sareka sajāitarape samajoemaka jia jiiĳisia ooika. Sanajoeika ūmakaka mirīwa'yua, Tuparāte yi'yurā kire najēñerijayu upakaja imarapaka.

⁹⁻¹⁰ Supabatirā kiwājītāji mo'ipāñawa'raparā ikupaka mamaroka ma'mitirikoribeyua bayakoyaraparā:

–Po'imajare mire jāēka. I'supaka mire nabaako'omakaja ritaja wejeareka imarā po'imajaro'si, i'supakajaoka ritaja po'imajatatarāte imabayu upakaja, supabatirā noka ima upakaja jaibaraka imarāte mireyaeka riweapi āriwa'ri ba'iaja nabaaike miwapakoyika, Tuparārirā nimaokaro'si. I'supaka mibaaeka simamaka kurarāka upakaja, Mipaki Tuparāte yapaika upakaja baairā nime naro'si. Supabatirāoka mi'ipi āriwa'ri ritatojo wejeareka imarāte jā'mewārūrūkirā nime. I'supaka simamaka mi'ijioka imaki papepa bupeka wierūkika, – āparaka nabayakoyarape.

¹¹ Torājirā ate, Tuparā रुपarikūmu wā'tarā botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparā, supabatirā veinticuatro rakamarā pakiarimarāre ima pēterō'ōpi, narupurō'ōpioka rīkimarāja ángelrāka imaraparāre bayakoyarape. Rīkimarāja majoapataberijīñurā nimamaka ñiarape.

¹² Topi mae jājirokapi ikupaka nabayakoyarape:

–Po'imajare ba'iaja baaikareka nare tāāwa'ri, Oveja weiwa'yua upaka imakite reyaeka. I'supaka baaekaki imarī tērīriki, supabatirāoka jia wājia ōñuka kime. I'supakajaoka dika jariwa'ririmarīa jā'mewārūiki kima-maka, ritaja kirika oyiaja sime. I'supakaja imaki imarī kire oyiaja jiyipupayeerūkika kime. Supabatirā “Ritaja ima tērīwa'ribaji jīitakiji kime”, po'imajare ārīrūkika Oveja weiwa'yua upaka imakite ime, – āparaka jiyipupakapi ángelrākare kireka bayakoyarape.

¹³ Supabatirā ritaja ōñirā Tuparāte po'ijiaekarā mabo'ikakurirā imarā, ō'ōrā imarāoka jaimaka ña'mitirape. I'supakajaoka ka'ia watopekarā imarā, okowatopekareka ima pariĳi jaimaka ña'mitirape. Supabatirāoka

* 5:6 El cordero representa a Jesucristo.

Tuṕarā, Oveja weiwa'yua uṕaka imakite ṕariji jiyiṕuṕayeabaraka ikuṕakā'ā nabayakoyarape:

–Īṕi kiruṕarikūmuareka ruṕakite, kiwā'tarā Oveja weiwa'yua uṕaka imakiteoka majiyiṕuṕayeerūkirā nime. Jiyiṕuṕaka mijare ōrīrijariwa'ri, “Jiitarā mija ime”, ritaja mijare narīrijarirū. Ritaja ima ṕemawa'ribajirā jiiitarāja, suṕabatirā ritaja jā'merimaja imarijayurā mija ime. I'suṕaka oyiaja simarijarirū,— nareka najaikopakā'ā űa'mitirape.

¹⁴Topi mae,

–I'suṕaka oyiaja baarijarirūkia simarū,— botarakamarā maikoribeyu uṕaka imaraparāte ārīkorape.

Suṕa imarī i'tojīteje, ĩṕiruṕarikūmuarā ruṕarapakite, suṕabatirā Oveja weiwa'yua uṕaka imakite jiyiṕuṕayeewa'ri veinticuatro rakamarā ṕakiarimarāre nawājitāji mo'ipāñawa'rape.

6

Īrōtēñarirakaba'i saṕapatāteka ima ṕaṕera buṕeka

¹ I'suṕaka simarapaka be'erō'ō Oveja weiwa'yua uṕaka imakite, marīkakuku ṕaṕera buṕeka ṕapatāteka kiwiemaka ñiarape. Torājīrā mae, botarakamarā maikoribeyu uṕaka imaraparākaki wīṕoa jājitaka jā'mitaika uṕaka jaibaraka ikuṕaka ārāṕaki:

–Mi'tabe.—

² I'suṕaka kēṕakā'ā ĩaṕūataerā baakōrī, ĩ'rīka kawaru boikate i'tarijapakā'ā ñiarape. Kīṕemarā tuyurapaki tēmuṕāia rikatirā, kiruṕuko'arā bu'ya Tuṕarāte kire tuaekaki kimamaka ñiarape. Saṕi ārīwa'ri tērīrimaji imarī, aṕeka'iarā imarāte tērīrijari ke'rape mae.

³ Suṕabatirā Oveja weiwa'yua uṕaka imaki ate aṕekuku ṕaṕera buṕeka ṕapatāteka kiwierapaka ṕoto ikuṕaka aṕika maikoribeyu uṕaka imarapakite ārīkorape:

–Mi'tabe.—

⁴ I'suṕaka kēṕakā'ā kawaru jū'akite i'tarijapakā'ā ñiarape. Kīṕemarā tuyurapakite sara ṕo'imajare jāārūkia Tuṕarāte ĩjikakite imamaka ñiarape. Po'imajare jāābu'abarakā imaokaro'si Tuṕarāte jā'mekaki kimarape.

⁵ I'kire a'ritaparapaka be'erō'ō Oveja weiwa'yua uṕaka imaki aṕekuku ṕaṕera buṕeka ṕapatāteka kiwierape. I'tojīte ate aṕika maikoribeyu uṕaka imarapakite ārīkorape,

–Mi'tabe.—

Torājīrā yoirā baakōrī kawaru neikate ñiarape. Kīṕemarā tuyurapaki no'ojīrā rīkia jērābaarūkia rikaiki kimarape.

⁶ Suṕabatirā maikoribeyurā uṕaka imaraparā watoṕekapi ikuṕaka sārīkorape kawaru ṕemarā tuyurapakite:

–Trigo, suṕabatirā cebada ĩjitirā kūṕajīrīti niñerū sawaṕa e'erūkia samijarirūjebe. I'suṕaka simamaka ĩrārīmi ba'iraberiwapa ĩrāwajojīkaja trigo tōṕorika simarāñu. I'suṕakajaoka simarāñu ĩrārīmi ba'iraberiwapa maekarakawajojīka cebada tōṕorika simarāñu. I'suṕaka simako'omakaja, olivoṕitiyika, iyaka ĩṕaba'i ōterikia mirūetarirūjebesarāñu. Iyaokoa, olivo iyebaka yo'arūkiaoka waṕajā'rīmarīa mijarirūjerāñu,— āṕaraka sajaikorape kawaru ṕemarā tuyurapakite.

⁷ I'kire a'rapaka be'erō'ō, aṕekuku ṕaṕera buṕeka ṕapatāteka Oveja weiwa'yua uṕaka imakite wierape. I'suṕaka kibaarapaka be'erō'ōjīte ikuṕaka ṕiyika maikoribeyu uṕaka imarapaki ārīkorapaki:

–Mi'tabe.—

⁸Supa kērāpaka be'erō'ōjīte, ɸo'ibosirika jūaiki upaka ūoika ɸoyaiki kawarute űiarape. Kipemareka tuyurapaki reyarika jā'merimaji wāmeiki kimarape. Kibe'erō'ō imarapaki, “Reyaeka mirārāte imarō'ō”, wāmeiki kimarape. I'supaka nimarapaka ɸoto ikupaka Tuparāte nare ārīkorape:

—Ika wejeareka imarā ɸo'imaja ɸitā'muapi, kēsīapi, risirikapi, makapoyamajakapioka mija jāāpatabe. I'supaka baawa'ri ritaja ɸo'imajare botarakario'ro ɸibatirā ĩ'rāo'ro ɸurirāñu,— kērīkorape.

⁹Torājīrā ate apekuku ɸapera bupeka ɸapatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wierape. Supa kibaarapaka ɸoto joejīritērī wā'tarā najāāekarāte imamaka űiarape. I'supaka torā nimamaka űiaraparā ōñia nimaeka ɸoto Tuparā majaroka wārōbaraka “Jesúre yi'yurā yija ime”, nañua ja'atabeyurā nimamaka Tuparāte ā'mitiripēabeyurāre jāāekarā nimarape.

¹⁰Ī'rā mae jājirokapi ikupaka ārāparā:

—Ritaja jā'merimaji, ĩ'rākuri ba'iaja baakoribeyuka mime, supabatirā wājia bojarījayuka imarī, meñu upakaja baiki mime. I'supaka simamaka, yijare jāāraparāte ba'iaja baamaka ĩatirā, “Ba'iaja imarika tiyibesarāka mijaro'si”, nare merīrūkia, ¿no'ojīrā yaje sarā seyarūkia jariwa'yua?— kire narāpe.

¹¹I'supaka napakā'ā saya upaka jariroaka jia boia nare kījirape. Nare sījītirā,

—Jajua baabekaja mija imabe. Aɸerā imañujurā ruɸu mija upakaja yimajaroka bojarimaja. Saɸi'iwa'ri ba'iaja baarimajare nare jāārūkīrā nime,— Tuparāte ārāpe.

¹²Torājīrā ate, apekuku ɸapera bupeka ɸapatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wierape. I'supaka kibaarapakarō'ōjīte jājia ka'ia iyirapaka. I'supaka sabaarapaka ɸoto ĩmikaki aiyate ta'sikā'āja ririwa'rape. Supabatirā űamīkaki jū'aitakaja riwerō'ōjīrā jarapaki kiro'si.

¹³Supabatirā tā'ɸia ka'iarā jūjīrapaka, rīkimaka hīguerarika wīrōa baepatemaka jūjika upaka.

¹⁴Torājīrā mae wejepema ñe'metājīrā ta'ritatirā sarirape. I'tojīteje ɸusia, jūmurika ĩmakopeikaoka aɸerō'ōrā oyīaja Tuparāte wiatapatarape.

¹⁵I'supaka simamaka āta wi'iarā, ɸusiareka āta watopekarā ɸo'imajare ru'rape. Īparimarā, supabatirā jā'merimaja, imatīyarimaja, imatīyabeyurāoka, supabatirā aɸerāro'si ba'iraberimaja, aɸerāro'si ba'irabejībeyurāoka, sareka naru'rikākarape. I'supakajaoka rīkimaka niñerū rikairā, wayuoka baairāɸitīyika ritaja ɸo'imajare sarā ru'rape.

¹⁶⁻¹⁷Supabatirā ikupaka ɸusia narāpe mae:

—Yijare mika'ratātebe ĩɸi ruɸarikūmuarā ruɸarapakite yijare ĩatōɸokoreka. Supabatirāoka Oveja weiwa'yua upaka imakite ba'iaja yijare jūarūjekoreka. Kopakaja i'supaka ɸo'imajaro'si imarūkīrīmi yijare seyayu mae. I'supaka simamaka ni'ioaka sareka ru'riwārūbesarāki,— āɸaraka ɸusia najairape.

7

144,000 rakamarā Israel ka'iakarāre Tuparāte ĩarīrīrāñu

¹Torājīrā mae botarakamarā ángelrākare űiarape. Ī'rīka jā'ātīpē'rōtoɸi rīkamarapaki. Aɸika wayeruɸitīkapi, aɸika rīkamarapaki wejerīrīkapi. Supabatirā aɸika aɸepē'rōto wejerīrīkapi rīkamarapaki. I'supaka rīkamaritirā wīrōa riabo'i, yaɸubo'irā, ka'iarā baekopeikaoka nabaetiyirūjerape.

²Torājīrā aɸika ángel jā'ātīkapi i'tamaka űiarape, Tuparā, ōñia imajīparimaji wāmea kio'ojī'arūkia* rikatirā. Supabatirā aɸerā ángelrāka riapakiaka, ka'ia Tuparāte ba'iaja baarūjekarā ɸō'irā etatirā jājirokapi ikupaka nare kērāpe:

* 7:2 El sello de Dios

³ —Yapua, riaka, ka'ia mija bitata'si, Tuṣarāte yapauka upakaja baarimaja kũ'arā kiwāmea yija o'ojĩ'arāñu ruṣu. I'supaka nare yija baarāka be'erō'ōpi ṣuri, samija bitataṣuarāñu,— nare kērāṣe.

⁴⁻⁸ Torājĩrā mae,

—Nimaupatiji ṣuri 144,000 rakamarā nime Israelkarā Tuṣarā wāmea yija o'ojĩ'arũkirā,— sārĩkorapaka ña'mitirāṣe.

Ā'mitirikōrĩ je'e: ikupaka wāmeirā nimarāṣe ĩ'ṣoũ'ṣuarāe'earirakatata imaraparā: Judá imaroyirekaki tatarā doce mil rakamarā imaraparā. Toṣi aṣerā i'siarakamarā oyiaja nimarāṣe ikupaka wāmeirā:

Rubén,
Gad,
Aser,
Neftalí,
Manasés,
Simeón,
Leví,
Isacar,
Zabulón,
José,
Benjamín

Ī'ṣoũ'ṣuarāe'earirakatata nimarāṣe. Ī'rātata upakaja doce mil rakamarā nimarāṣe.

Rĩkimarāja saya boia jāĩrā Tuṣarāte jiyiṣupayeebaraka imaraparā

⁹ I'sia be'erō'ō Tuṣarā ruṣarikũmu wājĩtāji, suṣabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki wājĩtāji rĩkimarāja ṣo'imajare rĩkamapakā'ā ñiarāṣe. Ī'rāka'ikarāmarĩrā, ĩ'rāwejekarāmarĩrā, ritaja ṣo'imaja oka jairā, suṣabatirāoka ritaja ṣo'imajatata upatikarā nimarāṣe. Suṣa imarĩ marākā'ā baatirā majoapuberijĩñurā nimarāṣe. Nimaupatiji saya boia jāĩtirā ne'ejĩjoa ĩoika rikabaraka nimarāṣe.

¹⁰⁻¹¹ Toṣi mae jĩjimaka imawa'ri jājirokapi ikupaka narāṣe:

—Tuṣarāte jā'mebaraka ruṣarijayurō'ōrā ruṣaki, suṣabatirā Oveja weiwa'yua upaka imakĩṣitiyika ĩ'ṣarāwā'taja jiamarĩareka mare tāārimaja nime,— napakā'ā ña'mitirāṣe.

I'supaka ṣo'imajare añũkā'āja, Tuṣarā ruṣarikũmu wā'tarā botarakamarā maĩkoribeyu upaka imarāte imarāṣe. Suṣabatirā veinticuatro rakamarā ṣakiarimarāre ima ṣēterō'ōpi, narupurō'ōpioka ritaja ángelrākare rĩkajiyerāṣe. Toṣi nimaupatiji kiruṣarikũmu wājĩtāji Tuṣarāte jiyiṣupayeebaraka namo'ĩṣañawa'raṣe.

¹² Suṣabatirā kire jiyiṣupaka ōrĩwa'ri, ikupaka jaibaraka nimarāṣe:

—Rita sime. “Jiitakiji mime”, mire ṣo'imajare ārĩrijarirũkika mime. I'supakajaoka ritaja ṣemawa'ribajirā jiitakiji mime, ritaja ōñuka, “Jiitaka yijare mibaarijaju”, mire ṣo'imajare ārĩrijarirũkika mime. Ritaja ṣo'imaja jiyiṣupaka mire ōñurā, tēřiritakiji mĩmamaka, maki aṣika mire ṣemawa'ribaji tēřiriki imabeyuka. Tuṣarā, i'supaka oyiaja miro'si simajĩparijarirũ,— āṣaraka nimarāṣe.

¹³ I'supaka narāṣaka be'erō'ō, ĩ'rĩka ṣakiaakite ikupaka yire ārāṣe:

—¿Marā nime saya upaka ima jariroaka boia jāĩtirā imarā? ¿No'okarā nime?— yire kērāṣe.

¹⁴ Suṣa kēṣakā'ā ikupaka kire yiyi'raṣe:

—Ōřibeyuka yi'i. Mi'i ṣañaka ōñuka je'e, yire samibojabe,— kire ñarāṣe. I'supaka kire ñapakā'ā ikupaka yire kibojaraṣe:

—Jimarĩ jũarũkijẽ'rãka seyamaka sareka aþerãte nare ba'iaja baamaka rakajepããwa'ri nareyarijarika simako'omakaja Jesúre yi'ririja'ataberikarã nime. I'supaka imarã imarĩ, ba'iaja baakoribeyurã nime Tuparãte ãamaka. Supa imarĩ Oveja weiwa'yua upaka imaki riweapi nasaya upaka ima jariroaka jũjetirã, jia boioyiaja jããtirã upaka nime.

15 I'supaka simamaka ãpire kiruparikũmuarã ruþarapakite wãjitãji kire jiyipupayeebaraka nime. Supabatirã kiwi'iarã, ãmi, ñamioka kiyapaika upakaja baarijayurã imarĩ, ðakoa jũarũkimarĩrã nime, Tuparãte nare ãarĩrĩrijarirãñurã imarĩ.

16 Supabatirã kẽsirababeyurã, okoa ukurijitobeyurã, supabatirã aiyapekareka ijia jũarũkimarĩrã nimarãñu.

17 I'supaka nimaerã Tuparã ruþarikũmuwãjitãji imaki imarĩ, jia oveja tuerimaji upaka Oveja weiwa'yua upaka imakite nare ãarĩrĩrãñu kiro'si. Supabatirã õñio okoa imarõ'õrã nare sasãrĩ kiruputawa'rirãñu. Supa imarĩ “Aþekurioka ba'iaja jũarũkimarĩrã, i'supakajaoka oriþe'arũkimarĩrã nimarũ”, ãþaraka jia Tuparãte nare baarãñu, — ãrĩwa'ri yire kibojarape.

8

Piyikuku þapera buþeka þapatãteka imarãþaka kiwierãparõ'õ

1 Torãjĩrã mae Oveja weiwa'yua upaka imaki ãpotẽñarirakakuku þapera buþeka þapatãteka ima kiwierape. Sakiwierãþakarõ'õjĩte treinta minuto rõ'õjĩrã mabo'ikakurirõ'õ ña'kikã'ãja jarãþaka.

2 I'supaka simarãþaka be'erõ'õ ãpotẽñarirakamarã ángelrãkare Tuparã wãjitãji narĩkamapakã'ã ñiarape. Supabatirã ãpotẽñarirakao tromþeta Tuparãte nare ãjkarã nimarape.

3 I'tojĩrã ate apika ángel orokaka baaeka õñioka þearũkia rikatirã etarãþaki. Tuparãte jiyipupayeewa'ri joejiritẽrã orokaka baaeka wãjitãji þemaari ke-yarĩkarape. Torã kimarãþaka þoto, rĩkimakaja õñioka ima ãpi ruþarikũmuarã ruþarapakite kire ãjirape joejiritẽrãrã kijoeokaro'si. Tuparãro'si sajiejibaraka kirirãre kire jẽnerãþaka kiþõ'irã eyarãþaka ãmakakaka ãrãtiji.

4 Õñioka kijoeika ãmakajijĩsia þitiyika kire najẽnerijayua Tuparã þõ'irã eyarãþaka.

5 Torãjĩrã õñioka þearũkia kirikarãþakarã Tuparãte jiyipupayeebaraka joejiritẽrãkaka þeka ya'tarika sarã kijããþorotarape. I'supaka sabaatirã ika wejearitatorãja sakiwe'aña'tarape. Supa kibaarãþakarõ'õjĩte jimarã jãjia wĩþoa yaarãþaka. Jãjia jaitirã yoeþi aþea jã'mijiyeriokabayurape. Torãjĩte ka'ia iyirãþaka mae.

Tromþeta ángelrãkare þuþueka

6 Torãjĩrã mae, tromþeta þupuokaro'si sarikatikaja ãpotẽñarirakamarã ángelrãkare imarape.

7 Mamarĩtaka sapupurãþakite þupurãþakaka, ãrãtiji riwerukubaka okoa jiyikapitiyika þeka ya'tarika jũjirãþaka. I'supaka sabaarãþaka be'erõ'õþi ka'ia wejearaka ima ñe'metãji rokajĩrã* ru'arĩ ojibakarãja oorãþaka. I'supakajaoka yaþua, taya õñia ñe'metãji rokajĩrã oorãþaka.

8 Kirokajĩte imarãþakite þupurãþaka þoto þusia rĩkamaka upaka jũ'rẽtirã riãþakiakarã saña'rãpe. Supabatirã riãþakiaka ñe'metãji rokajĩrã sokoa ri-wearo'si jarãþaka.

* 8:7 La tercera parte de la tierra

9 I'supaka simamaka riapakiakareka imakoꝑeika ñe'metãji rokajĩrã jĩrĩpatarapaka. I'tojĩrã rõ'õjĩrãjaoka kũmupakiaka sareka imarapaka ña'mipatarapaka.

10 I'tojĩrã apika ángel pũpurapaki ate. I'kire pũpurapakarõ'õjĩte, ñimipi tã'pĩpakiaka ꝑeka jũ'rẽika upaka jũ'rẽña'rãpaka ñiarape. Riaka, supabatirã okoa koꝑeapi juruika nukuroyika imaoka ñe'metãji rokajĩrã ru'ajĩ'ari saña'rape.

11 I'supaka baarapaki Jĩmia wãmeiki tã'pire imarape. Ikipi ãrĩwa'ri ñe'metãji rokajĩrã ru'ajĩ'ari jĩmia okoa jarapaka. I'supaka simamaka sukutirã rĩkimarãja ꝑo'imajare reyarape.

12 I'tojĩte kirokajĩkaki ángelte pũpurape. Sakipũpurapaka ꝑoto aiyaka, ñamikakioka, ñe'metãji rokajĩrã sayaaboaike ruirĩkarapaka. Rĩkamakaja tã'piaoka imarapaka ñe'metãji rokajĩrã rirĩpatarijarapaka. I'supaka imawa'ri botarakakuri aiyajẽrã rõ'õjĩrã ñ'rãĩmi upakaja aiyate neiñamita'rape. Ñamikaki i'tojĩrãjaoka ñoaka ñ'rãñami upakaja neiñamita'rĩrijarapaki.

13 Topi mae yu'awa'ri ñaerã baakõrĩ awaka wirapaka ñiarape. Iki mae jãjirokapi ikupaka ãrĩkorapaki:

—Aya, ba'itakaja ritatojo wejeareka imarãte jũaerã baayu. Maekaraka-marã ángelrãka tromꝑeta pũpubeyukajirã imarãte saꝑũpurãñu ꝑoto i'supaka simarãñu,— kẽrĩkorapaka ña'mitirape.

9

Koꝑea tiyibeyuakaka

1 Torãjĩrã apika saꝑũpurapaki. I'kire saꝑũpurapakarõ'õjĩte tã'pi upaka ñoika ña'rãpaka ate. I'ki imarapaki koꝑea tiyibeyua wierũkia Tuparã kire ñjikaki.

2 Supa imarĩ, saꝑi mae koꝑea kiwierape. Sakiwierapaka ꝑoto, ꝑeka jãjia jũ'rẽwa'ri ñmakapuyu upaka saꝑi ꝑorapaka. I'sia ritatojo wejeꝑemarã koyimaka aiyate neiñamita'rape.

3 I'supakajaoka ñmaka watopẽkapi rĩkimakaja ñimia kãrĩꝑorapaka no'ojariwa'rĩrimarĩa ritatojo wejeareka simarape. Ñimia imako'omakaja kũaparãka upaka tuteika Tuparãte nare imarũjerape.

4 Supa imarĩ “Taya, yaꝑua, õterikia ꝑuri mija bitata'si”, ãrĩwa'ri Tuparãte okajããeka simarape. “Tuparãriki kime ñ'ĩ, ãñua wãmea nakũ'areka o'ojĩ'abeyurãte oyiaja ba'iaja mija baabe”, Tuparãte ãrĩtikarã simarape.

5 “Ba'iaja ꝑo'imajare mija jũarũjebe”, Tuparãte ãrĩkarã nimako'omakaja, “Po'imajare mija jããbe”, kẽrĩberikarã nimarape. Supa imarĩ ñ'rãpitarakamarã aiyarõ'õjĩrã ꝑo'imajare tutebaraka nare kimarũjerape. I'supaka kijã'merapapapi ãrĩwa'ri nare satuteka kũaparãka tuteika yĩ'aika upaka nare sayi'amaka jimarĩa ba'iaja najũarape.

6 I'supaka simarãka ꝑoto jimarĩa ꝑo'imajare reyariꝑakata'rikopẽrãñu. I'sia yaꝑariꝑotojo reyawãrũbeyurã nimarãñu.

7-8 Ñiarapakareka ñimi upaka imakoꝑeraparã kawarurãka jĩñaokaro'si imatĩkarã upakaja nimarape. Supabatirã ꝑo'imapema upaka ꝑemakirã, orokaka baaeka bu'ya narupuko'arã tuaekarã, supabatirã rõmitirupua upaka rupukirã nimarape. Noꝑia ꝑuri yaioꝑia upaka ñoika imarapaka.

9 I'supaka imaraparã imarĩ ꝑeruakaka baaeka wa'itĩtia ñoika jããirã nimarape. Nawirapaka ꝑoto jimarĩ sokaarikorape, ka'iaꝑi tũrũrũkia yiewa'paraka rĩkimaka kawaru rĩñua okaayu upaka.

10 Ñ'rãjaoka ñimia imariꝑotojo kũaparãka upaka ꝑĩkokirã imaraparã. I'supaka imaraparã imarĩ ñ'rãpitarakamarã aiyarõ'õjĩrã ꝑo'imajare tutebaraka nimarape.

11 Supabatirā niṣamaki ángel mirāki imaroyikaki, koṣea tiyibeyua iṣamaki kimarape. Hebreo okaṣi kiwāmea imarapaka Abadón. Supabatirā griego okaṣi ṣuri Aṣolión wāmeiki kimarape. Riatarimaji ārīrika simarape i'supaka kiwāmea imarapaka.

12 I'supaka simarape mamarītaka ba'iaja jūaū'murūkia. Mija ĩabe, i'sia be'erō'ōṣi ĩ'ṣakurikaka jariwa'riñujurapaka ruṣu.

13 I'supaka simarapaka be'erō'ō aṣika tromṣeta ṣuṣurapaki. Kiṣuṣurapakarō'ōjīte Tuṣarā wājītāji kire joeĭjiritērīa orokaka baaeka botarakaba'i wakaika imarapaka watoṣekapī sajaikorape.

14 Supabatirā torā tromṣeta ṣuṣurapaki ángelte ikupaka sārāpaka ña'mitirape:

—Riapakiaka Éufrates wāmeiriarierā botarakamarā ángelrāka ji'aṣairāte mikototabe,— sāṣakā'ā ña'mitirape.

15 I'supaka sārīkorapaka ṣoto botarakamarā ángelrākate kikitotarape. Ritatojo wejeareka imarā ṣo'imajare ñe'metāji rokajīrā* najāāṣuaokaro'si, "I'siwejeĭ'rāreka, i'ki aiyareka, i'sirīmireka, i'tojīrā aiyajēraka imarāka ṣoto nare mija jāābe", ārīwa'ri kijā'metikarā nimarape.

16 Nare kikitotarapaka be'erō'ō rīkimarāja surararāka kawaru ṣemarā tuyu-maka ñiarape. I'supaka nimarapaka ṣoto, "Doscientos millones rakamarā nime", sārīkorapaka ña'mitirape.

17 Suṣa imarī makārārūñuroka uṣakapī naro'si oyiaja ṣeruakaka baaeka jāāirā nimamaka ñiarape. Jū'aṣañaka ya'tarika, supabatirā neiṣañakarāja jī'mia, supabatirā aṣea azufre uṣaka jū'siṣoa simarape najīrīriko'a. I'supakajaoka kawaru imariṣotojo yaia león ruṣuko'a uṣaka ruṣuko'akirā nimarape. Narijokoṣeapī ṣeka, ũmakaka ṣorapaka, supabatirā dajaka jīsia azufre saṣijioka ṣorapaka.

18 I'siarakaba'i kawaru rijokoṣeareka ṣorapakapī ārīwa'ri, ritatojo wejeareka imarā ṣo'imajare ñe'metāji rokajīrā ṣuajiyerapaka.

19 Supabatirā āñarupuko'a uṣaka ṣīkoika imatiirā, narijokoṣeapī, naṣīkorō'ōṣioka ṣo'imajare jāārika ōñurā nimarape.

20 Rīkimarāja ṣo'imajare najāārapaka ĩariṣotojo, ba'iaja nabaarijayua ja'ataberaparā aṣerimarā ruṣu. Supabatirāoka Satanārīka ima jiyiṣuṣayeerimaja imarī, waṣuju imaja jērāka oro, ṣlata, bronze, ātakaka, yaṣuakakaoka baabaraka nimaroyirape jiyiṣuṣaka noñaokaro'si. Nabaarapaka yoibeyua, turibeyua, ā'mitiribeyua simako'omakaja jiyiṣuṣaka sōrīrijaparaka nimarajarape ruṣu.

21 Supabatirā ṣo'imajare jāārika, ye'oapī aṣerāte nabitarijayua, rōmitika nawā'imañua, nakaree'erijayuaoka ja'atabeyurā nimarape.

10

Ángel ṣaṣera buṣeka rikaekakite imaekarō'ō

1-2 I'supaka simamaka ñiarapaka be'erō'ō, ĩ'rīka ángel jājika ũmakakapī butekaki, mabo'ikakuriṣi ruirā'amaka ñiarape. Mae mia, kiruṣuko'a bo'ī ne'eṣurea imarapaka. Kiṣema aiyaka uṣaka yaarīkaiki imatirā kiñika ṣeka jū'rēika uṣaka kimarape. Ikijioka ṣaṣera buṣekajīka wietikaja rikarapaki. Kiū'ṣua ritape'rōto riapakiakarā rī'karīṣotojo, aṣeṣe'rōtoṣi ṣuri bo'irā kirī'karape.

3 Supabatirā yaia león akaika uṣaka jājirokapī kiakaseremaka, ĩ'ṣotēñarirakakuri wīṣoa kire yi'rikorapaka.

* 9:15 La tercera parte de la humanidad

⁴ Wĩpoa jaikorapaka upaka yo'oerã baamaka, mabo'ikakurirõ'õpi ikupaka yire sãrĩkorape:

—Wĩpoa jairapaka aþerãte miboja'si. Suþabatirã samio'oa'si,— yire sãrĩkorape.

⁵⁻⁷ Torãjĩrã ate ĩrãpẽ'rõto kiũ'pua riapakiakarã rĩkamarĩtirã aþepẽ'rõto ka'iarã rĩkamañukate ritapẽ'rõto kipitaka ĩmirã mi'matatirã, ikupaka kërãþe:

—Tuþarã õñia imajĩþaki wejeþema, ka'ia, riapakiaka suþabatirã ritaja sareka ima þo'ijiaekaki. I'supaka simamaka, rita sime kĩaika wãjitãji ikupaka ñaña: Koþakaja i'tojĩrãja sime mae, dakoa mata'arũkia imabeyua aþea. Þiyika ángelte þupurãka þoto “Ikupaka yibaarãñu”, kërĩka upakaja Tuþarãte baarãñu. Bikija þuri ritaja þo'imajare kibojaberika ruþu. I'supaka simako'omakaja kiro'si bojaĩjirimajare takaja sakibojaeka. I'supaka simamaka nare kibojaeke upakaja simarãñu þiyikate saþupurãka þoto,— kërãþe.

⁸ Toþi ate ĩmiþi ikupaka yire sãrĩkorape:

—Ángel, ĩrãpẽ'rõto kiũ'pua riapakiakarã rĩkamarĩtirã, aþepẽ'rõto bo'irã rĩkamañuka þõ'irã me'þe. Kĩþõ'irã a'ritirã þaþera buþeka kirikaika me'ebe,— yire sãrĩkorapaka ña'mitirape.

⁹ I'supaka sãrĩkorapaka ã'mitiritirã kĩþõ'irã ya'raþe. Kĩþõ'irã eyatirã þaþera buþeka kireka yijẽnerape. Toþi ikupaka yire kërãþe:

—Ája'a, samiba'abe. Samiba'arãka þoto mumioko upaka mirijokoþearã sajariko'omakaja mise'kurarirãñu,— yire kërãþe.

¹⁰ I'supaka kẽþakã'ã, se'etirã, yiba'arape. Sayiba'arapaka be'erõ'õ mumiokoa mukuika upaka yirijokoþearã sajarape. I'supaka simako'omakaja sayiba'arapaka be'erõ'õ yiñe'meã yire yi'arapaka.

¹¹ Toþi ikupaka yire kërãþe ate:

—Þo'imatata imauþatiji, naka'iareka noka jaibaraka imarã uþatiro'si, suþabatirã ritaja ĩþarimarãre, “Ikupaka mijare simaerã baayu”, Tuþarãro'si bojaĩjirika ima mire ate,— ángelte yire ãrãþe.

11

Īþarã rita ima jaiwaþu'ataĩjirimaja

¹ I'sia be'erõ'õ jërãbaarũkia ángelte yire ĩjirape. Sĩjiritã ikupaka Tuþarãte añua ángelte yire ãrãþe:

—Ikapi yire jiyiþupaka õrĩriwi'ia mijërãbaape, suþabatirãoka sareka joeĩjiritẽrĩa mijërãbaabe. I'supakajaoka yiwi'iarã dikarakamarã yire jiyiþupayeerimajare imarika mijoabe.

² Yiwi'ipẽte ĩ'rãkõ'rĩmato þuri mijërãbaa'si, yire yi'ribeyurãte imarũkirõ'õ simarũ ãrĩwa'ri nare ñijikarõ'õ simamaka. ĩ'rã imarã maekarakakuri wejejë'rãka aþejẽ'rã ñe'metãjirã Jerusalénwejeakarãre ba'iaja baataþarijarirãñurã.

³ Suþa simako'omakaja ĩ'þarã yire jaiwaþu'ataĩjirimajare yiþũatarãñu. Jariromajaka kĩkeka najããmaka ĩatirã “Ba'iaja yija baaikareka yija þupape'riri imakoþeyu”, þo'imajare ãrĩrũ ãrĩwa'ri. Maekarakakuri wejejë'rãka aþejẽ'rã ñe'metãjirõ'õjĩrã nare ñorĩrũjeika þo'imajare bojabaraka imarãñurã,— Tuþarãro'si ángelte yire ãrãþe.

⁴ Ika ĩ'þaba'i upaka imarã nime Tuþarãte jaiwaþu'ataĩjirimaja, ĩakõrĩ je'e: Wejeĩþamaki Tuþarã wãjitãji olivo ĩ'þajũki, suþabatirã i'siarakabijioka þeritẽrĩa yaaboaike upaka nime.*

⁵ Suþa imarĩ namajamarãre ba'iaja nare baakoþemaka, narijokoþeapi jũ'rẽþoyua. I'supaka ima simamaka saþi nare najoeriatapatayu.

* **11:4** Véase el libro de Zacarías 4.1-4, 11-14

6 Supabatorā okoa najarirūjebepakā'ā, jaribesarāka. Supa imarī “Tuparāro'si jaibaraka yija imarāka wejeje'rārō'ōjirā okoa jaribesarāka”, nañu. I'supakajaoka okoa riwearo'si jarirāka, supabatorā ika wejeareka imarāteoka ba'iaja najūaerā nayapaika upakaja† baarimaja nime.

7 Torājirā, Tuparāte jaiwapu'atajibaraka nima puyarirāka poto werikapakiaki kopēa tiyibeyurō'okakite naka jirī mirīeyarañu. I'supaka baawa'ri, nare kijāññu.

8 I'supaka nare baatorā ma'a ñe'metājirā nare kipāñjiyerāñu, wejeareka bikija yapua tetaekarā nipamakire napatakīaekarō'ōrā. Torā imatiyaika wejeareka imarā ba'iaja baairā imarī, Sodoma, supabatorā Egiptoka'iakarāre ba'iaja baaroyika upaka baairā nime.

9 Maekarakarīmi imaeka aperiimi wājitāji aiyarō'ōjirā namajaka torā imarāka. Torājirā ritaja po'imatatarāte namajaka ĩarāñu. Namajaka ĩarihotojo nare ā'mijīaekarā imarī, nare nayayerūjebesarāñu.

10 Torājirā mae, jaiwapu'atarimajare reyamaka, rikimarāja po'imajare jījimaka jarirāñu. I'supaka imawa'ri “Maekaka kopakaja ĩparā ba'iaja mare baata'arimajare riyu”, āparaka rēritirā jījimaka pi ba'irījia pibabu'abaraka nimarāñu.

11 Supa nimarapaka poto maekarakarīmi be'erō'ō aperiimi ĩmi ñe'metājirō'ōjirā simarapaka poto, ōñia Tuparāte nare jarirūjerape ate. I'supaka nare kibaamaka, nami'mirīkarāka ĩatirā, jimarīa po'imajare nare kīkirape.

12 Topiji mabo'ikakuripi,

—Ō'ōrā mija i'tabe,— jājirokapi nare sārīkorape.

Sā'mitiritirā, nare ā'mijīarimaja ñakoarekaja, oko ũmaka watopekapi na'rape.

13 Mabo'ikakurirā na'rapakarō'ōjite jimarī jājia ka'ia iyirapaka. I'supaka sabaamaka rikimaitakaja wi'ia imarapakakaka kūpajī sakuyupaterape‡. I'supaka baawa'ri siete mil rakamarā po'imajare sariatarape. Ōñia jariwa'raparā puri sīatirā pupatawa'ri “Tērīritakaji mabo'ikakurirā imakite ime”, narāpe Tuparāreka.

14 Mamarīrokajītekaka ba'iaja jūarūkia ima kopakaja yibojaweayu. Sabe'erō'ōjite no'ojirāmarīaja ba'iaja najūarika jariwa'rapaka.

Piyika ángelte trompeta pupueka

15 Ka'ia jimarī jājia iyirapaka be'erō'ō, piyika ángelte trompeta pupurape. Sakipupurapaka poto mabo'ikakurirō'ōpi rikimarāja jājirokapi ikupaka narīkorape:

—Ritatojo wejeareka imarāte najā'meika kopakaja Tuparāte tiyetayu mae.

Maipamaki Tuparā, supabatorā Cristopitiyika, po'imaja ĩpamarā najayu. Supa imarī ritatojo wejeareka imarāte jā'mejiparimaji kimarāñu,

— narīkorape.

16-17 I'supaka simekā'āja veinticuatro rakamarā pakiarimarā Tuparā wājitāji ĩparimarāre ruparūkiareka naruparape. Sapī mi'mitirā ka'iareka namo'ipāñawa'rape, Tuparāte jiyipupayeewa'ri. Topi ikupaka narāpe:

—Yija ĩpamaki Tuparā, ritaja ima pemawa'ribaji imaki mime. Supa imarī bikija imara'aekaki imarihotojo, maekakaoka imaki mime. Jia mibaayu yija ĩpamaki, tērīriki imarī, maekaka ritatojo wejeareka imarā po'imajare jā'merimaji mijayu.

18 Mia je'e, nimaupatiji po'imatata mire yi'ribeyurā jimarīa mire nape'yorijarika. I'supaka ĩatirā, nare miboobaritiyaeka. Supa

† 11:6 Hacerles sufrir con toda clase de plagas. ‡ 11:13 Se derrumbó la décima parte

imarĩ reyaeka mirārã ba'iaja nabaeka pareareka nare ba'iaja mibaarũkirĩmi kopakaja seyayu mae. Simako'omakaja mire yi'yurãte ikupaka mibaarãñu: Miro'si bojawaðu'atarimaja, ìparimarã, supabatirã imatiyabeyurãoka, mire yi'riwa'ri jia nabaeka mirãka simamaka sawaþa jia nare mibaarãñu mae. Ika wejeareka þo'imajare riatarijayurã þuri, nare miriatarãñurĩmi seyayu mae,— narãþe.

¹⁹ I'sia be'erõ'õ mabo'ikakurirã Tuþarãte jiyiþupaka õrĩriwi'ia wieka ñiarape. Satõsuarã imatiyaikoto imarapaka. I'sikoto tõsuarã “Ikupaka yire yi'yurãro'si yibaarãñu”, ãñua o'oeka imarapaka. Sañiarapaka þoto ikuparõ'õþiji jãjia wĩþoa þaarapakarõ'õjĩte ka'iaoka iyirapaka. Supabatirã okojiyia werikitaka jũjirapaka.

12

Rõmo þõ'irã kajuyaiþakiaka upaka ñoika eyaeka

¹⁻² Sabe'erõ'õ mabo'ikakurirã imatiyaika þemakotowipakã'ã ñiarape. Mia, aiyate yaaika upaka saya jããekako koimarape. Ñamikakirã rĩkamañukoreka ìþoũ'þuarãe'earirakamaki tã'þia kobu'yareka imarapaka. Yataarikako imawa'ri sarikarika þakataparaka ba'iaja kojũarape.

³ Be'erõ'õjĩte ate ñiarape: Kowã'tarã kajuyaiþakiaka upaka ñoika jũ'apakiaka, ìþotẽñarirakao ìparimarã bu'yakaka tuaeka rupuko'aika simarape. Supabatirãoka ìþapitarakabi sawaka imarapaka.

⁴ Tã'þia ñe'metãji rokajirã* kipiþkoapi kipaña'ruirape. Supabatirã rõmo wã'tarã keyarĩkarape, komakarãka þo'ijipakã'ã ba'aokaro'si.

⁵ I'supaka kimekã'ãja ritaja þo'imaja ìþamaki imarũkikate korikarape. Tuþarãte þũataekaki imarĩ, jia jã'mewãrũrũkika kimarape. Kajuyaiþakiaka upaka ñoika kire ba'ariyapamaka kire korikarapaka be'erõ'õ Tuþarãte ruparõ'õrã kire kija'apearape, kika jã'merimaji kimaokaro'si.

⁶ I'supaka kibaarapaka þotojo þo'imajamatorã kipako mirãkote ru'rape. “Õ'õrã jia kore ñiarĩrãñu”, Tuþarãte ãrĩtikarõ'õrã ko'rape. Torã koimarapaka þoto maekarakakuri wejejẽ'rã aþejẽ'rã ñe'metãjirõ'õjĩrã kore ìarĩþaraka Tuþarãte imarape.

⁷ I'supaka kore kibaarapaka be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õrã þitã'muareka imarãte ñiarape. Miguelrã ãngelrãka, kajuyaiþakiaka upaka ñoikirãka najĩrãþe.

⁸ I'supaka simako'omakaja Miguelrãkare natẽrĩwãrũberape. Suþa imarĩ mabo'ikakuri Tuþarãte imarõ'õrã imarũkimarĩrã najarape.

⁹ I'supaka nare baatirã kajuyaiþakiaka upaka ñoikire kirirãþitiyika Tuþarãte þoatarape ika ka'iarã takaja nimaokaro'si. Tuþarãte þoatarapakiji kime Satanás wãmeiki. Ikijioka imaki bikija ãñakarã ña'rĩjãiroyikaki. Supabatirã ritatojo wejeareka imarãte þakirimaji kime. I'supakajaoka Diablo wãmeika kime ba'iaja jaita'arimaji ãrĩrirokapi.

¹⁰ Torãjĩrã mae jãjirokapi ikupaka sãrĩkorape:
—Kopakaja Tuþarãte yi'ririþaraka imarã þo'imajare tããrũkirĩmi seyayu. Supabatirã ritaja ima tẽrĩwa'ribaji imaki imarĩ, ritaja wejeareka þo'imajare kijã'meũ'muyu. Supabatirã “Yiro'si ritaja wejeareka imarãte mijã'mebe”, Tuþarãte kire ãñua simamaka, nare jã'merimaji Cristore ime kiro'si. I'supaka kime Tuþarã, Satanãre þoataekaki imarĩ. Kipoataekaki imaki Jesúre yi'yurãte ba'iaja baata'arimaji. Ìmi, ñami þariji Tuþarãte ñaika wãjitãji muþaka Cristore yi'yurãte jaita'rubaraka, “Ba'irã nime”, Tuþarãte ãrĩrijarikopeiki.

* **12:4** La tercera parte de las estrellas

- 11 I'supaka nare kijaiṗakiko'omakaja, Oveja weiwa'yua upaka imakite reyaeka riweaṗi ba'iaja nabaarijayua kijūjemaka, Satanáre tērīkarā majeyomarā. “ Jesúrika bojariroka mawārōmaka ōrīwārūbeyurāte mare jāārāñu je'e', marīko'omakaja okajājiṗi rakajebekaja maimaye'e. Supa imarī samabojarija'ata'si”, narīṗupajoaeka. I'supaka imawa'ri ba'ikate natērīka.
- 12 Satanáre ō'ōrā imawārūbepakā'ā, jia jījimaka maimae mae. Mija ka'iareka imarā ṗuri, supabatirā wṗurupī riṗakiakareka imarijayurāteoka ba'iaja sabaarāñu. I'supaka mijaro'si simarāñu mija ṗō'irā Satanáre ruiwa'yua simamaka. “Ńojimarīji Tuparāte wēkomaka yire baarūkia jariwa'yua”, ārīwa'ri jimarīa kibobeyu mae. Supa imarī ba'iaja mijare jūarūjebarakā kimarijayu,— sārīkorape.
- 13 “Mabo'ikakurireka ṗimāṗi kopakaja ka'iarā Tuparāte yire ṗoatayu”, ārīwa'ri makarāārapako mirāko rōmore sarīrāṗe kajuyaiṗakiaka upaka ūoika.
- 14 Kore kirīrīko'omakaja awaṗakikajea ī'ṗato jo'barito Tuparāte kore jījirape kowiyaokaro'si. Supa imarī ṗo'imajamatorā eyaerā kajuyaiṗakiaka upaka ūoika kowiritapawa'rape. Torā maekarakakuri wejeje'rāka aṗejē'rā ñe'metājirā ba'arika kore jī'abaraka Tuparāte kore iarīrāṗe.
- 15 Koru'pakā'ā īatirā, kore jāārika kiri'kakoperape. Supa imarī kirijokopeaṗi rīkimakaja okoa kīṗoatarape kore ña'metarika yaṗakopewa'ri.
- 16 I'supaka kibaako'omakaja Tuparāte kore jeyobaamaka, ka'ia ru'ritaraparā'ōrā okoa kīṗoatakoperapaka ririwa'rapaka.
- 17 I'supaka simamaka īatirā, jimarīa rōmore kibobeyu. Kore jāāwārūberīwa'ri korīparāmerāka jīrīrī ke'rape. Ī'rā nimarape, Tuparāte jā'meika yi'yurā, supabatirā ritaja Jesucristore nare bojakakaka ja'atabeyurā.
- 18 Topi mae riṗakirijerā kajuyaiṗakiaka upaka ūoikite tui'rīkarape.

13

Īrīka werika maikoribeyu upaka ūoiki riṗakiakakaki

1-2 I'sia be'erō'ō īrīka werikaṗakiaki maikoribeyukate riṗakiakapī marīra'arape. Ī'ṗotēñarirakao ruṗuko'a, supabatirā ī'ṗapitarakabi bu'ya tuaeka wakaiki kimarape.* Supabatirā jimarīa Tuparāreka jaika kiruṗuko'a upatikaja o'ojī'aeka kimarape. Yaiupaka ūoiki imariṗotojo oso wāmeika upaka jo'baka ū'ṗuiki kimarape. Supabatirā león rijokope upaka simarape kirijokopea. Kajuyaiṗakiaka upaka ūoiki kiōñua kire ja'ataekaki kimarape. Supa imarī, “Yiruparikūmuarā īṗi upaka mirupabe. Tērītaka ṗima upaka mire ṗimarūjeyu. Supabatirā ritaja wejeareka imarā ṗo'imajare yijā'meika upaka nare mijā'mebe”, kajuyaiṗakiaka upaka ūoikite kire ārāṗe.

3 Ī'rō kiruṗuko'arā matārīberijīkarō'ōjīrā jo'baka kāmimirāka yayaeka sareka imarapaka. I'supaka imariṗotojo “¿Dako baaerā kireyatiyaberika jee?”, āṗaraka rīkimarāja ritatojo wejeareka imarā kire yi'ririjayurāte imarape.

4 Supabatirāoka, kajuyaiṗakiaka upaka ūoikite jiyiṗupayeebaraka ṗo'imajare imarape, werikaṗakiakite kijā'merūkia kija'atamaka. I'supakajaoka werikaṗakiakite jiyiṗupayeebaraka ikupaka narāṗe:

—Maki aṗika ī'ī rō'ōjīrā imaki imabeyuka, supa imarī marā ṗitā'muareka kire tērīwārūberijīrā,— āṗaraka nimarape.

5-6 “Yi'ī īrīkaja imaki tērīwa'ribaji imatiyaiki. Maki aṗika ṗima upaka imabeyuka”, werikaṗakiakite ārāṗe. I'supaka āṗaraka, “Tuparāte ima

* 13:1-2 Los diez cuernos coronados representan diez reyes.

uþaka imaki yi'i", ba'iaja aþaraka kimarape, "I'suþaka jaibekaja mimabe", Tuþaräte kire ariþepakã'ã. Suþa imarĩ maekarakakuri wejeje'rãka aþejẽ'rã ñe'metãjirõ'õjĩrã "Tuþarã, kika imarã, kimarõ'õ oka waþamarĩa ima", aþaraka ba'iaja þo'imajare jairuþutabaraka kimarape.

⁷ I'suþakajaoka Tuþaräte a'mitiripẽairäte tẽrãþaki kimarape. Suþabatirã ritatojo wejeareka imabayuräte jã'merimaji kijarape, "Jẽno'o, ba'iaja nare mibaa'si", Tuþaräte kire ariþbeyukaji simamaka ruþu.

⁸ Ritatojo wejeareka imaraparã ima uþatipañakaja kire jiyiþuþayeeirã oyiaja jaraparã. Oveja weiwa'yua uþaka imaki, najããekakite rikarapapũñurã nawãmea o'oberikarã nimarape. Ika wejea Tuþaräte þo'ijiaerã baaeka ruþubajirã "I'rã nimarãñu yire yi'riwa'ri õñia imajiparũkirã", ariwa'ri nawãmea kipaþera þũñurã Jesúre o'otikarã nime.

⁹ Tuþaräte bojaika mija õriwaþu'atariyaþaye'e jia samija a'mitipe:

¹⁰ "Yirirã imawa'ri Cristore na'mitiripẽamaka wẽkomaka imariwi'iarã i'rãrimarãre ne'ewa'rirãñu", Tuþaräte añua uþakaja naro'si simarãñu. I'suþakajaoka "Aþerimarã najããrũkirã nime", kẽñu uþakaja naro'si simarãñu.

Suþa simamaka yirirã imarĩ, i'suþaka jũariþotojo, rakajepããeka mija imabe. Suþabatirã, yire mija yi'yua ja'atabekaja mija imabe.

Aþika weriki maikoribeyu uþaka iõiki ka'iakaki

¹¹ I'sia be'erõ'õ aþika weriki waþuju ko'torõ'õþiji ka'iaþi kiwararĩkamaka ñiarape. Iþabi waka yabirĩjaka oveja weiwa'yua waka uþaka wakaiki imariþotojo, kajuyaiþakiaka jairapaka uþaka kijairape kiro'si.

¹² Mamarĩkaki werikaþakiaka kãmimirãka yayaekakite jã'merapaka uþakaja kibaarape. Suþa imarĩ jiyiþuþaka ritaja þo'imajare kire yi'yaokaro'si kibe'erõ'õjĩ etarapakite kiro'si ba'iraberape.

¹³ I'suþaka mamarĩkakiro'si ba'irabewa'ri maikoribeyua uþaka kibaaroyirape. A'mitirikõrĩ je'e, ikupaþa þariþi kibaaroyirape: Þo'imajare ñaika wãjitãji þeka jũ'rẽika ñimipi kiña'aroyirape.

¹⁴ I'suþaka mamarĩkakite jeyobaairokaþi ba'irabewa'ri ritatojo wejeareka imarã þo'imajare kipaþakirape. I'suþaka nare kipaþakimaka, "Tuþarã uþakaja imaki kime", mamarĩkakireka ariþuþajoairã najarape. Mamarĩkaki matãriberijika uþaka kãmia yayaeka mirãki jẽrãka þo'imajare kibaapõ'ijiarũjerape. I'suþaka kibaarape "Ba'itakaja þo'imajare þakibekaja mimabe", Tuþaräte kire ariþepakã'ã.

¹⁵ I'suþaka Tuþaräte kire ariþerapaka simamaka, mamarĩkaki jẽrãka kiyiatarũjerape. Þo'imaja uþaka jaika sakijarirũjerape. I'suþaka imawa'ri, "Yire jiyiþuþaka õriþbeyurã, jããrũkirã oyiaja imarãñurã", ariwa'ri sajairape.

¹⁶ Toþi imaraparã uþatireje mamarĩkaki wãmea kio'oþi'arũjerape. I'rãrimarã naþitaka ritapẽ'rõtorã, aþerimarã nakũ'arã kiwãmea o'oþi'aekarã nimarape. Imatiharimaja, imatiyabeyurãoka, rikimakaja niñerũ rikairã, wayuoka baairã, jia naþuþayariþi imarãteoka, aþerãte naþoyarã uþakaja ba'irabeþijirimajareoka ni'ioka jariwa'ririmarĩaja mamarĩkaki werikaþakiaki wãmea kio'oþi'arũjerape.

¹⁷ Sawapa wapañjirika nari'kako'omakaja kiwãmea o'oþi'aberikarãte nayapakoperapaka ñjirika kijãjibaarape. I'suþakajaoka simarape kiwãmea o'oþi'abeyurã niñerũ tõþoerã ba'irĩþia ñjirika imaberapaka. Kire ñawãrũrũkia kopakaja kiwãmea, suþabatirã kinũmero simarape.

¹⁸ Kiwãme kopakaja simarape 666. Þo'imaja wãmea ariþrika simarape samarĩjikareka. "I'suþaka ariþrikopakaja sime", ariwãrũokaro'si jia samija ñawãrũbe.

14

Oveja weiwa'yua upaka imaki, kirirã ciento cuarenta y cuatro mil rakamarãpitiyika imarapaki

¹ I'supaka simarapaka be'erõ'õ Siõn wãmeika pusipemarã Oveja weiwa'yua upaka imakite rĩkamapakã'ã ñiarape. Ciento cuarenta y cuatro mil rakamarã po'imajare kika imarape. Nakũ'arã kiwãmea, Kipaki wãmeaoka nareka o'ojĩ'amo'mekarã nimarape.

² Sabe'erõ'õjĩte mabo'ikakurirõ'õpi ikupaka sokaarikorape ate. Āta jãjia okaayu upaka, wĩpoa jãjia paaika upaka, supabatirã rĩkimarãja arpa birebaraka nimarõ'õ upaka sokarĩkamarãpe.

³ Botarakamarã maikoribeyu uparã, supabatirã veinticuatro rakamarã pakiarimarã ĩpire ruparapaka wãjitãji imaraparã. Nawãjitãji ciento cuarenta y cuatro mil rakamarã mamaka baya koyabaraka imaraparã. Nirã aperiã imaberaparã nabayakoyarapaka õñurã. Ritatojo wejeareka imarãte Satanãre jã'merũkiareka wapu'rikarã nimarape.

⁴ Wapuju rõmitika baariwã'imarĩbeyurã upaka imarika pupajoairã, wapuju ima jiyipupayeebeyurã imarĩ, Tuparãte takaja jiyipupayeeirã nimarape. Supabatirãoka Oveja weiwa'yua upaka imakite a'yu upakaja, kika a'ririjayurã. Ritatojo wejeareka imaraparãre ĩatirã kirirã, Tuparãrirãoka nimaerã ba'irokareka mamarĩ kitããekarã nimarape.

⁵ Supa imarĩ ĩ'rĩkaoka pakirimaji imaberapaki naka, Tuparãte ĩaika wãjitãji paremarirã nimarape.

Maekarakamarã ángelrãka Tuparãte bojawaapu'ataĩjirimaja

⁶ Sabe'erõ'õ ĩ'rĩka ángelte mabo'ikakurirõ'õrã wipakã'ã ñiarape. Iki imarapaki, “Kimakipi ãrĩwa'ri po'imajare õñia imajiparũkia Tuparã ja'ataikaki”, majaroka o'ariba'imarĩa ãñua bojarimaji. Ritaja ka'iareka dikaoka jariwa'ririmarĩa, supabatirã po'imajatata jariwa'ririmarĩa, noka imabayu upakaja jairã, supabatirã ritaja wejeareka imarãte sabojarimaji kimarape.

⁷ Supa imarĩ ikupaka jãjirokapi kijaikorape:

—Ritaja ima tẽrĩwa'ribaji imaki Tuparãte imamaka, sapi ãrĩwa'ri kire mija jiyipupayeebe. I'supaka ñañu po'imajare ba'iaja baaika wapa jẽnerũkirĩmi seyaika simamaka. Tuparã imaki wejepema, ka'ia, riaka, okoa jurupojayeikaoka baaekaki. I'supaka baaekaki kimamaka jiyipupaka kire õrĩrũkirã mija ime,— ángelte ãrĩkorape.

⁸ Sabe'erõ'õ apika ángelte wirapaka ñiarape. Ikupaka kijaikorape:

—Babiloniawejea, supabatirã sareka imarãte ba'iaja baaripareareka Tuparãte sariatarape. Babiloniakarã ba'iaja ritatojo wejeareka imarã Tuparãte naja'ataokaro'si baata'airã imaraparã,— ángelte ãrĩkorape.

⁹⁻¹⁰ I'sia be'erõ'õ apika ángelte ñiarape. I'kioka ikupaka jãjirokapi jaikorapaki:

—Werikapakiakite jiyipupayeeirã, supabatirã kijẽrãka nabaapo'ijiarapakite jiyipupayeeirãoka, kiwãmea napitakarã, nakũ'arã o'ojĩ'arũjekarãte boebariwa'ri Tuparãte ba'iaja nare jũarũjerãñu. Mia je'e, i'supaka nimamaka sawapa azufre peka jũ'rẽirõ'õrã ba'iaja jũarĩ na'rirãñu. Tuparãrirã ángelrãkare ĩarãka wãjitãji, supabatirã Oveja weiwa'yua upaka imakite ĩarãka wãjitãjioka, ba'iaja najũarãñu.

¹¹ Ba'iaja nabaaeka pareaja nare joerãka ũmakaka puri tiyirũkimarĩa imarãka. I'supaka werikapakiaki upaka imarapakite jiyipupaka õñurã, supabatirã kijẽrãka baaekaoka jiyipupayeeewa'ri kiwãmea o'ojĩ'aekarã ba'iaja jũajiparãñurã,— kẽrĩkorape.

12 I'supaka simamaka, Tuparārīrā, kijā'meika yi'paraka Jesúreoka yi'ririjayurā imarī, kire yi'ririja'atarimarīa sime naro'si.*

13 I'sia be'erō'ō mabo'ikakuripi ikupaka yire sārīkorape:

—Mire yibojaika mio'obe. Maiḡamaki Jesúre yi'ririja'atabekaja reyaekarā, jījimaka mija imabe,— yire sārīkorape.

I'supaka sārīkorapaka ā'mitiritirā, ikupaka Espiritu Santore ārīkorape:

—Rita sime, i'supakatakajaoka simarū. Ka'wisi be'erō'ō naba'iraberijayua ja'atatirā, najērītarāñu. Mabo'ikakurirā neyarāka ḡoto, ba'iaja jūaekarā imariḡotojo kiyapaika upakaja jia nabaeka oñuka imarī, jia sawapa Tuparāte nare baarāñu,— Espiritu Santore ārīkorape.

*“Ritatojo wejeareka imarāte ba'iaja baaeka ĩatirā, wēkomaka nare mibaabe”,
ángelste ārīkorape*

14 I'tojīrā oko ũmakaka boia ima ḡemarā ḡo'imaji upaka imakite ruḡamaka ñiarape. Orokaka baaeka bu'ya tuaekaki sara opika rikaiki kimarape.

15 Torājīrā mae, apika ángel Tuparāte jiyiḡupaka ōrīriwi'iaḡi kīḡopakā'ā ñiarape. Oko ũmakapemarā ruḡarapakite jājirokapi ikupaka ārīkorape:

—Kopakaja ka'iareka ima ōterikia rabaerā baaika mae, supa imarī sata'tepatetirā same'epatabe,— kire kērīkorape.†

16 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, ta'tepatetirā oko ũmakaka ḡemarā ruḡarapakite se'erape.

17 I'sia be'erō'ō, ĩmirā Tuparāte jiyiḡupaka ōrīriwi'iaḡi apika ángelste ḡorape ate. I'kioka sara opika rikarapaki kiro'si.

18 I'sia be'erō'ō, apika ángel, joejiritērā ĩarīrīrimaji, apika ḡō'irā ke'pakā'ā ñiarape. Topi mae opika sara rikarapakite jājirokapi ikupaka kērīkorape:

—Ka'iareka ima iyaka rēñua mae. Supa imarī misara opikapi sata'tetirā same'ebe,— kire kērīkopakā'āja ña'mitirape. (Kire na'mitiriḡeaberika wapa Jesúre nare jēñerāñu ārīrikopakaja simarape i'supaka baarika).‡

19 I'supaka kēpakā'ā ā'mitiritirā, kisarapi ka'iareka imarapaka ōterikia ta'tepatetirā ke'erape. Se'etirā, soko bikerūkirō'ōrā sakitaarape. “ḡo'imajare ba'iaja baaika ĩatirā jimarīa ba'iaja Tuparāte nare jūarūjerāñu”, ārīrika upaka sime i'sia.

20 Supa imarī weje a'riwa'rirā iyaka narī'kaḡa'serape. Sanarī'kaḡa'semaka riaka upaka sajururape riwea. Supabatirā trescientos kilómetro rō'ōjīrā yoerā sajuruwa'rape. I'supaka baawa'ri kawaru wāmujā'ārō'ōjīrā ĩkiria saarape.

15

Īḡotēñarirakamarā ángelrāka ba'iaja ḡo'imajare jūarūkia rikarimaja

1 I'sia be'erō'ō mabo'ikakurirō'ōrā apea maikoribeyua imatiyaikakaka ñiarape. Ángelrāka ĩḡotēñarirakamarā narakakaja ba'iaja ḡo'imajare jūarūkiakaka narikarape. Jimarīa ḡo'imajare boebariwa'ri, saḡi ḡiyia ba'iaja Tuparāte nare jūarūjerāñu, “Ba'iaja nabaarijayua naja'atarū”, ārīwa'ri.

2 Supabatirā riapakiaka jia waria okoika ḡeka jū'rēika upaka ima rukubaka imaria simamaka ñiarape. I'siriarijerā rīkimakaja ḡo'imajare rīkajiyerape. Werikapakiaki upaka imaki, supabatirā kijērāka ḡo'imajare baaeka jiyiḡupayeebeyurā, supabatirāoka kinúmero jī'ĩtabeyurā imarī werikapakiakite tērīkarā nimarape. Supabatirāoka arḡa Tuparāte nare ĩjika ḡariji narīkajiyerape.

* **14:12** Posiblemente este versículo es un comentario de Juan al oír lo que dijo el ángel. † **14:15** La primera cosecha puede ser la recogida de la gente rebelde para castigarla, o posiblemente es la recogida de los creyentes para rescatarlos. ‡ **14:18** Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la figura.

³ Sapi Tuparāro'si kiṑo'imajare imaruṑutarimaji imaroyirekaki, Moiséte bayakoyaroyireka mirāka bayakoyabaraka nimarape. I'supakajaoka Oveja weiwa'yua upaka imakite jiyiṑupayeokaro'si ikupaka nabayakoyarape:

–Tuparā, ritaja ima tērīwa'ribaji imaki imarī, ritaja ima pemawa'ribaji jita itaka mibaaika ime. Jia wājirokapi meṑu upakaja jia oyiaja baaiki mime. Ī'rākō'rīmato ka'iareka jariwa'ririmarīa ṑo'imaja ritaja ĩṑamaki imajiparijayuka mime.

⁴ Yija ĩṑamaki, marā mire kīkibekaja, supabatirāoka mire jiyiṑupayeebekaja imabesarāñurā. Mi'i ĩ'rīkaja ĩ'rākurioka ba'iaja baakoribeyuka mima-maka, i'supaka nimarāñu. Ritatojo wejeareka mire yi'ribeyurāte jiaṑi miwēkomabaarāka ṑoto ritaja ṑo'imaja ima upatataja miṑō'irā rērīrāñurā mire jiyiṑupayeokaro'si,— bayakoyabaraka narape.

⁵ I'supaka bayakoyabaraka nimarapaka be'erō'ō mabo'ikakurirō'ōrā Tuparāte jiyiṑupaka ōrīriwi'iarā kima kuraraka wiritamaka ñiarape.

⁶ Torā Tuparāte jiyiṑupaka ōrīriwi'iaṑi ĩ'ṑotēñarirakamarā ángelrāka ba'iaja ṑo'imajare jūarūkia rikairāte ṑoṑakā'ā ñiarape. Jariroaka jia boia ka'imarīa jāātirā, wa'eyoka orokaka ōñimaki wājitājirō'ōjīrā jērāyua naji'arape.

⁷ Torājīrā mae ĩ'ṑotēñarirakato seroa orokaka baaeka botarakamarā maikoribeyu upaka imaraparākakite rikarape. Supa imarī ĩ'ṑotēñarirakamarā ángelrākare nimarakamakireje sakījimaka ñiarape. Kire yi'ribeyurā rīkimarāja ṑo'imajare imamaka, Tuparā, ōñia imajiparimajire boebayuakaka ōñijīrika ṑururapaka sareka.

⁸ Seroa nare kījirapaka ṑoto Tuparāte jiyiṑupaka ōrīriwi'iarā ūmakaka ṑururapaka. I'supaka sabaarape ritaja ima pemawa'ribajirā jitaṑi Tuparāte ima beawa'ri. Tērīritakiji imakite torā imarapaka simamaka, i'supaka simarape. ĩ'ṑotēñarirakamarā ángelrākare ba'iaja ṑo'imajare jūarūkia rikairāte saba'irabetiyibeyukaji ūmakaka torā ṑurumaka, makioka kākaberijīrō'ō simarape.

16

Tuparāte boebayuakaka ōñijīrika ṑururika seroareka ima

¹ Sabe'erō'ō Tuparāte jiyiṑupaka ōrīriwi'iaṑi ikupaka ĩ'ṑotēñarirakamarā jājirokapi ángelrākare sārīkorapaka ña'mitirape ate:

–Tuparāte ĩariṑe'yoirā ṑo'imajare ba'iaja jūaerā, seroareka mija rikaika ōñijīrika ka'iarā mija we'aña'tabe. I'supaka samija baabe, Tuparāte boebayuakaka sarā ima simamaka,— sārīkorape.

² Toṑi mae mamarīkaki ángelte seroareka kirikarapaka ka'iarā kiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka ṑoto werikapakiaki jērāka nabaaekakite jiyiṑupayeeirā, supabatirā kiwāmea o'ojī'aeakarāte naṑo'iarā dajaka ā'mika kāmia nare ṑo'ijirapaka.

³ Kibe'erō'ōjī imarapaki ángelte seroapi kirikarapaka riapakiakarā kiwe'aña'tarape. Sakiwe'aña'tarapaka ṑoto, reyaekarā riweupakaja okoa jararapaka mae. I'supaka sabaamaka, riapakiakareka ima, ba'irījiaka ritaja jīrīpatarapaka.

⁴ ĩ'ṑarā be'erō'ōjīkaki ángel seroapi kirikarapaka riakarā, supabatirā okokoṑeapi ṑoyurō'ōrā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka ṑoto riwearo'si okoa jarapaka saro'si mae.

⁵ Ángel okoa ĩarīrīrimajire ikupaka jaikorape:
–Tuparā, jia wājirokapi meṑu upakaja jia oyiaja baaiki mime. I'supakajaoka bikija imara'aekaki imariṑotojo, maekakaoka imarijayuka mime.

I'supaka simamaka ꝑo'imajare ba'iaja baaika ĩakoꝑeka boebariwa'ri, ikupaka nare mibaayu:

⁶ Miyi'yurāte najāāmaka, jimarīa nariwea jururapaka. Supabatirā miro'si bojaĳirimajare i'supakajaoka nabaarape. I'supaka baaraparā nimamaka okoa naro'si imabepakā'ā, “Riwearo'si jayuaja nukurū”, meñua jia sime,— kērīkorape ángel okoa ĩarīrimaji.

⁷ I'supaka kērīkorapaka be'erō'ō joeĳiritērīa imarō'ōꝑi ikupaka kire sayi'rikorape:

—Rita sime Tuparā, i'supakatakaoka sime. Yija ĩꝑamaki, ritaja ima tērīwa'ribaji imatiyaikiji mime. Ritaja ĩawārūiki imarī, ꝑo'imajare ba'iaja baaeka imarō'ōĳirāja ĳiirokapi nare sawapa jēñeiki mime,— sārīkorape toꝑi.

⁸ Maekarakamarā be'erō'ōĳikaki ángel seroꝑi kirikarapaka aiyakarā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka ꝑoto aiyapeka jājia ꝑo'imajare joerapaka.

⁹ I'supaka kibaarapakapi oobaraka ba'itakaja ꝑo'imajare ĳūarape. I'supaka nare sabaako'omakaja, ba'iaja nabaatika ja'atabekaja nimarape. Supabatirā kijā'merapakapi ritaja ba'iaja ĳūawa'ri Tuparāte ĳiyiꝑuꝑayeerika ꝑo'imajare yaꝑaberape. I'supaka imawa'ri kire ĳiyiꝑuꝑayeerikopakaja ba'iaja Tuparāreka ĳaibaraka nimarape.

¹⁰⁻¹¹ Botarakamarā be'erō'ōĳi imarapaki ángelte, ikupaka baarape: Werikapakiaki jā'meruparikūmu ꝑemarā seroareka kirikarapaka kiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka ꝑoto jā'mebaraka kimaraparō'ō neiñamita'rapaka. I'supaka imawa'ri ritaja nare sayi'amaka marā baaberiwa'ri narērōkaka ꝑariji nakukurijarape. I'supaka imariꝑotojo ba'iaja nabaatika ja'atabekaja, Tuparā, mabo'ikakurirō'ōrā jā'merimajireka ba'iaja ĳaibaraka nimarape.

¹² ĩrāꝑitarakamarā be'erō'ōĳite imarapaki ángelte seroꝑi kirikarapaka riapakiaka Éufrates wāmeiriarā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaamaka riaka sarekaja ꝑōꝑorapaka. I'supaka sajarape jā'ātika ꝑērōtoꝑi i'taraparā ĩꝑarimarāre nasurararākaꝑitiyika nawaata'yaokaro'si.

¹³ I'supaka simarapaka be'erō'ō Satanárika ima maekarakamarā ĩꝑaruka upaka ĩoika ñiarape. ĩrīka imarapaki kajuyaiꝑakiaka upaka ĩoiki rijokoꝑeꝑi ꝑorapaki. Apika ĩꝑaruka ꝑorapaki werikapakiaki rijokoꝑeꝑi. Apika ĩꝑaruka imarapaki weriki waꝑuju ꝑakibaraka, “Tuparāro'si bojaĳirimaji ñime”, ārāꝑaki rijokoꝑeꝑi ꝑorapaki.

¹⁴ ĩrā maekarakamarā Satanárika ima ĩꝑaruka upaka ĩoirā imaraparā maikoribeyua baabearimaja. I'supaka simamaka ritatojo wejeareka imarā ĩꝑarimarāte, nasurararākaꝑitiyika ĩrīka ĳariwa'ririmarīa narērīrūjerape. Tuparā, ritaja ima tērīwa'ribaji imaki, ꝑiyia ꝑo'imajare ba'iaja baaika waꝑa kijēñerārimi seyarāka ꝑoto ꝑitā'mua ꝑo'ĳiataokaro'si torā na'rape.

¹⁵ “Yire mija ā'mitipe”, Jesucristore ārīkorape: “ ĩtoĳite mawi'iarā kareba'arimajire etarāñu', mija ārīwārūbeyu mijaro'si ima upaka sime yetarūkia saro'si. Yetarūkia ta'abaraka yiyapaika upakaja baabaraka imatikaja imarāñurā ꝑuri ĳĳimaka imarāñurā. I'supaka imarā imarī, rakajetikaja najariroaka jāātikarāja imarā upaka nimarāñu. I'supaka imarāñurā ꝑuri ĳariromarīa imawa'ri aꝑerā wāĳitāji i'yoꝑi'ribeyurā upaka nimarāñu”, kērīkorape.

¹⁶ Supa imarī Satanárika ima ka'iareka imarā ĩꝑarimarāre narērīrūjerārō'ō Harmagedón wāmeika sime boarikarō'ō Hebreo okapi.

17 Piyika ángel seroapi kirikarapaka wapuko'torō'ōrā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaarapaka poto Tuparāte jiyipupaka ōrīriwi'iarā kiruparikūmua imarō'ōpi ikupaka jājirokapi sajaikorape:

—Kopakaja satiyiyu mae,— sārīriokaabayurape.

18 I'supaka sārīkorapaka tiyiwa'raparō'ōjīte wīpoa yaataira'katirā, paarapaka. Supabatirā werika okaaribaraka ka'ia jājia iyirapaka, sareka po'imajare imaeka poto siyika pemawa'ribajirā.

19 Siyirapakaka īrātiji Babiloniawejea imakoperapaka maekarakaweje upaka sajarirīkarape. I'supakajaoka ritaja wejeareka imakopeika wejea riripatarapaka. Babiloniakarā ba'iaja nabaaike ye'kariribeyuka imarī, nare boebariwa'ri ba'itakaja napareareka Tuparāte nare jūarūjerape.

20 I'supakajaoka ka'ia iyimaka jūmurika, supabatirā pusia riripatarapaka.

21 Supabatirā īmipi okojiyia cuarenta y cinco kilos rō'ōjīrā ima jūjirapaka. I'supaka jūjirapaka nare pa'semaka jimarīa ba'iaja Tuparāreka jaibaraka po'imajare imarape.

17

Werikapakiakite, rōmoka imaeka

1 Supabatirā ī'potēñarirakamarā ángelrāka seroa rikaraparākakite yipō'irā etarape. Topi mae ikupaka yire kērāpe:

—Ō'ōrā mi'tabe, rīkimaka riamakairō'ōrā ima ba'iaja baariwejea, sakaka mire yibojaerā baayu. Mia je'e: Ritaja īmirījaka wā'imarītiyaiko upaka sareka imarā nimamaka, Tuparāte ba'iaja nare jūarūjerāñu.

2 I'supaka i'sia wejeakarāre ba'iaja nare baaruputamaka, ritatojo wejeareka imarā īparimarāre ba'iaja naka baarape. Īmirījaka wā'imarīrirōmote ba'iaja nare baaruputaeka imarī, ikupaka nimarape i'sia wejeakarā: Wapuju imaja jiyipupaka ōñurā imarī, ritatojo wejeareka imarāte jiyipupaka sanōñaokaro'si maerumajaka upaka nare nimarūjerape,— ángelte yire ārāpe.

3 I'supaka yire kērāpaka poto Espiritu Santore jeyobaaikapī āriwa'ri ikupaka yire sabaarape: Īrīka ángel po'imajamatorā yire e'ewa'rapaki. Torā ey-atirā werikapakiaki jū'aka imarapaki pamarā rōmore ropamaka ñiarape. Tuparāte jaiyuyetikakaka wāmea o'oeka kireka jī'ijiyerapaka. Supabatirā ī'potēñarirakao rupuko'a, ī'papitarakabi wakaiki kimarape.

4 Kosaya iyayapea upaka ioika, supabatirā jū'aka imarapaka. Supabatirā rīkimakaja, orokaka, supabatirā āta wapajā'rīakaka, perlas wameikakaka baaekaoka kojiioka kopoiareka imarapaka. Supabatirāoka ikupaka seroa orokaka baaeka pururika: Noñu upakaja pupajoatirā dajaitakaja nabaieka wapuju imaja kojiyipupayeerijayua, supabatirāoka ba'itakaja kowā'imañua korikarape.

5 Ikupaka āririkopakaja kokū'arā majērāko'abeyua wāmea o'ojī'aeka imarapaka. Ā'mitirikōrī je'e: “Babiloniawejea”, añua simarape kowāmea. “Ritajaka ba'iaja baawā'imarīrimajare wārōrimajo imarī, napako upaka koime. Supabatirā ritaja ba'ia Tuparāte yapabeyuakaka po'imajare wārōrimaja Babiloniawejeakarāre ime”, āririka simarape kokū'arā o'ojī'aeka.

6 Kore ñiawārūmaka, ikupaka koimarape: Iyaokoa ukutirā wejabiyuko upaka koimarape. Tuparārirā, supabatirā kirika bojariroka yi'riwa'ri bojarimajare najāārapaka riwea kopakaja simarape i'sia iyaokoa. I'supaka koimamaka marākā'ā āriberijīka yijarape.

7 I'supaka ñimamaka, ikupaka ángelte yire bojarape:

—¿Dako baaerã i'supaka mime? Rõmo miako'oko, “Ikuþakaro'si simekã'ã”, meriwãrũokaro'si mire sayibojawaþu'ataerã baayu. Supabatirã werikapakiaki ï'potẽñarirakao ruþuko'aiki, ï'þapitarakabi wakaiki kore e'ewa'þakã'ã miako'oki, “Ikuþakaro'si simekã'ã”, jia meriwãrũerã ï'þaba'iwã'taja mire sayibojawaþu'ataerã baayu.

⁸ Werikapakiaki miako'oka bikija õñia kimarape ruþu. Imariþotojo maekaka þuri kimabeyu. I'supaka simako'omakaja torã kime moribeyu þoto kopea tiyibeyurõ'õþi þorira'atirã kimarãñu. I'supaka kibaamaka ïatirã, jimarãa ritatojo wejeareka imarãte þuþatarãñu. I'supaka imariþotojo sabe'erõ'õþi þuri Tuþarãte kire riatarũkirõ'õrã ke'rirãñu. Kipaþera þũñurã Tuþarãte nawãmea o'oberikarã nime werikapakiaki upaka imakite ïatirã þuþatarũkirã. Ika wejea kiþo'ijiaerã baaeka ruþubajirã kipaþera þũñurã Tuþarãte o'oeka, “Ikarakamarã nime õñia imajiparũkirã”, arãwa'ri sakio'oeka.

⁹ Sarekaja ã'mitiriwãrũikiro'si þuri õrãrũkia sime. ï'potẽñarirakao ruþuko'aiki miako'a ï'potẽñarirakabi þusi upaka sime. I'supakajaoka koime rõmo saþemarã ropako'oko. Aþeroka ï'potẽñarirakamarã ïparimarã upaka sime kiruþuko'a.

¹⁰ I'supaka simako'omakaja ï'rãþitarakamarã nime ïparimarã bikija reyaekarã. Nabe'erõ'õ tuikaki imaki maekaka þo'imajare jã'merijayuka. Kibe'erõ'õjã imarũkika þuri õibeyukajika ruþu. Ñamajã þuri matikurijãkaja þo'imajare kijã'mekoþerãñu. I'supaka imariþotojo Tuþarãte arãrãka upakaja kiro'si simarãñu.

¹¹ Werikapakiaki imaroyirekaki, maekaka þuri õñia imabeririþotojo ñamajã þuri nabe'erõ'õ þiyia jã'merimaji kimarãñu. ï'potẽñarirakamarã jã'meka mirãrãte jã'meka upakaja jã'merimaji kimarãñu. I'supaka ba'iaja kibaarãka be'erõ'õþi þuri Tuþarãte riatarũkikaro'siji kime.

¹² ï'þapitarakabi waka miako'a, ï'þapitarakamaki ïparimarã upaka ima. I'supaka simako'omakaja, þo'imajare jã'meũ'mubeyukajirã nime ruþu. Ñamajã werikapakiakika jã'merũkirãro'si nime. I'supaka baarimaja imariþotojo ñoaka jã'mebaraka nimabesarãñu.

¹³ ï'þapitarakamarã imariþotojo ï'rãka ta'iarãja þuþajoairã nimarãñu. I'supaka imarã imarã, “Miyapaika upakaja mibaarika yaþawa'ri mikaja mire jeyobaabaraka yija imarãñu”, werikapakiakite narãrãñu.

¹⁴ I'supaka imawa'ri Oveja weiwa'yua upaka imakika najãrãrãñu. Suþa simako'omakaja nare kitẽrãrãñu. Suþa imarã aþerã imatiyarimaja tẽrãwa'ribaji imaki imarã suþa kibaarãñu. Supabatirã ïparimarãtarã imarã ïþamaki kime. Oveja weiwa'yua upaka imakika imarã Tuþarãte wã'maekarã imarã, kire ye'kariribekaja kiyapaika upakaja baarijayurã nime,— ángelte yire arãþe.

¹⁵ Ikuþaka aþea ángelte yire bojarape:

—Rõmore ruþairõ'õrã, rãkimakaja ima riamaka miako'a, þo'imaja kopakaja riamaka ime. Suþa imarã ï'rã wejekarã jariwa'ririmarã, ï'rãtata þo'imaja þããwa'rimarã, supabatirã naka'iareka imabayurã upatataja sime miako'a.

¹⁶ ï'þapitarakamaki ïparimarã werikapakiaki upaka imakika miako'orã, rõmore ïariþe'yorimaja nime. Suþa imarã ba'iaja kore baawa'ri, ritaja koba'irãjia ã'matirã jariromarãko kore naja'atarãñu. Suþa imarã kore jããtirã, kori'ia ba'aþuatirã, koũ'a þuri þekarã najoeriatarãka. Iko rõmore ima upaka ima weje simamaka i'supaka sanariatarãñu.*

¹⁷ I'supaka i'sia wejeakarãre nabaarãñu kiþuþajoaika upakaja Tuþarãte nare baarũjemaka. Supabatirã ï'rãka ta'iarãja þuþajoawa'ri werikapakiakite

* **17:16** Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la figura.

nipamaki nimarũjerãñu. Supa imarĩ kiyapaika upakaja kire najeyobaarãñu, “Kopakaja sajẽ'rãka ñarĩkarã seyayu mae”, Tuparãte ãrĩrãñu rõ'õjĩte.

¹⁸ I'ko rõmo miako'oko ba'itaka wejea kopakaja koime. I'supaka simamaka tokarã ãparimarã aþea wejeakarã ãparimarãte jã'merimaja imarã,— ángelte yire ãrãþe.

18

Babiloniareka imaekarãte ba'iaja jũaeka

¹ I'supaka simarapaka be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õþi ángel jã'merimajite ruira'amaka ñiarape. Jãjia ya'tariki imarĩ, ka'ia ritatojo kiyaaboarape.

² I'tojĩrã mae, jãjirokaþi ikupaka kẽrĩkorape:

—Babiloniawejea ririrũkiaro'si sime. I'supakajaoka sareka imakoþeirãte þurirãñu. I'supaka baawa'ri Satanãrika ima wejea, supabatirã ritaja wiriba'ia, ba'irĩji dajaka wejearo'si sajarirãñu.

³ Mia, ikupaka baarijayurã nimarape: Babiloniakarã ba'iaja baarirõmo upaka imarĩ, ritatojo wejeareka imarãte wapuju imaja jiyiþupaka õñurã najayaokaro'si nare sãwejabarijayuko koime. Supa imarĩ ritatojo wejeareka imarã ãparimarã ba'iaja koka nabaarape. I'supakajaoka aþerõ'õkarãreka ba'irĩjia wapajã'rĩakaja yapatiyawa'ri, sanawapaþjirape. Supa imarĩ ritatojo wejeareka waruomarãre rikimakaja niñerũ tõþoirã najarape,— ángelte ãrãþe.

⁴ I'supaka kẽrãþaka be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õþi ikupaka Tuparãro'si sãrĩkorape:

—Yire ã'mitiripẽarijayurã, i'sia wejearã mija ima'si. I'supakajaoka ba'iaja nabaarapaka upaka baabekaja mija imabe, ba'iaja najũarapaka upaka mija jũakoreka.

⁵ Tokarãre ba'itakaja baarijaparaka ima kopakaja ñiarũñaayu, — kiro'si sãrĩkorape.

⁶ I'supaka simamaka boebariwa'ri ba'iaja baarimajare riatarũkirãte ikupaka sãrĩkorape:

—Aþerãte ba'iaja nabaarapaka simamaka, saþemawa'ribaji ba'iaja nare mija baarãñu.

⁷⁻⁸ Mia je'e, rikimakaja dakoa jariwa'ririmarĩaja rikairã nime. “Imatiyairã maimẽ”, ãrĩþupajoirã imarĩ, nayapaika upakaja nabaarijayu. I'supaka nabaarijayu ko'aþitorõ'õjĩrãja ba'iaja nare mija jũarũjebe. “Jã'merimaja rõmijã maimẽ. Natĩmiarã nare reyatapamaka ba'iaja þupayurã upakamarĩa maimẽ”, ãrĩþupajoirã nimako'omakaja, ã'rãrĩmi tokarãre ba'iaja jũarãñu. Supa imarĩ reyairã, kẽsia jũarũkirã, supabatirã aþerã ba'iaja þuparirikarekaja imarãñurã riomaka imawa'ri. Supabatirã nawejea oorãka. Ika ñãñu ritaja i'sia wejeareka imarãte yijoeriatarãka simamaka. I'supaka ñãñu ritaja ima tẽrĩwa'ribaji yirikapĩ sayibaarãka simamaka,— Tuparãro'si sãrĩkopakã'ã ñã'mitirape.

⁹ —I'sia wejea ooripakã'ã ãtirã, jimarĩa aþea ka'iareka imarã ãparimarãre ba'iaja þuparirãñu, “Nimamaka dako jariwa'ririmarĩaja yija yapaika upakaja naka yija baakoþeroyirape”, ãþaraka. I'supaka ãparimarãre ãrĩrãñu Babiloniakarãka ba'iaja baarijeyoarika mirãrã.

¹⁰ I'supaka simako'omakaja Babiloniakarãka ba'iaja jũarika yapaberiwa'ri ñoakurirãja natuirãñu. Toþi oþaraka ikupaka narĩrãñu:

“¡Aya! Jimarĩa jo'baka wejepakiaka imariþotojo sooriyu. Ritaja ima aþeriweje bo'ibajirã imatiyairõ'õ simakoþerape. I'supaka simako'omakaja

tokaräre ba'iaja baaripareareka ikuparõ'õpiji i'supaka Tuparäte sabaayu”, nawejeareka imabayurã ìparimaräre ärrãñu.

11-14 I'supakajaoka oro, plata, äta wapajã'rĩa, perlas, sayapãia wapajã'rĩakaka*, supabatirã jia jiijsia jiaikakaka yapua wapajã'rĩa ima, marfilkaka nabaaeka, peruakaka, supabatirã broncekakaoka nabaaekakaka, ayabaka, supabatirã jiijsia napo'ia imaerã iyebaka napukerũkia, supabatirã canela, ba'irĩjia ba'arika rukerũkia jibaji jĩsika, iyaokoa, iyebaka yo'aba'arũkia, trigo, trigo jia oyeka, napoyarã, wa'ibikirãwẽkoa, oveja, kawaru, supabatirãoka kawaruپی türürũki upaka na'ririjayuaoka, ritaja õ'õrã yija bojaekarakaba'i Babiloniakaräre e'etoparaka imakoperoyirape. I'supaka simamaka ìakopeka ritaja waruaka nare ìjirimaja mirãrã oribaraka nimarãñu. I'supaka nimarãñu ritaja narikakopeika pupajoawa'ri,

“No'orã apekurioka sayija ìjibesarãñu mae. Jiakaka nayapakoperoyirapaka, supabatirã ritaja ba'irĩjia wapajã'rĩa narikakooperoyirapaka pitiyika naririwa'yu mae, apekurioka sanarikaerãmarĩa”, narĩrãñu.

15 Supa imarĩ Babiloniarã ba'irĩjia ìjiritã rĩkimakaja niñerũ tõpokopeka mirãrã, soorãñurĩmi yoeپی oribaraka nimarãñu, “Naka ì'rãtiji ba'iaja torã yija jũaa'si”, ärrĩwa'ri.

16 Topi imatirã ikupaka ba'iaja puparibaraka narĩrãñu:

“¡Aya! Ba'itakaja sabaayu Babiloniawejea. Rõmo jiyuritaka imakote ima upaka imaweje simakoperoyirape. Supabatirã sayapãia wapajã'rĩa iyayapea ìoika supabatirã jũ'aka jããtirã, rĩkimakaja kojiioka kopõ'ireka imarapaka, orokaka baaeka, supabatirã äta wapajã'rĩakaka baaeka, perlas wameikakaka baaeka upaka imaweje simakoperoyirape.

17 Supabatirãoka ritaja narikakooperoyirapaka ñojimarĩji oopataika”, ba'irĩjia torã ìjikoperoyikarãte ärrĩrãñu.

Wapuru ìparimarã, naro'si ba'iraberimaja, supabatirã wapuruپی waruaka e'ewa'ritirã ìjirimaja ñoakuripi i'supaka imarãka ìañumarãñurã.

18 I'supakajaoka ate, Babilonia oobaraka jimarĩa sũmakapupakã'ã ìawa'ri pañebaabaraka ikupaka nakasererãñu: “I'siweje imaroyiraparõ'õjĩrã ima weje imabeyua mae”, narĩrãñu.

19 Tërĩrikaja ba'iaja pupariwa'ri narupuko'areka ka'ia napearãñu. I'supaka baatirã pañebaabaraka ikupaka narĩrãñu:

“¡Aya! Ba'itakaja sabaayu Babiloniawejea imakoperoyirapaka. Wapuru jo'baka rikairã sapi waruaka torã e'ewa'paraka nare ìjiritã, rĩkimakaja niñerũ tõpokoperoyiraparã. Ñojimarĩji soopatayu mae”, narĩrãñu wapurureka imarã,— mabo'ikakurirõ'õpi Tuparãro'si sãrĩkorape.

20 Torãjĩrã ikupaka sajaikopakã'ã ña'mitirape ate:

—I'sia wejea oopatamaka ìatirã, jijimaka mija imabe mabo'ikakurirõ'õreka imarã. Kirika bojariroka mija bojaerã Cristore pũataekarã, Tuparãte nare añua boja'ìjirimajaoka, supabatirã Tuparãte yì'yurã upatiji jijimaka mija jape. I'supaka mija imabe torã imaroyiraparãte ba'iaja mijare baawã'imarĩka wapa ba'iaja najũaika simamaka,— sãrĩkorape.

21 Torãjĩrã ate apika ángel jãjikate ñiarape. Supa imarĩ, jo'baka äta trigo mukerũkia upaka ima e'etirã riakarã kiyiatarape. I'supaka sabaatirã, ikupaka kërãpe:

—Äta yiyiataika upakaja, Babilonia Tuparãte riatapatarãñu. Supa imarĩ apekurioka po'imajare ìape'arũkimarĩa simarãñu.

* 18:11-14 Telas de lino fino, seda, de color púrpura y rojo

- 22 I'supaka simamaka torã arpa birebaraka nabayakoyarijaya, supabatirã ma'saka napupurijayua, trompeta napupurijayua, apekurioka ã'mitirirũkimarã sajarirãnu. Supa imarĩ i'sia wejeareka jia oyiaja ba'irĩjia baarika õñurã apekurioka sarã ba'irabebaraka imabesarãñurã. I'supakajaoka simarãnu trigo oyerimajaro'sioka.
- 23 I'supakajaoka jia yaaboabaraka torã ima apekurioka yaaboabaraka imabesarãka. Supabatirã jĩjimaka pitañi'awa'ri nimarijaya imabesarãka mae. Mija ã'mitiþe Babiloniawejeakarã. Ritatojo wejeareka imabayurã bo'ibajirã waruamarã mijakarã imakoperape. Mija ye'oapi ritatojo wejeareka imarãte mija pakirape mija waruaka takaja nayapatiyaokaro'si. Supa imarĩ Tuparãte jiyipupayeebeyurã najarape.
- 24 Tuparãte nare añua bojaĩjirimajare, supabatirã kire yi'yurãte, i'supakajaoka ritaja po'imajatatarãre jããbaraka mija imaroyirape. I'supaka mija baaroyirapaka wapa ba'itakaja mija jũayu mae,— ãta jo'baka riakarã yiatarapakite arãpe.

19

1 I'supaka simarapaka be'erõ'õ rĩkimarã mabo'ikakuripi najaimaka ña'mitirape. Ikuþaka jãjirokapi narĩkorape:

—“Aleluya. Tẽrĩrikaja jiika maipamaki Tuparãte ime”, kireka marĩrijariye'e. I'ki Tuparãja imaki ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã ma'rirũkia imakopekareka mare tããekaki. Ritaja ima bo'ibajirã imaki kime, supabatirã ritaja ima pemawa'ribajirã jĩtakiji kime.

2 “Ba'iaja ritajaka wã'imarĩtiyaikote yiwẽkomabaarãnu”, rita añuka imarĩ, wapujumarã ba'iaja kore kibaayu. Ba'iaja kobaaekapi ritatojo wejeareka imaekarãte ba'iaja koimaruþutaeka. I'supaka simamaka Tuparãte yapaika baaroyiraparãte jããekakote, i'supaka kobaaroyirapaka iarapaki imarĩ, kore kiriatarape mae,— narĩriokabayurape mabo'ikakurirõ'õpi.

Ba'iaja ritajaka wã'imarĩtiyaiko upaka po'imajare Babiloniawejeakarã ba'iaja imaruþutairã imamaka i'supaka narãpe.

3 Supabatirã ikuþaka narĩriokabayurape ĩrãjaoka ate:

—“Tẽrĩrikaja jiika maipamaki Tuparãte ime”, kireka marĩrijariye'e, Babiloniawejea ooeke umakapuritiyirũkimarã ima simamaka,— narĩkorape.

4 I'supaka narĩkorapaka poto, Tuparã ruparikũmu wãjitãji veinticuatro rakamarã pakiarimarã, supabatirã botarakamarã maikoribeyu upaka imaraparãte mo'ipãñawa'rape. Topi imatirã ikuþaka narãpe:

—I'supaka nañua rita sime. Tẽrĩrikaja jiika maipamaki Tuparãte ime,— narãpe kire jiyipupayeewa'ri.

5 I'supaka simarapaka be'erõ'õ Tuparã ruparikũmua imarõ'õpi ikuþaka sajaikorape:

—“Tẽrĩrikaja jiika mime”, aparaka jĩjimaka Tuparãka maimaye'e. Po'imajare ĩaika wãjitãji imatiyarimaja, imatiyabeyurã upaka imakopeirãoka, ritaja kiyapaika upakaja kiro'si baarijayurã kire jiyipupayeebaraka jĩjimaka maimarijariye'e,— sãrĩkorape.

Jesús, Oveja weiwayua upaka imakiro'si nabayakoyaeka

6 I'supaka simarapaka be'erõ'õ, rĩkimarãja jairiokabayurã, supabatirã ãta okaayu upaka, supabatirã wĩþoa jaika upaka baatirã ikuþaka narĩkorape:

—Aleluya. I'supaka imaki imarĩ, ritajare kijã'merijayu. Supa imarĩ
“Ritaja imabo'ibajirã tẽrĩrikiji imaki kime”, ãparaka kire
majiyipupayeerijariye'e.

⁷ Oveja weiwa'yua upaka imakite pitañi'airã upaka mija imarĩmi seyayu
mae. I'supaka simamaka Tuparãte jĩjimakaپی jiyipupaka õparaka
maimaye'e, kika maimajiparãka imarĩ. Oveja weiwa'yua upaka imaki
jeyomakore* ketarũkia jĩjimakaپی ta'atikaja koima upaka kiruþu nimar-
ijayu.

⁸ Jĩakaka boia ka'imarĩa jarirooka najãrũkia Tuparãte nare jĩirape,— sãrĩkorape.
Najãika ka'imarĩa ima, “Ba'iaja baabekaja Tuparãte yi'yurã”, ãrĩrikopakaja
simarape.

⁹ Sarokajĩte ikupaka ángelte yire ãrãpe ate:

—Mae mire ñarĩrã baaika jia samio'obe: “Oveja weiwa'yua upaka imakite
pitañi'aika upaka baarãka baya niaerã kioyibojaekarãre jĩjimaka jarirãñu ji-
itaka Tuparãte nare baamaka”, ãñua mio'obe,— ángelte yire ãrãpe.

Supabatirã,

—Rita sime ika mire yibojaika, Tuparãrika bojariroka imatiyaika sima-
maka,— yire kẽrãpe.

¹⁰ I'supaka kẽpakã'ã, jiyipupaka kire õrĩwa'ri kiwãjitãji yimo'ipãñarape.

—Mimo'ipãña'si yiwãjitãji. Mima upakaja, supabatirã mijeyomarã Jesũre
yi'yurã upakajaoka Tuparãte yapaika baaiki ñime yiro'si. Supabatirã
“Ikupaka kime Tuparã”, ãrĩwa'ri Jesũre wãrõekakaka bojarijayurã
maime. I'supaka ĩ'rãtiji bojarijayurã maimamaka, Tuparãte takaja
mijiyipupayeetiyabe,— ángelte yire ãrãpe.

Kawaru boika pamarã tuyuki tẽrĩritakaja imarimaji

¹¹ I'supaka kẽrãpaka be'erõ'õ, mabo'ikakurirã kopereka upaka wiritamaka
ñiarape. Sawiritarapaka þoto kawaru boika torã rĩkamarapaki pamarã, ĩ'rĩka
þo'imajire tuyurape. “Kẽrĩrijayu upakaja baaiki, wãjimiji bojarimaji”, wãmeiki
kimarape kireka tuyurapaki. Wãjia þo'imajare jã'meiki, supabatirã kimaja-
marãre ba'iaja baaeka pi'iwa'ri pitã'mua þo'ijiaiki kimarape.

¹² Kiñakoa þeka jũrẽika upaka yaaboarapaka. Kirupuko'areka rĩkimakaja
niparimarã mirãrã bu'ya tuaekaki kimarape. Wãmea kireka o'ojĩ'aeka, i'ki
ĩ'rĩkaja kiõñua simarape.

¹³ Riwearã ñu'aeka saya upaka jarirooka jããiki kimarape. “Tuparãte nare
ãñu upakaja þo'imajare baabeaiki ñime”, ãñua wãmeiki kimarape.

¹⁴ Supa imarĩ kisurararãka mabo'ikakurirã jariro boia ka'imarĩa
jããekarã imaraparã. Supabatirã kawaru boirã pamarã tuyutirã kibe'erõ'õ
na'ririjarape.

¹⁵ Narupurõ'õ a'ririjarapaki rijokopereka sara opika imarapaka. Sara
kopakaja kioka imarãñu. I'supaka kiokapi kimajamarãre ĩ'rãpẽ'rõtorãja
kibaarãka simamaka. I'supaka imawa'ri ritaja jã'mewãrũiki imarĩ, ba'iaja
baarimajare baaika ĩariþe'yowa'ri nare kiwẽkomabaarãñu. Ritaja ima
tẽrĩwa'ribaji imaki Tuparãte nare boebapakã'ã ba'itakaja nare baarimaji ki-
marãñu kiro'si.

¹⁶ Kijariroakarã supabatirã kirijoarãoka ikupaka ãñua o'oeka jĩ'ĩtarapaka:
“Ĩĩ kime ritaja ĩparimarã ĩpamaki, supabatirãoka ritaja imatiyarimajare
jã'merimaji”, ãñua simarape.

* 19:7 La esposa del Cordero representa los creyentes en Jesucristo.

17-18 I'supaka simarapaka be'erō'ō ī'rīka ángelte aiyakareka rīkamapakā'ā ñiarape. Wejeþemareka wiyua wayurika rabarika ba'arimajaka simamaka ikupaka jājirokapi nare kērāþe:

–Tuparāte mijaro'si baaweirāka mija ĩara'abe. Kawaru boiareka tuyukate jāþaterākakaka rērīra'atirā þo'imaja rabarika mija ba'arape. ĩparimarā, supabatirā jājirā, kawarurāka, naþemapi a'ririjayurāteoka supabatirā surararāka ĩparimarā, naþuþayariji imarijaturā, toþi i'supakajaoka aþerāte ba'irabeĳirimaja, imatiyarimaja, imatiyarimajamarīrāoka nari'ia mija ba'arape,— ángelte nare ārāþe.

19-20 I'supaka simarapaka be'erō'ō werikapakiaki upaka imarapaki ritaja ĩparimarā nasurararākapitiyika nare kirēamaka ñiarape. Supabatirā torā imarapaki kijeyomakioka “Yi'i imaki Tuparāro'si bojaĳirimaji”, ārīkoþebaraka werikapakiakite ĩaika wājitāji maikoribeyua baabeawa'ri, werikapakiaki jērāka jiyiþupaka ōrāþarā þo'imajare, supabatirā kiwāmea o'ojĳ'araparāre kipakirape. I'supaka imaraparāte rērāþe, kawaru þemarā tuyurapaki, supabatirā kisurararākapitiyika þitā'mua ko'api'yaokaro'si. Kawaru boika þemarā tuyurapaki naka ĳþaraka ĩþarā ba'iaja baarimajare kiñi'arape. Supa imarī werikapakiaki, supabatirā, “Tuparāro'si bojaĳirimaji ñime”, ārīroyirapakiteoka ōñirāja þeka azufreþi jū'rēiritarā nare kitaarape.

21 Supabatirā ĩparimarā, nasurararākapitiyika etaraparāte þuri kawaru boika þemarā tuyurapaki kirijokopearā sara imarapakapi ba'iuþakaja nare jāþaterapaki. I'supaka simamaka dajaka ima ba'aika wayurika kopakaja ña'þirapaka kijāþateraparā ri'ia ba'abaraka.

20

Mil rakakuri wejeþ'rāka jā'mebaraka Jesúre imarūkia

1 I'sia be'erō'ō, mabo'ikakurirō'ōþi þerumijia jo'baka, kajuyaiþakiaka upaka ĩoikite kipi'þerūkia rikatirā ángelte ruira'amaka ñiarape. Supabatirā kopea tiyibeyua ima kiwierūkiaoka kirikarape.

2-3 Ruetatirā kajuyaiþakiaka upaka ĩoikite kiñi'arape. Mia je'e mae, i'supaka kibaarapaki kime Satanás, bikija āñaka upaka ĩoiki þo'ijiritirā þakiroyirekaki. Kire ñi'atirā þerumijiaþi ángelte kire pi'þerape, ñoaka mil rakakuri wejeþ'rā rō'ōjĳrā kopea tiyibeyurō'ōrā kimaokaro'si. Supabatirā sareka kire kitāterape ñoaka þo'imajare þakibekaja kimaokaro'si. I'sia be'erō'ōþi þuri matikuriji kimaerā kire kija'ataerā baarape.

4 Toþi mae jā'mebaraka narupairō'ōrā ruþajiyeraparāte ñiarape. Mia je'e mae, Jesúre ye'kaririberiwa'ri, kimajaroka ja'atabeyurā, werikapakiakire kijērākapitiyika jiyiþuþayeeberiwari kiwāmea nakū'arā, supabatirā naþitakarā o'ojĳ'aberika mirārā nimarape. Supa imarī wāmua natoata'ruekarā imariþotojo, ōñia jariþe'ritirā mil rakakuri wejeþ'rāka Cristoka jā'merimaja nimarape.

5 Aþerā reyaekarā þuri mil rakakuri wejeþ'rāka kijā'merāka be'erō'ōrā ōñia jariþe'rirūkirā imaraparā.

6 Supa imarī wāmua natoata'ruekarāte mamarĳi ōñia Tuparāte jariþe'rirūjemaka ĳĳimaka nimarāñu. Kire ā'mitiripēairā imarī, aþekurioka nareyabesarāñu. Supa imarī Tuparāte yaþaika kurarākare baaiþa upaka baarimaja nimarāñu. I'supakaja Cristoro'sioka baarimaja imarī, mil rakakuri wejeþ'rāka kika najā'merāñu.

Þyia Satanáre nakutekoþeka

7 Mil rakakuri wejeþ'rāka o'rirāka be'erō'ō ja'atarūkika kime Satanás.

8-9 Topi poritirā Gog wāmeirā, supabatirā Magog wāmeirāte kiyapaika upakaja baarūjebaraka kimarāñu ate. Gog, supabatirā Magog kopakaja rita-tojo wejeareka Tuparāte yapabeyutatarā nimarāñu.

I'sirokapi nare kipakirāka ā'mitiritirā ritaja ka'iaipi narērīrāñu, pitā'mua Tuparārirāka ko'api'yaokaro'si. Tērīrikaja rīkimarā nimarāñu ritaja tatarā pō'imaja. Supa imarī, Tuparāte wātaka ōñurāre imaweje namorape. I'supaka nabaako'omakaja ĩmipi peka Tuparāte kimajamarāre ña'atarāñu, nimaupatiji nooriyaokaro'si.

10 I'supakajaoka peka azufrepi jū'rēiritarā Satanāre, pō'imajare pakirimajire, kitaarāñu. I'sia ruḡubaji sarekajaoka werikapakiaki, supabatirā “Tuparāte bojaĳirimaji ñime”, ārīpakiroyikakite kitaekarō'ōrā simarape. I'supaka nare kibaamaka ĩmiareka, ñamiarekaoka ba'iaja jūarīji torā nimarāñu.

Po'imajare imaeka mirāka upakaja ĩtirā piyitaka sawapa Tuparāte nare jēñerūkia

11 I'supaka simarapaka be'erō'ō jo'baka tērīriki ruḡarikūmua boitaka imarapakarā ĩrīkate ruḡamaka ñiarape. Ritaja ima bo'ibajirā tērīrikiji kimamaka, kīarapaka wājitāji ritatojo wejea rirapaka. I'supaka baawa'ri aḡekurioka maiberijīka sajarape.

12-13 Riapakiakarā ña'mirirakarā puḡamirāka supabatirā reyaekarā puḡamirāka tuikarō'ōrā ima poatirā ōñia kijaripe'rirūjerape ate. Reyaeka mirārā ōñia jaripe'ritirā, torā ruḡarapaki wājitāji narīkajiyemaka ñiarape. Imatijarimaja, imatijabeyurāoka nimarape. Torā narīkajiyerapaka poto papepa pūñu Tuparāte wierape. I'sipūñurā ritaja pō'imajare baaeka mirāka o'oeka imarapaka. I'supaka simamaka sareka ĩtirā, “Ikupaka baaeka mirārā mija ime”, torā ruḡarapakite nare ārāpe. Supabatirā “Ikarakamarā nime yika imarūkirā”, ārīwa'ri kio'oeka pūñuoka kiwierape.

14-15 I'sia be'erō'ō reyaeka mirārāte imaeka mirārō'ō rērārī e'etirā peka azufrepi jū'rēiritarā Tuparāte sataarape. Supabatirā papepa pūñurā “Ikarakamarā nime yika imajiparūkirā”, āñua kirikarapapūñurā nawāmea o'oĳi'aberikarāte ĩtirā peka jū'rēiritarā nare kitaarape. I'supaka baawa'ri aḡekurioka nare kīabesarāñu.

21

Wejea mamaka, wejepema mamaka imarūkia

1 Ritatajo ka'ia, riapakiaka, wejepema rirapaka be'erō'ō, mamaka ate Tuparāte ka'ia, wejepema pō'ijiamaka ñiarape.

2 I'supaka simamaka jia oyiaja baabaraka nimarūkirō'ō mamaka Jerusalén Tuparā pō'ipi ruirā'atirā saña'rīpañamaka ñiarape. ĩakōrī je'e: Rōmo pitañi'aerā baaeka kotīmite kore ĩajiyuokaro'si saya jia jāāweitirā koima upaka jiyurika imarō'ō simarape.

3 I'supaka sabaarapaka be'erō'ōĳite, Tuparā ruḡarikūmua imarō'ōpi ikupaka jājirokapi sārīkorape:

—Mija ĩabe. ĩPo'imajaka Tuparāte ime mae! I'supaka simamaka, “Mabo'ikakurireka Tuparāte ime”, ārīrika imabeyua. Po'imajaka Tuparāte ima simamaka, i'supakajaoka nime naro'si, “Yija ĩpamaki mime”, kire āparaka.

4 Tuparāka imarimaja nimamaka reyarika, ba'iaja puḡaririka, oririka, ā'mika najūakoḡekaoka imabesarāka mae. Supabatirā nare kijiyipupayeerāñu ate norikoreka. I'supaka simarāñu bikija ba'iaja jūarika imakoḡeka imabepakā'ā,— sārīkorape mabo'ikakurirō'ōpi.

5 Torāĳirā kiruḡarikūmuarā ruḡatiirā ikupaka Tuparāte yire ārīkorape:

—Miabe, ritaja bikija imakoꝑeroiyireka, mamaka oyiaja sō'toarā yo'ayu mae,— kērīkorape.

I'supakajaoka,

—Ika mire yibojaika upakaja samio'obe. Mire pakibeyuka yi'i. Mire yibojaika upakaja ñamajī simarāñu,— yire kērīkorape.

⁶ I'supaka yire ārīweatirā, ikupaka yire kibojakorape ate:

—Kopakaja ritaja yijieyu mae. I'supaka simamaka Alfa, Omega upaka imaki ñime. Alfa ñime ñañu ritaja po'ijiaekaki imarī. I'supakajaoka Omega ñañua “Ñamajī wejea tiyirūjerūkika ñime”, ārīrika sime. Okoa ukurika mare jitotiyaika upaka yire pupajoatirā, yire jēñeirāte ba'iaja najūaeka be'erō'ō yipō'irā netarāka poto ōñio okoa wapamarīaja nare yisīarāñu nimajipaokaro'si.

⁷ I'supakajaoka yibaarāñu yire ā'mitiripēarija'atabesarāñurāte. Yire takaja jiyipupaka ōrīrāñurā pūri, yimakarā upakaja yika imarāñurā.

⁸ Jesúre ā'mitiripēabeyurā pūri ikupaka baarijayurā: “Po'imajare mare ā'mijīa'si”, ārīwa'ri kire ā'mitiripēabeyurā, i'supakajaoka yiyapabeyua baairā, po'imaja jāārimaja, nayapaika upakaja rōmitikaka wā'imarīrijayurā, supabatirā po'imajare bitarijayurāteoka wēkomaka yibaarāñu. I'supakajaoka wapuju imaja jērāka jiyipupayeeirā, supabatirā pakirimajareoka peka jū'rēiritarā nare yitaarāñu apekurioka nare ĩakoreka,— yire kērīkorape.

Mamaka Jerusalén wāmeika

⁹ I'supaka simarapaka be'erō'ō ĩrīka ángelte yipō'irā etarape. Iki imarapaki ĩ'potēñarirakamarākaki ba'iaja po'imajare jūarūkia seroarā rikaeka mirāki. Mae, ikupaka yire kērāpe:

—Dajoa, Oveja weiwa'yua upaka imaki rūmuro'si imarūkikote mire yibeaeerā,— yire kērāpe.

¹⁰ I'supaka yire kērāpaka be'erō'ō, Espiritu Santore yire jeyobaamaka ikupaka yire sabearape: Pusia jo'baka ĩmitakarāja ima ruꝑututuarā yire ke'ewa'rape. Torā kika yeyarapaka poto ba'iaja baarūkimato, mamaka Jerusalénwejea Tuparā pō'ipi ruirā'atirā saña'rīpañarapaka yire kibearape.

¹¹ Mia je'e, i'siwejea pūri Tuparāte yaaboaikapiji yaaboaiweje imarapaka. I'supaka imawa'ri āta jaspe wāmeika jia waria mayoiwapu'ataika upaka ōirō'ō simarape.

¹²⁻¹³ I'sia wejerijerā jia ĩmirā jaarākueka simarape. Supabatirā ĩ'poū'puarāe'earirakao koperekaika simarape. Jā'ātipē'rōtopi maekaraka kopereka, wayerupitipē'rōtopi i'siaraka koperekajaoka. Supabatirā wejerīrīka pē'rōtopioka i'siraka kopereka, ma'karoka pē'rōtopi i'tojīrājaoka koperekaika simarape. Israelkarā ĩ'poū'puarāe'earirakatatarā imarā wāmea ĩ'rāba'iji kopereka rakakaja o'ojī'aeka imarapaka. I'supakajaoka kopereka rakakaja ĩ'rārimaki ángelrākare sareka rīkarape.

¹⁴ I'supaka simamaka, āta pāātateka ōrīa'si ārīwa'ri ĩ'poū'puarāe'earirakao sajā'ārā āta jo'bari'okapi turirupamo'meka simarape. ĩ'pawājoū'puarāe'earirakamaki Oveja weiwa'yua upaka imakite pūataekarā, apóstolrāka wāmea jī'ītarapaka, nimarapaka upatiji āta imarapaka simamaka.

¹⁵ Ángel yika jairapaki wejea kijērābaarūkia orokaka baaeka rikarapaki, kopereka, supabatirā āta pāātateka jērābaarūkiaro'si.

¹⁶ Supa imarī sakijērābaamaka, dos mil doscientorakakuri kilómetro rō'ōjīrā oyiaja sajērāka simarape, sajo'baka, sañoakaoka.

¹⁷ Āta pāātateka po'imajare jērābaaikapi sakijērābaamaka, sesenta y cinco metros rō'ōjīrā mo'rīa simarape.

18 Jaspe wāmeika ātakaka baaeka simarape wejea āta pāātateka. Supabatirā apeapi rukebekaja orotakakaka baaekaweje simarape.

19 Supabatirā āta pāātateka rokarā ī'pou'puarāe'earirakao āta ima, jia jiyurika āta wapa jā'rīakaka baaeka simarape. Mamarīkao, jaspe, jia waria ya'tarikakaka imarapaka. Rokajīkao zafiro wejepema jī'mia upaka imarapaka. Ī'porokajīkao wāmea ágata pūñua upaka jī'mia imarapaka. Maekarakaorokajīkao esmeralda imarapaka.

20 Supabatirā botarakaorokajīkao āta ónice jū'aka boiapitiyika yariraka imarapaka. Ī'rāpitarakaorokajīkao jia jū'aka cornalina imarapaka. Ī'rōtēñarirakaorokajīkao jū'sipoa crisólito imarapaka. Ī'potēñarirakaorokajīkao jī'mia berilo imarapaka. Maekarakaotēñarirokajīkao jū'sipoa topacio imarapaka. Botarakaotēñarirokajīkao crisoprasa jī'miajao imarapaka. Piyio bo'io wejepema upaka jī'mia āta jacinto imarapaka. Piyio imarapaka amatista arebosiakaka.

21 Ī'pou'puarāe'earirakato kopereka ñiarape. Sarakakaja Ī'rō perlakaka baaeka simarape. Supabatirāoka wejeñe'metāji imarapaka ma'a apeapitiyika rukubekaja orotakakaka baaeka imarapaka.

22 I'sia wejeareka Tuparāte jiyipupaka ōrīwi'ia ĩatōpoberapaki yi'i. Maipamaki Tuparā ritaja ima bo'ibajirā tērīrikaja imaki, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imakiteoka napō'irāja nimamaka nayapairō'ōrāja po'imajare nare jiyipupayeerape. I'supaka simamaka nare jiyipupayeerūki wi'ia imabeyurō'ō simarape.

23 I'supakajaoka ritaja ima pemawa'ribajirā jīitakiji Tuparāte imaraparō'ō imarī, ikiji torā yaaboarapaki. Supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imakioka i'supakajaoka kiyaaboarape. Supa imarī aiyate yaaika, ñamikakite yaaboikaoka yapabeyurō'ō simarape.

24 I'sia wejea yaaboikaopi ritatojo wejeareka imarāte jia imarijarirāñu. Niparimarā narikarijayua wapa jā'rīa imatiyaikakaka e'era'atirā Tuparāte nijirāñu kire jiyipupaka ōrīwa'ri.

25 I'supaka nabaarūkirō'ō imarī, wiekaja kopereka imajiparijarirūkirō'ō simarāñu. I'supaka simarāñu ñamia imabesarāñurō'ō imarī.

26 Torā ritaja wapa jā'rīa imatiyaikakaka ritatojo wejeareka imarāoka narikaika e'era'atirā Tuparāte nijirāñu kire jiyipupayeewa'ri.

27 I'supaka simamaka Tuparāte yapabeyua imarūkimarīrō'ō imarī ba'iaja baarimaja, pakirimajareoka sakākabesarāñu. Oveja weiwa'yua upaka imaki papepa pūñurā, "Ikarakamarā nime yika imarūkirā", ārīwa'ri nawāmea sareka o'o'jī'aeakarā takaja kākarūkirō'ō simarāñu.

22

1 I'supaka yire kibearapaka be'erō'ō, jia waria ima riaka ōñio okoraka imajiparūkiria ángelte yire bearape. Tuparā ruparikūmua, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki ruparikūmua sarupaka imaria simarape.

2 Wejeñe'metāji ma'a imarapakarā sañe'metājite juruteparia simarape. Supabatirā i'siriarijereka ĩ'papē'rōto wā'tarāja ōñio yapua rīkajiyerapaka. Ī'rīka aiya o'atarimarīaja ruirijayua simamaka, ĩ'rākuri wejē'rākareka ĩ'pou'puarāe'earirakakuri ruirijayua simarape. Ritatojo wejeareka imarāte jīokaro'si ōñioka simarape sapūñua.

3 Supabatirā Tuparāte ĩaripe'yoika imabeyurō'ō simamaka, "Ba'iaja simarū", kērīrūkimato simarāñu. Torā Tuparārika, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imaki ruparikūmua imarāka. I'supaka simamaka

ritaja torã imarãñurã Tuparãte yapaika upaka oyiaja baabaraka kire najiyipupayeerijarirãñu.

⁴ Maekaka maki Tuparãte ñabeyua simako'omakaja, wejea mamaka kipo'ijiarãñurõ'õrã puri kire ñarika imarãka. Supabatirã kiwãmea nakũ'areka kio'ojĩ'arãñu.

⁵ Supabatirã maipamaki Tuparãja nare kiyaaboarãñurõ'õ imarĩ, aiyaka, yaaboaika yapabeyurõ'õ simarãñu. Supabatirãoka ñamia imabeyurõ'õ simarãñu. I'supakajaoka torã kika jã'mebaraka nimajiparãñu.

Jesucristore etarũkia koyiaja jariwa'yua

⁶ I'sia be'erõ'õ ikupaka ángelte yire ãrãpe ate:

–Ritaja makãrãrũñuroka upakapi Tuparãte mire ñarũjeika, mire kiã'mitirirũjeikaoka rita ima. I'supaka simamaka ritaja mire yibojaika upakaja simarãñu. Maipamaki Tuparã imaki kiro'si bojaĩjirimajare jia jaiwãrũerã nare jeyobaarijayuka. I'supaka imaki imarĩ, ikijioka imaki ika ritaja mire yibojaerã yire pũatarapakiki,— yire kãrãpe.

⁷ Supabatirã ikupaka yire kãrãpe ate:

–Ikupaka Jesũre ãñu: “Mija ã'mitipe. Ñojimarĩji mija põ'irã ya'rirãñu ate. I'supaka simamaka, ika majaroka 'Ikupaka simarãñu', ãrĩwa'ri Tuparãte bojaekakaka o'oeka pũñurã yi'yurã jĩjimakapi imarãñurã”, kãrĩbojayu,— ángelte yire ãrãpe.

⁸ Juan ñime ika ritaja ñatirã, sã'mitiritirãoka so'oiki. Ángelte yire sabearapaka poto jiyipupaka kire õrĩwa'ri kiwãjitãji yimo'ipãñarape.

⁹ Ikupaka puri yire kãrãpe:

–Mimo'ipãña'si. Miupakaja Tuparãte yapaika upakaja baaiki ñime yiro'sioka. Tuparãro'si bojaĩjirimaja, supabatirã ika pãpera pũñu o'oeka yi'yurã upakaja imaki ñime. I'supaka simamaka, Tuparãte takaja mijiyipupayeebe,— ángelte yire ãrãpe.

¹⁰ Torãjĩrã ate ikupaka yire kãrãpe:

–Ika majaroka mio'oika, po'imajare miõrĩrũjebe, samio'oika upakaja simarũkia koyiaja jariwa'yua simamaka.

¹¹ Koyiaja sajariwa'pakã'ã, ba'iaja baarimaja puri nima upakaja nabaarijaririyapaye'e nayapaika upakaja nimaaparũ. I'supakajaoka ba'iaja pupajoairã napupaka nare ãñu upakaja napupajoaparũ. Supabatirã “Jia baairã ñime”, Tuparãte nare ãñurã puri jĩjimaka kiyapaika baabaraka nimarũ. I'supakajaoka Tuparãte jiyipupaka õrĩwa'ri ba'iaja baarika ja'atarika yapairãja sanaja'atarijarirũ,— ángelte yire ãrãpe.

¹² Ikupaka Jesũre ãrãpe:

–Mija ñabe. Ñojimarĩji mija põ'irã ya'rirãñu ate. Mija põ'irã eyatirã po'imajare baaeka upakaja jia baaekarãte, i'supakajaoka ba'iaja baaekarãte simaupakaja sawapa nare yibaarãñu.

¹³ I'supaka yibaarãñu Alfa, Omega upaka imaki imarĩ. Yi'ipi ãrĩwa'riji ritaja simaũ'mueka. Supabatirã yi'ipi ãrĩwa'rjioka ritaja ima tiyirãka.

¹⁴ Ba'iaja nabaaiika jũjerũjekarã saya upaka ima jariooka ka'imarĩa jããirã upaka imarã. Ñrãtarãja imarã wejea mamaka Tuparãte po'ijiarãñurõ'õrã kãkarũkirã. Supabatirãoka torã eyatirã õñio yapurika ba'arũkirã. I'supaka imarãñurã imawa'ri, jĩjimaka torã nimarijarirãñu.

¹⁵ Mia je'e: Aperãte bitarijayurã, nare sajitoika upakaja aperãka wã'imarĩrijayurã, po'imajare jããrijayurã, wãpuju imaja jãrãka jiyipupayeeirã, supabatirã pakirikapiji imarijayurã, Tuparãte yapabeyua baawa'ri, kipo'irã apekurioka eyabesarãñurã.

¹⁶ I'supaka simamaka yi'i, Jesús, i'sia majaroka mijare ángelte bojaerã kire yipũataeka, yire yi'riwa'ri rãrãrijaparaka jĩjikapĩ sãrãwãrũrijayurã mija imamaka. David imaroyikaki riparãmi mirãki ñime. Yireka pupajoaweitirã “Wãrĩrika ru'ara'aerã baaika ruþujĩte warara'aiki tã'þia jo'baki upaka Tuparãte pũatarãki kimarãñu”, Moisés imaekakite o'oeka,— Jesúre arãþe.

¹⁷ Espiritu Santo, supabatirã Oveja weiwa'yua upaka imaki jeyomako* ãrãtiji oyiaja jairã.

—Mija i'tabe Cristore yi'yurã mija jayaokaro'si,— þo'imajare nañu.

I'supakajaoka aþerãte narĩrũ sã'mitiyurã naro'si.

—Õñio okoa ukurika mijare jitomaka, waþamarĩaja sukurĩ mija i'tabe,— nañu.

¹⁸ —Ika þapera jaiika ã'mitiririjarirãñurãte, yi'i, Jesús ikupaka nare sabo-jarijayuka: Ika þapera þũñurã o'oeka ima þemawa'ribaji noñu upakaja pupajoatirã o'orãñurãte ba'iaja Tuparãte baarãñu ika þapera þũñurã ãñu upakaja.

¹⁹ Supabatirã ika ñañua waþuju þakibaraka ãrãriba'i e'etairã õñio yaþurika ba'arũkimarĩrã nimarãñu. I'supaka imarãñurã imarĩ, wejea mamaka Tuparãte þo'ijiarãñurõ'õrã eyarũkimarĩrã ñime. Iþũñurã ñañu upakaja simarãñu ba'iaja baarimajaro'si.

²⁰ “Rita iþũñurã sãñu”, ãñuka imarĩ, “Ñojimarĩji mija þõ'irã ya'rĩrãñu ate”,— Jesúre ãñu.

—Meñu upakaja simarũ. Mi'tabe Ñiþamaki Jesús,— mire ñañu.

²¹ Maiþamaki Jesús ritaja jia oyiaja Tuparãrĩrãte kibaarũ. I'supaka oyiaja simarĩjarirũ.

I'tojĩrãja sime ruþu.

* **22:17** La esposa del Cordero representa los creyentes en Jesucristo.